

ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS
NOVA SERIES

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT

NY FÖLJD

FÖRSTA AFDELNINGEN

TEOLOGI, JURIDIK OCH HUMANISTISKA ÄMNEN

II

1906

LUND
C. W. K. GLEERUP

LUND 1906—1907
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Innehåll:

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT. N. F. AFD. 1. Bd 2. N:r 1.

MEDELTIDA RÄTTSUTTRYCK

FRÅN

VÄRMLAND, NÄRKE OCH SMÅLAND

AF

K. F. SÖDERWALL

LUND 1906
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Denna afhandling utgör ett omtryck, med några tillägg och förändringar, af motsvarande del utaf inbjudningsskriften till filosofie-doktorspromotionen i Lund den 31 Maj 1906.

Hufvudsakliga källan för vår kunskap om rättsuttryck liksom om rättsförhållanden och rättssedvänjor under Sveriges äldre medeltid äro naturligtvis landskapslagarna. En annan källa, som dock visserligen icke kan med den förra mäta sig i vikt och betydenhet, äro medeltidsdiplomen, och i viss mån tjäna dessa att fullständiga den kännedom, vi hämta ur lagtexterna. Det är likväl endast på vissa enstaka rättsområden som dessa urkunder röra sig, och det material, de lämna, är ganska begränsadt.

Endast till diplomen äro vi hänvisade för kännedomen om rättsbruk och rättsspråk inom de landskap, hvilkas fornlagar gått förlorade. Närmast hafva vi här att tänka på Värmlands- och Närkeslagarna. Ingendera är i behåll, men båda finna vi omnämnda i urkunder, som tillhöra den äldre medeltiden. Sålunda omtalar Värmlands lagman Karl Haraldsson i ett diplom, som föres till åren 1281—92, SD 2: 659, att han (jämte två andra män) *per probiores et discreciores tocius terre wermalandie* anställt undersökning om ett gods *secundum jura et leges dicte terre.* Värmlandslagen åberopas i en urkund af år 1334, SD 4: 348, hvarest om ett jordbyte säges, att det var gjordt *cum omni legali iure vermælandie,* och vidare i ett af konung Magnus Eriksson år 1347 utfärdadt dombref, SD 5: 664, hvilket handlar om ett gods *racione donacionis propter nupcias. seruatis legibus terre wærmelandie. traditum et assignatum.* Se vidare Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 150. — Närkeslagen omtalas, då det i en af konung Magnus Birgersson år 1283 utfärdad urkund, SD 1: 628, heter, att stadfästelsen af ett fastighetsbyte hade ägt rum *secundum ... nærichie leges & consuetudines approbatas.* Samma lag åsyftas likaledes otvifvelaktigt, när det i ett af samme konung år 1278, SD 1: 527—8, i Örebro utfärdadt

gåfvobref säges, att öfverlåtelse och stadfästelse skett *secundum consuetudinem terre, secundum leges terre & consuetudines approbatas.* — Äfven om tillvaron af kodifierade lagar, lagböcker, för Värmland och Närke hafva vi vittnesbörd. Vi veta sålunda, att en Värmlandslag, tillhörig Andreas Swart, syndicus i Norrköping på 1630-talet, var känd af Johannes Thomæ Bureus [1]). En lagbok för Närke nämnes i en stadga af år 1330, SD 4: 157, i hvilken konung Magnus Eriksson talar till Närkes inbyggare om stadganden som innehållas *in libro uestro legali, per . . . dominum magnum quondam regem swechie auum nostrum karissimum* (d. v. s. konung Magnus Birgersson) *condito* [2]).

Till större delen förlorad är äfven Smålandslagen, gällande för Värend, Finnveden och Njudungen, hvilka tillsamman utgjorde den s. k. Tiohärads lagsaga. Af denna lag finnes nämligen endast kristnubalken (i två handskrifter) i behåll. Att lagen icke varit inskränkt till nämnda balk, veta vi emellertid med visshet. Ett köpebref af år 1299, SD 2: 299, omtalar hembud af gods, gjordt *secundum leges legiferatus wærendie, in decem provincijs*; i urkund af 1338, SD 4: 610, åberopas *leges decem prouinciarum*; i urkund af 1340, SD 4: 738 (nyare afskr.), nämnas *leges et iura thihærad.* En handskrift af denna lag omtalas i en urkund från 1340 (eller 1340-talet), SD 4: 710, där bland konung Magnus Erikssons tillhörigheter upptages *vnum legisterium smalenzt*, och äfven Smålandslagen nämnes af Bureus vid sidan af Värmlandslagen såsom befintlig i nyssnämnde Andreas Swarts ägo.

Det har synts mig icke sakna sitt intresse att till belysning af rättsspråket inom dessa landskap, för hvilket den viktigaste källan har gått förlorad, samla de bidrag, som stå till buds från annat håll, ehuru resultatet måste blifva ganska obetydligt dels på grund af det tillgängliga materialets ringa omfattning dels af det skäl, att detta rörer sig inom ett mycket begränsadt område. Hvad materialet vidkommer, utgöres detta till det mesta af urkunder intagna i Svenskt Diplomatarium (citeradt SD) I—VI, hvilket omfattar tiden till och med år 1350, således slutar vid den tid, då landskapslagarna ersattes af en för riket gemensam landslag.

[1]) KLEMMING, Vitt. Hist. och Ant. Ak. Handl. 25: 265; Svenska Landsmålen, Bih. I, 2: 239.

[2]) Jfr SCHLYTER, VML s. XIII, Jur. afh. 1: 48, 2: 158. Enligt SCHLYTER (sist anf. st.) har ifrågavarande lagbok blifvit stadfäst mellan 1285 och 1290.

Då det emellertid dröjde länge, innan landslagen blef införd i alla delar af riket, och de gamla landskapslagarna i några lagsagor fortforo att helt eller delvis gälla och tillämpas ända till slutet af 1300-talet och i vissa stycken långt senare [1], hafva äfven uttryck ur yngre urkunder stundom anförts, då de med säkerhet eller sannolikhet hafva sin grund i det ifrågavarande landskapets gamla rättsspråk. Dessa yngre urkunder anföras merendels efter Svenskt Diplomatarium från och med år 1401 (citeradt SD NS), några gånger efter Svenska Riksarchivets Pergamentsbref, Handlingar rörande Skandinaviens historia och Hyltén-Cavallius, Värend och Virdarne. För öfrigt kan jag ingalunda göra anspråk på att här hafva lämnat en uttömmande samling af rättsuttryck, som tillhöra ifrågavarande landskap och förekomma i den tryckta litteratur, jag begagnat. Oafsedt förbiseenden, hvilka här kanske äro rätt många, kan saknaden af ett uttryck, som kunde anses böra vara upptaget, bero på ovisshet, huruvida uttrycket verkligen är att betrakta som tillhörande rättsspråket [2], eller huruvida det är att hänföra till något af de landskap, som här äro i fråga, eller — hvad uttryck ur yngre diplom vidkommer — huruvida det med någon större grad af sannolikhet förskrifver sig från äldre tid.

Enär de flesta diplom, som lämna upplysning om rättsförhållanden i de särskilda svenska landskapen under den äldre medeltiden, handla om öfverlåtelse af jord, äro de här samlade uttrycken till det mesta sådana, som afse besittning, brukande och föryttring af jord. I sammanhang härmed står den kategori, som rörer sig kring rättsskipningen och den judiciella indelningen.

Liksom de bevarade landskapslagarna icke kunna anses upptaga allt, som afsåg inom vederbörande landskap faktiskt existerande rättsförhållanden, utan mycket, som föll under lagens verksamhet, äfven efter dennas kodifiering traditionellt bevarades endast såsom sedvanerätt, så innehålla dessa lagar icke hela det ordförråd, som var i bruk för att beteckna inom landskapet exi-

[1]) Jfr Tengberg, Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige, s. 73 f.; Ödberg, Om den svenske konungens domsrätt, 2: 12 f.; Hildebrand, Svenska statsförfattningens hist. utv. s. 79.

[2]) Ett och annat ord har likväl upptagits, hvilket utan att egentligen tillhöra rättsspråket dock ansetts hafva sitt särskilda intresse för kännedomen om det i landskapet gängse ordförrådet.

sterande rättsförhållanden och rättssedvänjor. Ej sällan finner man i diplomen uttryck, som afse dessa förhållanden och sedvänjor inom ett landskap, men som ej förekomma i den kodifierade lag, vi hafva bevarad från samma landskap. Det är därför ingalunda sannolikt, att alla de rättsuttryck, som här nedan anföras såsom tillhörande något af ifrågavarande tre landskap, också ingått i landskapets lagbok. Antagligt är dock, att det har varit fallet med större delen af dem.

Med afseende på i det följande upptagna ord hänvisas för öfrigt till Schlyter, Ordbok öfver Sveriges gamla lagar, äfvensom till den af mig utgifna Ordbok öfver svenska medeltidsspråket.

Ur diplom har jag antecknat följande uttryck, som afse **värmländska** rättsförhållanden.

attunger, en af de delar, i hvilka en by var delad; beteckning för en viss enhet för jordens uppskattning. I latiniserad form. *concedimus sororibus . . . II. octingas. in gillbergh . . . I octingam in piscatione wermelandie* SD 1: 682 (1180-talet—1202). Ordet förekommer särskildt i VGL och ÖGL, äfvensom (ehuru kanske icke i alldeles samma betydelse) i SML och DalaL; mycket vanligt är det i urkunder från Östgöta lagsaga, men enstaka träffas attungen omnämnd äfven i diplom från andra delar af riket, sålunda från Uppland [1]) och Närke.

bol, gård, landtgård; särskildt mindre gård; jordegendom af mindre storlek; nybygge, på allmänning eller utmark upptagen lägenhet, torp. *jn silua. que rudhaskoghæ dicitur . . . mansiones et habitaciones. dictas vlgariter bool sibi receperant ac edificia construxerant* SD 4: 509 (1336). Ordet förekommer i liknande betydelse äfven i urkunder tillhörande andra landskap, särskildt Västergötlands [2]), Östergötlands [3]) och Smålands lagsagor. Rörande detta ord, hvars olika betydelser ofta endast med svårighet kunna i urkunderna skiljas från hvarandra, jfr Hildebrand, Sveriges medeltid 1: 52, 245; Falkman, Om mått och vigt i Sverige 1: 122 f.,

[1]) SD 1: 140 (1200).
[2]) SD 1: 228 (1222—30).
[3]) SD 4: 743 (1340).

169 f.; Thulin, Om mantalet s. 26 f.; Otman, Äldre Västgötalagen s. 143.

eldæbrander, bränsle, rätt att hämta bränsle. *quod curia illarum spangæ, timberhug, næfrælup, eldæbrand, et feargang, in siluam sund libere habeat* SD 4: 383 (1334). Denna urkund, som handlar om ett byte, hvarigenom i Värmland belägen jord öfverlåtes åt Riseberga kloster, är otvifvelaktigt värmländsk, men det tyckes ej vara alldeles säkert, att äfven de här omtalade orterna Spånga och Sund tillhöra Värmland, och skulle så ej vara fallet, torde de här förekommande orden *eldæbrander*, *fearganger*, *næfrælup*, *timberhug* möjligen vara att hänföra till Närkes rättsområde. — *eldæbrander* (*elde-*, *eldi-*, *eld-*) i förevarande betydelse förekommer i VGL II äfvensom i östgötska [1]) och uppländska [2]) diplom. Det har ingått i landslagarna och har motsvarighet i både isländskan och forndanskan [3]).

fastar, gode män, som voro närvarande vid och gåfvo stadfästelse åt vissa juridiska handlingar såsom köp, skifte, gåfva eller förpantning af jord o. s. v. *Huius . . . cummutacionis testes et firmarii wlgariter dicti fastær, sunt viri infrascripti* SD 4: 383 (1334). Ordet möter i UplL, SML, VML, DalaL, HelsL, måhända äfven i ÖGL [4]), samt vidare i diplom från Uppland [5]), Södermanland [6]), Finland [7]), Östergötland (se under *forskiæl*) [8]), Närke och Småland. I VGL förekommer ordet ej såsom enkelt, men VGL II har sammansättningen *oþolfastar* (*-fastæ*). Förevarande ord synes hufvudsakligen men ej uteslutande hafva tillhört Svealandskapen. Jfr *fæstir* s. 14, 20 samt *fæstumæn*.

fearganger, boskaps gång eller betande (på den gemensamma betesmarken); rätt till bete. *quod . . . claustrum . . . pos-*

---

[1]) SD 6: 220 (1350).

[2]) SD 3: 24 (1311), 27 (1311).

[3]) Fortfarande nyttjas, åtminstone i sydsvenska munarter, *ellebrand* i liknande användning.

[4]) Jfr Olson, Östgötalagens ljudlära s. 19.

[5]) SD 2: 114 (1291) o. s. v.

[6]) SD 4: 580 (1337) o. s. v.

[7]) SD 4: 109 (1329, gammal afskr.).

[8]) I ett östgötskt diplom, SD 6: 26 (1348), finner man äfven sing. *faste*. Eljest är sing. anträffad blott i DalaL., hvilken Byggninga b. 3 har *fasti*.

sideat ... vtilia sua vlgariter dicta hugg, et hamn, et feærgang, de ipsis bonis lund SD 4: 348 (1334). ib 383 (1334), se ofvan under *eldæbrander*. ib 354 (1334), hvarest emellertid liksom ib 383 närkisk lag möjligen afses. Ordet förekommer i VGL och ÖGL samt är anträffadt i ett småländskt diplom.

forskiæl, ord eller formulär, hvarmed den, som för ordet bland fastarna, bekräftar köp eller annat kontrakt om jord. *thæsse holdho a fasthinne ... oc herra agmundh giordhe forschææl vm thetta goodz* SD NS 2: 404 (1411). Ordet är antecknadt ur tre diplom från Östergötlands lagsaga[1]) (i förbindelsen (*mædh*) *fastum ok forskiælum* o. s. v.), två småländska (uti det ena i nämnda förbindelse) och ett närkiskt (i nämnda förbindelse); i dessa dock delvis närmande sig *skiæl* i betydelsen: laga formaliteter.

fæst, fast, med föreskrifna formaliteter gjord stadfästelse af köp, skifte, gåfva eller förpantning af jord. *omnem legis iusticiam scilicet føst* (för *fæst*). *cum discretis viris. andrea thorstensson et haraldo symonsson. vna mecum totaliter fieri destinabo* SD 4: 696 (1340; köpebref). *fææsthin war giordh a lagberghe i thingwallom* ib NS 2: 404 (1411). — I uttrycket *a* (*upa*) *fæst halda. the, som vppa fæstinne hioldw* SD NS 2: 786 (1414). *thæsse holdho a fasthinne* ib 404 (1411). Jfr Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 153 (1361). I förbindelsen *fæst ok umfærþ*, se nedan under *umfærþ*. Ordet förekommer i nyssnämnda betydelse i VGL och i synnerhet i ÖGL (ofta i plural form), liksom det ock (likaledes ofta i plural form) är särdeles vanligt i diplom från Östgöta lagsaga[2]); ordet träffas äfven i diplom från Närke och Småland.

fæstumæn, = **fastar.** *presentibus discretis viris ... fæstumannum dictis et nicolao in frøwi. skilamanni dicto* SD 4: 531 (1336). Detta i Riseberga utfärdade diplom afser ett byte af en gård i Värmland och ett nybygge i Närke mot ett (troligen i Värmland beläget) gods tillhörigt Riseberga kloster och torde väl snarast kunna anses som värmländskt; såsom sådant betraktas det också af AMIRA[3]), men möjligen har den här omtalade rättshandlingen

[1]) SD 4: 752 (1340, gammal afskr.), 5: 365 (1344, nyare afskr.), 6: 180 (1350).
[2]) SD 2: 358 (1302), 404 (1304), 4: 417 (1335) o. s. v.
[3]) Altschwed. Obligationenrecht, s. 274.

ägt rum efter närkisk lag. *fæstamæn* (*fæstemæn, fæstomæn*) såsom synonymt med *fastar* förekommer i några Östgötaurkunder [1]).

gravarbakke (**grava-**), grafkulle; begrafningsplats. *a gravarbakka*, vid den dödes begrafning. *stadhfestum wi thet forscre[f]na testament . . . ok antwardhum wi thet forscrefna godz* (*opp*) *her oppa grawabakka* SD NS 1: 435 (1405). Uttrycket *a gravarbakka* förekommer i UplL, VML, HelsL. Jfr *griptarbakke* nedan s. 14.

hamn, betesmark, bete, rätt till bete. SD 4: 348 (1334), se ofvan under *fearganger*. Ordet synes i denna betydelse ej eljest förekomma i fornsvenskan, men har i fornvästnordiskan motsvarigheten *hǫfn*; mot den på förevarande ställe förekommande förbindelsen *hugg et hamn* svarar i fornnorskan *hogg ok hofn*.

hug, huggning, hygge, rättighet att hugga eller fälla träd (i skog, särskildt å bys allmänning). SD 4: 348 (1334), se ofvan under *fearganger*. I förevarande betydelse finnes ordet i VGL II och SML, äfvensom i sammansättningar (jfr *timberhug*); särskildt liknar användningen i VGL II J 19 (i förbindelsen *lagha hug*) den här förekommande. Med afseende på fornnorsk motsvarighet jfr det som anförts under *hamn*.

laghbergh, en å Tingvallaön i Klarälfvens mynning belägen plats, där Värmlands landsting hölls. SD NS 2: 404 (1411), se ofvan under *fæst*. Jfr Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 153, hvarest två senare urkunder anföras. Anmärkningsvärd är öfverensstämmelsen med isl. *lǫgberg*.

landgilde (**-gille**), landskyld, afrad, arrendeafgift. *pliktom wi os tel ath giwa klostreno arlika aars twa löpa smör tel reth landgille* SD NS 1: 435 (1405). Ordet, som tillhör Skånelagen och ofta träffas i danska medeltidsdiplom, förekommer åtminstone efter 1400-talets ingång i urkunder från Östergötland, Västergötland och Småland. I varianter till MELL förekommer det — motsvarande *landgiæld* i texthandskriften — i betydelsen af årlig afgift till härad eller landskap för besittning af intaga på allmänning.

---

1) SD 3: 128 (1313, nyare afskr.), NS 1: 45 (1401), 70 (1401), 2: 255 (1410), 297 (1410), 399 (1411), 400 (1411).

löpsbol (**löpa-**), en viss enhet för jordens uppskattning, betecknande jordrymd för hvilken i skatt eller landskyld betalas en löp smör. *dando eisdem* (ɔ: *monachis*) *possessionem nostram in howldærydh videlicet quinque mensurarum, quod wlgariter dicitur fæmløpæbool* SD 3: 586 (1323). *pro twæggiæ løpa bool . . . et dimidio løøps bool . . . et vno løpabool* ib 5: 552 (1346). ib 557 (1346). Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 342 (1398), 344 (1398). Ordet tillhör äfven Dalsland, se Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 145; Falkman, Om mått och vigt 1: 171. Äfven i Västergötland förekom det, att skatt af jord var bestämd i löp smör, se Styffe s. 97, Falkman 1: 170. I fornnorskan nyttjas *laupsból* eller *laupsland* för att beteckna jordrymd, för hvilken en *laupr smœrs* erlades i landskyld.

næfrælup, affläende af näfver, rätt att afflå näfver. SD 4: 383 (1334), se ofvan under *eldæbrander*. Ordet är anträffadt endast här, men SML har *næfralöpning* i samma betydelse.

skapt, se nedan under **skötning** samt s. 11 noten, 23 f.

skilaman, den som för ordet bland fastarna. SD 4: 531 (1336), se ofvan under *fæstumæn*, hvarest också anmärktes, att här möjligen afses närkisk lag. I förevarande betydelse är ordet anträffadt endast här [1]). I samma betydelse nyttjas i andra landskap *förskiælaman*, se nedan s. 13.

skæppa, se s. 24; anföres af Falkman, Om mått och vigt 1: 294, 298 såsom tillhörande Värmland.

skötning, vid öfverlåtelse af jord förekommande symbolisk handling, hvilken bestod däri, att öfverlåtaren lade något jord af den föryttrade egendomen i en flik af emottagarens kappa; laglig öfverlåtelse af fast egendom. I förbindelse med *skapt*, se Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 568 (1360), hvarest talas om gods, som blifvit öfverlåtna med »skaft och skötning». I förbindelse med *umfærþ*, se ib 2: 193 (1390). — I betydelsen: såsom gåfva (ursprungligen åt kyrka) öfverlåtet jordstycke. *cum quinque agris, wlgariter dictis skøtningæ, quos de ecclesia kile optinui* SD

[1]) I betydelsen: domare förekommer ordet på ett ställe i ÖGL samt i två urkunder af år 1358 från Östgöta lagsaga; se Schlyter, Ordbok s. 554; Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 155.

4: 354 (1334). Då emellertid såväl i Närke som i Värmland funnos kyrkor med namnet Kil, kunde det anses ovisst, till hvilket af dessa landskap diplomet är att hänföra; till Värmland föres det emellertid af DJURKLOU, Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1: 249. *skötning* är ett ord, som i likhet med verbet *sköta* tillhör Götalagarna. Västgötalagen har ordet i betydelsen: gåfva af jord, och i betydelsen: såsom gåfva öfverlåten jord förekommer det i Västgöta-, Östgöta- och Smålandslagarna. Såsom beteckning för öfverlåtelsen och därvid förekommande symbolisk handling — en betydelse som ordet har äfven i forndanskan och som har en motsvarighet i fornnorska *skeyting* — nyttjas ordet i urkunder som afse Västergötland, Södermanland, Medelpad, Finland; i bemärkelsen: såsom gåfva öfverlåten jord i diplom från Östgöta lagsaga. Jfr **sköta** s. 24.

timberhug, timmerhygge, rätt att hugga timmer (i annans skog). SD 4: 383 (1334), se ofvan under *eldæbrander*. Ordet förekommer i SML äfvensom i ett småländskt diplom.

umfærþ, eg. kringfarande; vid öfverlåtelse af jord förekommande symbolisk handling, hvilken bestod däri, att emottagaren och öfverlåtaren jämte vissa andra personer gingo kring den föryttrade jordens område. I förbindelsen *fæst ok umfærþ*. *jsti presentes fuerunt super firmacionem dictam fæst et vmfærþ* SD 4: 348 (1334). *medh fææsth oc medh vmfeerdh* ib NS 2: 404 (1411). *mæth fææst oc wmfærdh* ib 786 (1414) I förbindelse med *skötning*, se ofvan under **skötning.** Ordet synes för öfrigt förekomma endast i VGL och i västgötska diplom [1]).

örisland, se s. 16; anföres af HILDEBRAND, Sveriges medeltid 1: 243 från Värmland.

Af det som ofvan påpekats rörande de anförda ordens förekomst inom andra landskap framgår följande. Från Västergöt-

[1]) SD 1: 228 (1222—30), 3: 681 (1325) o. s. v. Jfr LEHMANN, Abhandlungen zur German. Rechtsgeschichte, s. 106 f., 113 f.; DJURKLOU, Svenska Forminnesföreningens Tidskrift 1: 249. Efter hvad på sistnämnda ställe uppgifves, har uttrycket *fæst ok umfærþ* i värmländska köpe- och fastebref förekommit ännu så sent som 1444. Enligt STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 150, omtala värmländska fastebref »skaft och umfärd» såsom brukliga vid öfverlåtelse af jord.

land, Östergötland, Småland och Närke är (i den betydelse, som förekommer i värmländska diplom) *fæst* uppvisadt; från Västergötland, Östergötland och Småland *bol*, *fearganger*, *landgilde*, *skapt*, *skötning* (i en af sina betydelser); från Östergötland, Småland och Närke *forskiæl*; från Västergötland och Småland *skæppa*: från Östergötland *fæstumæn*; från Västergötland *umfærþ*; från Dalsland *löpsbol*. Till Västergötland och ännu mer till Östergötland hör *attunger*, hvilket dock är uppvisadt äfven från Svealandskap. Från Västergötland, Södermanland, Medelpad, Finland känner man *skötning* (i mera egentlig betydelse). Hufvudsakligen Svealandskapen tillhöra *fastar* och *örisland*, i någon mån dock det förra äfven Västergötlands, Östergötlands och Smålands laggsagor, det senare Västergötlands och Östergötlands. Från Västergötland, Östergötland och Uppland har man *eldæbrander*, från Västergötland och Södermanland *hug*, från Småland och Södermanland *timberhug*. Till *næfrælup* finnes en motsvarighet i *næfralöpning* från Södermanland. Uttrycket *a gravarbakka* är kändt från Uppland, Västmanland och Helsingland; jfr äfven *a griptarbakka* i Södermanland och Närke. I ofvan angifna betydelse är *skilaman* icke eljest uppvisadt. Icke uppvisade i fornsvenskan för öfrigt äro *hamn* och *laghbergh*, hvilka däremot hafva motsvarigheter i fornvästnordiskan.

Det samlade materialet är alltför ringa för att man däraf skulle kunna med säkerhet sluta till den ställning, Värmlands rättsspråk intog i förhållande till andra landskaps, och om några af de uppräknade orden skulle befinnas tillhöra Närke, minskas det ytterligare. Med sannolikhet torde dock däraf framgå, att det stått vida närmare Götalandskapens än Svealandskapens språk och särskildt att ej ringa beröring funnits med språkbruket i Västergötland [1]). Troligt är äfven, att Värmlands rättsspråk haft flere ord, hvilka, såsom förhållandet synes hafva varit med *hamn* och *laghbergh*, hafva saknats i fornsvenskan för öfrigt, men hafva visat öfverensstämmelse med fornvästnordiskan.

---

[1]) Det kan i detta sammanhang också erinras därom, att Värmland i likhet med Götalandskapen har häradsindelning, om ock denna är sent stadgad och af mindre betydenhet. Se STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 150; TENGBERG, Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige, s. 16.

Följande ord, som kunna anses hafva tillhört **Närkes** rättsspråk, har jag antecknat ur diplom.

almænninger, allmänning. Om landskapets allmänning. *consensum meum do . . . predia sua seu ecclesie sue strengnensis infra nerichiam sita . . . in siluas et possessiones dictas almænningiæ, eiusdem terre libere commutandi* SD 4: 59 (1328, utfärdadt af Närkes lagman). Ordet tillhör både Göta- och Svealagarna och förekommer ofta i urkunder från skilda landskap.

attunger, se ofvan s. 6. *i skædhwi i wicby sokn i nærike fæm attunga jordh* SD NS 2: 665 (1413). I latiniserad form. *de duobus attungis terre in vno prouincie nævicie* SD 2: 141 (1292). Jfr Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 241.

fastar, se ofvan s. 7. *affuerunt . . . ordinacioni huic. testes predicte donacionis qui uulgariter dicuntur fastær* SD 1: 528 (1278). ib 2: 397 (1303), 515 (1307), 3: 667 (1325) o. s. v. — I förbindelsen *meth fastom ok forskælum* SD NS 3: 622 (1420).

fiælder, jordstycke som särskildt tillhör någon och icke ingår i den mellan byns delägare gjorda fördelningen af jorden. Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 71 (1385), hvarest omtalas tre *fiælda liggiande wtanfore samæ akrenom.* Ordet förekommer i SML samt i diplom från Södermanland [1], Uppland [2] och Finland [3].

forskiæl, se ofvan s. 8 och under **fastar.**

forskiælaman (*forskiælamander. forskilamaþær. forskyæluman. forskæluman* Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 380 (1399), SD NS 3: 622 (1420)), den som för ordet bland fastarna. *adhibitis hinc et jnde et datis secundum legum consuetudinem super hoc testibus, qui dicuntur fastær . . . videlicet domino johanne . . . et folkuido jn fellestum, qui huiusmodi vendicionis pronunciator seu promulgator exstitit, qui wlgaliter dicitur forskiælamander* SD 3: 667 (1325). *cum firmariis. fastæ dictis. et proloqutore forskyælæman* ib 4: 142 (1329). *per proloqutores et firmarios forskilamen et fastæ*

[1]) SD 1: 648 (1284), 4: 178 (1330) o. s. v.
[2]) SD 5: 572 (1346) o. s. v.
[3]) FH 5: 142 (1490).

dictos ib 420 (1335). *in proloqutorem dictum forskyæluman* ib 5: 75 (1341). Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 73 (1385), 177 (1389), 380 (1399). Jfr SCHLYTER, Ordbok s. 180; DJURKLOU, Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1: 250. Ordet förekommer i SML och HelsL äfvensom i diplom från Finland [1]). Jfr **forskiæl** s. 8 och **skilaman** s. 10.

fæst, se ofvan s. 8. *qui huiusmodi fæstæ mencionem fecit et caucionem* SD 5: 545 (1346). — I latiniserad form [2]). *legali sollempnitate secundum consuetudinem terre vulgariter festis legittime precedente* SD 1: 527 (1278). *intercedente legali sollempnitate wlgaliter festis* ib 627 (1283).

fæstir, = **fastar.** *firmatores ... huius contractus ... hii fuerunt scilicet wlgaliter fester* SD 1: 628 (1283). *cum sigillis virorum discretorum predictorum fæstæ dictorum* ib 5: 545 (1346). Ordet träffas i denna användning i diplom från Södermanland [3]), Västmanland [4]) och Östergötland [5]) samt har äfven tillhört Småland, se nedan s. 19. Hit hör äfven sammansättningen *oþolfæstir* VGL I J 2: pr., *öþælfastir* (för *oþælfastir*) VGL II J 1. Den *i*-stam, hvilken möter oss i pluralformen *fæstir* (*fastir*), finna vi i sing. såsom senare sammansättningsled i *styrisfæstær* VGL I J 2: pr., *styrifastir* VGL II J 1, *styresfaster* Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 205 (1390, urkund från Västergötland).

griptarbakke (*griffto bakke*), grafkulle; begrafningsplats. *a griptarbakka*, vid den dödes begrafning. (Efter hvad) *aa griffto bakka wittradh war ok oppenbarth* Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 379 (1399). Uttrycket *a griptarbakke* förekommer i SML. Jfr *gravarbakke* s. 9.

---

[1]) SD 3: 541 (1322, gammal afskr.), 4: 77 (1328, gammal afskr.), 110 (1329, gammal afskr.), 170 (1330, gammal afskr.), 495 (1336, gammal afskr.), 5: 645 (1347) o. s. v.

[2]) Såsom latiniserad form kan äfven det ofvan anförda *fæstæ* fattas.

[3]) SD 1: 665 (1285).

[4]) SD NS 1: 78 (1401).

[5]) SD 2: 442 (1305).

laghþing, ordinarie ting. *attento quod predicti dominus karolus et laurencius in primo legali placito dicto laghting aut placito prouinciali secundum leges sibi vendicerat* [ɔ: *vindicent*] *predia supradicta* (gods i Skrumstad och Aby, åtminstone det förra beläget i Närke) SD 5: 641 (1347, nyare afskr.). ib NS 3: 622 (1420). Ordet förekommer i ÖGL, UplL, VML, DalaL och i diplom särskildt från Östergötland [1]) och Småland.

landskyld, afrad, arrendeafgift. Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 164 (1389), hvarest omtalas, att en person till Vadstena kloster skänker »hela sin egolott, 11½ örtugars landskyld, i Möreby». Ordet, som tillhör fornvästnordiskan liksom danska medeltidsspråket, förekommer i VGL II, IV samt (åtminstone efter 1400-talets början) i urkunder som afse Västgöta [2]) och Östgöta [3]) lagsagor. Det har äfven upptagits i MELL, i texthandskriften dock endast på två ställen. Dessutom förekommer det i varianter till MELL — motsvarande *landgiæld* i texthandskriften — i betydelse af årlig afgift till härad eller landskap för besittning af intaga å allmänning; jfr **landgilde** s. 9, 21, **landgiæld** s. 22.

landsþing, landskapets allmänna ting. *in placito terre nostre generali. dicto lanzdhingh in mosæs habito* SD 5: 784 (1347). *in communi placito nostro, lanzdhingh dicto. et in ciuitate ørabro habito* ib. Ordet förekommer i VGL, UplL, SML, HelsL och i diplom särskildt från Östergötland [4]) och Småland.

þriþiunger, tredjedel af landskapet; en af de tre domsagor, i hvilka Närke var deladt. Jfr Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 240. *hæredz höffdhinge i westra thridhiungenom i nærike* SD NS 1: 273 (1403). ib 3: 622 (1420). Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 73 (1385), 74 (1385), 91 (1385). Indelning af landet i tredingar förekommer äfven på Gottland och Åland.

þyn, rymdmått af en viss storlek (i allmänhet motsvarande sex spann). *xvj thyne biugh* SD NS 1: 593 (1406). *thre thyne hafra* ib 594. Ordet, som tyckes sakna motsvarighet i besläk-

[1]) SD 3: 204 (1315) o. s. v.
[2]) SD NS 1: 65 (1401) o. s. v.
[3]) SD NS 1: 20 (1401), 597 (1406) o. s. v.
[4]) SD 3: 199 (1315).

tade språk, förekommer i ÖGL, SML, VML, DalaL och träffas i urkunder från Östergötland, Småland, Södermanland, Uppland och Dalarna.

vitra, kungöra, tillkännagifva. (Efter hvad) *aa griffto bakka wittradh war ok oppenbarth* Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 379 (1399). Ordet förekommer i ÖGL (äfvensom i Codex Bureanus).

örisland (jfr ofvan s. 11), jordrymd, för hvilken ursprungligen ett öre erlades i afrad. *V öris landh iordh i mæghinstom i rinkabo sokn i glandzhamars hæradh i nærike* SD NS 2: 695 (1413). Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 73 (1385), 74 (1385), 91 (1385), 220 (1391), 379 (1399). Ordet förekommer i UplL, VML, VGL samt i diplom från Uppland [1]), Södermanland [2]), Västmanland [3]), Dalarna [4]) och Värmland samt det under Östgöta lagsaga lydande Åsbolands (Aspelands) härad i Småland [5]). Ovisst är dock, om ordet öfverallt haft samma betydelse. Jfr Schlyter, Ordbok s. 782; Styffe, Grundregal. i Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar 24: 292 f.; Hildebrand, Sveriges medeltid 1: 242 f.; Falkman, Om mått och vigt 1: 163 f.

örtughland, jordrymd, för hvilken ursprungligen en örtug erlades i afrad. *atta örtugh land jordh i hytringe* SD NS 1: 273 (1403). *siw örtughland jordh i nordharsta akrenom ok fæm örtughland jordh næst nordhan widher clostersens aker i sama by* ib 3: 622 (1420). Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 241 (urkund från 1357). Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 133 (1387), 245 (1392), 317 (1397), 348 (1398). Ordet förekommer i UplL, SML, VML samt i diplom från Uppland [6]), Västmanland [7]), Dalarna [8]) och Småland. Jfr **örisland.**

---

[1]) SD 6: 125 (1349), ib NS 1: 3 (1401).
[2]) SD 5: 293 (1344), 558 (1346, gammal afskr.).
[3]) SD NS 1: 11 (1401), 12 (1401), 58 (1401).
[4]) Dipl. Dal. 1: 55 (1399, efter nyare aftryck).
[5]) Hildebrand, Sveriges medeltid 1: 218.
[6]) SD 6: 125 (1349).
[7]) SD 6: 129 (1349).
[8]) Dipl. Dal. 3: 5 (1353, nyare afskr.).

Af de anförda orden äro *almænninger*, *laghþing*, *landsþing* allmänt brukade i fornsvenskan; *vitra* är uppvisadt från Östergötland; *fæst* tillhör Västergötland, Värmland, Östergötland och Småland; *landskyld* är uppvisadt inom Västgöta- och Östgötalagarnas områden; *forskiæl* är antecknadt från Värmland, Östergötland och Småland; *attunger* förekommer i flere landskap men företrädesvis inom Götalandskapen; *örisland* och *örtughland* tillhöra likaledes flere landskap, men träffas företrädesvis inom Svealandskapen; samma är förhållandet med *fastar;* det härmed liktydiga *fæstir* har uppvisats från Södermanland, Västmanland, Östergötland och Småland äfvensom (i sammansättning) från Västergötland; *þyn* förekommer i Södermanland, Uppland, Västmanland och Dalarna samt inom Östgöta- och Smålandslagarnas områden; *fiælder* är antecknadt från Södermanland, Uppland och Finland; *forskiælaman* träffas inom Södermannalagens och Helsingelagens områden; *griptarbakke* är uppvisadt från Södermanland. Benämningen *þriþiunger* kan icke anses gifva antydan om sammanhang med något annat landskaps rättsspråk.

Så vidt man kan draga någon slutsats af detta ytterst torftiga material, skulle Närkes rättsspråk förete vissa närmare öfverensstämmelser å ena sidan med Götalandskapens, å andra sidan med Svealandskapens språk, något som man ock kunde vänta på grund af det geografiska läget; bland Svealandskapen synes Södermanland vara det, hvarmed Närke i fråga om rättsuttryck företrädesvis öfverensstämmer [1]).

Vi hafva sett, att de bland rättsuttryck från Värmland anförda orden *eldæbrander, fearganger* (som dock förekommer äfven såsom afgjordt värmländskt), *fæstumæn, næfrælup, skilaman, skötning* möjligen kunna fattas såsom tillhörande Närke. Under hänvisning till det föregående påpeka vi, att *eldæbrander* är uppvisadt både från Götaland och Svealand, *fearganger*, *fæstumæn*, *skötning* från Götaland samt att *næfrælup* och *skilaman* hafva motsvarighet i närstående former, uppvisade från Svealand. Hvad dessa ord vidkommer, tyckas de alltså tala för ett något närmare sammanhang med Götalandskapens rättsspråk än med Svealandskapens.

---

[1]) Det kan påpekas, att Närke i likhet med Götalandskapen har indelning i härad, ej i hundaren, ehuru häradsindelningen tyckes vara sent utvecklad. Jfr STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 240; TENGBERG, Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige, s. 14.

Från det **småländska** rättsområdet (Tiohärads lagsaga) anför jag följande ord, hämtade ur diplom.

afgærþa byr, nyare by anlagd inom en äldre bys gränser. Under den nu angifna formen förekommer ordet i landslagarna, under formen *afgærþis byr* i ÖGL. I småländska diplom är anträffad sammansättningen *afgærþabyagilzli*, fördelar som en afgärdaby är berättigad att åtnjuta på en äldre bys ägo-område. *quod predicta silua . . . monachorum fuerat possessio . . . licet venaciones apum et animalium, cum vtilitatibus wlgariter dictis afgærþabyagilzli nobis in eadem silua nunquam fuerint denegate* SD 2: 431 (1304). *cum . . . accessibus omnibus et vtilitatibus afgærþabyagilzli wlgariter vocatis* ib 503 (1307).

bol, se ofvan s. 6. hemman, hel gård, jordegendom af visst mått eller värde. *cum parte sua quam habuit in froale que dicitur vnum bol* SD 2: 292 (1299). *quinque bool, alia quinque bol . . . dimidium bol . . . integrum bol* ib 3: 54 (1312). *excepta quarta parte de vno bol* ib 56. Denna betydelse, hvilken förekommer äfven annanstädes inom svenskt språkområde, har motsvarighet i Skånelagen och andra danska lagar. Ordet synes däremot hafva den förut angifna betydelsen: nybygge, torp, mindre gård, då det heter: *vnum bol, siue vtskipth, iuxta curiam nostram* SD 3: 548 (1322) samt *een gardh ii skallawen . . . ok eeth bool ii ytra hidhinzeridh* SD NS 1: 120 (1402). Sistnämnda betydelse, eller kanske snarare den allmännare: gård, landtgård, har ordet SD 1: 437 (1266), där det talas om *prediis ipsius in linhofd que wlgariter dicuntur bol.*

bolstaþer, nybygge, torp, mindre gård. *hafuer iak . . . giefuit till ware fruwo kloster nydal . . . mit godz i wærend liggiandis, swasom ær en gardh i rydh . . . ok ther meth een boolstadh i haddathorp* SD NS 2: 68 (1408). I denna betydelse förekommer ordet i en urkund af 1314, SD 3: 172, sannolikt från Södermanland; i den allmännare betydelsen: gård eller by i VGL, ÖGL, UplL, SML, VML, DalaL, HelsL, MELL.

bopænningar, bohagsting, lösören. *in prompta pecunia, pecoribus et alijs bonis rebus wlgariter dictis bopænninga* SD 2: 468 (1306). ib 3: 463 (1320). Ordet träffas i VGL II och i urkunder från Östgöta lagsaga [1]) samt har upptagits i MELL.

[1]) SD 4: 226 (1331), 5: 257 (1344), 6: 23 (1348).

brytiafælagh, landthushåll som man har i bolag med arrendator, hvilken uppbär en viss andel i afkastningen; till ett sådant hushåll hörande uppsättning och inventarier. *all the iord the aatto swa oc somt therra röranz godz som ær eet brytiafælagh i hwirwilrydhe* Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 47 (1384). Eljest ej anträffadt i fornsvenskan, men med motsvarighet i forndanska *brytifælægh, brytifælugh.* Jfr Steenstrup, Studier over Kong Valdemars Jordebog, s. 68 f.

bygningabol (**bygnunge-**), torp eller jordstycke som är upplåtet åt arrendator? *opidum quoddam dictum bygninga bool juxta hweruilrydh situm ... vendidimus* SD 3: 105 (1312). Till Smålands lagsaga är kanske äfven följande ställe att hänföra: *cum terrula quadam ibidem adiacente, ex orientali parte dicto* [ɔ: *dicta*] *bygnungebol* ib 5: 467 (1345, nyare afskr.). Eljest ej anträffadt.

byiahaghi, en bys gemensamma beteshage. *cum pascuis pecudum wlgariter dictis byiahagha nuper per vddonem in syndrunæsum certis sepibus circumclusis* SD 2: 503 (1307). Eljest ej anträffadt.

byiavaþi, gränsskillnad mellan byars ägor; en bys område, området för en bys ägor. *extra ... istarum villarum byiawathæ* SD 4: 313 (1333). Eljest ej anträffadt.

fang, det som fås från skogen, såsom byggnadsvirke, gärdsle, bränsle o. s. v. *quod ceteri de næsiohult vsufructum habeant in eisdem* (ɔ: *siluis*). *videlicet. løf. oc luuk. fang. oc feagangh. troþ. oc timbirhogh wlgariter nuncupatum* SD 1: 581 (1281). Ordet förekommer i denna betydelse på flere ställen i VGL I, II, III; på ett ställe i ÖGL äfven i förbindelsen *fang ok fear gang.*

fastar, se ofvan s. 7, 13. I förbindelsen *cum fastum ok førskiælum* SD 5: 365 (1344, nyare afskr.).

fearganger, se ofvan s. 7 samt **fang.**

forskiæl, se ofvan s. 8, 13 och under **fastar.** *fornempda garth ... hafuer iak laglika fangit i rætto skipte, meth dondemanna witnom ok swa forskælom, som ther til höre* SD NS 2: 73 (1408).

fæ, i uttrycket *for fæ ok fulla öre*, för full betalning. Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 259 (1368). Uttrycket förekommer äfven VGL II Add. 11: 6.

fæst, se ofvan s. 8, 14. *per solempnitates, legitimas dictas fæstæ* SD 4: 493 (1336).

fæstir, = **fastar**, se ofvan s. 14. Jfr Hyltén-Cavallius, Värend och Virdarne 2: 404: Gamla småländska permebref nyttja ... uttrycket: »oc XII æro festæ aath, som æro &c.» eller »thesse tolff sattho i næmpdene oc æru festhe aath» o. s. v.

garþer, gård, landtgård, hemman. *twa gaardha i siælfuo blædhinge, item thre gaardha i blædhingis waru* SD NS 1: 639 (1407). *en gardh i hook* ib 2: 54 (1408), *twa gardha som swen elefson köpte* ib. *en litin gardh, som jak .. köpte aff pætare rennare* ib. ib 1: 120 (1402), se under **bol**. ib 2: 58 (1408), se under **bolstaþer**. Ordet träffas i denna användning inom vidsträckta delar af Sverige, men tyckes företrädesvis förekomma i urkunder från Tiohärads lagsaga och Västergötland; samma betydelse torde det äga äfven VGL III 100[1]). Se Hildebrand, Sveriges medeltid 1: 248; Thulin, Om mantalet, s. 27.

haldspænningar, penningsumma eller till visst värde uppskattadt inventarium som medföljer en landtgård och öfverlämnas åt arrendator med förbindelse för denne att återställa. *curiam nostram in siclabergh ... nostris tribus marchis denariorum wlgariter dictis halzpænninga ibidem duntaxat exceptis. vendidisse* SD 3: 245 (1316). Ordet är eljest ej anträffadt i fornsvenskan men förekommer i forndanskan; se Amira, Altschwedisches Obligationenrecht s. 663; Kalkar, Ordbog 2: 257.

hemulsman, den som till en annan föryttrat fast eller lös egendom och vid uppkommet klander skall försvara den skedda föryttringen och den andres äganderätt. SD 2: 419 (1304, nyare afskr.). Ordet förekommer i ÖGL, UplL, SML, VML.

hindradagsgiæf, morgongåfva. *racione dotis, dicte hindrædæxgiæff* SD 4: 744 (1340, nyare afskr.). Ordet förekommer i

[1]) I förbindelserna *konungs, biskopa* o. s. v. *garþer* nyttjas ordet äfven i andra landskaps lagar.

VGL, ÖGL, UplL, VML, HelsL och har utan tvifvel tillhört hela det fornsvenska språkområdet.

hæraþ, härad. *in prowincia albohæreth* SD 2: 96 (1290). *in norwidinga heradh* ib 4: 744 (1340, nyare afskr.). Indelningen i härad tillhör af forno Götalandskapen och har äfven utvecklats i Värmland och Närke; i den mån landslagen gör sig gällande, genomföres häradsindelningen öfver hela riket och utträuger den gamla indelningen i hundaren.

hæradshöfþinge, häradshöfding. *iusticiarius dictus hærazhøfthinge in prouincia wæstbo* SD 4: 610 (1338). Ordet tillhör VGL och ÖGL, upptages sedan i MELL och blir allmänt gällande.

hæradsluter, i enskild innehafvares besittning varande jordstycke å häradets allmänning? *omnes partes possessionum mius cuiuslibet nostrum de hærælutum, que juxta molendinum quod munka oos dicitur, sunt situate, et quas veraciter possidemus* SD 4: 388 (1334). Eljest ej anträffadt.

hæradsþing, häradsting. *in pretorijs nostris, dictis hæradsting et landtuidh* (för *landsthing*) SD 4: 744 (1340, nyare afskr.). Ordet tillhör VGL och ÖGL och upptages i MELL.

iorþaköp, jordbyte. *titulo permutacionis wlgariter dicto jordhacøp* SD 3: 521 (1321). ib 4: 232 (1331). Ordet träffas i denna betydelse i ÖGL.

laghbiuþa, lagligen hembjuda (jord åt sina släktingar, innan den säljes). *cum possessiones meas omnes in brusathorp omni legum plenitudine venales eo modo qui patrie legibus laghbiudha nuncupatur; prebuissem omnibus quibus jure propinquitatis preberi debuerunt* SD 4: 584 (1337). ib 5: 57 (1341). Ordet, hvilket har motsvarigheter i forndanskan och fornvästnordiskan, förekommer i VGL, ÖGL, UplL, SML, VML, DalaL, HelsL.

laghþing, se ofvan s. 15. *a placito dicto laghthing proximo precedente festum sancti johannis baptiste* SD 3: 521 (1321). ib 4: 232 (1331).

landgilde, se ofvan s. 9. *skulo the fornempdo abote ok conuente the fornempdo goodz hawa i therra wærio ok lydhno ok op-*

bæra affradh, langilde, sakaboth ok ærwadhe ok hwath aff thy kan falla SD NS 1: 379 (1404). *giefua klostreno ena mark pæninga ther aff hwart aar till landgilde* ib 570 (1406). ib 114 (1402), 478 (1405).

landgiæld, = **landgilde.** *de ... censu dicto landgiald* SD 4: 582 (1337, om gods i Östgöta och Tiohärads lagsagor). *her abram ælla hans arfua skulu wara mæktoghe vp at biæra skat ok landgield aff thesso for:do goze swa længe the thet i wærio hafua, ok ænkte af slas af huwdh summonne i landgieldet* SD NS 1: 104 (1402). ib 488 (1405), 2: 314 (1410). Ordet förekommer nyttjadt i den angifna betydelsen i urkunder från Östgöta och Västgöta lagsagor. I MELL förekommer det användt om årlig afgift till härad eller landskap för besittning af intaga på allmänning; jfr **landgilde** s. 9.

landsþing, se ofvan s. 15. SD 4: 744 (1340, nyare afskr.), se under **hæradsþing.**

luk, gräs, gräsbete? i förbindelsen *löf ok luk.* SD 1: 581 (1281), se under **fang.** *quod religiosi viri ... ad siluas eorum ... liberum accessum cum pecoribus meis, et wlgariter dicta løff, ok luuk, et vndi vidhu ... mihi benigne contulerant* ib 5: 430 (1345). Förbindelsen *löf ok lok* förekommer i VGL I, II, hvarjämte en Västgötaurkund, SD 2: 181 (1294, nyare afskr.), har *lok et löph*; dessutom träffas uttrycket SD 1: 567 (1279), där det synes ovisst om det åsyftade området hör till Tiohärads eller Östgöta lagsaga.

löf, se **luk.**

malakarl, nybyggare, torpare. *villicus vel colonus aut noualium excultor dictus malakarl* SD 4: 506 (1336). Samma ord synes det *malakarl* vara, som förekommer i UplL och i skogsstadgan för mellersta tredingen i Trögd (Uppland) s. 79 (i Småstycken på forn svenska samlade af G. E. Klemming).

morghongiæf *(murghungæf)*, morgongåfva. *racione dotis wlgariter murghungæf* SD 3: 68 (1312). ib 4: 533 (1336), 692 (1339). Ordet förekommer i VGL II, III, UplL, SML, VML, DalaL, HelsL samt i diplom från Västergötland [1]), Östergötland [2]), Södermanland [3]) och Uppland [4]).

[1]) SD 3: 578 (1323), 4: 37 (1327).
[2]) SD 5: 286 (1344).
[3]) SD 4: 127 (1329).
[4]) SD 2: 212 (1296), 213 (1296).

nytiabol (*nytiaboll. nyttiabool. nyttiæbol. nytyobol. nytæbol. nötæbol. nöthiabol*), fäbodsställe (jfr *fearnyt* i SmålL: den nytta (eller tillgång på födoämnen) som man har af fäkreaturen; jfr äfven isl. *nyt* i betydelsen mjölk, samt *búnyt*, *fjárnyt*). *pro curia eorum in gællorydh ... et omnibus eius adiacenciis, videlicet prediolo in hultom, dicto nytiaboll, agris, pratis, siluis* SD 5: 283 (1344). ib NS 1: 60 (1401), 106 (1402), 260 (1403, gammal afskr.), 314 (1404), 683 (1407), 684 (1407). *eth nythiabol, som ligger till draffóö i vesbo* Styffe, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 157 (början af 1500-talet). Ordet är äfven uppvisadt i en urkund från Västergötland, SD 3: 681 (1325).

rep, rep eller snöre som begagnas vid mätning; mätning med rep. I uttrycket *rep ok ræt mal*. *dictus H[ildolphus] pro fundo, agris, pratis et alijs omnibus juribus wlgariter dictis almænninga uel vtskifti, que sibi attinebant in frøle, intra sepes et extra gratanter acceptauit in kufsbodhom de possessionibus monachorum, jn fundo, agris et pratis partem, que predictis fundo, agris et pratis in frøle, eo modo, qui in legibus patrie dicitur reep oc ræt mal eque longa et lata sibi vel alteri, quem coram testibus super hoc rogauerit, cum oportune fieri poterit, fuerit assignata* SD 3: 112 (1313, nyare afskr.). Uttrycket är eljest ej anträffadt i fornsvenskan men förekommer i forndanskt lagspråk, se Vendell, Alliterationer och rim, s. 118; jfr Kalkar, Ordbog 3: 559.

skapt, spjutskaft, spjut eller staf, hvari vid föryttring af jord till aftalets stadfästande öfverlåtaren och fastarna höllo; särskildt i uttrycket *a skapte halda*. *ther holde aa skaffte xii dande men* SD NS 1: 260 (1403, gammal afskr.). *meth dondemanna witnom, som a thinge waro ok a skapte hiollo* ib 2: 73 (1408). ib 92 (1409). Detta uttryck förekommer utom i Tiohärads lagsaga, där det nyttjas ännu långt efter medeltidens slut [1]), äfven i urkunder från Västergötland och Östergötland (Ydre härad [2])). Ordet *skapt* brukas äfven i förbindelserna *skäpt ok umfærþ* och *skapt ok skiæl*, båda i urkunder från Västergötland, *skapt ok umfærþ* därjämte i värmländska urkunder, äfvensom i östgötska, i fall den af Amira,

[1]) Se Hyltén-Cavallius, Värend och Virdarne 2: 404.

[2]) Äfven här långt efter medeltidens slut, se t. ex. Rääf, Beskrifning öfver Ydre härad 1: 353 (1599).

Altschwedisches Obligationenrecht s. 554, uttalade förmodan, att *skaftfærdh* SD 3: 135 (1313, nyare afskr.) står för *skaft ok umfærdh*, skulle vara riktig, något som dock är mindre sannolikt; *skapt ok skiæl* finner man ock i nyare, efter medeltidens slut nedskrifna handskrifter af KrLL; i förbindelse med *skötning* är *skapt* antecknadt från Värmland, se s. 10 [1]). — Med syftning på öfverlåtelse genom nu omtalade symboliska handling nyttjas i småländska diplom *skaptfara* SD NS 1: 107 (1402) och *skaptföra* Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 417 (1378); SD NS 2: 92 (1409). Båda verben förekomma äfven i medeltida urkunder från Västergötland.

skipt, skifte, jordlott. *possessiunculam meam quam in miuthult habeo que wlgaliter dicitur skipt contuleram* SD 2: 487 (1307). Ordet förekommer i liknande användning i VGL I, II, ÖGL och SML.

skæppa, målkärl af en viss storlek; rymdmått (för torra varor) af en viss storlek. I latiniserad form: *I skepa hampofrø tercia pars skepe de hyrfrø* SD 3: 759 (1314 eller 1316). I cod. B af Smålandslagen 5: 3 läses: *vp at bara* (för *bæra*) *af soknamannumin fiura pæninga ælla skæppo hafra.* Ordet, som finnes äfven i forndanskan och fornnorskan, förekommer i VGL och i urkunder från Västergötland [2]) och torde äfven hafva tillhört Värmland; se ofvan s. 10.

sköta, öfverlåta (jord) genom symbolisk handling, som bestod däri, att öfverlåtaren lade något jord af den föryttrade egendomen i en flik af emottagarens kappa; med laga formaliteter öfverlåta (fast egendom); skänka (jord). *iak kænnis mik . . . salt, skööt ok vplatith hawa . . . herra abram riddare, een halwan gardhin*

---

[1]) I betydelsen af fasta å jord, fastebref nyttjas *skaft* äfven efter medeltidens slut, dels i förbindelserna *skaft och skäl*, t. ex. Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift II 1: 29 (1530-talet), Andreas Jonæ Gothus, Thesaurus epistolicus 3: 47 (1619); *skaft och skötning*, t. ex. Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift II 1: 35 (1553); *skaft och sköt*, t. ex. Spegel, Öpna paradis 51 (1705); dels ensamt t. ex. Ridderskapets och Adelns Riksdagsprotokoll 3: 271 (1642); så enligt RIETZ, Ordbok s. 575, äfven i Dalslands, Västergötlands och Smålands folkmål; jfr HYLTÉN-CAVALLIUS, Värend och Virdarne 2: 404.

[2]) SD NS 2: 2 (1408).

ii bywermæshult SD NS 1: 203 (1403). *skötc jak thöm* (godsen) . . . *rndir thet fornempda kloster* ib 168 (1402). ib 164 (1402), 209 (1403) o. s. v. Ordet tillhör VGL och ÖGL; för öfrigt träffas det i en mängd diplom från Västergötland, Östergötland, Södermanland, Västmanland och Finland äfvensom i Stockholms Jordebok, allt dock, så vidt jag kunnat finna, från tiden efter midten af 1300-talet. I den latiniserade formen *scotare* träffas det däremot ofta före nämnda tid, sålunda i urkunder från Småland: SD 3: 607 (1321), 666 (1325); Västergötland: ib 2: 112 (1291) o. s. v.; Östergötland: ib 3: 654 (1324, gammal afskr.). Ifrågavarande ord, hvilket har motsvarigheter i forndanskan och fornnorskan, synes företrädesvis hafva tillhört Götaland, särskildt Västergötland. Jfr **skötning** s. 10.

timberhug (-hogh), SD 1: 581 (1281), se under **fang** samt ofvan s. 11.

troþ, gärdsle. SD 1: 581 (1281), se under **fang**. Ordet som motsvaras af fornnorska *tróð* (äfven i förbindelsen *timbr ok tróð*), forngutniska *troþr*, finnes för öfrigt i ÖGL och HelsL.

þinglysa (-liwsa), på ting kungöra (en rättslig handling; särskildt om öfverlåtelse af jord). *hwilkæ contract oc sæmyæ genistha giordes oc tingliwsdes paå forscreffne ting* SD 4: 585 (öfvers. i handskr. från slutet af 1400-talet). Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 304 (1371). *thy fornempda kloster thet sama goz thinghlysa ok skaptfara* SD NS 1: 107 (1402). — *þinglysing, þinglysning*, på ting gjordt offentligt tillkännagifvande. *hanc . . . donacionem et assignacionem, publicacione wlgariter dicta thinglysing . . . confirmaui* SD 3: 719 (1326). *quo . . . contractu . . . pupplicato, modo qui thinglysning appellatur* ib 4: 584 (1337). — Dessa ord saknas i såväl landskaps- som landslagarna, men *thinglysa* träffas på två ställen i en urkund från Västergötland [1]), hvarjämte ett *thinglysn* med samma betydelse som *thinglysning* finnes i ett diplom från Uppland [2]). — *þingliusæ* förekommer i Skånelagen, Valdemars Seländska lag och Jutlandslagen; under det att ordet i fornsvenskan nyttjas med afseende på öfverlåtelse af jord, brukas det i forndanskan i fråga om oäkta barn, som fader på tinget erkänner som sitt.

---

[1]) Handlingar rörande Skandinaviens historia 17: 63 (1389).
[2]) SD NS 1: 377 (1404).

þyn, se s. 15. *I gardh i sudhra rotna, som skyldar iij thöner korn* SD NS 3: 504 (1419). *eet fyra thynia land* ib 1: 247 (1403).

undi(r)viþa, lägre (icke fullmogen) skog [1]. SD 5: 430 (1345), se under **luk**. Samma förbindelse möter oss VGL II J 19: *til löf oc loc oc vndir viþu.*

utskipt, andel af intagor på bys utegor. *pro fundo, agris, pratis et alijs omnibus juribus wlgariter dictis almænninga uel vtskifti* SD 3: 112 (1313, nyare afskr.). ib 548 (1322). Ordet förekommer i VGL och ÖGL samt är anträffadt i ett diplom från Västergötland [2].

vaþi, rågång; genom rågång afskildt område. Om ett visst slags jordområde (intaga?) synes ordet nyttjas SD 5: 671 (1347, nyare afskr.): *en fierdedeel aff enom wadæ i lerokæ.* Måhända afses en ort inom Tiohärads lagsaga, då det heter: *allan æghölat* (för *-lot* eller *-lut*) *i houlitta waþa* SD 6: 180 (1350). Ordet förekommer i ÖGL och Söderköpingsrätten samt i diplom från Östgöta lagsaga [3]. Jfr **byiavaþi** s. 19.

viþerlæghe, böter, hvilka vid afslutande af (köp eller) byte bestämdes skola erläggas af den som bröte öfverenskommelsen. *nos . . . abbas cum conuentu, ex vna parte et . . . Germundus ex altera recognoscimus nos predictam commutacionem apposicione pene sedecim marcharum denar. wlgariter dicte wiþerlæghe, quas quidem XVI marchas cum omnibus alijs receptis infringere quod absit finaliter volens aduerse parti soluere debet racione qua supra confirmasse* SD 2: 503 (1307). ib 4: 217 (1331). Ordet är i denna betydelse [4]) icke eljest anträffadt; jfr emellertid Östgötalagens *viþerlagsöre*, böter som erläggas af den som föryttrat jord men brister åt hemul eller ryggar köpet eller skiftet; jfr äfven forngutniska *viþrlag*; forndanska *withærlogh*; isl. *viðrlǫg.* Jfr Amira, Altschwedi-

---

[1]) Se Kock, Sv. Landsmålen XV. 8 s. 24 f.

[2]) SD 2: 18 (1286).

[3]) SD NS 1: 171 (1402, gammal afskr.), 307 (1403). Till området för Östgöta lagsaga höra också sammansättningarna *klostervadhi* och *utvadhi.*

[4]) I annan användning förekommer det i Smålandslagen äfvensom i VGL III och i landslagarna.

sches Obligationenrecht, s. 690; WIMMER, Oversigt over D. Vidensk. Selskabs Forh. 1898, s. 128 f.

vitnisbol, af oviss betydelse. *een syw swina skogh vm alth frillaböke som köptis aff haconaböke ii hwilko som witnisbolith ligger til withermala intil ælmylto* Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 2: 119 (1386). Jfr *in hokæbø silua. C. suium* [ɔ: *suum*]. *et .I. witnisbol* SD 5: 618 (1346). *in silua høkæbøgiæ. pro centum suibus. cum. I. witnesbol* ib. *bogholt skogh pro VII suibus. cum. I. witnesbol* ib 619. De skogar, som omtalas på de tre sistnämnda ställena, torde ligga i Kinds härad[1]) i Västergötland eller i angränsande delar af Småland. På alla de anförda ställena nämnes *vitnisbol* i sammanhang med ollonskogar.

ætleve, ättjord, jord som af forno är ättens gemensamma egendom; rätt till sådan jord. Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 71 (1355), 373 (1376). — I sammansättningen: *ætlevisgardher* (*etleuis-*), stamgods. Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 316 (1371). — Från Östgöta lagsaga har man *ætalef* (ack.) Svenska Riksarchivets Pergamentsbref 1: 581 (1376), *ettheløwith* (ack. i best. form) SD NS 1: 519 (1406) och sammansättningen *ættalevisman* (*ætalefuis-*), skyldeman som har rätt till ättjord, SD NS 2: 198 (1409). — Jfr HYLTÉN-CAVALLIUS, Värend och Virdarne 2: 290 f., hvarest *ättlefve* omtalas såsom fortlefvande ännu under 1600-talet.

örisbol, örabol, gård för hvilken ursprungligen ett öre erlades i afrad[2]), omtalas af STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 166, och HILDEBRAND, Sveriges medeltid 1: 243 från Njudungen. För öfrigt möter man ordet på Öland[3]) och Dalsland[4]).

örtughland, se s. 16. Enligt STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 156 omtalas i ett fastebref af den 4 nov. 1357 4 örtugland i Vællisten i Östbo härad.

[1]) Det i urkunden nämnda *sexdraghæ* (*sexdraghæ skogh*) är utan tvifvel Sexdrega i Kind; *starryth* torde vara Starred i Sexdrega socken.

[2]) Jfr *markabol, örtughbol* (*örtugha-*); se STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 213; HILDEBRAND, Sveriges medeltid 1: 242 f.; FALKMAN, Om mått och vigt 1: 169; äfvensom SD 2: 623 (1310).

[3]) Se STYFFE, Skandinavien under unionstiden, 2 uppl., s. 213 och FALKMAN, Om mått och vigt 1: 169.

[4]) SD 2: 623 (1310).

Af de anförda orden tillhöra åtskilliga det fornsvenska lagspråket öfver hufvud och förekomma åtminstone i flertalet Svea- och Götalagar. Sådana äro *hemulsman*, *hindradagsgiæf*, *laghbiuþa*, *laghþing, landsþing, morgongiæf.* Till dessa kunna räknas äfven *bol* och *bolstaþer*, ehuru speciella betydelser af dessa ord synas tillhöra (endast eller hufvudsakligen) Götalandskapen (med Värmland). I Västergötland, Östergötland och Värmland förekomma *fearganger*, *landgilde, skapt;* i Västergötland och Östergötland *bopænningar*, *fang, hæraþ, hæradshöfþinge, hæradsþing, landgiæld, utskipt;* i Västergötland och Värmland *skæppa;* i Västergötland *for fæ ok fulla öre, löf ok luk, nytiabol, undirviþa, vitnisbol* (hvarjämte *garþer* synes företrädesvis tillhöra detta landskap); i Östergötland, Närke, Södermanland och (såsom senare del af sammansättning) Västergötland *fæstir* (= *fastar*); i Västergötland, Östergötland och Närke *fæst* (sing. och pl.); i Västergötland, Östergötland, Södermanland, Västmanland, Finland, Stockholm *sköta*; i Västergötland, Östergötland och Södermanland *skipt;* i Västergötland och Uppland *þinglysa;* i Östergötland *iorþaköp, vaþi, ætlere;* i Östergötland och Värmland *forskiæl;* i Östergötland, Värmland och Närke förbindelsen (*mædh*) *fastum ok forskiælum;* i Östergötland, Närke, Södermanland, Uppland, Västmanland och Dalarna *þyn;* i Östergötland och Helsingland *troþ;* på Öland och Dalsland *örisbol;* i Värmland och Södermanland *timberhug;* i Uppland *malakarl;* i Uppland, Södermanland, Västmanland och Dalarna *örtughland.* Icke anträffade utom Smålandslagens område äro *afgærþabyagilzli*, *brytiafælagh*, (*byggningabol*,) *byiahaghi, byiavaþi, haldspænningar, hæradsluter, rep ok ræt mal, viþerlæghe;* af dessa hafva *brytiafælagh*, *haldspænningar* samt *rep ok ræt mal* motsvarigheter i forndanskan.

Att döma af de nu antecknade orden har det ordförråd, som afsett rättsförhållandena inom Tiohärads lagsaga, företett ej ringa öfverensstämmelse med det i Västergötland och Östergötland, kanske mera med det förra än med det senare landskapet. På samma gång tyckes det hafva haft jämförelsevis ej få egna drag, tydande på en självständig utveckling.

(Tryckt den 10 nov. 1906.)

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT. N. F. AFD. 1. Bd 2. Nr 2.

MYNTS ANVÄNDNING I DÖDSKULTEN

AF

TORGNY SEGERSTEDT

LUND 1907
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

I.

De föreställningar folken gjort sig om lifvet efter döden återspegla sig i deras grafskick. Där seden att bränna liken blifvit rådande, måste en annan uppfattning af de dödas lif förefinnas, än där kroppen obränd nedlägges i jorden. När grafvarna byggas och inredas i öfverensstämmelse med de lefvandes bostäder, röjer detta en tro på att de för framtiden skola tjäna de döde till hemvist. Där man åter är öfvertygad om att det finns ett fjärran land, dit alla aflidne begifva sig hän, utrustas de, allt efter som färden tänkes skola ske till lands eller vatten, med skor för vandringen eller skepp för resan öfver floder och haf.

De föremål, som nedläggas i grafven, äro i regel sådana som den döde anses behöfva i sitt kommande lif. Af denna art äro de vapen, redskap och smycken, hvarmed liket förses. Därest anförvanterna försumma sina skyldigheter i detta afseende, utsätta de sig för risken att se sina döda återvända för att kräfva hvad dem med rätta tillkommer. Fruktan härför är i regel stark nog att förmå de efterlefvande att göra hvad på dem ankommer för att undvika denna eventualitet.

Understundom åsyfta gåfvorna till de döde i främsta rummet att förhindra deras återvändande. Det är exempelvis afsikten med de frön, som nedläggas i kistan eller utströs på de vägar, efter hvilka man fruktar, att den döde skall söka sig hem igen [1]). Antagligen föreligger här en motivförskjutning, som förvandlat de dödes lifsmedel till något, hvarmed de lefvande hålla andarna på afstånd.

Den behandling, som kommer liken till del, innan de öfverlämnas åt lågorna eller sänkas i jorden, åsyftar däremot hufvudsakligen att borttaga faran af deras vidrörande och att förhin-

[1]) Hammarstedt, Om fröns användning inom folksed och dödskult, Studier tillägnade Oscar Montelius, s. 25 f.

dra de dödas återkomst. Det är å andra sidan förklarligt, om föremål, som användts för detta syfte, understundom äfven de fått karaktären af gåfvor till de döde. Så inträffar exempelvis, då de mynt, hvarmed likets ögon slutits, få följa det ned i kistan. De betraktas då som en gåfva till den aflidne, ehuru de ursprungligen placerades på hans ögon för att hindra deras blickar att draga dem, på hvilka de föllo, med sig i grafven.

Det kan på grund af dylika motivförskjutningar understundom vara mycket svårt att afgöra, hvilken betydelse man ursprungligen fäst vid de olika momenten i en begrafningsrit. Till denna kategori af begrafningsseder, hvilkas egentliga orsak af nämnda anledning är svår att angifva, hör bruket att inlägga ett mynt i den dödes mun.

Denna sed har ett mycket vidsträckt utbredningsområde. Den påträffas icke blott hos alla de europeiska folken, utan också bland perserna och inderna äfvensom bland åtskilliga af de naturfolk, med hvilka europeerna varit i beröring.

Liksom grekerna äro det första europeiska folk, som tillägnat sig bruket af prägladt mynt, äro de också de första, som användt dylika i dödskulten. De äldsta upplysningarna om ifrågavarande sed äro därför de, som meddelas af de grekiska författarne.

I en under Luciani namn bevarad skrift, i hvilken författaren riktar sin satir emot folkets vidskepliga föreställningar om döden och de döde, omtalar han också bruket att, så fort en människa aflidit, inlägga en obol i hennes mun.[1]) Denna obol är då ämnad att utgöra betalning åt färjmannen Charon, som fraktar den döde öfver floden till underjorden. Man stoppar in myntet i likets mun utan att först undersöka om det är attiska, macedoniska eller ægineiska penningar, som äro gångbara där nere. Vida bättre vore ju för öfrigt att icke lämna den döde några penningar. Då han ingenting ägde att betala öfverfarten med, skulle han ju återsändas och komma tillbaka igen till sina sörjande anförvanter.

I en af sina dialoger[2]) skildrar Lucianus vidare, huru en man vid namn Menippos gått ombord på Charons färja och rest

[1]) De luctu, X.
[2]) Dial. mort., XXII.

öfver floden utan att äga den stadgade afgiften. Då Charon vid landstigningen affordrar sina passagerare deras oboler, befinnes Menippos ingen ha att lämna. Charons barska polisförhör beröfvar honom icke det minsta af hans oförsynta lugn. Han vidgår mycket villigt, att han ingen obol äger och föreslår till sist att bli hemsänd igen, ett förslag som Charon af hänsyn till underjordens härskare icke vågar acceptera. Efter mycket parlamenterande får Charon klart för sig, att ingenting här står att vinna och släpper honom igenom utan någon betalning.

Myntet i den dödes mun får också tjänstgöra som en illustration till rikedomens fåfänglighet. Lucianus framhåller det lönlösa i att räkna räntor och hopa det ena tusendet på det andra, då man likväl inom kort måste vandra in i de dödas land med en enda obol i sin mun. Scholiasten förklarar till yttermera visso yttrandet genom en hänvisning till den obol, som plägade inläggas i den dödes mun som betalning åt Charon [1]. Denna fattiga lilla obol, som är det enda människorna föra med sig ur lifvet, får också hos epigramförfattarna tjänstgöra som en ynklig motsats till de väldiga guldhögar, som de rike samla endast för att åter nödgas lämna dem. «När du är död», heter det, «måste du lämna ifrån dig din stora rikedom och af alla de många obolerna får du blott taga en enda med dig». I ett annat epigram säges det: »Du skall multna i en jord, som icke är din egen, och utan att äga mer än din obol» [2]. Det mynt, som den döde håller i sin mun, är hela det resultat, den lefvandes äflan lyckats åstadkomma.

Äfven Aristophanes alluderar på Charons obol, då han talar om den gamle färjkarlen, som för en två obolers penning fraktar folk öfver floden [3]. Afvikelsen från den vanliga uppgiften om resans pris beror antagligen endast på Aristophanes sträfvan att uppdraga en för åhörarna genast begriplig parallell mellan de afgifter, som erlades för tillträde till teatern och till dödsriket. Det sedvanliga priset för inträde på teatern utgjorde nämligen tvenne oboler.

De grekiska lexikograferna omtala också seden att lägga en obol i den dödes mun. Det sker vid deras förklaring af orden

[1]) H. RABE, Scholia in Lucianum, Dial. mort., I, 3.
[2]) J. W. MACKAIL, Select epigrams from the Greek anthology, XII, 3, 27.
[3]) Ranæ, 140, 270 jämte scholier (Blaydes edition.)

ναῦλον, πορθμήϊον, καρκαδών och δανάκη. De tvenne första orden betyda helt enkelt färjpenning och angifva alltså direkt syftet med penningen i den dödes mun, så som det under denna tid uppfattades. Detsamma gäller ordet κατιτήριον, som likaledes användes som benämning på dödsmyntet [1]). Det sammanhänger med verbet κατιέναι och betyder något som tillhör nedstigning eller återkomst. Κατιτήρια brukas af Hesychius om offer för lycklig återkomst. Ordets användande som namn på dödsmyntet har sin förklaring i tron på dettas förmåga att bereda den döde en lycklig resa. Dess betydelse är alltså tämligen identisk med de förra ordens.

Ordet δανάκη förklara både Hesychius och Etymologicum magnum vara benämning på det utländska mynt af något mer än en obols värde, som plägade inläggas i den dödes mun. Pollux angifver närmare det barbariska myntets ursprung såsom persiskt [2]). För Etymologicum magnum har ordet i så hög grad antagit karaktären af en terminus technicus för dödsmynt, att det härledes af adjektivet δανός, torr, hvilket i sin ordning användes om lik.

Att namnet på detta utländska mynt öfvergått till en benämning på den dödes obol tyder på att det ursprungligen varit ett främmande mynt, som användts vid ifrågavarande dödsrit. Det utländska myntets namn har sedan fortleft som terminus technicus för dödsmynt, äfven sedan de inhemska myntsorterna i dödskulten undanträngt de utifrån importerade.

Strabo förtäljer, att innevånarne i Hermione icke gåfvo sina döde någon respenning, emedan de ansågo sig äga en genväg ned till dödsriket [3]). Det var alltså öfverflödigt att här utrusta ett lik med Charons obol. Den omständigheten, att detta undantag särskildt betonas, förutsätter, att seden för öfrigt varit allmänt vedertagen. Aigialos innevånare smickrade sig likaledes med att vara befriade från att erlägga passagerareafgift på dödsfärjan [4]). Demeter hade tilldelat dem detta privilegium till tack för den vänlighet, traktens innebyggare visat henne, då hon irrat omkring och sökt sin förlorade dotter. Men Callimachus framhåller

[1]) CRAMER, Anecdota græca oxoniensia, II, 232, 28.

[2]) IX, 6.

[3]) VIII, p. 373.

[4]) SUIDAS, II, p. 367.

också, att det var nödvändigt för alla andra människor att i sin mun bära en danakä, då de skulle företaga färden öfver Acheron [1]).

Att det verkligen varit sed att inlägga en obol i den dödes mun bestyrkes af en del arkeologiska fynd, om än dessa icke äro så talrika, som man kunde vänta på grund af Strabos och Callimachus ord. De talrikaste fynden hafva gjorts på graffältet vid Myrina [2]). Där påträffades många skelett med mynt fastklämda mellan tänderna eller liggande inne i käkbenet. I åtskilliga andra fall lågo mynten i ett sådant läge i förhållande till skeletten, att man är berättigad att antaga, att deras ursprungliga plats varit likets mun. Dessa grafvar i Myrina härstamma från de två första århundradena före Kristi födelse. De funna mynten äro till allra största delen af inhemskt ursprung.

Enstaka fynd af oboler, som legat mellan skelettets tänder, ha gjorts i Athen, på Samos och på Kreta. Äfven i Pompeji hafva i grafvar från den grekisk-romerska tiden funnits mynt inlagda i likens mun [3]). Obolen har lagts i den dödes mun, äfven om liket skulle brännas. En nu i British Museum förvarad vas innehöll bland öfriga delar af ett människoskelett också käkbenet, i hvilket en obol fanns inlagd [4]).

Bruket af dödsmynt har i hvarje fall varit så fast rotadt i folkseden, att det icke upphört genom kristendomens införande i landet. Bland albaner, valaker, macedonier och Mindre Asiens greker är det ännu sed att inlägga ett mynt i den dödes mun [5]). Syftet med denna penning angifves visserligen nu något annorlunda än förr. Den skall enligt den nu härskande folktron erläggas vid passerandet af den brygga, som från denna världen leder öfver till paradiset. Det är ju möjligt att denna föreställning om en himmelsbrygga genom arabernas förmedling härstammar från perserna, ehuru det knappast torde vara nödvändigt att antaga ett lån. I hvarje fall har själfva grundtanken vid myntets inläggande i likets mun blifvit bevarad. Det utgör alltjämt lösepen-

[1]) fragm. 110 (SCHNEIDERS edition).

[2]) Bulletin de correspondence hellénique, VI, s. 412, 419.

[3]) RAOUL-ROCHETTE, Mémoires de l'institut royal de France, XIII, s. 665 f.

[4]) BIRCH, History of ancient Pottery, s. 144.

[5]) WASER, Charon, Archiv für Religionswissenschaft, I, s. 170; ABBOTT, Macedonian folklore, s. 193.

ningen för inträdet i de dödas rike, och genom dess erläggande skiljes den döde definitivt från denna värld.

De latinska författarna känna lika väl som de grekiska bruket af Charons obol. Luciani tanke, att den döde den förutan icke får passera floden förekommer äfven hos Juvenalis. Han skildrar på ett ställe [1]), huru en afliden olycklig sitter på stranden och med afsky betraktar den vedervärdige färjkarlen. Han äger icke en tredjedels ass i sin mun och har alltså intet hopp om att få följa med öfver den smutsiga floden. Mannen sitter där som en lefvande illustration — om uttrycket tillåtes om en död — till ordspråket «furor est post omnia perdere naulum», det är vanvett att till sist också göra af med sin färjpenning [2]).

Propertius häntyder också till dödsmyntens användning, då han talar om färjkarlen, som mottager penningarna, hvarpå underjordens port sluter sig om de döde [3]).

Girigheten behärskar enligt Apuleius [4]) de döde, och Charon gör ingenting för intet. Därför bör hvar döende skaffa sig en respenning, och man skall icke låta en fattig afsomna, såvida ej ett mynt finnes till hands. Charon framtager det egenhändigt ur dens mun, som nedstiger till dödsriket. Förmodligen har denna utsaga sin grund i reflexioner öfver myntets egendomliga läge. Att dess plats i likets mun förefallit en smula omotiverad, när man reflekterat öfver att den skulle öfverräckas åt Charon, framgår också af bilden på en lekythos från fjärde århundradet f. K., där en yngling framställes just sysselsatt med att egenhändigt öfverlämna sin obol i Charons hand [5]). En liknande framställning möter på en lampa från Perugia. Äfven där synes en yngling, som med den vänstra handen räcker Charon sin obol [6]).

I de gamla italienska grafvarna har påträffats såväl myntad som omyntad koppar. Den omyntade kopparn, æs rude, användes som skiljemynt, innan man lärt sig att prägla metallen eller

---

[1]) Satira, III, 264 f.

[2]) OTTO, Die Sprichwörter und sprichwörterlichen Redensarten der Römer, s. 239.

[3]) Elegiæ, V, 11, 7.

[4]) Metamorphoses, VI, 18.

[5]) v. DUHN, Charonlekythen, Jahrbuch des kaiserl. deutschen archäol. Instituts, II, s. 242.

[6]) WASER, Charon, Charun, Charos. s. 125.

förse den med någon stämpel. Dylika metallstycken hafva bland annat funnits i källorna vid Arno och i Apollobaden [1]). En del af den där funna kopparn härstammar, enligt hvad metallens beskaffenhet gifver vid handen, från kejsartiden. Vid denna tid hade man naturligtvis för länge sedan upphört att använda æs rude i handeln och till dagligt bruk. Att det vid en så sen tidsperiod nedlagts i de nämnda källorna, kan endast förklaras genom den religiösa kultens stränga konservatism. De där dyrkade gudomligheterna ha kräft sin tribut i det slags mynt, som de af ålder varit vana att erhålla.

Den opräglade kopparn har användts äfven i dödskulten. I grafvarna vid den gamla etruskiska staden Volsinii, hvilka samtliga härstamma från tiden före 264 f. K., då staden förstördes, har en mängd omyntad koppar påträffats. Detsamma har varit förhållandet med grafvarna i Bologna. I Rom ha likaledes en del grafvar befunnits innehålla æs rude, och alla, som år 1858 undersöktes vid Montecchio, voro utrustade på samma sätt.

Då det en gång blifvit sed att använda detta slags mynt i dödskulten, har det naturligtvis bibehållit sig där en tid bortåt, äfven sedan nya myntsorter kommit i bruk. De döda pläga icke gifva gudarna efter i konservatism. Ett exempel på denna dödskultens konservatism erbjuder en i Tarquinii funnen graf. Den innehöll ett skelett, som hade ett stycke æs rude i handen, under det präglade mynt voro placerade rundt omkring. Dessa hade emellertid affilats som det tycks i syfte att göra dem så lika oprägladt mynt som möjligt. Till grund för en dylik åtgärd ligger antagligen den tanken, att endast det äldre slaget af mynt var tillåtet och brukbart i dödskulten.

I Allifæ har man däremot användt båda myntsorterna. De döda ha jordats med ett kopparstycke i handen och en silfverpenning i munnen. Man har alltså tydligt markerat skillnaden mellan penningar, som gåfvos den döde på samma sätt som andra ting, hvilka han ansågs behöfva i sitt kommande lif, och det mynt som inlades i hans mun [2]).

De olika skeden utvecklingen i detta fall genomgått återspegla sig mycket tydligt i grafvarna i Præneste. Den äldsta

[1]) MOMMSEN, Geschichte des römischen Münzwesens, s. 170.

[2]) Zeitschrift für Ethnologie, XVIII, s. 144—149.

periodens, som förskrifva sig ungefär från fjärde århundradet f. K., innehålla guld, silfver och koppar, allt i omyntadt skick. Den andra periodens, som stamma från tredje och andra århundradena f. K., innehålla hufvudsakligen koppar. Den tredje periodens, som härröra från republikens senare tid och kejsartiden, innehålla uteslutande prägladt mynt [1]). Denna sista period tillhöra också de grafvar vid via Appia, i hvilka skeletten påträffats med mynt mellan tänderna. Likartade fynd hafva gjorts i de från Antoninernas tid härstammande grafvarna vid Civita vecchia [2]).

De i Tusculum funna grafurnorna, som innehållit mynt liggande bland rester af brända ben, visa att icke heller här likets uppbrännande ansetts göra Charons obol öfverflödig [3]). Katakombernas grafkamrar lämna bevis för att icke heller kristendomen lyckats undantränga den. Äfven de romerske kristne ha bevarat denna från sina hedniska förfäder nedärfda begrafningssed [4]).

Det är icke endast i Grekland och Italien, som dödsmynt under den klassiska tiden användts. Äfven från den antika civilisationens gränsbygder, Svartahafsländerna och de romerska kolonierna i Germanien, föreligga exempel därpå.

Grafvarna på Krim ha icke blott lämnat talrika prof på grekisk industri och konstskicklighet. De visa också att man i dessa trakter var angelägen om att utrusta sina döde med den penning, Charon utkräfde af enhvar, som skulle passera Acheron. De mynt, man funnit i dessa grafvar, ha än legat bredvid skeletten [5]), utan att deras ursprungliga läge låtit närmare bestämma sig, än i den dödes hand. Dessa penningar ha möjligen varit att jämnställa med de öfriga gåfvor, hvarmed liken försetts. Andra mynt ha däremot påträffats liggande på käkbenet [6]) eller fastklämda mellan skelettets tänder. De äro således otvifvelaktigt dödsmynt af samma art som Charons obol. Det är värdt att observera, att det är små värdelösa kopparmynt, som användts, under det att grafvarna för öfrigt äro mycket rikt utrustade.

---

[1]) Corpus inscriptionum latinarum, I, s. 28.

[2]) Marquardt, Das Privatleben der Römer, I, s. 349.

[3]) Corpus inscriptionum latinarum, I, s. 27.

[4]) Andree, Ethnographische Paralellen und Vergleiche, II, s. 24.

[5]) Compte-rendue de la commission impériale archéologique, 1862, s VIII; 1863, s. XIII.

[6]) a. a., 1859, s. 20; 1862, s. VIII och XIV; 1863, s. IX.

Arkeologiska fynd visa, att dödsmynt likaledes varit i bruk bland de romerska kolonierna i Tyskland. I de från romartiden härstammande grafvarna vid Reichenhall hafva 72 romerska mynt funnits [1]). Det är bland rester af brända lik som de påträffats. Seden att utrusta den döde med en penning tycks alltså varit allmänt härskande här. I Köln hafva framgräfts skelett, som i munnen hållit mynt från Trajani och Konstantin den yngres tid [2]). På S:t Matthiæ kyrkogård i Trier hafva i kristna grafvar från romerska kejsartiden påträffats skelett, mellan hvilkas tänder mynt suttit fastklämda [3]).

Ifrågavarande begrafningsbruk har emellertid varit utbredt långt utanför det romerska rikets gränser. De germanska folkstammarna ha i ganska stor utsträckning iakttagit detsamma. Burgundergrafvarna vid La Tour hafva visat sig innehålla mynt [4]). På det allemanniska graffältet vid Schleitheim hafva mynt hittats i åtskilliga grafvar. Ett af dessa, ett bronsmynt från Konstantin den stores tid, påträffades liggande på insidan af den dödes käkben [5]). Det kan alltså icke vara något tvifvel om dess ursprungliga plats. Romerska och merovingiska guld- och silfvermynt hafva vidare funnits i de frankiska grafvarna utefter Rhen, vid Selzen, Oberohn och Lêde. Äfven här tyckas de i flera fall legat kvar mellan den dödes tänder, då grafvarna utgräfts [6]).

Denna sed att inlägga ett mynt i den dödes mun har fortleft hos de europeiska folken länge efter det att de nya rikena vuxit fram ur folkvandringens kaos.

I Frankrike iakttages den ännu flerestädes på Côte-d'or. Sparsamhet och pietet ha emellertid här på ett fyndigt sätt förenats vid uppfyllandet af denna plikt mot de döde. Väl trycker man i den dödes hand ett mynt, men man väljer helst ett som icke längre är gångbart [7]). Det berättas emellertid också, att den fran-

[1]) Zeitschrift für Ethnologie, XXIV, s. 547.

[2]) Jahrbücher des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande, V, s. 377.

[3]) Därsammastädes, VII, s. 83.

[4]) Rockholz, Deutscher Glaube und Brauch im Spiegel der heidnischen Vorzeit, I, s. 190.

[5]) Wanner, Das alamannische Todtenfeld bei Schleitheim, s. 12 f.

[6]) Andree, a. a., II, s. 26; Zeitschrift für Ethnologie, IX, s. 495.

[7]) Revue des traditions populaires, IV, s. 421; IX, s. 108.

ske bonden mest fäster sig vid myntets storlek. Han skänker den döde den största silfverpenning, som kan öfverkommas, på det han må blifva väl mottagen i den andra världen [1].

En berättelse från år 1686 omtalar, att man i vissa trakter af England plägade lägga en penning i den dödes mun [2]. Den sades vara afsedd för sancte Pehr som betalning för inträdet i himmelriket. Äfven i Wales ansåg man den döde vara i behof af en inträdesafgift till paradiset. Dessa uppgifter bestyrkas af en del arkeologiska fynd. Af de 17 skelett, som uppgräfts vid Woodyates, voro flera försedda med mynt. Tre af dem hade mynten liggande i munnen [3]. Sancte Pehr har väl fått göra som Charon och själf plocka fram sin obol ur de inträdessökandes mun.

Äfven på Irland finnas spår af dödsmyntens användning. Dels är det ännu brukligt att kasta penningar på kistan, då den sänkes ned i grafven, dels hafva irländarne ett ordspråk, som säger att ingen far till helvetet utan en sixpence i dödsstunden [4]. Ordspråket förutsätter påtagligen, att penningen kommit till användning omedelbart efter dödsfallet, icke först vid begrafningen.

I Tyskland har seden att inlägga ett mynt i likets mun bibehållit sig från den romerska tiden in i våra dagar. Bäst tycks den ha bevarats i de delar af landet, hvars befolkning är helt eller delvis af slavisk ras. Det har antagligen sin grund i att dessa stammar länge stått kvar på en relativt låg kulturståndpunkt.

Att den ännu mångenstädes rådande seden icke är någonting först på senare tider vedertaget, framgår af de äfven på detta område förefintliga arkeologiska fynden. Så påträffades på graffältet vid Blossin en skalle som visade tydliga spår af att ha haft ett kopparmynt mellan tänderna [5]. Detsamma var förhållandet med trenne skallar funna vid Bargensdorf i Brandenburg. På underkäkarna låg ett metalliskt stoft, som bildats

---

[1]) Archiv für Religionswissenschaft, II, s. 210.
[2]) ANDREE, a. a., II, s. 26.
[3]) Folklore, IV, s. 244, f.
[4]) WOOD-MARTIN, Pagan Ireland, s. 77.
[5]) Zeitschrift für Ethnologie, XXXIII, s. 349.

af förrostad koppar [1]). Båda dessa fynd visa, att myntet understundom kan helt rosta bort. Betänker man dessutom hur lätt det kan falla ut och ändra läge, kan man sluta sig till, att mynt vida oftare placerats i de dödas mun, än de arkeologiska fynden synas gifva vid handen.

Ett vendiskt silfvermynt har vidare funnits i en i Havelland hittad grafurna från 10 eller 11 århundradet [2]). I denna trakt iakttages ännu denna sed att lägga ett mynt i den dödes mun.

Äfven i en del äldre berättelser föreligga upplysningar om ifrågavarande sed. Det förtäljes att, när pesten, i midten af 1500-talet härjade Schlesien, Sangershafen, Freyburg, Hernsdorff. Dittensbach, Clausnitz och Merseburg, lade man en penning i hvarje aflidens mun för att hindra honom att återkomma och hemsöka de efterlefvande [3]). Att man särskildt vid dessa tillfällen iakttagit detta försiktighetsmått, har naturligtvis sin grund i föreställningen, att de af pesten bortryckte voro farligare än vanliga döde. Detta gäller ju alla, som dött en plötslig eller våldsam död.

Enligt hvad Rollenhag berättar var det på hans tid, alltså på slutet af 1500-talet, sed i Sachsen att i den dödes mun inlägga en sten eller en penning [4]). Folket trodde, att detta kunde hindra den döde att öfvergå till vampyr. När han började bitas, stötte han på stenen eller penningen och afstod från sitt förehafvande.

Vid en i början af 1700-talet företagen omgräfning af kyrkogården i Dresden påträffades trenne kranier, som voro försedda med mynt mellan tänderna. Två af dem voro böhmiska, det tredje sachsiskt [5]). Seyffert berättar, att äfven i Warschau uppgräfts ett skelett som mellan käkarna höll ett blad af guld. Ett annat kranium var på samma sätt utrustadt med tvenne guldbrakteater [6]).

Bruket af dödsmynt har, som redan nämndt, fortleft in i

[1]) Zeitschrift für Ethnologie, XXXIII, s. 129.

[2]) Zeitschrift für Ethnologie, VII, s. 17.

[3]) MANNHARDT, Über Wampyrismus, Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde, IV, s. 260.

[4]) GARMANN, De miraculis mortuorum, I, 3, § 7.

[5]) SEYFFERT, Tractatus historico-moralis de nummis in ore defunctorum repertis, s. 65.

[6]) SEYFFERT, a. a., s. 64.

våra dagar. Det berättas, att wenderna i Mark noga gifva akt på att lägga en »Zehrpfennig» i den dödes mun. Underlåtes detta, hemsöker den aflidne som gengångare de försumlige [1]). I vissa trakter af Altmark har man klart för sig, att den döde icke nöjer sig med mindre än en silfverpenning i munnen, om han skall afstå från framtida besök hos de sina [2]). Dylika besök äro som bekant icke vidare välkomna, och man riskerar dem icke onödigtvis. Sägnerna veta berätta om gengångare, som dragit hela familjer med sig i grafven till straff för att de icke gifvit dem någon penning i munnen [3]).

De slaviska kassuberna i Westphalen iakttaga likaledes en hel del försiktighetsmått för att slippa besök af sina kära hänsofna. Förutom det vanliga medlet att afhugga gengångares hufvud och liknande radikalkurer, bruka de äfven det att fylla likets mun med jord. Eller också får den döde en strumpa med sig i grafven och kan då icke komma upp förr än han helt repat upp henne. Som den arme gasten å andra sidan icke mäktar lösa mer än en maska om året, hinna hans fränder att både dö och begrafvas och få sina egna strumpor att plocka på, innan den första blifvit färdig. Att repa upp en strumpa är emellertid icke det enda, hvarmed en gast kan sysselsättas. Lägger man vallmofrön i kistan, blir den stackars själen tvungen att räkna dem alla, innan han får gå ut och spöka. Men vallmofrön äro små, och de döda äro tydligen icke speciellt anlagda för arbetet, åtminstone tros de aldrig blifva färdiga. Ett annat tillförlitligt medel att hindra spökerier är att lägga en penning i den dödes mun. Själen försjunker i betraktande af myntet och kommer sig icke upp ur grafven [4]).

Enligt hvad Mogk berättar, hade folket i Sachsen ännu i midten af förra århundradet för vana att kasta penningar ned i grafven för att hindra de döda att gå igen [5]). Att detta var syf-

---

[1]) MANNHARDT, a. a., s. 266.

[2]) ADALBERT KUHN, Märkische Sagen und Märchen, s. 368.

[3]) KUHN und SCHWARTZ, Norddeutsche Sagen, Märchen und Gebräuche s. 120; KUHN, Märkische Sagen und Märchen, s. 20.

[4]) MANNHARDT, a. a., s. 260.

[5]) MOGK, Aberglaube und Volksmythen, Sachsische Volkskunde[2] hrsg. von WUTTKE, s. 319.

tet vet också Seyffert att förtälja [1]. De aflidna troddes särskildt lura på att föra sina egodelar med sig eller att hindra arfvingarna att få någon glädje af de ärfda penningarna, så vida man icke själf gifvit dem en slant i munnen. Seyffert förmenar som god lutheran, att det var från påfvedömets dagar, som enfaldiga gummor fått denna vidskepliga föreställning om ett mynts förmåga att hindra spökerier. Han hade emellertid näppeligen klart för sig, hur långt de enfaldiga gummornas släkte kunde drifva sitt lugna ignorerande af både moraliska och historiska synpunkter. Han anade säkert icke, att den gamla papistiska seden skulle fortlefva 200 år efter det han uppvisat dess förkastlighet. Och dock lägger man ännu i Hartz ett mynt i den dödes mun med orden:

Ich gebe Dir deinen Zehrpfennig,
lass mir meinen Nährpfennig.

Försummas detta, går den döde igen som en »Nachzehrer» [2]. I andra trakter af Thüringen lägger man penningen ned i kistan [3]. Och i ett år 1904 inför sällskapet för »Urgeschichte» i Jena hållet föredrag kunde Schrader illustrera de urhistoriska dödsriterna med en hänvisning till den i självfva universitetsstaden gängse seden att lägga en fem- eller tiopfennig i kistan.

Förmodligen kunna exempel på denna urgamla sed framletas från alla trakter i Tyskland [4]. Chemnitzer Rochenphilosophie påbjuder ju också: »Döde lägge man penningar i munnen» [5].

Det är, som nämndt, framför allt slaverna som bevarat gamla sedvänjor i detta afseende. Hos de gamle preussarne skulle alla vid begrafningen närvarande kasta penningar ned i grafven [6]. Ringar och armband af koppar fingo ofta gå samma väg. Att penningens ursprungliga plats varit i den dödes mun framgår af en berättelse om de preussiske masurerna. Hos dem är det nu sed att placera en penning i likets hand. Understundom gifves den med det beskedet: «Nu har du fått din lön och får icke komma tillbaks».

---

[1] a a., s. 82.
[2] Zeitschrift für Ethnologie, XXVIII, s. 161.
[3] Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, XIII, s. 389.
[4] SCHRADER, Totenhochzeit, s. 3.
[5] ROCKHOLZ, a. a., I, s. 171, 190 f.; GRIMM, Deutsche Mythologie III[4], s. 248.
[6] HARTKNOCH, Alt- und neues Preussen, I, XII, 6.

I en berättelse från början af 1700-talet omtalas däremot, att gamla masuriska kvinnor ännu voro så fångna i vidskepelse, att man icke kunde få dem att öfvergifva den gamla hedniska seden att gifva de döde penningar. De plägade i all hemlighet bryta upp den dödes tänder och stoppa in myntet i hans mun [1]).

Här föreligger alltså ett exempel på den ursprungliga formens afslipning och omgestaltning. Man kan då också förmoda, att den penning, polackerna nu nedlägga hos den döde i kistan, ursprungligen haft en annan plats [2]). Detsamma gäller om de mynt, som de slaviska uskokerna nedlägga hos sina döde [3]). Äfven ryssarna pläga skänka sina aflidne respenningar. Det uppgifva de vara syftet med de mynt, som de nedkasta i grafven [4]).

Att en förändring af den ursprungliga seden att inlägga myntet i likets mun småningom inträder, är rätt förklarligt. I den mån penningen får karaktären af gåfva till den aflidne, finns det ingen särskild anledning att placera den just i munnen. Å andra sidan kan man naturligtvis icke antaga, att öfverallt där de döde erhålla penninggåfvor, dessas ursprungliga plats varit i likets mun. Ett dylikt antagande är berättigadt, endast när båda formerna finnas inom samma utbredningsområde, och det låter konstatera sig, att det i forna tider förekommit, att myntet inlagts i den dödes mun.

Delvis låter detta tillämpa sig på dödsmyntens användning här i norden. Det händer emellanåt också här vid gamla kyrkogårdars omgräfvande, att en del föremål komma i dagen, som man egentligen icke väntat att påträffa i vigd jord, såvida man icke kommer med folkloristiskt tränade förväntningar.

Icke så sällan visar sig kyrkogårdsmull innehålla exempelvis små brännvinsflaskor och kopparmynt [5]). De förras innehåll säges vid anställda prof ha visat sig fullt användbart. Men hade de, som funnit dessa flaskor och mynt, left i den tankegång, som gifvit sig uttryck i de dödes utrustande på nämnda sätt, hade de förmodligen mycket samvetsgrannt respekterat deras äganderätt.

---

[1]) TOEPPEN, Aberglaube aus Masuren, s. 107 f.

[2]) Am Urquell, III, s. 51.

[3]) Das Ausland, XLV, s. 334.

[4]) ANDREE, a. a., II, s. 26.

[5]) EVA WIGSTRÖM, Folktro och sägner, Svenska landsmål, VIII, 3, s. 242.

Så mycket lefver emellertid kvar af det gamla föreställningssättet, att det icke möter några oöfvervinneliga svårigheter att i folkseden finna förklaringen till vare sig brännvinsflaskornas eller kopparmyntens förekomst bland de dödes ben.

Lloyd berättar, att den svenska allmogen hade för sed att bredvid den döde i kistan nedlägga de föremål, han i lifstiden mest brukat såsom pipa och tobakspung [1]. Till denna kategori kunna förmodligen också brännvinsflaskorna räknas. Därjämte skulle emellertid i kistan nedläggas ett silfvermynt, emedan den döde eljes icke finge någon ro i sin graf. Gasslander omtalar, att bönderna i Wässbo hade för sed att lägga ett mynt i likkistan [2]. Samma uppgift meddelar Hyltén-Cavallius om sina wärendsbor [3]. Redan Linné förtäljer, att Smålandsbönderna plägade i likkistan nedlägga tobakspung, pipa, eldtyg och penningar, på det den döde ej måtte spöka [4]. Från Skåne berättas, att döende personer själfva begärt att få penningar med sig i grafven [5]. Saken har således synts dem mycket maktpåliggande. Sannolikt ha de tänkt sig sin griftero på något sätt beroende af penningens förekomst i kistan.

I Danmark är det brukligt att låta den döde få med sig i grafven de mynt, som hvilat på hans ögonlock [6]. Det förekommer nämligen där som i vårt land att man sluter den dödes ögon genom att placera ett par kopparmynt på ögonlocken.

Dansk folksed har vidare bevarat en bestämd föreskrift om, hvar den dödes penning skall placeras. Den döde skall ha sin skilling i munnen [7]. I Hads herred iakttages denna sed, på det att den döde icke må gå igen [8]. En »mallehægte» kan, om den inlägges i den dödes mun, göra samma nytta. Äfven i Sverige bruka en hake och hyska nedläggas hos liket. Äfven här är den dödes mun deras rätta plats [9].

---

[1] Svenska allmogens plägseder, s. 73.
[2] Beskrifning öfver allmogens sinnelag, seder etc., s. 34.
[3] Wärend och wirdarna, I, s. 483.
[4] Gothlandska resan, s. 310.
[5] EVA WIGSTRÖM, Folktro och sägner, Svenska landsmål, VIII, 3, s. 242.
[6] TANG-KRISTENSEN, Danske Sagn, V, s. 608.
[7] FEILBERG, Dansk Bondeliv, I, s. 361; II, s. 108.
[8] TANG-KRISTENSEN, Jydske Folkeminder, IV, s. 391.
[9] DJURKLOU, Unnarsboarnas seder och lif, s. 65.

Hyskan och haken kunna alltså placeras bredvid liket i kistan, men böra helst läggas i dess mun. Deras ursprungliga läge har gifvetvis varit det senare. Häktorna ha samma verkan som mynten, och äfven beträffande dem kan samma slutsats dragas. Penningens nedläggande i kistan eller nedkastande i grafven är i många fall en afslipad form af det ursprungliga bruket att lägga den i den dödes mun.

Ett par arkeologiska fynd bestyrka denna förmodan. Vid Kälder i Linde socken på södra Gottland påträffades för några år sedan ett skelett, i hvars käkben låg ett guldmynt [1]). Grafven förskref sig från folkvandringarnas tid. Myntet utgjorde en efterbildning af Konstantin den stores guldsolidus. Ett delvis likartadt fynd är kändt från Danmark. I en graf vid Himlingöie på Själland låg ett skelett, som i munnen hade en guldring [2]). Seden att lägga ett mynt i den dödes mun har alltså icke varit alldeles okänd här uppe i Norden.

Då till de nämnda exemplen på dödsmynt också komma dylika från letter [3]), ester [4]), finnar [5]) och magyarer [6]), låter sig med ett visst fog påstås, att ifrågavarande sed är utbredd öfver hela Europa. Beträffande den tid, hvarunder den kan påvisas, framgår af de arkeologiska fynden, att den uppkommit ungefär samtidigt med användandet af prägladt mynt.

Till de europeiska folken måste man kanske i detta fall räkna äfven judarna. Det är väl antagligt, att det är under sin förskingring som judarne lärt ifrågavarande sed, om det än icke är alldeles uteslutet, att de iakttagit den redan tidigare. I judiska grafvar från medeltiden sägas kranier hafva påträffats med guldmynt i munnen [7]). Att judarna ännu här och hvar iakttaga seden, framgår af hvad innevånarna i Lausitz veta berätta om dem. De säga, att judarna få penningar och en pung

---

[1]) ALMGREN, Studier tillägnade Oscar Montelius, s. 89.

[2]) a. a., s. 90, anm. 1.

[3]) SARTORI, Archiv für Religionswissenschaft, II, s. 211; Zeitschrift für Ethnologie, IX, s. 406.

[4]) SCHERWINZKY, Etwas über die Ehsten, Leipzig 1788. s. 64.

[5]) SCHWENK, Mythologie, VII, s. 431.

[6]) Archiv für Religionswissenschaft, II, s. 213.

[7]) GARMANN, De miraculis mortuorum, I, 3, § 7.

med stenar med sig i grafven för att ha något att kasta på Kristus [1]). Frånsedt den vänliga tolkning af företeelsens innebörd, som de kristna wenderna funnit tillfredsställande, är förmodligen självfva sakförhållandet riktigt relateradt.

Judarnes fränder araberna lägga likaledes en slant i den dödes mun. De lära emellertid hafva lånat seden från perserna [2]). Hos dem skall den nämligen också ha funnits. De drachmer de så skänkt sina döde lära till och med uppväckt en af deras arabiska herrars lystnad, så att han låtit uppgräfva liken för att bemäktiga sig deras penningar. Härskarens namn var Aslamus. Hans skändliga handlingssätt gaf upphof till det arabiska ordspråket: »eländigare än Aslamus» [3]).

Bruket af dödsmynt måste bero på någon för primitiv åskådning mycket själfklar egenskap hos mynten och på någon likaledes mycket själfklar uppfattning af de dödes lif. Ty nästan öfverallt, där penningar komma i bruk, tycks seden att lägga en dylik i den dödes mun utbilda sig. I Kina och Japan gifver man de döde ett silfvermynt som färdpenning [4]). Detsamma sker hos naturfolken. Hos Battafolket på Sumatra lägges en penning i likets mun för att den döde skall kunna köpa sig något under vägen [5]). Enligt en annan version har penningen till syfte att hindra den dödes återkomst [6]). Här föreligga alltså redan de olika föreställningar, som påträffades i Europa.

På Borneo har bruket af dödsmynt antagit en rätt egendomlig form. Där placeras strax efter dödens inträdande mynt på likets ögon och mun. Liket förvaras så i 7 dagar i huset. Därefter utbäres det och lägges på en båtliknande ställning, där det får förblifva en längre tid, understundom flera år. Först därefter kommer den egentliga dödsfesten, då själen tänkes företaga resan till det fjärran dödsriket. Här tänkes alltså penningen icke ha något med själfva resan att skaffa. Den måste påtagligen

---

1) v. Schulenberg, Wendisches Volksthum, s. 110, anm. 3.
2) Wellhausen, Reste arabischen Heidentums, s. 180.
3) Freytag, Arabum proverbia, II, s. 556.
4) Andree, a. a., II, s. 279.
5) Ratzel, Völkerkunde, II, s. 460.
6) Archiv für Religionswissenschaft, II, s. 209.

fylla någon mission hos den döde, medan han ännu väntar på den långa resans anträdande [1].

Äfven bland en del naturfolk lägges alltså en penning i den dödes mun. Och det är icke antagligt, att seden varit så utbredd hos de europeer, med hvilka de kommit i beröring, att den från dem spridt sig exempelvis till Borneos och Sumatras innevånare. Den har antagligen vuxit fram ur någon för primitiv uppfattning självklar egenskap hos mynten.

I sin Tractatus historico-moralis suckar Seyffert öfver att penningar äro »res fluxa et instabilis», som ofta nog öfvergifva oss människor under vår korta lefnadstid. Det är ju en tyvärr obestridlig sanning. Däremot tycks bruket af dödsmynt bestämdt jäfva, hvad han sedan uttalar, att »penningarna säkert öfvergifvas af oss, när vi skiljas från detta lifvet». Det ser tvärt om ut, som om de döde minst af allt vore hågade att skiljas från dem. De fordra ju, under hot om att eljest som vampyrer hemsöka sina efterlefvande, att få ett mynt med sig i grafven. Kärleken till och behofvet af dylika tycks alltså fortlefva med oförminskad styrka på andra sidan grafven.

II.

Bruket af dödsmynt kan tjäna som exempel på hur ytterst långsamt en folksed förändrar sig. Den bibehålles framför allt, om den på något sätt har karaktären af religiös rit. Och det ha i större eller mindre grad alla med de dödas behandling och begrafning sammanhängande bruk.

Under det att seden bibehåller sig, förändras och växlar den mening, man förbinder därmed. Först när den åskådning, hvarur en rit vuxit fram, icke längre är lefvande bland folket, och man alltså förlorat den omedelbara känslan af motivet till dessa ceremoniers fullgörande, känner man behof af en förklaring till dem. Den sökes naturligtvis i den då rådande folktron. Förklaringen till den alltjämt sig lika seden växlar därför under olika tider. Då folktron erbjuder olika förklaringar till samma sed, måste man alltså undersöka, om det finns något moment, som återkommer i alla föreställningarna och därför lämnar besked om det ursprungliga syftet.

[1] Das Ausland, LXI, s. 583.

Folktron erbjuder hufvudsakligen tvenne olika förklaringar till dödsmyntens användning. Enligt den ena är myntet medel för framkomsten till dödsriket, enligt den andra hindrar det den dödes öfvergång till vampyr eller gengångare. Gemensam för båda förklaringarna är tron på myntets förmåga att definitivt skilja den döde från de lefvandes värld.

Till den första gruppen hör de klassiska författarnes uppgift, att obolen skall lämnas färjmannen Charon som betalning för färden öfver Acheron. Då obolen är betalning för öfverfarten, drages i den ofvan nämnda Lucianska skriften däraf den slutsatsen, att ingen den förutan slipper öfver floden. Samma slutledning hade äfven Juvenalis gjort, då han lät den döde sitta på Acherons strand och till sin förtviflan se sig ur stånd att komma öfver floden af den grund att han ingenting ägde att betala sin resa med. Hos Lucianus tillfogas emellertid att den döde, som vore utan obol, återsändes och komme tillbaka till de lefvande igen [1]. Det är möjligt, att detta uttalande alluderar på någon folkföreställning om penningens makt att hindra spökeri. Dels finns denna tro flerestädes i norra Europa, dels blefve sarkasmerna mera osökta och träffande mot bakgrunden af en dylik föreställning. Men det är också mycket möjligt, att här endast drages en nära till hands liggande och för författarens satir välkommen konsekvens af den härskande uppfattningen.

Man har ofta gjort föreställningen om färjmannen till utgångspunkt för dödsmyntens förklaring. Men Charon framträder relativt sent i den grekiska litteraturen. I mytologien har han egentligen aldrig fått hemortsrätt. Han har närmast karaktären af en rent litterär skapelse. Och hur populär en dylik gestalt än må ha blifvit, kan den icke ha gifvit upphof till en allmän folksed. Och äfven sedan föreställningen om en färjkarl blifvit mycket allmän, var det ingen tvingande nödvändighet att draga den konsekvensen, att den döde måste betala en afgift till honom för öfverfarten. Däremot är det lätt att förstå att dödsmynten, därest deras användning redan varit en allmän sed, hvars innebörd börjat falla i glömska, sedan blifvit kombinerade med föreställningen om färjmannen, som fraktade de döde öfver floden. Att den senare föreställningen icke varit utgångspunkten framgår

[1]) De luctu, X.

äfven däraf att den förekommer endast inom en relativt liten del af sedens utbredningsområde.

En egendomlig form af denna tro på myntets nödvändighet för framkomsten till de dödas land påträffas i norra Europa. Bönderna i Vensyssel i Danmark känna till ett ställe, som heter Naboskrog, dit de döde begifva sig på sin färd bort. De af dem, som icke äro i besittning af någon penning, måste stanna kvar på denna plats och få icke komma längre [1]). Äfven den tyska folktron känner till detta ställe, som den kallar Nobelskrug. I Ostpreussen begagnar man uttrycket att gå »nach Nobelskrug bei den Hollaugen» som omskrifning för att dö [2]). Platsens läge är en smula obestämdt. Den katolske bonden betraktar det som ett underjordiskt värdshus, där de döde dricka en afskedsbägare, innan de draga vidare [3]). I Brandenburg har däremot namnet applicerats på ett bestämdt ställe, där ett mord en gång lär ha begåtts, och där nu alla förbipasserande kasta en hand full jord, en sten eller en grankvist [4]).

Hvarifrån än denna föreställning om Nobelskrug må härstamma, är dess samband med dödsmynten icke ursprungligt. Förutom myten om det underjordiska värdshuset fanns såväl i tysk som dansk folktro den föreställningen, att mynt hindrade den döde att gå igen. Det angafs som motivet för sedens iakttagande i Danmark. Samma tankegång gick igen i den svenska allmogens tro, att den dödes griftero berodde på myntet som han fått med sig. De wendiska folksägnerna visste ju också att förtälja om de svåra hemsökelser, som man riskerade genom försumlighet i detta afseende. Om den döde däremot fått hvad honom tillkom, återvände han icke ens, om han hade en skatt fördold någonstädes.

Det är ganska sannolikt, att en liknande folktro funnits i Grekland. Det vore lätt förklarligt, om det, som hindrade den dödes återkomst, fått karaktären af medel för hans bortresa, sedan Charon blifvit den centrala gestalten i sägnen om människornas lif efter döden.

---

[1]) FEILBERG, Dansk Bondeliv, I, s. 361.
[2]) Am Urquell, I, s. 24.
[3]) ROCHHOLZ, a. a., I, s. 190.
[4]) KUHN, Märkische Sagen und Mächen,r s. 113.

Om myntet inlägges i den dödes mun för att hindra honom att gå igen, blir frågan den, hvarför man tillskrifver det en dylik förmåga.

Det låge närmast till hands att tänka, att den aflidne utrustats med penningar af samma anledning som han erhållit andra saker, hvaraf en människa är i behof. Lifvet på andra sidan grafven gestaltar sig i allo analogt med det, vi här lefva. Man har behof af samma saker där som här. Penningar äro då icke det minst nödvändiga i de dödes värld, och det är mycket naturligt, om de döde hämnas på dem, som underlåtit att förse dem därmed.

Denna förklaring är helt säkert den riktiga i de fall, då penningarna utan vidare ha nedlagts hos den döde. Men frågan är naturligtvis, om egendomssynpunkten kan vara afgörande, då myntet inlägges i den dödes mun. Man har hänvisat till att grekerna i lefvande lifvet använde munnen som portmonnä. En del af Aristophanes hjältar ha åtminstone denna vana. Än föregifver sig en ha råkat svälja sin slant, hvadan han kommit hem med tom mjölsäck [1]), än förtäljer en annan att man »fiskar» obolen från honom [2]), än säger en tredje, att han gått med munnen full af pengar [3]). En gång stoppar en gentleman några fiskfjäll i munnen, emedan han i hastigheten tagit dem för oboler [4]). När Theophrast tecknar en girigbuk, beskrifver han, huru denne går omkring på torget och inkasserar sina räntor och stoppar slant efter slant i munnen [5]).

Det är kanske icke riktigt att från Aristophanes hjältar och Theophrasts procentare draga slutsatser om grekiska folkets vanor i allmänhet. Men det torde vara ofrånkomligt, att det i de kretsar, hvarifrån dessa typer äro hämtade, varit vanligt att gömma sina kontanter i munnen. Men det följer däraf icke, att bruket för öfrigt varit så gängse, att det gifvit upphof till seden att placera den dödes pengar i hans mun.

Då lexikografer och scholieförfattare omnämna, att myntet placeras i likets mun, så tyckas de framhålla detta just därför

[1]) Aves, 503 jämte scholion (Blaydes ed.).
[2]) Vespæ, 609 (Blaydes ed.).
[3]) Ecclesiazusæ, 818 (Blaydes ed.).
[4]) Vespæ, 791.
[5]) Characteres, VI.

att det synts dem påfallande. De anteckna i främsta rummet hvad som förefaller dem egendomligt. Apulejus hade, som nämndt, också reflekterat öfver dess läge. Vasmålaren, hvars framställning är behärskad af tanken på Charon, låter den döde hålla myntet i handen. Egendomssynpunkten tycks närmast verka i riktning att icke inlägga myntet i likets mun.

I de ofvan omtalade italienska grafvarna gjordes en tydlig åtskillnad mellan de penningar, den döde fått med sig till vanligt bruk, och det mynt, som inlagts i hans mun. De förra lågo placerade rundt om liket som all annan egendom. Sedermera hade, trots det att penningar nedlagts i grafven, den döde fått ett silfvermynt i munnen.

Vore egendomssynpunkten afgörande, kunde man med skäl vänta, att den döde någon gång hade fått munnen full af mynt. När de nedlagts bland de öfriga gåfvorna förmärkes ingen speciell sparsamhet. Det är obegripligt, hvarför man alltid nöjer sig med ett enda litet mynt i den dödes mun. Det är en stor kontrast mellan de dyrbarheter, hvarmed exempelvis de krimska grafvarna äro utrustade, och den ena lilla kopparpenning, som ligger mellan den dödes tänder.

Den döde tycks dessutom icke hålla myntet på samma sätt som Aristophanes hjältar. Där skeletten ligga så, att penningens ursprungliga läge låter bestämma sig, tycks den som regel vara fastklämd mellan den dödes tänder. Theophrasts procentare går likväl icke och biter i sina slantar, utan stoppar in dem i kinden. Det måste vara obekvämt nog, om det är större summor som inkasserats. För Aristophanes folk gick det naturligtvis lättare, eftersom de i regel icke buro på sig några större summor.

Deras metod att stoppa in sin slant i munnen tycks för öfrigt icke vara alldeles utdöd bland deras nutida kamrater. I novellen »Den blinde» låter Bo Bergman sin mycket realistiskt tecknade Stockholms-tiggare rädda en del af sin förtjänst — den användes naturligtvis till brännvin — genom att gömma slantarna i munnen. Får man tro Dickens, ha äfven Londons gaminer i detta afseende bevarat de antika traditionerna. När i »Bleake House» den stackars Jo, han, »som icke vet något om någonting», får det olycksaliga guldmynt, som sedan förorsakar så mycket elände, stoppar han det genast i munnen. Det vore likväl knappast riktigt, att vilja förklara det nutida bruket af dödsmynt med en hänvisning till dessa exempel på munnens begagnande som portmonnä.

Viktigare är emellertid den upplysning som hos Lucianus ges om tiden för myntets instoppande [1]). Dess inläggande är enligt hans framställning det första, som de efterlefvande företaga sig med liket. Vore obolen en gåfva till den döde, som han skulle ha nytta af i sitt kommande lif, behöfde den ju icke öfverlämnas till honom förr än vid begrafningen. Först om han icke fått den med sig i grafven, skulle han ju ha någon anledning att hemsöka de sina för deras försumlighet. Däremot kan det mycket väl ha ansetts nödigt att redan före begrafningen hindra gengångarskap. Men obolens förmåga att hindra detta måste då bero på något helt annat än dess penningvärde. Grekernas tillvägagångssätt öfverenstämmer här fullständigt med deras, om hvilka Seyffert säger, att de inlade myntet för att hindra spökerier.

Det är således icke sannolikt, att de döde fått penningar instoppade i sin mun af samma anledning som de erhållit andra ägodelar. Rohde har emellertid med bibehållande af egendomssynpunkten sökt förklara, hvarför den döde endast erhåller ett enda mynt. Enligt hans teori utgör denna ena slant ersättningen för hela den dödes lösöre. Ursprungligen begrafdes nämligen den döde tillsammans med sin egendom. Så småningom fann man emellertid detta för dyrbart och införde seden att köpa alla den aflidnes ägodelar för det lilla mynt, som inlades i hans mun. Så hade den döde icke längre några rättmätiga kraf på hvad han förut ägt, och kunde icke komma tillbaka och göra anspråk därpå [2]).

Mot denna teori kan invändas, att äfven om det en gång ansetts vara den dödes rätt att behålla allt hvad han i lifstiden ägt, så måste den föreställningen länge sedan ha fallit i glömska vid den tidpunkt, då mynt började användas. De präglade mynten hafva visserligen föregåtts af de opräglade, men icke ens dessas användning torde nå upp till en tid, då denna tanke på den dödes äganderätt varit så lefvande. Därest myntet vore betalning för den dödes egendom och denna alltså sålts af honom på laga sätt, så borde vidare de grafvar, där dödsmynt finnas, icke innehålla andra föremål. Men då de i

[1]) De luctu, X.

[2]) ROHDE, Psyche, s. 281 f., 702 f.

detta hänseende på intet sätt skilja sig från andra, synes icke Rohdes teori hålla streck.

I anslutning till den sachsiska folktron, att myntet hindrar den dödes öfvergång till vampyr, emedan det afhåller honom från att bitas, har Sartori uttalat den tanken, att dödsmyntets uppgift varit att spärra vägen för den aflidnes själ, därest den ville återvända in i kroppen[1]. Men sedan Sartori uttryckligen betonat denna möjlighet, stannar han vid den tanken, att obolen varit afsedd till gåfva åt den döde och placerats i munnen, emedan hufvudet tänkts som själens egentliga bostad. För öfrigt tycks han icke vilja antaga någon för hela utbredningsområdet giltig förklaring, utan anför de olika motiv, som folktron angifver på olika platser.

Enligt den tolkning, hvars möjlighet Sartori betonar, skulle myntet göra samma nytta som den jord, hvarmed likets mun fylles. Det spärrar återvägen. Men myntet kan knappast göra detta så grundligt som jorden, hvilken helt fyller igen munhålan. Förmodligen emedan Sartori icke synes ha tänkt sig, att penningen kunde spärra vägen på ett helt annat sätt, än den jord, som instoppats i likets mun, har han icke fasthållit denna tanke.

I de förklaringar, som folktron gifver till dödsmyntens användning, återkommer alltså ett moment mer eller mindre tydligt öfverallt. Det är att myntet hindrar den dödes återkomst. Klarast framträder denna tanke bland slaverna. Där påträffas den utan samband med föreställningar om någon resa till dödsriket eller någon färd öfver floden. Men hvarför myntet kan hindra den dödes öfvergång till vampyr, blir icke klart. Den frågan kan besvaras endast genom en undersökning af hur och i hvilket syfte mynt för öfrigt användes inom folkseden. Det återstår sedan att se huruvida föreställningen om de döde är af den art, att myntets användning här kan förklaras på samma sätt.

III.

Det är alltså icke i främsta rummet penningarnes värde, som varit orsak till deras användning i dödskulten. De måste hafva tillskrifvits någon annan egenskap, som man här velat be-

---

[1]) Archiv für Religionswissenschaft, II, s. 205—225.

tjäna sig af. Frågan blir då, om möjligen den synpunkt, som motiverat myntets inläggande i den dödes mun, framträder i det sätt, hvarpå de för öfrigt användas i folkseden.

En undersökning af det bruk, man i folkseden gör af mynt, visar, att de tilltros en viss förmåga att hålla onda makter på afstånd. De skydda mot allehanda skadliga inflytelser. Denna deras egenskap tages särskildt i anspråk under de perioder af en människas lif, då hon tros vara mest utsatt för de onda makternas angrepp.

Det är hufvudsakligen vid tvenne tillfällen i lifvet, som detta anses vara förhållandet, nämligen strax efter födelsen och vid giftermål.

Det är naturligtvis de nyföddes allmänna hjälplöshet, som låtit dem synas särskildt utsatta för angrepp från onda andar. I den kristna folktron har isynnerhet tiden före dopet blifvit betraktad som kritisk. Dopet förmenas ofta på något magiskt sätt ställa en människa under gudomens hägn. Men tiden före dopet få människorna söka reda sig så godt de kunna. De begagna också alla till buds stående medel.

Ett odöpt eller »hedet» barn är utsatt för allehanda faror. Troll och onda makter lura på det. Sägnerna ha ju mycket att förtälja om hur trollen snappat bort människobarn och lagt sina egna leda ungar på deras plats. Det är därför af vikt att hålla trollen på afstånd.

Så länge barnet är hedet, får icke ljuset släckas ej heller elden slockna i spiseln [1]). Elden besitter för den svenske bonden ännu något af den djäfvulsfördrifvande makt, som den ägde för hans fränder i Persien och Indien, och för öfrigt för alla de indogermanska folken. Därför våga sig icke trollen in, så länge elden brinner i stugan.

Det finns emellertid också andra ting, som skydda barnet. Framför allt begagnas silfverpenningar i detta syfte. Redan vid barnets första bad lägges ett silfvermynt i badvattnet [2]). Ingen främmande tillåtes komma in till ett odöpt barn utan att »lösa

---

[1]) RÄÄF, Beskrifning öfver Ydre härad, I, s. 17; HOFBERG, Nerikes gamla minnen, s. 195; M. JONSSON, Folktro, seder och bruk i Möre, Svenska landsmål, II. s. 5.

[2]) LLOYD, Svenska allmogens plägseder, s. 52.

igen hatten», hvilket sker genom att lägga en penning på barnets bröst eller i vaggan [1]).

När ett odöpt barn skall flyttas ur ett rum i ett annat, är likaledes försiktighet af nöden. Därföre lägges i lindan ett stycke stål, en hvitlök eller en silfverpenning, och en pung med mynt bindes om barnets hals [2]). Mynten ha alltså samma skyddande förmåga som stålet.

Då barnet bäres till kyrkan för att döpas, lägges en silfverpenning i listen på dopklädnaden [3]). Den tros skydda barnet mot förgörning. Understundom lägges en silfverpenning också i dopvattnet eller, om prästen icke vill medgifva detta, i barnets hand [4]). I trakten af Möre skall gudmodern lägga in penningen i barnets hand, innan man begifver sig iväg till kyrkan [5]). Föreskriften att detta skall ske, innan man begifver sig iväg, visar, att det varit mot alla utanför hemmet lurande faror, som barnet skulle skyddas. Att sedens innebörd numera angifves vara den att bereda barnet rikedom, är, äfven om det icke får skrifvas på berättarnas konto, en senare utläggning.

I Unnarsbo räcker det icke med den silfverpenning, barnet har i sin linda, då det bäres bort för att döpas. Äfven gudmodern skall bära en dylik i sin sko [6]). Eftersom hon bär barnet, är hon också i behof af skydd, så att icke någon olycka skall inträffa genom hennes förvållande. Äfven från Wärend omtalas denna sed att begagna en silfverpenning som profylaktiskt medel vid dopet. Wärendsborna placerade den under döpelseakten på barnets bröst [7]).

Den danska allmogen känner också till silfverpenningarnes förmåga att hålla det onda borta från de små. I västra Jylland är det brukligt att utrusta barnet med en silfverslånt på bröstet första gången det skall till kyrkan. I trakten kring Ringsted och Kallundborg lägges likaledes ett silfvermynt på barnets blotta

---

[1]) Rääf, a. a., I, s. 17; Hofberg, a. a., s. 196.

[2]) Rääf, a. a., I, s. 119.

[3]) Rääf, a. a., I, s. 121.

[4]) Aldén, I Getapulien, s. 121.

[5]) M. Jonsson, Folktro, seder och bruk i Möre, Svenska landsmål, II, s. 6.

[6]) Djurklou, Unnarsboarnes seder och lif, s. 33.

[7]) Hyltén-Cavallius, Wärend och wirdarne, I, s. 381, 403.

bröst, när det första gången skall till kyrkan. Detta mynt bevaras sedan som lyckopenning [1].

Äfven esterna ha tillgodogjort sig myntens förmåga att skydda barnen. Enligt en berättelse af 1788 lades vid den tiden ofta penningar i deras lindor [2].

I många andra trakter af Europa användas likaledes mynt i detta syfte att skydda barnen. I Macedonien fästes exempelvis strax efter födelsen en guldring eller ett guldmyn t i moderns hår och hänges likaledes på den nyfödde för att skydda dem mot onda ögon och andra farligheter [3]. Under de tre första nätterna ligga på ett litet bord bredvid barnet bröd, salt och penningar [4]. Där placeras också gärna något guld och silfver. Allt detta säges vara afsedt för moirerna. Men då det tillägges, att det också är för deras räkning som ljusen skola brinna, är man tydligen berättigad att betvifla, att förklaringen är lika primitiv som själfva seden. Att mynten anses äga kraft att hålla onda andar på afstånd, framgår af en annan i samma trakter bruklig sed. Ett nyfödt barn erhåller af 40 kvinnor, som samtliga varit gifta en gång, lika många silfverpenningar. Af dessa bildas en ring, som barnet föres igenom. Sedermera tillverkas af silfret något smycke, som barnet alltid bör bära [5]. Barnets förande genom ringen af silfvermynt är fullständigt analog med likartade ceremonier vid träd, hvars stam eller grenar vuxit så att ett hål eller en ring bildats.

Ett särdeles kraftigt skydd mot onda ögon utgöra enligt macedoniernas mening gamla guldmynt, som bära Konstantin den stores bild.

I Valakiet hänger man till barnets skydd en guld- eller silfverring i dess öra. För att bereda ett effektivt värn måste den vara förfärdigad af ett gammalt guld- eller silfvermynt. Ett annat bepröfvadt medel är att bära barnet till någon, som äger ett gammalt mynt, och därmed teckna ett kors mellan barnets ögonbryn. Det räcker alltså icke med ett enkelt korstecken, utan

---

[1]) J. KAMP, Danske Folkeminder, s. 361.
[2]) SCHERWINZKY, Etwas über die Ehsten, s. 69.
[3]) ABBOTT, Macedonien Folklore, s. 124.
[4]) a. a., s. 125.
[5]) a. a., s. 138.

det fordras att detta göres med ett djäfvulsfördrifvande mynt [1]). Silfvermynt användas också liksom små phallusar att hänga som amulett om barnets hals särskildt kvällen före den 1 mars [2]).

I dessa trakter lägges likaledes mynt jämte guld- och silfverstycken i barnets första badvatten, antagligen för att rena det från alla skadliga inflytelser [3]).

Bland sydslaverna är det sed att i barnets vagga nedlägga en del ting, som anses kunna hålla häxor på afstånd. Bland de för detta ändamål använda föremålen äro också penningar [4]).

Äfven från Schlesien är seden att lägga ett mynt i barnets första badvatten upptecknad [5]). De penningar, som faddrarna här som på andra ställen måste gifva barnen, ha förmodligen också ursprungligen haft till syfte att tjäna dem till skydd. De inläggas, som sed var också i vårt land, i barnets lindor eller under dess hufvudkudde. Penningar läggas likaledes ofta i dopvattnet [6]).

Portugiserna känna likaledes till denna penningens skyddande makt. De begagna små silfverslantar som amuletter att hänga kring barnens hals, där de göra samma verkan som vargtänder och järnringar [7]).

Penningarna brukas alltså i dessa fall fullständigt analogt med stål och liknande ting. De hålla onda andar på afstånd och skydda därigenom dem, af hvilka de bäras. Deras profylaktiska förmåga tages naturligtvis i anspråk vid flera tillfällen än de nämnda.

Det är redan omtaladt, att gudmodern plägade skydda sig, då hon bar barnet, genom att lägga ett mynt i sin sko. Samma medel brukar också den, som står brud, betjäna sig af. Bruden skall enligt folkseden i Västergötland skydda sig mot förgörning genom att stoppa ett silfvermynt i sin sko [8]). Samma gammal-

---

[1]) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, IV, s. 144.

[2]) Därsammastädes, s. 139.

[3]) Därsammastädes, s. 137.

[4]) KRAUSS, Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven, s. 24.

[5]) DRECHSLER, Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien, Schlesiens volkstümliche Überlieferungen, II, 1, s. 186.

[6]) a. a., s. 191, 193, 197.

[7]) Mélusine, IX, s. 10.

[8]) J. SUNDBLAD, Gammaldags bruk, s. 83.

dags bruk är också upptecknadt från Ydre [1]). Där tillfaller penningen den af marskalkarna, som på bröllopskvällen löser skorna af brudens fötter. Redan Linné har antecknat denna bröllopssed från Småland [2]). Dess orsak angifves vara den, att bruden på så sätt ville garantera sig att aldrig komma att sakna penningar.

Att den ursprungliga anledningen varit den af folktron i Västergötland uppgifna att bereda sig skydd mot onda makter, framgår också däraf att stål brukas på analogt sätt. Den som lägger stål i sina skor bereder sig enligt isländsk folktro ett effektivt värn mot allehanda bländverk [3]). Bland sydslaverna tager ladugårdspigan på julafton lök, honung, smör, kål och salt och blandar dessa ting i ett kärl. Hon stoppar därefter ett silfvermynt i sin sko och en nål i sin hufvudduk och går så ut i ladugården och kastar en handfull af sin blandning på hvarje ko [4]). Här tjäna såväl nålen som myntet att hålla onda makter på afstånd.

Äfven i Brandenburg och Schlesien iakttager bruden denna sed att stoppa penningar i sina skor [5]). I trakten kring Jüterbogk vidtaga både brud och brudgum detta försiktighetsmått [6]).

En parallell till förevarande bruk bildar en af Varro omnämnd romersk bröllopssed [7]). Enligt gammal romersk sed skulle bruden, då hon anlände till sitt nya hem, bära trenne ass. Ett höll hon i handen. Det öfverlämnades åt mannen liksom betalning. Det andra, som bruden bar instoppadt i sin fotbeklädnad, nedlades på larernas altare. Det tredje, som hon förvarade i sin penningpung, nedlades på det altare, som var rest där egendomen gränsade till grannarnes. Brudens sätt att bära sina ass öfverensstämmer således delvis med motsvarande sed hos vår svenska allmoge. Antagligen hvilar den också på samma föreställning om myntets skyddande kraft.

Förmodligen ligger denna föreställning också till grund för den bland wenderna och äfven annorstädes brukliga seden att

---

[1]) RÄÄF, a. a., I, s. 115.

[2]) Gothlandska resan, s. 309.

[3]) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, XIII, s. 272.

[4]) KRAUSS, a. a., s. 124.

[5]) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, I, s. 183; DRECHSLER, a. a., s. 258.

[6]) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, IX, s. 443.

[7]) NONIUS, p. 531.

rundt brudens hals hänga en kedja med några guld- eller silfvermynt [1]).

Ett egendomligt macedoniskt bröllopsskick hvilar antagligen på någon likartad tankegång. När bruden här föres till sitt nya hem, mottages hon af sina svärföräldrar, som mellan tänderna hålla några föremål af guld, hvilka de direkt instoppa i hennes mun [2]). Den gängse förklaringen, att efter denna ceremoni endast ord af guld skola växlas mellan svärföräldrarna och svärdottern, är gifvetvis sekundär.

I vårt land veta understundom äfven tärnorna, som åtfölja bruden, att draga nytta af penningarnas skyddande kraft. Därest den brud, som de följa, icke är mö, tros håret komma att falla af deras hufvud. De riskera detta isynnerhet om de gå utan hufvudbonad. Men den obehagliga eventualiteten undvikes, därest de lägga ett litet kopparmynt i håret [3]).

Naturligtvis betjänar man sig också vid många andra tillfällen i lifvet af myntens skyddande förmåga. Den mycket utbredda seden att sluta de dödes ögon med ett par mynt, som läggas på ögonlocken, sammanhänger förmodligen också med tron på deras profylaktiska kraft. Ty vare sig man träffar på denna sed här i Norden eller i Polen [4]) eller borta på Borneo [5]), förklaras den på samma sätt. Ögonen måste slutas, emedan den dödes blick är farlig. Den, på hvilken den faller, drages däraf med ned i grafven. Det är under dylika förhållanden antagligt, att det icke är endast för bekvämlighetens skull, som man använder penningar till ögonens slutande. Deras skyddande förmåga kommer ju också mycket väl till pass i ett fall som detta.

I Danmark kallas silfvermynt, som äro präglade med ett kors på ena sidan, för korshvid. En dylik korshvid har en särskild makt att hålla otyg på afstånd. Om den lägges under dörrtröskeln, kan man vara viss på att inga häxor kunna komma in [6]). Det är ju rimligt, att den skall vara ett kraftigt värn mot

---

[1]) HAUPT und SCHMALER, Volkslieder der Wenden, II, s. 233; Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, XIV, s. 286.

[2]) ABBOTT, a. a., s. 177.

[3]) RÄÄF, a. a., I, s. 113; LLOYD, a. a., s. 49.

[4]) Am Urquell, III, s. 50.

[5]) Archiv für Religionswissenschaft, II, s. 222.

[6]) FEILBERG, Ordbog over jydske Almueord, Korshvid.

mörksens makter. Den förenar ju i sig tvenne mäktiga skyddsmedel, silfverpenningen och korset.

Det finns också andra exempel på att den bild, ett mynt burit, gjort det särskildt omtyckt som amulett. Till denna kategori hör Georgsthalern. På detta mynt var den helige Georgs strid med draken framställd. Det ansågs göra den som bar det hård mot kulor. En del tyska stater synas ha lagt an på dessa penningars präglande [1]). Det är vidare redan nämndt, att macedonierna anse mynt med Konstantin den stores bild särskildt värdefulla som amuletter. I Mekka anses gamla venetianska mynt lämpligast för detta ändamål [2]). Och detta oaktadt de bära en kristen bild, nämligen madonnan med barnet. Förmodligen har bilden missuppfattats, på samma sätt som de indiska rupierna med drottning Victorias bild i Tibet blifvit särskildt uppskattade, emedan man trott dem föreställa Dalai-Lama.

Penningar ha ju emellertid, alldeles oberoende af sin prägels beskaffenhet, en skyddande kraft, som vid flera olika tillfällen tages i anspråk. Bönderna i Schleswig skaffa sig exempelvis tur med sin biskötsel genom att lägga en slant under bikupan [3]). Då trifvas bina utmärkt, och inga olyckor inträffa med dem.

Penningar kunna skaffa lycka åt större byggnader än bikupor. De användas nämligen understundom som byggnadsoffer. Då Lundens kyrka i Schleswig refs år 1495, kom en stor skatt i dagen. Den tillhörde kyrkans skyddspatron S:t Laurentius och utgjorde förmodligen något slags byggnadsoffer [4]). I Polen finnes ännu en sed, hvilken kan tolkas som en reminiscens af mynts användning som byggnadsoffer. När bjälkarna till ett hus äro resta, lägger nämligen ägaren penningar i fogarna. De blifva emellertid numera icke liggande, utan tillfalla byggmästaren [5]).

Bland sydslaverna har denna sed bevarat sig i en ursprungligare gestalt. När en kroatisk bonde lagt grunden till sitt hus, lägger äfven han silfverpenningar i alla hörnen. Men dessa få

[1]) Zeitschrift für Ethnologie, XVIII, s. 316.
[2]) SCHURTZ, Grundriss einer Entstehungsgeschichte des Geldes, s. 42.
[3]) Am Urquell, II, s. 190.
[4]) Därsammastädes II, s. 190.
[5]) Därsammastädes III, s. 165.
[6]) KRAUSS, a. a., s. 158.

sedan icke borttagas [6]). Mynts användning som byggnadsoffer är för öfrigt påvisadt i Ryssland, Frankrike och Herzegovina [1]).

Bland sydslaverna komma mynt till användning äfven när ny mark brytes eller ett nytt åkerstycke blifvit inköpt. I dessa fall pläga bönderna i Bosnien kasta hälften af ett silfvermynt på åkern och bevara den andra hälften som ett kvitto på att skyldigheten uppfyllts. Det på åkern utkastade myntet får icke borttagas. För den som så gör blir det ett olycksmynt [2]). Denna sed påminner rätt mycket om det ofvan omtalade romerska bröllopsskicket, där bruden placerar ett af sina mynt på härden och det andra på det altare, som är rest, där egendomen gränsar till grannarnes. Det ligger närmre till hands att antaga, att silfvermyntet här tjänar till att hålla de onda andarna på afstånd, än att fatta det som en gåfva åt den ande, som innebor i jordstycket. Vore myntet en gåfva, borde det väl helt ha öfverlämnats åt anden.

Äfven vid skeppsbyggning har man tillgodogjort sig penningarnes lyckobringande förmåga. De lades framför allt under masten för att bevara denna. Så hittades exempelvis under masten på ett år 1618 strandadt spanskt fartyg ett silfvermynt [3]). Det vittnade ju mera om byggmästarnes tro än om sin egen kraft.

Mynten få också uträtta mer anspråkslösa tjänster. De kunna i likhet med dödade roffåglar och gamla hästskor spikas öfver stalldörren som skydd för kreaturen. Så sker i vissa trakter af Österrike [4]).

Till grund för myntens användning i folksed och folktro ligger alltså föreställningen om deras förmåga att hålla onda andar på afstånd. Det är under sådana förhållanden antagligt, att det är för denna sin egenskaps skull, som de inläggas i den dödes mun.

---

1) SARTORI, Über Bauopfer, Zeitschrift für Ethnologie, XXX, s. 26.
2) KRAUSS, a. a., s. 160.
3) SARTORI, Über Bauopfer, s. 26.
4) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, VIII, s. 149.

IV.

Riktigheten af denna slutsats bestyrkes genom en undersökning af de föremål, hvilka i dödskulten kunna ersätta mynten och brukas på ett med dem analogt sätt.

Mest besläktad med de europeiska folkens bruk af dödsmynt är den användning, som deras indiska fränder gjort af guldet.

Det användes först och främst i dödskulten. Så snart döden inträdt, lades guld på likets mun [1]). Denna sed fortlefver ännu. Vid rajans af Lomboks begrafning placerades furstens stora guldring i hans mun [2]). När liket fördes bort till förbränningsplatsen, skulle ansiktets alla öppningar täckas med guldstycken [3]). Det föreskrefs vidare, att guld skulle ligga på ansiktets 7 öppningar, när liket ankommit till förbränningsplatsen och blifvit lagdt på bålet [4]). Därest guld icke fanns i tillräcklig mängd för denna rits fullbordande, användes i dess ställe det heliga offersmöret.

I ännu en af de till begrafningen hörande riterna kommer guldet till användning. Det är vid benens uppsamlande och tillvaratagande. Sedan de samlats skola de nedläggas i en urna, som därefter fylles med sur mjölk, flott, honung och vatten. Ofvanpå allt detta lägges till sist ett guldstycke [5]).

Analogien mellan guldets användning i Indien och penningarnes i Europa inskränker sig emellertid icke till dödsriterna. Liksom penningarna här i Europa troddes skydda barnen mot onda makter, så tillskrifver den indiska folktron guldet en liknande förmåga. Det är framför allt under de 12 första dygnen efter födelsen, som barnet här anses vara i behof af en skyddande amulett. Under denna tid bär det som värn ett stycke guld, som med ett snöre fästes om dess högra handled. När modern stått upp från barnsängen, tages guldet bort och lägges antingen i förvar någonstädes eller öfverlämnas åt brahmanen [6]).

Äfven i bröllopsceremonierna spelar guldet en roll. Vid brudens bad placeras ett stycke guld på hennes hufvud, medan

1) Caland, Die altindischen Todten- und Bestattungsgebräuche, s. 11.

2) a. a., s. 15.

3) a. a., s. 20.

4) a. a., s. 47; Hillebrandt, Ritual-Litteratur, Grundriss der indo-arischen Philologie, III, 2, s. 88.

5) Caland, a. a., s. 107.

6) Sâṅkhâyana-grihya-sûtra, I, 24, 11, Sacred books of the East, XXIX.

hon öfvergjutes med vatten. När bruden föres till sitt nya hem, företages en ny ceremoni, i hvilken också guld användes. En ny tvagning äger där rum, vid hvilken en yxa eller ett guldstycke hålles öfver brudens hufvud [1]). Vatten renas vid en bröllopsceremoni genom däri nedlagda grenar af ett träd med manligt namn, kuśagräs och guld [2]).

Guldets renande kraft framträder äfven i de ceremonier, hvarigenom den plats, där en död skulle brännas, blef renad. I dessa ceremonier ingick nämligen att midt på denna plats nedgräfva ett stycke guld [3]).

Äfven till byggnadsoffer kan det användas [4]).

Vid kröningen hållas de onda andarna borta därigenom att Adhvaryu lägger ett stycke koppar i munnen på en »långhårig» människa. Konungen bär vid samma tillfälle guld under sina fötter, liksom bruden här i Europa i sin sko hade ett silfvermynt [5]). Metallerna tillskrifvas i allmänhet i Indien en djäfvulsfördrifvande makt. Man skyddar sig mot allehanda olyckor, om man på högra handen bär en ring af koppar, guld, silfver eller järn. Amuletter förfärdigas likaledes ofta af guld [6]).

Guldet användes alltså i Indien precis på samma sätt som penningarna i Europa. Det är rätt naturligt att så sker. Ty den omyntade metallen begagnas på ett tidigare utvecklingsstadium fullständigt på samma sätt som under ett senare den myntade.

Det är därför förklarligt, att den äfven hos andra folk brukas på samma sätt som hos inderna. Det är fallet bland kineserna. Hos dem råder den föreställningen, att guldet tjänar att bevara liket. Om guld instoppas i likets nio öppningar, kommer det aldrig att multna. En kinesisk författare från femte århundradet påstår, att, om vid en grafs öppnande liket ser ut som om det vore vid lif, så kan man vara alldeles viss på att det finnes en mängd guld i grafven både inuti liket och rundt om det. Förmodligen

[1]) WINTERNITZ, Das altindische Hochzeitsrituell, Denkschriften der kaiserl. Akad. der Wissenschaften, Wien, XL, s. 45 f.

[2]) Śâṅkhâyana-grihya-sûtra, I, 13, 5—7; HILLEBRANDT, a. a., s. 65.

[3]) CALAND, a. a. s. 34.

[4]) Zeitschrift für Ethnologie, XXX, s. 26.

[5]) HILLEBRANDT, a. a., s. 145.

[6]) HILLEBRANT a. a., s. 178.

har detta bruk att täppa till likets öppningar med guld existerat långt före vår tidräknings början, fastän det icke förr än längre fram omtalas i den inhemska litteraturen [1]).

I stället för guld inlägges understundom i den dödes mun en pärla. Båda dessa ting äro nämligen enligt den kinesiska teologien af himmelsk och oförgänglig art. Denna föreställning om guldets oförgängliga väsen bottnar förmodligen i en mer folklig öfvertygelse om dess djäfvulsfördrifvande kraft. Att det konserverar liken, beror säkerligen på dess förmåga att hålla onda inflytelser på afstånd.

Den döde får icke guldet med sig för att bruka det som mynt. Kineserna inse visserligen, att de döde äro i behof däraf, men detta behof tillgodoses på annat sätt. De döde erhålla papperspenningar, som tillställas dem genom att uppbrännas. Elden har icke endast förmåga att förmedla penningarnes öfversändande, utan också den ännu värdefullare att förvandla papperet till gångbart andemynt. Så erhålla andarna hvad de behöfva utan allt för stora omkostnader för de efterlefvande. Och att de få ganska rikligt, framgår däraf att fabrikationen af dessa till förbränning afsedda mynt är en stor och blomstrande industri.

Det är icke ens antagligt att guldet i forna tider, när denna fabriksverksamhet ännu var okänd, gifvits de döde i egenskap af mynt. De gamla kineserna kunna ju icke antagas ha begagnat alla de ställen, på hvilka guld skulle placeras, som portmonnä.

Äfven i Siam påträffas en likartad behandling af de döde. De få en penning eller en ädelsten i munnen [2]). Penningen kan alltså här utbytas mot en sten liksom guldet mot en pärla hos kineserna.

Att en sed som denna, att lägga ett stycke ädel metall i den dödes mun, växer fram ur en primitiv åskådning utan något historiskt samband mellan de folk, där den är gängse, synes bäst däraf, att den förefunnits äfven bland Incafolket. Där lades nämligen ett stycke silfver i den dödes hand, på hans bröst och i hans mun [3]). Då detta brukades redan före europeernas ankomst, är tanken på lån från dem utesluten.

---

[1]) J. M. DE GROOT, The religious system of China, I, s. 273 f.

[2]) ANDREE, a. a., II, s. 28.

[3]) KOCK, Zum Animismus der sydamerikanischen Indianer, Internationales Archiv für Ethnographie, XIII, suppl., s. 64.

Det saknas naturligtvis icke spår af att de ädla metallerna i Europa betraktats på samma sätt som i Indien och Kina. Det har redan nämnts ett par exempel på penningens ersättande med guld i dödskulten.

Romarna hade bevarat ett svagt minne af guldets helighet. Plinius nämner det för kontrastens skull, då han framhåller guldets förbannelse för människorna och önskar, att det kunde helt försvinna ur världen [1]. Det användes som skydd för barn, i den tro, att det onda, som möjligen drabbade dem, skulle tack vare guldet ha mindre makt att skada [2]. Den bulla, de romerska barnen buro, gossarna till dess de anlade toga virilis och flickorna till sitt giftermål, var ju i regel gjord af guld. Namnet aurum etruscum [3]) angifver såväl ursprunget som också hvad som var det väsentligaste kännetecknet hos dessa bullæ, att de voro af guld. Sammanställer man detta med Plinii ord om guldets helighet, synes det sannolikt, att bullans skyddande förmåga delvis berott på materialet, hvaraf den var gjord. Det spelar ju än idag stor roll, om amuletterna äro gjorda af något, som i och för sig har skyddande kraft, exempelvis metall [4]. Och det var naturligtvis på samma sätt den tid de romerska mödrarna hängde det skyddande etruskiska guldet kring sina barns hals eller panna.

Gudarnes konservatism har åt eftervärlden bevarat minnet af den omyntade metallens användning som byggnadsoffer. Tacitus förtäljer [5] nämligen, att när det capitolinska templet skulle ombyggas, föreskrefvo haruspices, att omyntadt guld och silfver skulle inläggas i murarna. Templet fick icke skändas med stenar eller guld, som voro bestämda till annat ändamål. Det är den religiösa konservatismen, som har förbjudit användningen af prägladt mynt. Det är också den, som här gifvit ett tydligt exempel på metallens användning till byggnaders skydd.

Att guld äfven gafs de döde med i grafven, framgår såväl af de XII taflornas förbud däremot som af de äldsta grafvarna i Præneste, hvilka, som ofvan nämndt, innehöllo omyntadt guld,

---

1) PLINIUS, Nat. hist., XXXIII. 1, 3.
2) Därsammastädes, XXXIII, 4, 25.
3) JUVENALIS, V, 164.
4) VASCONCELLOS, Sur les amulettes portugaises, s. 8.
5) Historiæ, IV, 53.

silfver och koppar. Förbudet mot guldets användande på detta sätt ingick som ett led i bekämpandet af den lyx, som utvecklades vid likbegängelserna. »Lägg icke dit guld», hette det, »men den, hvars tänder äro förenade medelst guld, må saklöst begrafvas eller brännas därmed». [Neve aurum addito. Quoi auro dentes vincti escunt, ast im cum illo sepelirei ureive se fraude esto] [1]).

Dessa senare ord ha tolkats på det märkliga sättet [2]) att man i dem funnit ett medgifvande att begrafva folk utan att först plocka ut deras guldinfattade löständer. Man har hänvisat till ett par af Martialis epigram [3]), af hvilka framgår, att romarna kände till den nyttiga konsten att göra löständer. Men det är nog ändock en smula förhastadt att komplettera Martialis uppgifter med denna bestämmelse i de gamla lagarna och sluta sig till att romarna plägade fästa sina löständer med guld. Bortsedt från allt annat kan man icke gärna tänka sig, att de användt guldplomberingar ett halft årtusende före Kristi födelse och det i sådan utsträckning, att de då skrifna lagarna måst taga speciell hänsyn därtill.

Den sannolikaste tolkningen af dessa ord torde blifva den, att romarne användt guld på samma sätt som sedermera mynt. De ha inlagt det i den dödes mun, bundit hans tänder samman därmed. Det var naturligt, att lagen, då den förbjöd gulds nedläggande i grafvarna, skulle göra undantag för det, som användes till en religiös rit.

Enligt Ciceros uppgift voro de bestämmelser, som de tolf taflornas lag innehöll angående begrafning, hämtade från Solons lagar. Vore denna uppgift trovärdig skulle däraf följa, att äfven grekerna användt guldet på liknande sätt vid begrafning. Äfven de skulle då ha bundit de dödes tänder medelst guld. Det skulle kunna förklara några ord af Chrysippus. Han yttrar nämligen, att några människor sägas hafva varit så giriga, att de slukat guld, när de märkt döden nalkas eller sytt in det i sina kläder och befallt sina släktingar att begrafva dem däri utan att bränna kroppen eller två den [4]). Detta låter närmast som en missuppfattning af

---

[1]) CICERO, De legibus, II, 24, 60.

[2]) t. ex. af FELDHUEGELIUS i kommentaren till hans edition af ifrågavarande skrift.

[3]) XII, 23; XIV, 56.

[4]) ATHENÆUS, IV, p. 159.

något gammalt begrafningsskick. Förbudet mot tvagning och bränning gör intryck af konservativ obenägenhet mot senare begrafningsmetoder. Likbränningen blef aldrig uteslutande härskande i Grekland. En del fasthöllo vid den gamla metoden att begrafva liken. Förmodligen ingick det i det gamla begrafningssättet att utrusta den döde med guld. Med tanke på de mykenska grafvarnes öfverväldigande guldrikedom, synes ett förbud mot gulds nedläggande i grafvarna icke obehöfligt.

Här i Norden ha guldbrakteater användts icke blott som smycken, utan äfven som religiösa symboler [1]). Det gäller naturligtvis i främsta rummet de brakteater, på hvilka konstnären framställt bilder, som hämtats från den nordiska religionen. Det är ju tänkbart att själfva materialet, hvaraf brakteaterna varit gjorda, bidragit att gifva dem karaktären af amuletter.

Jämte guldet tillskrifves understundom äfven silfret en djäfvulsfördrifvande makt. Det har ju varit en allmän folktro, att man skulle använda silfverkulor mot människor, som genom förbund med onda makter blifvit hårda mot stål och järn. Här är naturligtvis tankegången den, att silfret kan drifva bort de onda makter, som skydda den, som förskrifvit sig till dem. Mjölingar, mördade barns vålnader, hållas också på afstånd med silfver [2]).

I norra Tyskland har det varit sed att bära silfverringar som skyddsmedel. Man anser metallen skydda mot häxor [3]). Esterna begagna sig också af metallens välgörande egenskaper och låta den, som sår säden på åkern, bära en ring af guld eller silfver, på det att ingen trolldom må få makt öfver grödan [4]).

Att silfverringar ha samma egenskap som mynt och kunna utgöra en direkt ersättning för dessa, framgår också af albanernas sed att utrusta liken med mynt, såvida de icke bära silfverring. I så fall anses mynten öfverflödiga. Ringen gör samma nytta [5]).

---

[1]) SALIN, De nordiska guldbrakteaterna, Antiqvarisk tidskrift, XIV, 2, s. 92.

[2]) E. WIGSTRÖM, a. a., s. 209.

[3]) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, III, s. 389.

[4]) Mélusine, IX, s. 9.

[5]) ANDREE, a. a., II, s. 25.

Guld och silfver tillskrifvas alltså liksom de präglade mynten en förmåga att hålla onda andar på afstånd. Denna deras lyckobringande kraft tages i anspråk vid enahanda tillfällen och situationer i lifvet som myntens. Dödsmynten kunna emellertid ersättas äfven af andra ting, som ännu klarare visa, att det just är denna profylaktiska egenskap, som motiverar deras inläggande i den dödes mun.

Det har redan nämnts, att en hyske och hake ibland nedlägges i likkistan eller i likets mun. Det senare var den ursprungliga formen. Meningen har tydligen varit att på något sätt häkta igen munnen. Hysken och haken ha icke haft någon annan uppgift i den dödes mun än den de plägat ha i det dagliga lifvet.

Detsamma gäller på sitt sätt om den törntagg, som man i Bosnien instoppar i likets mun [1]). Den inlägges där för att hindra den döde att gå igen. Törnet hade enligt de klassiska folkens föreställning en djäfvulsfördrifvande makt. Andarna vika alltid för samma ting som de lefvande. Det är respekten för törnets taggar, som hålla dem på afstånd. När grenar af växten upphängas öfver dörrar och fönster, stängas fördärfliga andeväsen ute [2]). I Macedonien hindrar man ännu vampyrernas besök genom att barrikadera dörren med törnbuskar. Det är tack vare denna djäfvulsfördrifvande egenskap, som törnet också användes i germanernas begrafningsriter. Grafvarne plägade täckas med törne, och då liken brändes, skedde det tillsammans med grenar af denna växt [3]). Bland de medel, athenarne tillgrepo under anthesteriafesten för att hålla de då kringsvärmande andarne på afstånd, var också det att tugga blad af rhamnus catharticus. Det hindrade de aflidnes andar att krypa in i dem. Analogien talar för att törnetaggen i likets mun gör samma nytta.

Bland kristna folk påträffas ett par egendomliga ekvivalenter för dödspenningen. På Naxos känner man ännu till något, som kallas naulon, färjpenning. Under denna benämning för-

---

[1]) Zeitschrift für Ethnologie, XXVIIII, s. 283.

[2]) OVIDIUS, Fasti, VI, 129, 165; DIOSCORIDES, De mat. med., I, 119; ABBOTT, Macedonian Folklore, s. 219.

[3]) JACOB GRIMM, Über das Verbrennen der Leichen, Abhandlungen der königlichen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1857, s. 223 f.

står man numer ett vaxkors, hvarmed den dödes mun tillslutes [1]. Namnet markerar sambandet mellan obolen och vaxkorset. Korset har ju för den kristna folktron tagit karaktären af skyddsmedel mot onda makter.

Äfven nattvardselementen gifvas ofta en magisk användning. Oblaten kan ersätta obolen [2]. En betecknande historia är den, som Gregorius den store på ett ställe omtalar [3]. Han förtäljer att det en gång hände, att en munk, som dött och begrafts, icke kunde finna någon ro i jorden. Liket påträffades gång på gång utkastadt ur sin graf. För att råda bot härpå lade man till sist nattvardselementen på den olycklige munkens bröst. Det hjälpte, och liket fick därefter hvila i frid i sin graf. Nattvardselementen höllo djäfvulens anhang på afstånd.

V.

Mynten begagnas således i folkseden i sin helhet såväl som i dödskulten i egenskap af amuletter, hvilka skydda mot onda andar och skadliga inflytelser i allmänhet. Samma egenskap som mynten besitta de ädla metallerna, hvarför de också understundom användas på analogt sätt.

Denna skyddande kraft förskrifver sig delvis från självfva metallen. Metall tillskrifves i allmänhet förmåga att jaga bort farliga andeväsen. Det gäller icke blott järn och koppar. I fråga om dem kan det förklaras af deras användning till vapen. Hvad som duger till försvar mot ett slag af fiender duger också mot andra.

Men denna synpunkt kan icke vara bestämmande för guldets och silfrets helighet. Och dock tillskrifves dessa i allmänhet en dylik, och detta icke endast på indogermanskt område. Silfver och guld användas jämte koppar i de babyloniska reningsriterna och sjukdomsbesvärjelserna. Man tillgodogör sig där deras verkan genom att vidröra dem eller endast ha dem liggande framme vid ceremonierna. Man önskar att den, för hvars räk-

---

[1] ANDRÉE, a. a., II, s. 24.
[2] SEYFFERT, a. a., s. 68.
[3] Dialogi, II, 24.

ning besvärjelsen företages, må glänsa som det rena och dyrbara silfret och lysa som den skinande kopparn [1]).

De ädla metallernas helighet måste närmast bero på deras värde. De kunna omsättas i andra för lifsuppehållet nödvändiga ting. De representera en summa lefnadsmöjligheter. Det är från den synpunkten begripligt, att de betraktas och användas som goda makter. Som sådana taga människorna dem i sin tjänst under striden mot det onda, som hotar från alla håll.

Det är af denna anledning som penningar i allmänhet betraktas som heliga på lägre kulturstadier. Det är ju förhållandet med de kopparplattor, hvilka användas som penningar på Amerikas nordvästkust, lika väl som med melanesiernas musslor [2]). Malajerna betrakta det nästan som ett kungligt prerogativ att äga guld [3]). När det brytes, måste metallens ande blidkas genom särskilda riter. Hvarje metall har sin speciella gudom.

De första präglade metallmynt, som man känner, voro de lydiska elektronmynten. De förskrifva sig från det 7 århundradet före Kristi födelse [4]). Omkring år 600 börja dylika att begagnas äfven i Grekland [5]). De första, som infördes dit, voro stämplade med den sardiska gudinnans heliga symbol, ett lejon [6]). Äfven de grekiska mynten präglades med bilder af heliga symboler. Än är det en guds eller gudinnas kultbild, än något annat i gudstjänsten användt föremål, som framställts på myntet. Det har gifvit dessa penningar värde från religionshistorisk synpunkt och gjort dem till en viktig källa för kunskapen om den grekiska religionen.

Myntets bild angifver för hvilkens räkning det präglats. Penningarna äro på sätt och vis den guds egendom, hvars symbol afbildats på dem. Det hellenska myntväsendet är sakralt. Gudarna voro de första kapitalisterna i Grekland, och det var deras skatter som präglades till mynt. Alla penningar voro ur-

---

[1]) FOSSEY, La magie assyrienne, s. 74, 227.

[2]) SCHURTZ, Grundriss einer Entstehungsgeschichte des Geldes, s. 44.

[3]) SKEAT, Malay magic, s. 251, 271.

[4]) HEAD, Historia numorum, s. XXXIII.

[5]) GARDNER, The types of Greek coins, s. 7.

[6]) CURTIUS, Monatsbericht der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften, 1869, s. 472.

sprungligen tempelägendom, och finansväsendet stod, liksom mått- och viktsystem, tidsindelning och kalender, under prästernas öfverinseende.

Ha mynt i det hela taget haft karaktären af representanter för en god makt, så stegras denna alltså ytterligare på grekiskt område. Till deras allmänna helighet kommer här den tempelskatterna äga och gudomens heliga symboler skänka.

Då bruket af mynt från Grekland sprider sig till det öfriga Europa, äga de redan från början karaktären af heliga ting. Därtill kommer, att de första penningar, som förirra sig bort till barbariska folk, där pläga långt mer få användning som prydnadsföremål och amuletter än som värdemätare och bytesmedel.

I den mån penningar i allt större utsträckning användas i det dagliga lifvet, sekulariseras de naturligtvis mer och mer. Allt efter som gudabilden nötes, utplånas också den sakrala prägeln. Det är icke tänkbart, att penningarnes helighet kan fortlefva sedan de tillräckligt länge befunnit sig i den dagliga handelns och vandelns profana cirkulation. Men om de på grund af sin helighet, innan denna ännu gått förlorad, kommit till användning i riter och folkseder, så bibehållas de där oberoende af den senare sekularisationen. Den förändrar föga sedvänjan, om den också bringar den ursprungliga tankegången mer eller mindre i glömska. När så skett, söker man naturligtvis förklara bruket ur den då rådande synpunkten på penningar. Därför har folktron i många fall sökt de gamla riternas mening i myntens värde och trott deras syfte vara att skaffa sina utöfvare rikedom.

Att det hufvudsakligen varit i början af myntens användande, som de fått plats i riter och folkseder, framgår däraf att det exempelvis här i Norden i främsta rummet är silfvermynt, hvilka begagnas som skyddsmedel. Det har sin förklaring däri att romerska silfverdenarer voro de första mynt, som kommo i bruk här i Norden. De inkommo hit i andra århundradet och voro länge de enda, som användes [1]). Före denna tid var också silfver en relativt okänd metall här uppe. Det är förmodligen af dessa grunder, som silfvermynt framför andra anses användbara i de gamla riterna.

[1]) MONTELIUS i Sveriges Historia, utg. af HILDEBRAND, I, s. 104 f.

Att mynt kunna användas som amuletter beror alltså dels på deras egenskap att representera ett värde, dels på mera tillfälliga historiska omständigheter.

VI.

Att mynt i sin egenskap af amuletter inläggas i de dödes munnar måste ha sin grund i de föreställningar man vid tiden för denna seds uppkomst har gjort sig om de aflidne och deras lif. I stort sedt härskar på detta område ungefär enahanda åskådning under den tid seden är utbredd här i Europa. Kristendomens införande har icke på något genomgripande sätt förändrat folktron på denna punkt. Den har bibehållit sin oklarhet och sina obestämda konturer och låtit mot hvarandra stridande tankebilder existera sida vid sida, utan att något försök gjorts till motsägelsernas utjämnande.

Vi påträffa under förevarande tidrymd väsentligen tvenne föreställningar om de dödes lif. De tänkas dels ha sin hemvist på den plats, där kroppen befinner sig, dels tros de begifva sig bort till ett fjärran beläget de dödas rike. Den förra uppfattningen stämmer ju ganska dåligt öfverens med kristendomen. Den har icke förty bibehållit sig. Man behöfver endast reflektera öfver hvilken roll kyrkogårdar och begrafningsplatser spela i sägner om spöken och spökerier för att inse, att de döde i folktron alltjämt tänkas ha sin hemvist där kroppen befinner sig. Grafven är där på sätt och vis fortfarande den dödes bostad.

Denna föreställning härstammar från den tid liken begrafdes och de döda försågos med alla de redskap och ägodelar, som en människa ansågs behöfva. Då ålåg det också de efterlefvande att förse de aflidne med mat och dryck och all annan lifvets nödtorft. Allt tillställdes den döde genom att inlämnas i hans bostad, den plats där liket var jordadt.

I senare hälften af andra årtusendet före vår tidräknings början blir likbränningen härskande i Europa. Den sprider sig med en hastighet, hvilken är desto mer påfallande, som begrafningsskicken pläga bibehållas med ytterlig seghet i den form de en gång antagit. Orsaken till denna revolution ifråga om de dödas behandling är ännu icke tillfredsställande förklarad. Men den

står på ett eller annat sätt i samband med en förändrad uppfattning af de dödes lif.

När kroppen förtärts af lågorna, är den döde icke längre bunden till grafven. De brända benen fasthålla icke själen med samma kraft som det oförstörda liket. Likbränningen sammanhänger därför med tanken på ett långt borta beläget land, dit alla de döde måste begifva sig hän.

Likbränningen blef emellertid ingenstädes alldeles allena rådande sed. Det har icke blott gjorts undantag för vissa kategorier af döde, exempelvis späda barn, hvilka begrafts, utan det gamla begrafningssättet har i allmänhet praktiserats vid sidan af det nya. En tid efter dettas inträngande har begrafningen ånyo blifvit mer bruklig. I Rom bibehöllo vissa släkter alltfort begrafningen. Sulla var exempelvis den förste af den corneliska ätten som lät bränna sitt lik [1]).

Liksom likbränning praktiserats jämsides med begrafning, har föreställningen om den dödes graflif förekommit alldeles oförmedlad tillsammans med den om hans färd till dödsriket. Det göres ingen ansats till ett systematiskt ordnande af uppfattningen på detta område. Hur tänjbara hithörande föreställningar äro, visar klarast den egyptiska religionen. Här ha tankarne om de dödes lif blifvit mer bearbetade än i andra religioner. Icke dess mindre föreligga trenne helt olika och hvarandra ömsesidigt uteslutande tankekedjor, som existera jämsides och på många punkter sammanlänkats. Den döde bor först och främst i sin graf. Den inrättas och utrustas med tanke på att för all framtid härber gera honom. Det oaktadt tros han samtidigt kunna vistas i Osiris paradis. Och till sist tänkes han också i solgudens båt göra resan öfver himlen och följa honom på hans nattliga färd genom underjorden eller utefter den västra himlaranden. Den enda ansats till systematisering, som göres, är den att själsbegreppet spränges sönder, och flera olika själsföreställningar ställas vid sidan af hvarandra.

På liknande sätt gå här i Europa föreställningarne om den dödes bundenhet till grafven och hans resa till dödsriket öfver i hvarandra. Å ena sidan tänkes äfven den som begrafts begifva sig bort till dödsriket. Därom bära ju redan helskorna tillräck-

---

1) CICERO, De legibus, II, 22, 56.

ligt vittnesbörd. Å andra sidan kan äfven den, hvars lik bränts, komma igen och besöka sin lefnads platser. De stora årliga dödsfesterna förskrifva sig från en tidsperiod, som ligger före likbränningen, men de firas allt fortfarande efter dennas inträngande. Offren vid grafvarna fortsättas likaledes. Gamla häfdvunna seder och föreställningar utplånas icke därför att nya sådana uppkomma.

En liknande obestämdhet vidlåder också föreställningen om själen och dess förhållande till kroppen. Dels identifieras de båda begreppen i ganska stor utsträckning dels tänkas de som åtskilda. Det förra är gifvetvis det äldsta. Det fortlefver i tron på att själen alltjämt behöfver kroppen för sin existens. Det är naturligtvis icke möjligt att uppdraga en klar gränslinje mellan denna tanke och den att själen är identisk med kroppen. Då vampyren tänkes lifnära sig genom att suga människors blod, så är ju hans existens alltigenom kroppsligt tänkt. Det samma är förhållandet vid en del metoder, hvarigenom man skyddar sig mot vampyrer. Hit höra exempelvis medel sådana som de att fästa nålar i den dödes svepning, för att han skall sticka sig, om han försöker att gå, eller att binda samman hans stortår för att hindra försök i den vägen. Hit hör det också, då man skyddar sig mot gengångare genom att strö ut frön, för att den döde må suga i sig deras koncentrerade lifskraft och, då han på detta sätt fått hvad han vill ha, lämna människorna i fred. Till denna kategori får också räknas kroppens sönderstyckande, som tillgripes, därest ingenting annat hjälper. I samtliga dessa fall är det kroppen, som är föremål för experimenterandet. Om man här kan tala om ett själens lif, är detta oupplösligt förbundet med kroppen. Är själen icke tänkt som helt identisk med kroppen, är den åtminstone helt beroende af den.

Å andra sidan tros själen, om detta uttryck kan användas om något så materiellt tänkt, ha en relativt självständig tillvaro. Dödens inträdande beror på att detta väsen lämnar sin bostad, kroppen. Ett par för denna åskådning mycket karaktäristiska uttryck begagnas ännu i Macedonien. Motsvarande det svenska talesättet »att ligga i själatåget» säges där »att ha själen mellan tänderna». En människas död säges bestå däri att hennes »själ bryter sig ut ur hennes mun»[1]. Här ligger således den tanken

[1] ABBOTT, Macedonian Folklore, s. 193.

tydligt uttalad, att själen vid dödens inträdande genom munnen begifver sig bort ur kroppen. Samma tankegång återfinnes i den romerska seden att genom att gapa öfver den döendes mun uppfånga den själ, som han utandas.

Då själen en gång lämnat kroppen, gäller det att hindra alla slags andeväsen att sätta sig i besittning däraf. Alla de vanliga metoderna att skrämma dem på flykten komma till användning. Perserna släppte ju exempelvis in en hund, som skulle vakta liket mot dödsdemonernas anfall. Bruket af facklor vid begrafningar har förmodligen ursprungligen samma syfte. När en konung dog i Sparta, slog man på kopparbäcken för att skrämma andarna bort och skydda liket [1]). Kopparklang användes ju ofta till att hålla andar på afstånd. Gorgoneion skyddade grafvarne såväl som andra platser mot onda makter.

Vår allmoge har ännu klart för sig att vaksamhet är af nöden, då det finnes lik i huset. De småländska bönderna skydda liken genom att lägga en sax eller annat stål på dess bröst [2]). En psalmbok kan också brukas till samma ändamål. Det är ett af de många fall där en gammal hednisk tankegång klädt sig i kristen dräkt. Bönderna i Skytts härad i Skåne skyddade också sina döda mot djäfvulen medelst sax och psalmbok [3]). De visste ännu, när seden upptecknades, att det var särskildt på tredje natten som den döde gick igen. Göingeborna lade stål i kistan för att hindra den döde att gå igen [4]). Den danska allmogen lägger likaledes en gapande sax på likets bröst [5]).

Tron på att den döda kroppen måste skyddas mot onda andemakter framträder ganska typiskt i de gamla preussarnes begrafningsseder. Släktingarne skulle här till häst och beväpnade eskortera liket till grafven. Under färden höggo de oafbrutet omkring sig med svärden och ropade:» gån till helvetet djäflar» [6]). Här artar sig således likets bevakande till en formlig strid mot de rundt omkring svärmande onda andemakterna.

Som ännu ett exempel på denna sträfvan att hålla andarna

---

[1]) THEOKRITOS, II, 36, scholion.
[2]) HYLTÉN-CAVALLIUS, a. a., I, s. 457, 481.
[3]) LOVÉN, Folklifvet i Skytts härad i Skåne, s. 201.
[4]) WIGSTRÖM, a. a., s. 242.
[5]) TANG-KRISTENSEN, Det jydske Almueliv, IV, s. 89.
[6]) HARTKNOCH, Alt- und neues Preussen, I, 12, 3.

på afstånd kan nämnas wendernas sed att placera en yxa på likkistans lock [1]).

De anförda exemplen torde vara tillräckliga för att visa, att denna tro på behöfligheten af likens skyddande både varit allmänt utbredd och djupt rotad.

De andar, mot hvilka liket behöfver skyddas, äro alla de, som på ett eller annat sätt anses vara farliga för människan. Dit hör då först och främst den dödes egen. De aflidnes andar ha genomgående karaktären af farliga makter. Den dag de besöka sina gamla hem är en olycksdag. Och det var helt visst med en känsla af lättnad, som romarna och grekerna vid dödsfesternas slut kunde tillkännagifva för sina fäder, att deras tid var ute och bjuda dem att aflägsna sig. Äfven andra andeväsen kunna emellertid bemäktiga sig liken. Slaverna tro exempelvis, att den döde blir vampyr, därest en katt springer öfver grafven [2]). Samma föreställning om kattens olycksdigra inflytande härskar i Macedonien, Serbien och Bulgarien [3]). Den tycks för öfrigt vara mycket vidt utbredd. Kattens demoniska natur är ju ännu så klar för oss här i landet, att den gamla försiktigheten att spotta tre gånger, när en katt löper öfver vägen, mycket ofta iakttages. Ända ned till malayerna sträcker sig denna kunskap om kattens demoniska väsen. Det berättas där, att man en gång glömt att på sedvanligt vis lägga saxen på en död. Då en katt kom i närheten af detta lik, for hans onda ande i det, och den döde stod upp igen [4]).

Liksom människans ande vid dödens inträdande aflägsnar sig genom munnen, begagnar den samma väg, om den vill sätta sig i besittning af en död eller lefvande person. Denna tanke låg till grund för athenarnes sed att vid anthesteriafesten tugga törnebladen för att på detta sätt hålla andarna på afstånd och hindra dem från att bemäktiga sig deras kropp. Här har man tänkt sig munnen som den passage, hvilken anden begagnar sig af. I Grekland liksom på så många andra ställen var det sed att efter döds-

---

[1]) HAUPT und SCHMALER, Die Volkslieder der Wenden, II, s. 251.

[2]) MANNHARDT, Über Vampyrismus, Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde, IV, s. 265.

[3]) ABBOTT, a. a., s. 219.

[4]) SKEAT, Malay magic, s. 398.

fallet sluta den dödes ögon och mun [1]). Det senare har förmodligen haft till syfte att stänga passagen, därest en ande skulle vilja smyga sig in i liket.

Mot bakgrunden af dessa föreställningar tycks icke myntets inläggande i munnen vara alldeles omotiveradt. Myntet har varit en djäfvulsfördrifvande amulett, och det har placerats på det ställe, där ett skydd mot onda andar varit mest påkräfdt och mest effektivt. Det blir ur denna synpunkt också förklarligt att penningens inläggande var det första man företog med liket. Det var naturligtvis bäst att så fort som möjligt vidtaga skyddsanordningar och förekomma alla obehagliga eventualiteter. Penningen var alltså ingen gåfva till den döde, och dess instoppande i hans mun utgjorde icke en del af de egentliga begrafningsskicken. Det tillhörde den grupp af ceremonier, som företogs vid dödens inträdande och innan liket blifvit jordfäst. Alla dessa riter ha i stort sedt samma syfte, att förhindra den dödes återkomst.

Om sedens ursprung varit den här angifna, förklaras, hvarför den icke, efter hvad de arkeologiska fynden gifva vid handen, varit så utbredd som man på grund af en del uppgifter i litteraturen hade kunnat vänta. Redan vid den tid, då mynt kommo i bruk, hade den ursprungliga uppfattningen af själens och kroppens inbördes förhållande börjat ersättas af en annan. Det har hufvudsakligen varit bland de mera obildade, som den äldre uppfattningen kunnat fortlefva. För de mera bildade måste seden redan vid sin uppkomst ha tett sig som vidskepelse. Och den hade kanske aldrig blifvit så omtalad, därest den icke synts påfallande just från denna synpunkt. Att den, efter hvad det tyckes, vunnit mera terräng längre fram sammanhänger förmodligen med den senare antikens, särskildt kejsartidens, förkärlek för gamla riter och det ökade utrymme som på grund häraf bereddes vidskepelse och magi.

De förklaringar, som folktron gaf till myntens inläggande i den dödes mun, kunna samtliga ha utvecklat sig ur den föreställningen att myntet var en amulett, som hindrade andarna att gå in i och bemäktiga sig kroppen. Den mening man inlade i seden var ju genomgående den, att den aflidne på detta sätt beröfvades möjligheten att gå igen. Tydligast och mest primitiv framträdde

[1]) BLÜMNER, Die griechischen Privatalterthümer, s. 362.

denna tanke på slaviskt område. Där trodde man, att penningen afhöll den döde från att följa sina vampyrinstinkter och suga människornas blod. Ett steg längre i den ursprungliga meningens undanskymmande har man kommit, då penningens syfte utan vidare motivering angifves vara att hindra spökerier. Denna tanke kan bibehållas utan att ens traditionen om penningens läge bevaras. Hos slaverna framträdde däremot denna understundom mycket tydligt; det var just emedan penningen låg emellan tänderna, som den hindrade liket att bita.

Ett ytterligare steg i riktningen bort från den ursprungliga meningen betecknas af de förklaringar, för hvilka den grekiska föreställningen om Charonpenningen kan anses vara typisk. Här har medlet att hindra gengångarskap blifvit reseafgift till de dödas rike. Denna kombination kan möjligen ha framkallats just af myntets egenskap att utgöra en amulett. En amuletts djäfvulsfördrifvande kraft kan ju också yttra sig på så sätt, att den förjagar onda makter, som stå i vägen för den som bär amuletten. De amuletter, hvarmed egypterna försågo sina döde, fingo ju en dylik uppgift. De jagade undan de onda makter, som stodo i vägen för den döde på hans färd, och öppnade så vägen för honom. En liknande förmåga kan möjligen ha tilltrotts obolen. Den kan ha drifvit undan de odjur, som postade framför underjordens port. Charon är icke utan allt släkttycke med dessa väsen, om han än sedan antagit ett mera mänskligt utseende.

Äfven om så varit fallet, föreligger en betydlig förskjutning af det ursprungliga motivet. En sed, som är orienterad på föreställningen om graflif och om själens och kroppens inbördes beroende af hvarandra, har kombinerats med idéen om ett fjärran dödsland. Denna sammanblandning är endast ett utslag bland många af de båda tankekedjornas öfvergång i hvarandra. Då förut kroppen bundit själen till sig, är det nu liksom om själsbegreppet skulle utgöra tyngdpunkten. Sambandet mellan dem existerar alltjämt. De aflidne aflämna sina penningar vid färden öfver Acheron. De bära dem med sig dit. Menippos kommer traskande med sin påse full af bönor, densamma kruka, som ligger hos honom i grafven [1]. I Indien troddes likaledes den

[1] LUCIANUS, Dial. mort., XXII.

döde ha en helvetesflod att passera. För att komma öfver den, gaf han själf eller hans närmaste brahmanen en ko. Denna samma ko, som prästen erhåller, bär då den döde öfver floden[1]). Förmodligen har detta icke varit sedens ursprungliga gestalt. Men det är icke dess mindre betecknande för föreställningarnes sammanflytande med hvarandra, att den ko, brahmanen erhåller, kan tänkas bära den döde öfver den fjärran flod, som utgör gränsen mellan de dödes och de lefvandes värld. Här i Europa blir flerestädes myntet i likets mun betalning för samma resa. Men det hör ursprungligen hemma i en helt annan idékrets.

Religion och vidskepelse betraktas understundom som tvenne fullständigt olikartade företeelser. Man låter det då vara för religionen utmärkande, att människorna där söka gudomens hjälp, medan de däremot i vidskepelsen förlita sig på det herravälde öfver tillvaron, som en förment insikt i tingens sammanhang skänker.

Enligt denna åskådning är det icke ett religiöst bruk att lägga ett mynt i den dödes mun. Det hör snarast vidskepelsen till. Till denna sida få också många andra af de seder och bruk, hvarmed människorna omgärdat sitt lif, öfverföras. Gränsen mellan det ena och det andra området blir emellertid mycket svår att uppdraga. Hvad som benämnes vidskepelse, är kanske i de flesta fall rester af en i öfrigt redan öfvervunnen religiös ståndpunkt. Man kan icke heller tillmäta det afgörande betydelse, huruvida föreställningen om en gudom ligger till grund för en rit eller icke. Denna föreställning har under tidigare utvecklingsskeden varit allt för vag för att kunna motsvara ett på de högre religionerna orienteradt gudsbegrepp. Ofta ha just de ting, hvika användas i riten, själfva haft karaktären af någonting gudomligt, och just detta förklarar den användning de fått.

I folksedens brokiga väfnad förekomma inga tvära afbrott. Där sammanväfvas trådar af äldre och yngre ursprung, och de flesta kunna följas längre tillbaka än någon historisk tradition räcker. Och alla ha de i sista hand samma syfte att främja lifvet, att direkt eller indirekt vara medel i kampen för tillvaron. Det är ju också på sitt sätt all religions syftemål. Det är endast föreställningen om tillvaro som växlar.

[1]) Caland, a. a., s. 8.

I denna mening hör också seden att lägga ett mynt i den dödes mun till religionen. Det tjänar att hålla gränsen mellan de dödes och de lefvandes värld vid makt. Det är endast öfver den senare som solen lyser, utanför hvilar mörkret med alla sina obestämda faror. De döde sträfva alltjämt att draga de lefvande med sig dit ut. Förr eller senare måste ju alla uppslukas däraf. Men det uppskjutes så länge som möjligt. Mynten i de dödes mun äro på sitt sätt ett minne af huru gångna tiders människor fört denna lönlösa men ofrånkomliga strid för sin tillvaro.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT. N. F. AFD. 1. Bd 2. Nr 3.

CONFUTATIO PONTIFICIA

OCH FÖRSVARET FÖR DEN MEDELTIDA KYRKOINSTITUTIONEN.

EN STUDIE ÖFVER REFORMATIONSTIDEHVARFVETS FÖRTRIDENTINSK-KATOLSKA TEOLOGI

AF

D. FEHRMAN

LUND 1907
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

FÖRORD.

Den här föreliggande afhandlingen utgår från en undersökning af det romersk-katolska kyrkobegreppet, sådant det framträder inom konfutationen. Under arbetets fortgång har jag allt mer funnit mitt första antagande bekräftadt, att detta kyrkobegrepp faktiskt utgör själfva medelpunkten i den anti-protestantiska vederläggningen, och att det därför svårligen kan ställas i full belysning utan i sammanhang med konfutatorernas framställning i sin helhet. Därtill kommer att en mera ingående granskning af de båda konfutationsurkunderna möjligen ej saknar allt intresse. De äro dock typiska utslag af det gamla systemets själfbevarelseinstinkt, af dess reaktion mot alla nybildningar. De ha formats under en alldeles säregen kyrkopolitisk situation och äro därför såsom historiska dokument på sitt sätt något enastående, vare sig man jämför dem med hvad den katolska kyrkan närmast förut frambragt af liknande slag — artiklarna mot Huss under Concilium Constantiense — eller med hvad som följde några decennier senare i och med det, att den stora skismen blifvit ett fullbordadt faktum — Decretum Concilii Tridentini. I dogmhistoriskt afseende är visserligen deras betydelse minimal, men den pregnans, hvarmed den katolska argumenteringen mot Luther och hans meningsfränder här är sammanförd, utgör dock en komplettering till reformationshistorien, som måhända ej är att förakta.

Till Biskopen m. m. Teol. D:r O. Ahnfelt, hvilkens intresse och välvilja jag under arbetets gång på flera sätt haft förmånen få taga i anspråk, ber jag att härmed få uttrycka min djupa och vördnadsfulla tacksamhet.

Till Teol. stud. C. J. Dymling står jag i stor förbindelse för en synnerligen värdefull och noggrann hjälp vid korrekturläsningen.

Rådfrågad litteratur.

AHNFELT, O., Om den ursprungliga Lutherdomens ställning till articuli fidei, 1892.
—, Utvecklingen af svenska kyrkans ordning under Gustaf den förstes regering.
BERTHOLDS, Bischofs von Chiemsee, Tewtsche Theologey, herausgeg. von Reithmeyer, 1852.
BILLING, G., Lutherska kyrkans bekännelseskrifter, 1894.
BINDSEIL, Corpus Reformatorum.
Canones et decreta Concilii Tridentini, ed. Tauchnitz, 1887.
DIECKHOFF, Der Ablasstreit, 1886.
ECK, Encheiridion locorvm commvnivm, Coloniae Agrippinae, 1600.
ERASMUS, De libero arbitrio διατριβή, Basel, 1524.
FABER, J., Opvscvla, 1537.
FICKER, J., Die Konfutation des Augsburgischen Bekenntnisses, 1891.
FÖRSTEMANN, Urkundenbuch zu der Geschichte des Reichstages zu Augsburg im Jahre 1530.
FRIEDENSBURG, Archiv für Reformationsgeschichte.
GERSON, Opp., ed. Du Pin.
GREVING, Johann Eck, 1906.
HARNACK, Dogmengeschichte, Dritte Auflage, 1898.
—, Lehrbuch der Dogmengeschichte, Dritte Auflage, 1894.
HEGEMANN, Luther im katholischen Urteil, 1905.
HERRLINGER, Die Theologie Melanchtons, 1879.
Katholik der, Zeitschrift f. katholische Wissenschaft.
KATTENBUSCH, Das Apostolische Symbol, 1900.
KOLDE, Analecta Lutherana, 1883.
—, Die Augsburgische Konfession, 1896.
—, Martin Luther, 1884.
KÖSTLIN, Luthers Theologie in ihrer geschichtlichen Entwicklung, zweite Ausgabe, 1883.
—, Martin Luther, vierte Auflage, 1889.

LAEMMER, Die vortridentinisch-katholische Theologie des Reformationszeitalters, 1858.
LOOFS, Leitfaden zum Studium der Dogmengeschichte, vierte Auflage, 1906.
—, Symbolik, erster Band, 1902.
LÖSCHER, Vollständige Reformationsacta und Documenta, 1720.
MELANCHTON, Loci communes in ihrer Urgestalt v. Plitt, dritte Auflage herausgeg. v. Kolde, 1900.
MEUSEL, Kirchliches Handlexikon.
MEYER, C., La Réfutation de la Confession d'Augsbourg, Alençon, 1898.
MOELLER, Lehrbuch der Kirchengeschichte, bearb. v. Kawerau, zweite Auflage, 1899.
MÖHLER, Symbolik, 1895.
MÜLLER, J. T., Die symbolischen Bücher der evangelisch-lutherischen Kirche, achte Auflage, 1898.
MÜLLER, K., Kirchengeschichte, zweiter Band, 1902.
PLITT, Einleitung in die Augustana, 1868.
Realencyklopädie für prot. Theologie u. Kirche, 3 Auflage.
RITSCHL, Die christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung, vierte Auflage, 1895.
ROFFENSIS (Fisher), Assertionis Lutheranae Confutatio, Coloniae, 1558. [1]
SEEBERG, Der Begriff der christlichen Kirche, 1885.
—, Lehrbuch der Dogmengeschichte, 1895.
TSCHACKERT, Die unveränderte Augsburgische Konfession, 1901.
Theologischer Jahresbericht.
Tidskrift för teologi.
WALCH, Luthers sämtliche Schriften, 1745.
Wimpina, Sectarum, errorum, etc. Anacephalaeosis, 1528.
Zeitschrift für historische Theologie.
Zeitschrift für Kirchengeschichte.
Zeitschrift, Neue Kirchliche.
ZÖCKLER, O., Die Augsburgische Confession, 1870.
ZUINGLII Opera, ed. Schuler et Schulthess.

[1] Några citat, som anföras af LAEMMER och PLITT, har det ej lyckats mig att identifiera; i dessa fall har jag hänvisat till de nämnda författarnas arbeten.

Förkortningar.

C. A.	Confessio Augustana.
C. G.	Confutatio Germanica.
C. P.	Confutatio Pontificia.
C. R.	Catholica Responsio.
K. A. B.	FICKER, Die Konfutation des Augsburgischen Bekenntnisses.
N. K. Z.	Neue Kirchliche Zeitschrift.
R. E.	Realencyklopädie für prot. Theologie.
V. K. T.	LAEMMER, Vortridentinisch-Katholische Theologie.
Z. K. G.	Zeitschrift für Kirchengeschichte.

Rättelser.

Sid.	14	Anm.	rad 2	uppifrån	står	12	läs	2
»	62	»	» 7	»	»	nubaut	»	nubant
»	104		» 1	»	»	C. A.: a)	»	C. A.:
»	164		» 4	nedifrån utgår: lika fördärfliga och				

Inledning.

I ett bref från Justus Jonas till Luther, dateradt d. 6/8 1530, heter det: *cum nunc sex hebdomadas integras deliberarint aduersarii, tandem obtulerunt sabbato praeterito Caesari confutationem nostrae confessionis. — — — dixit nobis Reginae Mariae Sacellanus*[1]) *quod quinquies emendarint, fuderint et refuderint, cuderint et recuderint sua et tamen farrago tandem nata est informis et confusanea et mixtura quasi iura plura confundat coquus*[2]). Alltså: fyra eller, noga taget, fem gånger hade de katolske teologerna måst omforma sitt försök till svar på Melanchtons bekännelse; lika många gånger hade det refuserats af kejsaren, innan deras arbete i en sista gestalt slutligen kunde antagas; det är i få ord traditionen om den katolska protestens tillkomst.

Betydande voro förvisso de svårigheter, mot hvilka konfutatorerna hade att kämpa. Och om man ville göra ett försök att värdera skillnaden mellan det gamla och det nya efter det resultat, de afsatte, blefve kanske en sådan värdesättning betecknande nog. Dock skulle intet vara mer orättvist; så lättvindigt låter sig ej problemet affärdas; det framgår redan genom en granskning af den samtidiga eller närmast föregående katolska litteraturen. I själfva verket är konfutationen, sådan den nu föreligger, frukten af en ganska komplicerad procedur. En mängd olikartade faktorer ha spelat in vid dess tillblifvelse, omständigheter, som skulle ha inverkat ogynnsamt äfven vid försvaret af en bättre sak. I första hand beror naturligtvis utgången på det

[1]) Dr. Henkel från Commerstadt.

[2]) KOLDE, Analecta Lutherana, s. 144.

gamla systemet själf; om katolicismen också icke fullständigt förlorat sin lifgifvande och befruktande kraft, så hade den dock för länge sedan passerat kulmen och under mer än ett sekel varit stadd på regress. Det fanns där inom så mycket, som öfverlefvat sig själf, så mycket som stelnat till döda former. som blifvit fullständigt främmande för allt personligt religiöst lif. Det var icke längre som förr den andliga näring, kyrkan hade att gifva, som var det enande och sammanhållande bandet mellan hennes medlemmar. De mål, hon uppställde, behärskade ej det innersta i personligheten på samma sätt som förr. Därför — och det är särskildt detta, som är af vikt för att rätt bedöma den teologiska kraftmätningen i Augsburg — är icke heller konfutationen en oblandadt religiös storhet; särskildt dess slutgiltiga form representerar i många afseenden endast ett tillfälligt jämviktsläge mellan yttre konjunkturer; den är ej omedelbart framsprungen ur en individuell religiös erfarenhet utan bunden af en flerfald divergerande, mestadels rent världsliga intressen. Kurians egen politiska ställning, påfvestolens förhållande till och partiella beroende af kejsarmakten, de stora kyrkofurstarnas och öfver hufvud taget biskoparnes sociala, politiska och ekonomiska sträfvanden, prästerskapets och hela kyrkans arbete för att behålla kvar så mycket som möjligt af sin andliga och världsliga makt, allt bildade tillsammans så att säga en centrifugal kraft. som pressade innehållet från medelpunkten ut mot periferin, förytligade hvad som till äfventyrs kunde finnas kvar af verklig religion och försvårade ett enhetligt arbete. Kommer så härtill, att kejsaren i fredens och försonlighetens intresse representerade synpunkter, som delvis stodo i motsats till de strängt konfessionella, samt att olika meningar gjorde sig gällande innanför de katolske teologernas egen krets angående lämpligaste sättet för vederläggningens utarbetande, så blir resultatet af den med så storartad apparat igångsatta kraftyttringen ganska förklarligt, utan att den gamla religionen ensam behöfver bära skulden.

Ser man åter på förkämparna för den motsatta åskådningen, så gingo dessa till striden med helt andra förutsättningar. Det nya evangeliska tanke- och lifsinnehållet kan trots hela sitt rika, skiftande förråd af möjligheter sägas från början ha legat potentieradt hos en enda personlighet, upphofsmannen själf. Tankeskärpan, klarheten och öfverskådligheten hos den

litteratur, som växte upp ur den nya grunden, bära tydliga spår däraf. Visserligen finner man ofta, hur idéerna tränga sig om hvarandra för att arbeta sig fram. Linier och konturer måste ofta dragas med djärf hand för att begränsa det svällande innehållet. Men samma individualitet, ur hvars djupa, religiösa behof detta nya sprungit fram, fick det också åt sig förbehållet att utforma idéerna till lefvande gestalter. Därmed var kontinuiteten bevarad och faran för att ramen skulle sprängas upphäfd. Luthers religiösa produktion är under alla förhållanden blott ett uttryck för hvad han själf upplefvat. Därför skall den alltid trots alla paradoxer, trots alla formella förlöpningar och sist men icke minst trots alla omkastningar stå som fullt enhetlig. Och hvad angår de öfriga Lutherska författarna, en systematiker såsom Melanchton, en praktisk organisatör som Bugenhagen, — hos alla visade sig verkan af den gjorda insatsen såsom en enande kraft, mäktig att sammanhålla hela deras tankegång, hela deras sträfvan under synpunkten af *samma, enda, religiösa* idé. Det nya evangeliet bryter sig visserligen genom en mångfald skiftande temperament, men enhetligheten är dock tillräckligt stark för att ej lida afbräck. Hvad man kräfde var rätt för individualiteten, för verkligheten själf, men så att alla personliga, alla yttre hänsyn höllos fjärran. Och på denna punkt har den nya tron genomfört, hvad den gamla icke förmådde. Den medgaf full frihet till individuell utveckling, men just i mångfalden visar den sig såsom sammanslutande kraft. Den medgaf utrymme för de kristnes arbete ute i världen, men ägde just därigenom möjlighet i långt högre grad än förut att underordna det världsliga under det andliga, d. v. s. att ställa det sedliga i religionens tjänst. Den ytterst enande principen hade visserligen flyttats öfver in på själslifvets område, men den hade å andra sidan blifvit mäktig af större harmoni mellan det yttre och det inre, den hade blifvit mera personlig, den omslutna enheten mera organisk och därför fastare än förr.

Vi ha förut påpekat de omständigheter, som på katolskt håll lade hinder i vägen för ett enhetligt arbete. Fanns det då icke här på samma sätt som hos motståndarne någon öfverst bestämmande och ledande synpunkt med makt att sluta alla divergerande intressen, alla skilda strömningar samman till ett enda helt? Jo, en sådan existerade verkligen; det är ingen till-

fällighet, att Catholica Responsio såsom sin främsta sats bär mottot: *ecclesia est columna et firmamentum veritatis*. Man hade fått i arf efter föregående generationer en kyrka och därmed ett kyrkobegrepp i så påtaglig gestalt, som man gärna kunde önska. »Ecclesia» var identisk med den geografiskt bestämda »ecclesia romana»; något handgripligare, något mera imponerande, något mer öfverväldigande stöd kunde svårligen stå till buds. Nu förhåller det sig visserligen — och det skola vi längre fram finna — så, att teorin om kyrkan icke hade hållit jämna steg med hennes yttre utveckling. Men hvad hon på detta sätt måste sakna, var af relativt liten betydelse, jämfördt med hvad hon faktiskt ägde: en kraft att behärska, en förmåga att hålla samman, som nästan saknar motstycke. Så som den katolska kyrkan har väl knappast något kunnat elda till entusiasm, väcka fanatismen eller sätta lidelserna i rörelse. Detta var nog — äfven om hon befann sig på tillbakagång — den af hennes egenskaper, som tiden minst hade förmått hämma. Och kyrkan uppfordrade nu sina lydiga söner att träda inom skrankorna till hennes försvar, ty hon såg sitt herravälde i fara. Om icke hennes makt öfver sinnena varit så stor, hade antagligen någon vederläggning aldrig kommit till stånd efter alla de nedslående erfarenheter, författarna måste göra. Hade de icke kunnat se upp till hennes auktoritet såsom en sista instans öfver allt och öfver alla, så skulle en skrift sådan som Confutatio Pontificia varit totalt meningslös. Och kyrkan var det, som skulle ge dess döda bokstaf lif. Religionsstriden i Augsburg inskränkte sig alldeles icke till att vara blott litterär. Betydelsen af Augsburgiska bekännelsen ligger djupast sedt däri, att den gaf ett uttryck åt eller så att säga var en öfverskrift öfver hela den nya rörelse, som den hade bakom sig. Hvad hade det då hjälpt att vederlägga en konfessionsurkund? Situationen hade ju efteråt icke varit mycket bättre än förut. Här kom återigen kyrkan till hjälp. Hade motståndarna sitt förnämsta stöd i ett lefvande faktum, så kunde katolikerna å sin sida hänvisa på en minst lika storartad verklighet. Lika litet som Augustana får isoleras från protestantismens utveckling under dess första tioårsperiod, lika litet får konfutationen isoleras från *sin* kyrkas historia, en kyrka som dock visat prof på lifskraft kanske i högre grad än någon annan. Konfutatorerna ha all-

deles riktigt insett, att de först med sin kyrka, hennes religiösa auktoritet och hennes politiska maktställning, som bakgrund kunde hoppas på respekt för sina skäl eller gifva eftertryck åt sina fordringar. Om öfver hufvud taget något skulle vara att vinna, så måste ansträngningarna först och främst riktas på att hålla det gamla systemet uppe. Det är ur denna synpunkt, som den katolska vederläggningen enligt min åsikt bör betraktas; dess intresse har icke så mycket riktat sig på att negera den Augsburgiska bekännelsens 21 artiklar; dem har man t. o. m. i ett obevakadt ögonblick kunnat förklara för ganska kristliga. Icke desto mindre är Confutatio Pontificia fullt konsekvent, när den vidhåller sin opposition; den är ett försvar för den bestående medeltida kyrkoinstitutionen.

Vi ha sökt ange de allmänna förutsättningarna för den katolska reaktionen mot Augustana. Huruvida nu dessa komma att bekräfta sig eller eventuellt i detalj kunna föras vidare, skall framgå af en följande undersökning. Vår uppgift blir därför först att lämna en framställning af Augsburgerriksdagens historia, i den mån den berör tillkomsten af de ifrågavarande aktstyckena, vidare att granska den bild, som konfutationsurkunderna ge af kyrka, hierarki och kyrklig makt, samt till sist att undersöka, hur författarna vid de skilda tillfällena gestaltade sitt försvar för det gamla systemet, och hvilka synpunkter som därvid kunna sägas ha varit de bestämmande.

Konfutationens tillkomst och historia.

Riksdagen i Augsburg hade icke varat länge, förr än det visade sig, att en försoning mellan de motsatta riktningarna, sådan de ledande hoppats, var en faktisk omöjlighet [1]. Kejsaren hade utfärdat riksdagskallelsen under den uppriktiga önskan att kunna återställa freden. Han kände sig i egenskap af högste skiljedomare stå öfver partierna. Det nya skulle afvisas och utrotas, men på samma gång skulle missbruken inom den gamla kyrkan afhjälpas. De katolska ständerna å sin sida protesterade allt från början mot att gälla såsom parti. De förklarade, att de ställt sig Wormser-ediktet till efterrättelse, att de i allt befunno sig i samförstånd med den gamla läran, och afvisade hvarje förslag att inlåta sig i diskussion om den saken, liksom de bestämdt vägrade att framträda med en egen bekännelse. En särställning intogo de katolske teologerna jämte deras officielle ledare, den påflige legaten Campegi. De åtgärder, som kejsaren önskade till lindrande af den kyrkliga nöden, intresserade dem blott föga. Däremot låg påfvestolen, dess makt och anseende, hvartill kejsaren förhöll sig tämligen likgiltig, dem varmt om hjärtat. I hufvudsaklig öfverensstämmelse med de katolska ständerna betraktade de i princip hvarje diskussion för eller emot den nya läran såsom a priori utesluten. Men på samma gång besjälades de, åtminstone de mera handlingskraftiga bland dem, af den mest brinnande stridslust.

Så stod saken, då den evangeliska bekännelsen upplästes söndagen den 25 juni. Kejsarens personliga omdöme om dess

[1]) Det följande i hufvudsak efter FICKER, K. A. B. s. XIV, ff.

innehåll framgår af ett yttrande, ställdt till hans syster, drottning Maria: *Ich befinde, dass die Leute nicht so teufelisch sind, wie vorgebracht ist, es betrifft auch nicht die 12 Artikel, sondern äusserlich Ding, darum habe ich's auch den Gelehrten übergeben*[1]. Emellertid förelades frågan de katolska ständerna för inhämtande af deras yttrande. Den 27 juni inkom följande svar: *So were der Churfursten etc. vnderthenigs bedencken, R. key Mat. hetten diese grosswichtige sach etlichen hochgelerten, vorstendigen, — — nit hessigen personen beuolhen — — was darin befunden, das dem Euangelio, gottes wort vnd der heiligen christlichen kirchen gleichformig das dasselbig auf ein ort gesetzt, was aber — — zuwidder, das dasselbig mit warem grundt des Euangelij abgeleint — — So vill aber die missbreuch belangen mocht — — das R. key Mat. desshalb weg furnemen, damit dieselbig gepurlicher weiss reformiert.* Slutligen hänvisas till den påflige legaten och hvad han möjligen kunde ha att i saken anföra[2].

Campegi lämnade med största beredvillighet sin medverkan och inkom med ett utförligt förslag angående formen och sättet för de lutherska kätteriernas bemötande, allt i den oförsonligaste anda. Det är i hans ögon blott fråga om gamla, för länge sedan dömda heresier. Det är kejsarens och alla trogna kristnas plikt att tillintetgöra dem; hvarje diskussion för eller emot är utesluten. Emellertid skulle motståndarnas skrift pröfvas, och för detta ändamål borde artiklarna fördelas mellan de närvarande katolska teologerna. Hvarje särskildt kapitel vore lämpligast att behandla för sig och efter följande disposition:

1) Undersökes, huruvida ej artikelns affattning vore på något sätt försåtlig, och detta försåtliga skulle då afslöjas «mit Bescheidenheit, Klugheit, Höfligkeit und ganz in christlicher Liebe».

2) Det, som redan godkänts af fäderna, borde gillas, men det, som afviker från den rena läran, fullständigt förintas. Den första uppgiften härvidlag vore att påvisa, huru som allt sådant för länge sedan hade blifvit dömdt såsom kätteri.

3) För att de villfarelser, som framdragits, ej skulle kunna tillbakavisas såsom orättvist påbördade, borde man upptaga uttalanden, som blifvit gjorda på andra håll, och påvisa, att de stodo i strid med den nu aflämnade konfessionen.

---

[1]) Ahnfelt, Den ursprungliga Lutherdomens ställning s. 50.

[2]) ZKG, XII, 126.

4) Katolska satser med positivt utförd motivering borde bifogas kritiken af motståndarnas bevismaterial.

Den blifvande vederläggningen betraktar legaten såsom ett slutgiltigt afgörande af denna kyrkliga och på samma gång politiska stridsfråga. Dess antagande eller förkastande skall bestämma öfver protestanternas öde. Någon tredje utväg gifves ej. Den punkt i ständernas skrifvelse, som afhandlar de i kyrkan befintliga missbruken och deras afhjälpande, berör han med mycket lätt hand, och han afslutar det hela med en vädjan till kejsaren att göra bruk af de världsliga vapnen.

Mellan kejsarens och Campegis ståndpunkt förelågo alltså betydande differenser. Genom den senares taktik att behandla allt såsom redan på förhand afgjordt och Lutheranismen såsom en samling gamla, för länge sedan dömda kätterier skulle konsekvensen i själfva verket ha blifvit, att man hade appellerat till påfven och påfliga beslut såsom sista afgörande auktoritet, och kejsaren skulle i bästa fall ha stått blott såsom exekutör. En sådan rollfördelning kom alldeles afgjordt i strid med den ställning, denne önskade intaga såsom öfverste skiljedomare. Frågan om missbrukens afskaffande var något, som Campegi i motsats till opinionen inom katolikernas flertal helst skulle sett bortglömd. Och till sist visade utgången, att den föreslagna »Bescheidenheit, Klugheit, Höfligkeit» och »christliche Liebe» i legatens mun betydde något helt annat än i kejsarens.

Den kejserliga resolutionen med anledning af denna skrifvelse var därför ej ägnad att alldeles tillfredsställa legaten. Han försökte en muntlig protest, men utan verkan. De medgifvanden, han redan erhållit, voro tillräckligt stora. Honom ålåg pröfningen af protestanternas bekännelse, han ägde att utse de blifvande författarna, och förklaringen, att en diskussion för eller emot i denna sak till hvarje pris måste hindras, innebar likaledes ett tillmötesgående mot hans önskningar. Ett visst mått af stränghet skulle stå honom fritt, dock med moderation.

Sammansättningen af redaktionskommittén är mycket betecknande. Campegi utvalde 20 af de mest fanatiska och reaktionära teologerna, och såsom deras ledare satte han Eck och Faber, hvilka väl bäst syntes honom ägnade att representera hans anspråk på »Klugheit, Höfligkeit und christliche Liebe». Eck, som i verkligheten kom att utföra den drygaste delen af

arbetet, var den kanske mest stridbare af de disponibla författarna. Han hade börjat sin vetenskapliga bana med att ansluta sig till den nominalistiska filosofien och deltog ifrigt i dess strid mot realismen [1]). Emellertid inträdde ett bestämdt omslag i hans utveckling, och han uppträder under sin senare verksamhet öppet såsom eklektiker. Eklektiker blef han äfven i teologien. Med Thomismen har han visserligen mycket litet gemensamt; hans system hvilar på samma grund som den äldre franciskanska teologien; Bonaventura och Scotus voro hans speciella förebilder. Dock finner man honom påverkad äfven af den senare spekulationens resultat, och från t. ex. Occam har han hämtat mycket. Dessutom visar han sympati äfven för mystiken och t. o. m. för den humanistiska riktningen [2]). Inverkan af hans synkretism kan man nog spåra äfven i konfutationen, åtminstone så till vida som denna skrift svårligen låter sig återföra till något bestämdt teologiskt eller filosofiskt system. I art. »de votis» omnämnes Franciskanerorden med samma sympati som Dominikanerorden (Ficker K. A. B. s. 118, 28, 120, 21). Redan i hans tidigare verk röjer sig en stor lärdom och omfattande beläsenhet [3]). Allt från början visar han en djup vördnad för kyrkans auktoritet. Det kan förtjäna anmärkas såsom en egendomlighet, att han samtidigt hyste den största beundran för Origines och sökte hålla hans minne fritt från alla falska beskyllningar för kätterier [4]). Denna omständighet kan vara af en viss betydelse vid tolkningen af ett ställe i konfutationens 8:de artikel, hvartill vi senare skola återkomma.

Både Eck och Faber hade förut genom antiprotestantiska arbeten meriterat sig för den uppgift, som väntade dem i Augsburg. Eck hade 1525 författat sitt »Enchiridion locorum communium» såsom svar på Melanchtons »loci», och särskildt under sin vistelse vid riksdagen var han outtröttlig i sin polemik. Bland hans arbeten under denna period bör märkas de 404 artiklarna, där han söker påvisa likheten mellan lutheranerna och svärmarna. Af denna skrift utarbetade han ett exemplar för kejsarens räkning. — I produktivitet tyckes dock Faber ha varit

[1]) GREVING, Johannes Eck, s. 96, 97.
[2]) Ibid. s. 101.
[3]) Ibid. s. XII, ff.
[4]) Ibid. s. 27.

hans öfverman. Under förberedelserna för konfutationen utgaf han »Antilogiarum sediciosissimi Apostatæ Martini Lutheri Babilonia ex Diuersis eiusdem libris per D. Joannem Fabri excerpta» i syfte att uppvisa Luthers afvikelser från kyrkoläran. Innehållet i detta verk, som han ursprungligen ämnat dedicera till kejsaren, svarar i hätskhet och oresonlighet fullständigt mot dess titel; det vill emellertid synas, som om kejsaren afböjt uppmärksamheten. Ett annat arbete: »Grausamen und schädlichen, auch verdammten Früchte des Lutherschen Evangeliums» förråder i stil och anläggning likaledes Fabers hand. En apologi af samme författare till försvar för kyrkoläran såg nästan samtidigt dagens ljus. Utom allt detta har Faber under ifrågavarande period företagit en omarbetning, ett närmare utförande af materialet i Ecks 404 artiklar, och åstadkom så en excerptsamling på mer än 300 blad. Äfven Cochleus har behandlat Ecks artiklar speciellt i ändamål att ordna dem efter innehållet i Augustana. Till sist må omnämnas ännu en skrift, antagligen författad af Eck: »Monstra sectarum ex Luthero et Lutheranis enata», såsom titeln antyder i samma anda som det förut anförda: »Grausamen Früchte». — Ur denna jordmån skulle nu »Klugheit, Höfligkeit und christliche Liebe» växa fram.

Det förtjänar påpekas, att C. A. omedelbart efter aflämnandet reproducerades i en stor mängd exemplar och på olika språk — t. o. m. på spanska; därigenom förklaras, hur konfutationen på så många ställen kan förete eljest okända varianter till texten i Augsburgiska bekännelsen. Campegi lät med största skyndsamhet utskrifva det för honom erforderliga antalet kopior. Artiklarna fördelades på de olika författarna. Så kunde arbetet taga sin början, och snart förelåg vederläggningen af de första punkterna i den protestantiska bekännelsen. Hur mycket som på detta sätt gjordes färdigt, veta vi ej. Hvad som finnes kvar från detta skede är sammanfördt i Cochlei »Philippica» och antagligen till största delen författadt af Cochleus själf; det är denna ofullständiga samling, som sedan gifvit upphof till de många hypoteserna om konfutationens behandling under de tidigare stadierna af dess historia. Efter upptäckten af den verkliga »Catholica Responsio» kan det anses fullt konstateradt, att Cochlei artiklar tillhöra en period, som till tiden ligger före det egentliga arbetet på den 1:sta redaktionen.

Resultatet af konfutatorernas förberedande ansträngningar blef egentligen blott — en befallning från kejsaren att göra framställningen så koncentrerad och så fri från affekter som möjligt. En ändring i arbetsordningen måste företagas, och då behofvet af en enhetlig ledning allt mer gjorde sig gällande, beslöt man att anförtro vederläggningen af samtliga artiklarna åt en enda författare. Den lycklige blef Johannes Eck.

Denna åtgärd hade åsyftad effekt, och verket skred raskt framåt. Eck utarbetade ett koncept, som sedan vid de gemensamma öfverläggningarna företogs till granskning. Det var icke mycket af Cochlei ofvannämnda artiklar, som kunde användas. Den hufvudsakligaste hjälpen har han nog haft af sitt eget föregående författarskap, de 404 artiklarna m. m. Framför allt har det varit hans »loci», som visat sig gifvande. De fall, där den icke i något afseende kunnat tjäna som underlag, äro afgjordt i minoritet [1]. Legatens redan meddelade program var fortfarande bestämmande och utvecklas i företalet på följande sätt:

1. C. A. innehåller satser, som ej afvika från kyrkoläran, men till dessa är hvarken kurfursten eller någon i hans anhang uppfinnare.

2. C. A. innehåller påståenden, som afvika från författarnas vid andra tillfällen förkunnade lära.

3. Protestanternas bekännelse innehåller artiklar, som hvarken öfverensstämma med skriften eller kyrkoläran, utan för länge sedan blifvit dömda som heretiska.

4. Motståndarnas lära innehåller många andra artiklar och heresier, hvilkas »auctor primarius et fons» är Luther.

5. Utom Luthers egna villfarelser ha bland lutheranerna uppstått äfven andra, förut ohörda villoläror, så t. ex. Capernaiternas, Anabaptisternas m. fl.

Den af katolska teologer sammansatta redaktionskommittén, som under Fabers presidium underkastade Ecks koncept en sista granskning, företog endast obetydliga ändringar; egentligen gjordes blott några tillsatser ur de redan färdiga materialsamlingarna, hvarjämte uttryckssättet på ett eller annat ställe ansågs böra skärpas. Tonen i det af Eck utarbetade förslaget är ingalunda

[1]) Af samtidiga katolska författares arbeten är FISHERS (Roffensis) Assertationis Lutheranæ Confutatio det enda, som uttryckligen nämnes. FICKER, K. A. B. s. 69, 6.

sympatisk men den skiljer sig fördelaktigt från hvad Cochleus förut hade presterat. Vid slutredigeringen ha visserligen en del mindre lyckligt valda uttryck kommit in, men detta säkerligen utan Ecks förvållande. Antagligen har Faber haft sina egna tankar om denna foglighet. Han har tillsatt en af honom egenhändigt författad afslutning, där han lämnar sin hätskhet och fanatism fria tyglar. Omedelbart därpå kunde man meddela kejsaren: *Die Lutherischen Fürsten hielten in den 21 Artikeln fast christlich. Aber ihre Doctores haben anders gelehrt denn sie K. M. vortragen.* Den 8:de juli förelåg konceptet färdigt. Ungefär jämsides med den latinska vederläggningen gick arbetet på en tysk öfversättning, som dock på grund af brådska tyckes ha afbrutits vid den 9:de artikeln. Den 12:te juli såg man sig i stånd att förelägga Campegi, som då låg sjuk i podager, det första renskrifna exemplaret af konfutationen. Arbetet tillvann sig hans lifliga sympatier, och han föranstaltade genast om dess öfverlämnande till kejsaren, hvilket också skedde samma dag. Därmed hade således vederläggningen i sin första gestalt gjort sitt inträde på skådeplatsen. Författarna voro själfva mycket nöjda med resultatet och hoppades på säker framgång.

Men förhoppningarna skulle svikas. Kejsaren visade sig fortfarande obenägen att gå aggresivt tillväga mot en del af sina undersåtar. Därtill kommo politiska skäl. Läget var sådant, att de protestantiska furstarnas understöd mycket väl kunde komma att behöfvas. Och frågan om de kyrkliga missbrukens afskaffande måste med det snaraste bringas till sin lösning; däri voro såväl ständerna som kejsaren af fullständigt samma mening. Konfutatorernas arbete visade sig ur dessa synpunkter totalt oanvändbart. Det skulle endast ha framkallat den häftigaste förbittring, och dessutom motsvarade dess innehåll alldeles icke kejsarens fordran på en exakt framställning af hvad den protestantiska bekännelsen ägde gemensamt med eller afvikande ifrån den gamla kyrkoläran.

Catholica Responsio underkastades strax en mycket sträng kritik. Spalatin berättar: *Kay. Mat. solls also gereütert und gerollt haben, das nicht mer dann zwolf bletter blieben sind*[1], d. v. s.

[1]) Ficker, K. A. B. s. LII, anm. 3.

okorrigerade. Nästan en tredjedel betecknade den höge granskaren till Ecks stora förtrytelse såsom odugligt.

Den 22:dre juli tillkännagaf kejsaren sitt beslut att utställa den blifvande vederläggningen i sitt eget namn. Detta beslut hade han fattat först efter mycken tvekan och endast på ständernas uttryckliga inrådan: *das die keyserliche antwort — — — — in key. Mat. namen, und nit der gelerten gestelt werde* [1]. Åtgärden innebar onekligen en uppoffring. Kallelsen till riksdagen hade, såsom redan nämnts, utfärdats under den förutsättningen att kejsaren skulle såsom högste domare stå öfver partierna. Med en konfutation efter det nya förslaget, i hvilken han uttryckligen förde katolikernas, närmare bestämdt de katolska ständernas, talan, skulle han själf komma att inrangeras i det ena partiet. Emellertid medgåfvo förhållandena knappt något val, om öfver hufvud taget ett resultat skulle kunna ernås. Dessutom var konfessionen ställd direkt till kejsaren; honom ålåg det alltså att svara därpå. I enlighet härmed måste den första redaktionen af vederläggningen underkastas genomgripande ändringar. Redan före kejsarens definitiva beslut hade ständerna uppsatt ett nytt utkast till inledning och afslutning, där kejsaren införes talande i sitt eget namn; däri gjordes nu det tillägget, att hela aktstycket blifvit förelagdt kurfurstarna, furstarna och ständerna och tillvunnit sig deras godkännande. En följd af den nya roll, som tilldelats kejsaren, är den, att hvarje antydan om legatens medverkan vid affattandet har utelämnats.

Teologerna höllos gifvetvis à jour med, hvad som försiggick under förhandlingarna, och de vidtogo sina mått och steg därefter. Såsom koncept för den blifvande nya redaktionen utarbetade Arnold von Wesel och Cochleus ett kort utkast: »Brevis ad singula puncta Confessionis Protestantium Principum responsio». I detta förslag finnes ännu icke införda en del ändringar, som annars genomgående äro betecknande för alla de efter C. R. följande fullständiga redaktionerna. Det är därför med säkerhet att förlägga mellan C. R. och den näst därefter författade cod. »P.». Den är utgifven som ett svar från teologerna till de protestantiska furstarna under noggrann anslutning till ordalydelsen i Augustana; den stöder sig på den föregående redaktionen, men

[1]) ZKG XII, s. 135.

är relativt självständig i formuleringen; den bemöter kortfattadt, öfverskådligt och distinkt de respektive, ordagrant citerade utsagorna i den protestantiska bekännelsen. I det stora hela kan den nog sägas ha löst sin uppgift.

Emellertid ansågs det icke rådligt att återigen öfverlämna arbetet uteslutande åt teologerna. Ständerna hade för den nya upplagan uttalat den önskan: *das Key. Mat. wes dem Euangelio vnd der heiligen schrieft gemess anneme — — was hessig, gremig vnd vberflussig wort weren, das etlich darzu verordent die dasselbig also verringerten* [1]. Dessutom måste en vederläggning, som ufärdades i kejsarens eget namn, taga betydligt mer hänsyn till hvad som kunde vara förenligt med den kejserliga värdigheten, än hvad förut hade skett. Legaten öfvertog därför själf trots sin sjukdom ledningen med Eck såsom sin egentlige medarbetare. Så uppstod en 2:dra upplaga af konfutationen: kod. »P» [2]).

Tack vare alla ansträngningar är den åsyftade förändringen af den 1:sta redaktionens karaktär också verkligen genomförd. Det är icke mer teologerna, som afge ett teologiskt utlåtande i en teologisk fråga. Det är kejsaren, som i egenskap af kyrkans högste skyddsherre, i kraft af det honom förlänade ämbetet, träffar det slutgiltiga afgörandet, och hans domslut är riktadt ej mer till de protestantiska teologerna utan till deras furstar. Denna förändring förde andra med sig, speciellt uteslutningar. Så ströks allt, hvad som förut upptagits angående motsägelsen mellan bekännelsens artiklar och dess författares tidigare uttalanden, likaså alla tillägg, som man gjort, för att visa lutheranernas heresier i frågor, hvilka C. A. ej direkt berört. Anklagelsen för de fördärfliga frukter, som Lutherdomen fört med sig i form

1) ZKG XII, s. 154 f.

2) Den egendomliga uppgiften, att »P» blifvit öfverlämnad till lutheranerna d. 1/8 (se sid. 21 n:r 12), har, så vidt jag vet, ingen sökt förklara. Bindseils påstående, att det var denna redaktion, som d. 30/7 öfverlämnades till kejsaren, är oriktigt. N:r 3 har varit färdig senast d. 27:de, n:r 2 således omkring d. 25:te. *Efter* den officiella uppläsningen kan notisen ej rätt gärna ha tillkommit. Men om den ditsatts redan d. 25:te, förefaller det besynnerligt, dels att man ej föreslagit ett tidigare datum t. ex. d. 27:de eller 28:de, dels att man så pass långt i förväg kunnat träffa det riktiga på 2 dagar när. Skulle denna datering möjligen kunna häntyda på, att kejsaren samtidigt med uppdraget att utarbeta en ny redaktion uttalat sin önskan att just d. 1:ste augusti få företaga saken till afgörande?

af rationaliserande och svärmiska sekter har i allt hufvudsakligt fått dela samma öde. Med dessa punkter måste också det mesta af det med sådan ifver hopsamlade materialet definitivt uppgifvas. Personligheter och onödigt utmanande anspelningar ha lämnats åt sitt värde. Det är utom all fråga, att icke arbetet ur formell synpunkt vunnit genom de företagna ändringarna. Dispositionen är öfverskådligare, upprepningar ha borttagits, artiklarna ha i allmänhet förkortats; en del genanta anklagelser har man föredragit att icke besvara, såsom t. ex. i artikeln om celibatet, citaten ha reviderats, rättelser ha gjorts m. m. På samma gång har stilen blifvit klarare och mera behärskad. Men beträffande uppställning och anordning i stort, har man hufvudsakligen följt den första redaktionen, och det säger sig själf, att till sin teologiska beskaffenhet har vederläggningen endast föga blifvit ändrad; ståndpunkten är, principiellt sedt, väsentligen den samma som förut. Gång på gång företogos grundliga retuscheringar. Ecks loci har fortfarande varit till god hjälp vid omarbetningen. Af ständernas utkast (jfr. s. 13) synas inga spår.

»P.» betecknar ett aktningsvärdt framsteg. Här föreligger verkligen omisskänneliga försök till en strängt saklig, objektiv utredning. Men nu uppstod en ny svårighet. De gifna anvisningarna hade tillämpats på ett sätt, som vederbörande alldeles icke afsett. Ständerna hade mycket riktigt föreslagit, att vederläggningen skulle utfärdas »in seiner kais. Mat. Namen», men Eck och Campegi hade i sin ifver gjort kejsaren till en fullständig teolog. Han förebringar teologiska bevis, inlåter sig i teologisk polemik, riktar anklagelser mot de protestantiske furstarna o. s. v. Denna fiktion kunde gifvetvis ej hållas uppe, och så visade sig ännu en revidering oundgänglig.

Resultaten af denna omarbetning finnas återgifna i kod. »M.» samt i »11829 l». Ändringarna äro hufvudsakligen af formell natur. Aktiv form transponerades af förut nämnda skäl i en del fall till passiv, och i sammanhang därmed möjliggjordes åtskilliga modifikationer, dikterade af hänsyn till de protestantiska furstarna. Stilen har blifvit mera flytande. Smärre sakliga tillägg i fullständighetens och tydlighetens intresse fattas ej heller.

»P.» saknade en fristående epilog; en sådan utarbetades nu. Den präglas genomgående af en mild, försonlig anda och härstammar därför tämligen säkert från icke-teologiskt håll, kanske

från kejsarens närmaste omgifning. Detta förslag fann emellertid icke nåd för legatens ögon; äfven prologen fann han för matt och utarbetade själf en ny såväl inledning som afslutning, båda hållna i ganska skarp ton. Samtidigt påbörjades en tysk öfversättning, som åtminstone har sträckt sig till de 20 första artiklarna.

För att icke riskera ett nytt refuserande beslöt man att under hand inhämta de kejserliga rådens mening. Det hade ännu icke lyckats att konsekvent aflägsna den ställning, man tilldelat kejsaren såsom normerande läroauktoritet. En annan inkonsekvens låg i den uttryckliga skillnad, man hade gjort mellan de protestantiske furstarne och deras predikanter. Mot dessa båda punkter riktade sig närmast kritiken. Såväl anklagelserna som de dogmatiska utredningarna formulerades nu opersonligt. Epilogen fick undergå en betydande modifiering, liksom äfven en del mindre lämpliga uttryck inne i texten. Rådens anmärkningar återfinnas som rättelser i »11829 l».

Den 31 juli kunde man öfverlämna ett med iakttagande af dessa korrekturer renskrifvet exemplar af vederläggningen såväl på tyska som latin åt kejsaren.(»11829 g»); ändtligen hade man kommit så långt, att de ändringar, han föreslog, blefvo relativt obetydliga. De rörde sig hufvudsakligen om pro- och epilogen. Men nu visade det sig nödvändigt att underkasta hela texten en genomgående korrekturläsning. Detta uppdrag åtog sig Faber jämte en kollega. Härvid ägnade man sig så godt som uteslutande åt rent formella rättelser, dock — på grund af den öfverhängande brådskan — blott i det tyska exemplaret. En motsvarande omredigering af den latinska redaktionen måste alldeles uppgifvas. Och trots alla ansträngningar har ett fatalt förbiseende ägt rum vid färdigredigeringen af det officiella aktstycket kod. »G.». Ett icke obetydligt parti — slutet på artikeln om mässan samt de båda närmast följande artiklarna — befanns nämligen vara uteglömdt.

Vederläggningen var från början bestämd att öfverlämnas till protestanterna. Men Campegi kom i sista stund på bättre tankar och lyckades vinna kejsaren för sin mening. Han framhöll, att, om man lämnade denna skrift i motståndarnas händer, skulle man därigenom blott frambesvärja nya disputationer, och det vore ovärdigt den påfliga stolen att inlåta sig på sådana

Särskildt ett arbete, som uppstått under sådan brådska som den sista redaktionen, vore det ju ingalunda lämpligt att gifva till pris åt det motsatta partiet.

Den 3:dje augusti kunde man ändtligen framlägga katolikernas svarsskrift för offentligheten. Den har i den protestantiska litteraturen kanske något oegentligt gått under det latinska namnet »Confutatio Pontificia»; i sitt oafsiktligt förkortade skick upplästes den af kejsarens sekreterare i närvaro af alla rikets ständer. Den åtföljdes af en kort vädjan från kejsaren till protestanterna att antaga densamma, alldenstund »selbige Christlich und also gestellet wäre, dass sie nicht möge widerleget noch abgelehnet werden» [1]. Att det verkligen förhöll sig så var med all säkerhet kejsarens fulla öfvertygelse. Men den kejserliga maningen förklingade ohörd. Det mottagande, konfutationen vid det första åhörandet rönte af de »vederlagda», visade sig allt annat än gynnsamt. Hvad följden skulle bli, om själfva texten komme i deras händer, var icke svårt att förutse. Protestanterna anhöllo omedelbart efter dess uppläsande om ett exemplar däraf. Kejsaren tog två dagars betänketid och förklarade så, att han vore sinnad tillmötesgå deras begäran på de villkor, att de erkände konfutationen såsom ett slutgiltigt afgörande, och att hvarje försök att besvara den således måste vara uteslutet; därjämte måste de förplikta sig att hålla den i noggrant förvar och under inga omständigheter utgifva den i tryck. Att vederbörande skulle acceptera dessa bestämmelser, hade nog ingen väntat. Det var således blott ett diplomatiskt försök att kringgå den genanta frågan. Men afsikten var för tydlig, och kejsarens beslut har just icke förminskat det protestantiska partiets triumf.

En annan sak är, om man i dessa försiktighetsåtgärder verkligen får inlägga den mening, som konfutationens vedersakare gjorde. Flera omständigheter synas mig häntyda på motsatsen. Kejsaren har som nämndt uttryckligen förklarat, att han fann konfutationen vara, hvad den afsåg — en verklig vederläggning. När han det oaktadt fullständigt erkände befogenheten af Campegis maning till försiktighet, så kan det knappast ha berott på något annat, än att han gjorde en bestämd skillnad mellan form och innehåll. Det var formen, hans betänkligheter

[1]) Walch XVI, 1282.

gällde [1]. Mera tvifvelaktigt är väl, om legaten i samma grad fann sina önskningar förverkligade; detta dock hufvudsakligen därför, att de synpunkter, af hvilka han hade hoppats så mycket, till största delen befunnits oanvändbara. Att han skulle betraktat konfutationen såsom underlägsen lutheranernas bekännelse är väl högst osannolikt; något i den riktningen har han enligt mitt förmenande heller aldrig antydt. Med hvilken rätt katolikerna kunde anse frågan utagerad i och med den af dem presterade vederläggningen är en fråga, till hvilken vi skola återkomma längre fram. Säkert är att konfutationens hela följande historia blir förklarlig, endast om man antar, att vederbörandes tveksamhet varit föranledd af rent formella skäl.

Kejsaren och ständerna voro ense därom, att, ifall den lutherska bekännelsen utkomme i tryck, måste äfven konfutationen publiceras. Legaten instämde häri. Detta beslut skulle svårligen ha kunnat komma till stånd utan en bestämd uppfattning af det gjorda arbetets öfverlägsenhet. Att man nu, då tiden medgaf det, önskade i lugn och ro företaga en omsorgsfull revidering är knappast något bevis för motsatsen. Cochleus och Faber utgåfvo de första dagarna i September hvar sitt arbete, båda på grundvalen af de i den första redaktionen gjorda försöken att bevisa, hur lutheranerna egentligen stodo i motsägelse med sig själfva; det är åtminstone ett uttryck för den vikt, som *dessa* båda författare tillmätte det en gång samlade materialet.

Det visade sig snart, att farhågorna med afseende på Augsburgiska bekännelsens publicerande voro grundade. De protestantiske författarne utgåfvo sitt arbete i både tysk och latinsk dräkt, och det vann genast en oerhörd spridning. Därmed blef frågan om en motsvarande åtgärd från katolikernas sida aktuell, och den på förhand utsedda, nya redaktionskommittén, bestående af Faber, Eck, Cochleus samt en fjärde medarbetare, trädde oförtöfvadt i verksamhet. Men omständigheterna voro fortfarande ogynnsamma. Eck, som synes ha varit den ende fullt lämplige för detta slags arbete, var af de ständigt fortgående religions-

---

[1] Äfven protestanterna ha om *sin* latinska text medgifvit, att den »in Eil zusammengetragen und übel zu lesen sei». MÜLLER, Die symbolischen Bücher LX.

förhandlingarna hindrad att effektivt deltaga. Huruvida legaten var i tillfälle att koncentrera sin uppmärksamhet på de nya försöken är väl ovisst. Emellertid påbörjades arbetet af Faber och Cochleus. Det förtjänar härvid ihågkommas, att deras uppmärksamhet endast gällde den latinska texten; detta bekräftar vårt antagande, att man på det hela taget ansett sig ha skäl att vara belåten med den offentligen upplästa Confutatio Germanica. I hvarje fall tyckes benägenheten för någon mera grundlig omgestaltning ej ha varit stor. De företagna ändringarna äro ytterst obetydliga. Arbetet avancerade så långt, att Cochleus redan kunde förhandla med boktryckaren. Men innan man kommit till något slutgiltigt ändringsförslag, måste han lämna riksdagen för att kunna resa i sin furstes skydd [1]. Vid skilsmässan öfverläts det hela åt Faber. Denne erhöll dock snart därefter en biskopsstol såsom lön för sina mödor, och därmed tyckas för det tillfället alla försök fullständigt ha afstannat.

År 1532 under riksdagen i Regensburg upptogs ånyo frågan om ett utgifvande af konfutationen. Campegi föreslog än en gång en noggrann revision. Alltså har han väl ansett detta aktstycke värdt ett bättre öde än glömska; ty någon omskrifning i egentlig mening kunde knappast nu efter 2 års mellanrum komma ifråga; det skulle nästan ha varit liktydigt med att öppet erkänna sig besegrad i den föregående kraftmätningen. En sådan självkritik kan man svårligen förutsätta. Att Aleander, påfvens för denna riksdag utnämnde nuntius, icke ville acceptera Campegis erbjudande att taga befattning med saken är mindre underligt. Konfutationens egentliga upphofsmän, Eck, Cochleus och Faber, voro förvisso icke de, som funno sig i att bli objekt för andras kritik. Den behandling, som t. ex. Mensing fick röna [2], innebar ju en kraftig varning. Ett annat hinder för Campegis planer var, att han icke från allra högsta ort kunde påräkna något stöd. Faran, som hotade i och med turkarnes framträngande, stod alltjämt i förgrunden; både kejsaren och påfven insågo till fullo nödvändigheten af en fredlig kyrkopolitik. Augsburgiska bekännelsen gjordes i Rom till objekt för en ingående pröfning, och denna resulterade i ett oväntadt gynnsamt

[1] Han var sekreterare och hofpredikant hos hertig Georg af Sachsen.
[2] FICKER, K. A. B. s. XXXIII.

omdöme. I samma mån som behofvet af de protestantiska furstarnas bistånd gjorde sig kännbart, minskades tydligen behofvet af en konfutation. Under gången af riksdagsförhandlingarna uppkom bland ständerna själfva fordran på att konfutationen skulle utgifvas. Betecknande för den allmänna uppfattningen är, att man vid ett tillfälle kunde förklara den redan i Augsburg skedda revideringen tillräcklig och hvarje ny sådan obehöflig. Som basis för underhandlingar var och förblef likväl vederläggningen i sitt föreliggande skick oanvändbar; därför måste det af ständerna framställda förslaget tillbakavisas. På legatens enträgna begäran hade kejsaren till sist, under förutsättning af vissa säkerhetsåtgärder medgifvit ännu ett förbättringsförsök. För sista gången tillsattes en kommitté, men all energi tycktes nu vara förbrukad. Något resultat har denna kommitté icke åstadkommit. Ännu vid ett tillfälle återupptogs frågan, nämligen vid sammankomsten mellan kejsaren och påfven i Bologna 1532. Nu visade påfven intresse för att få en utgifning till stånd, och han deltog äfven själf i arbetet därför. Men kejsaren blef allt mer obenägen. Hvad han behöfde för sin politik var fred och lugn, och han lyckades också trots teologernas protester att åstadkomma ett uppskof, som faktiskt var liktydigt med planens uppgifvande. Därmed hade alla ansträngningar i motsatt riktning definitivt strandat.

Konfutationen i sin helhet var i och med det samma prisgifven åt glömska. Nästan allt, hvad man ägde att tillgå, var ett referat, gjordt af Camerarius under själfva den officiella uppläsningen, af hvilket Melanchton under riksdagen begagnade sig för sin apologi; vidare ett af Cochleus 1531 utgifvet sammandrag af ungefär motsvarande omfång; därtill komma de partier, som upptagits i Philippica samt i Mensings »Antapologi». Först 1573 ombesörjde Andreas Fabricius Leodius utgifvandet af en latinsk upplaga; på tyska utkom konfutationen fullständigt 1808.

Konfutatorerna kunna således sägas ha arbetat i 5 perioder:
mellan omkr. d. $^{27}/_{6}$ och omkr. d. $^{12}/_{7}$: Catholica Responsio.
mellan omkr. d. $^{19}/_{7}$ och omkr. d. $^{25}/_{7}$: Cod. »P».
mellan omkr. d. $^{26}/_{7}$ och omkr. d. $^{27}/_{7}$: Cod. »M», resp. »11829 l».
mellan omkr. d. $^{28}/_{7}$ och omkr. d. $^{31}/_{7}$: Cod. »11829 g.» resp. V, a och V, b.
mellan omkr. d. $^{1}/_{8}$ och till d. $^{3}/_{8}$: Confutatio Germanica.

De mot dessa 5 perioder svarande 5 typerna äro att karaktärisera på följande sätt:

1. Catholica Responsio, en till största delen latinsk text, aflämnad till kejsaren d. $^{12}/_{7}$. En kopia funnen af Brieger 1884 [1]), utgifven af Ficker 1891. Cod. »R».

2. Responsio Caesareae Maiestatis, data Lutheranis Principibus 1 Augusti. Utgifven af Müller 1808 ur Pflugska biblioteket i Zeitz. Såväl latin som tyska. Enligt Ficker omedelbart underkastad en ny revision [2]). Titelns datering med all sannolikhet oriktig. Cod. »P».

3. Cod. »M» (Monacensis). Saknar öfverskrift. En latinsk bearbetning af »P», utgifven af Förstemann 1835. Samma typ återfinnes i den likaledes latinska texten »11829 l» (funnen af Ficker i Wien). Båda för granskning öfverlämnade till kejsarens råd, Granvella och Valdés d. $^{27}/_{7}$. »11829 l» innehåller de af dem gjorda rättelserna.

4. »11829 g», den tyska text, som d. $^{31}/_{7}$ för granskning öfverlämnades till kejsaren själf. Den motsvarande latinska textgestaltningen innehålles i 2 kopior, den ena befintlig i Vatikanska arkivet (V a), den andra i Bibliotheca Vallicellana (V b) [3]).

5. Den d. $^{3}/_{8}$ offentligen upplästa tyska originaltexten »G» (Confutatio Germanica), utgifven af Müller 1808. Mycket nära till denna sluter sig den sista latinska redaktionen, Confutatio Pontificia. Denna senare har reproducerats i följande handskrifter:

Cod. Fabricianus, utgifven af Andreas Fabricius 1573: »F».

Cod. Ebnerianus, utgifven af David Chytreus 1578: »C».

Cod. Dessaviensis, utgifven af Mich. Weber 1810: »D».

Dessauerhandskriften har i en reviderad upplaga utgifvits af Hase; Hases edition i sin ordning har reproducerats af Kolde i hans »Die Augsburgische Konfession», 1896.

Rester af Catholica Responsio innehållas i Mensings Antapologi; Cochleus har räddat från glömska delar af förarbetena under den allra tidigaste perioden, nämligen Philippica. I, 26, (motsvarande konfutationens första artikel), II, 35, (motsvarande andra artikeln), III, 37, (motsvarande tredje artikeln), III, 10

[1]) Z. K. G. XII, 136.

[2]) K. A. B. s. LXVIII. Titeln i Corp. Ref. XXVII, 17.

[3]) Ibid. s. LXXVIII, anm. 5.

(motsvarande fjärde artikeln). Dessa stycken har Bindseil aftryckt i Corpus Reformatorum XXVII.

Som man finner, är det först ganska långt in på 1800-talet, som det lyckats att samla ett något så när fullständigt material för studiet af konfutationens historia. Den förste, som ägnat frågan någon mera ingående uppmärksamhet, är Chr. Gottfried Müller i sin »Formula Confutationis». Han liksom de allra flesta af hans efterföljare har tolkat Justus Jonas' ofvannämnda uttryck: »quinquies emendarint» såsom bevis för, att konfutatorerna mellan den 25:te juni och den 3:dje augusti presterat 5 olika redaktioner; detta var utgångspunkten; sedan gällde det att passa in det förefintliga materialet under ett motsvarande skema. Müllers uppdelning har följande utseende. Första redaktionen, »Cochleana», är författad af Cochleus, såsom framgår af de ord i Philippica, med hvilka han inleder sitt svar på första och tredje artikeln: »ea recitanda exhibeo, quae in primum et tertium Confessionis eorum articulos Augustae ex teologorum responsione conscripsi» [1]. — Den 2:dra vederläggningen låter Müller liksom den föregående vara af endast rent privat natur. Denna form motsvarar väl ungefär den, som Bindseil med stöd af uttalanden hos Melanchton vill tillskrifva Eck och Faber. Den skall ha varit kortare och hänsynsfullare än den föregående och iksom denna affattad i de katolska teologernas namn samt adresserad till kejsaren. Tonen befanns emellertid äfven i denna redaktion vara för bitter, och så inkommo de katolska ständerna med följande betänkande: »*Churfürsten etc. achten für gut, dass die Widderlegung in Kais. Mai. Namen und* **mit** *der gelert gestelt werde*». Resultatet af de i detta sammanhang föreslagna åtgärderna skulle då ha blifvit en tredje redaktion, ännu mer förkortad och modifierad, utfärdad gemensamt i kejsarens och de katolske teologernas namn. Såsom ofvan nämnts, har Müller upptäckt en ny handskrift, »P», i det Pflugska biblioteket i Zeitz. Denna bestämmer han såsom n:o 4 samt den redan förut kända Confutatio Pontificia såsom n:o 5. Hans skema blir således:

1. »Cochleana», »acer et verbosa», författad i teologernas namn.

[1] Bindseil, Corp. Ref. XXVII, s. 11.

2. Den föregående i omarbetad form, »brevior mitiorque», likaledes författad i teologernas namn. Hvarken denna eller »Cochleana» var afsedd att uppläsas offentligt.

3. »Brevior mitiorque», författad i kejsarens och teologernas namn.

4. »P», »brevior mitiorque», författad i kejsarens, ej i teologernas namn.

5. Den offentligen upplästa Confutatio Pontificia.

Nästa insats har Förstemann gjort i sin Urkundenbuch, 2:dra delen, s. 142. Han riktar sig mot Müllers oriktiga konjektur, »*mit* der gelert» i st. f. »*nit* der gelert». Därmed faller hela Müllers hypotes om en redaktion, författad gemensamt i kejsarens och teologernas namn. En sådan konfutationsformel har aldrig funnits. »P», som Müller satt i 4:de rummet, måste då placeras som n:o 3. Genom uteslutningen uppstår ett tomrum; detta utfyller Förstemann med den af honom upptäckta cod. »M». Confutatio Pontificia gör han liksom Müller till den 5:te i ordningen.

Egendomligt nog synes Förstemanns upptäckt alldeles ha ignorerats af de båda följande, Köllner och Laemmer. Laemmer [1]) förklarar cod. »M» blott för en »varietas lectionum», en varierande läsart, antagligen därför, att han ej har någon plats för den i sitt system. Han framställer förloppet på följande sätt [2]): Den första upplagan, Catholica Responsio, framlämnades till kejsaren d. $^{18}{}_{7}$ jämte 9 andra arbeten i samma anda, bl. a. Monstra sectarum, ex Luthero et Lutheranis »errata» [3]), Lutherani evangelii perniciosi et damnatissimi fructus m. fl. Af denna första vederläggning finnes kvar blott ett citat i Cochlei Philippica: II, 35, som behandlar 2:dra artikeln om arfsynden i protestanternas bekännelse. Denna skrift misshagade kejsaren, och han såg sig föranlåten att utfärda befallning om en ny redaktion. Innan denna hann bli färdig, utarbetade Cochleus en privat vederläggningsskrift, som emellertid på vänners inrådan aldrig kom att framlämnas. Detta var n:o 2, och däraf finnes kvar citatet i Philippica I, 25. Därpå förelade de 20 teologerna en 3:dje konfutationsformel, där ändtligen bemödandena att åstad-

[1]) Zeitschrift für historische Theologie, 1858, B. 28, s. 164.

[2]) Vortridentinisch-Katholische Theologie, s. 36, ff.

[3]) errata oriktigt i st. f. enata.

komma en större moderation i uttrycket gjorde sig märkbara. Här är det en del af artikeln om förtjänst och goda verk. som finnes kvar, (Philippica III, 10). Laemmer har genom analys af dessa tre fragment kommit till det resultatet, att de skulle afspegla respektive olika stadier i arbetets gång. Det är emellertid ett misstag. En jämförelse mellan Philippica och Catholica Responsio visar alldeles afgjordt, att den förra i sin helhet är att betrakta såsom förarbete för den senare. Denna tredje redaktion, sådan Laemmer fattat den, blef lika litet tillfredsställande som de båda föregående. Kejsaren utfärdade nu ett dekret, att vederläggningen skulle affattas »in seiner keys. Mai. namen und mit der gelert», såsom Laemmer oriktigt konjicierar efter Müller. Af denna 4:de konfutation finnes slutligen kvar en fullständig text, cod. »P». På grund af den orimliga roll, som här blifvit tilldelad kejsaren, företogs ännu en omarbetning, som resulterade i Confutatio Pontificia.

Laemmers skema blir således:

N:o 1. Catholica Responsio, författad af de 20 teologerna: Philipp. II, 35.

N:o 2. Cochlei privata svarsskrift. Philipp. I., 25.

N:o 3. En konfutationsformel, författad af de 20 teologerna. Philipp. III, 10.

N:o 4. Cod. »P». Författad af de 20 teologerna i deras och kejsarens namn.

N:o 5. Confutatio Pontificia, författad af de 20 teologerna.

En annan uppdelning finner man hos Bindseil [1]; han följer Müller beträffande de båda första redaktionerna, dock så att han föreställer sig n:o 1 såsom utarbetad af de 20 teologerna samfäldt. Catholica Responsio låter han representeras af samtliga citaten i Cochlei Philippica; den 2:dra redaktionen anser han författad af Eck och Faber. Däremot flyttar han i olikhet med Müller cod. »P» tillbaka till 3:dje rummet, och dess gamla plats som n:o 4 upptages af cod. »M». Sist kommer naturligtvis Confutatio Pontificia. Han öfverensstämmer således hufvudsakligen med Förstemann.

Ett alldeles nytt uppslag har gifvits af Brieger. Han lyckades 1884 i Vatikanska arkivet finna en handskrift cod. »R», som alldeles otvetydigt återger konfutationen i dess första full-

[1] Corp. Ref. XXVII, s. 10 ff.

ständiga form, Catholica Responsio. Af denna text framgår det utan vidare, att hvad som tillhör Cochlei Philippica måste förläggas till tiden *före* den första redaktionen. Gent. emot Justus Jonas' bekanta yttrande: »quinquies emendarint» etc. har han kunnat ställa en annan uppgift, som innehålles i ett likaledes af honom funnet manuskript, sannolikt ett memorial ur Fabers kvarlåtenskap. Dess författare har upprättat en förteckning öfver dem, som under riksdagen i Augsburg genom sitt arbete »in negociis religionis» gjort sig särskildt förtjänta att ihågkommas af den kejserliga nåden. Bland dessa nämnes främst Johannes Eck såsom författare till större delen af »ambarum confutationum Caesareae Maiestatis» [1]). Vid detta tillfälle har det tydligtvis varit fråga om att så starkt som möjligt framhålla Ecks förtjänster; det kan därför ej gärna ha legat i förslagsställarens intresse att pruta af på antalet redaktioner, ty — ju fler sådana, desto mer förtjänstfullt arbete. Denna uppgift är således tämligen säkert korrekt. I själfva verket förhåller det sig också mycket riktigt så, att konfutationsurkunderna trots sitt relativt stora antal egentligen följa blott 2 hufvudtyper: Catholica Responsio och Confutatio Pontificia. Skiftningarna inom den senare gruppen äro ej större, än att de, såsom t. ex. sker i Corpus Reformatorum, kunna anges som varianter till samma hufvudtext. Man kan således med full rätt tala om blott 2 konfutationer.

Lika litet som Brieger har Ficker gjort något försök att få de respektive redaktionerna att passa in efter något på förhand uppgjordt skema. Faktiskt är dock, att just han stannat vid ett 5-tal, och det är åtminstone icke alldeles uteslutet, att man häri skulle kunna se en bekräftelse på uppgiften om en »femfaldig förbättring». Nu är ju, såsom det också har framhållits, femtalet icke ovillkorligen fastslaget i och med detta uttryck. En femfaldig omarbetning förutsätter egentligen 6 redaktioner. Men man kan nog, om man så vill, utan att göra det ringaste våld på sammanhanget tillägga en 6:te, nämligen Cochlei och Wesels »Brevis ad singula puncta Responsio». Doktor Henkels uppgift står nog sanningen ganska nära. Den höga siffran är ju knappast smickrande, och det är förvånande, att ett sådant rykte kunnat komma ut i själfva hofkretsarna. Men man måste

[1]) Z. K. G. XII, s. 150.

besinna, att sagesmannen liksom hans härskarinna, drottning Maria, hörde till dem, hvilkas sympatier drogos åt båda hållen[1]). Man vet, att katolikerna af t. ex. en Ecks typ icke alltid visade det försonligare partiet den största hänsyn, och detta synes Henkel personligen ha fått pröfva på[2]). Eftersom konfutationen faktiskt måste skrifvas om gång på gång, låter det sig mycket väl förklara, att man just begagnade sig af det stora antalet misslyckade försök såsom bevis för, att ytterlighetspartiets ställning ingalunda var så fast eller så lätt att häfda, som denna grupp själf så ofta lät påskina. — Härmed må nu förhålla sig huru som helst; obestridligt, är att under tiden från den 25:te juni till den 3:dje augusti ha förelegat minst 6 afslutade, sinsemellan olika förslag till vederläggning af Augsburgiska bekännelsen. Justus Jonas' uppgift är således i hvarje fall icke öfverdrifven. Olikheterna mellan respektive redaktioner äro dock ej större, än att man kan återföra dem alla på två hufvudtyper. Däraf förklaras uttryckssättet i det af Brieger funna memorialet.

---

[1]) KÖSTLIN karaktäriserar honom rent af som evangeliskt sinnad, Martin Luther, II, 230 (4:de uppl.).

[2]) FICKER, K. A. B. XXXIII, anm. 1, anför Burschers Spicilegium, XI, p. XXV, till hvilket arbete förf. ej haft tillgång.

Konfutatorernas framställning af kyrkan, hennes funktioner, prästerskapet och den kyrkliga makten.

Vi ha i det föregående sett, hurusom såväl kejsaren som de katolska teologerna efter en första granskning kunde förklara, att de af protestanternas furstar öfverlämnade artiklarna voro helt kristliga, d. v. s. befunno sig i full öfverensstämmelse med den romerska kyrkans tro, »regula fidei». Det oaktadt formade sig deras slutomdöme till en skarp protest. Af denna skenbara inkonsekvens, som f. ö. ganska lätt låter sig lösas, framgår, att det var icke så mycket själfva Augustana som fast mera dess bekännare, man ville komma till lifs. Och anledningen är icke svår att finna. Huruvida den lära, motståndarne förkunnade, visade sig möjlig att tolerera eller ej, var tämligen likgiltigt, jämfördt med den oro och oreda, alla de nya ordningarna hade åstadkommit. Teologernas klagomål framträda med all önskvärd tydlighet i den första redaktionen af 7:de artikeln, där det heter: »welches (alla sektbildningar) so Kai. Maj. nit abwenden noch furkomen wurde, der vilen kirchen kein ende sein». Den gamla kyrkan kan icke tåla någon mera självständig sammanslutning bland sina medlemmar; och hvarför? Splittringen hotar hennes bestånd; här ligger protestanternas egentliga förbrytelse.

Det är således för att värna kyrkan själf, som man drager i fält. Vår närmaste uppgift blir då att söka besvara frågan: hur ter sig den bild, som konfutatorerna tecknat af sin kyrka och dess ordningar? Nu förhåller det sig — enligt hvad

vi i det föregående hafva funnit — så, att den första redaktionen i minst lika hög grad som någon af de följande kan göra anspråk på att vara ett exakt uttryck för samtidens rent kyrkliga ståndpunkt. I många fall erbjuder just Catholica Responsio det rikaste och mest karaktäristiska materialet. Vid granskningen af de artiklar, som i någon mån falla under rubriken »de ecclesia», kommer vår undersökning därför att närmast rikta sig på den form, under hvilken konfutatorerna först hoppades att kunna lösa problemet.

Härvid måste vi förutskicka en anmärkning. Den fasta struktur, den minutiösa utformning, som alltid varit utmärkande för den katolska kyrkan, ägde hon kvar i oförminskadt mått ännu vid medeltidens utgång. Men en teori om kyrkan i utbildad gestalt hade medeltidens store författare icke efterlämnat. Rom hade i så praktiska frågor ingen fast läronorm. Denna inadvertens förklarar Seeberg på följande sätt. Är kyrkan en blott jordisk historisk institution, såsom staten, så är hon endast föremål för empirisk iakttagelse. icke däremot för tron och har därför ej någon plats i dogmatiken. Man söker förgäfves under skolastikens glansperiod en afdelning »de ecclesia». Lika främmande som det förekom en medeltida politiker att anställa forskningar öfver det romerska kejsardömets begrepp och väsen, lika litet föll det en dogmatiker in att företaga något sådant med afseende på kyrkan. Hvad vi finna i dessa system öfver kyrkan eller Gudsstaten, det är juridiska bestämningar angående »potestas cleri», angående förhållandet mellan den andliga och världsliga makten o. d. [1]). Harnack [2]) har fattat saken på ungefär samma sätt: sedan ett kyrkobegrepp väl börjat utbilda sig i hierarkisk anda, tog teologien ingen egentlig del i dess vidare utformande. Alla de stora teologerna från Anselm till Thomas inskränka sig till att lära och skrifva såsom Augustinus. Från midten af 1200-talet (framför allt i och med Thomas själf) blir förhållandet i viss mån ett annat, dock ej i större omfattning än att ännu vid reformationens inbrott hela den hierarkiska och papala teorien icke hade någon säker ställning i dogmatiken. »Sie war römisches dekretalenrecht». — De ofvan framställda synpunkterna måste anläggas äfven på de artiklar,

1) SEEBERG, Begriff der christl. Kirche, s. 57.
2) HARNACK, Lehrbuch der Dogmengeschichte, III, dritte Aufl., s. 420.

som vi här i den katolska vederläggningen ha framför oss. Det var i själfva verket ganska begränsande förutsättningar, med hvilka konfutatorerna hade att röra sig. Och det vore orimligt att begära, att de under förhandenvarande omständigheter skulle visat sig i stånd att konsekvent transponera de juridiska bestämningarna af kyrkan till teologiska. Någon reformator, mäktig att lösa detta problem, saknar den katolska kyrkan ännu den dag som i dag är.

Vi öfvergå nu till behandlingen af de olika artiklarna om kyrkan, sådana de föreligga i sin tidigaste gestalt.

Art. VII. *Recte hic sentiunt principum concionatores unam sanctam ecclesiam perpetuo mansuram. Nam inferiorum porte non prevalebunt illi. Mat. 16. Quare et his sectis noris non succumbet iuxta prophetiam Pauli, cum sit columna et firmamentum veritatis. 1 Tim. 3. licet concionatores fortiter videantur agere ut non sit una ecclesia. cum nobiscum esse nolint; et Capharnaite tertiam constituunt ecclesiam. Anabaptiste quartam etc. Quod nisi cesar averterit ac prevenerit, diversarum ecclesiarum nullus erit finis.*

Sed quod ecclesiam statuunt congregationem sanctorum et iustorum Christo repugnant. Nam solos bonos seu predestinatos esse in ecclesia dei sacrum Constantiense damnavit concilium inter errores Huss, ut patet articulis 1, 3. 5. et 6. Quod si principum concionatores concilio acquiescere nollent, acquiescant saltem Christo regnum celorum assimilanti decem virginibus, quarum quinque erant prudentes. quinque fatue. Mat. 25. Regnum autem celorum presentem significat ecclesiam, in qua et stulte virgines sunt. hoc est mali et iusti iuxta Gregorii interpretationem hactenus receptam. Christus regnum celorum comparat sagene misse in mare et ex omni genere piscium congreganti, quam cum impleta esset, educentes et secus littus sedentes elegerunt bonos in vasa. malos autem foras miserunt, Mat. 13. In sagena itaque ecclesie sunt boni et mali. in domo Isaac Esau et Iacob. Error est ergo ecclesiam solum esse iustorum. Grave esset quemlibet peccantem mortaliter extra ecclesiam esse. quia sic per quodlibet peccatum non solum esset excommunicatus minori sed etiam maiori excommunicatione..

Ritus ecclesie non esse similes in accidentiariis non reiicimus. Nam sic regina ecclesia stat a dextris dei circumdata varietate officiorum graduum et rituum, modo in his que sunt fidei et que sunt ab ecclesia universali recepta non varientur, id quod concionatores

principum non observant. At quod Paulum citant ad Ephe. 4: una fides unum baptisma etc. se ipsos iugulant; nam si una est fides una ecclesia, et una ecclesia manet perpetuo. Rectior itaque erit ecclesia in una fide manens perpetuo. At conscientias vestras appellamus, principum concionatores, an non vos omnes ante tria lustra crediderítis missam esse sacrificium, sanctos invocandos, statuta ecclesie servanda ieiunia festa etc. Tuncque eratis indubio in ecclesia, nisi omnes predecessores vestros infidelitatis damnare volueritis. Cum igitur illa unica permaneat ecclesia, cur non in illa eadem permanetis fide?

Det har blifvit anmärkt, att den 7:de artikeln i C. A. icke närmast afser att lämna en framställning af kyrkans väsen. Kolde förklarar [1]) öfverskriften »de ecclesia» för missvisande och vill utbyta den mot »de unitate ecclesiae», eftersom syftet var att bemöta motståndarnas förebråelse, att de evangeliske i och med sina nya kyrkobruk förnekade kyrkans enhet. Seeberg har accepterat hans tankegång, men föreslår såsom en ännu mera passande rubrik: »de perpetuitate ecclesiae» [2]). Ser man på konfutatorernas sätt att gendrifva denna artikel kan man nog ge honom rätt, ty permanensen är både den första af kyrkans egenskaper, vid hvilken de uppehålla sig, och den, åt hvilken de tillerkänna den största utsträckningen. Hvad den innebär blir tydligt genom hänvisningen på de onda makter, d. v. s. protestantismen, som icke skola blifva henne öfvermäktiga. Trots alla försök att ändra hennes beskaffenhet skall kyrkan alltid förblifva, hvad hon är. Den *romerska* kyrkan har löftet att just i sin nuvarande gestalt utan alla växlingar förblifva till dagarnas ände. Allt måste löpa i samma strömfåra. Hvarje arbete för någonting nytt har dömt sig själf, eftersom det omöjligt kan stå tillsammans med den romerska kyrkans permanens. Nära besläktad med denna egenskap, som sålunda i viss mån kommer att förläggas till det yttre, är en annan, nämligen enheten. De, som på något sätt ställa sig i opposition mot det romerska kyrkosamfundet och därmed förbryta sig mot dess permanens, ha också i hvad på dem ankommer gjort sitt till för att upphäfva dess enhet. Och liksom man fastslagit kyrkans yttre gestalt under en viss begränsad tidsperiod såsom evigt förblifvande, så blir det också

[1]) Die Augsburgische Konfession, s. 32.
[2]) N. K. Z., 8, s. 143, Anm. 2.

en *yttre* likformighet, som sättes såsom basen för hennes enhet. Ett nödvändigt villkor för »unitas ecclesiae» är »unitas rituum». Hvilken roll all denna utvärtes apparat spelar för kyrkans existens, framlyser ur den högtrafvande satsen: »*sic regina ecclesia stat a dextris dei circumdata varietate officiorum, graduum et rituum*» [1]). Sammanställningen är synnerligen karaktäristisk. Omedelbart förut har man reserverat sig emot benämningen »congregatio sanctorum». Men denna kyrka, om hvars medlemmars sedliga beskaffenhet man är så obenägen att yttra sig, mot hvars helighet — i form af medlemmarnas helighet — man t. o. m. sett sig nödsakad att inlägga ett slags protest, detta begrepp, för hvars organiska sammansättning man totalt saknar blick, hypostaseras utan betänkande och placeras helt lättvindigt vid Guds högra sida. Hvad äger då kyrkan, som i någon mån kan motsvara eller berättiga henne till denna höga ställning? Jo, hon är »omgifven af en skiftande mångfald ämbeten af växlande rang och af en mångfald ceremonier». Nu är det nog ingen tillfällighet, att ritus samordnats med gradus och officia. Det var ceremonierna, som utgjorde det egentliga föremålet för klerikatets verksamhet. Det var genom deras utöfvande, som prästerskapet hade erhållit sitt anseende och sin karaktär. Ritus är den bärande kraften i den katolska gudstjänsten och därmed i hela det katolska systemet. Och i självfva verket — en efter hierarkisk rangskala ordnad rad af ämbetsmän, hvilkas växlande funktioner stelnat till stereotypa och obegripliga ceremonier, bättre kan ej det officiella kyrkosystemet och dess ordningar vid reformationstidens inbrott karaktäriseras. Men den mångfald i ceremonier (varietas rituum), till hvilken konfutatorerna i detta sammanhang hänvisa, innebär icke, såsom man af det otydliga uttrycket möjligen skulle kunna förledas att tro, frihet vid val af de yttre ordningarna. Mångfalden är en både till tid och rum konstant storhet. Och det kan icke vara annorlunda. Ingenting är känsligare än en ceremoni; så snart trosformeln öfvergått till att vara blott en beståndsdel af ritualen, tål den sedan ingen ändring. »Wo das Dogma nur als Reliquie des Alterthums oder in ritueller Behandlung werthvoll erscheint, da hat die

[1]) Hämtadt ur »Determinatio theologorum super doctrina Lutheri», Corp. Ref. I, 368.

Dogmengeschichte ein Ende» [1]). All utveckling blir en omöjlighet. Det dogmatiska stoff, för hvilket ceremonierna en gång varit bärare, förflyktigas, och kvar stå endast de yttre formerna som tomma skal, ömtåligare än någonsin. Så länge en ceremoni endast har sin betydelse genom att vara uttryck för ett visst innehåll, är den utvärtes gestalten relativt likgiltig. Men när dess bärande tanke en gång försvunnit, blir formen — om systemet kräfver dess kvarstående — ett och allt och låter sig ej vidare rubbas. En form, som medgifver ändringar, förklaras ju eo ipso för oväsentlig. Häri ligger innerst grunden till, att den romerska kyrkans ritus för hvarje rättskaffens katolik måste te sig såsom oföränderlig.

En utveckling, sådan den vi här ofvan sökt beskrifva, fortgår naturligtvis fullkomligt omedvetet och oafsiktligt; när de katolska teologerna afgjorde sig emot alla variationer i fråga om den yttre ordningen, ha de utan tvifvel handlat i god tro och endast åsyftat sin kyrkas bästa. Och deras skäl kan man icke frånkänna allt berättigande. Ceremonier och liturgiska traditioner ha verkligen spelat en oerhörd roll vid utbildandet af de dogmatiska lärostoffet. Enligt hvad Kattenbusch visat, voro författarna inom den äldre kristna kyrkan från Justinus till Clemens af Alexandria i sin teologiska åskådning väsentligen bestämda af vissa då brukliga liturgiska formler. Sådana formler ha faktiskt användts i många fall, när det gällt att inför hedningar uppväcka föreställningar om kristendomen; sådana användes vid katekumenundervisningen. Den ifrågavarande tidens hela teologiska föreställningssätt var i viss mån bundet vid liturgi och ceremonier [2]). För så vidt sådana verkligen kunnat utgöra en integrerande del i det religiösa lifvet, har den djupa vördnad, man ägnade dem, icke varit alldeles obefogad. Och samma stora betydelse tillskref man dem — om med rätta är en annan fråga — allt fortfarande; därpå är konfutationen själf det bästa beviset [3]). Det var ett arf från en förgången tid med delvis andra förhållanden, som man kände det såsom sin uppgift att vårda.

---

[1]) Harnack, Dogmengeschichte, dritte Aufl. s. 223.
[2]) Kattenbusch, Das apostolische Symbol, II. s. 348 f.
[3]) Ficker, K. A. B. s. 110, 20.

Har således kyrkans ritus varit af en viss betydelse på lärobildningens område, så kom detta system i ett annat afseende att spela en ännu mer afgörande roll. Det förhöll sig, enligt hvad vi ofvan sett, så, att det kristna trosinnehållet redan tidigt knöts fast vid liturgien; och för så vidt det var denna tro, som band kristenhetens olika medlemmar samman till ett, tog sig också enheten uttryck i ceremonierna. Denna ceremoniernas enande betydelse stod kvar, långt sedan deras innehåll — och därmed deras elasticitet — försvunnit, och det var i mångt och mycket den, som gjorde den romerska ritualismen till den oföränderliga storhet, den var. Ritus utgjorde en den allra tillförlitligaste skala, på hvilken det kyrkliga läget lät sig afläsas både hastigt och bekvämt. Det obetydligaste försök till emancipering kunde omedelbart konstateras. Ett ritualsystem sådant som det romerska var den kyrkliga enhetens allra säkraste stöd. Och dess värde ligger icke minst däri, att det förmår omsluta snart sagdt alla förhållanden i den mänskliga tillvaron från höjdpunkten i den katolska gudstjänsten — mässfirandet — ända ned till de mest alldagliga företeelserna i den enskilde kristnes lif: fastor, former för satisfaktioner o. s. v. [1]). Den enhet och likformighet, som med dessa medel låter sig åstadkommas och upprätthållas, blir så påtaglig som möjligt.

Vi ha i det ofvanstående sökt angifva, hvilken ställning ceremonierna principiellt intogo och måste intaga inom det katolska kyrkosystemet. I full öfverensstämmelse härmed förklara konfutatorerna i den 7:de artikeln, att iakttagandet af »ritus ab ecclesia universali recepti» är nödvändigt för kyrkans enhet. Så länge motståndarna underordnade sig sådant, befunno de sig inom kyrkan. Kyrkans enhet kräfver alltså för sitt fortbestånd ett synnerligen massivt stöd.

Dock är enheten icke blott denna med de yttre sinnena för-

---

[1]) Huruvida man vid framhållandet af ritualsystemets betydelse afsett alldeles samma kategori af kyrkliga bruk, som C. A. åsyftar på det motsvarande stället, är kanske ej så säkert. I Apologien beskrifves »ceremonia» såsom genusbegrepp, omfattande »sacramentum» och »sacrificium», således såsom inskränkt blott till gudstjänsten, MÜLLER s. 251. Först senare, t. ex. i BUGENHAGENS danska kyrkoordning och i de svenska Articuli ordinantiae af år 1540, användes detta ord i den vidsträcktare betydelsen af kyrkoseder öfver hufvud. Tidskr. för teologi II: 394, AHNFELT, Sv. kyrkans ordn. s. 2.

nimbara. Den har också en mera inåtvänd sida och är i detta afseende knuten till den ena tron, denna fattad i katolsk mening. Likväl är det fortfarande den kvantitativa synpunkten, som gör sig gällande. Una fides är icke surdegen, som skall genomsyra alla kyrkans medlemmar, som förmår göra dem till *ett* trots deras olikheter, som just i deras olika individualitet har en af sina utvecklingsmöjligheter. Una fides är ej heller den samma tro, som förmår ställa skilda kyrkosamfund med olika yttre ordningar i samma ena förhållande till samme Gud. D. v. s. una fides fattas ej under synpunkten af sina yttringar, sitt innehåll, sin äfven under delvis motsatta omständigheter enande och lifgifvande kraft. I stället fattas enheten så att säga på längden, d. v. s. fides är una, därför att den är den ena tro, som kan berömma sig af att utan förändring (och således också utan egentlig utveckling) ha fortleft från kyrkans första begynnelse till den dag som i dag är. Trons enhet ur denna synpunkt består i kontinuitet, i frånvaro af hvarje lucka eller språng. Det är den rent abstrakta permanensen, som bildar den yttersta grundvalen för trons enhet, icke det konkreta religiösa lifvet. Och en på detta sätt kontinuerligt permanent tro är garantien för en lika enhetlig, permanent kyrka. Hvarje försök till emancipation från, hvad som kan sättas i sammanhang med den på detta sätt fattade enheten, det må vara ett steg framåt eller ej, är således eo ipso ett bevis på affall från denna tro, som just genom förändringar upphör att vara una. Ef. 4: »en tro» etc. betyder ej, att skilda traditioner slutas tillsammans till ett genom samma tro, utan det betyder, att, just eftersom tron blott är en, får någon olikhet i de yttre ordningarna ej förekomma.

Vi ha sett, hurusom kyrkans enhet och permanens samt den kyrkliga likformigheten äro egenskaper, som gripa djupt in i hvarandra ända därhän, att Catholica Responsio knappast kunde erkänna någon växling i de yttre ordningarna såsom berättigad. Ty medgifvandet, att det accidentella i ceremonierna icke öfverallt behöfver vara oföränderligt det samma, säger ju i grund och botten ingenting. Det ligger redan i namnet accidens. I detta afseende innehåller C. P. en ej oviktig komplettering. Ritus indelas i r. speciales, hvilkas växling ej stör kyrkans enhet, samt r. ab universali ecclesia recepti, som

öfverallt måste vara de samma. Detta får dock ej fattas så, som skulle man öfverlämna afgörandet åt den enskildes godtfinnande. Tankegången mynnar nämligen ut i det upprepade gånger citerade yttrandet från Ambrosius: »när jag är i Rom, iakttager jag fasta på sabbaten; när jag är här, fastar jag icke». Individen är således under alla förhållanden bunden af den förefintliga traditionen; skillnaden är blott, att i ena fallet bör denna vara härskande öfver hela kyrkan, i det andra endast öfver en mindre del däraf. För en personlig bestämmelserätt finns det i alla händelser ej någon plats.

Vi öfvergå nu till frågan om »congregatio sanctorum». Hvad konfutatorerna här haft att anföra, förtydligas väsentligt af det motsvarande stället i den sista redaktionen, som är af följande innehåll: *Der sibenden Artickll, so in der Bekantnuss fürgewandt wirt, das die Kirch sei ein Versamlung der Heiligen, mag nit on Nachtail des hailigen Glaubens zuegelassen werden, wan durch denselbigen würden von der Kirchen abgeschiden die Bösen und die Sünder.* Således: man afvisar icke under alla förhållanden bestämningen: communio eller congregatio sanctorum. Hvad är då det karaktäristiska för den gamla kyrkans lära på denna punkt? Detta problem, sådant det möter oss i konfutationen, kan knappast ställas i sin fulla belysning utan genom en jämförelse med protestanternas kyrkobegrepp.

Kyrkan är enligt C. A. de heligas samfund, dock på det sätt, att bland dessa heliga måste inbegripas element, som äro allt annat än heliga. Hvad som förmått Melanchton att sammanfoga sitt kyrkobegrepp af så heterogena bestämningar, har varit 2 omständigheter: dels formuleringen i symbolum apostolicum: »communio sanctorum», dels hans personliga erfarenhet af det religiösa och sedliga tillståndet inom kristenheten. Att hans egen definition: »congregatio sanctorum», »die Versammlung der Glaubigen und Heiligen», varit påverkad af symbolum apostolicum: »communio sanctorum», »die Gemeine der Heiligen», torde väl få anses utom allt tvifvel. Luther förklarar uttryckligen, att denna punkt i symbolum apostolicum just afser att beskrifva, hvad kyrkan är [1]). Det var således bestämningar, som omöjligen kunde uteslutas. Liknande skäl har det varit, som förhindrat

[1]) Köstlin, Luthers Theologie, II, s. 535.

konfutatorerna att alldeles afvisa det farliga uttrycket. Redan Thomas' definition: »congregatio eller communio fidelium» står tämligen säkert under inflytande af symbolum apostolicum. Visserligen ger han en ny tolkning åt »communio sanctorum», nämligen »communio sacramentorum», men att den slutgiltiga betydelsen ingalunda kunde betraktas såsom fastslagen, framgår af de många olika försöken att ersätta hans utläggning med en annan, så t. ex. de heliga, änglarna, ecclesia triumphans, de heliga *och* sakramenten [1]), goda gärningar [2]) o. s. v.

Denna mångfald af olika förslag tyder på en viss svårighet att åstadkomma en fullt tillfredsställande lösning. Och orsaken är lätt att finna. Trots den ideala karaktär, som kyrkan i sin till tiden första definition fått sig anvisad, var det i verkligheten så — det lät sig hvarken å katolsk eller Luthersk sida förnekas — att ställningen ute i församlingarna lämnade mycket öfrigt att önska. Det måste då bli vetenskapens uppgift att finna en formulering, som skipar rättvisa åt båda hållen. Afgörandet är ingalunda lätt, ty två alldeles oförenliga synpunkter stå emot hvarandra, men icke desto mindre *måste* dualismen utjämnas.

Båda de stridande parterna ha angripit frågan, hvar och en från sitt håll. Och i de olika försöken till lösning koncentrerar sig snart sagdt hela motsatsen mellan det lutherska och det katolska kyrkobegreppet.

Hvad som ytterst vållar svårigheten är, som nämndt, den bristande motsvarigheten mellan kyrkans inre och yttre sida, mellan idé och verklighet:

1) kyrkan är — ideellt sedt — helig, de heligas samfund (symb. ap.).

2) kyrkan är — till sin yttre företeelse — en institution, ett mer eller mindre lagbundet ordnadt samfund, hvartill äfven de ohelige: syndarne och skrymtarne, faktiskt äga tillträde.

I hvilket förhållande stå nu dessa båda moment till hvarandra? Kan den empiriska kyrkan sägas sammanfalla med »de heligas samfund»? På en sådan fråga svarar Luther bestämdt nej. Man måste helt och hållet bortse från denna geografiskt bestämda, till yttervärlden hänvisade företeelse. Han erkänner

[1]) SEEBERG, Dogmengeschichte, II, 127, anm. 2.

[2]) Catholica Responsio. FICKER, K. A. B. s. 122, 12.

ingen annan kyrka än den, vi kalla den osynliga, men har dock städse i sikte ett samfund, som har sin verklighet i denna världen och gifver sin existens tillkänna i nådemedlen, ett samfund, som med full rätt kallas heligt, visserligen icke för sin egen skull, men på grund af sin gemenskap med Kristi rättfärdighet [1]). Konsekvensen häraf är lätt att draga. De, som genom dopet blifvit medlemmar däraf, men sedan affallit, äro »nicht bloss auszuwerfende, sondern schon ausgeworfene Reben» [2]). Kyrkan omfattar *icke* de oheliga. Som man märker, söker Luther undgå dualismen genom att utesluta »mali et peccatores», således genom att helt enkelt eliminera det 2:dra momentet i motsatsen. Men hur skall nu detta kunna genomföras i praktiken? Här återkommer svårigheten. Luther ger sitt kyrkobegrepp yttre företeelse genom förklaringen, att dess existens ger sig tillkänna i nådemedlen. Men en sådan bestämning är sväfvande. Vid en gudstjänst t. ex. har man ingen som helst garanti för, att någon af kyrkans verkliga medlemmar är närvarande. Hur skall hennes existens, som ju är bunden icke blott vid nådemedlen, utan äfven vid dem, som i sann mening äro hennes medlemmar, under sådana förhållanden kunna ta sig något uttryck? Luther hänvisar på Andens *dolda* verksamhet vid ordets förkunnande. Men härmed leder han bevisningen in på möjligheternas område. Han förklarar, att, om icke andra, så måste åtminstone barnen under 7 års ålder ha varit medlemmar i de heligas samfund [3]). Men en kyrka af 7-åringar är icke, hvad man i vanliga fall menar med kyrka. M. a. o. Luther har icke kunnat fasthålla vid sin ursprungliga bestämning »congregatio sanctorum»; han har måst lämna plats äfven för en andra faktor — bruket af nådemedlen och deras rätta förvaltning — som ju ingalunda är inskränkt till kyrkans sanne medlemmar. Men därmed har dualismen kommit tillbaka och kvarstår olöst.

Icke heller Melanchton har lyckats bringa de stridiga elementen till någon försoning. Gifvetvis är han starkt påverkad af Luther, men han arbetar dock med i någon mån olika förutsättningar. »Det är en genomgående egenskap hos den

---

[1]) Köstlin, Luthers Theologie, I, 321.
[2]) Ibid. II, 536.
[3]) Ahnfelt, Lutherdomens ställning, s. 10, anm. 4.

Melanchtonska läran om kyrkan, att den, såsom den i sin tillblifvelse stadda evangeliska kyrkans självmedvetande, blott är ett troget aftryck af de på hans tid rådande faktiska förhållandena, icke såsom t. ex. Calvins lära: »das schöpferische Programm einer erst zu gestaltenden Welt». Därför saknar 1521 års Loci helt och hållet något kapitel: »de ecclesia». Den evangelisk-lutherska dogmatiken är ursprungligen blott en lära om den subjektiva frälsningen. Först när man ville bestrida protestanternas tillhörighet till den sanna kyrkan, kom frågan, hvaraf dennas väsen egentligen bestod, att dragas med in i lärobildningen, hvarvid intresset särskildt riktade sig på att framställa kyrkan och medlemskapet däri såsom uteslutande betingade af den gudomliga nåden och såsom oberoende af hierarkiens maktspråk. Så har Melanchtons första definition »universitas praedestinatorum» uppkommit. Samma tendens framträder i C. A., fastän här normerad af Luthers princip om rättfärdiggörelsen genom tron [1]. Det heter i inledningen: »— — — på det att, liksom vi äro och strida under den ene Kristus, vi ock må kunna lefva i *en* kristen kyrka, i enhet och endräkt». Men detta är blott möjligt, om kyrkan *icke* är identisk med den monarchia externa, som står under påfvens oinskränkta välde. Ty med denna ha protestanterna faktiskt redan brutit. I själfva verket är kyrkan något annat, mycket högre: Kristi rike, Kristi kropp. Alltså: hvad som bestämmer tillhörigheten till Kristus, betingar också medlemskapet i kyrkan — rättfärdigheten genom tron. Det är om en sådan församling, sammansluten genom en sådan rättfärdiggörande tro, som uttrycket congregatio sanctorum är att förstå.

Men C. A. företräder jämte denna anti-romerska och anti-hierarkiska tendens äfven en afgjordt anti-spiritualistisk: jämte det rent religiösa intresset för frälsningens absoluta beroende af Gud allena äfven ett intresse för dess etisk-historiska förmedling genom nådemedlen. Kyrkan är alltså i första hand att betrakta ur rent religiös synpunkt såsom *produkt* af frälsningen, men därjämte också ur etisk synpunkt såsom frälsnings*anstalt*. När »ordet och sakramenterna» framhållas, art. V, när det talas om, att evangelium rent läres och sakramenten rätt brukas, art. VII,

[1] Herrlinger, Die Theologie Melanchtons, s. 256 f.

så är här fråga om lifsyttringar af de heligas samfund icke om något skiljande af den sanna kyrkan från coetus vocatorum, betraktad blott såsom anstalt. Meningen är, att societas fidei själf i och med ordets predikan och sakramentens bruk erhåller yttre gestalt. Apologiens uppdelning: ecclesia proprie dicta och ecclesia large dicta känner C. A. ännu icke till. Men frågan om kyrkans yttre gestalt leder konsekvent öfver till frågan om hennes omfång, och här erkänner Melanchton uttryckligen, att »många skrymtare och ogudaktiga däribland funne varda». Alltså: kyrkan är visserligen — proprie — »de heligas samfund», men inrymmer dock faktiskt många oheliga.

Häraf framgår, att Melanchton försökt utjämna dualismen på ett i viss mån annat sätt än Luther. Det 2:dra momentet — kyrkans oheliga medlemmar — betonar han utan tvekan; det 1:sta däremot — kyrkan såsom de heligas samfund — inskränkes genom ett »proprie». Men icke heller denna formulering gör till fyllest, ej ens i författarens ögon; därpå är apologien det bästa beviset. Och, strängt taget, skall alltid ett »de heligas samfund» med oheliga medlemmar stå såsom ett olöst problem, n. b. så länge de båda momenten fattas i betydelse af positiva bestämningar. Endast om de få gälla såsom negationer, såsom gränsbestämningar, låta de sig förenas. Hvad C. A. har att säga under rubriken ecclesia, skulle då kunna sammanfattas så: gentemot Rom med dess mekaniska och hierarkiska åskådning: kyrkans mål är uteslutande religiöst; en kyrka, som förbiser individens religiösa och sedliga kraf har förfelat sin uppgift. Men detta kraf på individualitet reagerar på samma gång mot sekternas subjektivism: kyrkans lif betingas af högre, allmängiltiga lagar, hvilka med nödvändighet normera äfven de utvärtes formerna för hennes lifsyttringar. Eller såsom Ritschl uttrycker det: dass kein Erwerb und kein Bestand individueller Glaubensüberzeugung isolirt von der immer schon bestehenden Glaubensgemeinschaft vorkommt, dass aber diese mit dem Spielraum des Evangeliums, der öffentlichen Verkündigung der Sündenvergebung sich deckt[1]. Som man finner, är syftet uteslutande praktiskt; att här läsa in några abstrakta problem vore a priori förfeladt.

Efter denna inledning vända vi oss till den katolska åskåd-

---

[1]) Rechtf. u. Vers. III (dritte Aufl.), s. 106.

ningen, d. v. s. till konfutationen och dess försök att finna en lösning. Här fanns, hvad som saknades hos Luther: praxis, en ändamålsenligt och bekvämt ordnad, imponerande praxis. Den heliga allmänneliga kyrkan var ju en makt, som sedan nära 1000 år tillbaka omslöt hela västra Europa, och därtill en makt, hvilkens anspråk att få härska ingalunda inskränkte sig till rent andliga ting. Den påfliga diplomatien hade mycket snart lärt sig, att det fanns andra vida mer lönande uppgifter att arbeta för än den enskilde kristnes religiösa behof. Här var det fråga om en sammanslutning efter kvantitativa, icke efter kvalitativa grunder. Därför ha de katolske teologerna sitt särskilda svar att ge på spörsmålet om kyrkans helighet, om förhållandet mellan »de heligas samfund» och dess oheliga medlemmar. — Första frågan blir då: är kyrkan, denna monarchia externa, som under tidernas lopp så ofta varit och fortfarande är befläckad med synd och orenhet, att betrakta såsom helig? Härpå svaras obetingadt ja; den romerska kyrkan är helig i hela sitt omfång, utan inskränkning. Fråga vi nu vidare: innesluter kyrkan också de ohelige och syndarne, så blir svaret ett lika bestämdt ja. Äfven sådana äro i full mening hennes medlemmar. Härmed är det egentligen redan gifvet, hur man har att förhålla sig till benämningen »de heligas samfund»; denna gäller endast, för så vidt den inrymmer plats också åt kyrkans ovärdiga beståndsdelar. Kyrkan är fältet, som efter sin natur måste bära både ogräs och hvete. Blir då ej hennes helighet under sådana förhållanden ett tomt sken? Nej, ty hon kallas icke så därför, att hon kräfver af sina medlemmar, att de skola motsvara detta namn; benämningen är endast en tillämpning af den dialektiska regeln: »a parte potiori fit denominatio». Kyrkans helighet är icke någon egenskap, utan blott en dialektisk benämning. »De heligas samfund» rymmer plats äfven för de oheliga, ty det betyder ej ett samfund af *idel* heliga, blott ett samfund, hvars bättre beståndsdelar kunna kallas så. Helig och ohelig få utan svårighet plats bredvid hvarandra; de äro icke längre kontradiktoriska motsatser, ty det förra ordet betecknar — i samma mån det skall kunna tillämpas äfven på de ovärdiga — ej en sedlig eller religiös egenskap, utan blott en rent yttre tillhörighet till en organisation. På detta sätt har katolicismen lyckats bevara

båda sidorna. Lösningen är onekligen mycket enkel och mycket — katolsk.

Hvad som nu blifvit sagdt, skulle kunna sammanfattas på följande sätt: Luther erkänner såsom congregatio sanctorum endast ett samfund, hvars *alla* representanter göra skäl för detta namn och utesluter, teoretiskt taget, alla andra därifrån. Kyrkans existens är ovillkorligen bunden vid hennes sanne medlemmar. Men den är också knuten till ordet och sakramenten. Nu är bruket af nådemedlen ingalunda uteslutande inskränkt till kyrkans sanne medlemmar. Någon effektiv förmedling mellan motsatserna har han således icke lyckats finna. — Melanchton ger plats åt såväl congregatio sanctorum som åt »mali et peccatores». I C. A. söker han försoningen dem emellan genom en tankegång, som, närmare utförd, mynnar ut i apologiens ecclesia proprie dicta och large dicta, således i en ny dualism. — Äfven konfutationen ställer utan tvekan de båda momenten tillsammans. Ty här betyder helig icke längre motsatsen till ohelig. Kyrkans existens är icke bunden uteslutande vid, hvad Luther kallar, hennes sanne medlemmar. De heligas samfund måste under alla omständigheter utan vidare sammanfalla med den empiriska kyrkoinstitutionen.

Härvid bör dock ihågkommas, att differensen på denna punkt ytterst refererar sig till olikheten mellan de båda riktningarnas respektive trosbegrepp. På ett håll, där tron isoleras från allt känslo- och viljelif, där t. o. m. en »fides implicita», en oreflekterad, i viss mån omedveten auktoritetstro, kan göra tillfyllest, där måste kyrkans gränser bli mycket vida. Ty alla »troende» ha dock sin gifna plats därinom. Och det är endast en naturlig konsekvens, att det helighetsbegrepp, som så kommer att utbildas, blir af en synnerligen elastisk natur.

Men denna fråga skulle föra oss för långt. Här fastslå vi endast, att art. VII i såväl C. R. som i C. G. saknar hvarje antydan om tron såsom förutsättning för tillhörigheten till kyrkan eller såsom utgångspunkt för ett kyrkobegrepp. Dock heter det i C. A.: »ett samfund af heliga och sant troende». På samma gång afvisas hvarje försök att sätta kyrkans utsträckning i sammanhang med predestinationen eller med det gudomliga förutvetandet, fortfarande på grund af författarnas benägenhet att se saken kvantitativt. Såsom afslutning kommer en mycket karaktäristisk

förklaring, hvilken i omskrifning kan återgifvas ungefär så: medlem af kyrkan är hvar och en, som icke blifvit utesluten genom excommunicatio maior. En person må begå aldrig så svåra synder, utestängd från kyrkans gemenskap är han, först när han sålunda blifvit exkommunicerad. Det är icke synden i och för sig, utan det är kyrkans disciplinära åtgärder, som afskilja från gemenskap med eller tillhörighet till Kristi kropp. Författarna tänka sig fallet helt konkret. Det är Ecclesia Romana och de ordningar, hon söker förverkliga, hvarom det här är fråga.

Den 8:de artiklen är egentligen endast konsekvensen af den 7:de. Förlägges tyngdpunkten i det kyrkliga lifvet på samma sätt, som här sker, till ceremonier, om hvilka man t. o. m. kan förklara, att deras verkan icke behöfver förmedlas genom det personliga självmedvetandet [1], då är det tillika alldeles riktigt, att det sedliga tillståndet hos den kategori af ämbetsmän, som har öfvervakandet och utförandet af denna ritus åt sig anförtrodt, också är tämligen likgiltigt. Bestämmer man det såsom tillhörande kyrkans väsen att omsluta äfven de orättfärdige och syndarne, enligt liknelsen om nätet och fiskarna, så bjuder konsekvensen att taga steget fullt ut och låta hierarkien i sin verksamhet vara oberoende af alla sedliga kvalifikationer. Artikeln har i C. R. följande lydelse: *Recte sentiunt etiam principes hoc loco non efficere maliciam ministri sacramentis. Nam hoc Romana sepe determinavit ecclesia in concilio Aphricano duobus Romanis et Constantiensi concilio. Et verum hec principum confessio dissidet a fide concionatorum. Nam Luther libro de potestate pape vult eum solum recipere claves qui sit paterne revelationis auditor, de quo non possumus esse certi. Idem sentit Oecolampadius, quia prius dederit Christus spiritum sanctum deinde potestatem clavium. Idem multi alii Lutherani voluerunt. Adigant ergo principes Lutherum ad revocationem publicam huius articuli una cum Buczero, eiusdem impietatis assertore.* Samma artikel i Confutatio germanica innehåller tillägget: *das derselbigen Bosshait den Sacramenten* **und dem Wort** *nit schaden brenge.* Därtill finner man i denna artikel den egendomliga antitesen mot »*die Origenisten, welche gesagt haben, das sich nit zimb, das man die bösen Diener brauche in der Kirchen*». Nu måste det medgifvas, att i den

[1]) Catholica Responsio, FICKER, K. A. B. s. 98, 5.

här uttalade principen i och för sig ligger ej något specifikt katolskt. Den är ju blott en upprepning af hvad Lutheranerna redan förut bekänt. Då blir frågan: är den lutherska ståndpunkten i detta afseende precis den samma som den gamla romerska? Har Melanchton i Augustanas 8:de artikel nedlagt sin öfvertygelse, hel och oafkortad? Det är knappast möjligt. När han på andra ställen klagar öfver den myckna förargelse, som prästernas osedliga lefverne åstadkom, så är väl detta just ett uttryck för hans erfarenhet, att »malitia ministrorum» kraftigt motverkade frukterna af deras nådemedelsförvaltning. Att denna nådemedelsförvaltning i händerna på en korporation sådan som det romerska klerikatet med dess sedliga brister skulle kunna bibehålla sin fulla effektivitet, har han därmed själf indirekt förnekat. Därför innehåller konfutationens 8:de artikel i grund och botten åtskilligt mer, än hvad man på protestantiskt håll kunde medgifva. Den går tillbaka till den katolska uppfattningen af det rent mekaniska i nådemedlens sätt att verka; den stöder sig på kyrkans lära om den magiska kraft, med hvilken prästen utrustas i ordinationen, och det är från *denna* utgångspunkt, man kommer till resultatet, att ordet och sakramenten samt deras förvaltning stå alldeles oberoende af den större eller mindre värdighet, som prästen i sitt enskilda lif lägger i dagen. Konfutationen har icke behandlat denna fråga ur generell synpunkt; det är endast det *romerska* klerikatet, hvars sedliga tillstånd är likgiltigt, hvars nådemedelsförvaltning under alla omständigheter behåller sin effektivitet; däremot skulle man tämligen säkert ha tvekat att tillerkänna samma privilegium åt t. ex. Lutheranernas prästerskap eller åt gifta präster.

Nästa punkt, där konfutatorerna specificera sin åskådning om kyrkan, är art. 14 om präst- eller predikoämbetet. Den lyder i sin första gestalt så: *Articulus ille confessionis ut iacet verus est, sed cum multa hic omittantur, tacite videntur negare, potissimum accedentibus erroneis concionatorum scripturis. Nam ab initio non meminerunt ordinem esse sacramentum. — — Secundo cum proprium sit externum sacerdotium in ecclesia, Luther cum complicibus, hierarchicos confundens ordines, asseruit omnes quotquot baptizati sumus tam viros quam mulieres equaliter esse sacerdotes, et laicus possit ecclesias consecrare, pueros confirmare etc. Hec spiritui sancto et scripturis adversantur. Nam Christus apostolos elegit et fecit ut*

essent duodecim, Marci 6. Designavit etiam septuaginta duos discipulos, Luce 10. Illorum episcopi sunt successores, istorum vero presbyteri, inquit Beda post veteres, unde per manus impositionem ordinabantur episcopi et presbyteri. Ideo Paulus Timotheo precepit: Nemi cito manus imposueris, 1 Timot. 4, et Timotheum sic fuisse ordinatum ex precedentibus liquet: Noli negligere gratiam que in te est, que data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii; in his te exerce. Luther sola vocatione magistratus aut populi constituit quem sacerdotem. At huiusmodi ordinationes esse hereticorum Tertullianus docuit ante mille et trecentos annos. Quod faciunt ex sacerdotibus laicos et sacerdotalia munera laicis iniungunt, conatur Luther non alios facere sacerdotes quam Pharao et gentiles et sicut scriqtura meminit de Hierobeam, 3. Regum 12, qui ex novissimis de plebe instituit sacerdotes et prohibuit populum ne ascenderet Hierusalem. Sie Luther prohibet ne petant vel agnoscant Romanam ecclesiam, a qua iuxta Cypriani Carthaginiensis episcopi et martyris sententiam omnium ecclesiarum sacerdotalis unitas descendit.

Tertio negat episcopatum differre a presbyterio. Hec fuit heresis Aërianorum. — — Constat enim in primitiva ecclesia tres sacros fuisse ordines, quorum consecrationem sanctus Dionysius secundum ritum apostolicum prosequitur. — — Videmus tempore apostolorum omnes fuisse ordines.

Quarto, quod hic concionatores eum permittunt publice docere qui rite sit vocatus, doctrine dumtaxat meminerunt nec aperiunt quid ad consecrationem misse attineat neque modum vocandi explicant, novimus quam indigne et contra prescripta canonum aliqui vocentur. S. Paulus iubet neminem sibi sumere honorem nisi vocatum veluti Aaronem, ad Heb. 9. Modo Aaron non a plebe vel magistratu tribuum vocatus fuit, sed a deo per Moysem. — — Moyses, rector synagoge, iussu dei unxit et santificavit sacerdotes. Modus autem consecrandi describitur a deo datus Exo. 29. Quare non potest dici humanum inventum et a tempore apostolorum usque ad nos dimanavit forma ungendi et consecrandi sacerdotes, que per Lutheranos contemnitur, sed usurpant sibi vocatione laica sacerdotale officium, sicut Datan Chore et Abyron a terra absorpti, Numeri 16.

Innehållet i denna art. är till stor del endast ett närmare utförande af tankegången i art. 8. Där gällde det att häfda den

fulla kraften af den ordination, som meddelats åt ovärdiga, d. v. s. ordinationens verkningar. Här behandlas förutsättningen för denna åt prästerskapet förlänade, halft magiska makt: ordinationen själf. Hvarifrån hämtar då ordinationen en sådan undergörande förmåga? Trollformeln, som löser alla svårigheter, kan sammanfattas i ett ord: sakrament. Häri ligger, såsom konfutationen också mycket riktigt har antydt, den stora skillnaden mellan luthersk och katolsk åskådning. Den katolske prästen är i besittning af en character indelebilis, som meddelas honom i ordinationens sakrament. Genom denna procedur afskiljes ett för kyrkan egendomligt yttre prästerskap — externum sacerdotium, proprium in ecclesia — och därför — så lyder nästa punkt — innebär Luthers sats om det allmänna prästadömet en sammanblandning af de olika stadierna inom den hierarkiska gradskalan, eller tydligare uttryckt: tanken om det allmänna prästadömet måste afvisas; den leder, konsekvent utförd, till en nivellering, som alldeles strider mot Kristi egen instiftelse; han har utvalt de 12 apostlarna såsom förebild till biskoparna, de 70 såsom förebild till presbytererna o. s. v. Denna kyrkans kallelse »nach der Form dess gaistlichen Rechtens und nach der hailigen Kirchen Einsetzung» (C. G.) har sin förebild i den invigning, som Moses enligt Guds omedelbara befallning meddelade åt Aron (hvarigenom således all medverkan från församlingens sida, sådan som Luther föreslår, är utesluten), och formerna för den katolska kyrkans prästvigning leda äfven beträffande detaljerna sitt ursprung från apostlarnas tid. Endast från Rom — medelbart eller omedelbart — kan en kallelse till prästämbetet komma till stånd; från Rom utgår »omnium ecclesiarum sacerdotalis unitas», det vill m. a. o. säga: endast under förutsättning af en enhetlig och fullkomligt i romersk anda tillämpad princip vid prästeståndets rekrytering kan en kyrklig makt, sådan påfvedömet kräfde för sin existens, äga bestånd. Således: prästvigningens sakramentala karaktär, gränserna såväl mellan präster och lekmän som mellan de respektive prästerliga graderna inbördes — gränser, som fullständigt utesluta hvarje tanke på något allmänt prästadöme —, de högtidliga formerna för meddelandet af prästämbetet samt Roms rättighet att bestämma öfver sitt prästerskap — alla dessa synpunkter måste strängt fasthållas.

Beträffande arten af en prästs verksamhet, så är det icke nog att taga hänsyn till hans förutsättningar att predika evangelium; något, som ställer minst lika stora kraf, är »consecratio missae».

Den 15:de artikeln i C. R. utgöres hufvudsakligen af en tabell öfver de ceremonier, hvilkas fasthållande man ovillkorligen kräfver gentemot de af Lutheranerna egenmäktigt införda förändringarna. Af vikt för konfutatorernas uppfattning om kyrkan äro egentligen blott tvenne ställen. På det ena påpekar man nödvändigheten att iakttaga den af ålder brukliga invigningen af tempel och altare liksom på Moses' tid: *Si ergo templum in quo sanguis hircorum et vitulorum offerebatur tanto honore consecratum et sanctificatum est, quanto magis sacra debent esse templa christianorum, in quibus corpus et sanguis Christi quottidie offertur?* På det andra framhålles den skada, Lutheranerna åstadkomma genom sitt egenmäktiga förfarande: *Concionatores hic in fine etiam ritus quos acceptarunt faciunt liberos, libertatem pretendunt et licentiam fovent.* Två andra synpunkter framhållas i C. G. dels angående skyldigheten att iakttaga de en gång påbjudna ceremonierna: — — *doch sein zu ermanen, das sie die Ordnung der Kirchen, es sey dan der gantzen gemainen Kirchen ader in einer ietzlichen provintz, so bissher an uns mit Andacht und christlich khomen, hinfüro auch sollen halten,* dels angående syftemålet med de kyrkliga ordningarna: *es ist ein irrig Ding, so gesagt wirdt, das die Menschen Satzung, so aufgesetzt sein zu Versönung Gottes und Gnugthuung für die Sünd.* Till två af dessa punkter — mässoffrets betydelse och ceremoniernas ställning såsom *blott* uppfostringsmedel med afvisande af deras meritoriska eller satisfaktoriska karaktär — skola vi återkomma i ett annat sammanhang. Här må det vara nog att påpeka, hurusom den i art. 7 gjorda indelningen af ritus i r. universalis ecclesiae och r. speciales nu ställes i sin fulla belysning. De provinsiella ordningarna måste inom sina respektive områden hållas fullt ut lika strängt som de universella.

Om man jämställer denna kyrka — så känslig visserligen ej för medlemmarnas ohelighet, men för opposition, isolering, individuell själfständighet och förändringar — med de ansatser till nya kyrkliga ordningar, som gjorts på protestantiskt håll, inser man lätt, att den skism, som hotade, var ett angrepp mot den katolska kyrkokroppens själfva lifsnerv. Hvad Lutheranerna kal-

lade missbruk, var för det gamla systemet existensvillkor, och de måste försvaras såsom sådana. Därför är den bild af kyrka och hierarki, som innehålles i konfutationens 2:dra del, relativt klarare och fylligare. Af de 7 artiklarna innehålla alla utom en (de votis) mer eller mindre karaktäristiska bestämningar. Vi lämna här nedan en sammanfattning af de viktigaste.

1. Communio sub una. K. A. B. s. 76, 15: *Laicus temere communicans sub utraque specie, etiamsi non credat utramque necessariam, graviter peccat, quia contravenit precepto ecclesiae.*

s. 79, 10: *Dicimus cum Origene hoc* (dricken häraf alle o. s. v.) *dictum fuisse apostolis tunc ordinem sacerdotalem recipientibus, quibus hoc facto Christus formulam et gustum misse expressit. Proinde ait: hoc facite etc., Luce 22, quo sane verbo iuxta receptam ab ecclesia sententiam eis consecrandi potestatem dedit.*

s. 80, 8: *alterius quoque speciei communionem fuisse antiquam eodem probamus argumento, quod erit tanto fortius, cum tota ecclesia latina hanc communicandi formulam tam tacite sine contentione unanimiter et quasi ductu gubernatione et instinctu spiritus sancti receperit.*

2. Celibatet. s. 83, 25: *Antistites dei puriores esse debent quam ceteri, quia et Christi habent personam et ministros dei mundiores esse oportet. Nemo imperatori ministrat nisi vestimentis claris et mundis indutus. Deus autem quia natura clarissimus est, ministros eius natura magis quam vestibus mundos esse oportet.*

s. 85, 5: *Siricius ante 1140 annos omnimodam sancivit sacerdotum continentiam. — — Quod si dicant: Hec sunt iura humana, nos loquimur de divino iure, eis ita respondeamus: Quis credat aut cui facile persuadeatur tam sanctos ac doctos viros cum tota ecclesia latina per mille annos ignorasse ius divinum?*

s. 85, 12: *Sacerdotes veteris legis pro tempore officii et ministerii in templo separabantur ab uxoribus, Luc. 1, 24.*

s. 85, 17: *Cum sacerdos semper debeat orare, semper debet et continere, 1 Cor. 7, 5, — — — qui quottidie pro suis populique peccatis illibatas deo oblaturus est victimas.*

s. 93, 9: *ministris ecclesiae excellentiorem mundiciam precepit ob excellens eucharistie tractande ministerium.*

C. G. s. *208: Wol ist war, das man in der ersten Kirchen, als an den Dienern der Kirchen Mangel ist gewesen, etwa etliche Layen, so in ehelichen Standt gwesen seyn, zu dem priesterthumb*

hat zugelassen, — — aber — — — der hat solichs thun muessen, ehe er die Weihe des Subdiaconats hat angenommen.

Mässan. K. A. B. s. 95, 16: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his que sunt ad deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis etc. Cum ergo pontificatus externus non cessaverit in nova lege, sed mutatus sit in meliorem, quare et hodie offeret pontifex in ecclesia sacrificium externum, quod non est nisi unum in ecclesia, scilicet eucharistia.*

s. 97, 6: *Christiani ergo sacerdotes iussa Christi exequuntur quibus eis precepit: Hoc facite in meam commemorationem, Luc. 22. Hoc autem facere est consecrare offerre communicare etc., et ea que Christus in cena fecit. Huic et altare in ecclesia habemus iuxta sanctum Paulum, ad Hebreos 13. Notissimum autem est et Hebreis misbeach et Grecis thysiastirion a sacrificando et offerendo dici.*

s. 98, 6 (om mässans hållande på latin); *primo sacerdos persona est totius ecclesie, non solum circumstantium: ideo non mirum quod latine in latina ecclesia celebrat. Auditores ergo in fide ecclesie audiant missam, porro christianus intelligat et attendat finem misse, quia missa celebratur ut offeratur eucharistia in memoriam passionis Christi. Et si apostoli verba pensentur, sufficiat aliquem respondentem supplere amen idiote, id quod canones etiam prescribunt.*

s. 99, 15 (mässans hållande för betalning): *(missa quæ lucrum prestat) apertissimi iuris divini est. Nam quod pro missis celebrandis, pro sustentatione vite dandum celebrantibus docet Christus: Dignus est operarius mercede sua, et Paulus dicit: Quis militat propriis stipendis? Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, que de sacrario sunt edunt, et qui altario deserviunt cum altario participant?*

C. G. s. 217: *Zum gedechtnis des opffers am Creutz gechehen, opffert die Kirche die Eucharistiam im geheimnis* (mysteriis) *Gott dem allmechtigen vater (ain friedsame und sacramentalische Hostia).*

Bikten. s. 102, 25: *Christus instituit potestatem solvendi et retinendi. Jo. 20: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Modo retinere non posset sacerdos, nisi prius constaret sibi de retinendis per con-*

fessionem. Est enim sacramentum iudiciale ubi requiritur cognitio cause.

s. 106, 3 Leo X:s fördömelsedom öfver satsen: *in sacramento poenitentie ac remissione culpe non plus facit papa, episcopus quam infimus sacerdos, imo ubi non est sacerdos eque tantum quilibet Christianus, etiam si puer aut mulier esset.*

C. G. s. 218: *Wie können aber die Sünde eroffnet werden, wenn sie durch die Beicht dem Priester nicht auffgedeckt werden?* (Hieronymus sagt:) *So einen die Schlang der Teuffel heimlich beisst, vnd jn, da niemands von weis, vergifftet mit der Sünden gifft, so er still schweiget, der verwundet ist, vnd thut nicht busse, vnd nicht wil dem bruder vnd Meister seine wunden bekennen. Denn wenn sich ein krancker schemet dem Artzten seine wunde zu entdecken, so kan die kunst der Ertzney, die kranckheit, so sie nicht weis, auch nicht heilen.*

Om åtskillnad på mat och dryck K. A. B. s. 108, 8: *Constitutiones ecclesie tam in cultu divino augendo quam in coercendo concupiscentiam carnis utiles sunt fidelibus et expeditiores faciunt ad divina precepta servanda. Ideo qui eas contemnit aut temere eis resistit deum graviter offendit.*

s. 108, 18: *Prelati habent potestatem faciendi statuta pro salutari regimine, sine quibus hic non vivitur; — — — ordo requirit legem.*

s. 109, 1: *Paulus ipse multas leges dedit preter evangelium, ut de eligendo episcopo, etc: etiam de rebus prophanis. — — — Usi sunt hac potestate et alii apostoli, quando prohibuerunt immolare idolis sanguinem et suffocatum, Act. 15. Ideo sequitur, cum pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, que erant decreta ab apostolis etc.*

s. 110, 18: *Cum afferunt docuisse catholicos observantiam constitutionum humanarum esse utilem ad promerendam gratiam et satisfactionem pro peccatis. At recte docuerunt catholici utpote instructi a spiritu sancto: Quoniam obedientia melior est quam victima.*

s. 111, 21: *Precepta ab ecclesia faciunt expeditiorem ad precepta dei observanda.*

s. 111, 30: *Non est noverca ecclesia sed legitima mater, que nihil precipit impossibile. Non enim ita precipit festa, quin necessitatem politicam excipiat.*

s. 112, 9: *Illa que non scripta sed tradita custodimus, que quidem toto orbe terrarum observantur, datur intelligi vel ab ipsis apostolis vel plenariis conciliis, vel quorum est in ecclesia saluberrima auctoritas commendata atque statuta retineri.*

C. G. har ej många tillägg att göra. Vi anföra blott: s. 218: *Wir wissen aus dem Apostel, das alle Oberkeit von Gott sey, vnd sonderlich die Geistliche Oberkeit von Gott gegeben sey zur erbawung. Darumb sollen von einem Christlichen vnd der heiligen Kirchen gehorsamen hertzen, derselbigen heiligen Catholischen vnd Apostolischen Kirchen satzungen angenommen werden.*

s. 219: *So denn die Prelaten macht haben zu regiren, so müssen sie auch macht haben statuten zu machen zu heilsamen regierung der Kirchen. Denn es hat auch derselbe Apostel beuohlen den Corinthern, das alles sol vnter jnen ordentlich zugehen. Diss kan aber ohne gesetzen nicht geschehen.*

Artiklarna om communio sub una, om celibatet och om mässan stå i mycket nära sammanhang med hvarandra, och de beröra alla på ett mycket intimt sätt hierarkiens väsen. Den särställning, som kyrkan på dessa 3 punkter lyckats genomföra och bevara åt sina tjänare, var den egentliga grunden till hennes makt. Det gällde då först och främst att afvisa alla oberättigade anspråk, att hålla sin bestämmanderätt fri från all obehörig inblandning. *Kyrkan* måste äga makt att afgöra öfver, hvad som skulle betraktas som synd eller icke. En lekman, som begår nattvarden under båda gestalterna, syndar, icke emedan denna handling i och för sig under alla omständigheter skulle vara synd, utan emedan han bryter mot kyrkans befallning. Kyrkan har lagt beslag på nattvarden såsom i särskild betydelse *hennes* egendom. Det var i strängaste mening blott henne och hennes representanter, Kristus åsyftade i instiftelseorden. En tradition, sådan som communio sub una, hvilken under hennes odelade bifall ostördt fått utbreda sig inom kristenhetens gränser, måste anses auktoriserad. Kyrkan kan i ett sådant fall åberopa sig på Andens omedelbara ledning, på sin ställning såsom den rena lärans väktare, på sin befogenhet att i renlärighetens intresse stämpla äfven riktiga uttryckssätt och formuleringar såsom oriktiga [1]). Men denna företrädesrätt föder mot-

[1]) T. ex. förbudet för uttrycket »christotokos», se nedan, art. sub utraque specie under 1 Kor. 11.

svarande förpliktelser. Står kyrkan omedelbart under inflytande af gudomlig inspiration, d. v. s. kunna hennes representanter betraktas såsom i särskild grad Guds tjänare eller ställföreträdare och i kraft däraf såsom bärare af Kristi person, så måste de också iakttaga en större renhet än mängden. Giltigheten af celi batslagen hvilar icke på mänsklig, utan på gudomlig rätt. Visserligen har det icke alltid varit möjligt att iakttaga denna förordning, och kyrkan var fullt berättigad att, när hon så fann lämpligt, tolerera äfven gifta präster, men nu har hon annorlunda beslutit. Det är således kyrkan, det tillkommer icke blott att afgöra, hvad som är gudomlig rätt eller ej, utan rent af att *göra* en bestämmelse till gudomlig rätt. — Den katolske prästen är direkt en arftagare af det gamla testamentets offerpräster. Lagar, som för dem gällde endast temporärt, gälla för honom beständigt. Och hvad som gör honom till, hvad han är, är uppdraget att handhafva vården om eukaristien; ej blott rätten att åtnjuta den hel och oafkortad, utan framför allt fullmakten att konsekrera. Här först förverkligar han i full omfattning, hvad som under gamla testamentet endast kunnat uttryckas i dunkla sinnebilder. »Det yttre prästadömet har blifvit förvandladt till ett bättre.» Den prägel af omedelbar gudomlig inspiration, som hvilar öfver gamla testamentets gudstjänstordningar, har i ännu högre grad kommit den katolska kyrkan till del. Här är Guds rike förverkligadt utan inskränkning, och dess lagar komma till uttryck i en orubblig, aldrig vacklande tradition. Prästen såsom bärare af detta Guds rike är till sin person höjd öfver alla lokala inskränkningar, öfver alla individuella eller nationella hänsyn. Han är en »persona totius ecclesiae». Det är af hans handlingar, som den enskildes eviga väl eller ve beror; den personliga uppbyggelsen kan lämnas åsido. Det är t. ex. ingalunda nödvändigt, att hans åhörare förstår, hvad som läses. Hvad är det då, som skänker prästens görande och låtande denna oerhörda betydelse? Det är offret. Offret är höjdpunkten i den prästerliga verksamheten, offret ställer prästen så oändligt framför lekmannen, offret är det förnämsta af allt, som kyrkan har att skänka sina medlemmar. Fullmakten att offra gaf Kristus sina lärjungar vid nattvardens instiftande i och med orden: »hoc facite», just en terminus tecnicus för offret; det är en offerhandling med »victima» och »altare» alldeles som i gamla testamentet, blott med

den skillnaden att det i kyrkan förrättade offret är oblodigt. I betraktande af den välsignelse, den enskilde i och med allt detta får åtnjuta, är det naturligt, att det bör ligga honom om hjärtat att visa sin materiella erkänsla. Enligt gudomlig rätt är prästen skyldig att förrätta detta offer, för så vidt det gäller en särskild person, endast mot kontant vederlag. Offret, som till sitt väsen skulle kräfva den offrandes isolering från allt världsligt, har varit ett medel som få andra att tjäna kyrkans rent världsliga syften, att göra henne till slaf under dem i st. f. till deras behärskare. Och härmed äro vi inne på frågan om prästens ställning gentemot sina »undersåtar». Offret ger honom hans rent pekuniära fördelar; biktinstitutionen och den i sammanhang därmed stående rätten att utfärda för samvetena bindande förordningar ger honom hans moraliska och juridiska myndighet. Användandet af löse- och binde-nyckeln betraktas nästan uteslutande såsom en maktfråga. Graderingen af de olika mått af syndaförlåtelse, som det tillkommer de respektive kyrkliga funktionärerna — från påfven och ned till den olärde prästen — att meddela, regleras efter en nästan militärisk rangordning och med militärisk punktlighet. Af sammanhanget i artikeln om bikten framgår vidare, att förbindelsen mellan Gud och människan ovillkorligen måste förmedlas af prästen eller rättare: prästen är den i Guds ställe fungerande domaren. Boten är ett »sacramentum iudiciale», ett domssakrament. En synd, som icke yppats för prästen, är eo ipso *icke* yppad. Den sjuke, som icke fått något råd af den officielle läkaren, *måste* gå under. En så privilegierad ställning, som den prästen i detta afseende åtnjuter, öppnar tillfälle till rättigheter af nästan oöfverskådligt omfång. Om prästernas förordningar icke respekteras, så är det därmed Gud själf, som föraktas. Ty vördnaden för prästen tar sig först och främst uttryck i lydnad, lydnad för hans föreskrifter. Paulus och apostlarna ha utfärdat många stadgar vid sidan af evangelium t. o. m. rörande rent profana ting. Kyrkan och prästerskapet ha efter dem ärft samma rättighet. Därför äro de gällande konstitutionerna att betrakta såsom utfärdade af apostlarna och deras ställföreträdare, såsom heliga lagar, hvilkas hållande dels skänker en ökad villighet och anpassningsförmåga dels och framför allt är gagneligt till att förtjäna nåd och försona för synden. Lydnad (mot kyrkan) är bättre än offer. Men trots sin kategoriska och ovillkorliga karaktär kunna

dessa fordringar — så tillmötesgående är kyrkan — i händelse af »necessitas politica» högst väsentligt reduceras. Dock måste man ihågkomma apostelns befallning, att allt bör tillgå ordentligt, och för en dylik ordning tarfvas det lagar. Prästerskapet äger en verklig regerande myndighet med rättighet att kräfva lydnad för alla anspråk, som tillkomma en sådan. Ty all öfverhet och i synnerhet den kyrkliga är af Gud. Därmed äro vi inne på konfutationens sista artikel: »de potestate ecclesiastica».

K. A. B. s. 124, 13: *Pontifex, habens potestatem ecclesiasticam in actu, etiam habeat gladii secularis potestatem in habitu, quem sane gladium reconditum teneat in vagina cum Petro. Quemadmodum pontifex fecit Adrianus* — — — (qui) *Carolum Magnum* — — — *Romanum imperatorem declaravit et Romanum imperium in eius personam ad Germanos transtulit.*

s. 124, 26 (conclusio): *In ecclesia dei potestas est ecclesiastica a Christo instituta, qua sacerdotes prelati non solum habeant potestatem super corpus Christi verum et mysticum, potestatem docendi et excommunicandi et necessaria recipiendi, sed universaliter potestatem habent regiminis in suos subditos, ut ordinentur in vitam eternam.*

s. 125, 10: *Potestatem generalem regiminis dedit Petro: Petre, pasce oves meas. Huic data est potestatis plenitudo. Alii vero prelati inferiores vocati sunt in partem sollicitudinis,* — — — *1 Tim. 5: Adversus presbyterum accusationem noli recipere nisi sub duobus aut tribus testibus. Judicialia ergo etiam tunc habebant tempore apostolorum.* — — *Eph. 4: Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam vero prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consumationem sanctorum in opus ministerii et edificationem corporis Christi.*

s. 126. 4: (episcopi habent) *non solum potestatem ministerii verbi dei sed etiam potestatem regiminis, coercitive correctionis ad dirigendos subditos in finem beatitudinis eterne. Ad potestatem autem regiminis requirit se potestas iudicandi diffiniendi discernendi et statuendi ea, que ad prefatum finem expediunt ut compellant ingredi ad cenam iuxta parabolum evangelii tardos et pigros. Luc. 14.*

s. 126, 12: *Potestatem predicandi et sacramenta administrandi et nos episcopis tribuimus, verum non solam. Ideo falsum est,*

quod exerceatur tantum per ministerium verbi, nisi etiam pastor per virgam exercuerit. Falsum etiam quod exerceatur tantum circa res eternas, nam et circa res temporarias versatur, quatenus a spiritualibus pendant. Sic beatus Gregorius Cyriaco scribit: Quisquis in loco regiminis est necesse habet aliquando etiam terrena cogitare et exteriorum quoque curam gerere, ut grex commissus valeat ad ea que sunt sibi explenda subsistere. Falsa est ergo concionatorum illatio potestatem ecclesiasticam nihil agere debere in civilibus ordinationibus contractibus etc. Nam per hoc volunt clerum subiicere in civilibus magistratui prophano et eum exuere privilegiis.

s. 126, 33: *Gen. 47: — — Ex eo tempore usque in presentem diem in universa terra Egypti regibus quinta pars solvitur absque terra sacerdotali. Hic habemus testimonium sacre scripture, quomodo gentilis rex ante tria millia annorum tribuit immunitatem sacerdotibus. — — — Christus docuit hanc immunitatem sacerdotum* (Mat. 17): *ergo liberi sunt filii.*

s. 127, 19: *Gaius papa constituit ne laici sacris initiatos coram iudice seculari conveniant. — — Clemens scribit: Si qui ex patribus habent negocia inter se, apud presbyteros ecclesie quicquid est dirimatur.*

s. 128, 10: *Quod autem potestatem secularem permittunt concinatores episcopis ex largitione imperatorum regum et principum, bene faciunt neque liceret concionatores exuere episcopos imperiali beneficentia; cum Machabei et regiam potestatem habuerint et sacerdotalem — — — et permixta fuerit regalis et sacerdolalis tribus in veteri testamento.*

Såsom bevis för prästerskapets domsrätt i värdsliga ting och för kyrkans befogenhet att innehafva värdsliga besittningar anföres Pauli yttrande: »Veten I icke, att vi skola döma änglar? Mycket mer då i timliga saker,» samt evangeliets berättelse om Judas, som bar pungen.

s. 129, 7: *Cum enim matrimonium sacramentum sit ecclesie, quis melius iudicabit quam iudex ecclesiasticus? cumque decime descendant de iure divino et debeantur de iure canonico ecclesie, optime ecclesiasticus iudicabit iudex.*

s. 129, 30: *Episcopi autem apostolos, non Moysem imitantur in constitutionibus suis et sanctum Paulum neque onerant servitute Mosaica populum, sed promoventia salutem anime et cultum dei subditis iniungunt neque per has constitutiones augent peccata sed me-*

rita et virtutes: verum prevaricatio et transgressio augent peccata, alioquin et deum dicerent laqueos animabus ponere.

s. 130, 6: *Libertas evangelica non potestatem excludit et obedientiam superioris nec statuta illius, quoniam non est potestas nisi a deo, itaque potestas ecclesiastica est a deo.*

s. 130, 14: *Pontifices et sancti patres suis constitutionibus edificant ecclesiam fructibus obedientie, bonorum operum, mortificationis carnis etc.* Sådana konstitutioner med kraf på absolut lydnad omtalas Apg. 15.

s. 130, 22: *Cum potestas sit a deo data et instituta, illa autem potestas regiminis includit potestatem condendi statuta salubriter pro regimine subditorum, quatenus ordinantur in vitam eternam, omnia ergo huiusmodi plantata sunt a deo* således en plantering, som icke skall »uppryckas med rötterna».

s. 130, 27: *si quando transgrediuntur ecclesiasticas constitutiones — — etiam contra deum faciunt.*

s. 131, 24: *constitutiones illas non obligare in foro conscientie negamus.*

Sabbatens hållande grundar sig på en direkt gudomlig befallning, såsom framgår af dekalogen. Men likväl *auctore spiritu sancto ecclesia mutavit sabbatum in dominicum diem*, 132, 17.

s. 133, 26: *episcopi etiam (si vellent) non possent constitutiones universalis ecclesie delere sine eius consensu, ad quod particularibus diœcesibus constituitur.*

I denna artikel ha författarna med en viss fullstänghet sammanfört de olika sidorna af kyrkans makt. Därför återfinnes här också åtskilligt, som redan blifvit antydt i det föregående. Innehållet torde kunna sammanfattas på följande sätt: Kyrkan äger:

makt öfver Kristi *sanna* kropp (makten att förvalta sakramenten);

makt öfver Kristi *mystiska* kropp (makten att förlåta synder);

makt att lära (predika) och excommunicera;

makt att för sina tjänares arbete mottaga den för deras utkomst nödvändiga lönen;

makt att regera.

Hufvudintresset knyter sig här till de båda sista punkterna, speciellt till »potestas regiminis». Mer i förbigående framhålles,

hurusom prästerskapets rättighet att mottaga ersättning för sitt arbete och i sammanhang därmed kyrkans rätt att innehafva värdsliga besittningar går så långt tillbaka i tiden som till Josefs undantagslagstiftning för det egyptiska prästerskapet, och hurusom Kristus i nya testamentet har auktoriserat samma tanke, då han anförtrodde Judas uppdraget att bära pungen, i hvilken gåfvor mottogos.

Åtskilligt utförligare ha, som nämndt, författarna varit beträffande kyrkans anspråk på andligt och världsligt regemente. Redan själfva anslaget tyder på mycket vidtgående önskningar. Formuleringen är visserligen något oklar, men tankegången är tydlig. Den ansluter sig till läran om de båda svärden, som enligt Bernhards tolkning är att tillämpa på påfven, och som sedan upptagits i bullan »Unam sanctam». När därtill kommer hänvisningen på Hadrianus I, som genom sitt maktord skulle ha öfverflyttat kejsarvärdigheten till germanerna, så kan man knappast misstaga sig om författarnas program. Påfven äger att utskifta troner, nu som under Romarkyrkans glansdagar, han äger att göra fritt bruk af alla de maktmedel, som stå till den världsliga myndighetens förfogande efter förebilden af den ställning, Judas Machabeus en gång intog såsom samtidigt präst och konung.

Den potestas regiminis, som tillkommer påfven, karaktäriseras såsom plenitudo potestatis, den fulla, odelade makten, jämförd med det lägre prästerskapets pars sollicitudinis. Denna makt har Kristus meddelat Petrus och hans efterträdare med orden: »föd mina får!». Redan nya testamentet kan uppvisa en ganska fullständig rangskala: apostlar, profeter, evangelister, herdar och lärare. Den hierarkiska ordningen är således tryggad. Hvad särskildt biskoparna beträffar, så går deras befogenhet långt utanför den blotta uppgiften att handhafva vården om det gudomliga ordet och dess förkunnande. Äfven dem tillkommer potestas regiminis med allt, hvad som därtill hör, rätten att straffa, rätten att döma samt »Gewalt zu entschiden, zu erkhennen, zu tsetzen die Ding, so guet und fürständig sind zu Erlangung der ewigen Seligkeit». Detta sista innebär ju en fullständig makt öfver åhörarnas samveten. Men deras välde sträcker sig ännu längre. Det rör sig icke blott om andliga, utan t. o. m. om rent timliga ting, ända därhän att det kan träda hindrande emellan vid eller

alldeles upphäfva de värdsliga myndigheternas bestämmanderätt. Prästerskapet måste i och för sin egen värdighet och för den kyrkliga ordningens upprätthållande kräfva fri jurisdiktion. I vissa fall är ju också på grund af sakens natur den prästerlige domaren mest ägnad att sitta inne med den största sakkunskapen, såsom t. ex. rörande äktenskapsmål eller tionde. Naturligtvis har det i hög grad befordrat hierarkiens maktställning, att man kunde undanhålla den världsliga domstolen alla tvister rörande de kyrkliga utskylderna. Men ännu viktigare var det, att prästen själf vid alla anklagelser blott ägde skyldighet att stå till svars inför sina ämbetsbröder. Och denna hans undantagsställning häfdas synnerligen kraftigt med bevis, som gå tillbaka ända till den äldsta apostoliska traditionen.

I öfverensstämmelse med den höga ställning, som klerus intar, stå också dess handlingar och bestämmelser såsom heliga och oantastliga. Kyrkans konstitutioner höja sig vida öfver den mosaiska lagen; på dem uppbygges kyrkan, genom dem möjliggöras förtjänster, de bereda väg till den eviga saligheten. Lydnaden för dem måste gå före allt annat; den, som öfverträder dem, har därmed förbrutit sig mot Gud själf. Alla dessa minutiösa föreskrifter, vare sig de gälla stort eller smått, yttre förhållanden eller inre, bevarandet af gamla ordningar eller införandet af nya, äro i fullaste mening att betrakta såsom bindande »in foro conscientiae». Hvad som en gång blifvit kyrkligt fastslaget, kan icke upphäfvas ens af en biskop, t. o. m. om den ifrågasatta ändringen blott skulle gälla ett partiellt område. Öfver allt och öfver alla står den universella kyrkans auktoritet; inför den komma t. o. m. direkt gudomliga befallningar, såsom t. ex. sabbatsbudet, till korta. Den enda form af kristlig frihet, som därmed låter sig förenas, är frihet från Mose-lagen och från synden. Och hvad angår friheten från Mose-lagen, så är den till stor del endast skenbar. Så ofta det passar, får den levitiska och öfversteprästerliga institutionen tjäna som förebild. Här som så ofta rörde man sig efter två linier. I detalj företedde de gammaltestamentiga ordningarna alltför stora analogier med det katolska, hierarkiska systemet för att kunna lämnas obegagnade. I princip däremot hade de mistat sin egentliga attraktionskraft därmed, att de af Kristus och apostlarna förklarats afskaffade. Men trots alla försök att häfda motsatsen

står det dock kvar, att den romersk-katolska kyrkan i mångt och mycket hvilar på den antikverade mosaiska lagstiftningens grund, och att den på sina medlemmar utöfvar ett tvång, som — de facto — upphäfver så godt som all individuell frihet.

Från C. G. finns det beträffande art. 7 ej något af vikt att tillägga. Däremot kunna från den första redaktionens afslutning anföras några allmänna bestämningar:

s. 136, 18: *Longe enim infirmior est mens humana quam ut possit absque ecclesie auctoritate fidei nostre sancta mysteria, articulos propriis viribus enucleare comprehendere aut stabilire. Nam hic oportet intellectum captivare in opsequium Christi nec proderit extra unitatem eccelesie ad scripturas confugere et ab illis querere veritatem, quoniam scripture sine spiritu dei recte intelligi non possunt. Spiritus autem dei promissus est ecclesie, non his qui ecclesia recedunt. Nam sicut anima non informat membrum a corpore abscissum, ita et Christi spiritus non informat membra ea que a corpore Christi, quod est catholica ecclesia, prescinduntur aut recedunt. Hec ecclesia catholica extitit in symbolo apostolorum cunctis christianis fidelibus, sic ut nulli sub salute sua permittatur ut a primo secundo tertio etc. articulo apostolici symboli discedere possit aut debeat. Nam sicut extra arcam Noe nemo salvari aqua potuit, quinimo omnes diluvio perierunt et absorpti sunt, ita etiam extra unitatem ecclesie prorsus nemo salvabitur. — — — Admonendi sunt itaque illustrissimi principes — — — ut omisso nove confessionis casso labore antiquam fidei regulam nobiscum unanimiter confiteantur. — — Nam si suo sensui plus quam totius ecclesie sensui confidere aut credere voluerint, nunquam profecto stabilem potuerunt habere vel fidem vel salutem. — — Nam — — de sola ecclesia scriptum est quod sit firmamentum et columna veritatis, quod sit edificata super petram, que est veritas ipsa, quod spiritus veritatis cum ea maneat in eternum.*

I detta sammanhang kan erinras om hvad C. G. yttrar på tal om mässan s. 216: *Dieweil die hailig christlich Kirchen von Zeit der hailigen Apostell dermassen durch die gemain Christenhait bis anhero und heutig Tag von dem Opfer der heiligen Mess für die Lebendendigen und die Todten gelernet und gehalten hat, so ist billich, dass in dem gantzen Rhömischen Reich von dem hailigsten Opfer in der Mess dermassen fürter von meniglich auch solichs unzerbrochen gehalten und gepraucht werde.*

Här framlyser klarare än förut det andliga förmynderskap, på hvilket kyrkan gör anspråk gentemot sina medlemmar. Den bibliska maningen att taga förnuftet till fånga under Kristi lydnad innebär en ovillkorlig skyldighet för hvarje bibelläsare att böja sig för den af kyrkan auktoriserade bibeltolkningen. Kyrkan är Kristi kropp; hon ensam har löftet om den helige Ande; hon ensam kan bjuda möjlighet till ett sant andligt lif, till räddning undan evig död, liksom Noaks ark under syndaflodens dagar var den enda utvägen till räddning undan vattnet. Och bryggan till enhet med kyrkan utgöres dels af traditionen, dels och framför allt af trosregeln. Från denna ha protestanterna — det är den tysta förutsättningen — afvikit[1]. Men inom kyrkan bevaras symbolum apostolicum såsom den dyrbaraste skatt; därför är det om kyrkan och endast om henne skrifvet, att hon är sanningens grundfäste och pelare. Må då motståndarna i full samdräkt med katolikerna bekänna: vi tro en, helig och apostolisk kyrka!

Med ledning af den ofvan gjorda framställningen skulle då hufvudpunkterna i konfutationens kyrkobegrepp vara följande:

1. Kyrkans sammansättning och ordning: kyrkan såsom hvilande på en minutiöst utbildad hierarkisk organisation och på ceremonier, hvilka senares växling de facto är starkt begränsad, hvilkas likformighet är en af de viktigaste förutsättningarna eller åtminstone en conditio sine qua non för kyrkans enhet.

2. Denna enhet beskrifves därjämte till sin inre sida: Ur denna synpunkt fattad ter den sig såsom stereotyp permanens; den står i växelverkan med en lika stereotypt fattad, permanent tro och tillåter lika litet som denna några språng eller luckor i rum eller tid.

3. Kyrkans helighet betonas kraftigt, men det är en helighet, som ej anfäktas af medlemmarnas oheliget; ej ens dödssynder utesluta för konfutatorernas medvetande från denna Kristi kropp, endast excommunicatio maior.

---

[1]) Detta konfutatorernas försök att påvisa Lutheranernas afvikelse från articuli fidei kan ha varit af en viss betydelse med hänsyn till tillämpningen af Codex Justinianus, dekretet: de summa trinitate, som stadgar ett bestämdt juridiskt straff för hvar och en, som förbrutit sig mot nämnda trosregel. Ahnfelt, Lutherdomens ställning, sid. 48.

4. Kyrkans ställning såsom förvaltare af nådemedlen. I kraft af den åt henne från Gud meddelade fullmakten kan hon garantera en under alla förhållanden oförminskad effektivitet af ordet och sakramenten, alldeles oberoende af den vid tillfället fungerande prästens religiösa eller sedliga tillstånd.

5. Kallelsen till prästämbetet. Ordinationen måste betraktas såsom ett sakrament; först därmed får prästen den plats inom systemet, som tillkommer honom, såväl nedåt: vis-à-vis lekmännen, som uppåt: vis-à-vis Rom. Sacramentum ordinis utgör förutsättningen för hans riktiga utöfvande af sitt ämbete — hvars viktigaste moment: »consecratio missae» ej får förglömmas — och reglerar därjämte förhållandet mellan de olika graderna i den hierarkiska rangskalan.

6. Isoleringen mellan det världsliga och det andliga ståndet måste hållas uppe. På grund af sin rätt att bestämma, hvad som är synd eller ej, har kyrkan förbjudit vinets åtnjutande vid lekmannakommunionen. På grund af det utomordentligt viktiga uppdrag, kyrkan meddelat sina präster, — konsekrationen — har hon ålagt dem celibat. Och på grund af den dominerande roll, som hon gifvit åt offertanken, har hon lyckats att själf intaga ställningen såsom arftagare till den gammaltestamentliga, teokratiska institutionen med alla dess af Gud omedelbart förlänade rättigheter samt därjämte att häfda anspråken på att nu under det nya förbundets tid representera det fullkomligt till alla delar förverkligade Gudsriket. Det offer, hon förrättar, har en lika nödvändig karaktär som någonsin något offer under gamla testamentet, ja som Kristi eget offer på korset. Det är kyrkan, som genom sitt offer försonar för synden, och som vederlag för, hvad hon i detta afseende bringar, kan hon af sina medlemmar fordra snart sagdt allt. Hon kan fordra, att de vid regelbundet återkommande biktperioder skola för hennes representanter utan förbehåll, utan inskränkning yppa äfven det obetydligaste af hvad som rör sig innerst i deras själslif. Hon fordrar oinskränkt härskarmakt så öfver deras samveten som öfver deras världsliga egendom. Hon fordrar för sig och sina tjänare frihet från de lagar, som annars gälla såsom bindande inom det världsliga samhället. Hon fordrar ett politiskt välde, som sträcker sig högre än t. o. m. kejsarens spira.

7. Skriften och dess utsagor sakna bindande kraft, så länge de begagnas utan anlitande af kyrkans egen auktoriserade utläggning. Endast den romersk-katolska kyrkan, denna apostoliska, på trosregelns grund uppbyggda kyrka, har löftet att vara sanningens pelare och grundfäste. I henne har sanningens Ande tagit sin boning; därför är hon ofelbar.

Den bild, som vi ofvan sökt återgifva, är, som man finner, tecknad blott i konturlinier. Nyanser och schatteringar ha i de flesta fall fått stå tillbaka. Icke desto mindre måste man erkänna, att författarna lyckats träffa just de karaktäristiska dragen, och att de utfört dem med en viss fullständighet. Ingen annan punkt i konfutationen har, så vidt jag kunnat finna, blifvit föremål för så mycken omsorg. Något nytt ha konfutatorerna visserligen icke förmått bringa, men, om man tar hänsyn till, att det gällde en fråga, som intog en relativt undanskjuten plats i den katolska dogmatiken, är deras arbete värdt all aktning. Det visar, hurusom de haft en tydlig förnimmelse af, att deras system icke kunde försvaras i spridda detaljer, utan endast såsom en sluten enhet, grupperadt kring en öfversta, allt behärskande synpunkt. Det visar också ett klart medvetande af, *hvad* som i detta afseende ägnade sig att göra den bästa tjänsten. Det var och förblef den gamla katolska medeltidskyrkan.

* * *

Vi gå nu att undersöka beskaffenheten af det försvar, som den ortodoxa trons representanter sitt uppdrag likmätigt, presterade. Det material, som därvid bör komma i betraktande, är dels vederläggningen i dess första form: Catholica Responsio, dels den inför de samlade ständerna — såväl katoliker som protestanter — offentligen upplästa Confutatio Germanica. Det skall härvid bekräfta sig, hvad vi redan under framställningen af konfutationsurkundernas tillkomst uppvisat, att författarna genom omständigheterna tvungos att — mot sin önskan — röra sig inom synnerligen snäft tillmätta gränser. En jämförelse med den öfriga samtidiga katolska litteraturen, sådan den vi i anslutning till referatet af C. G. meddelat, torde därför ej alldeles sakna sin betydelse, när det gäller att bedöma den ståndpunkt, ur hvilken det konservativa partiets motskrift vuxit fram.

Konfutationen i dess första gestalt.

Catholica et quasi extemporalis responsio super nonnullis articulis Catholice Cesaree Maiestati Hispanice proximis diebus in Dieta Imperiali Augustensi per Illustrissimos Electorem Saxonie ac alios quosdam Principes et duas Civitates oblatis MDXXX.

Ecclesia est columna et firmamentum veritatis.

Vördnadsvärde Kejsare! Efter att ha mottagit kurfurstens af Sachsen m. fl. trosbekännelse har Eders majestät beslutat, att kardinallegaten Laurentius (Campegi) skulle låta några lärde få del däraf för att gilla det, som stod i öfverensstämmelse med

---

Anm.

Utom de af Ficker själf meddelade rättelserna har jag antecknat några uttryck, som väl äro att betrakta såsom tryck- eller skriffel:

sid.	60, 25	står similia	läs civilia
»	68, 6	» nos	» non
»	76, 3	» ineundam	» iucundam
»	90, 20	» Verum Heinrici	» Verum tempore Heinrici
»	93 28,	» nubant ante... possunt.	» nubaut, ante... possunt?
»	104, 6	» Periculum	» Initium
»	119, 17	» mundus.	» mundus?
»	124, 28	» mysticam	» mysticum, (jfr. 125,2).
»	124, 29	» intercipiendi	» recipiendi (jfr. 125,8).
»	128, 18	» voluit esse christianos iudices	» noluit esse Christus iudex.
»	133 10,	» nolunt	» volunt
»	133, 26	» etiam non	» etiam si vellent non
»	135, 19	» potestati super	» potestati tum commemorare super.

den rena läran och uppsätta en redogörelse öfver det andra. Hvilket nu blifvit gjordt (och med följande resultat):

1) Har man påträffat något, som icke står i strid med vår tro; men detta är då icke uppfunnet af kurfursten eller hans parti, utan sådant som kyrkan och de heliga lärarne allt ifrån den kristna trons första begynnelse hafva bekänt. Eders Majestät kan då uppmana vederbörande att därvid förblifva.

2) Innehåller bekännelsen mycket, som kommer i strid med hvad samma författare under det föregående decenniet publicerat och sökt inprägla i en oerfaren allmänhet. Alla skrifter med sådant afvikande innehåll böra göras oskadliga.

3) Finnes där sådant, som hvarken öfverensstämmer med skriften eller med de af kyrkan godkände »doktorernas» lära, och som därför varit fördömdt sedan århundraden tillbaka. Beträffande sådana artiklar bör Eders Majestät uppmana ifrågavarande furstar till öfverensstämmelse med »den katolska kyrkan, som sannerligen är sanningens pelare och grundfäste och Kristi brud, ledd af den Helige Ande till evig tid».

4) Utom de i C. A. förebragta, irrläriga artiklarna existera många andra kätterier, som härleda sitt ursprung från Luther, en del af dem framställda nu för första gången, andra redan för längesedan dömda, men af honom åter framdragna. Med afseende på dessa synes det rådet vara det bästa — för att återställa endräkten i Tyskland —, att Eders Majestät låter tillhålla vederbörande att i tysthet (tacite, utan invändningar) afstå från och återkalla sådana irrläror.

5) Utom de otaliga villfarelser, hvilka Luther och hans anhängare uppväckt, ha därjämte en del andra förskräckliga kätterier kommit fram i sammanhang med den tvedräkt, som utbrutit inom Lutheranernas egen krets; så Kapernaiter, Anabaptister m. fl. Ehuru den nya lärans målsmän själfva förbanna sådana sekter, är det dock uppenbart, att de härstamma från Luther. Därför synes det vara rådligast för Eders Majestät att snarast möjligt med roten upprycka dessa villoläror samt förmå furstarna att icke längre tåla deras upphofsmän inom sina områden. Och på det att Eders Majestät må kunna bilda sig ett omdöme om, hvad den öfverlämnade bekännelsen innehåller, och hur det, som man förut sökt inprägla i folket, står i strid häremot, följer nu här nedan en vederläggning.

I.

Antagandet af Nicenska mötets beslut: »det gudomliga väsendets enhet i 3 personer», godkännes [1]. Men hur kan då Luther skrifva: »min själ hatar ordet homousion»? Det är dock fastställdt just af Nicenska mötet såsom sammanfattande uttryck för dess bekännelse mot Arianismen och innebär ingenting annat än *en* »essentia» i tre personer. Vidare, hur kan reformatorernas antagande af ordet »person» stå tillsammans med deras ofta upprepade förklaring, att de icke vilja acceptera, hvad som icke innehålles i skriften, hvilket ju icke är fallet med »person»? Och med hvad rätt kan Melanchton åberopa nämnda koncilium som auktoritet [2], han som själf uttalat sig så skarpt om Nicenska mötet, likställt de där förordnade botformerna med blott mänskliga traditioner, klandrat dem därför att de motverkade frombeten, beskyllt dem för att fördunkla nåden och klagat öfver, att tron blifvit ersatt med satisfaktioner? Liknande uttalanden har äfven Luther låtit komma sig till last.

Anm. Af det anförda framgår, att diskussionen egentligen gällde något helt annat än det gudomliga väsendets enhet i 3 personer. Artikelns hufvudsyfte är att ställa reformatorerna till ansvar för deras ringaktande af en ekumenisk synod och dess beslut. Dess positiva innehåll är således ett betonande af kyrkans rätt att utfärda bestämmelser i lära och kult, sådan som denna rätt tagit sig uttryck särskildt på mötet i Nicaea.

Appendix. Furstarna fördöma med rätta motståndarna till denna artikel. Önskligt vore blott, att de aldrig tilläte sina predikanter (concionatores) att återupplifva redan fördömda irrläror [3].

II.

Med rätta bekänna furstarna här arfsynden [4]. Men artikeln synes af predikanterna ha uppblandats med oriktiga tillsatser.

---

[1]) C. P. I, 1.
[2]) Antydes C. P. I, 2.
[3]) C. P. I, 3.
[4]) C. P. II, 1.

1) De göra en felaktig tolkning af begreppet arfsynd: »att födas utan fruktan för Gud, utan förtröstan på Gud» o. s. v. Något sådant förutsätter nämligen en helt utvecklad människa med förnuftets fulla bruk och är därför att betrakta såsom ett »peccatum actuale» [1]).

2) De bestämma det onda begäret (concupiscentia) såsom synd i egentlig mening (peccatum proprie) [2]), något som i sin egenskap af synd skulle kvarstå äfven efter dopet [3]); men på det sättet förringas dopets värde, och en sådan åsikt går ännu längre än »Katabaptisternas» påstående, att barn af kristna föräldrar bli saliga äfven utan dop. Vidare: om ett sådant tillstånd af synd medför den eviga döden, så måste i enlighet härmed äfven ett döpt barn vara hemfallet åt evig död.

Appendix. Att furstarna fördöma Pelagianerna [4]), är i sin fulla ordning. Men här kan kejsaren se, hur den ena sekten verkar till den andras upplösning. Ty fördömelsedomen träffar med samma rätt Zwingli, Bucer och deras parti. Och hvarför tillbakavisar man icke Melanchton, som förnekar, att skriften gör någon skillnad mellan arfsynd och verksynd; eller Luther själf, som lär, att arfsynden alltid kvarblifver?

III.

Äfven på denna punkt är furstarnas och predikanternas bekännelse korrekt [5]). Men här handla de rakt i strid mot den bekanta grundsatsen: att icke godkänna något, som ej låter sig bevisas med klara och tydliga skriftord.

1) Eftersom C. A. citerar symbolum apostolicum: hvar någonstädes omtalar skriften, att apostlarna författat något sådant? För en katolik, som i motsvarande fall följer modren-kyrkans auktoritet, är saken icke tvifvelaktig. Men för dem, som icke vilja rätta sig därefter, måste frågan framstå såsom mycket osäker. Och några af det protestantiska partiet ha också tillstått sin ovisshet därom.

---

[1]) C. P. II, 2.
[2]) das die begierde eigentlich ein sunde were.
[3]) C. P. II, 3.
[4]) C. P. II, 1.
[5]) C. P. III.

2) När predikanterna bekänna 2 naturer i *en* person, oskiljaktigt förenade, så upprepas det samma. Den katolska tron lämnar icke rum för något tvifvel. Men skriften känner hvarken till uttrycket »person» eller uttrycket »oskiljaktig» i detta sammanhang. F. ö. — när Lutheranerna neka Kristi lekamens och blods närvaro i nattvardselementerna utanför den egentliga kommunionen, borde de med klara skriftbevis kunna ådagalägga, hvarför de tillbakavisa tanken på en oskiljaktig förening, så snart det gäller bröd och vin, men bekänna en sådan förening mellan Kristi gudomliga och mänskliga natur.

3) C. A. bekänner Kristus som sann Gud och sann människa. Men om denna bekännelse vore uppriktigt menad, skulle predikanternas hädiska utsagor om Frälsaren aldrig tillåtas. Melanchton har skrifvit: »den djupaste orsaken till Kristi ångest (på korset) var känslan af att vara af Gud öfvergifven och stå under Guds vrede (sensus desertionis et irae divinae), under hvars inflytande han sväfvade mellan helvetet[1]) och lifvet. Under denna ångest egde rum ett förödande (despoliatio, »verwustung») af kärleken hos Kristus, i det att kärleken icke fortlefde[2]), då Gud drog sig undan».

Furstarna böra således uppmanas att afhålla sina predikanter från sådana skymfliga yttranden om Kristus, vår Frälsare.

IV.

Det, som i denna artikel särskildt skall försvaras, är den katolska läran om förtjänstens betydelse. Först och främst har ingen någonsin påstått, att vi kunna förvärfva saligheten genom våra egna förtjänster utan nåd. Tvärtom bör nåden gå före, underhjälpa och följa efter. (Ungefär samma bibelcitat som C. P. IV, 1). Ingen må därför såsom Pelagianerna tro sig vara i stånd att af egna krafter ernå någon förtjänst eller att utan Guds nåd uträtta något godt.

Nåden förekommer viljan, sätter viljan i rörelse och fullkomnar viljan, så att våra goda gärningar, som annars skulle vara värdelösa, af Guds nåd ha en viss betydelse och medföra förtjänst. (I det följande åberopas hufvudsakligen samma bibel-

[1]) die hell.
[2]) erloschen.

ställen som i C. P. IV, 2—4 t. ex. 2 Tim. IV, 7: »jag har kämpat den goda kampen, o. s. v. Härefter är mig förvarad rättfärdighetens krona, hvilken Herren, den rättfärdige domaren, skall gifva mig på den dagen», samt 1 Kor. III, 8: »hvar och en skall få sin lön efter sitt arbete». Men begreppet förtjänst användes i skriften på olika sätt:

1) Förtjänst, som visserligen framgår i förbindelse med Guds nåd, men dock icke gör den handlande värdig ett evigt lif. T. ex. Cornelius.

2) Förtjänst, hvarigenom man blir delaktig af evigt lif, men dock efter Kristi ord såsom en onyttig tjänare. En sådan förtjänst har sålunda fått sitt värde genom Guds nåd. Uppb. III, 4: »de skola vandra med mig i hvita kläder, emedan de äro värdiga». Jfr. Kol. I, 11 [1]).

Därför är det ett stort misstag att såsom Luther m. fl påstå, att Paulus kullkastar läran om meritum de congruo och meritum de condigno, liksom det är ett misstag att öfverhufvud neka all förtjänst.

Å andra sidan är det predikanternas stora och förnämsta misstag, då de säga, att vi göras rättfärdiga genom tron, ty de tillskrifva då tron allena, hvad som är det egendomliga för kärleken och nåden. Trots Pauli ord: »om jag hade all tro, så att jag kunde förflytta berg, men hade icke kärleken, så vore jag intet», har Luther tillåtit sig en textförfalskning med sitt, »sola fide». Trots Pauli ord: »nu förblifva tro, hopp och kärlek, dessa tre, men störst ibland dem är kärleken», har Melanchton skrifvit, att det icke är kärleken, som rättfärdiggör, utan tron, som han så sätter före kärleken. Och om Paulus också någon gång säger, att tron rättfärdiggör, så talar han icke om »tron allena», utan om »tron, som är verksam genom kärleken», tvärt emot Luthers: »kärleken, som är verksam genom tron». Enligt Augustini vittnesbörd härrör detta kätteri från ett missförstånd af Pauli ord. Redan på Augustini tid har det således blifvit fördömdt liksom förut af Jakob och Petrus.

Anm. Både i 5:te och 6:te artikeln återkommer behandlingen af tron och dess förhållande till kärleken och nåden. Det förberedande af frågan, som C. R. innehåller redan under 4:de artikeln, har därför i C. P. lämnats så godt som alldeles utan afseende.

---

[1]) Jfr. C. P. IV, 4.

V.

Furstarna bekänna här med all rätt ett predikoämbete till evangelii förkunnelse och sakramenternas utdelande[1]). Men predikanterna ha däri instrött mycket, som leder bort från den sanna tron.

1) Nu lär man, att den helige Ande gifves genom ordet och sakramenten såsom genom instrument. Men en annan gång har Luther tillbakavisat den satsen såsom kätteri, att den rättfärdiggörande nåden genom nya förbundets sakrament gifves åt dem, som icke själfva sätta något hinder däremot.

2) Predikanterna undvika att uttala sig om sakramentens väsen och antal, hvilket dock med nödvändighet borde höra till en redogörelse för deras tro. Ty Luther har lärt, att sakramenten äro en ny uppfinning och har satt deras antal än till ett, än till två, än till tre[2]). Och många gånger har han tillagt, att det nya förbundets sakrament icke skilja sig från det gamla i fråga om betydelse och kraft.

3) Beträffande påståendet, att tron åstadkommes genom ordet och sakramenten, så har det i den föregående artikeln uppvisats, att enligt Pauli vittnesbörd tron icke rättfärdiggör utan kärlek, låt vara att tron jämte hopp och kärlek enligt katolsk åskådning ingjutes i dopet[3]). De af Pelagianerna gjorda invändningarna om förtjänsten och dess förhållande till rättfärdiggörelsen och till nådens förökande ha besvarats i den föregående artikeln. Och hvad Paulus anför om rättfärdiggörelsen genom tron, har endast afseende på »tron, som är verksam genom kärlek», fides formata.

Appendix. Anabaptisterna, som blott förlita sig på det inre ljuset, fördömas med rätta; likaså alla, som icke vilja mottaga lärdomar af någon människa. Så Zwingli och en del af Lutheranerna, hvilka stödja sig på bibelspråket: »de skola alle varda lärda af Gud». Men när Luther skrifver: »all skolornas lära såväl den spekulativa som den praktiska är fördömd»; när Melanchton tyder Kristi ord om de falska profeterna på universiteten o. s. v. — innebära ej dessa uttalanden samma för-

[1]) Återkommer delvis C. P. V, 1.
[2]) Denna punkt återupptages C. P. XIII.
[3]) C. P. V, 2.

dömliga motvilja mot att låta sig läras af människor, samma benägenhet att lita på Andens upplysning? Dessutom — stat, kyrka och skola komma alla att lida brist på lämpliga ämbetsmän, om detta förakt för de lärda studierna skall ostördt få fortfara.

VI.

Furstarna, som bekänna goda verk såsom trons frukter, visa här större insikt än predikanterna[1]), hvilkas förargelseväckande förkunnelse inger många den tron, att man i och med ett godt verk begår en dödssynd. Att den föreliggande bekännelsen motsäges af hvad man eljest publicerat, blir klart genom bl. a. sådana yttranden som t. ex. Luthers: »Gud aktar ej våra verk, eller om de äro något inför Gud, så äro de dock i förtjänst alla lika». Mot detta sista uttalande kan man göra tre anmärkningar:

1) Luther motsäger sig själf, då han medgifver begreppet förtjänst.

2) Satsen, att det icke råder någon skillnad mellan förtjänst och förtjänst, innebär ett återupplifvande af Joviniani irrlära.

3) Det är en hädelse att säga, att Gud icke aktar våra gärningar, då han har sett till Cornelii allmosor, Abels offer, Nineviternas fasta m. m. Gen. XVIII, 19, XXI, 17, XXII, 16.

Vidare säger Luther: »Kristus har förordnat, att intet skulle vara synd utan endast otron, intet rättfärdighet utan allena tron» och »för den, som tror på Kristus, finnas inga onda gärningar» — således Eunomianskt, respektive Aërianskt kätteri —; hur kan då Paulus skrifva: »köttets gärningar äro uppenbara, och de äro skörlefnad, orenhet etc.». Gal. V, 19. Vidare heter det: »Den, som blifvit döpt, kan icke, äfven om han vill, gå miste om saligheten, emedan inga synder kunna fördöma honom utom otron, alla de andra absorberas genom tron på ett ögonblick». Hvem bryr sig då om att göra väl, när han hör sådant? Och trots Kristi ord Math. VII. 16: »af deras frukt skolen I känna dem» (jfr 1 Joh. III, 7 »den, som gör rättfärdigheten, är rättfärdig») vågar Luther förklara, att onda gärningar icke göra människan ond. Följden är, att hela Tyskland har affallit från sin forna fromhet. Häraf

[1]) Återkommer i annan form C. P. VI, 1.

kunna furstarna se, huruvida deras predikanter stå i öfverensstämmelse med bekännelsen, att tron bör föda goda verk.

Vidare ha predikanterna fördärfvat furstarnas bekännelse därigenom, att de tillskrifva rättfärdiggörelsen tron allena. Enligt katolsk åskådning är tron blott grundvalen och begynnelsen, conditio sine qua non, (Hebr. XI, 6); fullkomnandet sker genom kärleken (Rom. II, 10) och goda verk (Math. XIX 17). Att tron ensam icke är tillräcklig, betygar Kristus, Math. VII, 21: »Icke skall hvar och en inkomma i himmelriket, som säger till mig: Herre, Herre, utan den, som gör min Faders vilja, som är i himmelen». (Jfr Joh. XV, 14)[1]. Kristi ord: »när I hafven gjort allt, som blifvit eder befalldt, så sägen: vi äro onyttige tjänare etc.», får ej, som motparten antyder, begagnas såsom bevis *mot gärningarna;* tvärtom, de tillhöra Kristi svar på lärjungarnas bön: »Herre, föröka vår *tro*». Vi äro onyttiga tjänare, ty äfven om vi hade gjort allt och trodde allt, skulle det icke medföra något gagn för Gud, utan endast för oss själfva (Kol. III, 22, 23; Rom. VIII, 18). Både tron och goda gärningar äro en Guds gåfva. Om därför någon icke förtjänar att rättfärdiggöras genom sina gärningar, förtjänar han det mycket mindre genom tron[2], ty den enda grunden är Guds förbarmande. I jämförelse med Guds belöning äro våra gärningar intet.

Citatet efter Ambrosius: »utan gärning» är missvisande, ty Ambrosius talar i detta sammanhang blott om frihet från lagens gärningar (omskärelsen, sabbatsbudet o. s. v.)[3]. Och att Abraham skulle rättfärdiggjorts utan gärningar, motsäges af Jak. II, 21, 22: »vardt icke Abraham rättfärdiggjord genom gärningar, då han bar sin son Isak upp på altaret»? Må furstarna hellre tro denne apostel än predikanternas förvrängning af den heliga skrift.

VII.

Predikanterna bekänna här alldeles riktigt en, helig, ständigt förblifvande kyrka[4]. Men i handling visa de med sina separatistiska tendenser åt ett helt annat håll: ytterligare ha

[1] C. P. VI, 2.
[2] C. P. VI, 3.
[3] C. P. VI, 4.
[4] C. P. VII, 2.

Kapernaiter och Anabaptister i sin ordning grundat hvar sitt kyrkosamfund. Här fordras kejsarens ingripande, annars komma sådana nybildningar att upprepas i det oändliga.

När de bestämma kyrkan som ett samfund af heliga och rättfärdiga, komma de i strid med Kristus själf. Ty att kyrkan endast skulle innefatta de goda eller predestinerade, har fördömts på konciliet i Konstans (Jfr. dessutom Math. XXV, 1, 2 och Math. XIII 47, 48)[1]. Om hvar och en, som begått en dödssynd, skulle uteslutas från kyrkan och exkommuniceras med det större bannet, blefve svårigheterna alltför stora.

Det är visserligen riktigt, att »ritus in accidentiariis» (d. v. s. sådana mer eller mindre oväsentliga element inom de kyrkliga sedvänjorna, som af lokala eller andra skäl kunnat utformas med en viss självständighet) icke behöfva vara bundna af en gemensam tradition. Men predikanterna förbise, att de ceremonier, som äro antagna af »ecclesia universalis», kyrkan i dess helhet, icke få ändras[2]. När motståndarna citera Ef. IV, 5:» en herre, en tro, ett dop, en Gud och allas Fader», så lägga de ut en snara för sig själfva, ty från detta underlag kan man med lätthet deducera fram kyrkans permanens; och den kyrka, som ständigt förblifver i samma tro, är den rättaste. (Möjligen underförstås en fråga: hvilken kyrka är då den sanna, den, som har århundraden bakom sig, eller den, som ägt bestånd i på sin höjd tre lustrer?) I, predikanter, hafven ju t. o. m. för ganska kort tid sedan tillhört denna kyrka i och med edert erkännande af hennes sedvänjor. Hvarför då denna skism? (Tankegången är tämligen oklar).

VIII.

Furstarnas åsikt, att »malitia ministri» ej äger någon betydelse med afseende på sakramenten, är riktig[3]. Detta har blifvit fastslaget i flera konciliebeslut. Men på ett helt afvikande sätt uttala sig predikanterna. Så vill t. ex. Luther göra nycklamakten beroende af, om vederbörande lämnar rum för Fadrens uppenbarelse (auditor paternae revelationis). Jämför Oekolam-

[1]) C. P. VII, 1.
[2]) Återkommer i delvis annan form C. P. VII, 3.
[3]) C. P. VIII.

padius m. fl. På det sättet kommer det att råda fullständig ovisshet. Må furstarna därför tvinga Luther och Bucer till offentlig underkastelse.

Appendix. Med rätta fördömas de redan dömda Donatisterna, d. v. s. Valdensarna, de fattiga från Lyon m. fl.,[1]) men däribland borde man äfven innefatta Luther, Zwingli, Oekolampadius m. fl.

IX.

Furstarna stå på denna punkt (i fråga om barndopet) i full öfverensstämmelse med kyrkan[2]). Men predikanterna lära åtskilligt i strid häremot, som de möjligen icke vågat yppa. Melanchton: »dopet gör ingen rättfärdig, ej heller gagnar det någon». Luther: »dopet utplånar icke arfsynden» och »dopet gagnar alls icke ett barn, som icke har någon egen tro». Däremot häfdar han mot Anabaptisterna, att dopets verkan icke får grundas vare sig på dopförrättarens eller dopkandidatens tro. Ett annat misstag af Luther är, att, eftersom det skulle vara en ojämförligt mycket betydelsefullare handling att döpa än att konsekrera bröd och vin, skulle dopet icke få meddelas af någon annan än en präst. Dessutom har Luther m. fl. förnekat dopets »character indelebilis» och ändrat det inom kyrkan traditionella, af Kristus instiftade dopritualet.

Appendix. Med sin vägran att låta något annat gälla än det, som uttryckligen läres i skriften, ha lutheranerna gifvit upphof just till den anabaptistiska villfarelsen[3]). Därför blir fördömandet af denna, så riktigt det än i sig själf må vara, ur deras synpunkt en inkonsekvens, eftersom barndopet ingenstädes uttryckligen påbjudes. Kyrkan däremot äger härvid Augustini och Areopagitens auktoritet att stödja sig på.

X.

Furstarnas bekännelse om Kristi lekamens och blods närvaro i nattvarden är värd allt beröm[4]), liksom deras afvisande af Berengarianer m. fl. Men predikanterna ha utspridt många villfarelser:

---

[1]) I C. P. tillägges i detta sammanhang Origenisterna.

[2]) C. P. IX.

[3]) C. P. hänvisar på tal om Anabaptisterna till bondeupproret.

[4]) C. P. X, 1.

1) Luther, Melanchton m. fl. lära, att brödets och vinets substans kvarblifver under eukaristien[1]; transsubstantiationsdogmen är endast en dikt. Denna irrlära är dömd på 4:de laterankonciliet och på konciliet i Konstans.

2) Luther bestrider Kristi blods närvaro i brödet »per concomitantiam»[2] och på samma sätt hans lekamens närvaro i vinet. Detta är Nestorianskt kätteri. Att så »sönderslita Kristus», att föreställa sig hans lekamen och hans blod isolerade från hvarandra, som vore det fråga om Frälsarens döda kropp, skulle innebära en glömska af att Kristus uppstått från de döda och »dör icke mer» (Rom. VI, 9).

3) Luther motsätter sig tillbedjan af eukaristien — en gudlös vägran: att bekänna Kristus vara närvarande och icke tillbedja honom.

4) Luther har förbjudit de kristna att under fastan och vid påsk bikta sig eller taga del af nattvardens sakrament: »däremot, om denna sedvänja icke vore befalld af påfven, skulle jag iakttaga den». Då furstarna på denna punkt äro goda katoliker, må de då tvinga predikanterna att återkalla.

XI.

Att furstarna vilja behålla absolutionen, är rätt och kristligt[3]. Men af predikanterna må här utkräfvas en utförligare bekännelse.

1) Om de i enlighet med kyrkans tradition vilja medgifva den årliga bikten[4].

2) Om de erkänna bikten före nattvardens begående såsom nödvändig.

3) Hvad de mena med, att en uppräkning af alla synder icke skulle vara nödvändig. Åsyftas därmed blott sådana synder, som undfallit den biktandes minne, är påståendet riktigt. Sådana bekännas nämligen blott »in genere». (»Förlåt mig mina hemliga brister»)[5]. Är meningen däremot, såsom Luther förut gjort

---

[1]) Återkommer i ändrad form C. P. X, 2.
[2]) Konkomitansläran C. P. X, 1.
[3]) C. P. XI.
[4]) C. P. XI, 1.
[5]) C. P. XI, 2.

gällande, att de hemliga synderna icke alls ha med den sakramentala bikten att göra, så är en varning på sin plats. F. ö. hänvisas till motsvarande artikel under abusus mutati.

XII.

Furstarna stå icke i någon skarp motsats mot kyrkan i sak (om de fallnes absolverande). Men predikanternas benägenhet att afvika från den traditionella terminologien gör deras bekännelse misstänkt. Så kan artikelns 1:sta del, som afhandlar möjligheten för den fallne att åter erhålla syndernas förlåtelse, också innebära, att en präst under alla omständigheter skulle sakna befogenhet att vägra absolution åt en ångrande, som kräfde den[1]) — en åsikt, som Luther med stor envishet fasthåller.

I artikelns 2:dra del beskrifves boten såsom bestående blott af ånger och tro i st. f. den traditionella trefalden: ånger, bekännelse och tillfyllestgörelse, en indelning som dock redan förekommer hos Krysostomos, Gregorius m. fl.[2]). Luther har själf bekänt, att han ej bestrider de båda första momenten: ånger och bekännelse, utan blott riktar sig mot satisfaktionen. Furstarna i sin ordning medge äfven tillfyllestgörelsen, i det de säga, att tron bör föda goda gärningar, och namnet »satisfaktion» har nyttjats redan af Cyprianus, Tertullianus och Origines. Predikanternas obestämda terminologi synes häntyda på att de söka återupplifva sina af Leo X fördömda kätterier. Dessutom bör anmärkas, att Luther och Melanchton båda förkastat botens betydelse såsom sakrament och såsom »secunda tabula post naufragium», hvarvid Melanchton helt fräckt förklarat konstitutionen »Ad abolendum de haereticis» för villfarelse. — Luther har vidare skrifvit: »att binda och lösa är ingenting annat än att predika evangelium» och »den prästerliga botens sakrament är afskaffadt». En gräslig irrlära är, att hvem som helst — äfven en kvinna trots sin pratsjuka — skall kunna bikta och absolvera hvem som helst. Ytterligare en anmärkning: hvarför har

[1]) Detta är väl den hufvudsakliga innebörden af den latinska textens svårfattliga uttryck.

[2]) C. P. XII, 2.

syndabekännelsen här satts före[1], när tron annars alltid skall hållas främst?

Alldenstund denna artikel icke i sak står i strid mot kyrkan, böra furstarna bedjas att tvinga predikanterna till återkallelse.

Appendix. Den fördömelsedom, som furstarna uttala öfver Novatianerna, hvilka bestrida, att boten kan upprepas, drabbar lika mycket deras egna predikanter. Luther: »dopets kraft upphör icke hos ett ljusets barn; och om så är, bör ett sådant ej underkastas förnyad bot». I samma anda uttalar sig Bucer. En alldeles bestämd protest måste inläggas mot tilläggets sista del (antitesen mot dem, som bestrida syndernas förlåtelse af tron och bjuda att förtjäna nåden med gärningar). Ty den förkastar det 3:dje momentet i boten, påbördar katolikerna en falsk beskyllning och tillskrifver tron i allmänhet sådant, som endast tillhör »tron, som är verksam genom kärlek». Bättringens frukter (= satisfaktioner) föreskrifvas redan i Johannes Döparens predikan, Math. III, 8; jfr. Rom. VI, 19, Apg. XXVI, 20. Dessutom hänvisas till Davids exempel, hans ånger under fastor och vaka, Ps. VI, 7; vidare till uttalanden af kyrkans största lärare. Hos motståndarna är det Joviniani kätteri, som går igen. Konsekvensen af att grunda boten blott på tron med uteslutande af satisfaktionerna blir att icke göra någon skillnad mellan synderna. En enkel lögn straffas lika med afguderi, hvilket är absurdt (1 Kor. XI, 32). Så hänvisas till ett uttalande af Leo den store (se C. P. art. 12). Math. III, 8, IV, 17, Apg. II, 38, Luc. XXIV, 47[2]).

Man beskyller katolikerna för att vilja förtjäna nåd med satisfaktioner. Men detta är orätt. Det är straffet för synden, som satisfaktionerna afvända, sedan först skulden blifvit förlåten genom boten. Detta — efterskänkandet af straffet — är innehållet i kyrkans bön för de döda. Och »Kristus har utgifvit sig själf för oss, på det han skulle rena åt sig ett egendomsfolk, som beflitar sig om goda gärningar». (Tit. II, 14). Alltså: Kristus har tillfyllestgjort för våra synder med sitt lidande, för att äfven vi skulle beflita oss om goda gärningar.

---

[1]) C. P. XI, 3.
[2]) C. P. XII, 4.

Anm. Grunddragen till den 12:te artikeln i C. P. — att vägen till absolution står öppen för de fallna, att boten innefattar 3 delar, att tron föregår boten, och att satisfaktionerna icke få undanskjutas — återfinnas således utan svårighet redan här.

XIII.

Furstarnas artikel (om sakramenten såsom tecken och vittnen om Guds vilja mot oss) innehåller ingenting, som behöfver tillbakavisas[1]). Med rätta fördöma de Anabaptister och Kapernaiter. Men predikanterna upprepa ständigt sitt »*sola* fides», i stället för att de hellre borde säga »nåden», hvilket skaffat dem namnet »theologi *solarii*» (ordlek; anspelar väl på »solea». toffel; således ungefär = »skomakareteologer»). Därjämte hade det varit önskligt, att de tillkännagifvit sin mening om sakramenternas antal.

XIV.

Denna artikel (om en laglig kallelse såsom villkor för utöfning af läroämbetet inom kyrkan) är visserligen riktig, men där saknas på grund af dess korthet mycket, som uttryckligen bort erkännas, för att ofullständigheten icke skall missförstås.

1) Prästvigningen hade bort omnämnas såsom sakrament, ty Luther har lärt, att dess sakramentala karaktär är ett människopåfund.

2) Oaktadt det existerar ett för kyrkan egendomligt yttre prästerskap, säger Luther, att alla döpta, män och kvinnor, äro präster i lika hög grad (aequaliter) som det officiella prästeståndet, med befogenhet att inviga, konsekrera m. m. Detta strider alldeles mot skriften, ty Kristus har själf utvalt de tolf apostlarna (Marc. III, 14) till att förebilda biskoparna och de sjuttio (Luc. X, 1) såsom de första presbytererna. Vidare: under det att Paulus ger Timoteus befallning om att inviga präster genom handpåläggning (1 Tim. V, 22), anser Luther det vara nog med en enkel kallelse af folket eller (den världsliga) öfverheten[2]). Att öfverlåta prästerliga uppdrag åt lekmän är f. ö. att följa Faraos exempel. Och såsom Jerobeam afskar förbindelsen med Jerusalem, så hindrar Luther ett hänvändande till den

[1]) C. P. XIII.

[2]) Återkommer i ändrad form C. P. XIV.

romerska kyrkan, den enda grundvalen för enhet inom präste. ståndet.

3) Luther bestrider skillnaden mellan en biskop och en presbyter. Sådant är enligt Augustini vittnesbörd Aërianskt kätteri. I den ursprungliga kyrkan har faktiskt existerat 3 heliga grader (ordines), hvilkas konsekration beskrifves af Dionysius. I Ignatii, Cyprianii m. fl. skrifter är rangskalan ännu vidlyftigare utförd.

4) När predikanterna tillåta, att den, som blifvit lagligen kallad, utöfvar offentligt läroämbete, så nämnes endast läran; däremot antydes icke, hvad som hör till mässans konsekration. Icke heller nämnes sättet för kallelsen, men vi veta, hur ovärdigt de förfara därvid. Paulus har hänvisat på, huru Aron kallades (Ebr. V, 4), men denne fick sitt uppdrag från Gud genom Moses (Exod. XXIX, 30). Från den apostoliska tiden härstammar bruket att smörja och inviga prästerna; däremot framställa Lutheranerna sina anspråk på samma sätt som Datan, Kora och Abiram.

Furstarna böra därför af kejsaren varnas för att låta föra sig vilse af sina predikanter och öfverträda kyrkans gamla ordning vid kallande af respektive präster.

XV[1]).

Denna artikel (att sådana ceremonier skola behållas, som kunna iakttagas utan synd, men att samvetena icke få betungas därmed) är så allmänt formulerad, att den nästan skulle kunna accepteras, om icke predikanternas gudlösa ordningar stodo i rak strid mot kyrkan. Ty bruk, som härstamma ända från apostlarnas dagar: vakor, mässor för de döde och högtidlighållandet af deras dödsdagar, ha blifvit afskaffade. Dock har Augustinus på sin tid tagit hänsyn till Monikas bön, att man skulle komma ihåg hennes själ inför altaret, en omständighet, som Luther mot Pikarderna åberopar såsom bevis för skärselden. Ytterligare exempel till förmån för kyrkans tradition lämnas af Tertullianus och Ambrosius.

Det är Aëriani kätteri, som nu återupplifvas (Jer. XXII, 19).

---

[1]) Denna artikel har i C. P. blifvit fullständigt omredigerad.

I st. f. att fira en kristlig begrafningsakt går man till väga, som om man skulle begrafva en åsna.

Efter Nyctagernas föredöme ha Lutheranerna afskaffat de kanoniska tiderna trots Cypriani och öfriga fäders vittnesbörd. och de underhålla sitt prästerskap ur »patrimonium Christi», donationer, som Eders Majestäts företrädare otvifvelaktigt gjort endast i syfte att därmed hålla de gamla ceremónierna uppe.

Lutheranerna ha upphört med vigvatten och med invigning såväl af sådana föremål, som brukas vid gudstjänsten, som af kyrkor och altaren, därmed följande Valdenserna och de fattiga af Lyon (1 Tim. IV, 5). Moses, som helgade tabernaklet, Salomo, som invigde templet, de från Babylon återvändande judarna, Machabeerna m. fl., — alla ha lagt i dagen sin angelägenhet om dylika ceremonier. Och Kristus själf infann sig vid tempelinvigningsfesten. Om nu de tempel, i hvilka endast blodet af bockar och kalfvar offrades, blefvo invigda och helgade med så stora högtidligheter, huru mycket heligare böra då icke de kristnas tempel vara, i hvilka Kristi lekamen och blod dagligen offras.

Liksom Albigenserna, de fattiga från Lyon, Pikarderna m. fl. ha Lutheranerna tagit bort lofsångerna till jungfru Maria. festerna till Marias och helgonens ära m. m. sådant, liksom de visa sitt förakt för en mångfald andra traditionella ceremonier, t. ex. smörjelse med olja, i strid mot apostlarnas exempel. Marc. VI, 13; jfr. Jak. V, 14.

Med sin fordran på frihet komma predikanterna i självfva verket att gynna självsvåld, såsom när t. ex. Luther förklarar, att det gamla testamentets bestämmelser efter behag kunna hållas eller lämnas å sido, och att Hieronymus tar fel, då han omtalar dem såsom upphäfda. Häri följer Luther Nazareerna. På samma sätt har Melanchton förklarat: »de synda icke, som iakttaga omskärelsen; icke heller de, som underlåta den». Så fordom Cerinthus. och Ebion

Furstarna böra således uppmanas genom hans kejserliga Majestät att, Gud till ära samt folket till frälsning och uppbyggelse, återställa de af predikanterna tillintetgjorda kyrkliga ceremonierna.

Appendix. C. A. riktar sig mot mänskliga traditioner,

iakttagandet af löften, gamla bruk o. d., såsom stridande mot evangelium och instiftade för att blidka Gud. Men att iakttaga böndagar [1]) och »litania maior» [2]) — hur skulle det stå i strid mot evangelium? Författarna göra här ett liknande fel som i själfva artikeln, men ännu farligare. Om vi icke ägde tro på och förtröstan till Gud, skulle vi icke fira sådana högtidsdagar.

XVI.

Furstarna stå med sin förklaring, att världslig, dock laglig, ordning är Guds goda verk, i öfverensstämmelse med den katolska läran [3]). Men en helt annan uppfattning visa predikanterna. Luther: »brodersnamnet tillåter icke, att den ene har större befogenhet än den andre, allra minst i andliga ting». »Vi kristna äro fria från alla mänskliga lagar». Melanchton: »jag skulle önska, att den Mosaiska lagen måtte antagas i st. f. de dåraktiga och hedniska lagarna». De kejserliga lagarna kallar han alltså dåraktiga. Luther: »Turkarnas lagstiftning är den bästa: hvarken civilrätt eller kanonisk rätt». »Ingen stat styres lyckligt efter lagar». »Intet hopp om bot finnes, förr än alla mänskliga lagar på en gång blifvit upphäfda». I dessa och dylika utfall mot det världsliga regementet ligger upphofvet till bondeupproret. På samma sätt ha Luther och Melanchton uttalat sig ringaktande om alla rättegångar inför domstol, om alla rättsliga handlingar öfver hufvud, om kriget mot Turkarna såsom varande okristligt o. s. v.

Således böra furstarna, som här uttalat sig fullkomligt riktigt, uppmanas att, såvidt de vilja behålla öfverhetens rätt oförkränkt, förmå predikanterna till återkallelse. Hvad som annars blir följden, har det förskräckliga upproret tydligt visat.

Appendix. Med rätta tillbakavisas Anabaptisterna, som förbjuda de kristne att inneha världsliga ämbeten [4]), och med rätta

[1]) Dies rogationum: närmast de 3 bot- och bön-dagar, som föregingo Kristi Himmelsfärdsdag.

[2]) Litania maior s. septiformis: af Gregorius d. store utfärdade föreskrifter för processionen på den helige Marcus' dag d. 25 April. Motsvarande ritual för böndagarna kallades litania minor. Herzog, R. E., III, s. 248.

[3]) C. P. XVI, 1.

[4]) C. P. XVI, 2.

inskärpes hos de troende fruktan för Gud (»timor Dei» tagen i en annan betydelse än C. A. XVI, 4; reformatorernas »gudsfruktan»). Ty Luther häfdar just det motsatta: »hvarken genom fruktan eller kärlek kan en människa höja sig till att gripa om Guds nåd»; »Om nåden förbises, vänjer man sig att förtvifla och hata Gud»; »Om Johannes Döparen också har lärt, att boten börjar med fruktan, följer icke däraf, att fruktan är det primära i boten (poenitentiam incipere a timore)». Men Paulus lär, att den evangeliska fullkomligheten, hvilken »predikanterna här med orätt likställa med fruktan för Gud», består i kärleken.

Må furstarna således bjuda Luther att återkalla sina villfarelser.

XVII.

Furstarnas bekännelse (om Kristi återkomst till domen) är riktig [1]). Men Luthers afskyvärda irrlära, att efter Kristi uppståndelse kommer ingen till himmelen före den yttersta dagen, har icke omnämnts. Är det i anslutning härtill, som predikanterna icke »in prolixa ista scriptura» (C. A.) velat kalla Petrus eller Paulus för heliga, fast de ofta åberopas?

Appendix. Med rätta fördömas Anabaptisterna, som återupplifvat Origenisternas irrlära om djäfvulens frälsning. Men furstarna må taga i öfvervägande, om icke Anabaptisterna äro uppkomna just från Lutheranerna. Likaledes fördömes med rätta Pneumatikernas åsikt om ett härlighetens rike här på jorden enligt muhammedanska eller judiska föreställningar [1]).

XVIII.

Furstarnas bekännelse är katolsk: vår fria vilja kan icke frambringa goda, förtjänstfulla verk utan nådens hjälp (mot Pelagianerna). Till utvärtes [2]) ting har den viss förmåga; likaså till det goda om nåden understöder [3]). Men predikanterna äro Manikeer och neka viljans frihet. Luther: »den fria viljan är blott ett tomt namn, och när den gör något af sig själf, begår

---

[1]) C. P. XVII.

[2]) I st. f. opera similia, K. A. B. s. 60,25, torde här böra läsas: opera civilia.

[3]) C. P. XVIII.

den en dödssynd». »Allt sker med absolut nödvändighet». I samma anda uttalar sig Melanchton.

Hvilken motsats råder icke mellan furstarnas bekännelse och predikanterna. En återkallelse borde därför framtvingas. 1 Kor. VII, 37; Marc. XIV, 7: »makt att följa sin egen vilja» och »göra godt, när I viljen».

XIX.

Furstarnas bekännelse (att orsaken till synden är de ondas egen vilja) är katolsk, men de böra erinras genom hans kejserliga Majestät, att predikanterna lärt på annat sätt. Melanchton: »vi säga icke blott, att Gud tillåter de skapade varelserna att handla, utan äfven att han själf i egentlig mening utför allt — — — äfven det, som är ondt, t. ex. Davids äktenskapsbrott, Manlii hårdhet». Det är Florianernas kätteri. Det vederlägges af Davids ord: »Du är icke en Gud, som har behag till ogudaktighet». (Ps. V, 5). Därför erinras furstarna om, att Melanchton bör återkalla sin hädelse. Ty följden har blifvit, att alla skjuta skulden för sina onda handlingar på Gud.

XX.

Denna artikel (om tron och goda verk) torde icke böra tillskrifvas furstarna. Den är icke en bekännelse, utan ett försvar för predikanterna. (För åskådlighetens skull citeras de åsyftade punkterna direkt ur C. A.)

1) C. A.: Oss varder falskeligen tillvitadt, att goda gärningar hos oss blifva förbjudna.

C. R.: Bevis härför ur deras egna skrifter har lämnats under art. 6.

2) C. A.: Våra lärares böcker, som äro om tio Guds budord — — betyga, att de — — om hvad goda gärningar Gud kräfver, hafva gjort nyttiga förmaningar.

C. R.: Melanchton har kunnat skrifva: »den delen af lagen, som innehåller dekalogen, har blifvit föråldrad genom nya testamentet». — När de nu fordra bifall för Luther i hans utläggning af de 10 buden, må de då också göra detsamma, när han mot Pikarderna häfdar de heligas åkallan. Där medger han vissa högtider, fastor, böner m. m. I

dessa artiklar går man däremot i motsatt riktning. Men i nämnda arbete har Luther uttalat sig fullt tillfredsställande om helgdagarnas högtidlighållande, mässans utförande, kyrkans auktoritet, Petrus, episkopatet och dess oeftergifliga rättigheter, återhållsamheten och oförkränkbarheten af munkarnas kyskhetslöften. Prästernas förbindelse till celibat hvilar mer på kyrkans bud än på Guds befallning; för munkar däremot är kyskhetsbrott en fruktansvärd synd, emedan de gifvit sitt löfte om återhållsamhet frivilligt. I rak motsats mot allt detta stå nu Lutheranernas uttalanden; och hur skall Luther en gång kunna svara för de afvikelser från sin forna lära, som han låter de affälliga nunnorna bevittna? Om det invändes, att Luther, sedan den citerade boken skrefs, kommit på andra och bättre tankar (att han således, trots hvad han förut yttrat, *nu* skulle stå i full öfverensstämmelse med C. A., hvadan intet vacklande förelåge), erinras om, att han allt fortfarande invecklar sig i motsägelser. Må predikanterna se, hvilken ledare de hafva, som kallar det goda för ondt och det onda för godt. (Jes. V, 20).

3) C. A.: Nu begynna våra motståndare ock tala om tron, om hvilken fordom allsintet vardt predikadt.

C. R.: För att icke tala om den roll, som tilldelas tron af sådana som Lombarden och de stora skolastiska lärarna: må predikanterna visa fram en enda, som lärt, att gärningar utan tron göra rättfärdig. Den enfaldigaste kolare undervisar sina barn, så snart ske kan, om tron och symbolum apostolicum.

4) C. A.: Våra gärningar kunna icke förlika oss med Gud eller förtjäna syndernas förlåtelse.

C. R.: Detta vederlägges af Vish. X, 17, Pred. IX, 10. Petrus säger 2, I, 10: »Vinnläggen eder om att genom edra goda verk göra eder kallelse och utkorelse fast». Hebr. VI, 10: »Gud är icke orättvis, så att han skulle förgäta edert verk» o. s. v. (Denna punkt har upptagits C. P. XX).

5) C. A.: Den, som tror sig med gärningar förtjäna Guds nåd, han föraktar Kristi förtjänst och nåd och söker sig med sina egna krafter vägen till Gud utan Kristus.

C. R.: Ingen katolik har någonsin trott, att han kan förtjäna nåden med sina egna verk utan Guds nåd. Vi tillägga icke *våra* verk någon förtjänst, utan allenast i kraft af Kristi li-

dande. Vi vilja taga på oss korset och följa Kristus[1]). Joh. XII, 15: »Jag har gifvit eder ett föredöme, på det att ock I skolen göra, såsom jag har gjort eder».

6) C. A.: Denna lärdom om tron varder hos apostelen Paulus allestädes lärd.

C. R.: Hvem har någonsin opponerat sig mot Pauli lära? »Hvilken som vill salig varda, han skall framför allt hafva den kristna tron», säger Atanasius, Hebr. VI, 33; 1. Kor. XII, 6; Hebr. XI, 6. Men tron är blott grundvalen till de ting, som man hoppas, och det vore dåraktigt att likställa grunden med hela byggnaden. Math. XXI, 19. Augustinus, som predikanterna anföra, uttalar sig icke mot en sådan åsikt som den katolska, utan mot Pelagianernas, som berömde sig af förtjänst med uteslutande af Guds nåd. Däremot har Augustinus stämplat läran om frälsning genom tron utan gärningar såsom uppenbart kätteri.

7) C. A.: Änskönt denna lära om tron af oerfarna och oförståndiga blifver föraktad, förnimma dock gudfruktiga och förskräckta samveten af erfarenheten henne ganska mycken hugsvalelse med sig hafva.

C. R.: Om härmed åsyftas tro utan gärningar, »föraktas» deras lära icke blott af de oerfarna, utan äfven af Kristus och Paulus; däremot om predikanterna vilja sammanfatta tron med gärningarna, medgifves å vår sida villigt en sådan tröst. Rom. V, 1, Gal. V, 6, Jak. II, 17.

8) C. A.: Fordom äro samvetena plågade med den läran, som är om gärningarna, och hafva ingen tröst hört utaf det heliga evangelium; därföre har samvetet drifvit somliga ut i öknen såsom eremiter, somliga uti kloster, emedan de hoppades genom klosterlefnad kunna förtjäna Guds nåd.

C. R.: Katolikerna hafva aldrig hyllat läran om gärningar utan tro. Hvem har väl begifvit sig ut i öknen eller uppsökt ett kloster utan tro?

9) C. A.: Tron utmärker icke allenast en blott kunskap, huru historien tilldragit sig om Kristi död och förskyllan, — — — utan utmärker en viss förtröstan, som tror icke allenast Kristi pinas

---

[1]) C. P. XX.

historia, utan ock det, som förorsakats af förenämnda historia, nämligen den artikel, som är om syndernas förlåtelse.

C. R.: Det är riktigt [1]). Tron omfattar just en sådan »effectus historiae», den är ett fasthängande (adhaesio) vid historien i den heliga skrift. Hebr. XI, 3. Men predikanterna inblanda här alldeles obehörigt begreppet »förtröstan».

10) C. A.: Augustinus lär, att i den heliga skrift skall ordet »tron» icke blifva uttydt som någon blott kunskap, sådan som de ogudaktiga hafva, utan som en förtröstan, som hugsvalar och upprättar bedröfvade hjärtan.

C. R.: Detta är ett misstag. Tron hör enligt Augustinus till förståndet, förtröstan till viljan. Tron är grundvalen, på hvilken förtröstan till Gud bygges upp. Paulus omtalar tre teologiska dygder: tron, hoppet och kärleken, och äfven Augustinus skiljer dem tydligt åt. Men predikanterna blanda samman alla tre till en enda, ehuru hvar och en af dem har sitt särskilda verkningssätt och sin särskilda effekt. Om skriften synes vilja tillskrifva tron något, som tillhör de andra, åsyftar den tron, som är verksam i kärlek. Biskop Fisher har påvisat Luthers inkonsekvenser vid definitionen af begreppet tro.

11) C. A.: Emedan man genom tron undfår den helige Ande, varder hjärtat förnyadt, att det kan goda gärningar af sig föda.

C. R.: Ja, genom »fides formata». Den helige Ande gifves af nåd, och utan nåd kunna vi icke göra något godt, så att, äfven om vi äga tro utan kärlek, äro vi vanmäktiga.

12) C. A.: Utan tron kan människans natur ingalunda göra de goda gärningar, som uti första och andra budorden äro befallda.

C. R.: Detta har ingen nekat; tvärtom: Hebr. XI, 4—10. Men det är sofism, när predikanterna vilja från trons nödvändighet sluta till, att gärningarna icke skulle vara nödvändiga. Jämför, hvad Paulus säger 1 Kor. XIII, 1—3 om kärlekens nödvändighet.

XXI.

Denna furstarnas bekännelse kan icke accepteras. Det är Vigilantii kätteri, som i senare tid reproducerats af Albigenserna,

---

[1]) Non repugnamus i st. f. originalets nos repugnamus.

de fattige från Lyon, Valdenserna, Pikarderna och Katarerna m. fl. (Invändningarna i C. A. upptagas så i ordning).

1) C. A.: Man skall hålla Guds helgon i åminnelse, på det vi skola efterfölja deras tro och goda gärningar.

C. R.: Luther lär motsatsen däremot: »Helgonen förtjäna mera att hållas i ära för hvad de lärt än för sitt lefverne». Zwingli: »Endast Kristus, icke helgonen, är oss gifven till föredöme».

2) C. A.: En konung må efterfölja Davids exempel till att föra krig och drifva turken ifrån sitt fäderneslaud.

C. R.: Luther har i sitt raseri förbjudit krig med turkarna såsom stridande mot bönen: ske din vilje. Att turkarna nu med stor makt hota Tyskland midt under all vår inrikes tvedräkt, är därför egentligen Lutheranernas fel.

3) C. A.: Den heliga skrift lär icke, att vi skola tillbedja eller åkalla framlidna helgon eller ock af framlidna helgon söka och begära hjälp.

C. R.: Hvarför icke hellre följa Luther, då han skrifver: »Jag säger, att man bör på allt sätt taga sin tillflykt till helgonens förböner». För helgondyrkan talar såväl skriftens (Job V, 1, Ps. 132, 1, Gen. XLVIII, 16) som kyrkans och hennes store lärares vittnesbörd, ja, t. o. m. Luthers egen auktoritet. Dessutom: Kristus säger, Joh. XII, 26: »Om någon tjänar mig, honom skall min Fader ära». Om således Gud ärar de heliga, hvarför skola icke vi göra detsamma? Gud lät beveka sig af Jobs bön för sina vänner; hur mycket mer bör då icke Marias förbön förmå? Baruch III, 4, II Mach. XV, 12—14, Job XXXIII, 23, 24. Sak. I, 12.

4) C. A.: Skriften ställer oss en Kristus före, som är medlare, nådastol, öfverste präst och den, som manar godt för oss.

C. R.: Det är en uppenbar sofism att sluta: »Kristus är *en* medlare, alltså kunna helgonen icke vara medlare (och kunna icke bedja för oss). Ty då skulle vi hafva flera medlare, Kristus och de heliga». På samma sätt skulle man kunna bevisa, att icke heller de lefvande kunna bedja för hvarandra. (I den anförda slutledningen framträder oriktigheten icke så tydligt, därför att det är fråga om de dödas rike. Men öfverflytta beviset på våra timliga förhållanden; tillägg bestämningen: »i köttet»):

»Kristus är vår ende medlare och förebedjare; alltså finnes icke heller »i köttet» (= bland de lefvande människorna) några förebedjare. Annars skulle vi hafva flera: Kristus och de lefvande». Här framträder felet klarare. Jämför Jak. V, 16: »Bedjen för hvarandra, på det att I mån varda helade»; Exod. XVII, 11—13; XXXII, 11—13; Apg. XXVII, 24; Luc. VII, 4; Rom. XV, 30; 2 Kor. I, 11; Kol. IV, 3. Slutledningen visar sig således hvila på en oriktig förutsättning. — Katolikernas dyrkan af helgonen innebär icke något förringande af Kristi betydelse, ty låt vara att våra medlare (intercessores) äro flera, därmed bestrides icke, att Kristus är vår sakförare (advocatus) och det den förnämste och störste. En sådan är han, emedan han icke tillbakavisar eller utestänger sina lemmar, de helige; snarare göra dessa detsamma, som de se Kristus göra (d. v. s. bedja för oss)[1]. (Hela detta parti lider af oklarhet i tankegång och utförande).

5) Till sist citeras en del vanvördiga yttranden, som från protestantiskt håll blifvit fällda mot helgonen, och artikeln afslutas med Augustini ord: »ett kristet folk firar martyrernas minne under vördnadsfulla högtidligheter för att mana till deras efterföljd, för att bli delaktigt af deras förtjänst och för att få hjälp af deras förböner».

ANDRA DELEN.

Artiklar, uti hvilka uppräknas de s. k. missbruk, som blifvit förändrade.

Upphöjde Kejsare! Predikanterna ha affattat sin inledning så, som om alla deras föregående artiklar skulle vara oklanderliga och korrekta. Önskligt vore, att de hade talat sant; då skulle ställningen inom det tyska riket vara en helt annan. Men Eders Majestät har af det här anförda kunnat finna, att saken ingalunda förhåller sig på detta sätt. För att framställa sin orättfärdiga sak i gynnsam dager låta de påskina, att det blott varit några få, nyss uppkomna, mot andemeningen i kyrkans

[1]) I C. P. art. XXI är hänvisningen på helgonens förbön efter Kristi exempel egentligen det enda af den här refererade artikeln, som kommit till användning.

canones stridande missbruk, som de ville afskaffa. Af vårt här nedan följande svar skall Eders Majestät inse, att det, som de kalla missbruk, i själfva verket icke är något sådant, att hvad de sikta på, icke är något nytt, utan i stället kyrkans urgamla traditioner, nedärfda från apostlarnas dagar, och att det, som de afskaffat, visst icke står i strid med andemeningen i canones, utan att de tvärtom själfva med sina förargelseväckande nyheter ställa sig i opposition mot de heliga synodernas beslut, ja, mot evangelium och mot Paulus. Om de verkligen sätta sådant värde på kyrkans gamla bruk, må de då själfva afskaffa alla sina uppfinningar och i hela sin ritual omfatta den heliga kyrkans regel.

Articulus primus de utraque specie.

Conclusio catholica. Alltifrån kyrkans begynnelse har nattvarden utdelats på somliga ställen under *en*, på andra under *två* gestalter; på grund af vördnaden för sakramentet upphörde communio sub utraque mestadels utan särskild befallning. Först när det kätteriet uppstod, att den sistnämnda formen skulle vara *nödvändig* för lekmän, har kyrkan uttryckligen fastslagit communio sub una[1]). Den lekman, som nu mottager båda gestalterna, begår en svår synd, i det han bryter mot kyrkans befallning. Den, som därjämte betraktar kalkens åtnjutande såsom nödvändigt till salighet, hyllar en fördärflig irrlära. Från andra författare anföres nu följande:

1) Enligt Augustini, Krysostomi m. fl. tolkning har Kristus i Emaus utdelat nattvarden till de båda lärjungarna under endast brödets gestalt[2]).

2) »De voro beständiga i brödsbrytandet», Apg. II, 42, alltså communio sub una[3]). På samma sätt Apg. XX, 7.

3) Ambrosius, Hieronymus m. fl. omnämna aldrig kalken, när de tala om nattvarden. Och af konciliebesluten framgår, att sjuka åtnjutit sakramentet blott under brödets gestalt.

4) På vissa håll fasthöll man communio sub una ända därhän, att denna form användes såsom bestraffningsmedel för präster. Detta har blifvit sed inom hela den latinska kyrkan. Den

---

[1]) C. P. XXII, A.
[2]) C. P. XXII, 2.
[3]) C. P. XXII, 1.

grekiska har visserligen bibehållit communio sub utraque vid den årliga nattvardsgången, däremot mottaga de sjuka sakramentet blott under brödets gestalt.

5) Denna form för lekmannakommunionen är införd af vägande skäl:

a) Vid minsta oförsiktighet skulle lätt något af vinet kunna spillas ut.

b) I hvad för slags kärl skulle en sådan mängd vin kunna rymmas?

c) Om vinet gömdes till de sjuka, skulle det lätt kunna surna.

d) Vid transporten till de sjuka skulle lätt något kunna spillas ut [1]).

e) Legenden, som upptecknats af Alexander Halesius (enligt hvilken en af blod fylld paten skulle ha visat sig vid ett tillfälle, då några munkar enträget anhöllo om kalkens åtnjutande).

f) Motståndarnas påstående att sakramentet *nödvändigt* måste åtnjutas under båda gestalterna.

Om man härvid icke följer kyrkans auktoritet, blir, såsom det visat sig, resultatet lätt, att krafvet på communio sub utraque öfvergår till förakt för eukaristien öfver hufvud, t. ex. Berengarius, Zwingli, Oekolampadius m. fl.

Ad articulum concionatorum. 1) C. A.: Åt lekmännen gifvas ock bägge delarna i Herrens nattvard, ty det sättet har Herrens befallning hos Matteus i det 26:te kapitlet: »dricken häraf alle», där Kristus uppenbarligen befaller, att alla skola dricka.

C. R.: Hvad Kristus här yttrade om communio sub utraque, afsåg endast apostlarna, som just då mottogo sitt prästerliga uppdrag (»ordo sacerdotalis»). Därmed har Kristus (blott) meddelat formen för mässan. I Luc. XXII, 19: »gören detta till min åminnelse» (»hoc facite») meddelades dem makten att konsekrera. Om äfven lekmän skulle inbegripas i de orden: »dricken häraf *alle*», måste likaledes *alla* lekmän taga förargelse, ty Kristus har sagt: »i denna natt skolen I *alla* taga anstöt af mig» (Math. XXVI, 31). Då har Markus förstått Kristus bättre, när han säger (XIV, 23): »de drucko däraf alla» [2]) (hvarvid

[1]) Jfr för detta och föregående mom. C. P. XXII, A.

[2]) Återkommer delvis C. P. XXII, B.

han med »alla» blott åsyftar alla apostlarna). Och konsekvensen af att tolka »alla» i detta ords fulla utsträckning skulle bli, att sakramentet borde utdelas äfven till barn och sinnessjuka i strid mot Pauli förmaning: »pröfve människan sig själf», 1 Kor. XI: 28.

2) C. A.: Paulus förtäljer i den förra episteln till korintierna uti det 11:te kapitlet ett klart exempel, af hvilket synbart är, att hela Guds församling har brukat Herrans nattvard under bägge delarna.

C. R.: Paulus *omtalar* mycket riktigt här nattvardens instiftande under båda gestalterna, men han hvarken själf utdelar eller ens påbjuder något sådant. Äfven Luther anser, att Kristus icke befallt någon gestalt.

3) C. A.: Detta sätt har länge varit i bruk uti Guds församling, så att man icke vet, på hvad tid eller genom hvem sådant är förändradt.

C. R.: Under tider af förföljelse har kalken visserligen varit i bruk, för att de kristne skulle uppmuntras till ståndaktighet, men det har aldrig varit en tradition i hela kyrkan. Äfven nattvardens utdelande under blott brödets gestalt måste vara ett gammalt bruk, emedan det annars icke vore möjligt, att hela kyrkan kunnat antaga detta i sådan endräkt. Man vet, hur det tvistats om påsken, om primatet, om prästäktenskapet. Förändringen måste ha skett under den helige Andes ledning. Motståndarna åberopa Cusanus. Men han varnar Böhmarne för att införa communio sub utraque. De åberopa Cyprianus. Men han lefde under martyrtiden och dess förföljelser. Likaså Hieronymus. Innan förbudet utfärdats, var det icke någon synd att åtnjuta sakramentet under bröd och vin. Men att anse detta för *nödvändigt* — frånsedt mässan — har alltid varit kätteri. Egendomligt nog åberopa sig motståndarna på den af dem högtidligen uppbrända kanoniska rätten; vidare på Gelasii befallning, att man icke skall åtskilja Herrens sakrament. Men Gelasius åsyftar endast prästens åtnjutande af nattvarden vid konsekrerandet och i mässan [1]). Det finnes heller ingenting, som talar för, att lekmannen under *en* gestalt skulle bli delaktig af mindre välgärningar än prästen under två.

[1]) C. P. XXII, C.

4) C. A.: Efter det Herrans nattvards åtskiljande icke öfverensstämmer med Kristi instiftelse, därföre pläga ock vi öfvergifva processionsgåendet, hvilket hittills varit i bruk.

C. R.: Det är riktigt, att sakramentet icke får delas, hvad mässan angår. Men ingen skrift innehåller något förbud mot en sådan delning, då mässa icke firas. Mot Anabaptisterna framhålla de, att skriften icke förbjuder barndop; må de nu själfva böja sig för samma slags skäl på denna punkt. Däremot vare det långt ifrån oss att vilja dela den i sakramentet erbjudna gåfvan (res sacramenti), så att det skulle vara Kristi blod- och liflösa kropp, som kringbäres under brödets gestalt [1]). En delning, sådan som kyrkan förutsätter (vid lekmannakommunionen och processionerna), ogillas icke af Luther; han medger tvärtom, att sakramentet kan åtnjutas både under en och två gestalter. Redan i 1 Sam. II, 36 heter det: »käre, låt mig komma till en prästadel, att jag må äta en beta bröd» [2]) (*en* prästadel, d. v. s. brödet i nattvarden).

Må furstarna hellre än att bidraga till söndringen söka enhet med den katolska kyrkan.

Articulus secundus de celibatu.

»Tres conclusiones»: 1) I alla tider har det i kyrkan funnits sådana, som hvarken före eller efter sin ordination ingått äktenskap.

2) I kyrkans begynnelseperiod ordinerades äfven gifta till präster, och det berodde på deras godtycke, antingen de ville kvarblifva i eller afhålla sig ifrån officium maritale, detta till följd af den knappa tillgången på lämpliga personer.

3) Ingen redan prästvigd har någonsin kunnat ingå äktenskap, och från Siricii tid är återhållsamhet ålagd alla präster [3]).

Dessa tre satser söka konfutatorerna stödja med uttalanden från andra författare och med synodalbeslut. Augustinus har visat, att det finnes sådant, som icke är synd, men som dock

---

1) C. P. XXII, D.
2) C. P. XXII, 6.
3) Mom. 2 och 3 återkomma C. P. XXIII, 1.

icke under alla omständigheter är tillåtet. Det, som kan gå an inför andra, är icke därför passande inför en kejsare. Ingen uppträder vid hofvet i annat än rena kläder. Kristi ställföreträdare måste vara rena, emedan Gud är helig. En massa konciliebeslut, hvilka refereras, gifva uttryck åt samma tankegång.

»Gifta personer hafva erhållit tillträde till prästämbetet.» Medgifves. Kyrkans äldsta bestämmelser vittna därom. Och den grekiska kyrkan bibehåller ännu denna sed för att icke riskera att stå utan nödig personal, dock så, att vederbörande måste ingå sitt äktenskap före invigningen till subdiakon. Den romerska kyrkan däremot har alltifrån Siricius påbjudit celibat och detta icke efter mänsklig, utan efter gudomlig rätt. Ty hur skulle hela den latinska kyrkan ha kunnat misstaga sig om, hvad som är gudomlig rätt? Gamla testamentets präster måste under tiden för sin ämbetsförrättning iakttaga afhållsamhet (t. ex. Zacharias, Luc. I, 24)[1]. I nya testamentet har Paulus bjudit, 1 Kor. VII, 5: »Afhållen eder icke från hvarandra, om icke till äfventyrs efter öfverenskommelse till en tid, att I mån hafva ledighet till bönen». Då nu en präst alltid är skyldig att bedja, är han också förpliktad till ständig afhållsamhet[2]. Hieronymus anför såsom bevekelsegrund äfven skyldigheten att offra. Paulus säger 1 Kor. VII, 33: »Den gifte bekymrar sig om det, som tillhör världen, huru han skall behaga sin hustru»[3]. Prästernas afhållsamhet har sin förebild i gamla testamentets befallning, Exod. XIX, 15 (vid lagens utgifvande på Sinai): »Ingen komme när någon kvinna». Exod. XXVIII, 42: »Du skall göra åt prästerna benkläder af linne, som skyla deras blygd»[4]. 1 Sam. XXI, 4: Ahimelek frågade David, innan han lät honom äta af det heliga brödet, om hans män afhållit sig från kvinnor[5]. Vid påskalamsmåltiden måste de ätande vara kringgjordade kring sina länder. Gud säger Levit. XIX, 2: »I skolen vara heliga, ty jag, Herren Eder Gud, är helig»[6]. Af

---

[1]) C. P. XXIII, 2.
[2]) C. P. XXIII, 3.
[3]) C. P. XXIII, 4.
[4]) C. P. XXIII, 5.
[5]) C. P. XXIII, 6.
[6]) C. P. XXIII, 7.

kyrkolärare, som försvarat celibatet, märkes Hieronymus: »Petrus öfvergaf med näten och båten äfven sin hustru». Vidare Origines och Cyprianus [1]), hvilken senare fått sig detta budet särskildt inskärpt genom en uppenbarelse. Att bestrida prästerskapets återhållsamhet är kätteri; de, som försökt sig på något sådant (Jovinianus, Vigilantius, Pepusianerna m. fl.), ha alltid blifvit vederlagda. Följande skäl tala således för celibatets bibehållande: det anbefalles af förnuftet; det har förebildats i det gamla testamentet, iakttagits i kyrkan, tillrådts af Kristus och hans apostlar, är af Gud uppenbaradt samt sanktioneradt af koncilier och påfvar; dessutom afgifves prästernas löfte fullt frivilligt. Kyskheten är ett korrelat till offrets härlighet och till prästens skyldighet att ständigt bedja.

Ad articulum concionatorum. 1) C. A.: Det har varit ett allmänt klagomål om prästernas förargliga exempel. — — Hvarför ock påfven Pius säges hafva talat dessa ord: några orsaker hafva väl varit, hvarföre äktenskapet är prästerna förbjudet, men mycket större och viktigare orsaker äro, hvarför äktenskapet borde dem igen tillåtet varda.

C. R.: Ett bud skall icke upphäfvas därför, att det finnes sådana, som genom ett tygellöst lefverne åstadkomma förargelse. Det är öfverträdelsen, som väcker anstöt, icke budet, som öfverträdes. Annars skulle konsekvensen bli, att man också måste ta bort bestämmelserna om hor och frosseri. Och Pius II har såsom påfve ångrat en del af hvad han skrifvit såsom Aeneas Silvius.

2) C. A.: 1 Kor. VII: men till att undfly boleri, hafve hvar och en sin hustru — — det är bättre gifta sig än brinna.

C. R.: Enligt Hieronymus är här icke tal om sådana, som redan lofvat kyskhet. Paulus har f. ö. därsammastädes sagt: »det är godt för en man att icke komma vid en kvinna». Att brinna är att besegras af frestelsen, icke att endast frestas. Prästerna ha i ödmjuka böner och köttets späkande ett annat och bättre medel att bevara sig återhållsamma [2]).

3) C. A.: Hvar man tager icke detta ordet, utan de, hvilka det blifver gifvet.

[1]) C. P. XXIII, 8.
[2]) C. P. XXIII, A, B.

C. R.: Alla äro icke heller lämpade för prästämbetet. Men en präst »kan taga det» enligt ordet: »allt förmår jag genom den, som styrker mig». Filipp. IV, 13. Jfr. Vish. VIII, 21[1]).

4) C. A.: Gud har skapat människan, att hon skall vara fruktsam o. s. v.

C. R.: Hieronymus: Detta bud gällde endast, så länge människosläktet behöfde tillväxa. Nu äro förhållandena helt andra[2]).

5) C. A.: Ingen människolag, intet löfte förmår omintetgöra Guds befallning.

C. R.: Må de visa oss något Guds bud, att präster måste gifta sig. Däremot är det enligt gudomlig rätt befalldt, att ett gifvet löfte skall hållas. Ps. IL, 14, LXXV, 12, Pred. V, 3[3]).

6) C. A.: Prästerna uti den gamla Guds församling hafva ock varit äkta män.

C. R.: De voro också långa tider lediga från sin ämbetsutöfning.

7) C. A.: Paulus har befallt, att man skall välja den till biskop, som en hustrus man är.

C. R.: Detta betyder blott, att en biskop icke får ha två hustrur[4]). Om motståndarnes tolkning vore riktig, skulle Martin, Ambrosius, Titus och Timoteus aldrig ha varit biskopar — för att icke tala om evangelisten Johannes och Kristus själf. Pauli uttalande om biskopar bör förstås på samma sätt, som när han säger om änkor: »den, som varit en mans hustru» = den, som aldrig haft mer än en man. Hvem fördömer icke Luther, som tillåter att samtidigt vara gift med två hustrur?

8) C. A. uppger som skäl för prästäktenskapet det motstånd, som mötte ärkebiskopen af Mainz, då han sökte genomföra celibatslagen. Men under Henrik IV, kyrkans fiende, rådde så oordnade förhållanden, att lekmän t. o. m. förvaltade det heliga. Hvad som då skedde, kan omöjligt erkännas såsom normgifvande[5]).

9) Hvad beträffar uppgiften att på Siricii och Innocentii

[1]) C. P. XXIII, C.
[2]) C. P. XXIII, D.
[3]) C. P. XXIII, D.
[4]) C. P. XXIII, E.
[5]) C. P. XXIII, F.

tid de präster, som lefde i äktenskap, blifvit liberalt behandlade, så kvarhöllos icke sådana, som icke ville lämna sina hustrur, i ämbetet. Men under Henrik IV[1]) voro de prästäktenskap, som förekommo, endast otuktsbrott och upplöstes därför med rätta. Och t. o. m. den dag i dag är — om man också medgåfve gifta rätt till prästämbetet, kunde man omöjligt tillåta förutvarande präster att ingå äktenskap.

10) C. A.: Efter det människans natur emot världens ände blifver svagare, är det rätt och tillbörligt att laga och tillse, att icke flera laster insmyga sig i församlingen. Så har ock Gud själf stiftat äktenskapet, att det skulle vara en läkedom mot människans svaghet.

C. R.: Men äktenskapet lämnar ingen verklig garanti, ty antag, att en gift präst förlorar sin hustru. Enligt den kanoniska rätten kan den, som haft två hustrur, icke bibehålla sin invigning (»ordineras»), 1 Tim. III, 2, 12, Tit. I, 6, och den, som en gång försökt äktenskapet, hur skall han sedan kunna lefva återhållsamt? Äktenskapet är visserligen ett läkemedel, men vi ha därjämte andra sådana, mera värdiga en kyrkans tjänare, nämligen att undvika sysslolöshet och umgänge med kvinnor, späka köttet och vara flitiga i bön[2]).

11) C. A.: Det synes ock, att lärare i församlingarna med tiden skola saknas, om äktenskapet skall längre blifva förbjudet.

C. R.: Före Luthers uppträdande rådde aldrig någon sådan brist.

12) C. A.: Emot ingenting varder så stor stränghet och grymhet öfvad som emot prästernas äktenskap. Gud befaller, att man skall hålla äktenskapet i ära och vördnad. Men nu plågas prästerna med lifsstraff emot den gamla kyrkolagens mening för ingen annan orsak än för äktenskapet.

C. R.: Det finnes icke något bud om prästernas äktenskap. Den åberopade plägseden i kyrkan har varit mycket kort. *Vi* kunna stödja oss på en mycket långvarigare tradition. Gifta präster måste straffas för sitt brott, ty denna synd leder lätt öfver i andra kätterier.

13) C. A.: Paulus kallar det en djäflalära, som förbjuder äktenskapet.

---

[1]) tempore Heinrici, jfr ofvan sid. 62.

[2]) Återkommer delvis C. P. XXIII, G.

C. R.: Katolska kyrkan håller äktenskapet så högt i vördnad, att hon t. o. m. räknar det såsom ett sakrament. Men på grund af uppdraget att förvalta eukaristien ålägger hon sina tjänare en större renhet [1]).

14) C. A.: Intet löfte kan omintetgöra Guds bud.

C. R.: Om äktenskapet vore ett Guds bud, skulle alla de, som lefvat i återhållsamhet, ha begått synd, och då vore det ju orätt att, såsom motståndarna göra, kalla det fritt.

15) C. A.: Cyprianus råder de kvinnor, som icke kunna hålla den utlofvade kyskheten, att gifta sig.

C. R.: Cyprianus åsyftar icke sådana jungfrur, som aflagt ett offentligt löfte [2]). Och för den kvinna, som brutit sitt kyskhetslöfte, föreskrifver han icke äktenskap, utan han meddelar henne formen för bots undergående. Augustinus: »för jungfrur, som aflagt kyskhetslöfte, är icke blott äktenskapet, utan t. o. m. viljan till äktenskap synd». 1 Tim. V, 12: »De (som vilja gifta sig) ådraga sig en dom, emedan de hafva brutit sin första tro».

16) C. A.: Själfva kyrkolagen tillåter dessa någon lindring, som hafva gjort löftet, förr än de till mogen ålder komna äro.

C. R.: Hvad angår klagomålen öfver, att celibatslöftena utkräfvas vid en för tidig ålder, (så frågas): är det väl bättre, (d. v. s. blir vederbörandes osedlighet mindre) om sådana, som (på grund af sin ungdom) saknat lust eller förmåga till äktenskapligt samlif, (efter prästvigningen) få tillåtelse att ingå äktenskap (och därmed erhålla möjlighet att tillfredsställa sina lidelser)? [3]) Och i fråga om präster, som icke antagits, förr än de äro 24 år, kan man icke tala om någon omyndig ålder.

Må furstarna erinras om, att saken förhåller sig på ett helt annat sätt, än hvad dessa affälliga, nygifta äkta mäns framställning ger vid handen; och må de vidtaga sina åtgärder därefter.

---

[1]) C. P. XXIII, H.

[2]) C. P. XXIII, I.

[3]) Jfr ofvan sid. 62. Anm.

Articulus tertius pretensorum abusuum de missa privata abroganda.

Conclusio. Eukaristien i mässan är åminnelsen af det för oss på korset bragta offret; den är ett verkligt offer, ett »sacrificium iuge», som till frälsning för lefvande och döda dagligen offras i kyrkan. Och offertanken har djupa rötter.

1) Offret förutsäges redan Dan. XII, 11: »Från den tid, då det dagliga offret har blifvit afskaffadt och förödelsens styggelse uppställd, skola 1,290 dagar förgå[1])». Jfr. Math. XXIV, 15. F. ö. anstifta predikanterna något liknande i sin kyrka. Ännu längre gå Kapernaiterna.

2) Mal. III, 3, 4: »De (Levi söner) skola frambära åt Herran offergåfvor i rättfärdighet. Och Juda offergåfvor och Jerusalems skola då behaga Herren väl». Enligt Hieronymus åsyftas med »Levi söner» det evangeliska prästerskapet.

3) Mal. I, 11: »Öfver allt frambäras rökoffer och rena offergåfvor åt mitt namn [2])». Hvad menas med ett rent offer, om icke eukaristien i mässan? Hebr. V, 1: »Hvar och en öfverste präst tages bland människor och tillsättes för människor i de ting, som röra Gud för att frambära gåfvor och offer för synder». Det offer, som åsyftas, är fortfarande eukaristien [3]).

4) Ignatius: »Det är icke tillåtet att vare sig offra eller fira mässor utan en biskop». (Satsen är synnerligen fritt citerad, då Ignatius här hvarken talar om offer eller mässor.) I samma riktning Clemens, Irenaeus, Cyprianus, Augustinus (som uttryckligen medgifver det af Luther klandrade uppblandandet af nattvardsvin med vatten) m. fl.[4]).

5) Kristus använder uttrycket: »hoc facite» (gören detta till min åminnelse); facere = konsekrera. Jfr. Hebr. XIII, 10: »vi hafva ett altare» [5]). Här framträder offertanken tydligt.

Ad articulum concionatorum. 1) C. A.: Mässan är i bruk hos oss och varder med största vördnad hållen.

---

1) C. P. XXIV, 5, b.
2) C. P. XXIV, 5, a.
3) C. P. XXIV, 5, c.
4) C. P. XXIV, 5, d.
5) C. P. Hänvisningen på ordet altare återkommer C. P. XXIV, 5, f.

C. R.: Ack, att detta vore sant! Men i deras kloster och församlingar råder nu endast förödelse.

2) C. A.: Bland latinska sånger varda somligstädes sånger på eget tungomål brukade. — Så är icke allenast af S. Paulus 1 Kor. XIV befalldt bruka det tungomål, som folket förstår, utan det är också stadgadt i den kejserliga lagen.

C. R.: Detta strider mot Luthers förklaring, att man hvarken behöfver förstå eller ens höra, hvad som läses vid mässan. Ty prästens person är en hela kyrkans gemensamma tillhörighet, en hennes gemensamma representant (persona totius ecclesiae)[1]. Därför är det nog att åhöra mässan i kyrkans tro och rikta sin uppmärksamhet på mässans ändamål: offrandet af eukaristien till åminnelsen af Kristi lidande. Enligt 1 Kor. XIV, 16 är det nog, »das ainer der unverstendigen statt erfülle, und von Jnen wegen sag Amen»[2]. Men predikanterna bekymra sig kanske mer om orden än om själfva saken. På Pauli tid bestod församlingen till stor del af konvertiter; därför måste man då lägga hufvudvikten vid, att det, som lästes, skulle förklara ceremonierna[3]. För oss däremot, som allt ifrån vaggan äro vana vid sådant, är detta obehöfligt.

3) C. A.: Folket blifver ock tillvandt, att det ock tillika går till Herrens nattvard.

C. R.: Hur skall det kunna ske genom dessa få mässor, när det förut icke har lyckats genom de många? Hvarför har Luther nu kallat det tillräckligt, om man t. o. m. blott en gång i sitt lif mottar sakramentet?

4) C. A.: Inga tillåtas komma till sakramentet, med mindre de förut äro flitigt förhörda.

C. R.: Men ofta gå de till nattvarden »ex abrupto»; och hur kunna de utforskas, när uppräknandet af synderna icke är nödvändigt? Och f. ö. kan det förgå år, då Luther och de öfriga hvarken bikta eller gå till nattvarden.

---

[1] C. P. XXIV, 1, b.
[2] C. P. XXIV, 1, c.
[3] C. P. XXIV, 1, d.

5) C. A.: Mässorna äro otillbörligen vanärade och missbrukade, i det att de äro vända till fördel och slem vinning.

C. R.: Hur kan man kalla det för missbruk, som uppenbarligen grundar sig på den kanoniska rätten? Luc. X, 7: »Arbetaren är sin lön värd». 1 Kor. IX, 13: »de, som tjäna vid altaret, få sin del med altaret» samt den mosaiska lagens föreskrift (»jus legale») v. 9: »du skall icke binda munnen till på oxen, som tröskar». Om mässor firats i strid mot canones, så är detta mycket illa, men ännu värre är att helt utesluta de båda mäss-canones. Furstarna böra således erinras om, att predikanterna icke uppgifvit tillfredsställande skäl för sitt afskaffande af privatmässorna [1].

6) C. A.: Många äro, som hålla mässa emot den gamla kyrkolagens förbud. Sådana missbruk hafva icke heller varit biskoparna okända.

C. R.: Biskoparna göra visserligen illa, om de icke rätta missbruken. Men predikanterna dels tala om missbruk, där sådana icke föreligga, dels införa *verkliga* missbruk utan att gifva dem deras riktiga namn.

7) Motståndarna härleda uppkomsten af Zwinglis lära från de katolska missbruken, medan det är alldeles tydligt, att den leder sitt ursprung från Lutheranismen med dess förakt för sakrament och ceremonier.

8) C. A.: Därtill kom ock den mening, som har så förökat hemliga vråmässor, — — nämligen att Kristus med sitt lidande har tillfyllestgjort och betalt för arfsynden och sedan förordnat mässan, uti hvilken skulle ske offer för dagliga synder.

C. R.: Här bedraga predikanterna sina furstar och pådikta katolikerna ett förut ohördt kätteri [2]. Kristi tillfyllestgörelse gäller efter katolsk uppfattning alla synder. Men liksom predikanterna göra tron till villkor för ett tillägnande däraf, så förutsätta katolikerna sakramenten, mässoffer, goda gärningar och dylikt.

9) C. A.: Häraf har sedan den allmänna meningen flutit, att mässan är en gärning, som utplånar både de lefvandes och

---

[1]) C. P. XXIV, 2.
[2]) C. P. XXIV, 4.

de ödas synder, ex opere operato, det är för det omaket, att man ser eller hör mässan.

C. R.: Likaledes misstag. Hur skulle mässan kunna aftvå de dödas synder? Den utplånar icke synden, utan straffet för synden, den bringar tillökning i nåden m. m. Motsatsen (att neka offret i mässan till lefvandes och dödas förmån) är Aërianernas kätteri. Det är först och främst boten, som fordras till verksyndens utplånande. Men eftersom predikanterna tillskrifva sin mässa syndernas förlåtelse, är det icke underligt, att de beröfva botens sakrament dess innehåll.

10) I sammanhang härmed synas predikanterna i tysthet vilja skydda ett annat kätteri: att Kristi kropp icke skulle offras i mässan.

a) C. A.: Hebr. X, 10: Vi äro helgade ena reso genom Jesu Kristi kropps offer.

C. R.: Vi säga: »vi äro helgade en gång genom Kristi *blodiga* offer (»victima Christi»), af hvilket offer vi bli delaktiga genom offret i mässan, som firas under mysterier».

b) C. A.: Hebr. X, 14: Med *ett* offer har han evinnerligen fullkomnat dem, som heliga varda.

C. R.: På korset offrades Kristus »causaliter», i mässan däremot »effectualiter».

c) C. A.: Den heliga skrift lär, att vi varda rättfärdiga i Guds åsyn genom tron på Kristus.

C. R.: Skriften lär, att vi rättfärdiggöras endast genom den tro, som är verksam genom kärleken [1]). Och ingen har utan tro något gagn af mässan.

d) C. A.: Därföre är mässan instiftad, att tron uti dem, som Herrans nattvard anamma, skall ihågkomma, hvilka välgärningar hon för Kristi skull undfår.

C. R.: Ja, häråt ger den katolska kyrkan ett uttryck icke blott i ord och sakrament, utan äfven i ceremonier och prydnader. Men sådant förakta predikanterna.

e) C. A.: Det är ej heller nog att ihågkomma Kristi förskyllans historia.

---

[1]) C. P. XXIV 5, g.

C. R.: För den, som ser eller hör mässan, men icke sacramentaliter deltar i dess firande, äga dock goda intryck och ett andligt hängifvande (»bonus affectus oblatioque spiritualis circumstantium») en icke ringa betydelse.

11) C. A.: Eftersom mässan är en sådan Herrans nattvards delaktighet, därföre hålles ock en allmän mässa hos oss hvar helgdag o. s. v.

C. R.: En sådan mässa fira äfven vi katoliker. C. A. hänvisar till den gamla kyrkolagen, hvaraf framgår, »att en prästman har hållit mässa, utaf hvilken de andra prästerna och diakonerna eller kapellanerna hafva undfått Herrens nattvard. C. R.: Att präster, som själfva icke hålla mässa, dock, om de äro närvarande, deltaga i nattvardsgången, är icke något att klandra, blott man icke afskaffar privatmässan, ty ifall *en* mässa är nyttig, hvarför då icke många eller alla?

12) C. A.: Därföre, emedan mässan hos oss har Guds församlings exempel, så väl af den heliga skrift som af församlingens gamla lärare, tro vi visserligen, att ingen kan henne ogilla.

C. R.: De ideliga ändringarna däri visa dock bäst de nya formernas olämplighet. Därtill kommer, att de afvika från den allmänt vedertagna ordningen.

Furstarna böra således manas att med bortkastande af predikanternas villfarelser återvända till trons enhet och till modren-kyrkans sköte.

Articulus quartus de confessione.

Conclusio. Bikten, som går före botens sakrament, af motståndarna kallad hemlig, af katolikerna sacerdotal eller sakramental, är grundad i den gudomliga rätten och innefattar med nödvändighet uppräkning af alla dödssynder.

Bevis. Joh. XX, 23: »Hvilka I förlåten synderna, dem äro de förlåtna, och hvilka I behållen dem, dem äro de behållna». Hur kan en präst »behålla synderna», om de icke förut klargjorts genom en bekännelse? Det är nämligen fråga om ett »sacramentum judiciale», ett sakrament i form af en rättegångsförhandling, hvarest det kräfves kännedom om målet, Apg. XIX.

18: »många af dem, som trodde, kommo och bekände och yppade sina gärningar». Jak. V, 16: »bekännen för hvarandra edra öfverträdelser». Att detta skall förstås om «confessio sacramentalis», framgår bäst af kyrkans praxis, den yppersta tolkaren af skriften. Vidare kan hänvisas till Dionysius, Hieronymus, [»om den tiger, som blifvit stungen (af en orm), kan han ej botas»] [1]. Basilius, Origines, Cyprianus, hvilka betona prästens ställning såsom läkare och domare. Dessutom har ett laterankoncilium talat »Quid opus est verbis»? Motsatsen är Montanisternas af Valdenser och Albigenser m. fl. återupplifvade villfarelse. Furstarna böra varnas för att instämma i ett för så länge sedan dömdt kätteri.

Ad articulum concionatorum. 1) C. A.: Bekännelsen är icke heller i Guds församling hos oss aflagd, ty Herrens nattvard plägar icke utdelas utan allenast åt dem, som tillförene äro väl förhörda.

C. R.: Hur ofta har Luther under de senaste 5 åren biktat sig [2]? Hur tillgår bikten hos hans anhängare? De biktande böja alla på en gång knä för prästen, bekänna sig vara syndare, få omedelbart absolution och mottaga nattvarden under båda gestalterna. Dock heter det i 1 Joh. I, 9, att vi icke blott skola bekänna oss vara syndare, utan äfven våra synder böra vi bekänna.

2) C. A.: Folket undervisas på det flitigaste, att man skall tro aflösningen vara sann.

C. R.: Om de så förhärliga aflösningen, hvarför är det då så få, som bikta sig? Med sitt »sola fides» åstadkomma de endast försummelse af och förakt för ånger och bot.

3) C. A.: Våra motståndare måste ock väl medgifva oss det, att läran om bot och bättring är på det flitigaste af våra lärare drifven, lärd och för alla kungjord.

C. R.: Hur detta erkännande är beskaffadt, framgår af Leo X:s »Bulla contra errores M. Lutheri», hvilken afvisar tio af Luthers satser om boten, och af Teologiska fakultetens i Paris ut-

---

[1] C. P. XXV, 3.
[2] Jfr. ofvan sid. 62. Anm.

talande mot 29 liknande vill farelser, somliga af dem så uppenbarligen förargelseväckande, att ifrågavarande artiklar under visitationen i Sachsen måst omredigeras.

4) C. A.: Om bekännelsen varder lärdt, att det icke är af nöden att uppräkna synderna.

C. R.: Detta tillbakavisas såsom alldeles stridande mot tron. Ordspr. XXVIII, 13: »den, som fördöljer sina öfverträdelser, honom går det icke väl». Hvad beträffar oron öfver sådana synder, som den biktande redan glömt, så kräfves ett uppräknande af dessa endast »in genere», blott att glömskan icke får bli afsiktlig.

5) C. A.: citerar Krysostomus: »icke säger jag, att du skall uppenbarligen upptäcka dig». Men Krysostomus talar här om den offentliga, icke om den hemliga eller sakramentala bikten [1]. Och när författarna till stöd för sin mening, att bikten sker efter mänsklig rätt, åberopa »Glossa de poenitentia, dist. 5 cap. consideret», kan erinras om, att de själfva offentligen kastat en sådan urkund på elden. Enligt Durandus är f. ö. ifrågavarande glossa i strid mot evangelium.

6) När författarna försäkra, att de bibehållit bikten, så vore det önskligt, att detta icke vore blott tomma ord. Hvar och en, som känner litet till den Lutherska tragedien, har nog med det samma erfarit de fördärfliga följderna af biktens underlåtande.

Articulus quintus.

Conclusio (mot predikanternas försök att under titeln »åtskillnad på mat» förtaga constitutiones ecclesiæ deras bindande kraft): Kyrkans konstitutioner äro de troende till nytta i fråga om att befordra deras gudsdyrkan, att tygla köttets begärelser och att öka deras färdighet att hålla Guds bud. Bevis:

1) Luc. X, 16: »Den, som hör eder, han hör mig, och den, som föraktar eder, han föraktar mig». En prelat föraktas, när hans bud föraktas. Jfr 1 Tess. IV, 8. Apg. XX, 28: »Så hafven nu akt på eder själfva och på hela hjorden». Genom dessa ord har Paulus insatt biskopar till att styra Guds församling och med makt att utfärda statuter för en så-

[1] C. P. XXV, 1.

dan välsignelsebringande styrelse. 1 Kor. XIV, 40; Hebr. XIII, 17; Phil. IV, 8.

2) Paulus har utfärdat många lagar, som icke innehållas i evangelium, t. ex. om biskopars utväljande, om änkor och äfven om rent profana förhållanden. 1 Tess. IV, 11; 1 Kor. VI, 1—6; 1 Kor. VII, 12 (»jag, icke Herren»); 2 Tess. II, 14.

3) En liknande rättighet togo de öfriga apostlarna i anspråk vid apostlamötet i Jerusalem, Apg. 15: bestämmelserna om afhållsamhet från det, som offrats åt afgudar, o. d. Sådana från apostlarna härrörande förordningar påbjödos sedan öfverallt, där missionen gick fram, Apg. XVI, 4.

4) Att den kyrkliga traditionen måste följas, framhålles af Augustinus, Ambrosius m. fl. Fastan speciellt finnes omnämnd hos Ignatius, Ambrosius, Hieronymus, Origines, och alla leda dess ursprung tillbaka till apostlarna. Hvem kan då med godt samvete förklara den upphäfd? Endast kättare, Valentinianer, Montanister, Valdenser de fattige från Lyon m. fl. — Furstarna böra således förmanas att hellre kvarblifva i enhet med kyrkan och hennes lärare än följa sina predikanter [1].

Ad articulum concionatorum. 1) C. A.: Det har varit en allmän mening — — att åtskillnad på mat och andra sådana människostadgar äro nyttiga gärningar till att förvärfva nåd och kunna tillfyllestgöra för synderna.

C. R.: Alldeles riktigt. »Lydnad är bättre än offer» (1 Sam. XV, 22). »Vi bevisa oss såsom Guds tjänare — — i mödor, i vakor, i fastor» (2 Kor. VI, 4, 5). »Brudgummen skall tagas ifrån dem, och då skola de fasta» (Math. IX, 15). »Och din Fader, som ser i det fördolda, skall vedergälla dig». (Math. VI, 18), dock blott efter nåd. Angående betydelsen af fastor, se Apg. XIII, 2. Nineviternas exempel visar, att fasta kan försona för synden (Jon. III, 7). Jfr 2 Krön. XX, 3; Esra VIII, 21; Joel I, 14. Kristus talar om onda andar, som endast kunna utdrifvas med bön och fasta. Det är alldeles oberättigadt, när C. A. framhåller vissa olägenheter af sådana stadgar (att läran om rättfärdiggörelsen af tron skulle sättas tillbaka, Guds bud fördunklas, och människors samveten utsättas för faror). Ty hvem iakttar väl något sådant utan tro [2])?

[1]) Den här refererade »conclusio »återkommer i concentrerad form C. P. XXVI, inl.

[2]) Det sista C. P. XXVI, 1.

2) C. A.: a) S. Paulus gör sig största flit om denna artikel. Han åsidosätter lagen och människostadgar o. s. v.

C. R.: a) Tron utan gärningar är enligt Jakob död. När Paulus varnar för lagens gärningar, är det fråga om den mosaiska lagen, Rom. III, 21. I Galaterbrefvet betonar han icke blott tron, utan äfven gärningarna, Gal. VI, 10, jfr Rom. II, 13.

b) I stället för att Guds bud genom dessa stadgar skulle fördunklas, blir människan (t. ex. genom fastor) snarare mera villig till lagens uppfyllande. Men nu ha predikanterna afskaffat allt sådant. I dess ställe inför C. A. något, som är gemensamt för alla, äfven för hedningar och turkar: »när en husfader uppfostrade sina barn, när en moder födde barn och skötte dem, när en konung regerade folk och land».

c) Något betungande af samvetena föreligger icke heller, ty kyrkan är icke en styfmoder, utan en verklig moder, som medger tillbörliga undantag, när hennes bud visa sig omöjliga att fylla[1]).

3) C. A.: Augustinus förbjuder att besvära samvetena med sådana stadgar och undervisar visligen Januarius, att han skall veta, att vi sådana stadgar utan synd kunna hålla eller icke hålla.

C. R.: Här tala författarna mot bättre vetande, ty Augustinus befaller just, att sådana universella bruk som t. ex. fastan (quadragesima) ovillkorligen skola hållas.

Häraf följer: vissa slag af ceremonier, t. ex. att somliga fasta på sabbaten, andra icke, o. d., äro icke underkastade några allmänt bindande bestämmelser. Det bästa, en samvetsgrann kristen kan göra, är att följa seden inom den kyrka, dit han kommer. »Referam Ambrosium respondisse: cum Romam venio ieiuno sabbato, cum hic sum non ieiuno». I samma anda uttalar sig äfven Augustinus; det oaktadt våga predikanterna anföra hans auktoritet för motsatsen och afskaffa t. o. m. den af ecclesia universalis antagna fastan. Vi skulle äfven ha kunnat stödja oss på Tertullianus[2]).

4) C. A.: Därföre har Gerson och andra lärare högeligen klagat däröfver, att de med den träta, som har varit om stadgarna, så mycket

---

[1]) C. P. XXVI, 3.
[2]) C. P. XXVI, 4.

blifvit förhindrade, att de icke hafva haft tid att flitigare behandla den lära, som bättre var.

C. R. ;Men förgäfves söka författarne hos Gerson något förbud mot fastor eller mot åtskillnad i mat och dryck. Tvärtom: han har just anbefallt sådant.

Vi skola nu besvara de af författarna anförda bibelspråken:

1) C. A.: Hos Matheus i det 15:de kapitlet urskuldar Kristus apostlarna, som icke höllo den brukliga stadgan.

C. R.: Kristus har icke ogillat kyrkans konstitutioner. Hvad han menar, framgår af den 6:te versen: »I hafven så gjort Guds lag om intet för edra stadgars skull» [1]). Om kyrkans konstitutioner stredo mot Guds bud, skulle äfven vi ogilla dem. Att fastan behagar Gud framgår t. ex. af Tit. I, 14.

2) Predikanterna citera liksom Manikeerna: »det, som ingår genom munnen, det besmittar icke människan, utan det, som utgår af munnen, det besmittar människan». Men här talas icke om förbjuden mat (det visas just af tillägget: det som utgår etc.), utan blott om judarnas bud, att sådan föda, som vidrörts med otvagna händer o. d., skulle betraktas såsom oren. Har icke den förbjudna frukten i paradiset orenat protoplasterna? Skulle icke, om någon på apostlarnas tid druckit blod, »det, som ingår genom munnen», besmittat?

3) C. A.: Guds rike är icke mat eller dryck.

C. R.: Vi säga: Guds rike sökes bättre med fastor, afhållsamhet och vakor än genom fråsseri på förbjuden mat.

4) C. A.: Så låten nu ingen göra eder samvete öfver mat eller dryck.

C. R.: Mycket riktigt. Paulus vill ej, att de troende på judiskt sätt skola dömas af mat eller dryck. Petrus har ej velat, att lagens ok skulle läggas på de kristna. Däremot har Luther önskat, att den mosaiska lagen skulle antagas i st. f. den borgerliga, och tvärtemot Pauli ord: »Om I låten omskära eder, så gagnar Kristus eder till intet», har han förklarat omskärelsen för tillåten. När Paulus stämplar såsom onda andars läror att förbjuda mat, syftar han på sådana, som betraktade kött i sig själf såsom oren föda (jfr 1 Tim. IV, 4), under det

---

[1]) C. P. XXVI, 5.

att kyrkan förbjuder sådant, icke därför att det i sig själf skulle vara orent, utan för att döda köttet, rena kroppen och ingjuta dygder i själen, liksom när en läkare förbjuder den sjuke vissa slag af föda.

Vi komma nu till en del, där predikanterna urskulda sig och lära korset, köttets dödande m. m. I självfva verket ha de i sina skrifter anbefallt raka motsatsen. Vi hänvisa till vårt svar på den 26:te artikeln, 1:sta delen. Hur mycket de än tala om fastor, späkningar o. d., har ingen sett något annat hos dem än det, som köttet tillhör. Luther har såsom katolik iakttagit mera återhållsamhet under *en* fasta än sammanlagdt nu under dessa senaste 6 åren.

C. A.: Likväl behållas hos oss nästan alla de stadgar, som äro tjänliga därtill, att allting måtte uti Guds församling skickligen tillgå, såsom en viss ordning att uppläsa den heliga skrift i mässan och de förnämsta helgdagarna.

C. R.: Det är vackert, fast predikanterna blott tyckas underkasta sig sådant, som ej är förenadt med något kors.

C. A.: Denna frihet uti människostadgar har varit de gamla kyrkofäderna väl bekant. Ty de österländska församlingarna hafva på annan tid hållit påsk än de i Rom, och när romarna för samma olikhet uti stadgarna anklagade dem i österlanden, därföre att de gåfvo orsak till afsöndring, då blefvo de af andra förmanade, att det är icke nödigt, att sådana kyrkoseder allestädes äro lika.

C. R.: Ett visst oberoende af en tradition kan mycket väl tillåtas, nämligen inom ett område, där ifrågavarande tradition icke följes. Ty så säger Hieronymus: »hvarje provins öfverflödar af sitt slag»[1]). Däremot kan på samma plats icke råda mer än *en* tradition i ett visst gifvet fall. Hvad påskstriden angår, är rätta förhållandet följande: påfven Viktor hade bestämt, att påskdagen skulle firas på söndag, och efter något betänkande accepterade de öfriga delarna af kyrkan, hvad som så blifvit fastställdt[2]). »Jag tror icke heller, att predikanterna fira påsk på någon annan dag än söndag». Ireneus och Hieronymus ha visserligen medgifvit, att en viss olikhet icke upphäfver trons enhet, men att behandla traditionerna inom en och samma provins så, som predikanterna tillåta sig att göra, är något oer-

---

[1]) Ein jglich land seine eigene weise helt, Corp. Ref. XXVII, s. 221.
[2]) C. P. XXVI, 6.

hördt. Och hvad angår Gregorius — som författarna citera — så har han påbjudit motsatsen, canon »novit» etc.

C. A.: I Hist. Trip. bok 9 äro många exempel på skiljaktiga stadgar samlade och sättas därefter dessa ord: »Det har varit apostlarnas mening icke att stifta helgdagar, utan att lära om ett godt umgänge och gudfruktighet.

C. R.: Sokrates omtalar här de båda motsatta meningarna i påskstriden och säger sedan: »det har varit apostlarnas mening» o. s. v. för att utjämna motsatserna och återkalla till kyrkans bestämmelser. — Furstarna böra alltså erinras om Pauli ord 1 Kor. VIII, 13: »Om mat är min broder till anstöt, så vill jag aldrig någonsin äta kött».

Resolutio super articulo de votis.

Predikanternas häftighet visar, att de mera tala i egen sak än i furstarnas.

Conclusio. Munklöftena behaga Gud, äro förutsagda af profeterna, ingifna fäderna, grundade af den helige Ande i Kristi råd; de ha iakttagits från kyrkans första begynnelse och godkänts af hela kristenheten tiderna igenom. Detta utföres närmare så:

1) Munklöftena behaga Gud: Nasirernas och Rekabiternas exempel, Num. VI, 2 sq; Jer. XXXV, 6; Ps. LXXVI, 22; Deut. XXIII, 21; Ordspr. XX, 25; XV, 8. Vidare prisar Kristus dem, som snöpt sig för himmelrikets skull, Math. XIX, 12. Här menas icke ett rent kroppsligt stympande, utan en fast vilja och ett löfte, Jes. LVI, 4.

2) Munklöftet är förebildadt genom Nasirerna och »profeternas söner» och har förutsagts, Jes. XIX, 21: »de skola göra löften åt Herren och infria dem».

3) De tre munklöftena kunna hvar för sig härledas ur den heliga skrift.

a) Lydnaden innehålles i Kristi råd, Luc. IX, 23: »Om någon vill efterfölja mig, han förneke sig själf och tage sitt kors på sig».

b) Återhållsamheten anbefalles, 1 Kor. VII, 38: »den gör således väl, som bortgifter sin jungfru, och den, som icke bortgifter henne, gör bättre». F. ö. hänvisas till artikeln om celibatet.

c) Beträffande fattigdomen säger Kristus i Math. XIX, 21: »Om du vill vara fullkomlig, så gå bort och sälj det du har och gif åt de fattiga, och du skall få en skatt i himmelen».

4) Att munklöftet blifvit fäderna ingifvet, framgår af sådana mäns lif som Basilius, Benedikt, Franciscus m. fl. [1]).

5) Att kyrkan godkänt munklifvet visas af den utbredning, som t. ex. Benediktiner- och Franciskaner-orden fått. Sorgligt vore, om munkarna midt i kristenheten icke skulle tillåtas att lefva efter sin regel och Turken vore mer fördragsam mot dem än den kristliga öfverheten på sina ställen.

Då alltså många 100,000 människor under så många 100 år hängifvit sig åt munklifvet och enligt den katolska kyrkans samstämmiga vittnesbörd fått en salig hädanfärd: är det då icke en råhet utan like att tillvita alla dessa gudlöshet, ofullkomlighet o. s. v.? Predikanterna göra sig därmed delaktiga i Lampetiani af Wyclif och Hus i senare tider återupplifvade kätteri.

Ad articulum concionatorum. 1) C. A. påpekar, att i klostren mycket sker i strid mot den gamla kyrkolagen. Sådant är det icke vår mening att försvara; det bör reformeras. Men äfven utanför klostren äger mycken gudlöshet rum; icke skall hela världen för dens skull förstöras [2])!

2) C. A.: I Augustini tid voro kloster icke annat än höga och fria skolor; men sedan, när den kristliga tukten och ordningen blef kränkt, äro klosterlöftena allestädes tillagda, på det att därmed såsom med ett upptänkt fängelse skulle tukt åter upprättas.

C. R.: Klostren voro icke fria på Augustini tid. Dessutom funnos många eremiter och anakoreter redan, innan klostren uppstodo, hvilket visar, att klosterlöftena icke blefvo tillagda efteråt [3]).

3) C. A.: Många äro emot den gamla kyrkolagen med dessa band besvärade och bundna, förrän de äro komna till laglig ålder.

C. R.: För detta fall är sörjdt genom fastställandet af ett års proftid. Därtill finnes ju rättsliga utvägar.

[1]) Det ofvan anförda återkommer i förkortad form C. P. XXVII, inl.
[2]) Jfr. ofvan sid. 62. Anm.
[3]) C. P. XXVII, 1.

4) C. A.: Många hafva ock af okunnighet kommit i denna klosterlefnad, hvilka, ehuru till ålder komna, likväl icke kunnat rätt döma om sina krafter och förmåga.

C. R.: Så snart det blir fråga om att tjäna Gud i kloster, tala predikanterna om att kunna rätt bedöma sina egna krafter, under det att de själfva icke vilja medge, att någon kan med egna krafter tjäna Gud i världen.

5) C. A.: Detta (att många hafva kvarhållits mot sin vilja) har mera händt och utförts i nunne- än i munkkloster, änskönt man mera hade bort skona kvinnokönet, därföre att det är svagare.

C. R.: Kvinnan är visserligen efter naturen svagare, men genom Guds hjälp ha kvinnor mången gång visat större fasthet i förföljelser än männen[1]).

6) C. A.: De hafva lärt, att klosterlöftena skulle aktas lika med dopet, och att med klosterlefverne förtjäntes syndernas förlåtelse och rättfärdighet inför Gud.

C. R.: Ja, hvem kan förklara något sådant för absurdt, när man besinnar Kristi löfte (Math. XIX, 29): »hvar och en, som har öfvergifvit hus eller bröder för mitt namns skull, han skall ärfva evigt lif». Och när munkarna hoppas att genom sitt lefnadssätt af Guds nåd erhålla syndernas förlåtelse, så göra de väl. Ty fördenskull hålla de sig till de evangeliska råden, att de ej må hindras att iakttaga buden.

7) C. A.: Fordom voro klostren skolor, där man studerade den heliga skrift och andra bokliga konster.

C. R.: Tvärtom. Klostren voro i första rummet skolor för gudsfruktan och dygd och blott »ex accidente» skolor för bokliga konster. Numera lägger man an på båda sidorna, för så vidt klostren äro tillbörligt ordnade, och det ända därhän, att Dominikanerna enligt sin regel böra särskildt vinnlägga sig om undervisningen[2]).

Öfriga invändningar mot munkinstitutionen vederläggas med lätthet.

a) Enligt C. A. skulle munkarna äga rätt att ingå äktenskap. Häremot torde det vara nog att hänvisa på, hvad som sagts i artikeln om celibatet.

---

[1]) Mom. 3, 4, 5, återkomma C, P. XXVII, 2.

[2]) C. P. XXVII, 3.

b) C. A.: Klosterlöften kunna icke omintetgöra Guds bud.

C. R.: Hvar befaller Gud munkarna att ingå äktenskap?

c) C. A.: Om den förpliktelse, som följer af klosterlöften, icke hade några orsaker, hvarför den kunde förändras, så hade de romerske påfvarna icke efterskänkt och tillåtit något däruti.

C. R.: Hvarför åberopas påfven just här, då hans bestämmelser annars icke få gälla? Den dispens, som medgafs konungen af Aragonien (C. A. 59,26), skedde för att skona ett helt land från olyckor. Kunna predikanterna åberopa något liknande? [1])

d) C. A.: Huru en långvarig kyskhet står uti en människas makt, är för alla väl kunnigt.

C. R.: Predikanterna, som annars göra tron allsmäktig, misströsta här. Dock har Kristus sagt: »bedjen och I skolen få», och Paulus: »allt förmår jag genom den, som styrker mig». Jfr Vish. VIII, 21; 1 Kor. XX, 13; Math. XIX, 12; 1 Kor. VII, 8[2]). C. A. hänvisar till sådana, som blifvit tvingade, eller som aflagt löftet före den lagliga åldern. Mot olägenheten häraf äger man tillräckligt skydd i förra fallet genom tolkningen af lagen, i det senare genom den ett-åriga pröfvotiden.

e) Predikanterna påstå, att enligt Augustinus skulle äktenskap mellan sådana, som brutit sina klosterlöften (»vota sollennia»), icke behöfva upplösas. Men Augustinus talar på det åberopade stället endast om ett votum simplex [3]).

f) Att munklifvet skulle vara ett människopåfund (C. A. 60, 37), förneka vi. Tvärtom: såsom redan blifvit visadt, är skriften dess upphof [4]) och den helige Ande dess stiftare. Icke heller fördunkla de Kristi ära, som iakttaga allt för Kristi skull, efterlikna Kristus[5]) och med fröjd sjunga: »ett jordiskt rike och all världslig prydnad har jag föraktat för vår Herres Jesu Kristi kärlek».

g) I Gal. V, 4: »I ären alldeles skilda från Kristus, I som genom lagen viljen rättfärdiggöras», talar Paulus blott om rättfärdiggörelsen genom den mosaiska lagen. Munkarna önska blott att få lefva enligt evangelium, och de aflägga sina löften icke för att rättfärdiggöras genom dem, utan för att så mycket lättare kunna iakttaga Guds bud och ernå tillökning i nåden.

[1]) C. P. XXVII, 6.
[2]) C. P. XXVII, 7.
[3]) C. P. XXVII, 8.
[4]) C. P. XXVII, 9.
[5]) C. P. XXVII, 10.

h) C. A.: De hafva uppdiktat gröfre villfarelser, i det de säga sig kunna meddela åt andra sina gärningar.

C. R.: Är sådant villfarelse, så är det också orätt, när katolikerna bekänna de heligas samfund. Ps. CXIX, 63.

i) C. A.: Därtill hafva de intalat folket, att en sådan uppdiktad gudstjänst är den kristliga fullkomlighetens stånd.

C. R.: Beträffande den hatfulla beskyllningen mot munkarna, att de berömma sig af fullkomlighetens stånd (status perfectionis), så veta katolikerna, att munkarna icke tillskrifva sig fullkomlighet, — hvilken är utmärkande för den, som befinner sig i kärleken, — utan blott fullkomlighetens stånd. Ty ett lif i noggrann öfverensstämmelse med munkregeln (religio) är tjänligt till att förvärfva den evangeliska fullkomligheten och till att öfva den, sedan den blifvit ernådd. Och på detta sätt fatta munkarna fullkomlighetens stånd[1]).

j) C. A.: Den rättfärdighet, som kommer af tron, blifver därigenom förmörkad.

C. R.: Utan en stark tro skulle icke några rika, förnäma eller ynglingar underkasta sig ett sådant ok.

k) C. A.: Därutöfver varder ock Guds bud och den rätta gudstjänsten förmörkad, när människorna höra, att allena munkarna äro stadda uti fullkomlighetens kall och stånd; ty den kristliga fullkomligheten är att allvarligen frukta Gud och dock fatta en fast tro och stadeligen förtrösta, att vi för Kristi skull hafva en nådig och blid Gud.

C. R.: Munklifvet fördunklar icke Guds bud, utan drifver tvärtom till deras utförande. Må predikanterna själfva se, huru de sammanblanda fullkomligheten och fullkomlighetens stånd. Predikanterna misstaga sig vidare och för det tredje, då de säga fullkomligheten bestå i att frukta Gud. Ty *kärlek* till Gud är fullkomlighetens band, Kol. III, 14. Därför, då en lekman iakttar denna, är han fullkomlig. Men det samma kunna och böra äfven munkarna göra.

l) C. A.: Folket fattar många skadliga meningar däraf, att man falskeligen berömmer klosterlefverne.

---

[1]) Utföres delvis på annat sätt C. P. XXVII, 11.

C. R.: Denna beskyllning är alldeles orättvis. När celibatet prisas, dömes icke fördenskull äktenskapet. Jfr 1 Kor. VII, 8. När tiggarmunkarna berömmas, är därmed icke sagdt, att endast *de* äro fullkomliga, alldenstund det finnes många munkar, som icke tigga. Sådant är blott hopdiktadt för att uppväcka hat mot klosterlifvet.

m) C. A.: Fordom har Gerson klandrat munkarnas villfarelse om fullkomligheten och vittnar, att på hans tid var det ett nytt påfunnet talesätt, att munklefvernet skulle vara fullkomlighetens stånd.

C. R.: Gerson förnekar på flera ställen, att munklifvet skulle vara »status perfectionis acquirendae». (Detta moment förefaller ofullbordadt)[1]).

Munklifvet är således godt, heligt och Gud behagligt såsom uppfostrande till ett kristligt lif. Om sederna på sina ställen skulle lämna något öfrigt att önska, böra klostren reformeras, icke förstöras.

Äfven turken tolererar munkar inom sitt område. Må furstarna därför genom Hans Kejserliga Majestät förmanas att i enlighet med kyrkan visa tillmötesgående mot munkar och kloster. Må de lyssna till Justinianus: »Munklifvet är så hedersamt, anbefaller den, som ägnar sig däråt, till den grad inför Gud, att det utplånar hvarje mänsklig fläck samt gör det besmittade stället rent och i öfverensstämmelse med den förnuftiga naturen».

Articulus de potestate ecclesiastica[2]).

Äfven i forna tider har man diskuterat frågan, huruvida påfven, som äger den kyrkliga makten actualiter, äfven — habitualiter — skulle vara i besittning af det världsliga svärdet, såsom t. ex. påfven Hadrianus I, hvilken genom att göra Karl den store till kejsare öfverflyttade det romerska kejsardömet till germanerna.

Conclusio. Den kyrkliga makten, som är instiftad af Kristus, innebär, att det högre prästerskapet har makt öfver

[1]) Se C. P. XXVII, 11.

[2]) Denna artikel återkommer i C. P. i väsentligen omarbetad form.

Kristi sanna och mystiska kropp [1]), makt att lära och exkommunicera och att taga emot [1]), hvad som är nödvändigt för deras uppehälle, men framför allt — universaliter — makt att regera öfver sina underlydande, d. v. s. makt att straffa och tillrättavisa för att leda dem mot det eviga lifvet; hvari också inneslutes makten att döma, afgöra och fastställa sådant, som tjänar detta mål: Luc. XXII, 19; Joh. XX, 22; Math. XXVIII, 19; Marc. XVI, 15; Math. XVIII, 17; Luc. X, 7; 1 Kor. IX, 7; Joh XXI, 17; 1 Tim. V, 19; Apg. XX, 28; Ef. IV, 11; 2 Kor. X, 8; 2 Kor. XIII, 10; 1 Kor. IV, 21; Luc. XIV, 23.

Ad articulum concionatorum. 1) C. A.: Predikoämbetet är en Guds befallning att predika evangelium, förlåta eller ock behålla synderna och till att utskifta sakramenterna.

C. R.: Så lära äfven vi, men icke *endast* detta; vi foga äfven därtill en myndighet, som utöfvas »per virgam» (1 Kor. IV, 21).

2) C. A.: Därmed (med biskopsämbetet) gifvas icke timliga, utan eviga håfvor.

C. R.: Orätt. Däri inneslutas äfven timliga ting, såsom Gregorius betygar.

3) C. A.: Det andliga regementet — — skall icke förhindra, att lag och rätt hafva sin gång i världsliga ordningar.

C. R.: Alltså vill man i världsliga ting göra klerus beroende af världslig öfverhet och tillintetgöra ståndets privilegier. Det är Julianisternas kätteri. Såsom bevis för den katolska uppfattningen anföras uttalanden från skriften (1 Sam. XXVI, 9; Gen. XLVII, 20 sq., »immunitas sacerdotium»; Esr. VII, 24; Math. XVII, 26) samt konciliebeslut.

4) C. A.: Om biskoparna hafva någon makt till att bruka det världsliga svärdet, så hafva de den makten icke af Guds ords befallning, utan hafva henne efter världslig rätt af kejsare och konungar till skänks bekommit till att regera och försvara sina timliga håfvor i utvärtes måtto, och detta är dock ett helt annat kall än predikoämbetet.

C. R.: Predikanterna göra väl, när de medgifva biskoparna den världsliga makt, som härflutit ur kejsares och furstars frikostighet, och det vore otillbörligt att utestänga biskoparna från

[1]) Jfr ofvan sid. 62, Anm.

kejsarens välgörenhet. Mackabéerna ha ju på samma gång ägt världslig och prästerlig myndighet.

Anm. Tyngdpunkten har, som man finner, förskjutits. C. A. lägger hufvudvikten på, att denna makt, där den finnes, icke är primär, utan sekundär; C. R. betonar, att denna rättighet icke under några omständigheter får anfäktas.

5) C. A.: Kristus säger: »Hvem har skickat mig till en domare eller skiftare öfver eder»?

C. R.: Däraf, att Kristus vägrade att fungera såsom domare[1]), följer icke, att prästerskapet *nu* skulle sakna domsrätt; någon »ordo ecclesiasticus» var vid det tillfället ännu icke instiftad, såsom på flera sätt antydes: Math. XVI, 18: »jag *skall* bygga»; XXVIII, 18 sq., Joh. XII, 6 (Judas bar pungen, sål. världslig egendom). När Paulus säger: »vårt borgerskap är i himmelen», så följer däraf icke, att vi icke kunna döma om timliga ting, ty samme Paulus säger 1 Kor. VI, 3: »Veten I icke, att vi skola döma änglar? Mycket mer då i timliga saker». Det heter: »våra krigsvapen äro icke köttsliga». Men Paulus har också sagt: 2 Kor. X, 6: »redobogna att bestraffa all olydnad».

6) C. A.: Om biskoparna eljest hafva någon makt eller myndighet till att rannsaka om några vissa saker, såsom om äktenskapssaker och tionden o. s. v., hafva de den efter världslig rätt.

C. R.: Dumheter. Äktenskapet är ett kyrkans sakrament; hvem kan döma i sådant bättre än kyrkans domare? På samma sätt med tionden, som utgår efter gudomlig och kanonisk rätt. Om prästerskapets lämplighet såsom domare, se Deut. XVII, 9.

Andra delen.

1) C. A.: Biskoparna hafva icke makt att något stadga, som är emot Guds ord.

C. R.: Att fasta, fira fester till helgonens minne o. s. v. strider icke mot Guds bud.

2) C. A.: Några påfvar synas till en del vara bedragna genom Moses lags exempel. Härutaf äro de stora samvetsbördorna komna: att det skall vara dödlig synd att på helgdagar arbeta med sina händer o. s. v.

C. R.: Biskoparna efterlikna i sina konstitutioner apostlarna och Paulus, icke Moses. De betunga icke folket med den

[1]) Jfr ofvan sid. 62, Anm.

mosaiska träldomen, utan påbjuda sådant, som befordrar själens frälsning och Guds dyrkan. Det är icke syndabördan, som ökas genom sådant, utan fastmer förtjänsten och dygderna. Men öfverträdelse af kyrkans förordningar ökar synderna; annars blefve konsekvensen, att Gud genom stadgar, som äro alltför svåra för att kunna uppfyllas, sätter snaror för människornas själar.

3) Det är en falsk beskyllning, att de kyrkliga konstitutionerna stå i strid mot den evangeliska friheten. Båda kunna mycket väl stå tillsamman med hvarandra; den kyrkliga makten härrör från Guds bud, Rom. XIII, 1, 5.

4) Att Petrus förbjuder lägga något ok på lärjungarnas hals, är riktigt, men förbudet afser blott den mosaiska lagen, som icke heller vi tillämpa. Däremot uppbygga påfvarna och de heliga fäderna kyrkan med sina konstitutioner på frukterna af lydnad, goda verk, köttets dödande o. s. v. Det är icke dessa förordningar, som öka synderna, utan öfverträdarna själfva öka dem, såsom det betygas Hos. XIII, 9.

5) C. A.: Hvar och en plantering, som min himmelske Fader icke planterat hafver, skall uppryckas med rötterna.

C. R.: Denna» plantatio prelatorum» är just en Guds plantering och innefattar makt att utfärda bud för styrelsen af de underordnade, så att dessa därigenom föras mot det eviga lifvet. Därför: den, som öfverträder kyrkans konstitutioner, han bryter mot Gud själf. 1 Sam. VIII, 7. Predikanterna förkunna en frihet, som genom sitt förakt för gammal häfdvunnen tradition blott ger köttet tillfälle. Gal. V, 13; 1 Petr. II, 16. Krig och uppror ha blifvit följden. Den frihet, som katolikerna häfda, är en frihet från Mose lag och från synden, Joh VIII, 34, icke från kyrkans konstitutioner.

6) C. A.: Sådana stadgar bör Guds församling för kärlekens skull, så ock för fredens, så vidt hålla — — att man därmed ingalunda besvärar samvetena.

C. R.: Bestrides. Vi ha ofvan visat motsatsen.

7) C. A.: De, som säga, att Guds församling af egen myndighet har aflagt sabbaten — — fara mycket vilse. Ty den heliga skrift har aflagt sabbaten.

C. R.: Må de visa oss denna skrift. Nej, upprepade gånger betygas, huru som sabbaten verkligen blifvit helgad. Exod.

XX, 8; Gen. II, 3. När nu söndagen insatts i st. f. sabbaten, så har det bestämmande därvid icke varit blott den rent yttre hänsynen, att folket skulle veta, på hvilken dag det borde samlas, utan förändringen har skett på kyrkans föranstaltande och under Andens ledning. Liksom sabbaten var helig för fäderna, så är Herrens dag helig för de kristna. Söndagens helgd åsyftas i Jes. LXVI, 23; Ps. CXVIII, 24.

8) C. A.: Man finner många sällsamma tvister om lagens förvandling, om nya testamentets ceremonier, om sabbatens förändring, hvilka allesamman hafva sitt ursprung af den falska meningen, nämligen att i Guds församling bör vara en gudstjänst, likformig med den levitiska gudstjänsten o. s. v.

C. R.: Att högtidligen fira söndagen och att hvila från allt arbete står icke i strid med den kristna friheten.

9) C. A.: Apostlarna hafva befallt i apostlagärningarna, att man skulle afhålla sig från blod. Men hvem håller det nu? Likväl synda de därmed intet, som det icke hålla, ty apostlarna själfva hafva icke velat besvära samvetena med sådan träldom, utan hafva förbjudit det till en tid, på det ingen däraf skulle förargas.

C. R.: Nej, apostlarna säga uttryckligen: dessa *nödvändiga* stycken, att I skolen afhålla eder o. s. v. Hvad som de kallat nödvändigt, förklara nu predikanterna för fritt[1]). Visserligen har det varit syftet att undvika förargelse, som gifvit upphof till denna bestämmelse. Men på den tiden måste apostlarnas befallning iakttagas med absolut nödvändighet. Däremot kunde den sedan återkallas, när någon förargelse icke längre var att befara.

10) C. A.: Biskoparna kunde ock behålla en laglig hörsamhet, om de allenast icke yrkade därpå, att man skulle hålla de stadgar, som utan synd icke kunna hållas. Våra församlingar begära icke, att biskoparna med deras äras och myndighets förminskande skola åter upprätta frid och enighet, — — utan de begära allenast, att de måtte blifva förlossade från denna otillbörliga börda, hvilken nyligen är uppfunnen och emot den allmänneliga Guds församlings sedvana antagen.

C. R.: Allt det, som predikanterna kalla nytt, härstammar i själfva verket från apostlarnas dagar. Därför kunna biskoparna icke, äfven om de vilja[1]), tillintetgöra den universella kyrkans konstitutioner utan hennes tillåtelse. Förekomma partiella missbruk, då må man sörja för dessa.

---

[1]) Jfr ofvan sid. 62, Anm.

11) C. A.: Det allena blifver begärdt, att de (biskoparne) ville lida, att evangelium må blifva rent predikadt och förkunnadt.

C. R.: Detta — säger jag — skulle biskoparna gärna göra. Men motståndarna uppblanda själfva evangelium med kätterier — såsom t. ex. Luther med sina många textförfalskningar — och utså tvedräkt bland folket. Sådana lärare utestänga biskoparna med all rätt från sina församlingar. Jfr maningen, Ordspr. XXII, 28.

12) C. A.: Änskönt man har kunnat tala om flera missbruk, hafva vi likväl för att undvika vidlyftighet allenast uppgifvit de förnämsta (här anföras ytterligare några missförhållanden).

C. R.: Missbruk är det ingen, som berömmer, och vi skulle önska, att I, furstar och predikanter, låtit det, som tillhör tron, äga bestånd och endast nedlagt edra ansträngningar på afskaffandet af missbruken. —

Oöfvervinnelige Kejsare! Allt detta skulle kunnat utvecklas mycket omständligare, om vi icke hade fruktat, att vårt svar genom sin längd skulle bli besvärande. Ack, att furstarna föredragit att rätta sig efter Wormser-ediktet framför att tillåta sina predikanter att så i ord och lära som i handling uppträda i strid däremot. Genom dessa nyheter ha så mycken tvedräkt och förargelse uppstått, att aldrig något rike varit till den grad söndradt i partier som nu det tyska. Hade det då icke varit bättre att följa det nämnda ediktet än att efter så mycken partibildning, så många oroligheter, så mycken förlust af människolif, så många nederlag i bondeupproret framställa en egen trosbekännelse, som skriften och evangelium icke vilja kännas vid. »Att se och sörja öfver detta vederstyggliga sakernas tillstånd, denna — säger jag — skentro (fides fictiva), är den icke ett brott och en vanära, som deras fäder aldrig skulle ha tillåtit?» I sin fräckhet gå predikanterna ända därhän, att de icke blott i inledningen erinra [1]) om en af dem gjord appellation till ett kommande kyrkomöte, utan äfven i afslutningen antyda, att det återstår ännu många artiklar, om hvilka de skulle börjat en debatt, ifall icke utrymmet förhindrat det. Och under det att de själfva med inställsamma ord synas söka samförstånd med kyrkan, utsprider deras förnämste predikant, Luther, bland folket böcker, fulla af

[1]) Jfr ofvan sid. 62, Anm.

hotelser, kastar fram sina obeständiga läror och förklarar, att Münzers upproriska ande än lefver kvar. Här, inför Eders Majestät, tala furstarna på ett helt annat sätt än Luther i sin »Vermahnung an die Geistlichen», ja, predikanterna själfva tala på ett helt annat sätt i sina öfriga skrifter. Ty de genomgå i sin bekännelse vissa artiklar, åt hvilka de genom lämpliga uttryckssätt söka gifva ett fromhetens sken; men sådana fall äro försvinnande, jämförda med de otaliga artiklar t. o. m. blott hos en enda af dem, Luther, hvilka klinga barbariskt af alla smädelser, sjuda af upprorstankar och väcka afsky med sina nyheter, sitt förargelseväckande innehåll och sin gudlöshet. Det synes nödvändigt, att Eders Majestät affordrar predikanterna en fullständig och enhetlig bekännelse, något som de aldrig skola lämna, för så vidt de icke — uno verbo — förklara sig öfverensstämma med kyrkans tro. Kristus säger: »Den, som icke församlar med mig, han förskingrar»; Paulus fördömer skismer i församlingen, och i Ps. CXXXIII, 1 heter det: »se, huru godt och ljufligt det är, att bröder bo endräktigt tillsammans». Människans själ är alltför svag för att med egna krafter kunna pröfva och omfatta de heliga mysterierna i vår tro. Här måste man taga sitt förnuft till fånga till Kristi lydnad, och det gagnar icke till något att utanför kyrkans enhet gå till skriften och där söka sanningen, alldenstund skriften icke rätt kan fattas utan Guds Andes bistånd. Men Anden är lofvad åt kyrkan, icke åt dem, som öfvergifva kyrkan. Liksom själen icke styr en lem, som blifvit afhuggen från kroppen, lika litet leder Kristi Ande de lemmar, som öfvergifva Kristi kropp, d. ä. den katolska kyrkan. Denna katolska kyrka har i symbolum apostolicum stått fram för alla troende kristna så, att det icke kan medgifvas för någon — vid förlust af hans eviga frälsning — att afvika från dess 1:sta, 2:dra eller 3:dje artikel. Liksom utanför Noaks ark ingen kunde räddas från vattnet, så skall icke heller någon räddas utanför kyrkans enhet. Om de öfvergifva henne, öfverlämnas de åt satan och utsättas för villfarelsens ande. Därför böra furstarne med deras anhang uppmanas att afstå från det lönlösa arbetet med en ny bekännelse och att endräktigt tillsammans med oss fasthålla vår gamla trosregel. Annars, om de vilja förtrösta på sin egen visdom mer än på hela kyrkans åskådning, kunna de aldrig komma till säker tro eller frälsning. Ty hvarje

människa är lögnaktig, hvar och en kan bedragas och bedraga; ensamt om kyrkan är det skrifvet, att hon är sanningens pelare och grundfäste, emedan hon är uppbyggd på en klippa, som är sanningen själf, och emedan sanningens Ande skall förblifva hos henne evinnerligen.

Om de nu i dessa få artiklar gifvit anledning till så många anmärkningar, hur skulle det då gått, om alla företagits till granskning? Vi bedja därför ödmjukt, att Eders Kejserliga Majestät måtte uppmana dem att låta sitt onyttiga försök till bekännelse fara och helt enkelt säga med oss: »vi tro en, helig, allmännelig och apostolisk kyrka», som Luther själf så ofta har bekänt såsom ofelbar.

Eders Kejserliga Majestät! Predikanternas bekännelse är icke Kristi sanna evangelium, alldenstund den icke medgifver någon lön åt våra goda verk, hvilket dock Kristus så tydligt har lofvat i evangelium; icke heller tillerkänner den förtjänsterna någon vedergällning, som vore Kristus en den allra orättvisaste domare, som hotar de onda med evig eld, men ingenting har att gifva dem, som förtjänat något godt. Och dock lär Frälsaren själf på flera ställen motsatsen: att vi skola bedja och gifva allmosor i det fördolda, på det att vår fader, som ser i det fördolda, skall vedergälla oss; att bjuda till gästabud sådana, som icke kunna bjuda igen, hvilket skall vedergällas oss i uppståndelsen. Genom predikanternas lära förlorar folket hågen för goda gärningar.

Hur mycket predikanterna än berömma sig af Guds ord, — att deras lära icke kan vara Guds ord, framgår däraf, att den icke förblifver i evighet, utan är föränderlig; den är icke fridens ord, utan stridens, såsom Luther själf bekänner, att där bör råda strid, hvarhelst hans evangelium förkunnas. Och hur kan den helige Ande vara med här, då Luther vågat skrifva, att saken bragts å bane genom afund, då han vill upphäfva all öfverhet bland de kristna o. s. v.

Må således Eders Kejserliga Majestät besinna, hur farligt det skulle vara att låta denna tvedräkt ha fritt lopp ända till ett kommande kyrkomöte, så mycket mer som dessa frågor redan blifvit af koncilier fastställda och det icke är tillåtet att förnya diskussionen därom. Annars skulle det aldrig taga någon ända med tvisterna. Och predikanterna vädja till ett kyrkomöte, icke

därför att de önska ett sådant eller vilja erkänna dess beslut, utan blott för att under mellantiden få bättre tillfälle att utbreda sina läror. Luther har nämligen skrifvit: »Om ett koncilium bestämde, att båda gestalterna skulle gifvas åt lekmän, då borde folket mottaga nattvarden antingen under *en* gestalt eller också icke under någon». F. ö.: hvem skulle utan blygsel och vanära på ett allmänt kyrkomöte kunna upptaga tvisten om, huruvida sakramenterna äro 7, huruvida barndopet utplånar synden, huruvida brödets substans förvandlas i konsekrationen? Allt detta är ju redan afgjordt. Och hur skulle det under tiden gå med de i trångmål stadda katolikerna? Hur många heliga jungfrur, hur många olyckliga åldringar ha icke under tårar väntat Eders Majestäts ankomst (liksom Simeon väntade Israels tröst) för att återinsättas i sina rättigheter såsom munkar och nunnor! Hur många, som afhållas från sin vanliga gudstjänst, vänta icke, att tvånget skall taga en ände! Dessa tvistefrågor böra därför icke uppskjutas till ett kommande kyrkomöte, utan Eders Majestät kan med ledning af föregående beslut omedelbart skaffa dem ur världen.

Detta är, fromme Kejsare, hvad Dina underdåniga tjänare i anseende till tidens korthet funnit nödigt att anföra som svar på furstarnas bekännelse. Vi bedja ödmjukligen, att Eders Majestät värdigas gynnsamt upptaga det och vilja icke göra det minsta iota gällande, för så vidt det icke skulle godkännas af den heliga apostoliska stolen och Eders Kejserliga Majestät. Gud, den allgode, stor öfver alla, bevare Eders Majestät från allt ondt och återgifve genom Eders Majestät åt det af sekter förvirrade tyska riket trons gamla renhet.

* *
*

Ofvanstående referat torde torde gifva en ganska tydlig föreställning om konfutationen i dess första gestalt. Den har blifvit mycket ogynnsamt bedömd. Kolde kallar den »eine langatmige, citatenreiche Schmähschrift» [1]) och förklarar: »in gehässiger Verläumdung konnten sie sich nicht genug thun» [2]). Stange sammanfattar både 1:a och 2:dra redaktionen under benämningen: »ein Mach-

[1]) Augsb. Konf. s. 140. Att den skulle existerat på tyska är oriktigt.
[2]) Martin Luther II, s. 359.

werk der Kirchenpolitiker»[1]). Hur det förhåller sig med C. P., skola vi undersöka i det följande. Här fråga vi: med hvilken rätt har man framställt dessa beskyllningar mot vederläggningen i dess första form?

En omständighet, som säkerligen i sin mån har inverkat på det allmänna omdömet, var, att C. R. icke ansågs tillfyllestgörande ens af sitt eget parti, utan måste refuseras. Men härvid är en sak att ihågkomma. Denna skrift var i första hand bestämd för att offentligen uppläsas; dess betydelse var till stor del beroende af, hvad intryck den därvid gjorde. Nu får man icke mäta en vetenskaplig afhandlings reella värde efter dess lämplighet att reciteras inför en publik, inneslutande till den grad heterogena element som en riksdagsförsamling på 1500-talet; för ett sådant ändamål var detta förslag verkligen helt och hållet olämpligt dels på grund af sin längd (uppläsningen inför de katolska ständerna skall enl. ett yttrande af kurfurst Joachim ha varat 9—10 timmar)[2]), dels på grund af sina täta hänvisningar till arbeten och författarenamn, om hvilka största delen af de tillämnade åhörarne sväfvade i den djupaste okunnighet. Att det ej passade inför ett sådant auditorium, bevisar icke, att det, rent sakligt sedt, var misslyckadt. Kolde använder benämningen »smädeskrift». Jag har förgäfves sökt efter något, som kunde motivera detta omdöme. Man kan visserligen icke misstaga sig om konfutatorernas känslor för sina motståndare, men man måste å andra sidan också taga hänsyn till, hvad som hade presterats i andra samtidiga skrifter. Tillmälen sådana som konfutatorernas: »raseri, gudlöshet» o. d. kunde en dåtida teolog bära med mycket stort jämnmod. Man bör jämföra C. R. med t. ex. hvad Cochleus förut åstadkommit i sin »Septiceps Lutherus», och skillnaden blir genast tydlig. Nu kan det invändas, att Cochleus icke i allo får uppställas såsom representant för katolicismen[3]).

---

[1]) N. K. Z., X, 183.

[2]) FÖRSTEMANN, Urkundenbuch, II, s. 105.

[3]) Han var i mångt och mycket en lycksökare, och på 1520-talet, då hans ifver för påfvekyrkan ej blef tillbörligen uppskattad eller belönad, hotade han öppet att öfvergå till motståndarnas parti. Hans ställning till den stränga renlärighetens väktare tyckes genomgående ha varit osäker. Redan tidigt inlät han sig i polemik med Eck, och längre fram hade han upprepade gånger oturen att se sina skrifter uppförda på index. HEGEMANN, Luther im katholischen Urtheil, s. 13 f.

Men i sina hätska utfall mot Luthers person hade han för visso meningsfränder; för att nu endast nämna några exempel: Hasenberg och Emser med deras smutsiga insinuationer samt sist, men icke minst den enligt historiens samstämmiga vittnesbörd såsom både människa och teolog sympatiske Schatzgeier, hvilken icke har ord nog skarpa för att klandra Luthers uppträdande, betecknar satan själf såsom författare till hans skrifter o. s. v. — Må man blott icke alltför mycket förundra sig öfver Luthers motståndare! Reformatorn var ju själf en — såsom Walther kallar det — »Meister im Schelten» och lämnade i virtuositet de flesta af sina vedersakare långt bakom sig, »während seine Gegner den besten Willen hatten, nur nicht *konnten* wie er». Att konfutatorerna vid det tillfälle, hvarom här är fråga, icke alldeles lyckades tygla sin lust i detta afseende är sannerligen ej ägnadt att förvåna. Mer öfverraskande är det då, att deras lidelser ej afsatt djupare spår. Det är kanske ej så alldeles omöjligt att uppvisa, hvarifrån den allmänt gängse föreställningen, att konfutatorernas första förslag skulle vara späckadt med grofheter, leder sitt ursprung. Som bekant, har det ända till Briegers stora upptäckt varit vanligt att betrakta de rester af förarbetena, hvilka Cochleus bevarat i sin »Philippica» såsom utdrag ur Catholica Responsio; i dessa fragment är tonen just ej öfverdrifvet hänsynsfull. När så Cochlei 4 artiklar måste lämna plats för den af Brieger framdragna texten, har denna senare nog också fått taga i arf åtskilligt af sin föregångares meritlista, så mycket mer som man sannolikt ej i allmänhet underkastat sig den otacksamma uppgiften att göra den till föremål för någon ingående granskning. Och på det sättet har den oriktiga anklagelsen fått stå kvar. Nu måste man observera, att konfutatorerna stodo icke inför blott och bart en bekännelseskrift, utan inför en historisk verklighet, en religiös omhvälfning, som var på väg att draga ned i smutsen det mesta af, hvad de förut vant sig att kalla heligt. Hvad som hotade var fördärf — fördärf såväl i religiöst som i politiskt afseende. Sträng måste domen bli öfver det passerade, och konfutationen bär spår däraf: den är en mycket allvarsam anklagelse. Men allvar och skärpa är ej det samma som öfverilning. Må man komma ihåg, att Melanchtons apologi, som ju riktade sig mot den relativt moderata Confutatio Pontificia, äfven den innehåller åtskilliga skarpa uttryck,

kallar motståndarna gudlösa människor, talar om deras vrånga uttydningar och ogudaktiga meningar, om Ecks oförskämdhet o. s. v. En och annan gång ha nog författarna i vederläggningens 1:sta redaktion kunnat förirra sig utanför gränserna till det passande; detta dock ej så, att det sätter sin prägel på det hela. (Den af Faber utarbetade afslutningen utgör ett undantag). Det är, så vidt jag kan se, missvisande, när Ficker förklarar: »die Arbeit musste in den Händen leidenschaftlicher Beurteiler den Charakter eines orientirenden Gutachtens verlieren, vielmehr eine Anklage mit steigender Heftigkeit werden» [1], likaså när han tillskrifver C. R. »de starkaste öfverhufvud möjliga uttryck» [2]. Att mycket olämpligt förekommer, skall icke bestridas, men i allmänhet är tonen sansad och framställningen saklig, låt vara med en viss skärpa.

Nu bör det villigt medgifvas, att C. R. lider af betänkliga svagheter; vid ett första påseende får man mången gång intrycket af något alldeles meningslöst sammanrafsadt. Men hvad denna anmärkning beträffar, beror felet i kanske de flesta fall mer på redigeringen, uppställningen och sammanfogningen än på själfva tankegången. Författarne ha verkligen sökt genomföra en bestämd plan af icke så alldeles oskyldigt slag. Egentligen har den blott den olägenheten, att den fordrar ett relativt stort utrymme, men om det låtit sig göra att fullständigt utnyttja den, skulle icke så få möjligheter ha stått till buds. Alltigenom är den byggd på tendensen att sätta »principes» och »concionatores», furstarne och deras predikanter, i motsatsförhållande till hvarandra. »Furstarnes bekännelse är katolsk, men i strid häremot lära deras predikanter» o. s. v. Nu var det ju alldeles icke någon hemlighet, att Augustanas författare voro att söka bland teologerna, icke bland den världsliga maktens representanter. Men om det hade lyckats att ingifva furstarna den föreställningen, att deras egen ståndpunkt icke var identisk med predikanternas lära, att de själfva till hufvudsakliga delar kunde fasthålla vid sin bekännelse utan att eo ipso förklara sig solidariska med sina teologer, så borde ju därmed mycket varit vunnet. Ty det verksammaste hindret för en kraftig aktion från katolsk sida var det po-

[1]) Ficker, K. A. B. s. XXXIII.
[2]) Ibid, s. XXXV.

litiska skydd, som de protestantiska furstarna så villigt skänkte den nya rörelsen. Därför går konfutatorernas framställning ut på att ådagalägga, att de lutherska prästerna icke vågade framträda inför sina furstar med samma förkunnelse, som de eljest utspridde, utan att de nu i det afgörande ögonblicket hade kommit med något helt annat. Bevisen härför äro icke valda utan en viss talang. En annan anklagelse i samma riktning är den, att, om de respektive artiklarna varit fullständigare, skulle författarna tvingats att yppa åtskilligt fler af sina mot kyrkans läror stridande villfarelser. Här förete konfutatorerna en ganska ingående kännedom om den lutherska litteraturen, och det vore orättvist att säga, att deras bevisning alltid misslyckats. Att man därvid också sökte få utrymme för saker sådana som Luthers och Melanchtons förklenliga yttranden om Concilium Nicaenum, deras förklaring, att de icke ville godkänna något annat än det, som med tydliga ord lärdes i skriften, Luthers upproriska tankar angående af påfven utfärdade befallningar, hans s. k. textförfalskning: »sola fide», eller andra bevis på bristande anständighetskänsla, faller af sig själf.

Nu skulle det föra oss för långt att i detalj följa författarnas sätt att citera. Säkert är, att de på flera punkter gjort sig skyldiga till misstag, men lika säkert är också, att det i stort sedt lyckats dem att uppvisa, hurusom den Lutherska oppositionen ingalunda var af så ofarlig art, som den i Augustana gaf sig sken af, samt icke minst, hurusom dess representanter i många fall gjorde sig skyldiga till ganska allvarsamma motsägelser. Och denna omständighet är af en viss vikt för ett bedömande af konfutatorernas arbete. Vi ha förut nämnt, att Melanchton genom sin fredliga och medlande hållning i sak lyckats att från början intaga en relativt svåråtkomlig position. Motståndarnas taktik visar ett verkligt prof på sinnesnärvaro och klarsynthet. Den går ut på ingenting mindre än att beröfva C. A. dess fördel genom att rikta dess diplomatiska undfallenhet såsom ett fruktansvärdt vapen mot dess bekännare själfva. Och planen är utförd med en noggrannhet, en fyndighet och en konsekvens, som måste respekteras. Nedan följande referat lämnar ett exempel på, hvad författarna i detta afseende kunde åstadkomma.

Art. 1: C. A. ansluter sig till Nicenska mötets beslut om det gudomliga väsendets enhet i 3 personer. Men vid andra

tillfällen har Melanchton uttalat sig om samma mötes botordningar på ett sätt, som omöjligt kan stå tillsamman med en verklig pietet för dess bestämmelser. Art. 2: Hvad hjälper det att betona arfsynden, när man som Melanchton icke gör någon skillnad mellan arfsynd och verksynd. Art. 3: Bekännelsen om Kristus enligt symbolum apostolicum sväfvar fullständigt i luften, eftersom skriften, den enda auktoritet, som lutheranerna vilja erkänna, icke vet om något apostoliskt symbolum. Melanchtons hädiska tal om en »despoliatio charitatis» under Kristi lidande på korset är oförenligt med en riktig uppfattning af Kristi person. Art. 4: För att stödja sin nya lära om rättfärdiggörelsen måste Luther tillgripa sådana medel som den bekanta textförfalskningen: »sola fide». Art. 5: Det är godt och väl att hänvisa på sakramentens välsignelse, men Luther har förklarat, att sakramenten äro en ny uppfinning, ändrat deras fastställda antal o. s. v. Art. 6: Hvad vill det säga, att goda verk äro trons frukter, när Luther vågar skrifva: »för den, som tror på Kristus, finnas inga onda gärningar» och »onda gärningar göra icke människan ond»? Art. 7: Predikanterna bekänna *en* kyrka, men motsäga denna bekännelse med att själfva uppträda såsom separatister. Art. 8: Man medger, att sakramentens effektivitet icke är beroende af sakramentsförvaltarens religiösa eller sedliga tillstånd, och dock betonar Luther i detta sammanhang begreppet: »auditor paternae revelationis». Art. 9: Barndopet förklaras nödvändigt, men Luther har påstått, att dopet icke gagnar något barn, som ej har någon egen tro. Art. 10: Furstarnas nattvardslära är riktig, men Luther bestrider konkomitansen, motsätter sig tillbedjande af eukaristien och förbjuder att följa påfvens befallning om den vid påsktiden årligen återkommande bikten och nattvardsgången. Art. 11: C. A. förklarar, att absolutionen bör bibehållas, men hur skall denna kunna tillämpas, när Luther förnekar, att de hemliga synderna ha med den sakramentala bikten att göra? Art. 12: Predikanterna synas här med en obestämd formulering vilja öfverskyla sina irrläror, t. ex. den att de förkastat botens betydelse såsom sakrament. Dessutom är det ett misstag att beskylla katolikerna för att vilja förtjäna nåd genom satisfaktionerna. Det är blott straffet för synden, som därigenom utplånas; själfva skulden förlåtes i boten. Art. 13, om sakramenten, är nog riktig. Men hur många sakrament

räknar man egentligen? Art. 14: Hvad blir det af den lagliga kallelsen till prästämbetet, som här häfdas, när Luther kallar prästvigningen ett människopåfund? Och hur kan den bestå tillsammans med läran om det allmänna prästadömet? Art. 15 verkar just ej stötande, därför att den är hållen i allmänna ordalag. Men om man tar i betraktande de hänsynslösa förändringar, som vederbörande ute i församlingarna föreslagit eller genomfört, blir intrycket ett helt annat. Art. 16: Den världsliga ordning, som furstarna här bekänna såsom Guds goda verk, upphäfves ju, när Luther förklarar de kristna fria från alla mänskliga lagar, eller när Melanchton önskar, att den mosaiska lagen måtte antagas i st. f. de dåraktiga (kejserliga) lagarna. I sammanhang med den 17:de art. bör ihågkommas Luthers lära, att efter Kristi uppståndelse ingen kommer till himmelen före den yttersta dagen. Art. 18: Här medges, att vår fria vilja har en viss förmåga till utvärtes ting och likaså till det goda, om nåden understöder. Men Luther skrifver: »Den fria viljan är blott ett tomt namn». Art. 19: Furstarnas bekännelse om syndens orsak är god; men Melanchton förklarar, att Gud i egentlig mening utför allt, äfven det, som är ondt, t. ex. Davids äktenskapsbrott. Art. 20: Predikanterna anföra, såsom bevis för att äfven de vinnlägga sig om en utvärtes anständighet, »våra lärares böcker om 10 Guds bud med nyttiga förmaningar om goda gärningar». Och dock har Melanchton kunnat skrifva: »den delen af lagen, som innehåller dekalogen, har blifvit föråldrad genom nya testamentet». I 21:sta art. anbefalles krig mot turken. På andra ställen har Luther varnat därför. Här förbjudes att anropa framlidna helgon om hjälp. I andra fall har Luther anbefallt sådant. I artikeln »de utraque specie» åberopa predikanterna sig till stöd för sin fordran på den kanoniska rätten. Men ett exemplar af den ha de ju en gång offentligen kastat på elden. Till försvar för mässans hållande på modersmålet anföres Pauli befallning till församlingen i Korint. Men detta strider mot ett yttrande af Luther, att man hvarken behöfver höra eller förstå, hvad som läses under konsekrerandet. I art. om boten heter det: »våra motståndare måste ock väl medgifva oss, att läran om bot och bättring är på det flitigaste af våra lärare drifven». Hur detta medgifvande är beskaffadt, framgår bl. a. af en bulla, som Leo X utfärdat mot 10 Luthers satser om boten. Såsom bevis för

det berättigade i att medgifva lindring i klosterlöftena anföres, att påfven vid vissa tillfällen medgifvit sådana dispenser. Hvarför anföra påfvens auktoritet just här, då hans bestämmelser i öfrigt icke få gälla? — Det lider intet tvifvel, att icke åtskilligt af, hvad som här framdragits, mycket lätt skulle kunnat tillbakavisas, men å andra sidan måste man medge, att författarna haft ett ganska skarpt öga för sina motståndares svagheter. Angreppet är genomfördt med en erkännansvärd talang.

Kolde kallar denna skrift »langatmig». Det är sant, att den är utförlig, men dess utförlighet synes mig i mångt och mycket ganska väl motiverad. Det är nog ur katolsk synpunkt att beklaga, att så litet af det här sammanförda materialet kom till användning; af hänsyn till yttre omständigheter har det kanske varit nödvändigt, att vid omredigeringen allt aflägsnades, som icke direkt berördes i C. A., men det är i hög grad tvifvelaktigt, om det varit till själfva sakens fromma.

Hvad angår de partier i C. R., där författarne inskränka sig till att direkt behandla det material, som Augustana bragt på tal, så kunna nog de vid omredigeringen vidtagna förändringarna i allmänhet karaktäriseras såsom förbättringar. Dock bör det observeras, att i *ett* mycket viktigt fall kan den första redaktionen göra anspråk på företrädet. Här framhålles nämligen uttryckligen i princip kyrkans ställning såsom den öfversta auktoriteten. I artikeln »de confessione» heter det: »kyrkans praxis, den bästa tolkaren af skriften»[1]), och i afslutningen förklaras det: »det gagnar icke till något att utanför kyrkans enhet gå till skriften och där söka sanningen, alldenstund skriften icke rätt kan fattas utan Guds Andes bistånd. Men Guds Ande är lofvad åt kyrkan, icke åt dem, som öfvergifva kyrkan»[2]). Konfutatorerna ha således gått till striden i fullt medvetande af, hvad denna grundsats betydde för deras försvar. Så mycket mera omotiverad är luckan i den slutgiltiga redaktionen. Möjligen har gången varit den, att författarna från början funnit denna punkt mindre lämplig att inordna under någon af de gifna rubrikerna. Med det innehåll, som man afsett för inledningen, kunde den helt naturligt ej få sin plats där; således återstod endast afslutningen, och dit har

---

[1]) FICKER, K. A. B. s. 103, 4, se ofvan sid. 101.
[2]) Ibid. s. 136, 22—25, se ofvan sid. 118.

den mycket riktigt hänförts. När sedan en omredigering skulle äga rum, har man först strukit inledningen och därefter ansett det tillräckligt att följa det först framlagda förslaget artikel för artikel. Till det hela har man så fogat en kortare epilog af rent allmänt innehåll och därvid i hastigheten icke observerat, att den gamla afslutningen innehöll något, som ovillkorligen hade bort få vara med. Jag har svårt att föreställa mig, att en uteslutning af detta fastslående i princip af kyrkans auktoritet skulle varit rent afsiktlig, lika litet som det synes sannolikt, att den förorsakats af yttre tvång. Ty kejsaren var nog alltför mycket en äkta katolik för att i ett fall sådant som detta ha något att invända mot kyrkans anspråk. Om han för sin del skulle motsatt sig allt sådant, innehåller ju C. P. ställen, som med betydligt större skäl bort uteslutas, t. ex. hänvisningen på den påfliga bullan i den 2:dra artikeln, åberopandet af Leo X i art. 12. — Den lucka i argumenteringen, som författarnas nödtvungna knapphändighet här fört med sig, är måhända icke alldeles enastående. Det skulle nog kunna uppletas flera ställen, där den första redaktionen likaledes med större konsekvens och bättre motivering häfdat den katolska ståndpunkten. Den större utförligheten bör ju också kunna medge en större möjlighet till klarhet och åskådlighet i detalj. Men i stort sedt kan man säga, att den del af materialet, som flyttats öfver till Confutatio Pontificia, afgjordt vunnit på den därvid företagna omarbetningen och förkortningen. Så svaga ställen som exempelvis den första affattningen af 7:de artikeln om kyrkan eller det 4:de momentet i 21:sta art. om helgonens åkallan, där bevisningen mynnar ut i en meningslös dialektik, har den reviderade konfutationen icke att förebrå sig. Så svårfattliga ställen som t. ex. s. 43,27, 87,25, 135,16 eller så rent obegripliga som t. ex. s. 108,1, 129,10 inrymmer den ej heller.

Man har ej rätt att beskylla Catholica Responsio för longörer i egentlig mening eller för omsägningar i någon vidare utsträckning; utrymmet är i det hela väl tillvarataget [1]); snarare är

[1]) Ficker förklarar sid. LXII: »Die zahlreichen Wiederholungen sind jetzt gestrichen». Jag kan ej erkänna, att han med detta träffat det rätta. Han anför art. IV och VI. Men innehållet på dessa ställen är knappast att betrakta såsom upprepning i vanlig mening. Principen om goda gärningar och deras förtjänstlighet hade man nödgats fastslå redan i art. IV. Att man i art. VI återkom till samma ämne, berodde på anslutningen till C. A. I 2:dra

då C. P. att klandra för sin knapphändighet; den senare torde väl i omfång ungefär kunna jämställas med Augustana, och därvid förtjänar det framhållas, att Melanchton för att vederlägga den måste låta sin »apologi» svälla ut till en storlek, som i sidantal öfverskrider konfutationen bortåt 6 gånger och Catholica Responsio med ungefär det dubbla. Man kan knappast undra på, att de katolska författarna anlade sin första skrift efter så pass vidlyftig måttstock.

Det är gifvet, att en så våldsam inskränkning som den, konfutatorerna sedan måste företaga, icke kunde genomföras utan betydande olägenheter, men å andra sidan finner man snart, att den förkortade redaktionen har fördelen af en större öfverskådlighet; den sluter sig mera troget efter tankegången i Augustana, och såsom vid alla öfverarbetningar har det lyckats att omsätta mycket af innehållet i en lämpligare formulering. I Catholica Responsio ha författarna icke alldeles kunnat neka sig nöjet att ingå på personligheter, såsom t. ex. i artikeln om celibatet: »novi mariti a sacerdotio apostantes» [1]), eller i 21:sta art.: »furia Lutheri» [2]), o. d. Vid förkortningen har emellertid sådant helt och hållet utelämnats. I och med detsamma som citaten från 1520-talets lutherska litteratur fingo rymma fältet, har man också måst afstå från de förstuckna antydningarna om feghet och bristande uppriktighet vis-à-vis riksdagen och de evangeliska furstarna. Att sådant återtogs visar ej, att upphofsmännen däri blott sågo tomma »smädelser». Det var nog uttryck för den fullaste öfvertygelse. De katolska teologerna stodo midt uppe i striden och hade med egna ögon sett alla brytningar och omhvälfningar, som blifvit en följd af den nya rörelsen. Nu var det kritiska ögonblicket kommet. Nyhetsmakarna skulle offentligen framträda med en bekännelse öfver, hvad de gjort, och stå till svars därför. Och hur visade sig deras bekännarefrimodighet? Jo, i en skrift, som, så godt den kunde, sökte förklara bort differenserna, och som faktiskt icke var något exakt uttryck för, hvad vederbörande på

delen är visserligen art. XXV afsevärdt kortare, men denna art. gör enl. min mening intryck af att ej vara fullt afslutad, se sid. 187. Återstå då i 1:sta delen art. XII och XX, i den 2:dra: art. XXII och XXVIII, där en del omsägningar verkligen tagits bort. Men dessa fyra fall kunna väl ej betecknas som talrika.

[1]) Ficker, K. A. B. s. 94, 3. Se ofvan sid 95.

[2]) Ibid. s. 70, 14. Se ofvan sid. 88, 2.

egen hand i sin öfriga litterära verksamhet eller ute i församlingarna tillåtit sig. Att konfutatorerna gjorde användning af denna omständighet, kan man från deras ståndpunkt icke förtänka dem. Därför är det enligt min mening orätt, när Ficker förklarar: »man hat die Stirne zu erklären, dass jene selbst mit ihrer Konfession im Widerspruch stehen» [1]. Luther själf säger uttryckligen just med afseende på att C. A. icke var ett alldeles fulltonigt uttryck för den nya läran: »contra Scripturam Sanctam facit» [2]; på ett annat ställe talar han om satans intresse för dess »Leisetreterei» [3]. Icke får man under sådana omständigheter frånkänna motståndarna rätten att konstatera faktum?

En mycket stor roll spelar beskyllningen för alla upptänkliga slags kätterier, och C. P. har i detta fall tagit det mesta i arf. Det är en hel liten arsenal af olika formade projektiler, i hvilken den oinvigde här tillåtes att blicka in. Vederbörande jonglera med rubrikerna på ett sätt, som i snabbhet och tvärsäkerhet knappt kan öfverträffas, och som nästan skulle vara ägnadt att förvilla, om det ej för våra ögon verkade öfvervägande löjligt. Man ovillkorligen baxnar öfver, att all denna vederstygglighet så kunde inrymmas på ett enda ställe. Men det är icke svårt att förstå författarnas afsikt. I lyckligaste fall kunde man hoppas att få etablera en kättareprocess med samma pomp och ståt som den i Konstans; det är ingen tillfällighet, att namnet Huss så ofta återkommer; hvarom icke, så hade man dock fördelen af en taktik, som både var bekväm och effektiv. Hvad som kyrkan en gång stämplat såsom heretiskt, var eo ipso vederlagdt. Och på en lära, som det lyckades att förse med en liknande etikett, behöfde man sedan icke spilla många argument.

Vidare må här göras några anmärkningar angående den första redaktionens rent formella beskaffenhet. Hur konfutatorerna fattat sitt uppdrag, framgår af inledningen: »Oöfvervinnelige Kejsare! Eders Majestät har från kurfursten i Sachsen m. fl. mottagit en bekännelseskrift och förordnat om en undersökning på nedan angifna grunder. Hvad inneborden är i dessa nämnda artiklar, hvad motståndarne lära i sina öfriga skrifter o. s. v., må Eders Majestät inhämta af följande vederläggning». C.

[1]) K. A. B. s. XCV.

[2]) AHNFELT, Lutherdomens ställning s. 34.

[3]) Ibid, s. 35, »bene sensit».

R. är således tänkt såsom en till kejsaren ställd redogörelse för de i C. A. berörda stridsfrågorna, såsom ett efter föregående utredning uppsatt kommittébetänkande. Denna synpunkt har dock under arbetets fortgång icke kunnat hållas alldeles uppe. Särskildt mot slutet framlyser det tydligt, att det varit *en* bestämd författarepersonlighet, som gjort sitt inflytande gällande. I st. f. den officiella kommitténs »vi» står här ett demonstrativt »jag»; t. ex. »Referam Ambrosium respondisse» [1]) mot »veniamus» och »referimus» på andra ställen [2]); »nec arbitror» [3]) mot »nolumus» kort efteråt; »inquam» [4]) o. s. v. Med kännedom om Ecks benägenhet att komplimentera sig själf i sina afhandlingar [5]) föreställer jag mig, att detta lilla »förbiseende» knappast varit oafsiktligt. I likhet med inledningen adresseras äfven afslutningen till kejsaren: »Gud, den allgode, bevare Eders Majestät från allt ondt». Men författarna ha nog närt en ganska stark förhoppning om, att aktstycket icke skulle vandra från kejsarens bord direkt till arkivet; däraf kan det förklaras, när det helt obevakadt heter: »mallemus et *vos* principes — — — in solis veris abusibus laborasse» [6]), under det att man på följande sida uttalar den önskan att »illustrissimi principes *isti*» iakttagit den fulla hörsamheten för ediktet i Worms. I de senare redaktionerna ha dessa och liknande ojämnheter i framställningen med en viss omsorg retucherats bort.

Om man jämför den position, som konfutatorerna af egen drift intogo, med den, som de på grund af kejsarens befallning tvingades att förfäkta, finner man utan svårighet en betydande skillnad. När C. R. först förelåg färdig, hette det: »die lutherischen Fürsten hielten in den 21 artikeln fast christlich. Aber ihre Doctores haben anders gelehrt, denn sie K. M. vortragen» [7]). Däremot — i C. P. ålåg dem uppgiften att bevisa, att äfven dessa artiklar i hufvudsak voro okristliga. Denna förskjutning i synpunkter har man enligt mitt förmenande förbisett vid bedöman-

[1]) Ficker, K. A. B. s. 112, 26. Se ofvan s. 104, 3.
[2]) Ibid. s. 115, 3, 6. Se ofvan s. 104, 4 f.
[3]) Ibid. s. 116, 1. Se ofvan s. 106.
[4]) Ibid. s. 133, 30. Se ofvan s. 117, 11.
[5]) Greving, Joh. Eck, s. 21 och 22.
[6]) Ficker, K. A. B. s. 134, 12. Se ofvan s, 117, 12.
[7]) Ibid. s. XLVIII.

det af de sista kapitlen i vederläggningens historia. Man kan förstå, att de katolske teologerna betraktade den sista redaktionen som ett mycket godt kraftprof, men ändå måste känna ett visst missnöje, emedan de icke fått tillfälle att låta hela sitt artilleri spela. Så vidt jag kan finna, ligger det ej någon motsägelse däri, att man önskade en revidering före utgifvandet, just när man visste, hvilka kraftiga medel som stodo till buds; ännu mindre innebär det något medgifvande, att man förfelat sitt mål. Och till det material, som hopats i Catholica Responsio, vände konfutatorernas tankar, såsom vi förut sett, åter och åter tillbaka. Redan under uppehållet i Augsburg offentliggjorde Cochleus och omedelbart efter honom Faber åtskilligt däraf i tryck. Båda dessa arbeten ansluta sig nära till konfutationen i dess första gestalt [1]). Och rättvisan kräfver ett erkännande af att Confutatio Pontificia i det stora hela — trots alla formella företräden — icke egentligen behöft gå utanför de under arbetets första skede utstakade gränserna. — Till frågan, i hvilken mån författarna kunna anses ha »vederlagt» C. A., skola vi återkomma i ett annat sammanhang.

Att forma ett afgörande slutomdöme om Catholica Responsio förefaller mig ingalunda lätt; lyckligtvis träffar man sällan på någon skrift, där motsatta synpunkter till den grad strida om herraväldet. I det föregående ha vi sökt skilja ut det positiva i författarnas tankegång och därför hufvudsakligen uppehållit oss vid de mera sympatiska sidorna. Men man skulle också kunna påvisa stora partier, som saklöst kunnat vara borta, som egentligen vederläggas bäst blott och bart genom att citeras. Dock torde man ej alltför mycket böra låta sig påverkas af sådant. Konfutatorerna hade, såsom vi förut sett, knappa 2 veckor till sin disposition; af dessa måste åtminstone några dagar, — motsvarande den del af förberedelserna, under hvilken Cochleus förde ordet, — frånräknas, och det kan ej bestridas, att de under den återstående korta tiden utfört ett allvarligt och intensivt arbete. I ett afseende kan deras skrift verkligen kallas koncentrerad; snart sagdt hvarje punkt innebär eller förutsätter ett citat från andra författare, meningsfränder eller motståndare. De fall, där ett påbörjadt själfständigt resonemang spinnes ut onödigt långt, kunna nog sägas höra till undantagen. Man må ha hvilka tankar som helst om detta sätt att argumentera, säkert är, att det har varit både tidsödande och

[1]) Ficker, K. A. B. s. XCIV.

kräfvande ur många synpunkter. — Att kritisera författarnas exeges eller öfverhufvud deras vetenskapliga metod är icke svårt. Utan att vara orättvis kan man nog påstå, att den är så godt som fullständigt blottad på all historisk uppfattning. Meyer i sin f. ö. — så vidt jag förstår — obetydliga afhandling[1]) kallar den rent skolastisk. Men å andra sidan måste man komma ihåg, att framställningens vetenskapliga värde endast har varit en fråga af sekundär natur. Vida viktigare var det att kunna använda kyrkan, hennes tradition och hennes utläggning till stöd för tolkningens autenticitet; att den fulla vetenskapligheten därigenom — eo ipso — var betryggad, därför hade man ju så godt som hela den medeltida filosofien till borgen. I detta afseende äro således, enligt min mening, vederbörande ej alltför mycket att klandra; de voro endast barn af sin tid. Detta rör f. ö. en fråga, till hvilken vi längre fram skola återkomma. Man har bedömt dem strängt för deras oförstående hållning vis-à-vis Augustana. Men var det verkligen så underligt, att en äkta katolik uppbjöd alla ansträngningar för att värna om den tro, under hvars inflytande han vuxit upp, under hvars inflytande han format hela sin lifsåskådning? De gestalter, som skapas under en brytningsperiod, måste mätas med helt andra mått än de vanliga. Nitet och fanatismen hos den gamla riktningens män te sig för oss såsom fullständigt missriktade och *måste* te sig så, men däraf följer ej, att deras hängifvenhet för, hvad de från sin barndom lärt sig älska och vörda, under alla omständigheter är att identifiera med ett brott. Gersons namn nämnes med vördnad äfven af den protestantiska kyrkohistorien; han var dock en bland de ledande krafterna under kättareprocessen mot Huss. Och har Augustana verkligen blifvit så illa behandlad? Konfutatorerna saknade visserligen förutsättningar för att förstå den, men hur ofta lyckas det att under stridens hetta riktigt uppfatta sin motståndare?

I Catholica Responsio får man, efter hvad jag kunnat finna, ovillkorligen intrycket af allvarliga bemödanden att — visserligen från katolsk ståndpunkt och efter katolskt sätt — intränga i den protestantiska bekännelseskriftens innehåll. Att därvid många missförstånd uppkommo och många misstag begingos, var med hänsyn till den knappa tiden nästan oundvikligt. Ansträngningarna måste i hvarje fall respekteras. Men konfutatorerna ha trots sin

[1]) La Réfutation de la Confession d' Augsbourg, 1898.

energi och vaksamhet från början begått ett stort fel, som under fortsättningen totalt förlamade all handlingskraft. Deras arbete var och förblef ett detaljarbete; Augustana har granskats punkt för punkt, vederläggningen däraf uppsattes punkt för punkt, men för det inre sammanhanget mellan de olika momenten ha författarna fullständigt saknat sinne. Catholica Responsio äger mera karaktären af ett angrepp än af ett försvar; den har ett utfall i beredskap nästan öfverallt, där man trott sig förmärka någon blottad sida, och vi ha i det föregående framhållit, att detta stridssätt icke var utan sina fördelar. Men det medförde på samma gång en stor svaghet; det lämnade alltför få möjligheter för en defensiv taktik, och till en sådan blef man dock slutligen på grund af kejsarens bestämda vilja hänvisad. Hvad som stod kvar, sedan allt, som icke direkt berörde innehållet i C. A., blifvit bortskuret, var visserligen i det närmaste tillräckligt för en kategorisk protest och lät sig äfven med en viss fördel utnyttjas, så länge det blott gällde att följa motståndarnes påståenden punkt för punkt; däremot, till underlag för en organisk framställning af den katolska läran, såsom motstycke till hvad Melanchton hade presterat i C. A., lämpade den sig icke. Den enda punkt, som utföres med en något så när tillfredsställande fullständighet, är kapitlet: »de ecclesia». Det torde väl bevisa, att det är ur denna synpunkt, man anlagt sitt försvar alltifrån början. Men i öfrigt har man låtit sig nöja med blotta negationer och isolerade detaljer. Det var detta, som blef ödesdigert. Vi skola i det följande se, hurusom den katolska ståndpunkten med lätthet skulle låtit sig utföras som ett i betydligt högre grad slutet helt. Konfutatorernas felgrepp vid redigeringen af Catholica Responsio låg icke så mycket däri, att de gingo utanför de gränser, som Melanchton utstakat i C. A. Sådant skulle under gynnsammare förhållanden ha kunnat tillfoga motståndarna en allvarsam skada. Det låg icke heller i deras oresonlighet, fanatism eller i deras reella misstag. Hvad författarna i dessa afseenden låtit komma sig till last, har dock icke skett i större utsträckning, än att deras skrift utan alltför stora ändringar borde kunnat bli användbar åtminstone på något sätt, ifall omständigheterna i öfrigt så medgifvit. Kardinalfelet hos konfutatorerna låg däri, att de icke sågo djupare på skillnaden mellan det gamla och det nya, att de dissekerade Augustana sats för sats i st. f. att i hvarje särskildt fall föra

frågan tillbaka till dess utgångspunkt och därifrån anlägga sin jämförelse eller utföra sin protest. Det hopsamlade vidlyftiga materialet grumlade deras syn, betog dem förmågan af klarhet och öfverskådlighet och hindrade dem att gå till botten af problemen. Därigenom kom tyngdpunkten att flyttas öfver på ett område, som denna strid, strängt taget, icke gällde; däraf förklaras det, att den inskränkning, till hvilken författarna sedan på grund af omständigheternas makt tvingades, faktiskt blef liktydig med, att de förfelat sin ursprungliga afsikt.

* *

*

Vi öfvergå nu till konfutationen i dess slutgiltiga form och skola därvid se, hvilka möjligheter som kunnat stå katolikerna till buds, äfven för den händelse man inskränkt sig till att iakttaga de af den protestantiska bekännelsen utstakade gränserna, hvarvid gifvetvis rättigheten att ställa de respektive frågorna i full dogmatisk belysning ej behöfde vara utesluten.

Confutatio Pontificia.

Prolog.

Hans Kejserliga Majestät har från kurfursten af Sachsen jämte några andra furstar och stater mottagit deras trosbekännelse. Med sitt synnerliga nit om Guds ära, själarnas frälsning och hela Tysklands välfärd har kejsaren icke blott värdigats att själf taga noggrann kännedom om denna skrift, utan äfven öfverlämnat den åt några »lärda, bepröfvade och ärbara män» af olika nationer att närmare undersökas. Det, som befunnes stämma öfverens med den katolska tron, skulle gillas och berömmas; det därifrån afvikande skulle anmärkas och förses med ett särskildt bemötande, hvarvid författarna i hvarje sådant fall borde markera sin egen ståndpunkt. Detta har nu blifvit gjordt. Såsom det anstår en kristlig härskare, har kejsaren noga genomgått ifrågavarande vederläggning och underställt den de öfriga furstarnas pröfning; af samtliga har den befunnits tillfredsställande. För att skingra all tvedräkt angående den heliga tron har kejsaren så befallt, att det skrifna skulle uppläsas för besagde kurfurstar, furstar och stater.

I.

1) Godkännes: Det gudomliga väsendets enhet i tre personer i öfverensstämmelse med Nicenska mötets beslut, trosregeln och romerska kyrkan.

2) Ty Concilium Nicaenum med sina 318 biskopar, hvaraf åtskilliga heliga martyrer, har alltid betraktats såsom heligt.

3) Godkännes: Fördömelsedomen öfver motståndarna till denna artikel, »ty öfver dessa har den heliga romerska kyrkan för längesedan fällt sin dom».

Om vi här stått inför ett fall, där evangelisk och katolsk åskådning fullständigt täckte hvarandra, skulle konfutatorernas utförlighet varit skäligen omotiverad. Men i själfva verket har känslan af motsats strax i början gjort sig gällande. Bakom den skenbart oskyldiga formen dölja sig två anklagelser, som ur katolsk synpunkt äro komprometterande nog, båda närmare utförda i den 1:sta redaktionen. »Sacrosanctum Concilium Nicaenum» (mom. 2) kräfde ju icke i detta sammanhang någon särskild vördnadsbetygelse utöfver, hvad det redan fått i C. A Däremot har det säkert varit mycket välkommet att indirekt få påminna om, hurusom Luther och Melanchton själfva försyndat sig mot ifrågavarande mötes beslut, den förre med sin kända motvilja mot ordet »homousios» [1], den senare med sina nedsättande omdömen om den af Nicenska mötet förordnade botordningen [1]. Vidare ha författarna trots det knappa utrymmet ansett nödigt att betona kyrkans auktoritet icke mindre än två gånger. Det var katolikernas naturliga försvarsåtgärd gentemot motståndare, som vägrade att godkänna öfver hufvud taget något, som icke kunde hämtas ur den heliga skrift [1].

Den försiktighet, med hvilken konfutatorerna måst anbringa dessa och liknande rester från C. R., är mer än något annat belysande för det tryck, under hvilket arbetet fortgått. Men hvad som finnes kvar visar tydligt, hur kyrkans auktoritet och försvaret därför bildade underlaget för deras tankegång.

Hvad angår själfva det egentliga ämnet för artikeln: det gudomliga väsendets enhet i tre personer, så är det en fråga, som naturligt nog icke synes ha intresserat den tidens katolska författare. Hvarken Eck, Fisher, Wimpina eller Faber ha, så vidt jag kunnat finna, någon afdelning härom. Cochleus utbreder sig (Phil. art. I) vidlyftigt öfver 1:sta artikeln i C. A., men åt dogmen om Guds väsen ägnar han endast några rader och detta blott i förbigående. Icke ens Tridentinska mötets beslut innehåller i sin sessio III, Decretum de Symbolo Fidei, någonting utöfver Symbolum Nicaenum.

[1]) Se ofvan sid. 64.

II.

1) Godkännes: Arfsynd är sannerligen synd (som fördömer etc.). Med rätta tillbakavisas här Pelagianerna.

2) Förkastas: Att arfsynden skulle bestå i, att människorna födas utan gudsfruktan och utan förtröstan till Gud. Ty att vara utan sådant är snarare en vuxen människas verksynd (ein würckliche Sünd, peccatum actuale) än skuld hos ett nyfödt barn, som ännu icke är i besittning af förnuftets bruk, Deut. I, 39.

3) Förkastas: Att arfsynden skulle bestå i ond begärelse (concupiscentia), om därmed menas, att begärelsen skulle vara en synd, som äfven efter dopet kvarblifver hos (det döpta) barnet. Två artiklar, där Luther häfdar denna åsikt, ha fördömts af påfven. Enligt Augustinus upphör begärelsen i och med dopet att vara synd. Därmed förnekas ej Ef. II, 3: vi voro af naturen vredens barn. (Jfr Rom. V, 12).

Det är således mom. 2) och 3), som intresset här närmast gäller. Om mom. 2) är icke mycket att säga. Det hvilar på en psykologisk iakttagelse, som svårligen kan bortresoneras. Man kunde f. ö. väntat en hänvisning till läran om den fria viljan, dit detta problem egentligen närmast hör, men hvarje antydan i den riktningen saknas.

Mom. 3). När konfutatorerna bestrida motståndarnas uppfattning af begärelsen, så är detta ur katolsk synpunkt fullt riktigt. Identifieringen af arfsynd och konkupiscens var på den tiden otvifvelaktigt något alldeles nytt. Men motsatsen går längre tillbaka än så. Hvad som ger den katolska åskådningen om peccatum originis dess egentliga färg, är bestämningen af arfsynden såsom förlust af den ursprungliga rättfärdigheten (justitia originalis) och bestämningen af justitia originalis såsom ett donum superadditum. Arfsynden blir på detta sätt till stor del något blott negativt, och den förlust, som däri infattas, rör sig hufvudsakligen om något, som ligger utanför den mänskliga naturen. Häri ligger väl förklaringen till, att begreppet konkupiscens kunde behandlas med en sådan likgiltighet. Dock hade kyrkans säregna åskådning i detta fall uttryckligen bort fastslås. Men konfutationen ägnar ej någon uppmärksamhet däråt. I det fallet äger den dåtida litteraturen betydliga företräden.

Syndafallet såsom en förlust af justitia originalis, Cochleus, Phil. II, 35 [1]): *Est enim (peccatum originis) potius carentia seu privatio originalis justitiæ, quam Adam protoplastus lapsu suo perdidit.*

Liknande synpunkter i Mensings Antapologie I, 1 [2]): *Sie* (de lärde) *sagen esz sey ein mangel adder abwesen der erblichen gerechtikeit, dar ausz böse begirlikeit vnn vil vbels erwechst.*

Vidare: *Wie das liecht vnd finsternisz wyder einander seyn, das ich sagen mag, finsternysz ist ein mangel des liechts, szo ist der mangel der gerechtiket sunde.*

Vidare: *Also lernen wyr wasz die Erbsund ist, wo wyr erkennen was guts die Erblichgerechtikayt in vnsz gewirckt hat.*

Justitia originalis såsom ett donum superadditum, Berthold, XXXII, § 2: *Anfanklich het got, zuo notdurft aller leiblicher creatur, menschlich geschlaecht, wie es sein solt, recht geordent, im paradis behaust vnnd allenthalben wol geschickt. Dann ain guoter werchmeister macht im anfang sein werch guot vnd gerecht, wie es sein solt, nit zerissen noch vntüchtig, auf das es den werchmaister nit schende. Got het auch sonst menschlichem geslaecht, in adams person, notdurftige schicklikait geben auch sonst grosse vnd angenaeme gnad gereckt, in solhen gnaden zebeleiben, nemlich daz mit hilf gots der mensch hiet moegen beleiben in sohler schicklikait, gehorsam, gotsforcht, guoet, gerecht — — vnd in allen andern tugenten volkomen, wie aimm menschen gezimbt. Wo er dieselben hilf vnd angenaem gnad williklich angenomen vnd tugenlich wesen behalten hiet vnd im stand der vnschuld bestanden waere, alzdenn hiet er guoet wesen gehabt* etc. Uttrycket »donum superadditum» använder Berthold visserligen icke, men han skulle knappast ha formulerat sin mening så, ifall han tänkt sig justitia originalis såsom gifven redan i och med gudsbelätet.

Schatzgeier, Scrutinium, 47 a [3]): — — *pax, tranquillitas et omnium virium consonantia in homine per donum Dei liberaliter naturae superadditum sit effecta, illas contrarias concilians partes, totamque rectificans naturam, nec non ad beatitudinem elevans supernaturalem. Nam ad supernaturam sufficiebat minime sine gratia*

---

[1]) Corp. Ref. XXVII, 89.

[2]) Laemmer, V. K. T. 110.

[3]) Plitt, Einleitung in die Augustana, II, s. 109, anm. 1.

gratumfaciente, sive hoc donum fuerit habitus quidam, sive actualis influxus, sive utrumque complectens etc.

Om arfsynd och begärelse icke äro identiska, hur förhålla de sig då till hvarandra? Roff. Ass. Luth. Conf. 76 a: *Negamus hanc vetustatem vere peccatum esse, sed solummodo secundum amplam peccati acceptionem, quia videlicet parit peccatum, quemadmodum lingua — — pro loquutione — — et manus — — pro scriptura nonnunquam intelligitur.* Vetustas förklaras strax förut så: peccatum veteris hominis.

Vidare s. 99 b: *Hec* (Jak. I, 13—15) *palam ostendunt concupiscentiam peccatum non esse, tametsi stimulet ad peccandum.*

Vidare s. 85 a: *Siue defectum appelles, seu fomitem, seu quidvis aliud, ego plane concupiscentiam eam quae carnis est, contra legem esse nego.*

Enligt konfutationen upphör begärelsen i dopet att vara synd. Här nedan utföres dopets betydelse närmare med afseende på arfsynd, skuld och konkupiscens. Ecks Bedenken[1]: *Der mittlere Weg wäre, dass sie sagten; Die angeborne böse Lust wäre Sünde vor der Taufe, und nach der Taufe seye sie eine Folge, oder Strafe der Erbsünde, und nicht an sich selbst Sünde.*

Bericht der Papisten[2]: — — *die Erbsünde sey ein Mangel der Erbgerechtigkeit, welcher Sünden Schuld in der Taufe weggenommen werde, der Zunder aber und böse Lust bleiben im Menschen auch nach der Taufe übrig.*

Wimpina-Mensing, Kurtzer v. Christ. Vnderricht A. 4[3]: — — *Christus* — — *wirckend in dem Sacrament der H. Tauffe, alle Sünde abwesscht, wiewol nach der Tauff die zuneigung vnd anreitzung der sünde auff Latinisch fomes peccati, vnd durch Paulum Lex in Membris geheissen, als gebrechen zur vbung des Menschen bleiben.*

Roff. Ass. Luth. Conf. 68 a: *Palam asserimus in puero post baptismum, peccatum nullum secundum veram peccati rationem remanere.*

S. 97 b: *Ego libenter Augustinum sequor qui visus est ubique dicere. Reatus baptismo tollitur, ut iam non proprie peccatum dicatur amplius ea, quae manet in carne concupiscentia.* Reatus

[1]) Walch, XVI, 1656.
[2]) Ibid, s. 1715.
[3]) Laemmer, V. K. T. 118.

förklarar han: »mentis in inoboedientiam consensus». Peccatum originale tänkes såsom bestående af reatus och fomes (s. 99) eller af concupiscentia och reatus (s. 97). »Fomes ad corpus pertinet, reatus, ad animam» (s. 98).

Eck, Repulsio Art. Zuinglii [1]): *Alioqui quum in baptizatis maneat moriendi necessitas: maneret et peccatum originale; at sic dicere esset cum Luthero veritatem fidei et efficaciam sacramentorum enervare.*

Cochleus, Philipp. II, 32 [2]): — — *dicimus in pueris esse per generationem peccatum originale, cuius culpa tota per regenerationem in baptismo deleatur.*

Således fastslås här — och detta är väl äfven konfutationens mening — en konkupiscens eller »vetustas», en begärelse eller ett den gamla människans sinnelag, som uppstått i och med den första förlusten af justitia originalis, som före dopet är synd, men som efter dopet mycket väl kan stå tillsamman med de gudomliga krafter, människan har i behåll. Man frågar då ovillkorligen: i hvilket förhållande står den fallna människans beskaffenhet till, hvad hon ägde före syndafallet? Hvad har hon förlorat, eller kanske hellre hvad har hon kvar? Konfutationen blir svaret skyldig. Reformatorernas mening har tydligen varit, att människan i och med den ursprungliga rättfärdigheten också förlorade Guds beläte (jfr Ap. Conf. 80, 18 samt 81, 21). Den katolska dogmatiken visar ett större intresse för, hvad som i syndafallet lämnades kvar. Därför isolerar den, enligt hvad vi sett, justitia originalis såsom något för sig och drar upp en bestämd skillnad mellan begreppen imago och similitudo Dei (imago = »Ebenbildlichkeit Gottes»; d. v. s. förnuft och valfrihet; similitudo = »Gottähnlichkeit», m. a. o. justitia originalis; båda uttrycken hämtade från Genesis I, 26). Nu har visserligen den ursprungliga rättfärdigheten måst offras. Men denna är endast att betrakta såsom ett donum superadditum. Människan skapades till Guds beläte, och de gåfvor, hon erhöll såsom människa, dem har hon fortfarande i besittning. Om man rätt balanserar begreppen, imago och similitudo Dei, mot hvarandra, skulle det alltså ge som resultat: människans natur har i syndafallet icke undergått någon *väsentlig* förändring.

---

[1]) Zuinglii opera, ed. Schule ret Schultess IV, 23, IV.
[2]) V. K. T. 116.

Detta är själfva utgångspunkten, till hvilken hela striden om arfsynden ytterst går tillbaka. Konfutationen skulle i detta afseende haft åtskilligt att lära af den öfriga dåtida litteraturen.

Berthold, T. T. XXIX § 9: *Daz er (der mensch) an jm hat gedechtnuss, vernuft vnd freyen willen deszhalb ist der mensch ain pildnuss gots. Diser gestallt* (= häri) *seinn getruckt all gleichnuss Gots inn menschen, als gottes pild oder Sigil in ain wax. — — der mensch in jm vermailigt gotliche pildnusz vnd die gotlich gleichnuss gar auslescht.*

Cap. LIX, § 1: *Got hat zuo seiner pildnuss vnd gleichnuss den menschen anfangs gemacht vnnd mit solher pildnuss den menschen an sich gepunden. mit der gleichnuss hat got gar an sich den menschen ziehen wellen, aber der mensch hat mit seinem fal dieselb pildnuss vermailigt vnd verderbt, doch imm geist nit gar abthan, nachdem solhe pildnuss anhangt dem freyen willen, der imm menschen alweg beleibt. Aber gottliche gleichnuss, — — — hat der mensch in jme durch die sünd gar auszgelescht, vnd für solh tugent an sich genomen vntugent, mit denen er got vngleich vnd widerwaertig worden ist. Dergestallt hat menschlich geschlaecht die pildnuss behallten, doch vermailigt vnd die gleichnuss gots gar verloren.*

Schatzgeier, Scrutinium, 16 b [1]): *Natura humana post lapsum remansit integra sed debilitata.*

III.

Godkännes: Att Guds son har blifvit människa, att han antagit mänsklig natur i personens enhet, att han är född af jungfru Maria, att han sannerligen lidit, korsfästs, dött o. s. v.

IV.

1) Godkännes: Fördömelsedomen öfver Pelagianerna, Joh. III, 27, Jak. I, 17, 2 Kor. III, 5, Joh. VI, 44, 1 Kor. IV, 7.

Anm. Innehålles åtminstone ej uttryckligen i C. A.

2) Om någon understode sig att förkasta människors förtjänst, som kommer till stånd med den gudomliga nådens hjälp,

---

[1]) Plitt, Einleitung in die Augustana II, 110.

skulle han snarare följa Manikeerna än den Kristna kyrkan. 2 Tim. IV, 7, 2 Kor. V, 10.

3) Hvarest det finnes lön, där finnes det också förtjänst. Gen. XV, 1, Jes. XL, 1, LVIII, 7, Gen. IV, 3, Math. XX, 8, 1 Kor. III, 8.

4) Våra gärningar äga icke i sig någon förtjänst, utan Guds nåd gör den värdiga evigt lif. Uppb. III, 4, Kol. I, 12.

Anm. Själfva hufvudstället för den Lutherska realprincipen, Rom. III och IV som C. A. citerar, lämnas här alldeles utan afseende.

Augustanas 4:de artikel har med rätta fått öfverskriften: de justificatione. Men den motsvarande artikeln i konfutationen rör sig egentligen icke alls om rättfärdiggörelsebegreppet; snarare kunde den ha fått till öfverskrift: de merito. Icke heller läran om förtjänsten blir emellertid på något uttömmande sätt behandlad; till en del gäller visserligen som en ursäkt, att denna punkt endast med svårighet kan isoleras från undersökningarna om den fria viljan och om goda gärningar; dessa i sin ordning ha af formella skäl måst hänföras under sina respektive rubriker art. XVIII och XX. I alla fall hade ett ej så ringa material stått till disposition. Problemet, som ligger bakom den katolska åskådningen om förtjänstens betydelse, kan i få ord betecknas med: »meritum de congruo» och »meritum de condigno» eller från handlingens och viljans synpunkt: »gratia, quae praevenit voluntatem, movet voluntatem et perficit voluntatem» (Phil. III, 10). Trots sina vidtgående konsekvenser har denna fråga i C. G:s 4:de artikel lämnats alldeles ur räkningen, och dock skulle den gamla dogmatiken här ha varit ett vapen ingalunda att förakta. Temat om förtjänst, om förtjänstens förhållande till lönen, o. s. v. behandlas i den samtidiga litteraturen rikhaltigt och i skiftande former både ur teoretisk och praktisk synpunkt; en ganska klar utredning lämnas i C. R.

Hvad konfutatorerna velat betona under mom. 2, uttrycker Berthold rikare och fullständigare så T. T. XXXIX, § 5: *Sy bede benentlich gotliche hilf vnd menschlicher will muessen beyeinander sein, dann on zuoethuoen vnd verdienn des menschens, waere kain straf noch belonung vnd alle gepot vmbsonst gemacht.*

Samma tanke ligger bakom Ecks Loci, § 31, s. 273: — — *si libero caremus arbitrio, et omnia absoluta necessitate eueniant, nihil relinquitur precibus, consilijs, regiminibus publicis — — nulla debentur praemia virtutibus, nullae poenae vitiis, etc.*

Nästan i evangelisk anda uttala sig Berthold T. T. LXXIX § 1: — — *Darüber seinn zemercken dreyerlay verdienn. ains ist gleich wirdig, das annder ist formlich. das drit bequemlich. Erstlich sol ainem tagwercher vergleicht werden sein arbait, deszhalb ist er wirdig seines lons. — — Dermass mag kain mensch gegen got etwas verdienn noch vergleichen, weder gnad noch gab, nachdem der mensch von jmselber kain guoet noch aygen hat, sonder was er besitzt, ist alles hie von Got. — — Das ander verdienn ist ain geschickter vnnd proportionierter form zuo empfahen von got mer gnad dann das verdienn ist, gleichwie ain stain dienstlich ist zuo ainem eckstain vnnd doch klainer ist dann das paw so darauf gesetzt wirt. — — Dermassen ist christus das klain senif koerndel, die proportion, form vnd mittel, daraws bey got vnmaessig verdienn erlangt wirt vnnd den menschen grosse frucht kumbt, nemlich erledigung von ewigem tod. vnd erlangung ewigs lebens. — — Dritt verdienn ist gegenbürtiger vnserr materi, vnd vil klainer, ja schier gar nichts zeschaezen gegen der gab. vnd ist ain — — geschickte materi, darein ettwas vil pesseres geworcht mag werden — — als ain lynden holtz verdient, daz daraus pild geschnitzt vnd aufnn altar gesetzt werde — — Also verdient ain gerechter mensch das himelreich. — — Jn summa, all Cristenlich staend seinn verdienstlich, wer in seinem gebürlichen stannd, die werch, so jm auszerichten zuoesteen, in warem glawb vnd geordenter lieb trewlich mit zimlichem fleis volbringt.*

På andra ställen kan man finna konfutatorernas uppfattning af begreppet förtjänst utförd i ännu mera tillspetsad form. Så talar t. ex. Facultas theol. Parisiensis rent af om en »ingens cumulus meritorum», dock såsom ett föremål för förtröstan »secundario et minus principaliter». I samma anda går Wimpinas yttrande Anacephalaeosis, de fide et operibus, f. 91 b: *In domo patris mei mansiones multae sunt, quas mansiones charitatis status interstinguunt: ut quanto hic quispiam fuerit charitate feruentior, tanto in hac domo mansio illi destinatur sublimior — — — quanto maiora pro Christo tulerit, quanto maiora in proximum beneficia contulerit, tanto — — — in merito maior, ac insuper in paternae*

domus mansione sublimior. Dock hänför äfven Wimpina allt människornas handlande till den förekommande nåden, af hvars hjälp vi bli delaktiga »ex mera liberalitate dei». Han hänvisar till, att våra förtjänster äro gåfvor af Gud »*hoc uno nos operum bonorum participes faciente, quod divinae inspirationi non resistimus*».

V.

1) Godkännes: Att den Helige Ande gifves genom orden (»die Wort») och sakramenten såsom genom instrument, Apg. X, 44, Joh. I, 33.

Anm. Augustanas hänvisning på predikoämbetet lämnas utan afseende.

2) När tron göres till villkor för rättfärdiggörelsen, så får detta icke förstås om tron allena, utan om tron, som är verksam genom kärlek, Gal. V, 6. Ty i dopet ingjutes icke blott tron, utan äfven hoppet och kärleken, Luc. III, 16.

Anm. Augustanas protest mot Anabaptister och Vederdöpare beröres ej.

Frågan om sakramentens betydelse återkommer med större utförlighet i art. 13; i art. 6 behandlas tron och trons frukter.

VI.

1) Godkännes: Tron skall bära goda frukter, Jak. II, 20 Pred. IX, 10. Gen. IV, 4, XVIII, 19, XXII, 16, Jon. III, 5, 2 Kon. XX, 5, Gal. VI, 10, Joh. IX, 4, Uppb. XIV, 13.

2) Att tillskrifva tron allena rättfärdiggörelsen står i diametral motsats mot evangelium, alldenstund rättfärdiggörelsen är nådens och kärlekens verk, Rom. II, 10, Ps. LXI, 13, Math. XVI, 27, Rom. II, 6, Math. VII, 21, Joh. XV, 13, 1 Kor. XIII, 2, Col. III, 14.

3) Om ordets görare böra kallas onyttiga (Luc. XVII, 10), hur mycket mer då de, som endast tro? De äro onyttiga, ty våra gärningar äga intet, som kan vara af gagn inför Gud; jämförda med de gudomliga belöningarna, äro de af noll och intet värde, Rom. VIII, 18. Med uttrycket onyttiga tjänare framhäfver Kristus icke »tron utan gärningar».

4) Det citat af Ambrosius: »utan lag» [1]), som motståndarna förebringa, hör ej till saken; i sin kommentar till Rom. III, 20 och 28: »rättfärdiggöras utan lagens gärningar», gör han själf den tolkningen: sabbatslagen, omskärelsens lag, o. s. v. (således den mosaiska lagen). Han kan ju icke i sin kommentar motsäga, hvad Paulus säger i texten.

Konfutatorerna äro icke så alldeles lyckliga i sin protest mot det evangeliska »sola fides» (tron allena). I den 5:te artikeln heter det: »att tron omnämnes här (i sammanhang med rättfärdiggörelsen), tillåtes, för så vidt därmed menas icke tron allena, utan tron, som är verksam genom kärleken». I den 6:te artikeln åter: »det tillåtes icke, att de så ofta tillskrifva tron rättfärdiggörelsen, alldenstund sådant hör till nåden och kärleken», hvarvid hänvisas till Pauli ord: »om jag hade all tro, så att jag kunde försätta berg, men icke hade kärlek, så vore jag intet». Således: å ena sidan tron, som är verksam genom kärleken, å den andra: icke tron, åtminstone icke tron allena, utan nåden och kärleken. Denna oklarhet beror väl ytterst på, att konfutatorerna af C. A. låtit förleda sig att redogöra för rättfärdiggörelsen och dennas förhållande till tron utan att först ha fixerat, hvad tron egentligen innebär. Hela frågan om skillnaden mellan fides informis och fides formata, som dock skulle vara den bärande tanken härvidlag, har lämnats obegagnad. Och likväl borde från denna mycket af värde varit att hämta. Den rikhaltiga behandling, som den samtidiga litteraturen ägnar åt denna punkt, visar bäst, hvilken betydelse man tillmätte densamma.

Specificerande af begreppen fides informis och fides formata: Roff. Ass. Luth. Conf. 51, a: *si Fides quemque absque operibus queat iustificare, Demones haud dubie iustificarentur, quum et ipsi Fidem habeant. — — — sed non amant, — — neque boni quicquam operis in alios excercent. Ob id, idcirco reprobi sunt apud Deum, quia dilectionis et bonorum operum sunt expertes.*

Laemmer gör [2]) en sammanfattning ur Instruktion der Pariserteologen och Cochlei Philipp.: »*Der eingepflantzte Glaube*

---

[1]) Kommentar till 1 Kor. I, 4. Tillskrifves oriktigt Ambrosius, MÜLLER, Symb. Bücher, s. 840, 40.

[2]) V. K. T. s. 144.

(fides infusa) kann in einem Menschen ohne die Liebe vorhanden sein (fides mortua s. informis).

I motsats till denna står fides caritate formata, som i vidrigaste fall åtminstone bör kunna betecknas såsom *operibus gravida, nihil praeter tempus partus expectans* [1]), men äfven i denna sin ofullbordade beskaffenhet utgörande »*initium justificationis*».

Det är således icke denna slags tro, som Paulus åsyftar: »om jag hade all tro, så att jag kunde förflytta berg, men icke hade kärleken, så vore jag intet». Och den i C. P. art. 6 beskrifna formen af tro, som närmast refererar sig till detta Pauli yttrande, är icke identisk med den i föregående art. omnämnda: »fides quae per dilectionem operatur».

Större tydlighet råder då bland öfriga katolska författare, hos hvilka man finner ett afgjordt bemödande att noga specificera de båda skilda formerna.

Dietenberger, Der leye B. 2 [2]): *In der schrifft findet man, das der christenlich glaub, welcher vsz gotes gnaden dem menschen gegeben wirt, erfunden werde in zwyfaltiger gestalt, — — 1) der blosz glaub = fides informis, 2) der geschmückt glaub = fides formata.* Vidare anges sammanhanget dem emellan: *Ich hab dir nit gesagt, von zweyerlei, sünder von einem christlichen glauben, welcher doch in zweyerlei gestalt funden wirt, blosz vnd geschmuckt. — — Geschmuckt macht er den menschen ein kind der genaden. Blosz aber scheidet er den menschen nit ab von den teuffeln, hilfft nichts zu dem himelreich.* Denna fides formata i sin verksamhet beskrifves så: *Das erst werck des geschmückten glaubens, — — ist hertzlich rew vber die sünd, durch welche rew — — die sünde werden von den hertzen genumen, vsz disem kumpt man zu — — der erkantnisz der sünde durch ein rechte ware lautere beicht, vnd so dan durch disse zwey die sünd vergeben sein, das man nit wider in die gebüszten sünd falle — — so musz man die gifftige würm, das sein die sündliche zufell vertreiben etc.*

I ofvanstående citat framstå således de olika formerna af fides klart fixerade. Någon saklig motsats till konfutationen råder väl knappast. Men om man sammanfattar fides med begreppen gratia och caritas och ur denna synpunkt jämställer den redan

[1]) Roff. Ass. Luth. Conf. 43 b.

[2]) V. K. T. 148.

anförda satsen: »rättfärdiggörelsen får icke tillskrifvas tron allena, utan mera nåden och kärleken», med den öfriga dåtida teologiens betraktelsesätt, blir öfverensstämmelsen mera tvifvelaktig. I konfutationen kommer fides knappast upp i paritet med gratia och caritas; de andra författarna däremot framhålla trons betydelse med stor skärpa, och dess koordinerande med gratia och caritas betraktas från början som en gifven sak.

Cochleus Philipp. 3, 48 [1]): *In dem Act der Rechtfertigung werden mit der Gnade gleichzeitig der Glaube, die Hoffnung und die Liebe durch den heiligen Geist unsern Herzen eingepflanzt und mitgetheilt.*

Faber, de fide et operibus, cap. X: *Quod ex fide non est, peccatum est, et absque fide fieri non potest, ut quis deo placeat.*

Eck, Loci, 5, 76: *fides est fundamentum spiritualis aedificii, quia sperandarum rerum substantia.*

Berthold, T. T. I, § 2: *Der glawb wirt genennt ain substantz, vmb das er natürlich ist ain anfang vnd erste schickhung zuo andern tugenten durch die der mensch aufpawen vnnd erwerben sol sein hayl, das zepawen ist auf Cristum als auf ain substanz vnd fesste grundfesst, die vnder solh geistlich paw zesetzen, vnnd ist erster pawstein der glawb, auf demselben steet die hoffnung dadurch der mensch verhofft von Got zuoerlangen hie gnad, dort hayl — — —. Dergestallt ist der glawb vnnsers hayls anfang vnnd grund, nachdem er antzaigt goettliche recht, dadurch der mensch fellt in forcht. Er zaigt auch an goetliche parmhertzikait, dieselb giebt dem glawbigen ain hoffnung. Die hoffnung steet zuo gnad vnd gab gottes, daraws volgt die lieb, dieselb beschlewst des menschen hayl.*

Cochleus Phil. 3, 35 [2]): Efter en delvis ganska vågad dialektik, som utmynnar i satsen: *At iustificat deus, gratia, caritas, sacramenta, preces, et alia poenitentiae opera, quae non sunt fides. Ergo non sola fides iustificat,* sammanfattar han de skilda momenten i rättfärdiggörelsen sålunda: *Non sola fides nec sola dilectio iustificat nec item sola opera, sed haec tria simul conjuncta.*

Wimpina, Anacephal. 2, 9, 91 b: *Errant equidem illi primum* (haeretici) *hoc ipso quod non secernunt inter iustificationis ini-*

---

[1]) Laemmer, V. K. T. s. 137.
[2]) V. K. T. s. 142.

ciationem, et eiusdem ad salutis adipiscendae consumationem. Inchoatur, fatemur, ex fide iustificatio, et non operibus, sed absque operibus nequaquam consumatur. — — — Neque secernunt inter iustum fieri, quod fidefit per baptismum, et inter iustitiae opera ad salutem consequendam exsequi et operari. — — — (92, a) *Habes ergo ad iustificationem quidem primum requiri fidem, sufficereque vbi derepente euolaueris, adhus baptismalem redolens innocentiam: verum vbi aliquandiu vixeris, nisi operibus fidem compseris,* (consumpseris), *ad salutem iustificationem sufficientem et consumatam nunquam assequeris.*

I detta sammanhang hade det varit på sin plats att erinra om betydelsen af »fides implicita». Roff. Ass. Luth. Conf. 149 b: *Absolutus per sacerdotem, Fidem habere tenetur Christo uerbisque eius indubitatam, verum non semper explicitam, sed sufficit implicita, quae tamen debet vsque adeo firma esse, vt ambigere de eis an vera sint, nullo pacto liceat.* Ett mycket karaktäristiskt kännetecken på det katolska trosbegreppet är, att tron kan bestå äfven under ett tillstånd af dödssynd, t. ex. Berthold T. T. III § 4: *Die sünder moegen wol glawben vnnd dannoch gottes vngnad haben dieweyl sy in todsünden ligen.* —

Man skulle kunnat vänta, att begreppet »fiducia», på hvilket motståndarna faktiskt byggt hela sin uppfattning i art. 4, 5 och 6, i något sammanhang kommit till tals. I teologiska fakultetens i Paris Instructio in artic. Melanth.[1]) heter det: *Errant illi qui fidem et fiduciam confundunt.* Såsom en egendomlighet kan anmärkas, att Wimpina har tillåtit sig ett uttalande, som står den Lutherska uppfattningen ganska nära: Anacephal. 2. 9, 87 a: *Fidem Christi et nostram de illius misericordia confidentiam, nostrae salutis initium et auspicium, fundamentumque agnoscere debeamus.*

VII.

1) Förkastas: Att kyrkan bestämmes såsom de heligas samfund (»Versamlung der Heiligen»), för så vidt detta innebär ett uteslutande af de onda och syndarna. Ty sådant strider dels mot Concilium Constantiense, dels mot det heliga evangelium, liknelsen om agnarna och hvetet, Math. III, 12, om nätet med de olika slagen af fiskar, Math. XIII, 47, och om de 10 jungfrurna, Math. XXV, 1.

---

[1]) V. K. T. s. 139.

2) Godkännes: Bekännelsen att kyrkan alltid skall förblifva (perpetua) i enlighet med Kristi löfte, Joh. XIV, 16, om sanningens Ande, som skall förblifva hos henne evinnerligen, och Math. XXVIII, 20: »jag är med eder alla dagar intill världens ände».

3) Godkännes: Att trons enhet icke upphäfves af olikhet i kyrkoseder, d. v. s. för så vidt det är fråga om »ritus speciales». Om reformatorerna däremot vilja utsträcka enheten till att vara oberoende äfven af »ritus universales», så måste deras förklaring fullständigt tillbakavisas. Jfr i förra fallet Hieronymi Ep. ad Lucinium; i det senare Augustini bref till Januarius.

Vi ha redan i det föregående upptagit innehållet i denna artikel till en utförlig granskning och därvid funnit, att den ingalunda får betraktas såsom en grundläggande utsaga öfver kyrkans väsen i allmänhet; hvad konfutatorerna här anfört, är blott korollarier, och dessa äro gifna endast i och med, att man fastslår den romersk-katolska kyrkoinstitutionen såsom utgångspunkt. Vi ha också påpekat den dualism, som ligger i bestämningen: »en helig kyrka med oheliga medlemmar», och visat, att konfutationens kyrkobegrepp med dess kvantitativa betraktelsesätt visst icke erbjuder någon tillfredsställande lösning. Men om konfutationen också afvisar alla försök att ge ett större utrymme åt helighetsmomentet, hvilka i anslutning till symbolum apostolicum [1]) kommit till uttryck i den närmast föregående lutherska litteraturen och åtminstone indirekt utan svårighet kunna återfinnas äfven i C. A., vore det dock orättvist att påstå, att alla dessa nya impulser gått den gamla skolans män alldeles spårlöst förbi. Tvärtom låter det sig uppvisa icke blott hos t. ex. Prierias och Berthold, utan äfven hos en och annan af konfutatorerna själfva, att det motsatta partiets behandling af detta ämne erbjöd sidor, som icke alldeles läto sig negligeras.

Prierias skiljer mellan hvad kyrkan är »essentialiter» och hvad hon är »virtualiter», opp. I,346 [2]): *ecclesia universalis essentialiter est convocatio in divinum cultum omnium credentium in Christum. Ecclesia vero universalis virtualiter est ecclesia romana, ecclesiarum*

---

1) Jfr Apologien. MÜLLER, s. 153,8.

2) PLITT, Einleitung, II, s. 207.

omnium caput, et pontifex maximus. Ecclesia romana repraesentative est collegium cardinalium, virtualiter autem est pontifex summus, qui est ecclesiae caput, aliter tamen quam Christus.

Berthold, T. T. XLVII, § 2: — — — *die ainig kirch ist der Cristen geistlicher leib vnd all cristen seinn mitglid desselben leibs.*

LX, § 8: *Also wirdt durch die tawf gantzer mensch ain glid Christi.*

Här betraktar han således saken kvantitativt. Däremot heter det LXIII, § 11: *Die ander verwanndlung in der mess beschiecht bedeytlich. dann den leib christenlicher kirch bedeyt des altars sacrament. Das Cristus geordent und der kirch gelassen hat. Domit sich jre glid, nemlich christglawbig menschen, taeglich verainen sollen vnder des prots gestallt.* En annan synpunkt kommer fram T. T. XCI, § 2: *Dieselb christenlich kirch hat der herr gepawt awf sichselbs, als awf ainn bestaendigen fels. vnd zuo erstem grundstain aufgesetzt petrum, der erstlich christenlichen glawb offenlich bekennt, sprechund. du bist christus des lebentigen got sun. Awf solhen seinen starken glawb, hat christus in petro angehebt die kirch aufzepawen aus lebentigen getawften stainen, nemlich aws christglaubigen menschen, von denen petrus schreibt. Jr als lebentig stain, werdet eingepawt zuo geistlichen hewsern.* Likaså § 3: *Derselben kirch leib vnd glid seinn all christglaubig zuo himel, im fegfewr vnd auf erde.* Bertholds mening har tämligen säkert icke varit, att begreppen »christen» och »christglawbig» skola täcka hvarandra. Det framgår, så vidt jag kan finna, alldeles tydligt af de ofvan anförda citaten. De kristna, som utan undantag genom dopet inlemmas i Kristi andliga kropp, tillhöra icke utan vidare samma kategori som de, hvilka genom mässoffret på ett mystiskt sätt förenas till samma kropp, än mindre som de, hvilka utgöra de lefvande stenar, hvarpå kyrkan är uppbyggd. Visserligen måste det ihågkommas, att B. går ut från den katolska uppfattningen af begreppet »fides», hvarför skillnaden mellan kristen och kristtrogen icke hos honom blir den samma som hos Melanchton; i hvarje fall betonar han kyrkans sanne medlemmar på ett helt annat sätt än konfutationen.

Eck gör i Rep. art. Zuingl. ett förtydligande, som jämväl kunnat försvara sin plats i konfutationen [1]: *Fatemur ad ecclesiam*

[1]) Zuinglii opera, o. a. a. s. 24, VI.

perfectam solos iustos numero et merito pertinere. — Non est Ecclesia praesens sine ruga et macula, sed a Christo quotidie emundatur et purgatur, ut sibi possit exhibere ecclesiam gloriosam, tunc scilicet, quando tradiderit regnum Deo et patri.

På samma sätt heter det Loci, 21: *Fatemur ecclesiam esse omnium fidelium congregationem: qui sunt de corpore Christi.*

I de här anförda citaten har Eck således anlagt ett betraktelsesätt, enligt hvilket det blir medlemskapet i Kristi kropp eller Kristi verksamhet i kyrkan; till hvilken hennes helighet ytterst går tillbaka. Med denna förklaring står han således ganska nära den evangeliska uppfattningen. Däremot aflägsnar han sig åter, när han i sina Bedencken faststår benämningen »Versammlung der Heiligen» i motsats till »Versammlung der allein Frommen». Här tillämpar han regeln: »a parte potiore fit denominatio», enligt hvilken begreppet »die Heiligen» omsluter både heliga och oheliga, fast benämningen har formats blott med afseende på den förra kategorien såsom varande den värdigaste och mest betydande. Vi återfinna således här den specifikt katolska åskådningen om en kyrka, af hvars medlemmar en del är helig endast »denominatione», nominellt. Men äfven denna del är dock i fullaste mening hennes verkliga tillhörighet. En kyrka, som består af endast fromma, har praktiskt taget ej någon plats i hans medvetande. Därför protesterar han också mot Luthers benämning: den osynliga kyrkan; »si ecclesia est occulta, quomodo Christus præcepit, dicendum ecclesiae, (hör han ej dig, så säg det församlingen)? Si autem ecclesia occulta, quid posset ei dici aut quomodo audiri»? Problemet: »en helig kyrka med oheliga, men dock verkliga medlemmar» måste då, såsom vi förut ha sett, lösas så, att heligheten — i stort sedt — realiter offras och står kvar blott såsom en oriktig benämning på de oheliga. Och i detta ofärdiga tillstånd skjutes hela frågan åt sidan för att ersättas af en hänvisning på heligheten i tron, sakramenten, nåden och gåfvorna. — Äfven Eck har således försökt frågans lösning från olika sidor, fast han icke lyckats finna den.

Cochleus gör andra ansatser att förklara begreppet helig. Kyrkan får icke denna benämning efter sina goda medlemmar. Och dessa heliga kallas så icke »a sanctitate vitae», utan »ab officii dignitate», »liksom påfven i Rom kallas den allra he-

ligaste». Detta betraktelsesätt har onekligen sina fördelar. Om »sanctitas vitae», ett heligt lif, från början uteslutes ur räkningen, ställer sig saken gifvetvis betydligt enklare, och i själfva verket undgår Cochleus på detta sätt det egentliga problemet, som han, så vidt jag kunnat finna, ej i någon mån haft känning af.

En alldeles speciell tolkning af uttrycket »communio sanctorum» erbjuder C. R.[1]: »opera sua ex charitate communicare».

Hvad angår särskildt häntydningen på, att Lutheranerna i fråga om kyrkans helighet skulle hysa en donatistisk uppfattning, hvilken anklagelse i den första redaktionen fått en betydligt skarpare form, så var den nog uppriktigt menad. Och man saknade icke alla skäl. Redan Luthers uttalanden i »tyska mässan» måste förefalla misstänkta. Och ett annat af hans förslag var ännu mer graverande, när han nämligen projekterar en delning af sin församling, hänvisar de religiöst likgiltiga till kaplanens vård och reserverar en trängre krets för sin egen räkning [2]). Det är nog icke endast katoliker, som skulle beteckna en sådan separatism såsom otillåten.

Berthold försöker en helt afvikande tolkning af begreppet »de heligas samfund», T. T. VI, § 1: *Jch glaub heilige christenliche kirch, gemainschaft der heiling vnd ablas der sünd. Bey disen wortten seinn zuouersteen all drey tayl der kirch. Erstlich die hie streyttunde cristenliche kirch. Darnach die Triumphierund kirch jmm himel. Zuo lesst die pueessennd oder schlaffennd kirch, die jmm fegfewr ablas der schuld erwartt.*

En annan af kyrkans egenskaper kan betecknas med orden: »perpetuo mansura», beständigt förblifvande. Den innebär enligt katolsk åskådning icke blott en utsträckning framåt i tiden, utan äfven en motsvarande i riktning tillbaka mot världens skapelse. Så förklarar Berthold, T. T. XCI, § 2: *Anfang jrdischer kirch ist vom Abel bis auf herren jhesum, dazwischen hat man gelawbt christus werde künftiklich koemen.* Denna tendens att förlägga kyrkans tillvaro äfven till gamla testamentet är äkta katolsk. Men det anmärkningsvärda härvidlag är, att man icke ansett sig kunna börja med Kain, som dock var den äldre af de båda

[1]) K. A. B. s. 122, 12.

[2]) Kolde, Luthers Gedanken von ecclesiola in ecclesia Z. K. G. XIII, 552.

bröderna. Det visar, att man till sist ryggade tillbaka för att draga de yttersta konsekvenserna af påståendet, att oheliga verkligen i full mening tillhöra kyrkan.

Frågan om kyrkosedernas betydelse för enheten inom kyrkan ha vi redan i ett föregående kapitel haft tillfälle att behandla. Här må blott meddelas, hvad den förtridentinska litteraturen har att anföra om de allmänna förutsättningarna för en sådan enhet, hvilken synpunkt konfutationen icke alls bringar på tal. Berthold, T. T. XLVII, § 2: *Erstlich seinn die menschen durch jr sünd gefallen aus ainikait vnd vrsprünglicher ordnung gotes, darnach widerumb erledigt durch ainigen Cristum, derselb ist aller Cristen hawp, die ainig kirch ist der Cristen geistlicher leib vnd all cristen seinn mitglid desselben leibs. Diser ganntzer leib hat nur ain sel, benentlich heiligen geist. Jtem all aufrecht cristen haben nur ainen ainhelligen glawb, ainn newen adam vnd vater Jesum cristum, ain cristenliche muoeter die kirch, dadurch wir kommen moegen zuo got als zuo vnnserm aynigen vnd lieblichem ende.*

En motivering af kyrkans enhet, som kunde ligga ganska nära till hands, är att framställa den såsom grundad i den hierarkiska ordningen. En tanke ditåt synes ha föresväfvat Berthold T. T. XCI, § 6: *Domit der kirch regiment eintraechtiklich volfueert vnd nit weitschaechig wurd, hat vnsern herren christum guotbedunckt daz nach jm vnd an seiner stat, allen sondern kirchen vnd iren regierern, die allenthalten auf weitem erdpoden seinn, ain staete kirch vnd ein obrister regierer fürgesetz sey, nach laut des ewangeli. nur ain schofstal vnd ain hyrt wirt seinn.* Han slutar med att påpeka analogien mellan kyrkans öfverste styresman och synagogföreståndaren eller öfverste prästen.

Eck anför det gamla exemplet om Noachs ark, utanför hvilken ingen räddades, såsom förebild till kyrkan. Därefter fortsätter han, Loci sid. 14: *Sicut ecclesia est vna, ita vnitas est in ecclesia. — — — Deus inspirat concordi vnitati ecclesiae veram intelligentiam scripturae*, etc.

I öfrigt afhandlas temat om kyrkans enhet på växlande sätt. Wimpina ser förhållandet mellan Kristus och kyrkan under bilden af ett äktenskap och vill därifrån deducera fram bland andra egenskaper äfven hennes enhet: »Christus non est bigamus». Eck hänvisar på den sömmade lifklädnaden, hvilken

icke kunde sönderskäras (Joh. XIX, 23) såsom symbol af kyrkans enhet. Kyrkan såsom den öfversta, i sista hand afgörande auktoriteten, hvilken synpunkt C. P. alldeles förbigår, framhålles, Faber, de fide et operibus, 1, 1 [1]): *neque satis fuerit habere fidem, nisi et illa catholica sit et persistat in ecclesia quae catholica dicitur.* — I allmänhet är den samtida litteraturens behandling af denna punkt, jämförd med konfutationens, såväl kvantitativt som kvalitativt mer betydande. Jfr. C. R.

VIII.

Godkännes: Att sakramenten och ordet icke taga någon skada af nådemedelsförvaltarens ondska (»Bosshait»). Likaledes godkännes fördömelsedomen öfver Donatisterna och de gamla Origenisterna, i hvilken också bör innefattas deras efterföljare, Valdenserna, de fattiga från Lyon, Wyclif och Huss.

Trots den formella öfverensstämmelsen kan man nog äfven här spåra en viss motsats. Ty det, som mest har intresserat reformatorerna i Augustanas motsvarande artikel, har, efter allt att döma, varit att betona, att nådemedlen under *alla* förhållanden äro tillgängliga inom kyrkan oberoende af subjektiva faktorer. Således: här sammanfattas allt under synpunkten af ordet och sakramenten — som under alla omständigheter bibehålla sin kraft — samt nyttan af nådemedlen; konfutatorerna ställa i medelpunkten kyrkans tjänare, som alltid bevara sin särskilda karaktär, och ogudaktiga nådemedelsförvaltare, som vid utförandet af sitt ämbete icke få ringaktas eller negligeras.

Till stor del hänger den här uttalade åskådningen samman med det katolska sakramentsbegreppet och får därifrån sin motivering. Berthold uttalar sig på följande sätt, T. T. LVIII, § 13: *Der gwallt mit sacramenten zehandeln, wirt nit erwegen nach mass des priesters leben (das wandelbar ist) sonder nach mass seines standes vnd ambts, so von got hie vnnd vnwandelbar ist. Darumb mag sein vnschickligkeit dir an deinem hayl nit schaden, noch etwas abnemen der substantz oder gnad des sacraments, dorjnn allain got würcht durch den priester, als ainn poten, nit als durch*

---

[1]) V. K. T. s. 139.

ainn gaber, dann Cristus ist erwerber vnd gaber der gnaden imm sacrament. Så långt står Berthold väl i full öfverensstämmelse med sin samtid, låt vara att han kanske ser saken något djupare. Men i hvad han sedan tillägger är det nog osäkert, huruvida de öfriga kunde följa honom: *ausserhalb vnordenlichen sachen, als in zuoefallunden gepet vnd geistlichen werchen mag dir ain frummer pfaff von got mer erwerben, dann ain vngeschickter. Wie kann dir ainer gnad von got erwerben, der selbs in vngnaden gottes ist.*

Ett ganska sympatiskt försvar för ministerium malorum förekommer i Henrik VIII, Ass. sept sacr. 31 [1]: *Misericors dei clementia missam instituit pro salute fidelium, in qua suum ipsius corpus offerretur tam salubre sacrificium, ut eius fructum nullius ministri quantavis iniquitas a populo suo vel avertere possit vel iminuere.*

Såsom framgår af det ofvan meddelade referatet, uttalar denna artikel en fördömelsedom öfver bl. a. de gamla origenisterna »welche gesagt haben, das sich nit zimb das man die bösen Diener brauche in der Kirchen». Hvad författarna afse med detta uttryck är för mig omöjligt att förklara. Vi ha förut anmärkt[2], att Eck visar en genomgående sympati för Origenes och en afgjord benägenhet att så vidt möjligt skona hans minne. I enlighet därmed refereras det ofta till hans auktoritet både i Catholica Responsio och i Confutatio Pontificia. Frånsedt det nu anförda stället betecknas — enligt hvad jag kunnat finna — hans efterföljare såsom heretiker blott i ett enda fall, nämligen i art. 17, 1:sta redaktionen, där man tillbakavisar åsikten om djäfvulens omvändelse. Att Origenes i denna fråga stod i motsats till kyrkoläran, var en så bekant sak, att ett omnämnande däraf förefaller helt naturligt. Egendomligt nog har emellertid denna beskyllning försvunnit i och med de följande omgestaltningarna, och termen Origenister har under arbetets gång i stället identifierats med den Donatistiska riktningen. Alldenstund namnet i denna nya betydelse saknas i C. R., kan man tämligen säkert antaga, att det icke härstammar från Eck. Möjligen skulle det kunna tillskrifvas Wimpina, som i sin Anace-

---

[1]) V. K. T. s. 271.

[2]) Se ofvan s. 9.

phalæosis visar en förvånande kännedom om alla slags sekter ända från äldsta tid. — Hvem upphofsmannen varit, betyder emellertid ej så mycket; däremot frågar man sig ovillkorligen: med hvad rätt omtalas Origenes i detta sammanhang? Någon i sträng mening donatistisk tendens har han veterligen aldrig häfdat. Möjligen är det hans förkärlek för en esoterisk kristendom, som en officiellt-kyrklig betraktelse kunnat finna misstänkt. Han förklarar uttryckligen, att syndaförlåtelse kan meddelas endast af en from präst [1]). Dock betonar han städse sammanhanget med den historiska kyrkan i ordalag, som visa, att han icke får sättas såsom upphofsman till någon donatistiskt-separatistisk riktning. Af själfva namnet »veteres Origenistas» framgår väl dessutom fullt klart, att man föreställde sig detta separatistiska drag såsom helt tydligt framträdande redan hos Origenes själf och hans närmaste lärjungar. Annars känner nog historien fall, där hans anhängare af de yttre förhållandena tvungits att intaga en sektartad hållning, såsom t. ex. i Konstantinopel, där Krysostomi parti efter sin lärofaders landsförvisning vägrade att mottaga sakramentet af andra präster än dem, som visat sig såsom hans meningsfränder. Att bestämdt uppgifva, hvad konfutatorerna här åsyftat, synes vara omöjligt.

IX.

Godkännes: Motståndarnas förklaring, att dopet är nödvändigt till salighet, och att barn skola döpas. Likaledes gillas fördömelsedomen öfver Anabaptisterna, hvilka så kraftigt medverkat till — bondeupproret.

Det, som i denna artikel mest synes ha intresserat författarna, är ett i f. ö. tämligen genomskinligt syfte gjordt utfall mot Anabaptisterna, »detta upproriska släkte, som alldeles borde förvisas från rikets landamären för att hindra ett upprepande af det blodiga uppror, som för 5 år sedan bragte så många tusen människor i olycka». I sak råder full öfverensstämmelse. Det är således ej att vänta, att författarna skulle ha ägnat punkten om dopet någon särskild omsorg. Annars vore det lätt att bland andra samtidiga uttalanden angående denna fråga påvisa både en större utförlighet och ett rikare innehåll, t. ex. hos

[1]) Seeberg, DG, I, 117.

Berthold, Wimpina. Däremot torde en annan sak böra påpekas. Teorien om dopet måste gifvetvis stå i allra närmaste sammanhang med läran om synden och rättfärdiggörelsen. Det är därför egendomligt, att konfutatorerna här ej begagnat tillfället att stödja sina föregående påståenden, så mycket mer som andra författare i det fallet föregått med godt exempel.

Berthold ställer dopet i förbindelse med »pildnusz Gots», T. T. LX, 5: *Wie er vngerainigt was vmb das er dem leib Ade eingeleibt, also wirt er widerumb gerainigt so er* (genom dopet) *christo vnd der kirch eingeleibt ist. Dadurch wirt der mensch widerumb geschickht zuoerlanngen die pildnusz Gots so er in erster, leiblicher gepurd vertiligt. Desgleichs das guot wesen so menschlich geslaecht im paradis verworcht het.*

Med yttrandet i den 2:dra artikeln: »das einer sey on gottesfurcht und on Vertrauen zu Gott, solichs ist meher ein würckliche Sünd eines gewaschen Menschen, dan ein Schuld eines Kinds, so neulich geboren ist, welches den Brauch der Vernunft noch nit hat», kan jämföras den betydligt fullständigare framsällningen hos Roff. Ass. Luth. Conf. 46 a: *in infantibus per baptismatis regenerationen putamus esse Fidem* [1]) *coelitus infusam, neque tamen ut ea sit actus aliquis credendi, — — talis actus in infantibus nullus est, qui dici possit eorum actus quum nec intellectus, aut voluntatis vsum aliquem habeant. Sed multo rectius a Theologis hoc Fidei donum, in paruulorum animos Sacramento baptismatis infusum a Deo, qualitas quaedam et habitus illorum animis inditus existimatur.*

Att man å katolsk sida verkligen hade sina tvifvel, huruvida Augustanas häfdande af barndopet var uppriktigt menadt, framgår af Cochleus XXI Artic. Anababt. Conf. 14, 398 [2]): *Infelices homines isti* (anabaptistae) *periculosum, barbaricum et horrendum errorem* (barndopets förkastande) *hauserunt ex Lutheri scriptis et perniciosis libris, in quibus sacramenta diminuit et soli fidei omnia tribuit.*

Den i artikeln om arfsynden strängt genomförda isoleringen af peccatum originale från peccatum actuale illustreras synnerligen karaktäristiskt af ett annat yttrande i sammanhang med frågan om dopet: Resp. Conf. Tetrap. 16, 208 [3]): *Sacramentum baptismi contra originale, poenitentiae contra actuale peccatum a Christo institutum est.*

---

[1]) bör väl läsas så i st. f. originalets »Eidem».

[2]) V. K. T. s. 230.

[3]) Ibid. s. 212.

X.

1) Godkännes: »Att Kristi lekamen och blod sannerligen äro tillstädes och utskiftas i Herrans nattvard», men med det tillägg, att Kristi blod är lika mycket närvarande under brödets som under vinets gestalt och vice versa. Annars vore det blott Kristi döda och blodlösa kropp, som vore närvarande i eukaristien i strid mot Rom. VI, 9: »Kristus dör icke mer».

2) Ett nödvändigt tillägg till läran om nattvarden, hvilket saknas i C. A., är den på ett allmänt kyrkomöte antagna transsubstantiationsdogmen.

3) Godkännes: Tillbakavisandet af Capernaiterna.

Det material, som egentligen skulle höra under artikel 10, får sin utförliga behandling i konfutationens 2:dra del art. 1 om nattvardens åtnjutande under båda gestalterna och i art. 3 om mässan.

Här inskränka vi oss till att påpeka den ringa uppmärksamhet, man ägnar åt läran om förvandlingen, i och med hvilken snart sagdt katolicismen själf står eller faller. Anledningen kan knappast vara någon annan än den, att motsatsen ej gjorde sig kännbar såsom alldeles oförsonlig. Innebörden af transsubstantiationsdogmen i dess skillnad från Luthers lära klargöres bäst genom dess konsekvenser, i och med hvilka också differensen starkare frumträder:

Eck Loci 249: *longe absumus ab illa haeresi, quod panis maneat in eucharistia.*

Berthold, T. T. LXVI, § 2.: *Wie der leib Christi vnnder des prots form sey, ist zemercken, daz am prot zway seinn. ains des prots form oder gestalt, das annder sein substantz oder materi. Der form hengt an der substantz vnnd wirt vernomen durch leiblich syndlichkait, als durch sehen hoeren, etc. Die substantz ist warer kern des prots vnd wirt vernomen durch vernuft des geistes, nit durch synn des leibs. — — — Also wirt imm sacrament die lawtter plos vnsichtbar substantz des prots gewandelt in die lautter vnsichtbar substantz des leibs Cristi in krafft des worts, so darzuoe vom heiligen geist geordent ist.*

Ett bevis på, hur ofarlig den lutherska nattvardsläran — frånsedt dess konsekvenser — kunde förefalla, är Henrik VIII[1])

[1]) V. K. T. s. 248.

Ass. s. sacr., 17: *Si de vocabulo tantum litiget Lutherus, nemo erit illi molestus, ut credat transsubstantiationem, modo credat panem sic esse conversum in carnem et vinum in sanguinem, ut nihil neque panis ramaneat neque vini praeter speciem, quod ipsum uno verbo volunt, quicumque ponunt transsubstantionem.*

Skillnaden mellan de två åskådningarna blir då den, att Lutheranerna lämna alldeles åsido den skolastiska uppdelningen af nattvardselementen i form och substans med dess konsekvenser. Båda partierna äro ense om Kristi lekamens och blods substantiella närvaro. Protestanterna betona därjämte närvaron af brödets och vinets substans, hviken senare däremot förnekas af katolikerna.

I viss motsats till den handgripliga uppfattning, som ligger i transsubstantiationsläran, står Bertholds uttalande om ett blott andligt åtnjutande af sakramentet, nämligen för det fall, att någon väl önskar bli delaktig däraf, men på grund af yttre hinder ej kan komma i tillfälle därtill, T. T. LXIV, § 6.

XI.

Godkännes: Att den enskilda aflösningen (die sonderlich und priesterlich Absolution sambt der haimlichen priester Beicht) skall bibehållas i församlingen jämte bikten, Joh. XX, 23. Härvid äro likväl 2 fordringar att framställa:

1) Att furstarna måtte förmå sina undersåtar till iakttagande af den traditionella årliga bikten.

2) Att de biktande måtte åläggas en noggrann själfpröfning, om man än icke kan fordra ett uppräknande af alla enskilda synder. Det är tillräckligt att bekänna de glömda synderna »in genere», Ps. XVIII, 13.

I likhet med den föregående utföres äfven artikeln om bikten mera fullständigt i konfutationens 2:dra del (n:o 25).

XII.

1) Godkännes: Att de fallne kunna få syndernas förlåtelse i alla tider, närhelst de omvända sig, och att Guds församling skall tillsäga sådana syndernas förlåtelse. Med rätta fördömas därför Novatianerna. Hesek. XVIII, 21, Math. XVIII, 22.

2) När motståndarna beskrifva boten såsom bestående blott af 2 stycken, komma de i strid med kyrkan, som alltifrån apost-

larnas dagar har häfdat 3 särskilda punkter: ånger, bikt och satisfaktion. Jfr Origenes, Cyprianus, Augustinus m. fl., vidare 2 Sam. XII, 2 Krön. XXIII, Ps. XXXI, XXXVII, L, CI, etc. samt Leo X:s fördömelse af Luthers artikel mot botens tredelning.

3) Förkastas: Att tron skulle vara botens andra del, alldenstund tron föregår boten.

4) Förkastas: Att man icke skulle förtjäna Guds nåd genom egna tillfyllestgörelser, Math. III, 8, Rom. VI, 19, Apg. XXVI, 20, Math. IV, 17, Luc. XXIV, 47, Apg. II, 38, 1 Kor. XI, 31. Härtill sluta sig uttalanden af Augustinus, Leo och Ambrosius samt Nicaenska mötets beslut. Och att de absolverade böra fullfölja de dem ålagda satisfaktionerna, framgår af Tit. II, 14, där Paulus uppmanar oss att beflita oss om goda gärningar.

Anm. Augustanas antites mot Vederdöpare och Novatianer har icke upptagits.

Det citat efter Leo den store, till hvilket konfutatorerna ofvan under mom. 4) hänvisat, är karaktäristiskt, för så vidt som han visar benägenhet att betrakta hela saken såsom en maktfråga: »der Mitler Gottes und der Menschen, der Mensch Jhesus Christus, hat den fürgesetzten der Kirchen disen Gewalt gegeben, das sy denen, so gebeicht hetten, gebend ain Werk der penitentz, und durch ain hailwirdige Gnugthuung, wan sy gerainigt weren, solten sie dieselben zulassen zu Gemainschaft der Sakrament durch die Thür der Versönung».

Förkastelsedomen i momenterna 2) och 3), som har afseende på antalet af botens beståndsdelar och betydelsen af actus poenitentiales, kan sägas ytterst gå tillbaka till den första af Luthers bekanta 95 teser: »när vår Herre och Mästare, Jesus Kristus, säger: gören bot, så menar han, att de troendes hela lif på jorden skall vara en stadig och oafbruten bot». Här anges i själfva verket grunddragen till en fullständig omhvälfning inom hela den katolska kyrkans gamla botpraxis. Ett fastställande af differensen härvidlag skulle nog varit den lämpligaste utgångspunkten för frågans vidare behandling. Icke desto mindre förhåller sig C. P. absolut likgiltig för den energiska diskussion, som denna sak tidigare hade framkallat. Till jämförelse må här blott meddelas följande citat:

Ecks teser ur »Defensio Carlstadii»[1]): *Cum regnum caelorum in verbis Christi praesentem videatur significare ecclesiam, ac tempus plenitudinis euangelicae tunc aduentantis, non videtur quomodo poenitentia omnium fidelium vitam exprimat.*

XI: *Nam cum quidem meminerit poenitentiae de qua dominus et magister noster Jesus Christus dixit, poenitentiam agite etc., ego ab eo dissentiens, de poenitentia quae a nobis agitur, non qua patimur, manifeste sum locutus.*

Äfven i fråga om den nämnda trefalden inom boten utmärker sig den samtidiga litteraturen för större åskådlighet och klarhet. Tetzel, Widerlegung des Sermons Lutheri, Vorlegung XIII[2]): *wu der mensch die beicht vnd genungthuung vorschmehet, so hilfft die rew alleine nicht, wye wol vor keyne todtsunde der mensche ane mitwirckunge des leyden Christi gote genung gethun kan.*

Berthold T. T. LXXI, § 1: *Dergestallt hat ordenliche puoes drey tail. Jr anfang ist die forcht vnd jnwendige rew. das mitel ist der glawb vnd awswendige peicht. Der beslus oder ende ist die absolution. Dann awfgesetzte oder angenomene puoes ist kain tail des sacraments, sonder demselben nur anhengig.*

§ 4: *Wie gemaine weltliche gericht drey tayl haben, benentlich anklag, weysung vnd vrtail, auch zuo lesst volziehung des vrtails. also hat geystlich gericht der gewissen vnnd puoes auch drey tail. nemlich die gwissen vnd rew als ain anklag wider die sünd als feind gots vnd des menschens. Darnach ist mündliche peicht als ain weysung vnnd des priesters ablas als ain vrtail. Darauf voligt auf gesetzte puoes als volziehung des vrtails. — — — Also hastu vernomen drey gerichtlich tail des Sacraments der puoes.* För att fullständiga Bertholds uppfattning af boten må här blott tilläggas, att han låter tron utgöra »zweite bewegung der puoes», d. v. s. tron är det till tiden föregående. I öfverensstämmelse härmed protesterar han III, § 3 mot uppfattningen »als koenne der glawb on rew nit sein».

Konfutatorerna ha, såsom vi ofvan sett, omnämnt de till boten hörande satisfaktionerna; däremot synas de ej ha ansett nödigt att inlåta sig på någon närmare motivering för deras bibehållande eller att öfverhufvud taget ställa dem under en mera allsidig belysning. Däremot finner man hos samtidens

[1]) Löscher, Reformationsacta II, 110.

[2]) Ibid. I, 495.

andra teologiska författare utan svårighet de ledande synpunkterna.

Satisfaktionens nödvändighet, Roff, Ass. Luth. Conf. 130 a: *Satisfactio usque adeo necessaria poenitenti, ut nisi pro commissis antea satisfecerit, non illi patebit in coelum aditus.*

Berthold T. T. LXXIV, § 5: *Was er* (der peichtvater) *zewenig puoes auffgelegt oder sonnst der pueesser mit guoten werchen nit ablegt, dasselb wirdt imm fegfewr erstatt.*

Satisfaktionens berättigande, Literae Pontificiae etc. [1]): *Quemadmodum baptismus et poenitentia sunt diversa inter se sacramenta, — — — in baptismo (passio Christi) applicatur per modum regenerationis, — — in poenitentia vero per modum revivificationis s. resurrectionis, — — — ideo indiget (novus homo) satisfactione aliqua ex iudicio sacerdotis et dei, qua Christum imitetur, et quo reliquiae morbi contracti ex peccato sanentur, gratis remissa culpa et poenae aeternae reatu per Christum.*

Eck, Repulsio Art. Zuingl. [2]): *Et si Christus satisfecerit pro peccato, quod culpam sustulit, quod poenam aeternam in temporalem commutavit, at non subinde consectarium est eum omnem poenam enervasse. — Et Christi satisfactionem non sustulisse omnem poenam, liquet ex morte, quam omnes patimur, liquet ex tot infirmitatibus et necessitatibus nostris.*

Förhållandet mellan Kristi lidande och verkan af satisfaktionerna, Eck Loci, 107: *Passio Christi quae sufficiens est ad tollendum omnem reatum poenae, non solum aeternae, sed etiam temporalis, et secundum modum quo homo participat virtutem passionis Christi, percipit etiam absolutionem a reatu poenae. In poenitentia enim homo consequitur virtutem passionis Christi secundum modum propriorum actuum, qui sunt materia poenitentiae. — — Deus totum hominem perfecte curat. — — Quando prius remittit culpam per gratiam operantem et postea per gratiam cooperantem, successive tollit reatum poenae, et alias peccatorum reliquas.*

Cochleus consilium, 12 [3]): *Christus enim non ob id pro peccatis nostris satisfecit, ut nos pro eis nihil satisfaceremus; sed dedit nobis exemplum, ut sequamur ipsum, tollentes crucem nostram et agentes poenitentiam.*

---

[1]) V. K. T. s. 295.

[2]) Zuinglii opera o. a. a. 27, XII.

[3]) V. K. T. s. 298.

Cochleo-Vesaliensis, Priv. Resp. 2, V, 238, a b [1]): ***Fidei** et **meriti Christi non sunt** obliti satisfactionis **praecones, haud dubie scientes, nullam** satisfactionem **absque fide** et **merito Christi** pro-futuram.*

Förhållandet mellan den inre och yttre sidan i boten, Berthold, T. T. LXXVI, § 1: *Ewangelische **puoes** stet **in dreyen, nemlich in** petten, **fasten vnd** almosen. **Die** erst **ist** jnwendig **im gemueet** mit forcht, rew, lieb, — — **Daraws voligt** die **ander ewangelisch puoes** auswendig **am** leib, **mit** fasten, wachen — — **Darnach kumbte** dritte **puoes, nemlich** die **lieb** gegen **nagsten** mit **guoten werchen.***

Eck, Apologia, 151 [2]): *Volo **interiorem poenitentiam esse bonam** et **meliorem** exteriori, **quoniam** exterior **nulla** est **sine interiori,** et **bonitatem suam habet ab interiori** et Deo.*

En fråga, som spelat en oerhörd roll allt sedan Skotus' dagar, har varit frågan om attritio (= actus informis i motsats till contritio såsom attritio caritate formata, Roff.). Reformationstidens katolska teologer äro, hvad denna sak angår, i fullaste mening att räkna såsom Skotismens arftagare. Så har Dieckhoff [3]) på, efter hvad det vill synas, goda grunder uppvisat, att läran om attritio stod i ett mycket intimt sammanhang med dåtidens aflatspraxis, kanske t. o. m. utgjorde en af de bärande tankarna däri, eller, såsom Harnack uttrycker det, hotade att blifva kyrkans »Hauptberuhigungsmittel». Luthers första opposition med anledning af Tetzels framfart skulle då icke så mycket ha riktat sig mot aflatskrämeriet i och för sig, utan endast mot den konsekvensen däraf, att kyrkan icke uppställde mer än attritio såsom fordran för, att aflatsbrefvet skulle träda i kraft. Augustanas tystnad kan på visst sätt sägas styrka Dieckhoffs antagande. Om man icke betraktar den såsom afsiktlig, skulle den vara fullständigt oförklarlig. Men hvilken anledning hade Melanchton att visa undfallenhet i detta afseende, under det han skarpt bekämpar den fullt ut lika fördärfliga och lika omhuldade katolska gärningsläran? Tydligen den, att de yttre omständigheterna syntes honom mer hotande i det ena fallet än i det andra. Om han hade vidrört frågan: attritio och därmed den

[1]) V. K. T. s. 298.

[2]) Löscher, Reformationsacta II, 151.

[3]) Der Ablasstreit.

rådande slappheten i botväsendet, så skulle han på samma gång riskerat att leda tankarna in på aflatsstriden 1517, själfva inledningen till den s. k. »tragedia lutherana», och det förefaller ju mycket naturligt, att han önskade skona en så ömtålig punkt. Någon antagligare förklaring står väl knappast att finna, men skulle det verkligen ha förhållit sig så, att för Melanchtons medvetande det ena ovillkorligen erinrade om det andra, så är ju också därmed Dieckhoffs åsikt om det nära sammanhanget dem emellan i viss mån bekräftad.

Såsom exempel på, hur denna fråga behandlas inom reformationstidens katolska teologi, kan anföras:

Berthold. T. T. LXXII, § 1: *Der smertz on die lieb ist genennt Attritio, als wo mich gerewt daz jch mein jung taeg in sünden verzert, oder gefochten hab vmb das jch dadurch numals dest krenckher, oder vngeschickter sein muoes, oder mich schmertzt daz jch nit rechte Rew vber mein sünd haben mag.* Strax efter divineras attritio: *angst, so dir etwas beswaerlichs zuoefellt vnd obligt das dich aenngstigt.* I förhållande till botens förlopp är denna attritio endast: *»ermonung zuo puoess»*. Den når sålunda icke fram till att vara en orsak till bot, ännu mindre till att såsom contritio vara *fleissige auszrichtung der puoes.* Attritio är berättigad, ty *Cristus hat vns offt gedroet mit angstlicher rew, benenntlich mit hellischem fewr.*

Såsom sammanfattning kan tjäna § 9: *Darauf gibt die kirch disen form, daz der sünder mit warer rew vnd festem glawb, ob derselb gleich nit gnuoegsam formiert ist, all sein wissenlich todsünd erstlich berewen, darnach mündlich peichten sol seinem selsorger. Wann derselb darüber absolution gesprochen, alszdenn im sacrament der puoes erraicht der mensch gotliche gnad. Dadurch sein glawb, rew, hofnung vnd lieb, die in jme eemals vnformlich vnd vngnuogsam gewest, numals formiert vnd geschickt auch mit dem sacrament der puoes erfüllt werden, zuoerlangen das verdienn christi vnd ewige saelikait.* Denna »vnformlich rew« torde väl vara den, som åsyftas i det förut citerade stället, III, § 3, där B. protesterar mot uppfattningen: »als könne der glawb on rew nit sein» och således låter ångern förlöpa fullständigt isolerad från och oberoende af den ångrandes tro. En sådan ånger, som förut blott varit informis, blir sedan genom botens sakrament

en actus formatus eller såsom det också uttryckes: *sacramentum supplere*, *quod deest homini* (Henr. VIII, Ass. sept sacr. 39)[1].

Angående tillräckligheten af attritio såsom förberedelse för boten, jfr Latomus, de confessione secreta B. 5[1]: *Qui firmi propositi est abstinendi a peccatis, et de praeteritis dolet eo dolore quem attritionem diximus, accedat cum fiducia et reverentia ad poenitentiae sacramentum per puram et integram confessionem — — — penuriae supplementum.*

Prierias, dialogus[2]: *Vere poenitentes tot sunt, quot attriti confitentes, quum omnes tales Dei gratiam assequantur, nisi obicem ponant.*

Roff. Ass. Luth. conf.[3]: *Quum via contritionis s. attritionis formatae non minus est dura quam incerta peccatoribus, iccirco viam hanc alteram per sacramentorum susceptionem multo mitiorem et securiorem docent, utpote ob quam nihil exigitur, nisi ut non ponatur obex vel infidelitatis vel peccati mortalis.*

Ett intressant medgifvande hos Berthold T. T. IV, § 5: *Das ander, mit dem heilige kirch vns dürfftigen menschen zuostatten kumbt, ist gnad vnd antlas. Wiewol dieselb, durch etlich Lanndfarer, kurtzuerschiner zeyt mercklich misprauchi.*

XIII.

Godkännes: Att sakramenten icke blott äro utvärtes kännemärken mellan människor, utan tecken och vittnen om Guds vilja emot oss. Dock böra motståndarna uppfordras att tillämpa, hvad de här sagt i allmänhet, speciellt på kyrkans 7 sakrament.

Anm. Frågan »ex opere operato» förbigås med tystnad.

Hvad själfva 7-talet angår, må blott nämnas, att Berthold försöker en motivering däraf (T. T. LVIII, § 8) med hänvisning till de fem bröden och två fiskarna (Math. XIV, 17), till de 7 dygderna o. s. v.

På grund af sakens natur skulle man här väntat åtminstone en antydan om den senare i Tridentinum fastslagna läran om »character, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile», en lära, som vid medeltidens slut omfattades med lifligt intresse.

[1]) V. K. T. s. 286.
[2]) Löscher, Reformationsacta, II, 24.
[3]) V. K. T. s. 287.

Något sådant förekommer emellertid ej. Däremot Ecks Loci, 328: *Credit ecclesia et fideles in tribus Sacramentis imprimi animae quoddan signaculum quod Character nominatur scilicet in baptismo, confirmatione et ordine.*

Berthold T. T. LIX, § 3: *Darumb wirt in dreyen sacramenten, nemblich imm tawf, firmung vnd weich, durch heiligen geist in menschlichen geist eingedruckt der Caracter, das ist ain vnnderschidlichs vnd vnawszleschlichs warzaichen.*

Enligt hvad vi ofvan anmärkt, ha författarna alldeles undvikit att beröra Augustanas protest mot den romerska läran om opus operatum. Såsom ett uttryck för den härom gängse åskådningen kan anföras Mensings 1532 utgifna Antapologi, ett af de mest framstående bland den tidens antiprotestantiska polemiska arbeten. Här jämföras (II, CIX b) gamla testamentets »schwache vnd durfftige elementa» (Gal. 4) »die des leidens Christi durfften vnn ane das nichts vermochten» med nya testamentets sakrament. Af skriftens vittnesbörd framgår, att de förra oaktadt sin svaghet och kraftlöshet dock visat sig i stånd att verka till syndernas förlåtelse, men detta icke ex opere operato »ausz kraft vnn tugent des werckes an yhm selbs», utan »ausz andacht vnd glauben an Christum» [1]. »*Sollen wyr denn heiligen sacramenten Christo zu ehren meh tugent vnd krafft zu schreiben, vnn meh do von halten, dan von den Judischen, sagen die Theologi, sie synt krefftig genade zu geben denn, die sich yhn getreulich vnterwerffen, vnnd das ex opere operato, ausz krafft der nyesunge des sacramentes, wan gleich opus operans die andacht vnd glaube do nit seyn könte, wo ehr nhür nicht wiedersetzigk durch falscheyt seyns hertzen vnd heymlichen vnglauben sich der genaden vnwirdig machet*». Författaren anför själf dopet såsom ett exempel, där förefintligheten af tro ej med nödvändighet måste läggas till grund för de med sakramentet förenade nådeverkningarna.

XIV.

»Ingen skall i Guds församling offentligen lära eller predika ej heller sakramenten utskifta, med mindre han är därtill lagligen kallad» (C. A.). Men lagligen kallad är blott den, som

[1] V. K. T. s. 220.

kallas efter den andliga rättens form och enligt kyrkans instiftelse och beslut, således utan någon yttre påtryckning vare sig från konung eller folk. 1 Kon. XII, 31.

XV.

1) Godkännes: Att de ceremonier, som utan synd kunna behållas, skola lämnas kvar o. s. v. Och må man iakttaga samt, där så behöfves, återställa såväl den universella kyrkans ritus som de respektive provinsernas speciella sedvänjor.

2) Förkastas: Att alla människostadgar, instiftade att blidka Gud och tillfyllestgöra för synderna, strida mot evangelium.

De ofvanstående båda artiklarna, som egentligen röra kyrkans makt, d. v. s. hennes rättighet att ordna sina inre angelägenheter oberoende af den världsliga makten och att utfärda föreskrifter med allmänt bindande kraft, innehålla egentligen ingenting utöfver, hvad som anföres i 2:dra delen under rubrikerna: »åtskillnad på mat och dryck» samt »den kyrkliga makten», till hvilka artiklar vi därför hänvisa.

XVI.

1) Godkännes: Att alla världsliga, dock lagliga ordningar äro Guds goda verk o. s. v. (C. A.). Rom. XIII, 1 ff.

2) Godkännes: Furstarnas fördömelsedom öfver Anabaptisterna, »som förstöra alla borgerliga ordningar och förbjuda de kristna att fungera såsom öfverhet» o. s. v.

Af en jämförelse med C. R. framgår, att författarna hade åtskilliga anklagelser i reserv bakom denna artikel, och det långa, till synes onödiga citatet ur Romarbrefvet om lydnad för öfverheten visar, att det endast var såsom nödda och tvungna, de afstodo därifrån. Men omständigheterna blefvo dem öfvermäktiga, och de måste nöja sig med denna visserligen indirekta, men dock ganska komprometterande antydan om Luthers föregående, icke alltför hänsynsfulla utlåtelser öfver de maktägande. På samma gång erbjöd sig tillfället att anbringa en vink om, hvar den egentlige upphofsmannen till bondeupproret och de svärmiska rörelserna vore att söka.

XVII.

Godkännes: Motståndarnas lära om Kristi återkomst till domen. Likaledes accepteras tillbakavisandet af Anabaptisterna, som vänta ett slut på djäflarnas och de förtappade människornas straff samt ett jordiskt de gudfruktiges rike före de dödas uppståndelse.

XVIII.

Godkännes: Att den fria viljan har förmåga att åstadkomma en borgerlig rättfärdighet, men utan den helige Andes bistånd ingen kraft äger till den rättfärdighet, som gäller inför Gud. Hvad som fordras är att gå medelvägen mellan Pelagianer och Manikeer. 1 Kor. VII, 37, Pred. XXXI, 10, Gen. IV, 6, Jes. I, 19. Jer. III, 5, Hes. XVIII, 31, 1 Kor. XIV, 32, 2 Kor. IX, 7, Marc. XIV, 7, Math. XXIII, 37.

De nu behandlade artiklarna 16 och 18 utgöra, särskildt om de jämföras med motsvarande parti i C. R., ett synnerligen karaktäristiskt bevis för den tryckta stämning, under hvilken konfutatorerna måste ha fullgjort den afslutande delen af sitt arbete, den på kejsarens befallning företagna inskränkningen och modifieringen af, hvad som skulle framläggas offentligt. Man känner Ecks stridslust och den påflige legatens bestämda motvilja mot att underordna sig den kejserliga politikens synpunkter, man ser, hvilken stämning som härskar i Cochlei Philippica, i Fabers företal till Luthers antilogier, riktadt till Karl V, i »Haereses antea damnatae», i »Fructus perniciosi Lutherani evangelii», i epilogen till Catholica Responsio o. s. v., och man skall lätt finna, hvilken oerhörd uppoffring den anbefallda varsamheten måste innebära. Upprorsrörelserna på 1520-talet, som onekligen stodo i ett visst åtminstone yttre sammanhang med reformationen, hade redan visat sig såsom ett fruktansvärdt vapen riktadt mot reformatorn själf. »Efter bondekriget var Luther icke mer den heros, till hvilken hela nationen såg upp som till sin räddare» [1]). Luthers frispråkighet gentemot den världsliga makten hade redan varit nära att stå honom ganska dyrt. Och hvad hans renlärighet angår, så kan man förstå, att den i många fall måste synas ganska tvifvelaktig. Hans

[1]) KOLDE, Martin Luther II, 195.

ståndpunkt i »de servo arbitrio», — hvilken han f. ö. aldrig veterligen öfvergaf — har ju icke heller ansetts bindande ens för den kyrka, som bär hans eget namn; ännu mycket sårbarare måste den då tett sig från katolskt-semipelagianskt håll. Med ett ord, man hade afvunnit fienden en position, mot hvilken ett angrepp mycket väl kunde vara värdt att göras, och likväl har det gynnsamma tillfället måst lämnas obegagnadt. Det är ej svårt att inse, att, när konfutatorerna trots sina ifriga önskningar icke ens på en punkt sådan som denna, där ett agressivt tillvägagångssätt kunnat medföra hart när oberäkneliga fördelar, voro i stånd att genomföra sin vilja, måste deras handlingsfrihet ha varit bunden på ett sätt, som under nästan alla omständigheter skulle omöjliggjort ett lyckligt resultat. Det vidriga inflytande, som de politiska konjunkturerna utöfvade, framlyser knappast någonstädes så klart som här.

Redan den 2:dra artikeln om arfsynden hade vidrört problem, som knappast voro möjliga att lösa utan i sammanhang med läran om den fria viljan. Och man skulle möjligen haft anledning vänta, att författarna begagnat sig af tillfället att under rubriken »de libero arbitrio» klargöra sin ställning. Så sker emellertid icke; hela frågan lämnas obesvarad. I detta afseende har den öfriga samtidiga katolska litteraturen varit utförligare:

Berthold ger en definition af den fria viljan T. T. XXXVIII, § 9: *Orthodoxi bekennen — — daz got zuo pildnuss seines gotlichen willens, dem menschen geben hab ainn willen mit solher art vnd natur, dadurch er sich frey keren mag zuo guotem, auch dasselb erwelen vnd mit hilf gots erlangen sol. — — Was guoets der mensch thuot, das beschicht aws seimm freyen willen mit hilf gots, was er poes thuoet, das beschiecht aus seinem aigen verkerten willen. — — Darumb bleibt sein will frey vnd gerecht soerr er denselben vnderthaenig macht dem ewigen freyen willen gots.*

Viljans beroende af den gudomliga nådens hjälp beskrifves ännu tydligare af Erasmus, de libero arbitrio, collatio a 4: *si peccatis inuoluti, ut totis uiribus enitamur, adeamus remedium poenitentiae, ac domini misericordiam modis omnibus ambiamus, sine qua nec uoluntas humana est efficax, nec conatus: et si quid mali est, nobis imputemus: si quid boni totum asscribamus diuinae benignitati.*

Viljan såsom ett utkorelsens och det sedliga lifvets postulat: Henrik VIII, Resp. ad Luth. 13 [1]): *Quo pacto datur electio, si negatur libertas? quomodo cum necessitate consistit electio?*

Eck, Homil. 1, 257 [1]) — — — *facile quis — — sustinere poterit, liberam nos habere libereque operantem voluntatem, eo quod nos tollere iubet dominus iugum suum, non iussurus utique nec tollere iugum nec discere istud ex ipso, nisi liberum arbitrium nostrum ope et auxilio gratiae divinae quamplurimum valeret.*

Eck, Loci, 31, 273: *Si libero caremus arbitrio, et omnia absoluta necessitate eueniant, nihil relinquitur precibus, consilijs, regiminibus publicis, deliberationibus, nulla debentur praemia virtutibus, nullae poenae vitijs, pereunt leges, iura, statuta, praecepta etc.*

Wimpina, Anaceph. 2, 88 a: — — *quicquid agunt homines, praeuentrix gratia donat, vel saltem auxilium diuinum gratuito movens. Quo auxilio gratuito movente, nihil prius in homine (quo se gratiae praeparet) requiritur. Nam hoc auxilium gratuito movens, ex mera dei liberalitate (nulla nostra praeueniente praeparatione) nobis superne aduenit. In cuius etiam vi et efficacia ad gratiam nos praeparare possumus.*

Ibid 89 b: *Ita liberum arbitrium, nisi ventis gratiae praevenientis et cooperantis inspiret, languidum heret, marcetque ad opus bonum faciendum, et navigium maturandum; verum, si — — gratia operans et cooperans, uti venti spiritales, illud vigorent, moueant et impellant, tum veluti iam expergefactum impellendae naui vim suppeditat, nauclerum adiuuat, et portui contingendae subseruit et cooperatur.*

Roff. Ass Luth. Conf. 130 b: *Quidquid in homine caritatem et gratiam antecedit, id nihil esse concedimus. Caeterum hoc non est penitus nihil. — — An non iis modis* (eleemosynis) *Cornelius centurio, homo gentilis, nullis adiutus sacramentis, pervenit ad salutis viam?*

Erasmus, De libero arbitrio f. 3: *totum opus deberi deo, sine quo nihil efficeremus, et quod affert momenti liberum arbitrium, perpusillum est, et hoc ipsum est diuini muneris, ut possimus animum ad ea, quae sunt salutis, afflectere aut gratiae συνεργεῖν.*

---

[1]) V. K. T. s. 124.

XIX.

Godkännes: Orsak till synden är människans förnuftiga och bristfälliga (gebrechlich, defectibilis) vilja. Ingen må därför göra Gud utan sig själf ansvarig för sina brottsliga handlingar. Jer. II, 19, Hos. XIII, 9, Ps. V, 5.

Vid denna artikel må blott erinras om, att Melanchton vid föregående tillfällen uttryckligen tillskrifvit Gud syndens orsak, hvarom författarna också hade erinrat i C. R. Det är för att påminna om hans uttalanden i sådan riktning, som de till synes alldeles onödiga bibelcitaten inryckts i detta sammanhang.

XX.

Denna artikel i C. A. innehåller hufvudsakligen en ursäkt för predikanterna. Furstarna kunna blott göras ansvariga för ett påstående, men detta måste förkastas: att våra goda gärningar icke kunna förtjäna syndernas förlåtelse. Dan. IV, 24, Tob. IV, 11, Luc. XI, 41, Vish. X, 17, 2 Petr. I, 10, Hebr. VI, 10. Men vår åskådning innebär ej något föraktande af Kristi förtjänst, ty gärningarna äro enligt kyrkans lära intet, bortsedt från kraf, ten af Kristi lidandes förtjänst. Joh. XIV, 6, Joh. XIII, 15. Dock, den som icke tager korset på sig och följer Kristus, kan icke vara hans lärjunge. Math. X, 38, XVI, 24, 1 Joh. II. 6.

Största delen af Augustanas motsvarande artikel handlar om tron och goda gärningar, men detta parti har lämnats alldeles utan afseende, antagligen emedan det redan fått en relativt utförlig behandling i konfutationens 4:de och 6:te art.

XXI.

Förkastas: Att man skall hålla Guds helgon i åminnelse, på det vi skola efterfölja deras tro och goda gärningar, icke i syfte att de skola åkallas eller att man skulle söka hjälp hos dem. Detta är ett återupplifvande af Vigilantii, Albigensernas, de fattigas från Lyon, Pikardernas och Katarernas för länge sedan dömda kätteri. Till förmån för den traditionella uppfattningen talar dels den universella kyrkans och hennes store lärares auktoritet, dels skriftens vittnesbörd, Joh. XII, 26, Job. XLII, 10, Baruch III, 4, 2 Mach. XV, 12, Zach. I, 12, Job. XXXIII, 23, Uppb. V, 8, 3 ff., dels ett bref från Cyprianus till påfven Cornelius.

C. A.: Skriften ställer oss *en* Kristus före, som är medlare. C. P.: a) Kyrkan erkänner visserligen *en* »mediator redemptionis», men däremot många »mediatores intercessionis», t. ex. Moses och Paulus, som båda genom böner utöfvade sitt medlarekall. Exod. XVII, 4, XXXII, 17, Apg. XXVII, 24, jfr Rom. XV, 30, 2 Kor. I, 11, Kol. IV, 3, Apg. XII, 5.

b) När Kristus i himmelen uppträder som vår förespråkare, måste de heliga på grund af sin enhet med honom (1 Kor. XII, 27, Ef. V, 30) göra det samma, som de se honom göra.

Furstarna böra nu anmodas att återkalla denna del af sin bekännelse och iakttaga öfverensstämmelse med den katolska kyrkans tro i fråga om vördnaden för helgonen och deras medlarskap.

Som man finner, uttalar artikeln sig ej närmare om själfva beskaffenheten af den tillbedjan, som kyrkan ägnar sina heliga. För att finna sådant måste man gå till öfriga dåtida litteraturen. Berthold uttalar sig på följande sätt: T. T. LXXXVIII, § 13: — — *yemer ain creatur vergleicht ist gotlicher pildnuss, destmer seinn wir derselben creatur zedienen schuldig. Deshalb seinn die heyling zeeren als gewiss vnd clar pildnuss gottes.*

Cochleus, De veneratione et invocatione sanctorum, 459:[1]) *colimus et veneramur divos tanquam divinae exellentiae quodammodo consortes.*

På samma ställe gör Cochleus en bestämd skillnad mellan, hvad Gud och hvad helgonen äga rätt att kräfva af oss: *ut latrian soli deo tribuimus, ita duliam divis et sanctis communiter impartimus.* Jfr Berthold LXXXIV, § 7.

I samma riktning Litterae pontificiae Praef. 2 82:[1]) *Docendus populus est, qualis debeatur sanctis veneratio, quae scilicet non conferatur cum adoratione, qua deus et Christus dei verbum adoratur, quae est adoratio latriae — — Sancti vero adorandi seu venerandi sunt ut membra Christi.*

Helgonkulten i sin ursprungligaste och därför minst anstötliga och på samma gång relativt bäst motiverade form förelåg som bekant i den utomordentliga dyrkan, som kristenheten under medeltiden ägnade Maria, den utan synd födda Gudsmodern, om

---

[1]) V. K. T. s. 332.

hvilkens helighet skriften på så många ställen bär vittnesbörd, hon som mer än någon annan dödlig förmedlat den gudomliga nådens gåfva åt människosläktet. Jfr Berthold T. T. XXVII, § 7, LXXXIV, § 6, LXXXV, § 10. Med Mariakulten såsom utgångspunkt skulle åtskilligt kunnat sägas till förmån för den kyrkliga traditionen i detta afseende. Men denna utväg har lämnats helt och hållet obegagnad.

I Ecks Loci göres följande skillnad mellan de olika slagen af dyrkan, s. 156: *quamvis dispari cultu* (veneratio sanctorum) *a Deo, quia latria colendu sest: sicut Maria hyperdulia, et sancti dulia, quæ extense etiam adoratio dicitur.*

Eck skärskådar helgonen ur synpunkten af den ställning, de såsom våra hjälpare intaga, Bedenken A, 21 [1]): *Dieweil ein Lebender den Lebenden, ein Sterbender den Sterblichen, — — ein Armer einen Armen um Fürbitt anruffen kann, warum sollte er denn nicht einen Unsterblichen, Gerechten, Reinen von Sünden, Reichen von Gnaden, Güte und Barmherzigkeit, und der sich unser in völliger Liebe eifrig annimmt, können anrufen.*

Cochleus, Consilium 21: [2]) *Non est enim aliquis propterea idololatra, si quem sanctorum in coelo veneratur et invocat: scriptura namque sanctos non vocat idola, sed filios dei, fratres et cohaeredes Christi imo et deos, non quidem natura, sed gratia et participatione aeternae beatitudinis.*

Facultatis theol. Paris. Judicia, 43: [2]) *Firmiter tenendum est er sanctis scripturis, conciliis et s. doctorum monumentis, quod sanctae et piae fidelium orationes ad sanctos tanquam ad eorum patronos et intercessores sub Christo immediate diriguntur. Huiusmodi autem directio divino cultui minime derogat, quum nulla ad sanctos oratio dirigatur, quae non potissimum et principaliter in deum feratur. Sed neque per hoc divinae clementiae quovis modo detrahitur, aut merito passionis Christi. Divina nempe misericordia et Christi passio praecipua est et firmissima anchora fiduciae christianorum, qua praemuniti, precibus et meritis sanctorum haud futiliter se confidunt adiuvari.*

Berthold T. T. LXXXIV, § 4: *wiewol vns got on all pette vnd hilf moecht hailwaertig machen auf das verdienn vnd pete Christi,*

---

[1]) WALCH XXI, s. 16,59.

[2]) V. K. T. s. 334.

so wil doch got ordnung halten, daz zuo jm der mensch, als vndriste creatur, komme durch mittel der obern vnd pessern creaturen. Dann got ist das hoechst vnnd scherffist fewr, daz wir, als vngeschickt lewt, billich fürchten vor seinen gottlichen angesicht — — —. Deszhalb suoechen wir mitler, die vor gotlichem anplick besteen.

ANDRA DELEN.

I. **"De utraque specie".** (XXII).

Det klander, som C. A. riktar mot communio sub una, är obefogadt: det är snarare lekmannakalken, som är att räkna för ett missbruk. Såsom bevis för den katolska traditionens berättigande anföres:

1) Under *en* gestalt — brödets — firade den första kyrkans medlemmar sin nattvard, Apg. II, 42, XX, 7.

2) Under *en* gestalt har Kristus själf utdelat nattvarden åt lärjungarna i Emaus, Luc. XXIV, 30. Augustinus, Krysostomus m. fl. intyga, att denna måltid verkligen varit en eukaristi.

3) I Joh. VI talas endast om brödet.

4) I den äldsta patristiska litteraturen omnämnes blott brödets gestalt.

5) Af gamla konciliebeslut och förordningar framgår tydligt, att det rådt en skillnad mellan prästernas och lekmännens kommunion.

6) Communio sub una förutsäges 1 Sam. II, 36: »låt mig komma till en prästadel (eller enligt konfutatorernas tolkning väl snarare: till den *ena* prästadelen), att jag må äta en beta bröd». (Den andra delen = vinet vågar den bedjande ej sätta i fråga).

7) Vid nattvardsfirande, då mässa icke hålles, t. ex. på dödsbädden, åtnöja sig påfven och hela prästerskapet med communio sub una.

A) C. A.: Af Kor. 11 är synbart, att hela Guds församling har brukat Herrens nattvard under bägge delarna.

C. P.: Denna sed har upphört, och skälen därtill hafva varit många; risken att något af vinet kunde spillas ut, svårigheten att finna lämpliga kärl, vinets benägenhet att surna m. m Därför har kyrkan under inflytande af Andens ledning

fastställt bruket af nattvarden under *en* gestalt i betraktande af, att Kristus är i sin fullhet närvarande »sub qualibet specie» (Concilium Constantiense och Synodus Basiliensis). Ty så brukar kyrkan understundom att tillintetgöra kätterier genom bestämmelser, som gå i rent motsatt riktning, såsom t. ex. i striden mot Nestorius, under hvilken det i och för sig icke absolut felaktiga uttrycket »christotokos» förbjöds.

B) C. A.: — — — Math. 26:te kap.: »dricken häraf alle», där Christus uppenbarligen befaller, att alla skola dricka — — —.

C. P.: Man kan icke någonstädes i evangelium finna, att Kristus skulle befallt lekmännen communio sub utraque; orden: »dricken häraf alle» gällde blott apostlarna, som redan mottagit kallelse till prästämbetet. Att »alla» endast har afsende på apostlarna, framgår af Mark. XIV, 23: »de drucko däraf *alla*». På lekmän har ju detta ännu icke gått i uppfyllelse. Seden med lekmannakalken har sålunda aldrig varit utbredd öfver hela kyrkan.

C) Gelasii befallning, att man icke skall åtskilja Herrens sakrament, (hvilken befallning C. A. åberopar) åsyftar icke lekmän, utan präster.

D) Alldeles förkastligt är tillägget, att processionerna med eukaristien böra afskaffas därför, att sakramentet därigenom delas. Ty Kristus är icke delad, utan i hela sin fullhet närvarande under hvardera af de båda gestalterna, och skriften förbjuder ingenstädes en delning af nattvardselementerna.

Furstarna böra därför uppmanas att, eftersom de bekänna Kristi verkliga närvaro i sakramentet, också bevisa honom skyldig vördnad.

Den i den ofvan refererade artikeln gjorda utredningen kan sägas vara relativt fullständig. Vi meddela här nedan några synpunkter, som af samtidiga författare ytterligare framhållits. Roff. Ass. Luth. Conf.[1]. *Nec ex Paulo nec ex reliquis evangelistis id probabis unquam, quod Christus utramque speciem aut dederit aut iusserit dari populo, nisi prorsus nullum discrimen facias inter pastores et gregem, atque inter plebem et sacerdotes.*

Berthold har (T. T. LXIX § 6, 7) samlat bibliska berättelser om 4 skilda fall, där nattvarden skulle utdelats blott under

[1]) Laemmer, V. K. T. s. 251.

brödets gestalt: berättelsen om de Emauntiska lärjungarna, berättelsen Joh. XXI, 12, Apg. XXVII, 35 (berättelsen om skeppsbrottet under Pauli resa till Rom) samt det allmänna omnämnandet af brödsbrytandet, Apg. II, 46. Därtill kommer legenden om, hur den uppståndne Kristus visade sig för Jakob, Herrens broder, hvarvid Frälsaren skulle ha räckt honom nattvarden under brödets gestalt. Dessa berättelser jämte en del andra uttalalanden skulle enligt Berthold otvetydigt hänvisa på, att nattvarden alltifrån kyrkans första upprinnelse firades »sub una». Men på ett annat ställe medger han, att saken från början varit tvifvelaktig, T. T. LXIX, § 9. — — — — *Vorzeiten ist on zweifel nit allenhalben wol bewisst gewesen ob vnder beder gestalt sacrament zeraichen not sey oder nit, welher zweiffel awsmm ewangeli johannis geflossen. Nu ist in zweiflichen sachen der gewisser weg fürzenemen. Deszhalb bemelt altvaeter villeicht vermaint haben gewisser zesein etwas vbrigs zuozelassen dann etwas notturftigs zeuersawmen, bis — — — der warheit ist erjnndert worden. alszdann hat solher zweifel vnd empfahung des kelichs awfgehoert.*

Schatzgeier har i viss mån närmat sig protestanterna, när han förklarar: 1) communio sub utraque är icke obiblisk i och för sig; 2) communio sub una är icke heller obiblisk i och för sig; 3) communio sub utraque får dock icke tillämpas utan kyrkans föreskrift [1]).

II. "De coniugio sacerdotum". (XXIII).

Det är förvånande, att de kalla celibatet ett missbruk. Ett afskyvärdt missbruk är snarare prästernas otillåtna giftermål. Att prästen aldrig kan få ingå äktenskap betygas af Aurelius, Augustinus m. fl., och det samma har stadfästs af åtskilliga koncilier. Denna tradition har rådt från evangeliets tid.

1) I den äldsta kyrkan antogos visserligen gifta präster, men detta blott till följd af den rådande bristen på lämpliga personer, och dessutom tillätos äktenskap endast i det fall, att de ingåtts före vigningen till subdiakon. Sedan, så snart som för-

[1]) Plitt, Einleitung II, 444, Anm. 1.

hållandena blifvit normala, ålade påfven Siricius otvifvelaktigt under Andens ledning prästerna återhållsamhet.

2) Gamla testamentets präster — såsom t. ex. Zacharias, Luc. I, 24 — skulle under dagarna för sin tjänst afhålla sig från sina hustrur. Så mycket mer böra de, som äro stadda i ständig tjänsteutöfning, lefva i ständig kyskhet.

3) 1 Kor. VII, 5: »Afhållen Eder icke från hvarandra, om icke till äfventyrs efter öfverenskommelse till en tid, att I mån hafva ledighet till bönen». Alldenstund en präst alltid bör bedja, bör han alltid lefva återhållsamt.

4) 1 Kor. VII, 33: »Den gifte bekymrar sig om det, som tillhör världen, huru han skall behaga sin hustru». Därför måste en präst undfly »sollicitudo uxoris».

5) Prästerskapets återhållsamhet har förebildats i gamla testamentet. Vid lagens mottagande på Sinai bjöd Moses (Ex. XIX, 15): »ingen komme vid en kvinna». I Ex. XXVIII, 42 befallas prästerna att bära »feminalia linea, ut operiant carnis turpitudinem».

6) Innan Ahimelech lät Davids följeslagare äta af de heliga bröden, frågade han, om de afhållit sig från kvinnor (1 Sam. XXI, 4). De, som äta af det lefvande brödet (Joh. VI, 48), böra alltid vara rena.

7) Israels barn åto påskalammet, omgjordade kring sina länder (Ex. XII, 11); alltså böra våra präster, som offra nya testamentets påskalamm, vara omgjordade med kyskhet, såsom Gud befaller Jes. LII, 11: »renen eder, I som bären Herrens kärl». Jfr Lev. XIX, 2, Luc. I, 74, 75.

8) Cyprianus har i en uppenbarelse fått befallning att tillhålla prästerskapet att icke bo tillsammans med kvinnor.

Således: prästernas återhållsamhet grundar sig på konciliers och påfvars befallning, på uppenbarelse från Gud samt på prästens eget löfte, därför får den ej förkastas. Ty den är ett korrelat till offrets härlighet, till uppgiften att ifrigt bedja samt till andens renhet och frihet (från världen).

Mot invändningarna i C. A.:

A) C. A.: 1 Kor. VII, 2: »För att undvika skörlefnaden hafve hvar man sin hustru».

C. P.: Här är enligt Hieronymus fråga blott om den, som aldrig aflagt något kyskhetslöfte.

B) C. A.: 1 Kor. VII, 9: »det är bättre att gifta sig än brinna».

C. P.: Här syftas ej på prästerskapet. Samme Paulus har lärt: »det är godt för en man att icke komma vid en kvinna». (ibid. v. 1). Prästerna ha andra medel till sitt förfogande för att undvika okyskhet, nämligen innerliga böner och späkande af köttet.

C) C. A.: Math. XIX, 11: »Icke alla fatta detta ord».

C. P.: Alla äro icke heller lämpliga till präster. Men en präst har löftet Fil. IV, 13: »Allt förmår jag genom den, som styrker mig». Jfr Vish. VIII, 21.

D) C. A.: Gen. I, 28: »varen fruktsamma, föröken eder och uppfyllen jorden».

C. P.: Denna befallning har blott afseende på människosläktets begynnelsestadium, då en sådan tillväxt var nödvändig. Må motståndarna visa, hvar Gud befaller prästerna att gifta sig. Däremot — enligt gudomlig rätt måste en gång gifna löften uppfyllas. Ps. XLIX, 14; LXXV, 12; Pred. V, 4.

E) C. A.: 1 Tim. III, 2: »En biskop bör vara en enda hustrus man».

C. P.: Häri ligger endast ett förbud mot bigami, däremot ej en befallning eller uppmaning till äktenskap. Jfr 1 Tim. V, 9.

F) Biskoparnas motstånd mot celibatet under Henrik IV eller då möjligen rådande slapphet bevisar ingenting, alldenstund det allmänna tillståndet under denna tid till följd af kejsarens fiendskap mot kyrkan var allt annat än exemplariskt. Det var lika litet då som nu obilligt, att äktenskap, ingångna i strid mot kyrkans förordningar och mot aflagda löften, blefvo upplösta.

G) Den invändningen, att världens ondska blir allt större och människornas natur allt svagare, är ej tillräckligt skäl att tillåta prästäktenskap, ty de åt Gud invigde äga andra och mäktigare medel mot sin svaghet.

H) C. A.: Paulus kallar det en djäflalära, som förbjuder äktenskapet.

C. P.: Ja, med rätta, men kyrkan är så långt ifrån att dela en sådan villfarelse, att hon tvärtom räknar äktenskapet

bland de 7 sakramenten, hvarmed mycket väl kan stå tillsammans, att hon anbefaller sina präster en utomordentligare renhet på grund af deras upphöjda ämbete. Ty någon befallning att ingå äktenskap har icke existerat; annars skulle evangelisten Johannes m. fl. ha lefvat i synd.

I) C. A.: Cyprianus I, 11: »Om kvinnor icke vilja framhärda — — så är det bättre, att de gifta sig».

C. P.: Dessa ord ha ej afseende på jungfrur, som hade aflagt »votum solenne», utan blott på sådana, som (för sig själfva) fattat beslutet att lefva i kyskhet.

Det vore orättvist att icke medge, att författarna här sagt det mesta af, hvad som kunde sägas. Blott några obetydliga tillägg äro att göra. Cochleus stöder sig på den f. ö. ej fullt adekvata analogien mellan missförhållandena inom äktenskapet och missförhållandena inom prästeståndet (»det faller ingen in att förklara äktenskapet för ett missbruk, därför att många äktenskapsbrott begås; alltså är det en inkonsekvens att vilja upphäfva celibatet, därför att dess lagar stundom öfverträdas») och förklarar Cons. super art. aug. 23 [1]): *Nemo enim ad eiusmodi statum suscipiendum compellitur aut cogitur, sed unusquisque libera voluntate in eum se dedit ac immittit, sicut alius matrimonii statum suscipit.* I slutet af artikeln heter det något oväntadt: *Ego autem velut omnium minimus, agnosco me longe imparem ad iudicandum de hac re.* Kanske får man häri läsa en önskan att ej behöfva afhandla detta tema alltför grundligt. Ty utförligheten har sina faror; det framgår bäst af en paragraf hos Berthold, som måste anses såsom ett högst karaktäristisk utslag af försöken att jämka samman teori och praxis, T. T. LXIV, § 4: *Darüber wil man noch pluemen, als sey pesser priester heyraten, dann Concubin zehaben. Der beder ist kains guot. Wo ain priester gleich heyrat, sitzt er dannoch an der vnee, nachdem solich heyrat vor got vnd dem rechten vntüchtig vnd allain ain verachtung ist Christenlicher satzung. Derselb verheyrat pfaf solt billich bekennen vnd sagen mit dem propheten. Dieses weib ist nit mein hawszfraw, vnd jch pin nit jr man. Welher ain dirn bey jm hat vnnd thuot solichs zuo zeitten tawgentlich* [2]), *so er jm deszhalb ain gewissen oder scham nymbt,*

[1]) V. K. T. s. 325.

[2]) Tauganlîho = mystice. Schade, Altdeutsches Wörterbuch.

der bekennt doch solich sein vbertreten vnrecht zesein. Aber der ain weib zuo der Ee nymbt, wil sein poszhait mit dem rechten deckhen, dadurch veracht er die kirch, miszbraucht das recht vnnd verspott beder sacrament des altars vnd der ee. Deshalb ist er wierser[1] *dann Concubinarius.*

Därhän hade det alltså gått; kyrkan hade skapat ett stånd, som stod fullständigt isoleradt från det allmänna samhället och dess kraf, eller man bör kanske rättare säga från det rent mänskliga öfverhufvud. Konkubinat harmonierade bättre än lagbundet äktenskap med de uppgifter, som hon ställde för sina tjänare. Man förstår Cochlei känslor, när han förklarar sig oförmögen att afgöra något i denna sak. Ty omdömet om den må gå i hvilken riktning som helst: ett är visst: den kräfde synnerligen skickliga försvarare. Man kan nog läsa mellan raderna, att författarna själfva haft en känsla af det onaturliga i celibatstvånget, och hvad konfutationen angår, så visa alla uteslutningar, som man måst företaga i C. R., hurusom vederbörande mycket väl förstodo, att frågan om prästerskapets s. k. renhet alldeles icke tålde dagens ljus.

III. »**De missa**». (XXIV).

Hvad som säges om »officium missae» (detta syftar väl närmast på det allvar och den andakt, med hvilken mässan enligt Augsburgiska bekännelsens vittnesbörd firades bland den nya riktningens anhängare) godkännes. Men hvad som därutöfver tillfogats, måste tillbakavisas.

1) Mässans utförande på modersmålet är alldeles i strid mot all kyrklig tradition.

a) Motståndarna åberopa 1 Kor. XIV, 16 (om vikten af ett tungomål, som folket förstår), men bryta själfva däremot, alldenstund de icke utföra mässan i dess helhet på tyska.

b) Prästens person tillhör hela kyrkan; han är således icke bunden af språket i någon viss begränsad del af denna.

c) För åhörarens nytta är det nog att höra mässan i kyrkans tro, »das einer der unverständigen statt erfülle, und von Jnen wegen sag Amen», 1 Kor. XIV, 16, att gifva akt på än-

[1]) Schlimmer.

damålet med mässans firande, åtanken af Kristi lidande. Därför höllos mässorna ända till Hadriani tid på Hebreiska.

d) Att mässan i den äldsta kyrkan hölls på modersmålet, skedde med hänsyn till det stora antalet konvertiter, som ej på något annat sätt kunde få en inblick i de dithörande mysterierna.

2) C. A.: Mässorna — äro vända till fördel och slem vinning.

C. P.: De, som göra tjänst inför altaret, äro enligt gudomlig och mänsklig lag berättigade att också lefva af altaret, 1 Kor. IX, 7, 13; Luc. X, 7. Däremot må verkliga missbruk gärna afskaffas.

3) C. A.: När prästerna hos oss blefvo förmanade om denna synd, hafva de strax slutat med dessa hemliga vråmässor.

C. P.: Detta kan icke nog klandras, ty härigenom förringas Guds ära och vördnaden för helgonen, gifvarens yttersta vilja kränkes m. m.

4) C. A.: — — den mening — — att Kristus med sitt lidande har tillfyllestgjort och betalt för arfsynden och sedan förordnat mässan, uti hvilken skulle ske offer för dagliga synder.

C. P.: Detta är för katolikerna fullständigt obekant. Många äro tillfrågade, men alla förneka på det kraftigaste, att de skulle ha uttalat sig så. Det är straffet för synden, från hvilket mässan befriar, på samma gång som den utfyller satisfaktionerna och bereder tillökning i nåden m. m. Synden själf utplånas (»uffgehebt») i boten, icke i mässan.

5) Ånyo antyda de, att Kristus icke skulle offras i mässan. Detta är Arianernas kätteri och står i strid mot såväl skriftens som mot hela kyrkans vittnesbörd.

a) Mal. III, 3: »Öfver allt frambäras rena offergåfvor åt mitt namn».

b) Dan. II, XII: »Från den tid, då det dagliga offret har blifvit afskaffadt och förödelsens styggelse uppställd, skola ett tusen tvåhundra nittio dagar förgå». Redan nu har det dagliga offret på somliga platser inställts. Må furstarna akta sig för att göra eller låta något, hvarigenom de blifva Antikrists förelöpare. Jfr Uppb. XII, 6 (kvinnan, som flydde ut i öknen).

c) Hebr. V, 1: »Hvar och en öfverste präst tages bland människor och tillsättes för människor i de ting, som röra Gud,

för att frambära gåfvor och offer för synder». Då nu det yttre prästerskapet i och med det nya förbundet ingalunda upphört, utan tvärtom blifvit »förvandladt till ett bättre», så offrar prästen än i dag ett utvärtes offer — eukaristien. Jfr Apg. XIII, 1, 2.

d) Ignatius, Origenes m. fl. omnämna och betyga mässoffret. Alldenstund den katolska kyrkans lära härom alltifrån apostlarnas tid till den dag, som i dag är, varit den samma, därför måste den allt fortfarande fasthållas.

e) C. A.: Hebr. X, 10: »i denna vilja hafva vi blifvit helgade en gång genom Jesu Kristi kropps offer».

C. P.: Paulus talar här om det blodiga offret; i mässan åter är offret oblodigt och sakramentalt.

f) Att det är ett verkligt offer, som sker, bevisas bl. a. af ordet altare, som ovillkorligen måste sättas i sammanhang med offer.

g) C. A.: Den heliga skrift lär, att vi varda rättfärdiga — — genom tron på Kristus. Men om mässan utplånar — — synder — —, så bekommer man rättfärdigheten därföre, att mässan hålles och höres, och icke genom tron.

C. P.: Ofvan är tillräckligt uppvisadt, att vi icke blifva rättfärdiga genom tron i egentlig mening, utan genom kärleken. Men om i den heliga skrift någon antydan finnes i den (motsatta) riktningen, veta katolikerna, att detta säges om fides formata, om tron, som är verksam genom kärleken, Gal. V. 6, och emedan rättfärdiggörelsen börjar ut af tron, ty tron är en viss tillförsikt till det, som man hoppas. Hebr. XI,. 1.

h) C. A.: Kristus befaller att göra det till sin åminnelse.

C. P.: Äfven påskalammet var ju ett offer, på samma gång det var en åminnelsemåltid. Just till minne af Kristi lidande offrar kyrkan eukaristien åt Gud i mysterier.

i) Att man bland motståndarna bibehållit en, gemensam mässa, är därför ej att klandra, om man därvid blott följer »canon missae»; men att de öfriga mässorna blifvit afskaffade, kan icke tolereras.

j) Det äger sin riktighet, att fordom alla närvarande deltogo i nattvardsgången; något sådant skulle vara önskvärdt äfven nu. Men om en mässa skall anses nyttig, hur mycket mer då icke många? Således: den nya formen för mässan bör afskaffas och den gamla ritualen återställas.

Den bärande tanken i denna artikel är naturligtvis den om offret. Egendomligt nog ha författarne alldeles lämnat ur räkningen de yttre omständigherna vid nattvardens instiftande, hvilka dock i närmaste hand borde betraktas såsom afgörande, särskildt naturligtvis instiftelseorden. Hur man i detta afseende sökte utnyttja evangeliernas berättelse till förmån för sitt syfte, framgår af t. ex. Wimpina, Anaceph. 2, 6, XLIX b 18: *Das aber also sey, das Christus ym abendessen auch seinem hymelischen vater sich geopffert habe — — das erzwingen die Wort — —: das ist mein leib, der itzt gegenwertig fur euch gegeben würd — — Nun ists kundt, das Christus den leyp vnter gestalt des brods yn henden gehabt. Niemand hat können geben fur seine iünger, denn seinen hymelischen vater, das denn nichts anders ist, wenn sein eygen leichnam, vnter gestalt des brods seinem hymelischem vater opffern. Aus welchem zu erzwingen das Christus hat ym abendessen auch geopffert, vnd dass opffern zu widderdechtnis zu thuen den Aposteln befolhen.* Alltså: i enlighet med instiftelseorden, som bestämdt häntyda på ett offrande, har Kristus vid nattvardens instiftande hållit sin lekamen i händerna och under brödets gestalt offrat den åt sin himmelske Fader. I öfverensstämmelse härmed förklarar Eck Loci, 17, 172: *Non solum dixit Sumite, sed facite, consecrate, offerte, sumite,* och denna tankegång återfinnes sedan i C. R.

Om förhållandet mellan offret i mässan och offret på korset uttalar sig Henrik VIII, Ass. sept. sacr. 24 [1]: — — *in cruce consummavit* (Christus) *sacrificium, quod inchoavit in coena*; — — *sacramento missae verius mors repraesentatur quam coena.*

Intressant är hans indirekta medgifvande, att mässkulten, sådan den utbildats inom den romerska kyrkan, innehåller element utöfver, hvad evangelisternas berättelse meddelar: *Si Lutherus tam rigide nos revocet ad exemplum coenae dominicae, ut nihil sacerdotes permittat facere, quod ibi Christus fecisse non legitur, sacramentum, quod consecrant, numquam ipsi recipient. Suum enim corpus Christus in evangelio non legitur, ubi coena scribitur, ipse recepisse.*

Jämte mässans egenskap att utgöra ett offer framhåller Berthold 2 andra synpunkter, dess uppgift att vara ett testamente och att vara ett sakrament. Och om mässans nytta så-

[1]) V. K. T. s. 263.

som testamente uttalar han sig så LVI § 2: *die mess als ain testament kumbt yeden sondern menschen zuo nutz, memlich zuo geistlicher speis, narung vnd guotem gefert. Desgleichs allen christen vndereinander zuo frid vnd ainikait.* Mässan och hennes verkningar sättas sålunda i relation till en människas inre lif på ett sätt, som konfutationen ej visar något intresse för.

Då det är omisskänneligt, att konfutationen söker genomföra offersynpunkten så strängt som möjligt, förefaller det egendomligt, att den icke gör någon egentlig användning af den sinaitiska lagstiftningen, dess föreskrifter om offrens instiftande och hållande samt dess anvisningar om påskalammsmåltiderna. Dessa synpunkter äro annars ej främmande för den öfriga samtidiga litteraturen.

Eck, Loci s. 172: *Igitur de sanguine quod dixit esse nouum testamentum, intelligatur confirmative, vt sicut Moyses vetus testamentum confirmaturus accepit sanguinem vitulorum et hyrcorum etc. et aspersit omnem populum dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus: ita Christus sanguine proprio confirmauit testamentum nouum.*

Berthold T. T. LXV §. 7: *Ja er hat sich selbs geben zw ainem opfer vnd zuo ainer speis, des ist glaubliche figur gewest das osterlamb* (Exod. 12, 3) *so aufgesetzt was in der Synagog, erstlich zeopfern, darnach zeniessen, zuo ewiger gedechtnuss der erledigung aus faencknusz der Egypter.*

Eck, Loci s. 357: *Catholico non est difficile sentire, Sacerdotem posse uni aut alteri applicare utilitatem missae, sicut erat in veteri testamento* (Levit. 4, 22).

Ett tungt vägande skäl till mässans förmån skulle varit, om det kunnat fastslås, att offret sträckte sina verkningar äfven till de redan aflidne. Hvad konfutationen angår, så förekommer här blott en mycket flyktig antydan därom, då det på tal om mässornas afskaffande heter: gifvarens yttersta vilja kränkes, de aflidna gå miste om de böner, som böra ägnas dem, o. s. v. Saken framställes då klarare i t. ex. Sorbonnisternas Instr. in art. Mel. V. K. T. s. 274. *Firmiter tenendum est, Missam divinum esse institutum, non humanum, quae verum est sacrificium, vivis plurimum conducens et defunctis in peccatorum remissionem et satisfactionem.*

Eck hänvisar i art. de purgatorio, s. 218, på Judas Mackabei offer för de döda.

Berthold T. T. LXV, § 10: — — *Die (die allten heiligen vaetern) doch in diser lere die kirch annymbt vnd in jrem brawch vnd loblicher gwonheit herbracht vnd allzeit biszher gehallten hat die mess vnnd sacrament des altars sey vnwidersprechenlich ain opfer für lebentig vnd tod christglawbig.*

LXVI, § 4: *Wie die tawf oder puoes oder annder sacramennt durch die priester taeglich seinn zerraichen jhenen die solher sacrament bedürffen, also ist not durch die priester, des altars sacrament taeglich zehandeln vnd zewandeln, von wegen vnserr taeglichen notdurfft, besonder got zuo taeglichem lob vnd den selen in fegfewer zuo taeglicher hilff.*

Om mässans betydelse såsom ett godt verk uttalar sig Henrik VIII Ass. 25 [1]): *Quum ergo negari non possit, quin bonum opus et in coena et cruce fecerit Christus, neque etiam quod sacerdos eadem repraesentat, ac facit in missa, quomodo tunc fingi potest, missam bonum opus non esse?*

Skillnaden mellan mässan och vanligt nattvardsfirande: Eck, Loci 17, 172: *Missa est recordatio passionis Christi, non nude, sict aliquis laicus simpliciter communicat, sed est huismodi memoria, quod ibi est actio representativa totius passionis*, d. v. s. offret.

Angående principen: »de, som göra tjänst inför altaret, böra också få sitt uppehälle af altaret», framhåller Cochleus med en öfverraskande uppriktighet sakens materiella sida, prästernas fattigdom. Consilium 24 [2]): *Quoniam laici aliqui probrose ac odiose dicunt, missarios sacerdotes vendere dominum deum nostrum uno grosso aut batzio, esseque proinde ipsos peiores Juda, qui Christum dominum non uno sed 30 grossis vendiderit; haec profecto gravis est iniuria invidiosaque calumnia adversus pauperes sacerdotes.*

Likaså Berthold T. T. LXVI, § 6: *Solhe narung die layen ditsmals armen priestern vnbillich entziehen mit dem, daz sy nymmer mess zelesen frümen noch andern gots dienst zehallten bestellen — — — Diser ellenden zeit muessen gottes ambtlewt vnd der kirchen diener menig abgang gedulden. Derselben notturft eruodert nit allain speis vnd tranckh, sonder auch klaider vnd zoerpfenning vmb pueecher vnd artzney oder vmb ander notdürftig wad zekauffen, seinen stand vnd behawsung auch gesünd nach priesterlichen eren*

---

[1]) V. K. T. 271.

[2]) Ibid s. 275.

zeindlerhallten. Och med samma öppenhjärtighet tillägger han, att, om de s. k. titelprästerna på förhand anat, att förtjänsten skulle bli så dålig, skulle de aldrig mottagit prästvigningen.

IV. "De confessione". (XXV).

1) Krysostomi ord: »Jag bjuder dig icke, att du skall anklaga dig inför andra», åsyfta den offentliga bikten, icke den sakramentala.

2) Till förmån för denna tolkning kan anföras sermo XXIX: i hans hjärta är ångern, i hans mun bekännelsen, i gärningen hela hans ödmjukhet. Alltså finner man redan hos Krysostomus den traditionella tredelningen af boten (hvaraf den sakramentala bikten blir en konsekvens). Dessutom fastställer han en bestämd tid för biktens afläggande, Homil. X super Math.

3) Hur kunna annars synderna komma i dagen, om de icke yppas för prästen? Eller för att använda Krysostomi och Hieronymi liknelse: hur skall en läkare kunna bota, om den sjuke blyges att omtala sin sjukdom?

En bikt utan några inskränkningar är nödvändig till salighet och därjämte »nervus christianae disciplinae». Må furstarna därför manas att uppge sin montanistiska villfarelse och skydda denna kyrkans dyrbara skatt.

Omredigeringen af denna artikel synes ej ha skett i någon lycklig stund. Inledning saknas tvärtemot bruket i den 2:dra delens öfriga 6 artiklar. Ett citat från Krysostomus, hvilket direkt anknyter till tankegången i C. A., och som i C. R. återfinnes i näst sista stycket, har ställts i spetsen. Omedelbart härtill har fogats, hvad man haft att anföra från Hieronymus; längre har icke arbetet fortskridit, ty i själfva verket innehåller artikeln »de confessione» i C. P. ej mer än en rekapitulering af de tankar, som i den första redaktionen knutits till de båda nämnda författarnas namn. Den passus, som bildar själfva kärnpunkten i Augustanas Krysostomus-citat: syndabekännelsen i samvetet, har gått författarna spårlöst förbi; frågan om en »confessio in genere» af de glömda synderna, hvilken också i detta sammanhang skulle varit af en viss betydelse, har helt och hållet fått stå tillbaka. Allt tyder på halfgjordt arbete.

Den användning, konfutatorerna göra af det ofvan anförda uttalandet hos Krysostomus, är näppeligen berättigad. För honom har problemet sakramental eller icke-sakramental bikt knappast existerat; således har han ej vetat af någon bikt i den matematiskt fixerade form, som den ägde under den medeltida skolastikens glansdagar, och hvilken det gamla systemets anhängare sedan gjorde allt för att bibehålla. Men därmed faller ju också en god del af hans betydelse såsom instans *emot* de katolska ordningarna; hans ståndpunkt kan knappast tillmätas någon afgörande betydelse i någondera riktningen.

Biktens gudomliga ursprung framhålles starkare: Fac. theol. Par. Instr. in art. Mel. 83, 8:[1]) *Firmiter tenendum est, confessionem sacramentalem non humanitus, sed divinitus a Christo claves sacerdotibus conferente institutam, quae sic ad salutem adultorum post baptismum requiritur, ut non sufficiat deo omnia sua peccata mortalia confiteri, nisi ea sacerdoti, quantumvis sint occulta, detegantur. — — Ad exonerandas atque expurgandas conscientias illa ordinatur.*

De ord, som bilda afslutningen på det nu meddelade citatet: »en bekännelse af synden, hvarigenom betungade samveten lättas», leda öfver till en ny sida i biktens väsen, den att vara »sacramentum judiciale», hvartill framför allt erfordras prästens rättighet att med ledning af den aflagda bekännelsen begagna sig af löse- eller bindenyckeln. Att denna fråga måste stå på dagordningen var självklart. Den är helt enkelt utgångspunkten för ett af den katolska kyrkans viktigaste privilegier: det andliga ståndets rätt att inom ett icke alltför inskränkt område utöfva jurisdiktion. Visserligen har denna artikel på grund af ogynnsamma omständigher antagligen blifvit mera knapphändig än dess författare åsyftat, men det är betecknande, att detta kapitel såväl i denna slutgiltiga som i den första redaktionen kommer på tal först i artikeln »de potestate ecclesiastica». Prästens skyldighet att fungera såsom själavårdare förvandlas till en rättighet; det hela öfvergår till att vara en kyrklig maktfråga.

I motsats till konfutationen har Latomus under rubriken »De Confessione secreta» uttryckligen betonat nycklamakten och prästerskapet domsrätt. Det heter C. 7 a b:[2]) *In tantum progre-*

[1]) V. K. T. s. 288.
[2]) Ibid. s. 289.

ditur haereticus, ut sacerdotem in ecclesia iudicem esse neget, concedens nudum verbi ministerium. — — Christus Petro dicit: quodcunque solveris, et quodcunque ligaveris etc. Et alibi: Quaecunque alligaveritis. Formam iudiciorum praescribit ibi: Si peccaverit in te frater etc. Et Paulus — — in virga venit — Sathanae tradit rebelles, normam recipiendae accusationis episcopo praescribit, et ecclesia non habet iudices? aut sacerdotes iudices non sunt? et de saecularibus etiam vult christianos inter se iudicare etc. Man ser lätt, hvilken sida af saken det är, som intresserar honom mest. Och strängt taget ha konfutatorerna nog varit mera konsekventa vid fördelningen af sitt material.

Vi ha redan påpekat, att författarna i denna artikel försummat ett gynnsamt tillfälle. C. A. hade protesterat mot krafvet, att bikten ovillkorligen skulle omfatta ett uppräknande af alla synder. Katolikernas försvar hade kunnat vara mycket enkelt. Så förklarar t. ex. Pflug [1]:) *Nugae! quis unquam ad enumerationem omnium peccatorum eamque impossibilem adstrinxit quemquam?*

Latomus, De Conf. Secr. B. 7 [2]): *Solum illud peccatum est necessario confitendum, de quo petenda est reconciliatio, pax et remissio per claves ecclesiae, sacerdotibus creditas. Tale autem peccatum solum est mortale. — — et praecipiendo omnia peccata confiteri, nomine peccatorum non complectitur venialia.*

Cochleus, Consilium a. 25 [2]): *Nos autem neminem ad impossibilia cogimus, quemadmodum ispi nobis imputant, sed petimus dumtaxat, ut unusquisque omnia peccata sua, quorum sibi conscius est, confiteatur, ut nullum ex humano pudore scienter reticeat, ut eo melius sciat, confessor peccatori consulere.*

Såsom exempel på hur kyrkan ställde sig emellan den biktande och Gud, Manuale curatorum 86 b: — — *duplex est confessio, generalis et specialis — — Generalis est, quae fit quotidie in praedicandum — — et illa non est sua sed ecclesiae* [3]).

Summa rudium, cap. 30 [4]): *Quia ipse Deus in forma humana nobiscum ubique praesens esse non potest, vicarios constituit homines, scilicet sacerdotes, quibus debemus confiteri, si volumus salvari.*

Angående satisfaktionerna, Summa rudium, cap. 29 [5]): *veni-*

[1]) Ibid, s. 292.
[2]) Ibid. s. 290.
[3]) Plitt, Einleitung II, s. 319, Anm. 1.
[4]) Ibid. s. 319, Anm. 3.
[5]) Ibid. s. 320, Anm. 1.

alia peccata remittuntur multipliciter; aliquando virtute sacramenti — — aliquando quasi per modum meriti, ut per martyrium — — poenitentiam flagellorum, eleemosynarum erogationem, jejunium etc.

Fisher finner den sakramentala boten bekvämare därför, att den förutsätter en relativt mindre grad af botsmärta, Ass, Luth. conf. [1]): *duobus modis ecclesia credit peccatores Deo posse reconciliari; altero per ingentem et acerbum dolorem, nondum absolutionis suscepto sacramento; altero per susceptionen sacramenti, dolore nonnullo praecedente. — — secundus modus facilior est et peccatori securior.*

V. "De discrimine ciborum". (XXVI).

All makt, isynnerhet den kyrkliga, är gifven af Gud till uppbyggande (Erbawung). Kyrkans konstitutioner böra därför med underdånighet mottagas, alldenstund deras ändamål är att befordra gudsdyrkan, att bidraga till begärelsernas tyglande, att åstadkomma större villighet till lydnad för Guds bud. Dessutom anbefallas de i skriften. Deras föraktande är således liktydigt med förakt för Gud själf, Luc. X, 16; 1 Tess. IV, 8: »den, som föraktar detta, han föraktar icke en människa, utan Gud». En prelat föraktas, då hans statuter föraktas, Apg. XX, 28: »anden har satt biskopar att regera kyrkan». Om således prelaterna ha makt att regera, ha de äfven makt att förordna lagar för att göra en sådan regering välsignelsebringande för kyrkan, 1 Kor. XIV, 40: »allt skall tillgå ordentligt», men därtill behöfvas lagar, Hebr. XIII, 17. Denna rätt att påbjuda lagar vid sidan af dem, som innehållas i evangelium, har t. ex. Paulus begagnat, 1 Tess. IV, 1—12; 1 Kor. VI, 1—11; VII, 12: »detta säger jag, icke Herren», 2 Tess. I I, 14. Må furstarna låta sig varnas för olydnad mot kyrkans lagar, annars komma kanske de i sin ordning att gå förlustiga sina undersåters trohet — bondeupproret.

1) Läran om rättfärdigheten genom tron skulle enligt C. A. vara förmörkad genom kyrkans bud. Alldeles oriktigt; hvem håller kyrkans konstitutioner utan tro? Pauli förbud mot lagens gärningar tillämpas af motståndarna falskeligen på evangelii verk.

2) Guds budord påstås ha blifvit fördunklade genom människostadgar. Nej, tvärtom: sådant gör människan villigare och mera behärskad.

---

[1]) PLITT, Einleitung II, s. 339. Jfr. under art. 12 samme förf.

3) Man klagar öfver att sådana bud fört samvetena i stora faror, eftersom det är omöjligt att hålla dem alla. Men kyrkan medgifver i förekommande fall rimliga undantag från deras iakttagande, t. ex. från helgdagar, fastor.

4) Åberopandet af Augustini auktoritet emot allmängiltigheten af kyrkans konstitutioner göres med orätt, ty han fastslår uttryckligen, att hvad som allmänneligen läres och påbjudes inom kyrkan, det måste ock läras och hållas af alla. Jfr Ambrosii yttrande: »när jag kommer till Rom, fastar jag på sabbaten; när jag är här, fastar jag icke».

5) När Kristus säger: »hvarför bryten ock I Guds bud för edra stadgars skull», ogillar han icke människostadgar öfverhufvud, utan blott dem, som stredo mot Guds bud, jfr Marc. VII, 8. Och på analogt sätt är Kol. II, 16 att förklara. Det är blott den *judiska* formen, han ogillar. Judarna ansågo den föda för oren, som blifvit berörd med otvagna händer. Men när kyrkan utfärdar liknande föreskrifter, så är det icke därför, att hon anser vissa slag af födoämnen i sig själfva orena (1 Tim. IV, 4) eller vill återgå till de mosaiska bestämmelserna, utan därför, att hon betraktar dessa ceremoniallagar såsom medel, hvarigenom den mänskliga naturen uppöfvas till större villighet att lyda Guds bud. Det är m. a. o. ett predikande af korset. 1. Tim. IV, 1, 3, har blott afseende på Manikeernas kätteri.

6) C. A. hänvisar på den alltifrån äldsta tider inom kyrkan rådande »diversitas rituum» såsom bevis för, att en rituell öfverensstämmelse ej vore väsentligen nödvändig. C. P.: »ritus universales» måste iakttagas öfverallt. Därför hade också i påskstriden, på hvilken motståndarne åberopat sig, Asiaterna blifvit tvungna att rätta sig efter den romerska traditionen. I fråga om »ritus speciales» råda visserligen inom skilda områden hvarandra delvis motsatta uppfattningar och detta utan skada för enheten, men i sådana fall gäller det, att inom hvarje distrikt måste dess särskilda tradition iakttagas och respekteras. Det är detta, som den af reformatorerna åberopade Gregorius velat fastställa. (Inom *sitt* område är således den speciella traditionen ej mindre bindande än den universella.)

Af det ofvan gjorda referatet framgår, att författarna nedlagt en särskild omsorg på denna artikel, och medgifvas måste,

att deras möda icke blifvit utan resultat. Utgångspunkten, kyrkans rätt att utfärda lagar för reglerandet af det kyrkliga lifvet samt skyldigheten hos hennes medlemmar att ägna prästerskapet och dess förordningar samma vördnad som Gud själf, innebär tankar, som nog kommit till användning äfven utanför den katolska kristenhetens råmärken. Och med en så formulerad öfversats ligger resten af slutledningen nära till hands. Är det fast slaget, att bestämmelser af den art, som de här åsyftade, t. ex. åtskillnad på mat och dryck, ligga innanför kyrkans befogenhet, kan det visas, att iakttagandet af sådana bud främjar kyrkans allmänna uppgift att fostra till dygd och att sörja för själarnas salighet, då är lydnad för dessa stadgar den kristnes första plikt. Därmed är saken formelt taget utagerad, och i den öfriga samtidiga litteraturen finner man egentligen icke mycket att tillägga.

Eck framhåller, att de af Kristus meddelade föreskrifterna icke äro tillräckliga: Loci, sid. 243: *Etiamsi Christus non docuit aliquando abstinendum a carnibus, hoc non refert, qua ipse docuit magis necessaria ad salutem. Sed quae expediunt et promouent salutem, reliquit magisterio spiritus s. et ecclesiae.*

Egendomligt är, att man alldeles bortsett från de anbefallda gärningarnas meritoriska betydelse. I motsats härtill yttrar Sorbonnisternas Instr. in art. Mel. på tal om fastor och åtskillnad på mat, 79, 2 [1]): *Talia ad virtutes comparandas conducunt et ad faciliorem seu commodiorem divinorum praeceptorum adimpletionem, per quae sane deus placatur et flagella sua amovet, promerentur christiani, vitia comprimuntur, magna acquiruntur satisfactionis emolumenta.*

C. A. hade klagat öfver, att vissa af kyrkans bud voro omöjliga att uppfylla. Härpå hade konfutationen svarat, att kyrkan i sådana fall kunde meddela vissa dispenser. En annan sida af saken kommer till uttryck i Pariserfakultetens: o. a. a., 3 [1]), *Pauca sunt ecclesiae praecepta universaliter omnes fideles obligantia quae deo auxiliante, qui nulli suam denegat gratiam, non admodum reperiuntur difficilia.*

Berthold anför några synpunkter, som kunna förtjäna beaktande, T. T. LXXVI § 5: *Wie Paulus anderswo* (Gal. 52, 4) *sagt, daz ihen, die christo zuoegehoeren, ir fleisch gekreytzigt haben vnd er selbs than hat.*

---

[1]) V. K. T. s. 202.

Ibid. § 6: *Vnser hayler Jhesus hat wol nit fasten, noch sich des fleisch zemassen offenlich gepoten, aber wellen daz sich nyemants des fasten berueeme, sonder in gehaim der belonung vmb fasten von himlischem vater erwartten moegen. Daneben hat er vns mit seinem viertzigtaeglichem fasten vnderweist vnd exempel geben, nit daz wir viertzig tag vngeessen seinn, sonder daz wir nach vnserm vermoegen auch fasten sollen. Er hat vns auch daneben gelernt wie zefasten sey vnd gesprochen. Wann du fasst, soldest du dein hawp salben vnd dein antlitz waschen, domit du nit bey den menschen, sonnder bey got fastund gesehen werdest. Darawf haben die apostel selbs gefast vnd vnns zefasten beuolhen, wie in iren geschichten geschrieben ist. Dauon Christus selbs gesagt hat. Wann von jnen der preitgan awfgehebt, alszdenn werden sy fasten. Dieselben apostel haben auch gepoten sich zemassen vor vnsawber speis so den abgoettern geopfert oder erstickht oder pluotig seinn. Deszgleichs als nachuolger christi angehebt zefasten viertzig tag, das bisher christenliche kirch für ain heylig gepot gehallten, etc.*

VI. "De votis monasticis". (XXVII).

Enär munklöftena ha sitt ursprung i den heliga skrift, enär de heligaste män, begåfvade med kraften att göra underverk, ha jämte tusental af andra lefvat efter dessa regler, enär slutligen kyrkan har gillat reglerna för deras lefnadssätt, så kan det icke tillåtas, att munklöftena brytas. I gamla testamentet har Gud godkänt Nasirernas (Num. VI) och Rechabiternas (Jer. XXXV, 6) löften om afhållsamhet (i fråga om mat och dryck). Och ett gifvet löfte måste hållas, Deut. XXIII, 21; Ordspr. XX, 25; XV, 8. Att munklöftena behaga Gud framgår af Jes. LVI, 4, där ett evigt namn utlofvas åt »de snöpte, som hålla Herrens sabbater och utvälja, det honom behagar». I nya testamentet prisar Kristus dem, som hafva snöpt sig själfva för himmelrikets skull, Math. XIX, 12, jfr Luc. IX, 23, 1 Kor. VII, 38: »den, som låter sin dotter förblifva ogift, gör bättre», jfr VII, 40. Likaså hafva de största helgonen inom kyrkan föraktat världen för himmelrikets skull. Lampetianernas och Joviniani kätteri är sedan långa tider fördömdt.

1) Hvad här anföres mot munklifvet, att klostren voro fria skolor på Augustini tid, och att klosterlöften sedan blifvit till-

lagda, bör därför tillbakavisas, alldenstund utvecklingen snarare varit den motsatta.

2) I C. A. hade man stämplat som villfarelse samtidens höga tankar om klosterlif och klosterlöften och klagat öfver, att många, som på grund af bristande omdömesförmåga, aflagt klosterlöftena, tvungos att kvarstanna, ehuru de enligt den gamla kyrkolagen hade kunnat frigifvas, och ehuru särskildt kvinnorna såsom det svagare könet kunde göra anspråk på att behandlas med större mildhet. C. P.: Just kvinnorna ha visat den största motståndskraften mot alla frestelser till löftesbrott och hvarken gifvit vika för våld eller lockelser. Vederbörandes ofördelaktiga utlåtelser måste därför tillbakavisas. Klosterlifvets villkor äro f. ö. sådana, att hvem som helst med Guds hjälp kan uppfylla dem och enligt skriften genom deras efterlefnad förvärfva en evig salighet, Math. XIX, 29.

3) Fordom voro klostren visserligen skolor, där man studerade den heliga skrift och andra bokliga konster, men de voro *först* skolor för »dygd och god disciplin», det andra har kommit till efteråt.

4) Äktenskap eller löftesbrott af munkar eller nunnor, som i och med detsamma »brutit sin första tro och ådragit sig en dom», äro därför under alla omständigheter förkastliga.

5) Munklöftena äro icke emot Guds bud, se art. om celibatet.

6) Konungen af Aragonien, hvilkens exempel åberopas i C. A., har en gång fått dispens från sitt munklöfte, därför att det då gällde att skona ett helt land från olyckor. Men några sådana vidtgående konsekvenser kan en privatperson omöjligen åberopa.

7) Munklöftena innebära icke heller något outförbart. Därom vittna de stora skarorna af dem, som lefvat återhållsamt. Dessutom har ju Gud utlofvat sin hjälp i frestelsen. Vish. VIII, 21; Luc. XI, 9; Math. XVIII, 19; 1 Kor. X, 13.

8) Om Augustinus, Quæst. 27, cap. 1, Nuptiarum, har medgifvit, att ett äktenskap ej behöfde upplösas oaktadt ett före dess ingående aflagdt kyskhetslöfte, så har han därvid afsett blott s. k. vota simplicia, icke ett votum solenne (det vanliga munklöftet). Äktenskap, inganget af en munk eller nunna, måste ovillkorligen upplösas och har aldrig gillats inom kyrkan.

9) Munklöftet är icke något påfund af människor. Det har sin grund i den heliga skrift.

10) Det förringar icke Kristi ära, ty allt, hvad munkarna göra, iakttaga de just för Kristi skull och i hans efterföljd. Icke heller uteslutas munkarna från nåden, (Gal. V, 4), ty de söka sin rättfärdighet icke genom Mose lag, utan genom ett lif, som ansluter sig till evangelii föreskrifter.

11) Att munkarna skulle göra anspråk på att lefva i »status perfectionis» är icke heller riktigt. De tillskrifva sig blott »status perfectionis acquirendae». Ty klosterregeln är blott ett medel för fullkomligheten, icke fullkomligheten själf. Något annat har den af motståndarna åberopade Gerson icke velat säga.

Furstarna böra alltså uppmanas att hellre rikta sina ansträngningar på ett reformerande än på ett utrotande af klostren, såsom ock deras kristliga förfäder hafva gjort. Och vilja de icke tro dem, må de åtminstone höra kejsar Justiniani Authentica de monachis, Coll. II.

Som man finner, lider den bibelbevisning, som presterats till försvar för klosterlöftena, af åtskilliga luckor; att en komplettering och ett förtydligande kunde vara erforderligt, medgifves af Eck, när han förklarar, Homil. I, 612 [1]): *Disce consilia evangelica non debere ad literam intelligi* (hvarvid han såsom exempel anför Christus, som visserligen själf befallt: »om någon slår dig på det högra kindbenet, så vänd honom ock det andra till», men som det oaktadt frågade öfverste prästens tjänare: »hvarför slår du mig»?). Klosterinstitutionens idé sammanhänger alltför intimt med skolastikens lära om skillnaden mellan praecepta och consilia för att med någon utsikt till framgång låta sig behandlas isolerad från denna. Konsekvenserna af denna lära ha påpekats redan i C. A., där det heter: »Ja, de lärde tillika, att klosterlefvernet icke allenast rättfärdigheten för Gud förtjänte, utan ock något mer förskyllde, emedan det icke allenast höll Guds bud, utan ock fullkomnade de evangeliska råden». Och att denna tankegång icke var främmande för den tidens katolska teologi, framgår af Cochlei och Wesels Priv. Resp. A. C. [2]) där det heter: *Diejenigen, welche ausser den Geboten noch die nur*

[1]) V. K. T. s. 172.

[2]) Ibid. s. 171.

empfohlenen evangelischen Rathschläge erfüllen und in folge dessen mehr als genügende in den Geboten nicht verfasste Werke vollbringen, befinden sich im Stand der Vollkommenheit.

Consilia evangelica såsom grundvalen för en högre grad af kristlig fullkomlighet är således en tanke, som direkt låter sig påvisa både i C. A. och hos samtidiga katolska författare. Så mycket mer påfallande är det, att konfutatorerna totalt underlåtit att omhulda detta den katolska etikens älsklingsbarn; man kan knappast värja sig för tanken, att det skett med full afsikt. Och en anledning skulle nog kunna uppletas. Efter allt att döma hade man funnit, att föreställningen om en genom särskilda, ej för hvem som helst tillgängliga medel åvägabragt kristlig fullkomlighet helst borde lämnas ur räkningen. Konfutationen afvisar den bestämdt (näst sista mom.). Men därmed hade också de evangeliska råden och deras iakttagande förlorat sin betydelse och kunde lika gärna vara borta. Ty en fullkomlig sedlighet, som icke medför verklig fullkomlighet, blir ju en ohjälplig motsägelse. En annan sak är, om offrandet af status perfectionis verkligen var uppriktigt menadt. Redan omskrifningen med »status perfectionis acquirendae» gör saken misstänkt. Ty en fullkomlighet, som blott eftersträfvas som oupphunnet mål, är ju ej något specifikt utmärkande för dem allenast, som aflagt munklöftena. Den skulle ju snarare vara gemensam för alla. Och dock tages denna form af fromhet särskildt i anspråk för munkarnas räkning. M. a. o. man vill vindicera åt munkarna en säregen form af fullkomlighet, men man vågar ej beskrifva den på annat sätt än så, att den kan passa in på hvem som helst. Och hvad angår förklaringen, att anspråken på en sådan status perfectionis skulle vara en inom katolicismen aldrig förr hörd nyhet, så behöfver man ej gå längre än till Cochleo-Vesaliensis Priv. Resp. för att få bekräftelse på, hvilken den katolska åskådningen verkligen var: 2, VI [1]): *Monasticae vitae genere homines amplius aliquid merentur, quia in statu perfectionis sunt. — — Monachatus status christianae perfectionis — cultus non ab hominibus, sed potius a spiritu s. per sanctos dei homines tum miraculis et virtutibus, tum eruditione et sapientia praeclaros excogitatus, quem et evangelica consilia manifeste suadent.* Här framställes munklifvet uttryckligen såsom status perfectionis.

[1]) V. K. T. s. 175.

Roff. Ass. Luth. conf. XXX, 298 a: *Augustinus in multis locis, super sermone Domini in monte subnotauit, nullos nisi perfectos ad singula teneri quae Christus illic tradidit.* Af de råd, som Christus i sin bergspredikan gifvit, nämnas särskildt virginitas och celibatus. Alltså känner äfven Fisher till en fullkomlighet, som klosterreglerna kunde frambringa. Talet om munklifvets fullkomlighet var således under inga omständigheter så främmande för den tiden, som konfutatorerna här vilja låta påskina. Det är möjligen därför, som de sökt skydd bakom en mera obestämd terminologi. C. R. förklarar, att munkarna icke gjorde anspråk på »perfectio», utan blott på »status perfectionis». I C. P. heter det, att »status perfectionis» är något, som munkarna alldeles icke tro sig kunna förverkliga; att tillvita dem detta är blott en hatfull beskyllning. Därför måste uttrycket nu modifieras till »status perfectionis acquirendae». Svårigheten att komma till en tillfredsställande formulering ligger, synes mig, däri, att två oförenliga alternativ stodo mot hvarandra. Å ena sidan gällde det att häfda klosterinstitutionen med alla dess anspråk, klosterinstitutionen sådan den existerat sedan århundraden tillbaka. Men den i saga och sång så mycket beprisade fromheten innanför klostermurarna var numera en skäligen problematisk storhet. Skulle *den* urgeras, måste det ske med försiktighet: frånsedt att benämningen måste relativt harmoniera med den anspråkslösa verkligheten, föll det sig under den rådande sedeslösheten tämligen olägligt att närmare specificera, hvari munkarnas påstådda fullkomlighet skulle bestå; klosterlifvets egentliga företräde, de evangeliska råden, kunde således ej tagas med i räkningen. Å andra sidan kräfde den kristliga fromheten sin rätt att skjutas i förgrunden; så har Berthold ägnat en utförlig uppmärksamhet åt de olika uttrycken för Guds vilja i förbud, bud och råd. T. T. 51. Men betecknande nog ha de ej synts honom räcka till såsom grundval för »status perfectionis»; det heter blott § 6: *raet durch die wir zuo pesserm vnd sicherm stand kommen moegen* M. a. o. klosterlifvet med dess handgripliga fullkomlighet stod numera faktiskt i ett visst motsatsförhållande till den enskilda kristliga fromheten och den förnämsta yttringen däraf: kärleken till Gud och nästan. Intetdera kunde komma till sitt fulla uttryck, utan att något af det motsatta uppoffrades. Häri ligger nog förklaringen till, att bägge parterna med, som det synes, samma

rätt kunde åberopa sig på Gerson som sin auktoritet. Ty hos honom finner man verkligen, hur båda sidorna fasthållas — men på bekostnad af konsekvensen. Först och främst kan det icke nekas, att han använder sig af begreppet perfectio och perfectus, således utan att omskrifva dem med »status perfectionis» eller »status perfectionis acquirendae». Det heter t. ex. Tract contra proprietarios regulae Augustini ed. du Pin II, 783, a, b: *Religiosorum status dicit Sanctus Thomas est perfectorum — —. Ad vitam aeternam ingredi volentibus, necessaria sunt Praecepta, ad perfectionem Consilia. Hoc idem dicit Dionysius in 5 & 6 cap. Caelestis Hierarchiae: monachos — — perfectos vocans.* Men sedan, när det blir fråga om att fastställa, hur denna fullkomlighet skall ernås, visar det sig, att kategorien »perfecti» alldeles icke är identisk med kategorien »opus Consilii facientes». Du Pin II 672 C: *Beati qui perfecte et totaliter Deum diligunt, non faciunt opus Consilii, sed magis Praecepti. — — Et tamen minus peccant imperfecti si non aeque Deum diligunt velut perfecti. — — ad evitandam culpam sufficit appretiative plus eum diligere. hoc est, quod amor Dei omnibus praeponatur — — si Consilia ad perfectionem vitae Christianae facere dignoscuntur non tamen essentialiter hominem perfectum perficiunt in vita christiana.* Vidare 673, a, b: *Plures perfecti fuerunt in vita spirituali absque observantia Consiliorum Evangelicorum ut de Abraham constat. — — Ex quo patet, quod pro tanto Consilia Evangelica pertinere et facere dicuntur, quia sunt instrumenta quaedam expedientia et promoventia admodum ad perfectionem vitae spiritualis, conquirendam, vel jam acquisitam conservandam. Sequitur ex dictis, quod ex quo non intrant essentialem constitutionem vitae christianae, oportet dicere, quod solum instrumentaliter ad illam faciunt, et concurrunt — — et nullo modo essentialiter.* Enligt det nu anförda synes mig Gersons åskådning kunna karaktäriseras på följande sätt: såsom en kyrkans lydige son förnekar han ingalunda föreställningen om fullkomlighet, ej heller bestrider han giltigheten af de evangeliska råden såsom ett hjälpmedel på vägen dit. Däremot: så snart han kommer in på en analys af fromhetens väsen såsom kärlek till Gud, beröfvar han råden det prerogativ, de dittills haft: fullkomligheten kan uppnås redan genom iakttagande af Guds bud; råden verka blott som instrument eller, som han på ett annat ställe kallar dem, blott som en »medicina praeserva-

tiva». — Men hans iakttagelser angående fromheten inom klostren tyckes i sin ordning ha föranledt honom att modifiera äfven föreställningen om själfva »perfectio». Du Pin 680 B heter det: *Status perfectionis dicitur solum ex intentione finis perfectionis acquirendae. Qui autem operatur ad finem, nondum assecutus est finem. Alioquin Religiosus professus unius diei — — — esset jam perfectus.* Därjämte framställer han på samma ställe »status Curatorum» (curator = sacerdos) såsom fullkomligare än »status Religiosorum» (religiosus = munk). Det blir således på sin höjd en perfektibel fullkomlighet, som han till sist erkänner. Men därmed har hela detta problem förlorat sin ursprungliga innebörd och blir i grund och botten tämligen likgiltigt. Därför kan han förklara: III, 439, b: *Omittenda est huiusmodi disceptatio super perfectionem statuum* och påpekar i anslutning till Romarebrefvet, att vår frälsning kommer af Guds nåd, icke af vår fullkomlighet. Om vi nu fråga, med hvad rättighet reformatorerna kunde framställa Gerson såsom motståndare till munkarnas anspråk på att anses lefva ett fullkomligt lif, så blir svaret att den utsaga, som C. A. lägger i hans mun, låter sig, enligt hvad Kolde riktigt anmärker [1]), icke ordagrant påvisa. Men hans behandling af fullkomligheten såsom en relativ storhet innebär i själfva verket en protest mot den bland klosterfolket gängse åskådningen. En relativ fullkomlighet blir ju till sist ingen fullkomlighet alls. Däremot kan det icke bestridas, att han medgifver, hvad konfutatorerna kalla »status perfectionis acquirendae»; alldenstund de senare äro nog försiktiga att icke närmare inlåta sig på innebörden af denna formulering, är det dock omöjligt att afgöra, i hvilken mån de verkligen kunde ha närmat sig Gersons uppfattning. Antagligt är väl, att öfverensstämmelsen inskränker sig hufvudsakligen till formen. Oklarheten hos Gerson har, efter allt att döma, varit beroende af hans dubbelställning såsom reaktionär kyrkopolitiker och from kristen. Men konfutatorerna ville endast reaktion. Hvad som blott var att beteckna såsom utslag af rent personlig fromhet, saknade man numera användning för, och minst af allt kunde man säkerligen medgifva någon afprutning i fråga om en tanke, som visat sig i så hög grad bärande och gestaltande för det kyrkliga lifvets yttre former som det gamla katolska fullkomlighetsidealet.

[1]) Die Augsburgische Konfession, s. 94.

VII. "**De potestate ecclesiastica**". (XXVIII).

Åt biskopar och klerus bör medgifvas fritt bruk af all den kyrkliga makt, som enligt rätt eller häfd tillkommer prästerskapet. Därtill deras frihet från skyldigheter, deras företräden i makt och rang, hvilka beviljats åt dem af föregående kejsare. Likaså alla bevis på kejserlig frikostighet.

Den kyrkliga makten i andliga ting är grundad i gudomlig rätt, 2 Kor. X, 8; XIII, 10; 1 Kor. IV, 21; 1 Tim. V, 19. Den innesluter: potestas ministerii verbi dei, potestas regiminis et coercitivae correctionis, denna senare betraktad såsom uppfostringsmedel i syfte att förbereda »undersåtarna» för den eviga saligheten. Vidare i samma syfte potestas iudicandi, definiendi et statuendi.

Fri andlig jurisdiction i sammanhang med prästerskapets exemption från världslig domstol, såsom påfven Clemens och Konstantin den store förordnat.

Med afseende på kyrkans konstitutioner hänvisas till, hvad som förut blifvit sagdt i artikeln om åtskillnad på mat och dryck.

Det oberoende, man kräfver från sådana stadgar, är icke kristlig frihet, utan tygellöshet, som eggar till uppror. Den kristliga friheten är icke frihet från kyrkans traditioner, utan från Mose lag och från synden, jfr. Joh. VIII, 34. Att negligera fastorna, äta kött utan att ålägga sig några hänsyn, att icke iakttaga de kanoniska tiderna, icke aflägga bikt vid påsktiden. sådant är icke bruk, utan missbruk af friheten, emot varningen Gal. V, 13; 1 Petr. II, 16.

Hvad angår tillägget i C. A. om missbruken, så ha furstarna säkerligen förstått, att hvarken kejsaren eller några furstar gilla sådant, utan att furstarna och ständerna önska att med gemensamma krafter kunna afhjälpa det onda och återställa den vacklande kyrkliga ordningen till dess förra skick. Hvartill kejsaren lofvar sitt benägna bistånd.

Fullständigare än konfutatorerna har Berthold uttalat sig angående prästerskapets ställning, T. T. XCI, § 11: *Aller gwallt geistlicher vnd weltlicher ist hie von got. lawt der schrifft. (Math. XXVIII, 18, Rom. XIII, 1 etc.) — — — Daraus erscheint daz got seinen gwalt über dise weld vbergeben hat Cristo. Der solhen gwalt ferrer gibt seiner kirch, nemlich jren regierern geistlichen vnd welt-*

lichen. — — der anfangs sein erwelt junger auszgesandt, denselben beuolhen vnd gwalt geben hat zepredigen vnd zehandeln die warhait in aller weld. — — Bemelt junger haben jren gwalt ferrer lassen den pischofen. also hat Paulus hinder sein gelassen Titum zuo creta, daz er solle durch all stet pischof aufsetzen. Dieselben pischof geben ferrer andern selsorgern geistlichen gewalt, also ist derselb gwalt von anbegyn der kirch hie von Cristo. Der in seinem persondlichem abwesen gantze monarchiam geistlichs regiments, hie in dieser weld jrdischer kirch beuolhen, vnd volmaechtigen gwalt in diser geistlichkait geben hat. des sich sonst nyemants, ausserhalb der kirch beuelh, vnderwinden sol. Bey der kirch seinn zeuersteen, der kirch regierer, durch dieselben mag gemaine kirch fueeglich auszrichten jren gwalt vnd geschaeft, sonst hiet Cristus vnd Paulus nit wol beuolhen, daz wir vnsern vorgeern solten gehorsam laisten. daz wir auch die gesandten gots nit versmaehen, sonst werden wir geacht für hayden vnd offenbar sünder. Den apostoliska successionens idé, hvaraf konfutatorerna knappast kunna sägas ha gjort någon användning, finnes sålunda här uttryckligen fastslagen.

Den specificering, som ifrågavarande artikel gör af prästerskapets myndighet gent emot »de underordnade», är sådan, att kyrkans bestämmanderätt faktiskt bör kunna omsluta så godt som hela den enskildes religiösa lif i alla dess skiftande växlingar. Hur mycket som sedan återstår till individens eget personliga afgörande är lätt att inse. Den kristliga friheten blir faktiskt kringskuren på ett sätt, som gör den helt och hållet illusorisk. Därför kan den också endast bestämmas negativt: den är frihet från Mose lag och från synden; det är allt. Närmare utföres detta kapitel af Eck, Loci 127: *Qui aguntur perfecte spiritu, non sunt sub lege Mosaica. aut coerciua, egent tamen lege directiua: sicut Adam habuït legen in Paradiso. — Justo perfecta charitate, qui totus regitur spiritu diuino, non est lex posita pro ea parte, qua est justus; sed quia caro concupiscit aduersus spiritum, pro ea parte habet legem reformantem.*

Ett viktigt tillägg göres i litterae pont. Praef. 2, 82 [1]): *Observantias ab ecclesia institutas docendus erit populus religiose servandas esse, non superstitiose, ut in eis spes et fiducia nostra*

---

[1]) V. K. T. 203.

ponatur; sed ut exteriores cultus, qui et per se sint boni, ett mirifice faciant ad cultum interiorem animi conservandum et promovendum, — — nam eo (iis nolle parere) *tollitur unitas ecclesiae, quae a spiritu s. in unum corpus continetur.*

Ett rikare uttryck för, hvad den på katolskt sätt fattade friheten egentligen innebär, lämnar Berthold T. T. XXXVII, § 3: *Daneben sol der mensch behallten des geists freyhait, nemlich, daz er seinn freyen willen jmselbs nit zuoeaigen, sonder frey vnderthaenig nach gotlichem freyen willen vnd dorinn bis an sein ennde verharre, alszdenn kaem er zw dritter ewiger freyhait.*

I sammanhang med art. IV, om bikten, ha vi redan anmärkt, att, om konfutationen öfverhufvud taget visar något intresse för, hvad som tillkommer prästen i hans ställning som själasörjare, så sker det ur synpunkten af kyrklig makt. En naturlig följd häraf blir, att maktfrågan kommer att tämligen fullständigt absorbera alla öfriga hänsyn. Af det religiösa momentet blir ej mycket kvar. Hvad författarne i detta fall kunnat lära af sin samtid, kan man finna t. ex. af Berthold, T. T. LXXXIX § 8: *Zuo erklaerung der jndulgentz, ist zemercken daz in cristenlicher kirch dreyerlay gwallt seinn. der erst ist gemain, zuoerkennen vnd zerichten vber der menschen gewissen. Denselben gwalt hat Cristus allen priestern gegeben, wem sy nachlassen die sünd, dem seinn sy nachgelassen, vnd wem sys behalten, dem seinn sy behalten. Darauf haben die priester (welh vberal in der weld zuo der Selsorg gewidembt seinn) gwalt peicht zehoeren, vonn sünden zeabsoluieren vnnd sündig schulden zehalten. — — Diser gwallt ist allen priestern geben, nachdem vberall an allen ortten cristglawbigen not ist des sacraments der peicht. Der ander gwalt ist ober dem gwalt gemainer priesterschafft. vnnd ist geistlicher gerichtszwang vber menschlich gewissen, besonnder in etlichen offenbaren faelen. Denselben gwalt hat Cristus seinen Aposteln vnd jren nachkommen den pischofen geben (gesetz zemachen, vngehorsamen zestraffen vnnd aws der Kirch zeschaffen).* Det tredje slaget är den påfliga makten.

En omständighet, som i sin mån kastar ett klart ljus öfver de svårigheter, med hvilka konfutatorerna hade att kämpa, torde i detta sammanhang förtjäna att framhållas. Luther hade som bekant aldrig stuckit under stolen med sina anmärkningar om den påfliga värdighetens innehafvare. I tal och skrift hade han utgjutit sin vredes skålar öfver den helige fadren på ett sätt,

som alldeles osökt skaffade hans motståndare vapen i händerna. Och dock innehåller konfutationen, efter hvad jag kunnat finna, icke en enda gång någon antydan om de försyndelser, som han härvidlag låtit komma sig till last, under det att bondeupproret 2 särskilda gånger omnämnes. Förklaringen kan knappast lyda annorlunda än så: anklagelsen för upproriska tänkesätt gentemot påfven vägde ej på högsta ort synnerligen tungt. Däremot hade Luther, om han blef öfverbevisad såsom politisk förbrytare, vida mer att frukta. Detta visar hän på en svag punkt i konfutatorernas ställning. Händelserna från år 1527, då ovänskapen mellan kejsaren och påfven utbröt i öppna fientligheter, lefde ännu kvar i alltför friskt minne, för att en samverkan mellan kejserliga och påfliga intressen skulle kunna bli annat än på sin höjd af tillfällig beskaffenhet. Någon väntjänst hade Roms representanter minst af allt att vänta sig. Ett tillmötesgående från den världsliga maktens sida förutsatte en motsvarande eftergift å påfvens, och man kan med tämligen stor säkerhet påstå, att, om kurians politik varit mera förutseende, skulle konfutationens utseende delvis blifvit ett annat, dess försvar mera målmedvetet, dess angrepp mera effektivt. Nu har en af de viktigaste stödjepelarna för den katolska tron, den ställning som påfven och den biskopliga hierarkien intogo inom kyrkan, mest lämnats utan afseende. Att detta dock var en fråga, som sysselsatte samtiden, framgår af t. ex. Berthold T. T. 91,15 ff; 92,1 ff. Af hans vidlyftiga utredning må anföras följande: *Bestymbten geistlichen gwalt hat vnser herr christus anfangklich gestellt auf petrum vnd sein nachkommen paepst, vber all toedlich menschen. Auf das jidische kirch vnnd jre glid haben ainen anfang vnd haup auch ainn gewissen obristen. Bey deme, an stat cristi, in geistlichen noetten, vnd für fallenden jrrungen ain entschafft moege erraicht werden. vnnd der christen geistlich sachen nit weytswaiffig ewiklich belciben, sonder etwo ain ende finden. Dann aus ordnung der natur vnd aller recht wirt erfunden vnd ist zebesliessen, daz die kirch nur ain hawp hat benentlich Jesum cristum, domit cristenliche aynikait vnnd schuldige gehorsam erhallten werde. Nachdem aber vnser principal hawp Christus persondlich nit hie ist, noch bey jrdischer, sonder bey himlischer kirch wesenlich wonet. Deszhalb muosz er an seiner stat, hie vber gantze christenhait baben*[1] *stathalter, die erkennen, erkla-*

[1]) haben.

eren vnd all geistlich sachen vnd selsorg moegen auszrichten. was der kirch vnd jrer glid notdurfft eruodert. Vnnd wiewol dieselben stathalter vnd selsorger in priesterlicher weich gleich, seinn sy doch im stand vnd in gerichts gwalt vngleich. Deszhalb vnder jnen ain ordnung sein muoes vom vndristen bis auf obristen. Yegliche pfarr hat ainen selsorger, etwouil pfarrer haben ain pischof vnd nit mer. Jst not, daz all pischof vnnder ainem obristen seinn. Derselb ist papst, den cristus als vnser principal hawp, in der person Petri als nachgesetzt hawp, durch das Ewangeli erwelt. Darnach aus gotlicher schickung seinn die paepst durch pischof vnd ander regierer der kirch, in concilien für jr aller vnd gantzer cristenhait hawp vnd priester mit wal erkiest vnd gemainklich von allen gehorsamen cristen angenomen vnd dafür biszher gehalten vber tausent jar. — — Vnglawblich ist daz cristus, nachdem er gen himel gefaren vnd nymer persondlich hye ist, sein jrdisch kirch hab verlassen on ainn gwissen hyrten vnd hoechsten zeytlichen obrer, bey dem die kirch vnd jre glid in jren obligenden sachen entschid finden moechte. Es waere ain vntraegliche confusion in der kirch so dorjnn kain gegenbürtig haup, noch ayniger gwalt vnd obrister richter oder mitler waere, der mitsambt seinen beysitzern in fürfallenden zweiflichen sachen ain beschlus hiet zemachen, auf das all Christen ain ding sagen vnd nit zwyspilig, sonder volkommen seinn in ainer maynung, auf das in der kirch aynikait beleib. die nit sein mag on ain hawp. das ist christus, auf demselben hawp steet der helm vnsers hayls. Desselben krafft vnnd gwallt muoes fliessen in seine glid durch ain mittel. Zuo solhem mittel, das ist zuo vnserm gegenbürtigem hawp, obrer vnd richter, hat christus anfangklich erwelt Petrum vnnd nach jme sein nachkommen papst. Der yedem in sonderhait jrdische kirch beuolhen wirt, aus krafft der wort christi: Wayd meine schoeffel. — — Christus ist wol ewiger vnd vrsprünglicher hoechster priester der kirch. aber zuo gleichnuss desselben ewigen priesterthumbs, ist daneben papst auch hoechster zeitlicher priester. Wie moyses vnd aaron miteinander der synagog hoechst priester gewesen — — Also ist Cristus eingangen in den himel — — An seiner stat haben wir seinn stathalter den papst. — — Also seinn im schofstal cristenlicher kirch die cristen, vor denen papst, als jr koenig, leiblich vmbgeet vnd in seinem hawp, nemlich im gwalt des papsts, ist der herr cristus, der durch solhen papstlichen gwalt geistlich handelt vnd gnediklich würcht in glaubig menschen als in seine glide. — —

Darumb ist paptlicher gwalt volkommen vnd mag nit geschmelert werden souerr papst denselben gwalt braucht als ain papst nach ordnung cristi vnd der kirch. Så följa utförliga svar på de invändningar mot påfvemakten, som blifvit gjorda af dess motståndare.

Eck har i sina Loci ägnat ett kapitel åt »de primatu sedis apostolicae». Hans bevis utgöras hufvudsakligast af citat, hämtade från skriften och fäderna. Hur han fattar den påfliga styrelsens uppgifter framgår t. ex. af s. 39, där det heter: *Hic* (Joh. 12, »föd mina får») *soli Petro in praesentia aliorum Apostolorum commisit oues vt principi Apostolorum: nam pascere in sacris literis significat regere & pastores dicuntur reges.* Äfven han upptar till vidtlyftigt bemötande heretikernas inkast.

Roffensis har särskildt ägnat en stor omsorg åt analogierna mellan det företräde, som Petrus åtnjöt bland apostlarna, och den härskareställning, som påfven bör intaga inom kyrkan. Framställningen kulminerar i tolkningen af Joh. 21: 15, Ass. Luth. Conf. 266 a: *Christus est illic duplici verbo usus, Bis nimirum dicit* βόσκε *quod est pasce, et semel* ποίμανε, *quod est vel rege vel pasce* — —. *At regere certe praesidis et superioris est.* Häraf framgår således tydligt, hur Fisher föreställde sig påfvemaktens främsta uppgift och därmed påfvemakten själf.

Liksom Fisher söker äfven Faber uppträda till den påfliga myndighetens försvar gentemot Luthers angrepp. Så finner man t. ex. i hans Antilogier en artikel (XXIII) med öfverskrift »de papatu» och bland »Articuli quibus Joann. Hvs Luther tolerabilior» har n:o XV rubriken, »de pastore ovium Cristi».

Den behandling, som det påfliga primatet får inom dåtidens katolska litteratur, kan, såsom af det nu anförda framgår, kallas relativt uttömmande. Och nekas bör ej heller, att författarna riktigt uppfattat situationen i och med allt det arbete, som de nedlagt just på denna punkt. Ty påfvens krona satt ej längre så fast som förr, och med den var dock — däri måste man ge hennes försvarare full rätt — den gamla kyrkans öde oupplösligen sammanbundet. Det är onekligen en viss inkonsekvens, när den protestantiska bekännelsen helt och hållet undviker att bringa denna fråga på tal, och dess uraktlåtenhet härvidlag har — reellt sedt — ingalunda ökat dess värde. Men det är å andra sidan mycket sannolikt, att en bestämd opposition mot kyrkans

högste styresman skulle afsevärdt försämrat det lutherska partiets ställning. Visserligen hade kejsaren i egen person tillåtit sig långt större friheter mot påfvemakten, än hvad de evangeliska furstarna någonsin gjort eller kunnat göra, men det är icke desto mindre mer än tvifvelaktigt, huruvida han skulle tolererat en bekännelse, som uttryckligen brutit gemenskapen med Rom och därmed rifvit upp grunden för den gamla trons och den gamla kyrkans bestånd. Och hvad de katolske teologerna beträffar, så skulle deras uppgift blifvit jämförelsevis lätt, i fall de kunnat hänvisa på, att motståndarna officiellt uppsagt påfven tro och lydnad. Om man också icke odeladt kan sympatisera med Melanchtons försiktighet, måste man likväl medgifva, att hans diplomatiska anpassningsförmåga har gjort hans parti och honom själf en god tjänst. Nu får man visserligen icke betrakta striden såsom afgjord därmed, att motståndarna visade sig ur stånd att prestera ett svar, som kunde mäta sig med protestanternas bekännelse. Det var först genom den följande politiska utvecklingen, som protestanterna fingo tillfälle att utnyttja de fördelar, de vunnit i och med sin bekännelse och dess öfverlägsenhet. För stridens utgång i det stora hela kan det nog sägas ha varit tämligen likgiltigt, huruvida konfutatorerna fått tillfälle att uppträda till försvar för frågan om påfvens primat eller ej. Och det nederlag, som kyrkan led år 1530, var visst icke liktydligt med någon allmän upplösningsprocess; tvärtom. Men det är likväl en historiens ironi, att den romerska kurian — de urgamla traditionernas stolta bärarinna och enligt sina anspråk sedan nästan ett årtusende tillbaka medelpunkten för den högsta dömande makten inom kristenheten — skulle, när dess envälde ändtligen bröts och traditionerna afslöjades såsom godtycke, blifva dömd — ohörd.

Författarna visa sig — det framgår af det ofvan gjorda referatet — mycket väl medvetna om beskaffenheten af de kyrkliga rättigheter, som de förfäktade. Och än mer: de medgifva, att denna prästerskapets myndighet i yttre ting först och främst åsyftade människornas eviga väl. Men något försök att förena dessa båda synpunkter, den andliga och den världsliga, finner man icke.

Eck vill härleda nödvändigheten af ett sådant med utvärtes myndighet utrustadt prästestånd ur synpunkten af kyrkans

enhet: Loci, 21: *Fatemur Ecclesiam esse omnium fidelium congregationem: qui sunt de corpore Christi, ac quando primates et potiores alicuius prouinciae aliquid statuunt, tota prouincia dicitur statuisse. Sic praelati Ecclesiae dicuntur Ecclecia, quia repraesentant eam, et subditos suos. Alioquin nunquam congregari posset Ecclecia.*

Äfven Berthold gör en ansats att förklara den dualism, som så småningom insmugit sig i den biskopliga värdigheten, T. T. XCV, § 5: *Nit yeder priester ist ain pischof, aber yeder pischof ist ain priester vnd mag bede ambt verwesen. Als dann anfangs die apostel an etlichen orten, wo noch wenig cristen gewest, bede ambt aynigen personen beuolhen haben. dieselben werden in der schrift genennt ellter oder priester oder pischof, nit das es ain ding sey, sonnder daz ain person bede ambt verwesen hat. Deszhalb ist derselb genennt priester von wegen seines alters vnd pischof von wegen seiner wierde. Do aber christglaubig sich gemert, hat ain person bede ambt fueeglich nymmer moegen auszrichten. Deszhalb die apostel das hoch geistlich gerichtsambt beuolhen den pischofen, vnd das nyder ambt den priestern, domit gemain volckh nit versawmbt wurde, sonder yede pfarr seinn Selsorger, vnd yede hawpstat jren pischof hab.* Denna uppdelning af andlig och världslig makt skulle således enligt hans åsikt vara tillkommen i syfte att befrämja församlingsvården.

Henrik VIII försöker sig på en motivering af biskoparnas världsliga företräden, Ass. sept. sacr. 41, 42[1]). *Quum deus ecclesiam hanc militantem ad exemplar triumphantis effinxerit, cur tot gradus, tot ordines illic, nullum gradum, nullum ordinem, nullum prorsus discrimen admittit hic? Quorsum tam multa scripsit ap. de episcopis, si nihil iuris in gregem suum plus quam sacerdotes reliqui, nihil plus quam laicus quivis, haberet episcopus? Sacerdos quilibet ordinem quidem habet, sed auctoritatem iudicandi non habet (quæ res ad absolventem pertinet) prius quam ei gregis alicuius cura committitur, idoneus tamen ante reputatur, cui cura tuto possit committi. Episcopus ergo, qui curam habet, totius diocesis, si cui sacerdoti partem quampiam suae curae commiserit. an non ipsa ratio docet, hunc non amplius aut ligare posse aut solvere, nisi quatenus ille permiserit, sine cuius mandato nihil omnino in illius populo vel ligare quemquam vel solvere potuisset? — — Quid ergo*

---

[1]) V. K. T. s. 294.

miri est, si quaedam sibi reservat episcopus, quorum curam putat esse maiorem, quam ut cuilibet possit (etiam non imperito) committi?

Roff. hänvisar på frågan om hierarkiens berättigande till Dionysii auktoritet [1], något som vederläggningen har försummat.

Angående konfutatorernas framställning af kyrkans makt torde icke mycket vara att tillägga. Vi ha i det föregående ägnat denna fråga ett särskildt kapitel och därvid funnit, att allt, som kan hänföras under ifrågavarande rubrik, blifvit utfördt med en särskild omsorg. Det saknar måhända då icke heller sitt intresse att påpeka, hurusom det vid omredigeringen tycks ha varit denna punkt, som författarna visat sig mest angelägna att bibehålla i ett möjligast oförkortadt skick. Kod. »P», som annars till omfång helt obetydligt skiljer sig från den slutligen godkända redaktionen, innehåller på 2 ställen, nämligen i inledningen till art. 5, om åtskillnad på mat och dryck, samt i art. 7, åtskilligt utöfver C. P. Det synes således alldeles påtagligt, att författarna just här haft stora betänkligheter mot att skilja ifrån, hvad som möjligtvis kunde användas af det ursprungliga materialet, eller m. a. o. att författarna särskildt på denna punkt tillagt utförligheten en viss vikt.

Epilog.

Af den i det föregående lämnade utredningen, på samma gång en bekännelse och ett svar, finner Kejsaren det framgå, att kurfursten, furstarna och staterna på många punkter befinna sig i öfverensstämmelse med den romerska kyrkan och taga afstånd från, hvad som förkunnas och utsprides i vissa gudlösa böcker. Kejsaren hyser därför den vissa förhoppningen, att de ifrågavarande furstarna efter tagen kännedom om denna vederläggning skola äfven i de återstående punkterna rätta sig efter kyrkans enstämmigt antagna tro; hvilken eftergift Kejsaren i sådant fall kommer att bevara i benägen åtanke. Men om — hvilket Gud förbjude — denna Kejsarens nådiga varning icke skulle vinna gehör, måste vederbörande göra sig beredda på, att Hans Majestät i enlighet med den ställning, han intar såsom romersk imperator, kristen kejsare och den katolska kyrkans försvarare

[1] Plitt, Einleitung II, 479, Anm.

och beskyddare, kommer att vidtaga de åtgärder, hvartill omständigheterna kunna föranleda.

* * *

Såsom vi sett i det föregående, lyckades det icke att bringa de stridande parterna till någon försoning genom konfutationen. Kejsaren förklarade, att protestanterna blifvit definitivt vederlagda. Luther och hans meningsfränder hade endast hån och förakt till svar på sina motståndares arbete och ansågo i och med detsamma sin egen öfverlägsenhet ytterligare bekräftad. Tvistefrågan torde knappast kunna lösas utan genom att närmare afväga det förhållande, hvari Confutatio Pontificia och Confessio Augustana stå till hvarandra.

Det är lätt förklarligt, att en urkund, hvilken till den grad som Augsburgiska bekännelsen varit afgörande för protestantismens sak under en af dess mest kritiska perioder och sedan under århundraden framåt spelat en dominerande roll vid utvecklingen af dess lärobegrepp, i och med detsamma fått sig tillerkänd en privilegierad plats i protestantiskt medvetande. Och det hade varit underligt annars. Både politiskt och religiöst sedt hade den nya åskådningens män framgångar att anteckna. Visserligen hade beslutet på riksdagen i Augsburg icke utfallit till deras förmån, men någon egentlig motgång hade det icke heller inneburit. 1530 blef ju en gynnsam vändpunkt i protestantismens historia. Äfven med den stora kraftmätningen inom teologiens råmärken ägde man skäl att vara belåten. Något motstycke till Augsburgiska bekännelsen hade motståndarna icke kunnat åstadkomma. Ty vederläggning i detta ords strängaste bemärkelse lyckades Confutatio Pontificia aldrig att bli.

Men det kan nog icke nekas, att man på protestantiskt håll låtit sympatierna för C. A. bestämma antipatierna mot konfutationen. I samma mån som man låtit vågskålen tyngas ned till förmån för Augsburgiska bekännelsen, har Confutatio Pontificia blifvit befunnen för lätt.

Det ligger då nära till hands att fråga: »hvari ligger Augustanas öfverlägsenhet? Utgör den i sin ordning en verklig »vederläggning» af det gamla»? Nej; ser man på dess första, principiella del, hvarom då här närmast skulle bli fråga, så är bevisföring ett af dess minst framträdande element; de respektive artiklarna anföras genomgående i kategorisk form.

Visserligen saknas ingalunda hänvisningar till den heliga skrift, men den tolkning, författarna därvid göra, är teoretiskt sedt visst icke den enda möjliga. Och hvad motståndarna angår, så var katolicismen på Luthers tid ingalunda så utblottad på lifskraft eller på religiöst och sedligt allvar, som det ofta har påståtts. Det bästa beviset därpå är Luther själf. När hans inre åter kommit till ro efter de själsstrider, han måste genomgå såsom klosterbroder, var det uteslutande genom medel, hvilka den katolska kyrkan hade att bjuda. Och bland anhängarna af det gamla systemet visar den tidens historia i många fall exempel på ett religiöst allvar, som det är omöjligt att misskänna. Om C. A. hämtar sitt starkaste stöd från att vara uttryck för självbevarelseinstinkten hos en sann och lefvande religiositet, så får man af precis samma anledning icke frånddöma konfutationen hvarje spår af berättigande. Mot dess affattning kan man nog framställa mer än en anmärkning. Så gör sig dess knapphändighet upprepade gånger kännbar. Men skulden härför hvilar dels på C. A., som själf icke har någon öfverflödig utförlighet att berömma sig af, och som därtill med full afsikt undvikit de mest ömtåliga punkterna, dels också på kejsaren, som uttryckligen föreskref en i möjligaste måtto noggrann anslutning till den skrift, som skulle vederläggas. Flera af de mest användbara vapnen måste på det sättet lämnas obegagnade. I fråga om bevis kan man ju icke begära mer af konfutatorerna än af deras motståndare. I allmänhet åtnöja de sig med att ställa påstående mot påstående. Hänvisningen till bibelcitat är synnerligen riklig och har säkerligen mången gång från katolsk synpunkt förefallit ganska slående. Rent teoretiskt sedt, äro de båda skrifterna — så vidt jag kunnat finna — ingalunda att förlägga till så absolut skilda plan, som vanligtvis sker.

Men först genom att ställa emot hvarandra de olika villkor, under hvilka de båda åskådningarnas representanter gingo till sitt arbete, kan man få en klar inblick i, hvad katolikerna under riksdagen i Augsburg verkligen uträttade. Melanchtons ställning såsom anfallande part — låt vara blott till självförsvar — gaf honom alltifrån första stunden en viss öfvervikt. Han hade full frihet att bland de föreliggande frågorna utvälja sådana, som särskildt erbjödo *honom* lämpliga utgångspunkter; på hans lott föll det att bestämma öfver den första och för stridens vidare förlopp afgö-

rande formuleringen samt därtill att ordna och uppdela materialet på ett sätt, som bäst tjänade hans egna syften, men hvilket sedan i sin ordning ofta kom att binda motståndarne. Ty allteftersom synpunkten förskjutes, kräfver den också en annan disposition. När t. ex. Melanchton i art. IV talar om tron utan gärningar, i art. VI om goda gärningar såsom trons frukter samt i art XX försvarar sig mot beskyllningen, att goda gärningar hos honom och hans meningsfränder blifvit förbjudna, så verkar denna ordning icke på minsta sätt störande. Men konfutatorerna, som i art. IV måste protestera mot det Lutherska trosbegreppet och redan där häfda gärningarnas betydelse, sakna egentligen alla skäl för en motsvarande uppdelning. Man får ovillkorligen det intrycket, att innehållet i de 3 artiklarna hos dem skulle ha vunnit på att sammanföras under *en* rubrik. Äfven i ett annat afseende kan Melanchton sägas ha haft fördelen på sin sida. Såsom ofvan påpekats, äro artiklarna i C. A. i allmänhet icke försedda med någon bevisföring. Detta innebär onekligen en viss svaghet i positionen, men faran upphäfves till stor del genom framställningens afsiktligt ireniska karaktär.[1]) Man kan t. ex. i konfutationens 1:sta redaktion på nästan hvarje artikel finna, hur författarna måste gå utanför Augsburgiska bekännelsens gränser, därför att dess material ej gjorde till fyllest. I C. P. har man visserligen fått afstå från alla sådana utvägar, men detta knappast till sakens fromma. Flera af de i katolikernas ögon mest komprometterande beskyllningarna — exempelvis motståndarnas förhållande till påfven — ha på detta sätt icke kunnat bringas på tal. Melanchton var visserligen den, som inledde striden, men hans stridssätt påminner mest om en fäktare, som håller sig på defensiven och därigenom undviker att blotta sig.

En omständighet, som säkerligen icke saknat sin betydelse, är den, att Melanchton nog hade sin tankegång i stort sedt klar redan före eller vid ankomsten till Augsburg; därom vittna ju på sitt sätt Schwabacher- och Torgauer-artiklarna. Dessutom var det fråga om ett innehåll, som sedan ett tiotal af år tillbaka rört sig och tagit allt fastare form i reformatorernas medvetande. Det gällde endast att fullfölja en redan fastställd plan, om hvilken

[1]) Jämför Praefatio: »ut de caetero a nobis una, sincera et vera religio colatur, et servetur, ut quemadmodum sub uno Christo sumus et militamus, ita in una etiam ecclesia christiana, in unitate et concordia vivere possimus».

alla voro eniga. Hvem författaren borde vara, därom rådde alltifrån början icke mer än en tanke, och arbetet kunde fortgå utan alla störande intryck och utan slitningar.

Därför blef det i så många afseenden en ojämn strid. Katolikerna begingo från början det felet att anlägga sitt företag efter alltför vidlyftig måttstock. När man genomläser förarbetena för vederläggningen eller dess första redaktion finner man, att det verkligen var ett ofantligt material, som de samlat. En annan ogynnsam omständighet var bristen på tillräckligt effektiv, enhetlig ledning. Glödande entusiasm för kyrkans sak och fanatiskt hat mot alla kättare parade sig med egoistiska beräkningar. Flera författare täflade om äran att få göra sitt inflytande gällande. Arbetet kunde icke bedrifvas med den nödiga planmässigheten, och på det sättet kom en dyrbar tid att spillas på jämkningar och onödiga experiment. Hur man i detta afseende ganska allvarsamt missräknade sig, illustreras med all önskvärd tydlighet af de ofullbordade försök, som Cochleus sedan räddat från glömska genom att upptaga dem i »Philippica». En annan svårighet beredde motsatsen mellan de påfliga och de kejserliga intressena. Påfven och teologerna betraktade saken nu såsom alltid ur synpunkten af en maktfråga. Kejsaren önskade verkligen ett objektivt afgörande — naturligtvis till kyrkans förmån — men dock så, att den allmänna oron och jäsningen samtidigt kunde bringas att upphöra. Därjämte sökte han genomgående att intaga en själfständig ställning gentemot den påfliga politiken. Hans recept kom därför att lyda: ett verkligt bemötande af alla skäl, undvikande af allt, som onödigtvis kunde väcka förbittring, samt en i möjligaste mån noggrann anslutning till Augsburgiska bekännelsen. Tendensen att med hänsyn till påfvens auktoritet betrakta saken såsom redan afgjord kunde kejsaren icke acceptera. Denna intressekonflikt resulterade i, att vederläggningens 1:sta redaktion refuserades och sedan måste omarbetas upprepade gånger.

Vill man göra författarna och deras sak rättvisa, måste alla dessa svårigheter tagas med i räkningen. Att utföra ett sådant arbete som det ifrågavarande under nödvändigheten att ta hänsyn till konkurrenter och till den värdsliga makten, med uppdelningar, som ej passade, och stridsfrågor, af hvilka många knappast intresserade, med ett material, af hvilket det tacksammaste icke lät inordna sig under de förefintliga rubrikerna, mot

en skrift af så svåråtkomlig natur som C. A., med adress till ett auditorium, så i saknad af vetenskapliga förutsättningar som de katolska ständerna, och därtill inom en så knappt tillmätt tidrymd som från d. 25 Juni till d. 3 Augusti, ligger näppeligen inom det möjligas gränser. Att konfutatorerna ej lyckades, häntyder utan tvifvel på en svaghet, men ingalunda på en alldeles förtviflad sak. Det var till mycket stor del de yttre förhållandena, som blefvo dem öfvermäktiga.

Från protestantisk sida har ofta framhållits den onekligen misstänkta åtgärden att så godt som undertrycka det med all denna möda producerade aktstycket; för Melanchton och hans kolleger var den självfallet ett mycket välkommet vittnesmål och efter våra förhållanden ter sig ett sådant tilltag — det måste medges — hart när obegripligt, eller kanske snarare: det skulle innebära ett det allra mest oförtydbara afstående från alla anspråk på seger. Men annorlunda ter sig saken för en katolik. Det är nu en gång för alla så, att sina största segrar, sina mest glänsande strider har den katolska kyrkan aldrig vunnit genom argument. Och på riksdagen i Augsburg insågo påfvestolens representanter till fullo nödvändigheten af en mera eftertrycklig politik. Man handlade under det starkaste medvetande om att ha kyrkan ända från äldsta tid på sin sida. Kyrkan hade nu talat. Det är ganska naturligt, att man under sådana förhållanden sökte med all makt förhindra, att debatten fortsattes. Ty hvartill skulle den egentligen tjäna? Strängt taget, var den ju en lika obekväm som farlig nyhet. Frånsedt att den nu rådande förvirringen och förbittringen blott komme att ökas: man skulle redan genom att inlåta sig i en sådan diskussion indirekt acceptera motståndarnas förutsättning, att det verkligen *kunde* råda någon tvekan om de framställda punkterna, frågor, som dock efter gudomlig och mänsklig rätt och icke minst efter denna kyrkans senaste bestämda protest måste anses fritagna från vidare förgripliga experiment. Hvad som under alla omständigheter och till hvarje pris måste ernås, var nu tystnad. På ett fortsatt meningsutbyte hade man — oafsedt hvem som blef segrare — ingenting att vinna, men däremot mycket att förlora. Försiktighetsåtgärden med konfutationen får enligt min mening visst icke tydas såsom ett slags kapitulation. Den var med säkerhet beräknad att föra till seger. Och katolikernas

hållning i öfrigt tyder för visso icke på någon känsla af saklig underlägsenhet. Att man före ett offentliggörande kunde finna en revidering önskvärd, är ju förklarligt nog med hänsyn till den utomordentliga brådska, under hvilken konfutationen — enligt hvad vi förut sett — hade måst utarbetas. Det är en synpunkt, som Campegi också mycket riktigt framhåller under sina förhandlingar med kejsaren [1]). Något ringaktande af det en gång utförda arbetet behöfver man ej ovillkorligen se däri. Officiellt beslöts, att konfutationen skulle tryckas, ifall Augustana publicerades. Det tyder ingalunda på någon känsla af underlägsenhet. Campegi, från hvilken det tvifvelaktiga förslaget först hade utgått, återkom upprepade gånger till tanken på ett utgifvande [2]). Cochleus hade redan under riksdagen så när bragt det därhän [3]). Ecks »Loci», med hvilket arbete konfutationen snart sagdt står eller faller, har både före och efter år 1530 utgifvits i ett relativt ganska stort antal upplagor. Man kan nog tryggt påstå, att de ledande katolska teologerna fullständigt saknade någon känsla af sin svaghet. Hvad nu det bekanta försiktighetsmåttet beträffar, så var det i självfva verket ingalunda något så oerhördt. Confutatio Confessionis Tetrapolitanae bevakades lika ängsligt för sina motståndares angrepp som någonsin Confutatio Pontificia och med ungefär samma skyddsåtgärder [4]). Det förefaller bra litet sannolikt, att den katolska fraktionen i båda dessa fall skulle ha ens för sig själf gjort det förödmjukande erkännandet, att man ohjälpligt misslyckats. F. ö. skulle det ligga något så underligt däri, att katolicismens anhängare kommit in under en tvångstanke, som icke blott under stridens hetta, utan äfven efter dess slut betog dem möjligheten att förstå, att motståndarna icke vore slagna, att konfutatorernas försvar icke åstadkommit, hvad de från början åsyftade, och att de medel, som man begagnade sig af, icke förde till målet? Något sådant är ju en företeelse, som förvisso icke är inskränkt uteslutande till reformationstidens kyrkohistoria. Oresonligheten framträder visserligen skarpare markerad och i mer tillspetsad form än vanligt, men äfven den efterreformatoriska protestantismens historia har ju

[1]) Ficker, K. A. B. s. LXXXVIII.
[2]) Ibid. XCV, CI.
[3]) Ibid. XCVII.
[4]) Laemmer, V. K. T. s. 52.

exempel i den vägen att anföra, som förefalla fullständigt obegripliga. — F. ö. innebär denna taktik icke någon afvikelse från kurians vanliga sätt att gå till väga. Den romerska kyrkan kände egentligen blott 2 vapen: mot fiender, af hvilka man hade något att frukta: politik och diplomati; mot enstaka religiösa motståndare alternativet: återkallelse eller — anatema. Hvartill skulle då en ytterligare diskussion tjäna? Katolicismen var här som eljest konsekvent. »Contra principia negantem non est disputandum».

Nu är det visserligen obestridligt, att konfutationen, sådan den förelades riksdagen i Augsburg 1530, ingalunda kom att betraktas såsom något särskildt betydelsefullt dokument, ens af katolikerna själfva. Och det är lätt förklarligt. Riksdagen i Augsburg i sin helhet hade icke lyckats göra den insats i händelsernas gång, som man väntat. Dess arbeten kommo snart att stå i skuggan för nya ansträngningar och nya syften. Hvad var då naturligare än att konfutationen också kom att få dela samma öde? Hade den politiska situationen 1530 varit en annan, hade riksdagen i Augsburg medfört ett bättre resultat, skulle nog ej de trogna försvararnas arbete riskerat att falla i glömska. Den katolska kyrkan har vid andra tillfällen i liknande fall visat prof på en nästan rörande tacksamhet och minnesgodhet — när så passat henne. Därtill kan erinras om en annan sak. Konfutationen var ett sista försök att hålla den hotande skismen tillbaka. Att detta icke lyckades, därför kunna knappast konfutatorerna göras ansvariga. Men i och med detsamma som den religiösa motsatsen också blef politisk, förlorade deras arbete sin aktualitet. Det hade ej medfört det önskade resultatet och var att betrakta såsom bortkastadt. Händelserna utvecklade sig, som vi veta, hastigt; andra lutherska bekännelseskrifter sågo dagens ljus; nya tider kommo med nya kraf. »Den skrift, som 1530 förklarades vederlagd, erkändes i Augsburgerfreden 1555 såsom garanti ur den offentliga rättens synpunkt». Någon som helst betydande roll har konfutationen därför icke spelat och icke kunnat spela. Men det behöfver ingalunda innebära, att man å katolsk sida underskattade de ansträngningar, som lågo där bakom, eller det resultat, de afsatt. Det enda, katolikerna uttryckligen medgifvit, var, som nämndt, att en något mera ingående korrekturläsning kunde vara af behofvet påkallad före en eventuell

publicering. Att denna icke kom till stånd, är i hvarje fall icke något bevis för, att man ansåg sig ohjälpligt komprometterad. Men förutsättningarna för, att en vederläggning skulle göra tillbörlig effekt, hade upphört. Striden hade tagit nya former, kommit in på nya områden, och de stridandes tid togs i anspråk för nya uppgifter.

Ett tragiskt öde har således förföljt konfutationen alltifrån dess första tillblifvelse. Den var — kan man nästan säga — a priori dömd att blifva förbisedd af sina meningsfränder, föraktad af sina motståndare. I alla former uppträdde svårigheterna: en tillkomst under ogynnsamma omständigheter, öfver hvilka det icke stod i författarnas makt att förfoga; strax efteråt en ny situation med kraf, som den icke var ägnad, knappast afsedd att möta; och sist, men icke minst en motskrift, som genast visade sig mäktig att såsom program samla alla sina anhängare kring sig. Och härmed ha vi berört det kanske viktigaste af Augsburgiska bekännelsens företräden. Ty dessa ligga — kan man säga — i första hand *icke* i dess innehåll. I fråga om att med tankeskärpa och åskådlighet gifva gestalt åt de religiösa problemen, sådana det nya, som reformatorerna upplefvat, tvingade dem fram, har Melanchton aldrig distanserat 1521 års Loci. I fråga om uppbyggligt och evangeliskt innehåll kan Augsburgiska bekännelsen icke taga upp konkurrensen med Luthers katekeser. Och den antikatolska tendensen, åt hvilken den lutherska litteraturen i öfrigt gaf så otvetydiga uttryck, hade man ju afsiktligt sökt bringa ned till det minsta möjliga. Nej, det stora företrädet ligger däri, att Augustana är det medvetna uttrycket för en lifserfarenhet, hvars integritet man samfäldt och med full afsikt ställt *före* alla politiska och personliga hänsyn, att den är ett program, hvilket ett helt parti skrifver under utan att rygga tillbaka för hotet om faror och död, — ett program med makt att sammansluta skilda stater och skilda intressen till ett enda helt. I jämförelse med dessa synpunkter blir innehållet en fråga af sekundär natur. Det är i själfva verket redan gifvet i och med det nya lifsinnehåll, som under den föregående perioden alltifrån Luthers första uppträdande oemotståndligt arbetat sig fram och tagit form i den yttre verkligheten, men det har också i denna sin nödvändiga komplettering. Utan en sådan historisk förutsättning såsom bakgrund vore C. A. icke mer än ett tomt

tankeexperiment. För att blott anföra ett enda exempel: isolera artikeln om rättfärdiggörelsen genom tron från, hvad reformatorerna själfva hade uplefvat, och den sväfvar fullständigt i luften. Hvar ligger då garantien för, att deras tolkning af Rom. III och IV bör sättas framom, hvad katolikerna haft att anföra ur t. ex. 2 Kor. V, 10: »vi måste alla varda uppenbarade för Kristi domstol, på det att hvar och en skall få igen sitt lifs gärningar, alltefter som han har handlat, ehvad det är godt eller ondt», eller 1 Kor. III, 8: »den, som planterar, och den, som vattnar, äro ett, och hvar och en skall få sin lön efter sitt arbete», Math. VII, 21: »icke skall hvar och en inkomma i himmelriket, som säger till mig Herre, Herre, utan den, som gör min Faders vilja, som är i himmelen», Gen. IV, 4, XVIII, 19, m. fl. ställen? M. a. o. betydelsen af Augsburgiska bekännelsen vid dess första framträdande låg icke däri, att den var den möjligast fullkomliga dogmatiska sammanfattningen af det läroinnehåll, som man här ville försvara, än mindre däri, att den genast erkändes såsom normerande för de nya uppgifter, som dess bekännare ställde för sig; den var i första hand icke någon utgångspunkt, utan en yttring af ett redan pulserande, rikt och mångskiftande lif, en yttring af dess starka, sunda självbevarelsedrift, men på samma gång en reaktion mot alla försök att hålla det bundet vid lagar af lägre valör och framför allt ett uttryck för, att detta lif förlade sitt egentliga mål bortom sina egna gränser, — ett mål, för hvilket det var beredt att offra allt, t. o. m. sig själf. C. A. är buren af en tanke, en stämning, som behärskade dess författare och hela deras varelse med eller mot deras vilja. Den är ett motstycke till Luthers: »här står jag och kan ej annat». Ett årtiondes religiösa lif koncentrerade sig här liksom i ett enda ögonblick. För reformatorerna själfva innebar den kris, inför hvilken man befann sig, ett steg ut i det stora okända. De politiska kombinationer, som i bästa fall kunde växa fram därur, stodo ännu i vida fältet; och i kyrkligt afseende väntade ett nydaningsarbete, som i jämförelse med den gamla fasta romerska arkitekturen i många afseenden måste te sig såsom formlöshet. Och dock tvingades man oemotståndligt framåt. Att se sig tillbaka hade varit det samma som att gifva till spillo allt det nya, som reformationen fört med sig, — att förneka sig själf. I C. A. samlar sig således allt kring uppgiften att värna om ett inre lif, som fortgår efter

högre lagar än rent mänskliga, att värna om en lifserfarenhet, som för sina försvarare betydde det samma som lifvet själf. Och det är till denna punkt oemotsvarigheten mellan Augsburgiska bekännelsen och konfutationen ytterst går tillbaka. Man behöfver icke studera den senare länge för att finna, att hvad konfutatorerna här ville förfäkta, icke i fullaste mening var deras eget. Deras uppgift var att träda inom skrankorna för den bestående kyrkliga ordningen med alla dess såväl fel som förtjänster, det vill m. a. o. säga för den katolska kyrkan själf, hela hennes dogmatiska apparat och kanske i första hand alla hennes yttre institutioner. Men därinom hade under århundradenas lopp kristalliserats ut mycket, som totalt förlorat förmågan att upptagas bland och assimileras med, hvad ett individuellt religiöst lif kräfde för sin näring, beståndsdelar, som voro af helt och hållet främmande karaktär, men utan hvilka kyrkan icke skulle fortfara att vara, hvad den var. Det var ur en sådan jordmån, som konfutationen växte fram. Visserligen gjorde den nominellt anspråk på att vara en bekännelse (epilogen till C. P.), men den bars icke i likhet med Augustana upp af en stämning, som behärskade dess anhängare ända in i deras innersta varelse. Synnerligen betecknande är, att författarna i epilogen till C. R. kunnat förklara, att de icke ville göra det minsta iota gällande, för så vidt det icke godkändes af kejsaren och den heliga apostoliska stolen. Man kunde således mycket väl tänka sig möjligheten, att denna bekännelse utfölle på ett annat sätt; författarna skulle ändå ha varit lika goda katoliker, kanske ännu bättre. Konfutationen hade knappast kunnat karaktäriseras tydligare än genom detta medgifvande. Det är dess genomgående beroende af yttre auktoriteter och yttre hänsyn, som hindrar den att ens tillnärmelsevis nå upp till något motsvarande mot, hvad C. A. var för sina bekännare. Hvad som här häfdas var visserligen på sina ställen af mycket stor betydelse, icke minst i rent religiöst och sedligt afseende, men innehållet är icke på samma sätt som i Augustana oupplösligen knutet till medvetandet, att det gäller verkliga existensvillkor för individens andliga lif. Kejsaren och påfven, d. v. s. politiska och kyrkopolitiska synpunkter, täfla om öfversta platsen. Huruvida det alltid lyckats att bringa dem i samklang, blir en fråga för sig; i hvarje fall har det religiösa momentet blifvit otillbörligt trängdt tillbaka. Det här ofvan

sagda torde kunna — subjektivt sedt — betecknas såom konfutationens svagaste punkt.

Det är lätt att i detalj uppvisa, hurusom konfutatorerna i sitt tänkande bestämdes så godt som uteslutande af, hvad de kyrkopolitiska intressena fordrade. Den religiösa utveckling, de genomgått, hindrade dem fullständigt från att förstå den nya rörelsens kraf på andlig frigörelse. Hela tankegången i C. A. hvilar på förutsättningen, att förbättringar inom kyrkan kunde vara både tillåtna, möjliga och erforderliga. Katolikernas uppfattning var den diametralt motsatta. Status quo måste hållas upprätt, såvida icke kyrkan skulle förneka sitt eget väsen. Hennes en gång gjorda uttalanden stodo öfver alla invändningar. Inga skäl kunde vara så bindande, att den synpunkten finge släppas. Hvarje medgifvande, som kunde få skenet af eftergift, var uteslutet. Och på det sättet blir konfutationen trots allt ett enda stort: »non possumus».

Tankegången framträder tydligt redan i den 1:sta artikeln, fastän C. A. här icke gifvit anledning till något egentligt meningsutbyte. Kyrkan erkänner det gudomliga väsendets enhet i tre personer, ty Concilium Nicaenum med sina 318 biskopar har alltid betraktats såsom heligt. 2:dra art.: begärelsen är icke en synd, som kvarblifver efter dopet; Luthers uttalanden i denna fråga har fördömts af påfven. 4:de, 5:te, 6:te artiklarna uttala sig mot begreppet förtjänst och förringa gärningarnas betydelse. Något helt annat läres inom kyrkan. 7:de och 8:de art. fatta kyrkan såsom de heligas samfund. Må man blott icke kränka Concilium Constantiense. Där kräfves en viss rituell frihet: observera dock, hvad äldre kyrkliga auktoriteter ha att förmäla i saken! Den 10:de art. fordrar ett nödvändigt tillägg, nämligen den på ett allmänt kyrkomöte antagna transsubstantiationsdogmen. Den 11:te artikeln är icke fullständig utan ett erkännande af kyrkans kraf på årlig bikt. Beskrifningen af boten, art. 12, såsom bestående blott af 2 stycken, ånger och tro, kommer i strid med kyrkan, som alltifrån apostlarnas dagar har häfdat 3 särskilda punkter: ånger, bikt och satisfaktion. Förkastandet af satisfaktionerna strider mot Concilium Nicaenum. Hvad art. 13 anför om sakramenten, bör tillämpas speciellt på kyrkans 7 sakrament. Lagligen kallad till predikoämbetet (art. 14) är blott den, som kallas efter den andliga rättens form och enligt kyrkans instiftelse.

Beträffande ceremonierna böra såväl den universella kyrkans ritus som de respektive provinsernas speciella sedvänjor återställas. I art. 16 häfdas af lätt begriplig anledning de kristnes rätt att fungera såsom öfverhet. Till förmån för helgondyrkan (art. 21) talar såväl den universella kyrkans som hennes store lärares auktoritet.

Som man finner, behandlas hvarje särskild artikel ur synpunkten af, att kyrkans bestämmelserätt i *detta* särskilda fall måste hållas uppe. Det blir ett genomgående argumenterande *för* kyrkans auktoritet *med* kyrkans auktoritet. Tankegången rör sig i en circulus vitiosus, ur hvilken inga bevis, inga religiösa hänsyn i världen förmå rubba den. Ty den har kommit till icke på logisk, utan på empirisk väg. Och den afsåg att skydda icke ett teoretiskt system, utan en lefvande verklighet.

Nu kan man invända, att konfutatorerna känna en ännu högre instans än kyrkan, nämligen skriften; bibelcitat anföras ju på, snart sagdt, hvarje punkt. Konfutationen öfverträffar i detta afseende högst betydligt Augsburgiska bekännelsen, och den innehåller ingenting, som antyder, att icke denna form af bevisning skulle vara den ytterst och i sista hand afgörande. Detta har sin fulla riktighet. Och såsom på ett annat ställe framhållits, är det högst förvånande, att icke konfutatorerna uttryckligen protesterat mot Augustanas skrifttolkning och i stället hänvisat på den såsom autentisk förklarade, ty deras åsikt är icke på något sätt tvifvelaktig. Att frågan här förbigås med tystnad, får väl snarast tydas så, att man betraktade kyrkans rättigheter i detta afseende såsom ett axiom, ifall ej något förbiseende föreligger. Bibelns ord må vara än så klara — sin beviskraft få de först i och med kyrkans auktoritet, i och med den af kyrkan stadfästade utläggningen. Eck betonar uttryckligen i sina Loci: »scriptura non est authentica sine authoritate ecclesiae». Och härmed äro vi inne på fundamentalskillnaden mellan katolicism och protestantism, — ur teoretisk synpunkt betraktad — den egentliga orsaken till att hvarken Augsburgiska bekännelsen eller någon annan protestantisk skrift har förmått att komma katolicismen riktigt till lifs. Den katolska kyrkan äger fördelen af en kunskapsprincip, hvilkens elasticitet och anpassningsförmåga är mäktig af samma mångfald som alla lifvets och verklighetens skiftande former, men som vid behof ögonblickligen kan bringas att stelna

till den mest järnhårda, ogenomträngliga, nödvändiga allmängiltighet. Det är en auktoritet, som mynnar ut i — hvad Loofs kallar katolicismens mästerstycke — en infallibilitet, som på samma gång får vara fallibel, en korrigibel infallibilitet[1]. Manövreringen af denna storhet är utomordentligt enkel för den, som har tillfälle att begagna sig af dess stöd; »det, som vi vilja, antaga vi; det, som misshagar oss, visa vi bestämdt tillbaka», förklarade en biskop under Tridentinska mötet vid förhandlingarna angående den oskrifna traditionen[2]. Ungefär samma utväg stod konfutatorerna till buds. I hela deras försvar låter sig knappast en enda punkt uppvisa, där icke ett anförande af bibelord i «kyrklig» utläggning kunde göra till fyllest. Och författarna ha också gjort ett flitigt bruk däraf. Om man jämför den sista redaktionen med den första, finner man, hur de medvetet och konsekvent ha reducerat hela sin argumentering till citat ur den heliga skrift; och de kunde med full förtröstan betrakta sin tolkning såsom ofelbar och auktoriserad, tills kyrkan för något annat ändamål önskade någon annan. En apologetisk metod, som i användbarhet och exakt formulering ens tillnärmelsevis kan mäta sig med den katolska, har den protestantiska teologien icke lyckats åstadkomma. Därför måste man medge, att Augsburgiska bekännelsens *formella* öfverlägsenhet icke är så stor. För protestantiskt medvetande är den visserligen öfvertygande, men lika bindande måste i sin ordning konfutationen förefalla för en katolik.

Rent objektivt sedt, kan det icke heller förnekas, att konfutationen innehåller åtskilligt, som man måste skänka sin sympati. I art. om arfsynden framhålles den fria viljan på ett sätt, som i visst afseende står framför reformatorernas determinism. Begreppet förtjänst (art. 4) förklaras så, att det är Guds nåd, som gör våra gärningar värdiga evigt lif. När i art. 5 mot reformatorernas: »tron utan gärningar» ställes Galaterbrefvets: »tron, som är verksam genom kärlek», så är detta på sitt sätt icke oberättigadt. Det ena får icke isoleras från det andra. Bestämningarna i fråga om kyrkan, art. 7 och 8, gå visserligen betydligt längre än i C. A., och särskildt förbises helt och hållet den etiska

[1]) Loofs, Symbolik I, s. 222.

[2]) Moeller-Kawerau, Kirchengeschichte III, s. 224.

sidan, men där fanns utan tvifvel åtskilligt gemensamt, t. ex. tanken om Kristi närvaro. Protestanternas beskyllning, som ligger bakom deras 11:te art., att den af katolikerna fordrade minutiösa bikten blott skulle sätta samvetena i oro med hänsyn till synder, som den biktande möjligen glömt, bemötes, så vidt jag kan se, fullt tillfredsställande därmed, att kyrkan i sådana fall nöjer sig med en bekännelse »in genere». Om boten, art. 12, sakramenten, art. 13, kallelsen till ämbetet, art. 14, ceremonierna, art. 15, det världsliga regementet, art. 16, häfdas nog en afgjordt katolsk ståndpunkt, men med en viss besinningsfullhet. Att ingen eftergift kunde komma i fråga beträffande sådana kardinalpunkter som botens uppdelning i ånger, bikt och satisfaktion, art. 12, mom. 2) eller satisfaktionernas meritoriska betydelse, mom. 4), hvilket sista upprepas art. 15, mom. 2), var ju blott att vänta. Augustanas art. 18 och 19 om den fria viljan och syndens orsak mottagas med uteslutande erkännande. I art. 20 om goda verk upprepas från art. 4 tanken, att våra gärningar äro intet, bortsedt från kraften af Kristi lidandes förtjänst, hvilket ställes samman med befallningen att taga korset på i Kristi efterföljd. 21:sta art., om helgonens åkallan, kan väl knappast förbringa några skäl med allmängiltighet, men för katolsk uppfattning har argumenteringen säkerligen haft en viss betydelse. I allmänhet måste man erkänna, att konfutationen, särskildt med hänsyn till de trånga gränser, inom hvilka författarna måste röra sig, visst icke är något alldeles underhaltigt försvar för katolicismen.

Bland de här behandlade artiklarna är det väl den 12:te, om boten, där motsatsen mot C. A. får sitt mest pregnanta uttryck. Där häfdas den kända trikotomien: ånger, bikt och satisfaktion; där tillbakavisas den protestantiska bestämningen, att tron skulle vara botens andra del, alldenstund tron föregår boten; där framhållas de egna satisfaktionerna såsom förtjänstliga. Här visar det sig, att katolikerna i art. 4, från sin synpunkt sedt, med ett visst berättigande frånkände tron dess afgörande betydelse. Ty frågan, huruvida tron föregår boten eller ej, kan strängt taget icke bli föremål för någon diskussion. Att härvid stanna inför olika resultat måste vara liktydigt med att utgå från en olika terminologi. Nu är det vanligt att gruppera innehållet i Augustana kring dess 4:de artikel, om rättfärdiggörelsen af tron, enligt Rom. 3 och 4, d. v. s. utan gärningar. Det är Augsburgiska bekän-

nelsens evärdeliga förtjänst att ha häfdat denna den Lutherska reformationens materialprincip och motståndarnas stora förbrytelse att ha förkastat den. Och däremot är ju intet att invända. Men det får ej glömmas, att man icke talade om fullständigt samma sak, och det kan väl ej heller nekas, att ordet tro — språkligt sedt — icke är någon alldeles adekvat benämning på det innehåll, som den protestantiska teologien lägger in däruti. Då kommer den katolska definitionen dess egentliga mening betydligt närmare. Utan tvifvel ställde reformatorerna alltför höga anspråk på motståndarnas förmåga och goda vilja, när de så summariskt, som det sker i C. A., kräfva godkännande för en till den grad ny och epokgörande princip. Frågan, huruvida tron är att fatta såsom assensus eller fiducia, såsom en blott och bart intellektuell funktion eller såsom utgångspunkt för en — hela varelsen med alla dess förmögenheter omfattande — religiös nydaningsprocedur, är — det har erfarenheten visat — af alltför komplicerad art för att kunna slutgiltigt lösas med så enkla vetenskapliga medel, som dem Augustana erbjöd. Här spela in språkliga betänkligheter, en väl ej alldeles regelmässig biblisk terminologi, invändningar ur psykologisk synpunkt, olika inviduell anläggning, inflytande från olika tidsperioder o. s. v. Det har ingalunda alltid lyckats ens för den protestantiska teologien att genomföra den Augsburgiska bekännelsens betraktelsesätt; för en verklig katolik blir det alltid mer eller mindre obegripligt, att begreppet tro kan hänföras till känslo- och vilje-lifvet. De båda riktningarnas representanter gå alltså till problemet ut ifrån fullständigt olika förutsättningar, och det är då icke underligt, att deras repliker icke alltid förhålla sig till hvarandra som tal och svar. Vi ha förut påvisat en viss inkongruens mellan de ifrågavarande bekännelseskrifterna, så till vida som den ena arbetar för rent religiösa mål, den andre för kyrkopolitiska, och detta får utan tvifvel, åtminstone till en del, sin naturliga förklaring däraf, att man icke förstod och saknade förutsättningar till att förstå hvarandra. Bestämmer man tron såsom försanthållande, så upphör i och med det samma hvarje anledning att ställa den såsom en allt behärskande medelpunkt; lutheranernas bekännelse om rättfärdiggörelsen och goda gärningar blottas på sedligt allvar; kyrkan måste organiseras efter en helt annan grund; tron blir endast en mekanisk förutsättning för effektiviteten af kyrkans 7

sakrament, ceremonierna få en annan betydelse o. s. v. 1520-talets katolska teologer hafva visserligen icke tagit emot, hvad Luther hade att bjuda sin samtid; men man måste på samma gång göra dem den rättvisan att erkänna, att hvad de 1530 tillbakavisade, i många fall var något helt annat. Därför är det näppeligen riktigt, att såsom Meyer gör, vid en karaktäristik af konfutationen taga artiklarna om rättfärdiggörelsen, om den nya lydnaden och om goda gärningar till utgångspunkt och förklara artiklarna om sakrakramenten och de kyrkliga ceremonierna för underordnade och grupperade omkring denna centralpunkt[1]). En sådan metod skulle möjligen kunna tillämpas på Augustana, men icke på vederläggningen, som hvilar på helt och hållet andra förutsättningar.

Härmed är naturligtvis icke sagdt, att differensen mellan protestantism och katolicism skulle vara att reducera blott till en olikhet i terminologien. Däremot vittnar alltför tydligt den, som det synes, oförsonliga motsatsen mellan de båda stora kyrkosamfunden. M. a. o.: det förhåller sig icke så, att man till sist kom att stanna vid olika resultat därför, att man hade en olika terminologi. Den formella olikheten var endast ett uttryck för, att hvad man hade upplefvat var af olika art. Därför är det så ända in i senare tid, att kärnan i det lutherska trosbegreppet ter sig fullständigt otillgängligt för alla katoliker; därpå är en författare såsom exempelvis Möhler det bästa beviset. Att då konfutatorerna år 1530 stannade i en viss oklarhet om frågans såväl reella som formella innebörd, är åtminstone psykologiskt förklarligt.

Konfutatorernas detaljarbete vis- à -vis Augustanas anmärkningar kan man i allmänhet ej annat än respektera. Visserligen finnas där åtskilliga oriktigheter, som äfven en katolik hade bort kunna undvika, men å andra sidan ser man verkligt aktningsvärda ansatser till att opartiskt och objektivt följa texten och dess tankegång. Afsiktliga förvrängningar har konfutationen, så vidt jag förstår, icke låtit komma sig till last, och hvad oafsiktliga misstag beträffar, så förekomma ju sådana äfven i C. A.

Vi ha i det föregående redogjort för debatten om de 21 artiklarna i Augsburgiska bekännelsens 1:sta del. Det bekräftar

---

[1]) La Réfutation de la Confession d'Augsbourg.

sig här som alltid, att, så länge det blott gäller mer eller mindre abstrakta principfrågor, stå motståndarne ännu på ett visst afstånd från hvarandra. Först i och med det konkreta fallet komma de hvarandra närmare in på lifvet. Förut har det gällt synpunkter, som ändå i många fall varit på visst sätt besläktade, och där en jämkning icke alltid varit a priori utesluten. I fråga om kapitlet abusus mutati är situationen en annan. Lutheranerna kräfva på 7 punkter afskaffandet af en viss närmare angifven tradition. Katolikerna urgera dess bibehållande. Här stå motsatserna fullkomligt oförenliga mot hvarandra.

Här visar det sig också i högre grad än förut, hvilken oerhörd fördel katolikerna ägde i sin kunskapsteoretiska metod. Den kommer dem till hjälp i nästan alla trångmål, den blir ett skydd, som de kunna skjuta framför sig, och bakom hvilket de — formellt taget — äro så godt som oåtkomliga. C. A. är hänvisad till en relativt ny skrifttolkning, som utom all fråga är enklare och naturligare och i långt högre grad besitter förmågan att osökt sluta sig efter textens verkliga tankegång, men på samma gång kan det icke nekas, att i princip är den icke strängt skild från den katolska. Den katolska teologien anlitar om hvarandra bokstafliga utläggningar, allegoriska tolkningar och historiska förklaringar; den protestantiska likaså. Hvar ligger nu garantien för, att icke en tolkning, som katoliken får fram på bokstaflig eller allegorisk väg, t. ex. bevisen för celibatsbudet, kommer sanningen närmare än den, som protestanten åstadkommer genom att utlägga de hithörande bibelställena historiskt? Hvarför står Luthers »tron utan gärningar» framför katolikernas »tron, som är verksam genom kärlek»? Med hvad rätt föredrages den bokstafliga tolkningen af Kristi ord: »dricken häraf alle» framför katolikernas historiska utläggning? Den protestantiska bibeltolkningen är till sitt tillvägagångssätt så nära besläktad med den katolska, att man har svårt att på formella grunder ange den förras företräde. Snarare har man då att peka på ett bestämdt minus. Katolikerna kunde hvilket ögonblick som helst hänvisa på den kyrkliga och traditionella utläggningen såsom den axiomatiskt riktiga. Detta utomordentligt användbara hjälpmedel stod icke mer reformatorerna till buds. Kyrkans auktoritet hade de i princip förkastat. Man kan visserligen på mycket goda grunder tillerkänna de respektive artiklarna i C. A.

företrädet framför de motsvarande artiklarna i konfutationen. Men det händer ofta, att den fråga, som är före, kan sägas stå eller falla i och med den olika utläggningen af samma bibelspråk, och Melanchton har icke bevisat, att den katolska skrifttolkningen är eller måste vara oriktig.

Vi öfvergå till artikeln om mässan. C. A. framhåller med stöd af Kristi ord: »dricken häraf alle», samt Pauli föreskrifter 1 Kor. XI, att nattvarden måste firas under båda gestalterna. Konfutationen svarar, att Kristi ord — såsom ju också måste medgifvas — vid det åsyftade tillfället tydligtvis blott gällde apostlarna (hvilka ju alltid af såväl protestanter som katoliker betraktats såsom representanter för prästeståndet). Mot hänvisningen till den på Pauli tid rådande traditionen i Korint ställer man kyrkans rätt att företaga sådana ändringar, som visa sig af behofvet påkallade. (Att alldeles frånkänna kyrkan hvarje sådan rättighet torde väl knappast låta sig göra. Här faller kontroversen ytterst tillbaka på en punkt, som Melanchton ej berört: »nihil sacramentum extra usum»; först sedan det blifvit fastslaget, huruvida det verkligen förelegat någon risk att vanhelga *sakramentet*, kan det bli tal om, huruvida kyrkan här haft några rättigheter eller ej). Såsom positiva bevis för »sub una» anför konfutationen bibelställen, hvilka i katolsk tolkning obestridligen måste tillerkännas en viss betydelse. C. A. hänvisar till förmån för sin ståndpunkt på citat från den äldre litteraturen. C. P. hänvisar på andra. För protestantiskt medvetande ha konfutatorerna visserligen intagit en reellt ohållbar position, men Augustana har icke behandlat problemet i hela dess vidd, och katolikerna äro icke slagna med sina egna vapen.

I den 2:dra artikeln rör sig diskussionen om en fråga, som egentligen undandrager sig all teoretisk bevisning. Melanchton utgår från den allmänna förargelsen öfver prästerskapets osedliga lefverne. Han hänvisar på Pauli maningar till äktenskap, han hänvisar på den mänskliga naturens beskaffenhet, sådan Gud inrättat den. Däraf drager han slutsatsen: »igitur qui non sunt idonei ad celibatum, debent contrahere matrimonium. Nam mandatum Dei et ordinationem Dei nulla lex humana, nullum votum tollere potest». Alltså är det tillåtet att ingå äktenskap äfven för präster. En sådan sed rådde på Timotei tid inom den äldsta kyrkan; under medeltiden gaf celibatsbudet anledning till ett

upplopp, men sedan genomfördes det på det mest oförsynta sätt. Gud befaller, att man skall hålla äktenskapet i vördnad, men nu plågas de gifta prästerna med lifsstraff. Paulus kallar det en djäflalära, som förbjuder äktenskapet, och Cyprianus råder, »ut mulieres nubant, quae non servant promissam castitatem».

Det kan icke nekas, att konfutatorernas försvar på denna ömtåliga punkt är — formellt sedt — väl funnet. Det faktiskt rådande osedliga tillståndet och förargelsen däröfver förbigås med tystnad. Mot de ställen hos Paulus, där han uppmanar till äktenskap, anför konfutationen andra, som innehålla varningar däremot. Därjämte erinras om, att de anförda citaten enligt kyrklig utläggning i hvarje fall icke syfta på präster eller på sådana, som aflagt några löften. Och hvad angår infirmitas humana, så har en präst ordet: »omnia possum in eo, qui me confortat». Inom den äldsta kyrkan har visserligen celibatslagen varit temporärt suspenderad, men detta blott på grund af den då rådande prästbristen, och så snart förhållandena stadgat sig, har påfven »non sine spiritu s.» ålagt prästerna afhållsamhet. Således kan det ej anföras några skäl ur skriften, som tala för sådana äktenskap, ännu mindre någon befallning. Finnes där då någonting, som talar däremot? Ja, här förebringas ett synnerligen rikligt bevismaterial ur både gamla och nya testamentet och med ett flitigt anlitande af allegoriska förklaringar. Det är svårt att afgöra, i hvilken mån detta kapitel verkat öfvertygande. Ty på det sättet låter sig nästan hvad som helst bevisa ur den heliga skrift. Men det råder nog heller intet tvifvel om, att denna bibeltolkning ögonblickligen, ifall omständigheterna så kräfde, kunde bli förklarad autentisk, för den händelse den ej redan var det. Och härmed befunno sig konfutatorerna åter i sin ointagliga position. Där fanns visserligen en sårbar punkt — den katolska identifieringen af celibat och renhet — men denna omständighet tyckes vara förbisedd i Augustana. Och till försvar mot beskyllningen för vanhelgande af äktenskapets gudomliga inrättning kan man peka på, att katolikerna i motsats till sina motståndare räknade äktenskapet såsom ett sakrament. Det är än i dag ett omtyckt argument [1]). Denna artikel utgör f. ö. en bekräftelse på, hvad vi redan förut sökt uppvisa, att det knappast

[1]) Der Katholik, årg. 1902 A. s. 327.

kan sägas vara en på alla punkter i full mening personlig öfvertygelse, som drifvit fram katolikernas svarsskrift. Melanchtons styrka ligger i detta fall däri, att han har hänvisat på en odisputabel verklighet, men från detta argument ser man utan vidare bort och förlorar sig i abstrakta resonemang. Dock är det helt enkelt omöjligt att antaga, att författarna kunde sväfva i okunnighet om följderna af celibatsbudet, under hvars tryck de f. ö. själfva lefde. Och ligger det icke i Cochlei förklaring, att han kände sig ovärdig att afhandla så stora ting[1], en antydan om att kyrkans lära i detta fall icke förmådde elda honom till någon högre grad af entusiasm? För kyrkan däremot var celibatslagen — och måste vara det — en oeftergiflig fordran. Hennes kraf tvingades konfutatorerna att i första hand tillgodose, hvartåt än verkligheten pekade; det var deras tragiska öde. — Men det bör rättvisligen framhållas: Augustanas styrka ligger i, att den har hänvisat på ett faktum, som icke kunde vederläggas, ej i den teoretiska bevisföringen.

Äfven ifråga om mässan och mässoffret har Melanchton hufvudsakligen tagit sikte på sakens praktiska konsekvenser. Han börjar med en redogörelse för mässans firande bland lutheranerna, hvarvid den pedagogiska synpunkten tillgodosågs så mycket som möjligt, såväl i språkligt som i rituellt afseende. Därpå följa de anmärkningar, han har att framställa: mässans firande för löns skull samt den otillbörliga förtröstan, man satte till mässoffret såsom tillfyllestgörande för de dagliga synderna, såsom verkande ex opere operato, såsom ett motstycke till Kristi offer, såsom fördunklande tron på Kristus. Mässan skall hållas för den skull, att Herrens nattvard skall utdelas bland dem, som behöfva hugsvalelse. Därför firar man blott mässor med allmän nattvardsgång i likhet med, hvad som brukades i den gamla kyrkan.

Konfutationens svar är ungefär det vanliga: det undervisande elementet förklaras efter Pauli auktoritet för onödigt; tillåtelsen att taga betalning för mässans fullgörande ledes tillbaka till Kristus och Paulus; frågan ex opere operato förbigås med tystnad; Melanchtons påstående, att mässan ansågs tillfyllestgörande för de dagliga synderna, har man nog med ett visst berättigande

---

[1]) Se ofvan, s. 180.

kunnat karaktärisera såsom oriktigt[1]; en massa bibelspråk anföras till försvar för offret; mot »tron på Kristus» i C. A. sättes »tron, som är verksam i kärlek». Det hela reduceras på detta sätt till en bibelteologisk fråga, hvars afgörande egentligen blir beroende af — utläggaren. C. A. har knappast på ett för katolikerna tillfredsställande sätt kunnat visa, att icke den vanliga mässans afskaffande innebar ett groft brott.

Augustanas 4:de artikel om bikten medger nyttan af bekännelse och aflösning, där de bäras upp af en sann tro. Därjämte söker Melanchton bestämma biktens väsen så, att dess effektivitet icke ovillkorligen bindes till den fullständighet, med hvilken den blifvit aflagd. Af motiveringen framgår, att den inskränkning, han gör, närmast åsyftar blott de glömda synderna. Härpå har konfutationen i korthet svarat, art. 11 mom. 2, att de glömda synderna kunna bekännas »in genere». (Förhållandet mellan bot och tro är berördt redan i I, 12, mom. 3). C. A. anför ett citat från Krysostomus, enligt hvilket denne lägger hufvudvikten på bekännelsen i bön inför Gud. Konfutatorernas förklaring, att det blott skulle vara den offentliga bikten, han med detta yttrande betecknar såsom onödig, är icke tillfredsställande. De anföra ett annat citat från samme författare, ur hvilket kan framdragas de 3 begreppen: ånger, bekännelse och goda gärningar, men med lika dåligt resultat. Till sist frågas: »hur skall en läkare kunna bota, om den sjuke blyges för att omtala sin sjukdom?» Men denna anmärkning träffar icke Melanchton, som uttryckligen medgifvit biktinstitutionens välsignelse. Utgångspunkten är ej den samma. För katolikerna är prästen läkaren, som botar genom åläggandet af satisfaktioner. Ett visst kvantum synd balanseras af ett visst kvantum satisfaktioner, och en tillförlitlig mätning kan endast åstadkommas efter en i möjligaste mån fullständig bikt. För luthersk åskådning åter ha satisfaktionerna förlorat sin betydelse, och därmed blir också frågan, huruvida bikten varit matematiskt fullständig eller ej, af underordnad vikt. Detta antydes dock ej i Augustana. — Till sist torde här böra erinras om, att denna artikel knappast kan betraktas som fullt afslutad.

[1] Der Katolik. 1902 A. s. 570.

Melanchton förkastar af 3 skäl den katolska kyrkans stadgar om åtskillnad på mat och dryck. Därigenom förmörkas läran om rättfärdigheten genom tron, därigenom undanskymmas Guds bud, och genom deras outförbarhet bringas samvetena i stora faror. Gerson har klagat däröfver; Augustinus förbjuder att besvära samvetena med sådant; och den heliga skrift betygar på mångfaldiga ställen gagnlösheten af all slags gudstjänst genom människostadgar. Dessutom råda ju inom olika delar af kyrkan olika meningar om, hvad som borde hållas.

Man finner lätt, att det är skäl, som svårligen kunde inverka på konfutatorerna. De 3 första punkterna kunde de helt enkelt förneka, ty deras trosbegrepp var ett annat, deras uppfattning af Guds bud en annan, och hvad stadgarnas outförbarhet beträffar, så brukade kyrkan ej visa sig oresonlig. Augustini bref till Januarius kan nog vändas lika mycket till förmån för den ena som för den andra åskådningen, och om kyrkans konstitutioner endast fattas såsom blott och bart medel för att åstadkomma lydnad för Guds bud, kan man icke ur den heliga skrift hämta något, som skulle förbjuda sådant. Med dessa argument förfaller ju Melanchtons anmärkning, att sådant brukade betraktas såsom eo ipso förtjänstligt. Att ceremonierna ej öfverallt äro de samma, bevisar ingenting, ty inom sitt speciella område har hvarje tradition alltid betraktats såsom ovillkorligen bindande. Om nu det, som konfutatorerna anförde till sin förmån, också ägde sin motsvarighet i verkligheten, är en annan sak. Särskildt är det nog tvifvelaktigt, huruvida dessa kyrkans bud alltid fingo spela den anspråkslösa rollen af medel [1]). Men det står dock fast, att de nu af katolska auktoriteter erkändes såsom sådana. Man kan icke annat än medgifva, att konfutatorerna gentemot Augustana sagt allt, hvad som egentligen lät sig sägas till den katolska traditionens försvar. Och för min del tror jag ej, att man får förebrå dem att ha talat emot bättre vetande. Däremot ha de, efter allt att döma, i hög grad ägt förmågan att kunna uppriktigt tro, hvad de — ville tro.

I 6:te artikeln klagar Melanchton öfver, att klostren, som från början varit något helt annat, så småningom urartat till ett slags fängelser, hvarest alla skoningslöst kvarhöllos, äfven de

[1]) Jfr ofvan, sid. 103, 1.

svaga och de, som låtit sig lockas dit i ungdomligt oförstånd. Han framhåller vidare de alltför höga tankar, man gjorde sig om klostren, om klosterlifvet och dess lön, så att man därmed trodde sig kunna förtjäna rättfärdighet inför Gud. Mot kyskhetsbudet sätter han bibelns uppmaningar till äktenskap, gudomliga befallningar, som icke få öfverträdas. Han påpekar vidare, hur påfvarna nödgats medgifva lindringar, hur klosterlöftena visat sig omöjliga att hålla, hur sådana löften utkräfts vid alltför tidig ålder, hur de icke borde få fattas såsom ett absolut hinder för ett framtida äktenskap, hurusom detta slags gudstjänst är fåfäng och förminskar Kristi ära. Till sist protesterar han mot tanken på öfverloppsgärningar samt mot föreställningen om ett fullkomlighetens stånd och alla de beklagliga följder sådant drog med sig, hvarvid han åberopar Gersons vittnesbörd.

Konfutationen har många bibelspråk att anföra till förmån för löftet om återhållsamhet. Melanchtons uppfattning om klosterlifvets utveckling bestrides. Hvad angår förebråelsen för hårdhet och obeveklighet, så hade mången gång just de till naturen svagaste visat den största motståndskraften mot alla frestelser till löftesbrott.

Här ha författarna i hastigheten kommit att förbise ett yttrande, som de förut haft med afseende på prästernas celibat, nämligen att icke hvem som helst är lämplig till präst. I detta sammanhang heter det, att klosterlifvets villkor icke äro svårare, än att hvilken munk som helst kan uppfylla dem. Syftet att försvara står tydligtvis öfver saken, som skall försvaras.

Mot alla yrkanden på frigifvande från klosterlifvets förpliktelser stå Kristi ord: »ingen, som sätter sin hand till plogen, o. s. v.» Om dispenser ha medgifvits, så har det berott på särskilda skäl, som endast för den gången hafva ägt någon giltighet, och att munklöftena icke innebära någon orimlighet, bevisas bäst af alla de många, som faktiskt hållit dem. C. A. åberopar Augustinus, men han har aldrig tillåtit, att sådana kyskhetslöften som de, hvilka föregå inträde i klostren, skulle få brytas. Hvad munkarna åtaga sig, göra de för Kristi skull, således utan att förringa Kristi ära; de följa icke lagens, utan evangelii föreskrifter. Och munkarna berömma sig icke af någon fullkomlighet; de endast lefva i ett stånd, som sätter fullkomlighet såsom sitt högsta mål — så Gerson — och med klosterregeln såsom medel.

Äfven denna artikel hvilar ytterst på den subjektiva katolska bibeltolkningen, som C. A. icke sökt komma till lifs. Förhölle det sig verkligen så, att de i konfutationen anförda citaten vore att tillämpa på klosterlifvet, så skulle alla öfriga invändningar i själfva verket ha ytterst litet att betyda. Några gudomliga befallningar till äktenskap, sådana som Melanchton synes vilja göra gällande, låta sig åtminstone ej direkt uppvisa, och om munkreglerna nedsättas till att vara blott medel, om de evangeliska råden icke bestämmas såsom fullkomligheten själf, utan blott såsom förberedelser på vägen dit, så är ju därmed udden bruten af Melanchtons kritik. Dock kan det icke nekas, att författarnas uppgifter både i ett och annat afseende kunna tåla vid en korrigering. Verkliga förhållandet är nog det, att deras tankegång har rört sig efter två linier. När det gällde att häfda klosterinstitutionens stora företräden framför ett lif i världen, har man säkerligen icke tvekat att tillgripa superlativer. Men å andra sidan har man naturligt nog ej kunnat slå döfförat alldeles till för argument af det slag som Melanchtons, och därmed har man tvingats att ge utrymme äfven i viss mån åt den relativa synpunkten, d. v. s. att betrakta klosterlifvet blott såsom förberedelse för något mera fullkomligt. Att författarne sletos i tvänne olika riktningar, bevisas bäst däraf, att de i C. P. ansågo sig böra tillbakavisa, men i C. R. kunde erkänna uttrycket »status perfectionis». Äfven hos Gerson strida nog flera synpunkter om herraväldet. Men hvilket betraktelsesätt som bäst stod i öfverensstämmelse med klosterlifvets väsen, därom behöfver man icke vara tveksam. Själfva hufvudfelet i konfutatorernas tankegång låg i förutsättningen, att en isolering från det rent mänskliga skulle vara det tjänligaste medlet för en sund och allsidig utveckling. Men denna punkt har C. A. åtminstone icke direkt berört.

I den sista artikeln protesterar Melanchton mot biskoparnas sammanblandning af predikoämbetet och det världsliga regementet. Det andliga regementet har sin särskilda befallning att predika evangelium och utskifta sakramenten, men får icke inträda i det världsliga regementets kall eller träda hindrande emellan i dess världsliga anordningar, ty om biskoparna hafva någon makt att bruka det världsliga svärdet, så hafva de den blott efter världslig rätt. Men i andliga ting är församlingen pliktig efter gudomlig rätt bevisa bisko-

pen hörsamhet, dock ej i något, som strider emot Guds befallning. Domsmyndighet i fråga om äktenskapssaker och tionde hafva biskoparna blott efter världslig rätt, hvarvid de dock böra öfvervakas af furstarna. I fråga om ceremonier äga biskoparna icke att göra några föreskrifter, som äro i strid mot Guds bud, således icke att föreskrifva något, som skulle tillfyllestgöra för synderna eller förtjäna Guds nåd. Nu äro faktiskt människostadgarna för sådana falska meningars skull otaligt många vordna, såsom framgår af biskoparnas skrifvelser. Härutaf äro de stora samvetsbördorna komna. Ytterligare svårigheter hafva uppstått genom fasthållandet af de s. k. »casus reservati», förbehåll, som dock den gamla kyrkolagen icke kände till. I skriften förbjudes ju att lägga något ok på lärjungarnas hals, där förbjudes sådana stadgar, hvarigenom man anser sig förtjäna Guds nåd, Kol. 2, Tit. 1, Math. 15. Nu anför man såsom exempel på kyrkans makt, att Guds församling af egen myndighet har aflagt sabbaten och i stället instiftat söndagen såsom en nödig ceremoni, under det att det tvärtom är så, att skriften själf har aflagt sabbaten och söndagen har förordnats blott, för att folket skulle veta, på hvilken dag det skulle samlas till gudstjänst, och såsom en antydan om att hvarken sabbatens eller någon annan dags firande är af nöden till salighet. Således har det här blott varit fråga om yttre ordningsregler, på det att i Guds församling allting må ordentligen och skickligen tillgå; sådana föreskrifter ha biskoparna ovedersägligen rättighet att göra. På samma sätt ha apostlarna befallt, att man skulle afhålla sig från blod; hvem iakttar denna föreskrift nu? Apostlarna ha ej velat besvära samvetena med sådan träldom, utan hafva förbjudit det blott till en tid. Nu begära biskoparna det, som är synd: de förbjuda prästerna äktenskapet och låta dem förbinda sig att icke predika den rena evangeliska läran. — Hvad man. fordrar, är icke, att de skola medgifva något förminskande af sin ära och myndighet, blott att de skola upphäfva otillbörliga bördor och sådana stadgar, som hafva sin grund i andra tidsförhållanden eller sådana, som blifvit antagna på grund af okunnighet. Det heter: »man skall mer lyda Gud än människor». I 1 Petr. V förbjudas biskoparna att utöfva herradöme i församlingen. C. A. inskränker sig till att begära, att evangelium måtte bli rent pre-

dikadt och några få stadgar, som icke kunna hållas utan synd, lösgifna.

Konfutationen affärdar denna artikel märkvärdigt knapphändigt. I C. A. är artikeln »de potestate ecclesiae» den ojämförligt längsta af dem alla; i konfutationen är den däremot (med undantag för artikeln om bikten) den kortaste. Delvis har detta berott därpå, att ej så obetydligt af materialet anteciperats under rubriken »de discrimine ciborum», till hvilken artikel också hänvisas, men delvis har nog orsaken också varit brist på tid vid omredigeringen af detta sista parti. Artikeln börjar med ett register öfver de rättigheter, som kyrkan icke ville uppgifva, och detta sammanföll gifvetvis med, hvad hon faktiskt hade, eller åtminstone med, hvad hon under sina yttre glansdagar hade haft. Därpå hänvisas till en del bibelcitat, såsom bevis för att prästerskapets makt i andliga ting är grundad i gudomlig rätt. Så följer en specificering af, hur man tänkte sig denna andliga makt. Vidare häfdas prästerskapets fria jurisdiktionsrätt, sådan som den grundlagts af påfven Klemens och kejsar Konstantin. Till sist bemötes Melanchtons kraf på frihet från det samvetstvång, som vissa onödiga eller rent af outförbara bestämmelser medförde. Härpå svaras, att den kristliga friheten är icke en frihet från kyrkans konstitutioner, utan från Mose lag och från synden. Hvad motståndarna begära, är icke frihet, utan tygellöshet. Artikelns afslutning, som medgifver önskvärdheten af att verkliga missbruk måtte afskaffas, är väl snarast att betrakta såsom svar på epilogen i Augustana.

Frånsedt det skolastiska försöket att betrakta den kristliga friheten från den i detta sammanhang alldeles främmande synpunkten: frihet från synden, samt ansatserna att häfda nödvändigheten af en viss bundenhet i det yttre, är det knappast något af Melanchtons skäl, som tagits upp till bemötande. Äfven på denna artikel anlägger Melanchton sin vanliga synpunkt: predikandet af rättfärdiggörelsen genom tron såsom det förnämsta och afgörande. Hans försök att draga upp en bestämd gräns emellan, hvad som var erforderligt för det borgerliga, och hvad som var erforderligt för det kyrkliga lifvet, hans hänvisning på tillkomsten af det kristna söndagsfirandet, på förbudet att förtära blod (Apg 15), på förbudet för biskoparna att utöfva herradöme i församlingen (1 Petr. 5) — allt lämnas obesvaradt, och dock

visar konfutationens första redaktion, att hvad Melanchton här anfört visst icke gått dess författare spårlöst förbi.

Differensen faller tillbaka på 2 frågor: den ena om den kyrkliga maktens beskaffenhet, andlig eller världslig, den andra om dess ursprung, gudomlig eller mänsklig rätt. Konfutationen gör kanske någon skillnad mellan de yttre prerogativen, som kyrkan äger, »jure aut consuetudine», och hennes makt »in spiritualibus», som hon äger »jure divino», men värdesättningen af dem båda blir dock i hufvudsak den samma. Melanchton däremot ställer alldeles tydligt *mot* hvarandra de anspråk, som kyrkan kunde göra gällande efter gudomlig rätt, och de, som endast grundade sig på mänsklig rätt. Till makten »in spiritualibus» räkna konfutatorerna äfven t. ex. »potestas regiminis», »potestas statuendi» m. m. Det är anspråk, som kyrkan framställer gentemot sina »underordnade»; kyrkans befogenheter i andliga ting skänka henne en verklig härskareställning. Hos Melanchton innebär kyrkans makt »in spiritualibus» skyldigheten att predika evangelium och förvalta sakramenten jämte uppsikten öfver, att allt måtte skickligen och ordentligen tillgå, hvarigenom hvarje tanke på något egentligt subordinationsförhållande bortfaller. Och under det att konfutatorerna i rent yttre afseende häfda kyrkans politiska, juridiska och ekonomiska maktställning, vill Melanchton ställa kyrkans män under kontroll af den världsliga myndigheten i sådana fall, där deras verksamhet griper in på profant område, såsom t. ex. i äktenskapsmål. Kyrkans makt, såsom prerogativ betraktad, anser han såsom onödig eller skadlig. Motsatserna synas här nästan oförenliga, och i praxis blifva de det verkligen. Katolikerna hade kommit in i en utveckling, där verkligheten för länge sedan distanserat hvarje teori. Att anföra fullt tillfredsställande bevis för de stora kyrkofurstarnas maktställning och deras taktik att för vinnandet af världsliga syften begagna sig af sin rätt att binda sina underlydandes samveten, torde väl t. o. m. för en bevisningsmetod med så användbara medel som den katolska ej falla sig lätt. Men å andra sidan: med kännedom om den utveckling, som Melanchtons teori om kyrkostyrelsen sedan genomgick, kan man bestämdt säga, att problemet: hierarki eller icke-hierarki ej har existerat för honom 1530. Hela hans utredning är radikal nog, men till sist stannar hans förslag vid relativt obetydliga modifikationer; hans principi-

ella ståndpunkt var således i hvarje fall icke absolut oförenlig med tanken på en klerikal organisation i romersk anda och i hufvudsakliga delar efter romerskt mönster. Han medger uttryckligen, att biskoparna kunde få behålla sin särställning, om han också ej finner det önskvärdt. Hvad han till sist verkligen fordrar, inskränker sig till sådant, som redan blifvit omnämndt i det föregående: återinförandet af evangelii rena predikan, celibatets upphäfvande och afskaffandet af »otillbörliga bördor», hvarvid han antagligen har åsyftat sådant, som omnämnes under rubriken: »de discrimine ciborum». Därför ställde sig försvaret för den gamla ordningen jämförelsevis enkelt. Konfutatorerna upptaga ej frågan om evangelii predikan och celibatsbudet. Melanchtons skäl mot prästerskapets världsliga myndighet kunde ju lämnas utan afseende, sedan han själf förklarat sig villig till en kompromiss. Författarna nöja sig så med att markera sin oeftergifliga ståndpunkt i fråga om kyrkans rättigheter. Mot krafvet på samvetsfrihet sättas bibelspråk, som mana till ett varsamt umgående med den kristliga friheten; denna är dessutom hufvudsakligen — frihet från synden.

Den 7:de artikeln är visserligen tämligen intetsägande och blottad på religiöst innehåll, men såsom ett afvisande af den 7:de artikeln i Augustana kan den formellt taget ur katolsk synpunkt icke anses alldeles otillfredsställande. Såsom yttersta ändamålet med den maktställning, man vill häfda för kyrkans räkning, uppställer den ju, äfven den, själarnas salighet. F. ö. utgör den blott en konsekvens af, hvad som redan sagts under art. 5.

Vi ha anmärkt, att författarne icke ens i rent dogmatiska frågor voro i stånd att hålla framställningen fri från relativt främmande hänsyn. Den röda tråden, som genomgår hela deras tankegång, är kyrkan: kyrkan i hennes yttre, empiriska företeelse, sådan hon utformats under inflytande af medeltidens politiska och kulturella strömningar, oförkränkbarheten af hennes bestämmelser, hennes för samvetena bindande makt. Den nu senast lämnade redogörelsen öfver de sju bestämda fall, där reformatorerna vädjade till hennes tillmötesgående och — självkritik, är en ytterligare bekräftelse på, hur konfutationens författare af ren katolsk självbevarelseinstinkt hindrades att frångå sin en gång intagna ståndpunkt. Den ledande tanken är äfven här intresset att hålla uppe kyrkans ställning såsom öfverst bestämmande och i

sista hand afgörande instans. Därmed kunde hennes rättigheter och hennes traditioner eo ipso betraktas såsom fastslagna.

En hänvisning till kyrkans auktoritet förekommer således på nästan hvarje punkt, äfven frånsedt den tribut, som blifvit erlagd åt den »kyrkliga» bibeltolkningen. Lekmannakalken har ovedersägligen varit i bruk under kristendomens äldsta period, men kyrkan har såsom väktare öfver sakramentets renhet och såsom renlärighetens beskyddare under Andens ledning utfärdat förbud däremot. Prästerskapet har en gång rekryterats äfven från det gifta ståndet, men påfven har »non sine spiritu s.» påbjudit återhållsamhet. Hvad beträffar mässans utförande på modersmålet, så är den tjänstgörande prästen att betrakta såsom »persona communis totius ecclesiae»; för uniformiteten inom kyrkan måste alla lokala hänsyn stå tillbaka. Välsignelsen af mässoffret förmedlas genom kyrkan och detta helt mekaniskt, utan att det från den enskildes sida kräfves något medvetet deltagande i hvad som förehafves. Det är nog att höra detta, som man icke förstår, »i kyrkans tro»; kyrkan garanterar effektiviteten. Man har velat bestrida, att Kristus offrades i mässan; men kyrkan har ju från det israelitiska prästerskapet tagit i arf rättigheten och skyldigheten att offra. Kyrkan förverkligar, hvad som under det gamla testamentet endast kunde ske i förebilder. Man har velat ändra ordningen för biktens afläggande; men om synderna icke bekännas för en kyrkans representant, så har ju — ingen syndabekännelse ägt rum. Man har begärt lättnad från de yttre stadgarna; men kyrkans makt, som är henne gifven af Gud, tar sig särskildt uttryck i hennes konstitutioner, och dessa kräfva därför ett mottagande i ödmjukhet och lydnad. Hur många anklagelser man än anför mot munkinstitutionen — alldenstund kyrkan har godkänt klosterreglerna, kan det under inga omständigheter tillåtas, att sådana löften utan vidare brytas eller efterskänkas. Och hvad angår de rättigheter i yttre afseende, som kyrkan ägt sedan urminnes tider, så måste det bestämdt förklaras, att dessa icke få trädas för nära. Således: grunden till, att kyrkan skall vara just precis sådan den är, blir ytterst och till sist — kyrkan själf. Möjligheten af några förbättringar ha konfutatorerna icke alls inlåtit sig på, tydligtvis emedan saken icke det ringaste intresserade dem. Det allmänna medgifvandet, att missbruk gärna må afskaffas, kan man alldeles bortse ifrån.

Det är ju blott en förklaring af, hvad som ligger i ordet: »missbruk». Författarna ha icke i ett enda fall påpekat eller ens medgifvit förekomsten af något sådant.

Vi ha ofvan visat, att Augustanas formella öfverlägsenhet icke var så stor. Och vi kunna göra den motsatta riktningen ännu ett medgifvande: de här framdragna missbruken äro knappast af den art, att de omöjliggöra hvarje ansats till en verklig, lefvande religiositet, om de också nedsätta katolicismen till en religionsform af lägre rang. Utan tvifvel hafva mässan och communio sub una för många varit en källa till rik uppbyggelse. Både bland munk- och prästeståndet har den katolska kyrkan ägt många uppriktiga anhängare, för hvilka löftenas hållande icke varit förenadt med oöfvervinneliga svårigheter. De minutiösa yttre föreskrifterna ha nog i en del fall haft sin uppfostrande betydelse; biktens och hela den kyrkliga ordningens rättsliga gestaltning har säkerligen visat sig mäktig att förhjälpa mer än en från tvifvel och samvetsoro. Men icke desto mindre blir det allmänna intrycket af dessa artiklar, att det knappast på någon enda punkt låter sig göra att afvinna dem någon tilltalande sida. Den onatur, som ligger i mässoffret eller i prästernas och munkarnas isolering, de ansatser till egenmäktighet och självrådighet, som taga sig uttryck i communio sub una, i kyrkans potestas statuendi och i hennes världsliga makt, låta sig väl svårligen till fullo bevisas utan i sammanhang med psykologiska och religionsfilosofiska undersökningar af så speciell natur, att de icke stodo Melanchton till buds. Men allraminst låta de sig borteskamorteras med ett så abstrakt resonemang som konfutatorernas. Det är möjligt, att Melanchtons metod ur politisk synpunkt varit den lyckligaste. Han lägger mera vikt vid att försvara de nya ordningarna än vid att angripa de gamla. Men hans benägenhet för en fredlig taktik har icke varit honom till samma hjälp här som i bekännelsens första del. På hvarje punkt kom ändå hans tankegång att löpa ut i en oförsonlig motsats till de katolska traditionerna. Det är mycket sannolikt, att tankegången, ifall den varit djärfvare, också blifvit mera distinkt, så att det visat sig möjligt att fixera problemen med större skärpa och utföra dem i hela deras vidd. Åtskilligt skulle nog ha kunnat formuleras så, att dess besvarande vållat motståndarna betydligt större svårighet. Dock, sakligt sedt, kan det vara likgiltigt, huruvida

konfutatorerna fått ett tillfälle till undanflykter eller ej. Faktum står icke desto mindre kvar, att de ifrågavarande missbruken kräft otaliga offer, liksom deras upprätthållande absolut utgjorde ett hinder för en normal utveckling på religiöst och sedligt område. Hur den gamla kyrkans representanter med så mycken nöd, så mycket fördärf för ögonen kunde slå ifrån sig hvarje tanke på, hvarje önskan om en förbättring, är för oss fullständigt obegripligt. Men konsekvensens makt är stor, och en viss konsekvens kunna vederbörande nog berömma sig af äfven här. För det första absorberade ju de hierarkiska intressena alla andra. Men hvad återstår egentligen af en hierarki, som blifvit likställd med lekmännen vid nattvardsbegåendet, som genom familjelifvets band knytes fastare till sin omgifning än till kyrkan, som blifvit beröfvad företrädet att offra, som saknar möjlighet att genom biktväsendet, genom lagstiftande rättigheter eller genom yttre maktställning göra sitt inflytande gällande? Hela andan inom den romerska kyrkan satte sig emot en sådan oerhörd uppoffring. För det andra kunde katolikerna här, liksom de evangeliske förut hade gjort, utgå ifrån sitt trosbegrepp. Men identifierar man tron med försanthållande, så försvinna alla skäl för den ifrågasatta radikala omgestaltningen. Hvarken mässoffret eller biktväsendet träda hindrande i vägen för en sådan tro; därmed är ju upprätthållandet af communio sub una och celibatsbudet gifvet. Och lika litet åsidosättes denna tro genom iakttagandet af kyrkans konstitutioner eller genom de andliges upprätthållande af sina rent världsliga kraf. — Det förhöll sig nog så äfven här, att katolikerna saknade förutsättning för att förstå, hvad som så oemotståndligt dref den nya riktningen framåt på alla punkter. Kärleken till eller, om man så vill, fanatismen för det gamla hindrade dem från att klart uppfatta situationen. Och för visso: konfutationens författare äro icke de enda, som låtit hypnotisera sig af idéer, hvilka gå stick i stäf mot verkligheten.

För att rätt bedöma konfutationen måste man komma ihåg, att den är en typiskt katolsk skrift, uppsatt efter katolskt mönster och byggd på katolska förutsättningar. En vederläggning, sådan som situationen kräfde, hade dittills knappast förekommit i de katolska teologernas praktik. Därför spelar det rent dogmatiska intresset, såsom vi sett, en relativt underordnad roll. För-

fattarna arbeta för konkreta mål; kyrkan, hennes ordningar, och allt hvad dit hör, omhuldas med påtaglig omsorg. I öfrigt är syftet negativt; kyrkans *lära* försvaras så godt som uteslutande ur den synpunkten, att en rubbning däri kunde medföra en fara för kyrkans egen existens, eller m. a. o. konfutationen är en apologi för kyrkans tro, endast för så vidt som denna tro är ett led i den yttre kyrkoinstitutionen. Såsom goda katoliker taga författarna ideligen sin tillflykt till »auctoritas ecclesiae» utan känsla för den onatur eller förkonstling, som hon tagit i sitt hägn. Såsom den rena lärans väktare utslunga de frikostigt sitt anatema öfver alla olika tänkande: alla, som genom nyheter hotat att rubba jämvikten inom det gamla. Man kan knappast begära, att de skulle handlat annorlunda mot en rörelse, hvars berättigande de saknade förutsättningar att förstå. Mot protestanternas anspråk på att tillhöra det romerska kyrkosamfundet ha konfutatorerna lyckats ådagalägga — den rättvisan måste man göra dem — att de själfva och deras motståndare hade mycket litet gemensamt. Därmed var det viktigaste af deras ändamål vunnet. Hvad gjordes mera vittnesbörd behof? Att på allvar debattera frågan, huruvida affällingarna ägt någon befogenhet för sina påståenden eller sitt handlingssätt, hade gifvetvis varit under en ofelbar kyrkas värdighet. Hvad som ytterligare kräfdes var blott en dramatisk effekt för att visa, hurusom kyrkans män ingalunda behöfde stå svarslösa, d. v. s. för att markera deras styrka och öfverlägsenhet. I detta afseende kunna konfutatorerna sägas ha utnyttjat de möjligheter, som stodo till deras disposition med både omsorg och talang under klart medvetande af de fasta stödjepunkter, som deras kyrka kunde bjuda. Deras ställning var ingalunda lätt. Ett planmässigt arbete försvårades genom hänsyn till den världsliga makten. Mycket, som under andra omständigheter skulle haft sin gifna plats i katolikernas försvar, måste därigenom uteslutas. Men äfven inom den så sammanträngda ramen ha författarna rört sig med en målmedvetenhet och en fyndighet, som icke får underskattas. Visserligen får man icke vänta att finna några försök att tränga djupare ned i religionens och människolifvets väsen. De ha begränsat sin uppgift till att behandla motståndarnas bekännelse punkt för punkt. Det är detta framställningssätt, som meddelar sin färg åt konfutationen i dess helhet. Trots sina stora nackdelar har

det förtjänsten af en viss öfverskådlighet och enkelhet. Själfva »vederläggningen» tillgår i hufvudsak så, att man fastslår, hurusom kyrkan i det afseende, diskussionen för tillfället gäller, lär något helt annat, hurusom skriften i den tolkning, kyrkan ger den, utgör ett stöd för kyrkans lära, och hur hon i de flesta fall kan åberopa sig på en långvarig tradition. Att mycket, kanske det mesta af hvad som så åstadkoms, ter sig osympatiskt för en protestant, behöfver ej hindra det erkännandet, att katolikerna i många afseenden kunde ha skäl att betrakta det gjorda arbetet med belåtenhet. Om man också hade rört sig på skilda plan, så hade det likväl blifvit fastslaget, att för det konservativa partiet var en skrift sådan som Augustana med den rörelse, den hade bakom sig, absolut oantaglig. Och hvad man än må ha för tankar om konfutationens innehåll — formellt taget, är den i många fall sådan, att den knappast kan vederläggas.

Men till detta inskränker sig också så godt som hela dess öfverlägsenhet. Och att söka hejda en lefvande verklighet med den blotta formen är något, som alltid straffar sig själf förr eller senare. Häri låg Augsburgerförfattarnas stora felgrepp. Därvid bör dock en sak ihågkommas. Hvad de ville försvara, var ingalunda till den grad torftigt, till den grad oordnadt eller blottadt på inre sammanhang, som det framträder i konfutationen. De utdrag ur 1500-talets förtridentinsk-katolska litteratur, som vi i det föregående meddelat, torde väl trots sin ofullständighet tillfyllest visa, att de stora teologiska problemen, sådana de lefde kvar i den ifrågavarande generationens medvetande, icke helt och hållet förlorat hvarje spår af samband med den religiösa utveckling, under hvars inflytande de en gång formats, att man trots allt detaljarbete, tillkommet under inverkan af en ofta andelös skolastik, icke fullständigt saknade sinne för betydelsen af att återföra de respektive leden på en religiös utgångspunkt, att de förefintliga formlerna ännu ägde kvar så mycket verklig aktualitet, att de i viss mån kunde tjänstgöra såsom bärare af ett religiöst innehåll, såsom uttryck för en personligt religiös öfvertygelse. Om konfutationen reduceras till, hvad den verkligen är, ett försök att bemöta C. A. punkt för punkt, torde den, efter hvad vi förut sökt uppvisa, icke böra betraktas såsom alldeles förfelad. Men det var, såsom vi också påpekat, författarnas olycka, att de vid det ifrågavarande tillfället

så godt som uteslutande koncentrerade sig på detaljarbete utan känsla af, att religionen och den kristna tron till sitt väsen äro odelbara storheter, hvilka lika litet som personligheten själf låta sig byggas upp blott och bart genom att helt löst foga det ena momentet till det andra. Därför är katolikernas vederläggning så oerhördt underlägsen icke blott C. A., utan äfven hvad deras egna meningsfränder samtidigt eller omedelbart förut hade åstadkommit; den skiljer sig t. o. m. i många fall ofördelaktigt från sina upphofsmäns eget föregående författarskap. Med denna sista omständighet sammanhänger ganska nära en annan, nämligen den, att konfutatorerna ingalunda stodo isolerade, utan tvärtom befunno sig i rapport med det bästa, som samtiden kunde bjuda af teologisk produktion. Catholica Responsio hänvisar, såsom förut nämnts, uttryckligen på Fishers »Confutatio», liksom Eck i sina Loci hänvisar bl. a. till Caspar Schatzgeier. Plitt har visat, att Rochesterbiskopens arbete i många afseenden bildar underlaget för en så sympatisk skrift som Bertholds »tyska teologi», och Stange anser det för egen del otroligt, att icke den »tyska teologien» i sin ordning fått tjänstgöra som en af hjälpkällorna vid affattandet af konfutationen. Säkert är, att man på sina ställen förefinner en öfverensstämmelse, som omöjligt kan vara tillfällig, vare sig den nu beror på, att Berthold användts som förebild, eller på att båda hämtat ur en tredje gemensam källa. De nu nämnda skrifterna äro naturligtvis långt ifrån de enda, af hvilka ett inflytande direkt eller indirekt kan konstateras. I allmänhet stå konfutatorerna i en stor tacksamhetsskuld till öfriga samtidiga teologiska författare. Detta beroendeförhållande torde med ledning af den samling citat, vi ofvan anfört, kunna närmare preciseras på följande sätt:

1) Den teologiska ståndpunkt, den religiösa uppfattning, som kännetecknar reformationstidehvarfvets katolska litteratur, återfinnes i stort sedt till sina grunddrag oförändrad i konfutationen. Dåtidens dogmatik har till nästan alla delar bildat underlaget, om också dess inflytande på grund af framställningens korthet i många fall endast indirekt kan påvisas.

2) På vissa punkter, t. ex. vid behandlingen af sådana frågor som fides implicita, attritio, celibatet, ha konfutatorerna till följd af de yttre omständigheterna sett sig tvungna till en större för-

siktighet, hvarigenom de på sitt sätt frångått den i öfriga skrifter icke så sällan framträdande vulgärkatolska uppfattningen.

3) Till sist finner man — och sådana fall äro de ojämförligt talrikaste — huru det, de i vederläggningen sökt försvara, visserligen på ett fullt organiskt sätt kunnat ingå i och assimileras med den tidens religiösa medvetande, men likväl i konfutationen kommit att framstå såsom någonting konstladt, liflöst och mekaniskt. Omständigheterna häntyda på, att felet i sådana fall icke närmast är att söka i författarnas egen religiösa uppfattning, utan i deras oförmåga att omedelbart anpassa sig efter den form, som indirekt påtvangs dem af deras motståndare, hvarvid gifvetvis också bristen på tillräcklig tid utöfvat ett menligt inflytande.

Konfutatorerna hålla sig i allmänhet strängt inom den af deras närmaste föregångare utstakade ramen, men de ha ej lyckats utfylla taflan med några lefvande färger; deras teknik gör intryck af något sterilt och mekaniskt. Det, som de åstadkommit, stod i full samklang med tidens religiösa uppfattning, det hade till alla delar sin rot och sitt upphof därinom, men med sina många oordnade och osammanhängande detaljer lämpade det sig icke till ett adekvat uttryck för en helgjuten religiös lifsåskådning. Deras tänkande har visserligen varit bestämdt af en lefvande, organisk verklighet, men denna verklighet var icke i första hand den katolska religionen, utan den katolska kyrkan. Visserligen är det ej svårt att spåra impulser äfven från andra håll. Reformationstidens katolicism var faktiskt ingalunda fullständigt blottad på möjligheter att erbjuda sina bekännare näring till en personlig uppbyggelse, och det har säkerligen varit i mångt och mycket detta, som bidrog till att hålla de påfliga teologerna kvar i deras öfvertygelse och drifva fram deras svarsskrift. Men de saknade den inre kraft, som var erforderlig för att under nya former sammanbinda alla dessa spridda delar till ett enda helt. I anslutning till C. A. ha de ej förmått beskrifva kyrkans tro och allt hvad de uppleft under hennes hägn, annat än såsom ett andefattigt och förkrympt styckeverk.

Här är ej tillfället till något försök att skipa rättvisa mellan de båda riktningar, hvilka så skarpt bröto sig mot hvarandra — det nya, som dref sina bekännare oemotståndligt framåt, som behärskade allt deras görande och låtande, och det

gamla, hvaråt konfutatorerna icke ens förmådde gifva något verkligt uttryck. I det afseendet är de 4 senaste århundradenas historia bevis nog. De katolska försvararne sågo i det, som de skulle vederlägga, den rena inkarnerade ondskan, något hvaraf endast gudlöshet och fördärf kunde bli resultatet. Den följande utvecklingen har fullständigt jäfvat dessa anklagelser. Därmed har också konfutationen fått sitt bästa svar. Men striden i Augsburg afslutades som bekant icke med den skickligt arrangerade episod, som utspelades den 3:dje Augusti. I ett afscende har konfutationen verkligen haft en mycket stor betydelse; det var närmast den, som dref fram Melanchtons apologi. Såsom en afslutning på vår framställning torde det böra nämnas något om det förhållande, hvari dessa båda skrifter stå till hvarandra. Melanchton är i viss mån en bekräftelse på, att hans motståndare hade rätt, när de anlade sitt första försvar efter en relativt vidlyftig måttstock. Man behöfver icke gå långt i sin jämförelse för att finna, att han har begagnat sig af precis samma taktik. Vid sitt försök att gendrifva konfutationen går han långt utöfver dess egna gränser; det förefaller t. o. m., som om han i vissa fall, t. ex. i den 2:dra artikeln om rättfärdiggörelsen, icke alltid fullt träffat den för de katolska teologerna egendomliga ståndpunkten. Har han därmed begått en orättvisa eller ett fel? Säkerligen icke. Man kan nog med tämligen stor visshet antaga, att den gröfre form af katolicism, mot hvilken han här riktar sig, ute i församlingarna visat sig såsom en väl så fruktansvärd makt, hvars fördärfliga verkningar tidt och ofta mötte det evangeliska prästerskapet vid dess verksamhet. Apologien är — om jag ser rätt — närmast en protest mot vulgärkatolicismen; därför är den icke formad efter Confutatio Pontificia på samma sätt som denna efter C. A. Men mellan de olika schatteringarna inom den gamla kyrkans tro rådde strängt taget endast en gradskillnad, den ena strömningen stod i ett alldeles påtagligt beroendeförhållande till den andra. Däraf betingades också Melanchtons svar; det är en protest mot vulgärkatolicismen, *för så vidt denna leder sitt ursprung från den lära, som kyrkans officiella representanter offentligen togo i sitt skydd.* En officiell urkund af sådant slag hade man i konfutationen; andra och ännu mycket fullständigare källor stodo att finna inom den äldre medeltida dogmatiken. Apologien är, i stort sedt, bestämd af dem alla; där-

vid är det lätt förklarligt, att ett eller annat af Augsburgerförfattarnas inkast lämnats obesvaradt, liksom att åtskilliga punkter ha blifvit utförda på ett sätt, som man icke känner igen från konfutationen. Melanchton möter nog icke heller alltid sina motståndare på deras egen mark. Deras resonemang är, såsom vi sett, ofta spunnet ut i abstraktioner och garderadt med kyrkans auktoritet på ett sätt, som gör det formellt taget oåtkomligt. Och i ett mycket viktigt afseende är Apologien rent af att betrakta såsom antikverad. Hela det parti, som i konfutationen grupperas kring försvaret af de katolska hierarkiska kyrkliga ordningarna och deras bibehållande, står principiellt sedt oemotsagdt. En och annan ansats till kritik ändrar ej detta förhållande. Hvad katolikerna här kräfde har ej betecknats såsom oförenligt med en evangelisk uppfattning. Det är samma drag, vi förut iakttagit i C. A., som här går igen. Melanchtons lära om kyrkan är fortfarande en reproduktion efter den yttre verkligheten, ej något program. För våra ögon kan visserligen ett sådant reformatorns beroende af tröghetslagen te sig som en inkonsekvens, men hvad som ger Apologien dess betydelse, är just, att dess författare alltigenom har följt upplefvelsens och det organiska sammanhangets väg, icke abstraktionernas. Den är i besittning af samma öfverlägsenhet i förhållande till vederläggningen, som verkligheten äger gentemot abstraktionen, — som tillkommer det personliga och individuella gentemot det uppkonstruerade. Denna motsats är dock icke ny för Apologien. Vi ha funnit den redan förut vid behandlingen af Augustana. Och strängt taget är den, från en sida sedt, ett uttryck för hela differensen mellan katolicism och protestantism. Det är ej brist på teologisk lärdom eller vetenskaplig begåfning, kanske i viss mening ej ens på verklig fromhet, som hindrat den gamla lärans representanter att tränga ned till botten af problemen och på samma sätt som deras motståndare ställa allt »sub specie aeternitatis». Orsaken berodde snarare på det opersonliga, mekaniska och konstlade i deras uppfattning — därpå, att de råkat in under en tvångstanke, en passionerad hängifvenhet för kyrkan och dennas ordningar, hvilken så godt som fullständigt betagit dem möjligheten att se klart och naturligt på lifvet själf. Det var kyrkan, som skulle skyddas, kyrkan, som gaf dem vapen i händerna, men också kyrkan, som förtog all verkan däraf. Därigenom förklaras den

likgiltighet och den lättvindighet, med hvilken man kunde visa ifrån sig allt det, som bjudits i och genom reformationen, sådant som för oss står fram som lifsvillkor för individens andliga lif; däri ligger förklaringen till, att den skrift, som uppträdde med anspråk på att vara uttryck för ett ofelbart religiöst system, kom att så godt som fullständigt sakna hvarje spår af eller åtminstone hvarje djupare intresse för verklig religion. Men däri ligger också en antydan om, att man för att göra katolikerna rättvisa måste se deras protest mot bakgrunden af den historiska verklighet, ur hvilken den vuxit fram.

Vår framställning torde dock ha visat, att man, äfven om man söker värdera de gjorda ansträngningarna efter förtjänst, icke riskerar att måla i ljusa färger. Det ligger någonting tragiskt i detta alltigenom ofruktbara arbetes historia. Kristenhetens öfverhufvud hade uppbådat 20 af sina lydigaste, trognaste och mest stridbare tjänare till att värna om deras gamla tro. De ha gått till striden, rustade för sitt värf som få andra, och satt in alla krafter på ett afgörande; de ha t. o. m. företagit ett angrepp, hvars betydelse ej får underskattas, och ur katolsk synpunkt kunna de nog sägas ha åstadkommit en i formellt afseende bindande skrift. Men förgäfves. Motståndarna ha de icke förmått tillfoga någon skada, och ser man på utvecklingen inom deras eget kyrkosamfund, så kan Confutatio Pontificia utan öfverdrift sägas blott ha spelat rollen af en oskrifven bok.

Innehållsförteckning.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT. N. F. AFD. 1. Bd 2. Nr 4.

PRÉOCCUPATIONS DE PÉTRARQUE

1359—1369

ATTESTÉES PAR VAT. LAT. 3196 FOL. 1 & 2.

PAR

FR. WULFF

Avec *Fac-similé* du fol. 2 recto

LUND 1907
IMPRIMERIE HÅKAN OHLSSON

I

Contenu des deux premiers feuillets actuels du ms. Vat. 3196.

Attiré de temps en temps par les inappréciables *abbozzi* autographes de Pétrarque, je ferai ici encore une tentative de rendre compte du premier feuillet double, fol. 1 et 2, du Vat. lat. 3196, dont j'ai déjà parlé plus d'une fois[1]. La question est loin d'être vidée, et ces précieux feuillets menacent ruine.

Je suppose toujours qu'on a devant les yeux les *facsimilés* bien connus publiés par MM. Monaci, Salvo Cozzo, De Nolhac, Modigliani, ainsi que les travaux de M. Carl Appel[2] et du regretté Mussafia[3]. L'édition de Mestica (1896) est utile, mais quelquefois insuffisante, et celle de Carducci & Ferrari (1899) n'est, par rapport aux lectures autographes, qu'une mauvaise reproduction de celle-là. L'emploi, au delà de XXX, des chiffres romains rend l'usage de ces deux éditions, de même que la belle édition de M. Salvo Cozzo (Firenze 1904), très peu commode, tandis que le texte et les notes de M. Ettore Modigliani (Rome 1904) m'ont rendu de bons services. J'ai aussi tiré parti des intelligentes recherches de M. Nino Quarta[4], et je tiendrai compte du récent

[1] P. ex. La canzone *Che debb'io* (1901), Les sonnets *Almo sol, Sí come, Stiamo* (1902); cf. *En svensk Petrarcabok till Jubelfästen,* Stockholm, Kungl. Boktr., (1905—6), auquel je renvoie une fois pour toutes mes lecteurs scandinaves. — Cf. *Quelques ballatas* dans *Mél. Chabareau.*

[2] *Entwickelung* etc., Halle, Niemeyer, 1891.

[3] *Dei codici* etc., Wiener-Academie 1900 (*Denkschr.* 46, 6).

[4] *Studi sul testo* etc., Napoli, Muca, 1902. On désirerait avoir une nouvelle édition de cette utile publication, avec correction des fautes d'imprimerie qui la déparent. — Encore: *Rass. critica* etc. XII (1907) p. 59.

article de M. Mascetta Caracci [1], dont cependant, cette fois, je ne partage pas l'opinion: j'admets volontiers, avec mon savant ami, que le Pétrarque du *Canzoniere* n'a jamais chanté *pro exercitio*, et très rarement *a freddo*. Mais le vieux Pétrarque a toujours vécu avec les morts autant qu'avec les vivants. Et dès 1366—68 il a de préférence vécu avec sa jeunesse passée, avec sa *Laurete*. Je soutiens qu'il a chanté, entre 1366 et 1374, un grand nombre de ses plus belles, de ses plus vives, de ses plus touchantes poésies *in vita di Madonna Laura*. Évitant, comme toujours, la polémique, je ne ferai que soumettre à la discussion quelques-unes des pièces en litige. Je les ai du reste annoncées il y a longtemps. Pas n'est besoin de dire que je corrigerai ici, autant que possible, telle donnée moins vraisemblable de mon livre suédois [2].

Le fol. 1 recto.

La date *.1366. sabato an*[te lu]*cem . decembris .5.* que Pétrarque a écrite dans le coin droit supérieur de cette »première page» actuelle, désigne le matin même où, sans doute à Pavie, le poète allait exécuter, dans quelque but bien spécial, une belle copie d'un pauvre vieux sonnet de Sennuccio del Bene, le »fidèle» de Pétrarque et d'Amour qui gisait dans sa tombe depuis la mi-novembre 1349. Pétrarque avait daté, d'une façon analogue, le fol. 9 r. le *4 nov. 1336*, et le fol. 16 r. le *16 nov. 1337* [3]. Notre première page, et au moins la première pièce du verso, me font toujours l'effet d'une de ces belles copies exécutées pour complaire à quelque ami, p. ex. Boccace. Cette fois l'ami était probablement des vrais intimes. Quoi de plus naturel que ce que Boccace, qui sans doute a pu tirer, dès 1359, une copie du recueil *Chig. 176 [4], ait voulu posséder les intéressants

---

[1] *Sulle pretese rime prepostere* etc., Zs. f. R. Phil. 1907, p. 36.

[2] *En svensk Petrarcabok.* J'en prépare un résumé.

[3] J'ai suivi partout l'ancienne numérotation (de Fulvio Orsini? † 1600). — Cette dernière date semble avoir été coupée dernièrement et ne se voit plus. Cf. Quarta, *Studi* p. 56; et p. 60, où il faut lire (l. 3): In un *mese*, 16/11—25/12 1337 (pour nous).

[4] C'est ainsi que je désigne, avec M. Quarta, l'antigraphe du ms. Chig. L. V. 176, lequel directement ou indirectement revient à la main de Boccace(?).

sonnets dont il s'agit? Il est remarquable que la canz. *I'vo pensando* (composée en 1350?), le son. *Aspro core* (janv. et sept. 1350?) et le son. *Signor mio caro* (1350—55?) se trouvent déplacés[1] de la même manière dans le *Chig. 176 et le Vat. 3195 sur parchemin: l'arrangement qu'on trouve encore aujourd'hui dans le recueil »définitif» (de fait, non de raison) du Vat. 3195 n'est qu'une répétition à la hâte d'après le recueil vu et copié (?) par Boccace en 1359. Je crois en effet que Giovanni Malpaghini exécutait, à la hâte et simultanément, l'hiver de 1366—67 (ou peut-être plutôt entre la mi-février et la mi-avril 1367) les deux parties *In vita* et *In morte* non-autographes[2].

Ce premier feuillet double 1—2 offre de nombreuses ratures au grattoir. N'est-ce pas un petit indice extérieur de ce que Pétrarque le destinait d'abord à la lecture d'une personne qui ne devrait pas voir ses *pentimenti*, ses hésitations? Voici le contenu fort intéressant du premier *recto* solennel, transcrit probablement à Pavie, dès le 5 décembre 1366.

Pétrarque transcrit d'abord le premier vers du son. *Signor mio caro*, et met là-dessous cette rubrique, à coup sûr inexacte, du sonnet de Sennuccio qui suit: *Responsio Sennucij nostri*[3]. Tout

et qui représente la première édition du *Canzoniere*, transcrite et achevée entre les années 1356 et 1360. Voy. ci-dessous p. 19, et *Studi* p. 83.

[1] En tête des pièces *in morte*, avant le son. *Oimè* et après les feuillets 50—52 du Vat. 3195 laissés en blanc, jusqu'à nouvel ordre. C'est que Pétrarque avait l'intention, de nouveau, vers le début de l'année 1367, d'ajouter un nombre de pièces à la fin des compositions *in vita;* mais encore il ne savait pas — et pour cause — quelle place définitive conviendrait à ces trois compositions, notamment aux deux sonnets »postiches» *Aspro* et *Signor*. Cf. Quarta, *Studi* p. 102.

[2] Il quitta Pétrarque, pour toujours, au plus tôt l'été (juillet?) 1368, — voy. à la partie chronologique, plus loin.

[3] Ce *nostri* fait croire que cette copie est adressée à un ami qui avait aussi connu Sennuccio. En 1359 Pétrarque nous avertit (ou avertit Boccace?) qu'il a envoyé de telles copies. Cf. Quarta, *Studi* p. 66. Ainsi fol. 5 r.: »Habet d. Bernardus [son. *Ponmi* et *O d'ardente*] 9 avril 13[59]», et »Habet Lelius» [*O d'ardente*]; fol. 5 v.: »Hunc (?) [son. *In qual*] dedi Iacobo Ferrariensi portandum Tomasio ꝛc. 1359 octobr. 18»; fol. 4 r.: »Habet Thomasius» [son. *Le stelle*]; »Habet d. Fridericus» [son. *Dal bel*]; fol. 4 v.: »Domino Carrariensi [son. *Quella che'l giovenil*] qui eum abstulerat»; fol. 3 v.: »Hos duos [son. *Quanta invidia* et *Amor che meco*] misi Tomasio, simul cum illo *In qual parte* rescripto supra, et d. Bernardus habet hos. 2. tantum», »Habet Lelius» [*Amor che meco*]; fol. 3 r.: »Habet Lelius» [son. *Quand'io mi*]. — Dès

porte à croire que les vieilles éditions savaient mieux: c'est plutôt le son. *Signor mio* qui est la *responsio*, une assez tardive réponse (1350—55?), au sonnet *Oltre l'usato.* On peut s'étonner que Pétrarque ait voulu conserver et divulguer le sonnet *Oltre l'usato* si aimable, mais si sévère, si intime, si peu complaisant pour Pétrarque. Je crois que le sonnet était déjà divulgué, malgré Pétrarque — témoin les variantes des éditions —, et si Pétrarque ne pouvait refuser de contenter l'ami, que ce fût Boccace ou un autre qui le demandait, Pétrarque a visiblement fait une tentative pour rendre, à la hâte!, ce remarquable sonnet *Oltre* inoffensif. C'est ainsi que j'ose admettre, comme un fait, que le deuxième vers de ce sonnet a été grossièrement modifié par Pétrarque lui-même: là où notre fol. 1 r. donne *ai*, écrit de la main de Pétrarque le 5 décembre 1366, Sennuccio a sans aucun doute écrit (le 23 juin 1337? et non point en »1345») *auete*, au pluriel, comme au v. 10 *uederui* et au v. 13 *potreste.* Je suppose que Sennuccio avait écrit *Lo Laur*[*o au*]*ete*, avec le jeu de mots ordinaire sur *Laurete*, et que Pétrarque a eu soin d'éliminer toute allusion à sa Laure ici; je suis loin de qualifier de »falsification» cette *pia fraus.* Voici comment je propose de restituer et de comprendre le sonnet que Sennuccio envoyait à Pétrarque, d'Avignon ou de L'Isle-sur-Sorgue, la Saint-Jean 1337 — cinquième anniversaire depuis la *vigilia di S. Giovanni* passée par Pétrarque à Cologne (en **1332**)[1] — afin de le persuader de revenir (de Rome?)[2] à son seigneur, Giovanni Colonna,

son temps il circulait donc une quantité de pièces autographes détachées de son *scartafaccio.* — Notons encore, à l'excuse de Pétrarque, que »responsio» peut aussi être employée dans la simple signification de »sonnet correspondant», et c'est ainsi que Pétrarque écrit, à côté du son. *Quanta invidia* (fol. 3 »verso», mais c'était une fois 3 recto, voy. Quarta *ib.* p. 66 et 69), »*Responsio supra*», c'est à dire dans un feuillet précédent, perdu pour nous.

[1] J'accepte la date rectifiée de M. Lo Parco, *Gio. stor.* 1906, p. 36.

[2] Selon mon opinion (voy. *En svensk Petrarcabok* p. 279—281 et 285—290), Pétrarque écrivait à Rome, mars—juillet 1337, non seulement les sonnets *Movesi, L'aspetto* (regardez-le!), *Padre*, mais aussi une espèce de »réponse», le son. *Quand'io v'odo*, au sonnet de Sennuccio. Le son. *Signor* a été fait plus tard, soit en 1350—51, soit vers 1356. Je ne doute pas qu'il ne soit »postiche», c'est à dire une *Nachdichtung* en l'honneur du cardinal. Je trouve doublement inacceptable que Sennuccio ait composé un sonnet de réponse, sur les mêmes rimes, en 1337 ou 1345, et que Pétrarque ait fait

et à Laure, affligée et abandonnée depuis la fin de décembre 1336 (»1337» pour Pétrarque, son premier jour de l'an étant le 25 décembre):

Oltre l'usato modo si rigira
Lo [Lauro *avete*][1] qui, dou'io or seggio:
[Ed è] piú attenta, ʒ com piú la riueggio
Di qui in qui con gli occhi fiso mira.
ʒ parmi omai ch'un dolor misto d'ira
L'affligga tanto che tacer nol deggio.
Onde dall' atto suo io ui richeggio,
Ch'esso mi ditta che troppo martira.
E'l Signor nostro in desir sempre abonna
Di uederuj seder nelli suoi scannj,
E'n atti ʒ in parlar questo distinsi.
Mei fondata di luj trouar colonna
Non potreste in cinqu'altri San-Giovanni,
La cui uigilia a scriuer mi sospinsi.

* *
*

Suit le vieux sonnet *Se le parti del corpo* (cf. plus loin p. 60), sonnet que l'évêque Giacomo Colonna avait envoyé(?) à Pétrarque à l'occasion de la couronne de laurier obtenue sur le Capitole le 8 avril 1341. L'évêque mourut au mois de septembre 1341, et ce n'est que 25 ans plus tard que Pétrarque écrit, sur notre feuillet, sa réponse[2] (composée naguère?) sur les mêmes rimes, en l'honneur de son cher évêque de Lombez:

---

son sonnet *Signor* en 1345, époque où Sennuccio n'avait plus le cardinal pour seigneur et où il habitait Florence depuis des années. Mais Pétrarque voulait faire oublier qu'en novembre 1347 il se »divorçait» du cardinal brusquement et cruellement.

[1] Pétrarque écrit ici *lauro* avec une minuscule, contre son habitude, et change *Lauro avete* (selon moi) en *verde lauro ai.* Sans doute il eût aimé mieux supprimer ce sonnet, mais les variantes des éditions attestent qu'il était divulgué. Cf. la fin de la lettre contemporaine *Anno exacto*, Fam. XXIII, 19, ($13^{28}/_{10}65$) et XXII, 8 *Diu* (avril? 1363).

[2] Remarquons la correction *Tagliaron mai chi* que Pétrarque écrit à la marge droite pour le v. 7 du sonnet de l'évêque, correction qu'il a eu soin d'écrire aussi dans le texte, sur une rature. Si Pétrarque a pu corriger le texte de l'évêque, il a pu altérer aussi celui du pauvre Sennuccio; car il n'a sans doute pas écrit ceci de mémoire. Cf. à la partie chronologique.

Responsio mea sera valde.

1. Mai non uedranno le mie luci, asciutte,
2. Con le parti de l'a n i m o tranquille,
3. Quelle note oue Amor par che sfauille
4. ʒ Pietà di sua man l'abbia construtte:
5. Spirto, già inuicto a le terrene lutte,
6. Ch'or su dal ciel tanta dolceçça stille
7. Ch'a lo stil onde Morte dipartille
8. Le disusate[1] rime ai ricondutte!

Va- 9. O, diletto ʒ riposto mio tesoro!
10. Di mie tenere frondi, or, qual pianeta
11. T'inuidiò 'l frutto ʒ piú saldo lauoro? -cat.
12. Ch'innançi tempo mi t'asconde ʒ uieta,
13. Che col cor ueggio ʒ con la lingua honoro.
14. E'n te, dolce sospir, l'alma s'acqueta.

Les vv. 9 et 12 — entre *mio* et *tesoro*, entre *mi* et *t'asconde* — montrent des ratures, ce qui prouve qu'il croyait encore pouvoir regarder ce feuillet comme une belle copie. Mais il trouve que les trois vers 9—11 ont besoin d'une forte correction, il les renferme de son **va - cat** énergique, et il écrit au bas de la page 1 r. ceci, avec une réclame = répétée:

9. Di mie tenere frondi altro lauoro
10. Credea mostrarti, ʒ qual fiero (pin) pianeta
11. (Ne 'nuidiò l'un a l'altro, o mio tesoro) Ne'nuidiò inseme,
o (caro) mio (caro) nobil tesoro?

Dans le Vat. 3195, le parchemin, il écrit *fero* au v. 10, et *nobil tesoro* se trouve sur rature. A-t-il essayé *caro* devant *tesoro* encore une fois?

Avec le verso, le feuillet semble changer de caractère. L'écriture du premier sonnet est cependant encore très spacieuse.

Le fol. 1 verso.

Nous y lisons d'abord deux rédactions de l'important sonnet *Almo sol*, écrites d'une même encre, et, notez-le bien, c'est la

[1] Dans le Vat. 3195 l'*s* a été raturée et changée en *i*: *disuiate*. Voy. l'éd. de Modigliani. La lecture *disusate* nous fournit l'intéressante confirmation du fait qu'avec l'année 1366—67 précisément Pétrarque retourne sérieusement à ses *rerum vulgarium fragmenta*. Évidemment c'est par une sorte de reconnaissance vers l'évêque qu'il a inséré ce sonnet *Mai non uedranno* dans le Vat. 3195, entre *È questo* et *Standomi*, l'un et l'autre également »nachgedichtet«.

même encre rougeâtre[1] dont Giovanni Malpaghini a écrit (entre janvier et avril 1367?), les deux premières parties du Vat. 3195. Les grattures sont assez nombreuses encore. Il est difficile de comprendre pourquoi Pétrarque a commencé la seconde copie, si ce n'est pour faciliter le travail au copiste. C'est en effet le seul sonnet de ces feuillets 1—2 que Malpaghini ait transcrit sur le parchemin (fol. 38 r.; Modigl. n° 188 *in vita*), et il n'a plus transcrit que deux *in vita*, *Passa* et *Una candida*. C'est à côté du son. *Almo* que Pétrarque a écrit: *Tr. per .Io.*[2] Vers la mi-avril 1367, Malpaghini refuse de copier plus:[3] il s'ennuyait. Probablement il était surmené. Je tâcherai de décider plus loin si ce sont les poésies »postiches» du maître ou bien le mauvais latin de Léonce Pilate qui le rebutaient.

Le son. **Almo sol.**

Ce sonnet a pour moi une importance particulière, et je le reproduis ici de nouveau, tout en renvoyant à mon étude de 1902[4].

Première copie autographe (entre décembre 1366 et avril 1367):

1. Almo sol! Quella luce ch'io sola amo —
2. Tu prima amasti — al suo fido soggiorno
3. Viuesi or, sença par poi che L'addorno
4. Suo male[5] ʒ nostro uide in prima Adamo.
5. Stiamo a uederla! Al suo ([nome io] richiamo) (amor [ti ri]) amor ti richiamo,
6. Che già seguisti, or fuggi! ʒ fai d'intorno

[1] Quarta, *Studi*, p. 74.

[2] Là où je lisais en outre un *.M.*[alpaghini], M. Quarta prétend lire parfaitement un *.X.* romain, voy. *Studi* p. 72. J'avoue que l'initiale *.M.* aurait pu et dû s'écrire à côté de *Io.* — M. Vatasso lit *.Y.* = le chiffre »23»!

[3] Il a certainement repris la plume docilement plus tard, mais je ne pense pas qu'après sa révolte Pétrarque lui ait confié ses chères *nugellas* italiennes. »Nihil enim sibi iam, nihil moribus suis fido», écrit-il le 11 juillet (1367? 1368?) *Sen.* V, 6 *Ille quidem*, éd. Ven. 1501, fol. 4 ii verso. — Les deux derniers sonnets *in morte* copiés simultanément par Malpaghini sont *Tranquillo* et *Al cader* (fol. 62 r., Modigl. n°s 317 et 318). — Pétrarque a daté sa lettre *Sen.* V, 5 *Inter* à Padoue le 22 avril 1367, mais la révolte (»hier») doit avoir eu lieu quelques jours plus tôt. Voy. plus loin.

[4] *Trois sonnets*, dans *Från Filol. Föreningen i Lund* II.

[5] *L'adorno male* n'est point Laure, mais l'arbre séducteur au milieu du jardin du paradis, comparé au *beato loco*, au *soggiorno*, où verdoyait sa *Laurus-Laurea-Laurete* (la *Lauretta* de la *Vita* et du sonnet *Or se' salito* de Boccace!).

7. Ombrare i poggi, ʒ te ne porti il giorno,
8. ʒ fuggendo mi toi quel ch'i' piú bramo:
9. L'ombra che cade da quel [verde] *humil* colle [1]
10. Oue fauilla il mio soaue foco,
11. Oue 'l gran lauro fu picciola uerga,
12. Crescendo, a poco a poco a gli occhi tolle
13. La dolce uista del beato loco
14. Oue 'l mio cor co la sua donna alberga.

Seconde copie:

D'abord il me semble qu'il a écrit ceci:

1. Almo sol! Quella [luce][2] ch'io sola amo —
2. Tu prima amasti — [al suo fido] *or sola al bel* soggiorno
3. [*Stassi*] ʒ sença *pari,* poi che l'addorno
4. Suo male ʒ nostro uide in prima Adamo.

On ne voit pas encore pourquoi il fait cette seconde copie. Cependant. il annule [*Stassi*] *ʒ sença pari* (sic) et, en corrigeant au v. 2 *or sola al bel* en *or al suo bel,* il écrit à la marge: *Stassi a cui par non fu,* ce qui est excellent (et qu'il aurait dû garder!). Après ces corrections, il faut lire:

1. Almo sol! Quella [luce] *fronde* ch'io sola amo —
2. Tu prima amasti — *or al suo bel soggiorno*
3. *Stassi, a cui par non fu,* poi che etc.

Mais il corrige encore, et fortement:

2. Tu prima amasti — or *sola al* bel soggiorno
3. *Verdeggia ʒ senza par,* poi che l'addorno
4. Suo male ʒ nostro uide in prima Adamo:
5. Stiamo [a uederla! Al suo] a *mirar*la! *I' ti pur prego ʒ chiamo,*
6. *O sole! ʒ tu pur* fuggi, ʒ fai d'intorno
7. Ombrare i poggi, ʒ te ne porti il giorno,
8. ʒ fuggendo mi toi quel ch'i' piú bramo!
9. L'ombra che cade da quel humil colle, —
10. Oue fauilla il mio soaue foco,
11. Oue 'l gran lauro fu picciola uerga,

[1] A côté de ce vers il écrit (à cause du *verde* devenu bientôt tautologique) *Att. alterum* (ou: *infra*). Je suis sûr qu'il y a *verde* sous *humil*: il voyait donc la verdure de la colline de Galas. Cf. *Quinci vedea 'l mio bene,* dans le son. *Valle.*

[2] Ce *luce* prouve qu'il pensait à Laure, non pas au laurier seulement; ce n'est qu'après avoir changé *Viuesi* et *Stassi* en *Verdeggia* qu'il gratte *luce* pour y mettre *fronde.*

12. [Cresce a poco a poco ʒ] (Cresce *mentre ch'io parlo e* agli occhi tolle)
Crescendo *mentr'io* parlo, agli occhi ttolle (sic):[1]
13. La dolce uista del beato loco
14. Oue 'l mio cor co la sua donna alberga.

* *

*

Le sonnet *Almo sol* (Modigl. n° 188) nous inviterait, à lui tout seul, à une longue discussion. Bornons-nous à demander si l'espace laissé en blanc par Malpaghini dans le Vat. 3195 (fol. 37 r., n° 179), vers la moitié du mois d'avril 1367 (au plus tard?) n'était pas destiné d'abord à ce sonnet, *Almo.* Il est vrai que plus tard, à coup sûr après avril 1367, des mois plus tard peut-être, Pétrarque y a transcrit de sa main une vieille »réponse en règle», le son. *Geri*, à Gianfigliazzi, je ne saurais dire pourquoi[2]. Soit que le son. *Almo* ne lui parût pas suffisamment corrigé dans ce moment — déjà vers la mi-avril 1367? —, soit plutôt que ce gentil sonnet lui parût digne d'occuper une place d'honneur, »vers la fin» et dans le voisinage du son. *Passa la nave* (n° 189)[3], le sonnet que Malpaghini eut à transcrire après la lacune occupée maintenant par le son. *Geri* (n° 179), c'est, remarquez-le, le son. *Pô, ben po' tu* (n° 180): et je ne puis pas ne pas faire observer que dans le dernier vers de ce sonnet, qui est probablement aussi une récente inspiration commémorative[4], il

[1] Je comprends ici: L'ombra ... tolle ... agli occhi ove (*il loco ove*) fu etc., mi tolle la dolce vista del beato loco etc. — Le Vat. 3195 a un ľ après *colle* au v. 9, et le point ordinaire manque après *tolle* au v. 12.

[2] Il l'a pris au fol. 8 v. du Vat. 3196. M. Quarta suppose, *Studi* p. 90, que c'est pour le son. *L'aura soave* que Pétrarque réservait place ici. Mais ce dernier sonnet fut-il composé avant le printemps 1368? Cf. p. 29.

[3] *Passa* est un beau vieux sonnet de congé, le dernier *in vita* du recueil terminé en 1359.

[4] Voici, avec les n°s de Modigliani, une liste des sonnets *in vita* que Pétrarque n'avait pas admis — et pour cause — dans le recueil des années 1356—59 (= *Chig. 176), mais dont il a voulu orner, dès avant 1367—68, son recueil ›définitif‹ sur parchemin, Vat. 3195: *Quel sempre* (n° 157), *Ove* (n° 158); — *S'i' fussi* (n° 166), *Quando Amor* (n° 167), *Amor mi manda* (n° 168); — *Fera* (n° 174), *Quando mi* (n° 175); — [*Geri*, voy. ci-dessus, n° 179], *Pô* (n° 180), *Amor fra l'erbe* (n° 181), *Amor che'ncende* (n° 182), *Se 'l dolce* (n° 183): c'est à côté du n° 183 que, dans le Vat. 3195, Pétrarque écrit le chiffre numéral *CL*, cent cinquante; notons en passant que Mestica a tort de dire, p. 262, que les deux sonnets *Amor natura* (n° 184) et *Questa fenice* (n° 185) manquent

y a une allusion à ce *dolce soggiorno* de Laure, lequel était pour beaucoup dès le début du son. *Almo*: l'un me semble avoir une fois attiré l'autre.

Je me permettrai ici quelques réflexions préalables, avant de continuer l'exploration du fol. 1 verso.

Depuis janv. 1360, quand son premier recueil venait d'être achevé[1], jusque vers 1365—66 — intervalle où il a perdu un grand nombre de chers amis — le *Canzoniere* occupait une moindre place que les »Triomphes» et certaines œuvres latines[2] dans la pensée de Pétrarque. C'est le souvenir de Giacomo Colonna, mort depuis septembre 1341, qui réveille dans l'âme de l'historien, du philosophe, du théologien presque, la pensée d'un *Canzoniere* définitif, et c'est ce que confirme le sonnet de »réponse en règle» que sa main consacrait, nous l'avons vu, le 5 décembre 1366, aux mânes de l'évêque de Lombez, qui avait été un de ses premiers admirateurs[3]: si bien que, sur la fin de ses jours, 1368—74, il ne veut guère plus chanter que dans la langue chère à sa Laure. Son excellent copiste ravennate, le jeune Malpaghini, n'avait guère mis que deux mois environ (février—

---

au *Chig. 176: ils ont été déplacés seulement (remplacés par les son. *Fera* et *Quando mi*, 174 et 175, voy. Quarta, *ibid.* p. 90); — *Se Virgilio* (n° 186), *Giunto* (n° 187), [**Almo sol**, n° 188, le dernier des neuf ou dix intercalés devant le vieux son. de congé *Passa la nave*]; — enfin *Una candida* (n° 190), le dernier transcrit par Malpaghini au Vat. 3195 et peut-être fraîchement composé, du moins »corrigé» ou »retrouvé». Cette liste-là fournit donc un total de seize sonnets *in vita*, la plupart excellents, non admis dans le recueil achevé vers la fin de l'année 1359. Il y en a, parmi eux, qui sont vieux. Mais j'ose croire, colla pace del caro amico Mascetta, que la plupart sont nouveaux, »nachgefühlt» et »nachgedichtet», comme disent les germains.

[1] Je renvoie à l'utile traité de M. Quarta, *Studi*, p. 60—74, 84, 96, 102. Le premier »registre» de Pétrarque, dont le fol. 11 r. me semble le plus ancien débris, fut commencé en 1335 ou 36; dès 1342—43 il semble avoir formé de nouveaux plans; vers 1351 il veut finir ses *nugellas* à cause des »Triomphes» naissants, mais cela lui est impossible avant 1359.

[2] Trente sonnets (16 *in vita*, 14 *in morte*), soit »retrouvés et corrigés», soit composés, entre les années 1360—66, ce n'est pas beaucoup. Cf. son »changement d'études», *Fam.* XXI, 15 (1352) *Multa; Fam.* XXIV, 1 (**1363** Lo Parco) *Ante hoc*; *Sen.* V, 2 (1364) *Habeo.*

[3] Dans *Sen.* XVI, 1 *Dabis*, écrite à Arquà si tard que le 27 avril **1373**, il dit de Giacomo: »vulgari delectatus stilo, in quo tunc [en 1329] iuveniliter multus eram». Cf. ci-dessus p. 6. Il l'était de nouveau 1366—74! N'oublions pas que l'année 1366—67 était sa 63me.

mars 1367?) à transcrire, de sa main sûre et intelligente, les pièces *in vita* et *in morte* que Pétrarque avait prêtes alors, soit dans le recueil *Chig. 176, soit dans des feuillets semblables à notre fol. 1. Vers la mi-avril, la provision semble avoir manqué: Malpaghini, surmené tantôt, a-t-il eu le temps de s'ennuyer, de s'impatienter, de chômer? Dans l'émouvante première lettre[1] à Donato, qui était l'ancien maître du »garçon», Pétrarque raconte qu'il vient de faire obtenir une prébende ecclésiastique à Malpaghini, lequel s'est peut-être refusé à embrasser l'état des clercs réguliers. Ce jeune homme, auquel Pétrarque avait, je pense, adressé l'épître métrique *Gratulor* (III, 31, dès 1365?), qu'il avait admis à ses *arcanis colloquiis*, qu'il voulait adopter, connaissait, paraît-il, très bien l'âme de son maître: n'a-t-il pas vu avec étonnement l'ardeur nouvelle du grand latiniste pour ses *nugellas*, que Pétrarque avait tant dénigrées? Ne méprisait-il pas ces compositions *prepostere*, ces choses »postiches», ces choses de pure fantaisie, belles, soit, mais factices aux yeux de l'élève qui soupirait après Platon et Homère? Bref, après avoir eu à transcrire sur le parchemin du Vat. 3195, fol. 38 r., la seconde rédaction du sonnet commémoratif si vivant *Almo sol* (n° 188)[2], tel à peu près que nous venons de le lire ci-dessus[3], Malpaghini ne transcrit plus au Canzoniere que trois pièces encore: ce sont le n° 189 *Passa la nave*, pris au *Chig. 176, où ce sonnet était le dernier

[1] *Sen.* V, 5 *Inter vitæ tædia,* datée (pendant une visite pascale?) à Padoue le 22 avril (1367). Le »hier» au début de cette lettre désigne la veille du jour où Pétrarque l'a commencée, mais on voit que la révolte était déjà connue dans la ville, et je crois que c'est deux ou trois jours avant le 22 avril que le »garçon» est venu dire à son maître et bienfaiteur stupéfait: »Nullo iam pacto persuaderi mihi posset ut scriberem . . . Nunquam hercle vel tibi vel cuiquam omnino hominum scribam . . . Perdis operam, non patiar ut me domus habeat in qua nulli usui sim . . . Maior est animus . . . Ire est propositum». — Peut-on voir dans ce remarquable *nulli usui* la répétition impertinente et ironique de quelque légère réprimande de Pétrarque? Ou bien le jeune érudit — il était né vers 1347—48 — voulait-il dire que les *nugellae* pouvaient se contenter d'une main moins docte? . . . Voy. plus loin.

[2] Malpaghini n'a-t-il pas presque vu ici un blasphème dans l'emploi de cette célèbre apostrophe d'Horace: *Alme sol, possis* etc.?

[3] Pétrarque avait écrit par trois fois, *addorno*; Malpaghini préfère *adorno,* ce qui se trouve corrigé de la main du maître au Vat. 3195. Je crois que des graphies comme *addorno, etterno* tendent uniquement à garantir l'auteur contre les copistes futurs.

in vita[1], n° 190 le son. *Una candida,* difficile à comprendre sous plusieurs rapports et peut-être nouvellement composé[2], et n° 318, *in morte,* le son. *Al cader d'una pianta*[3], lequel eût été sans doute admis au recueil *Chig. 176, s'il eût été composé avant 1359: »È anchor chi chiami, e non è chi responda».

* *
*

Je suppose qu'au retour de sa fuite et de ses trois semaines de vagabondage, lequel était fini avant le 19 mai 1367(??), environ, le jeune Malpaghini, avide d'apprendre le grec, a obtenu, vers le 1 juin au plus tôt, le soulagement de travailler sur un texte classique, j'entends la traduction de l'*Iliade* d'Homère en mauvais latin littéral, que Léonce Pilate avait exécutée chez Boccace aux dépens de Pétrarque[4] et dont Boccace venait d'envoyer une copie de sa propre main. C'est à Pavie(?) que Pétrarque séjournait alors. Distrait, chagrin et attristé, Pétrarque se voit, heureusement pour nous, dans la nécessité de mettre au net, de

[1] Voy. ci-dessus, p. 9, la note 3.

[2] Cf. ci-dessus, p. 9, la note 4. Il manque au Vat. 3196 comme au *Chig. 176. Dans un chapitre rejeté de ses »Triomphes», *Stanco già di mirar, non sazio ancora* (Voy. Appel, *Rivista d'Italia* 1904, p. 63; *Die Triumphe,* p. 41 etc.), Pétrarque avait employé le vers initial qu'on vient de lire. N'est-ce pas ce vers que — comme il a fait avec un grand nombre de vers rejetés, p. ex. après avoir exclu l'admirable chap. *La notte che seguí* — Pétrarque a utilisé dans le v. 13 du son. *Una candida*: Gli occhi miei, stanchi di mirar, non sazi? Par contraste, il avait écrit (en 1365? avant oct. 1368) dans la 1re strophe de la canz. *Standomi,* v. 3: Era sol di mirar quasi già stanco; et bien plus tard, vers 1373—74, dans un de ses derniers sonnets *Morte à spento* (n° 363)359), il dira en soupirant: Torno stanco di viver, non che sazio! Pour l'explication du sonnet *Una candida,* cf. Mascetta, *Il Canzoniere* etc. (1895), p. 327. Mais *Caddi nell'acqua* ne signifie probablement pas les pleurs. Pourrait-on y chercher une allusion à la légende de Saint Martin? (voy. Wulff & Walberg, *Les vers de la Mort,* d'Hélinant, str. 12); veut-il dire: »Je fus perdu par manque de foi»?

[3] Sonnet, sans aucun doute, récent. »L'altra pianta» que Amour, Calliope et Euterpe veulent qu'il chante c'est naturellement les souvenirs de sa jeunesse et de Laure, ravivés, et pour toujours, par le vieux sonnet de son cher Giacomo Colonna, *Se le parti del corpo mio distrutte*; cf. »la forma miglior» dont parle le sonnet *I dí miei* (n° 319), qui suit immédiatement et est le premier autographe au Vat. 3195.

[4] Voy. ci-dessous, à la partie chronologique p. 63.

sa propre main, les poésies, vieilles ou nouvelles, dont il voulait encore orner son Canzoniere. Ce sont les premières bonnes copies de cette espèce qu'il a écrites sur le reste du fol. 1 verso de notre Vat. 3196. Avec le premier de ces sonnets, l'écriture y devient serrée et très fine. C'est un douloureux sonnet *in morte*[1]:

Le son. **I dí miei.**

1. I dí miei, piú leggieri (*sic*) che nesun ceruo,
2. Fuggir come ombra, ʒ non uider piú bene
3. Ch'un batter d'occhio, ʒ poche hore serene,
4. Ch'amare ʒ dolci ne la mente seruo.
5. Misero mondo, instabile ʒ proteruo!
6. Del tutto è cieco[2] chi 'n te pon sua spene:
7. Ché 'n te mi fu 'l cor tolto, — ʒ or se 'l tene
8. Tal, ch'è già terra (ʒ non giunge osso a neruo *uel*:) non stretta con neruo![3]
9. Ma la forma miglior[4] che uiue anchora
10. ʒ viurà sempre, su nel'alto cielo
11. Di sue belleçç e ognior piú m'innamora:
12. ʒ vo, sol in pensar, cangiando il pelo,
13. Qual ella è oggi, e'n qual parte dimora,
14. Qual a uedere il suo leggiadro uelo.

Suit le premier sonnet autographe *in vita* (Modigl. n° 191) du Vat. 3195:

Le son. **Sí come.**[5]

Voici d'abord les deux quatrains, à travers les corrections ultérieures, dans leur première rédaction, du moins tels qu'il a

[1] Fol. 62 du Vat. 3195, n° 319; fol. 1 v. du Vat. 3196. — On se demande toujours pourquoi Pétrarque a gardé notre fol. 1, s'il ne le destinait pas soit à Boccace, soit à quelque autre admirateur, soit . . . à la Postérité. On soutient que ce feuillet lui était particulièrement cher à cause des souvenirs de Sennuccio et des frères Colonna, et c'est possible.

[2] Cf. *Tr. ætern.* (1374) v. 49: Misera la volgare e cieca gente Che pon qui sue sperançe in cose tali; *Tr. mortis* v. 85: Miser chi speme in cosa mortal pone (avant 1366?). C'est Malpaghini qui a dû comprendre!

[3] C'est la primitive de ces deux lectures qu'il adopte pour son parchemin. Serait-ce un indice que notre copie est en effet postérieure? ou bien, s'est-il ravisé là, en écrivant le vers?

[4] Est-ce là l'*altra* [pianta = Laura], *ch'Amor obietto scelse* du v. 5 du son. *Al cader* (n° 318), le dernier *in morte* copié par Malpaghini?

[5] Cf. mon traité *Trois sonnets* p. 12—15.

dû les voir dans la cédule vieille ou neuve qu'il copiait. Il a gratté plusieurs mots et il va commettre une énorme distraction en voulant copier les tercets.

1. Sí come eterna uita è ueder Dio,
   2. Né piú si brama, né bramar piú lice,
   3. Cosí [fa][1], Donna! il uoi ueder felice
   4. Questo breue ȝ fugace uiuer mio.
5. Ma' sí bella, come or, non ui uid'io,
   6. Già mai — se uero al cor l'occhio ridice —,
   7. [Né piú al mio][2] penser hora beatrice;
   8. Ché uince ogni alta speme, ognj desio.

C'est ici qu'il montre sa distraction. Il a sauté le reste du sonnet qu'il copiait, et les quatrains du suivant, lequel évidemment se trouvait dans la même cédule ou page, et il écrit ici les deux tercets du son. *Stiamo.* Quand il a écrit ces tercets jusqu'à la fin, il les annule par trois traits de plume et les renferme dans son **va — cat hic.**

Il a fortement gratté et corrigé sur les quatrains. Les voici dans leur seconde forme, résultat des corrections:

1. Sí come eterna uita è ueder Dio,
   2. Né piú si brama, né bramar piú lice,
   3. Cosí *me,* Donna, il uoi ueder felice
   4. *Fa in* questo breue ȝ *fraile* uiuer mio.
5. *Né uoi stessa,* come or, *bella* uid'io
   6. Già mai — se uero, al cor, l'occhio ridice
   7. *Dolce* —, [né al][3] mio penser hora beatrice,
   8. Che uince ogni alta speme, ognj desio.

Les tercets sont plus faciles:

9. Et (*sic*)[4] se non fusse il suo fuggir sí ratto

[1] Ce *fa* a été gratté et corrigé en *me,* mais *fa* est indispensable.

[2] Presque complètement gratté; ou bien, y a-t-il écrit d'abord [*E' sí fu a' mie'*], et alors *Che* au v. 8?

[3] Le parchemin a un petit trait après *Dolce,* évidemment pour empêcher qu'on ne relie *Dolce* à ce qui suit, mais à *ridice.* Mais je ne comprends guère le *de* ou *di* qu'il y a après *Dolce* (le parchemin a *del mio*), si *hora* du v. 7 n'est pas une répétition de *or* au v. 5: come or, ... hora, c'est à dire: »comme dans ce moment, — moment heureux à ce point qu'il surpasse« etc. — Peut-on y voir *Dolce, o, de' mie'*?

[4] A cette époque Pétrarque n'écrit presque jamais *et* devant consonne, son ȝ devant consonne veut dire *e.* Malpaghini préférait souvent *et.* Si Pétrarque écrit *et,* c'est pour se garantir contre l'équivoque, ou par distraction.

10. Piú non demanderei! Ché s'alcun uiue
11. Sol d'odore[1] — ʒ tal fama fede acquista —,
12. S'alcun[2] d'acqua o di foco, e 'l gusto (ʒ) e 'l tatto
13. Acquetan cose d'ognj dolçor priue:
14. Io, perché non de la uostra alma uista?

* *
*

Vient ensuite l'admirable n° 192 du Vat. 3195,

le son. **Stiamo, Amor.**

Si, comme je l'admets volontiers maintenant[3], ce sonnet est aussi une *nachdichtung*, une composition *prepostera*, il a dû être composé, écrit et transcrit avant mai 1368, au plus tard.

1. Stiamo, Amor, a mirar[4] la gloria nostra,
2. Cose sopra natura, altere ʒ noue!
3. Vedi ben quanta in lei dolceçça pioue,
4. Vedi lume che'l cielo[5] in terra mostra:
5. Vedi? Quant'arte dora (im)[6] e 'mperla e 'nnostra
6. L'abito[7] electo ʒ mai non uisto altroue!
7. Che dolcemente i piedi ʒ gli occhi moue
8. Per questa de' (be) bej colli ombrosa chiostra!
9. (L'erbette uerdi)[8] L'erbetta uerde e i fior di color mille
10. Sparsi (a l'ombra d'un)[8] *sotto quella*[9] elce antiqua ʒ negra,
11. Pregan pur che'l bel (pe)[8] pié gli prema o tocchi.

---

[1] Voy. Ad. Tobler, dans les *Mélanges Wahlund*, 1896, p. 27. — J'ai lu dans quelque nouvelle japonaise de Lafcadio Hearn un passage semblant que je ne retrouve plus.

[2] Au Vat. 3195 Pétrarque a d'abord répété *S'alcun*, puis gratté *S'al* et écrit *Al*.

[3] Cf. *Trois sonnets* etc., p. 15—27, et ci-dessus, p. 9, la note 4.

[4] Vat. 3195 corrige en *ueder*; cf. au v. 5 du son. *Almo sol*, ci-dessus, où il a corrigé *ueder* [la luce] en *mirar* [la fronde]. — *Mirar* me semble meilleur, mais sonne mal après *-mo, -mor*.

[5] *Cielo* est le sujet de *mostra* et p.-ê. du verbe *pioue*(?).

[6] Le mot annulé par Pétrarque est ī = *im*. *Imperla* est un verbe ici.

[7] *L'abito* est le corps de Laurete orné de fraîches guirlandes: elle semble marcher nu-pieds (cf. *siede scalza*, au v. 5 du madr. *Or vedi*). — Au v. 8 le Vat. 3195 a *di bei*.

[8] Les tercets englobés par mégarde dans le son. préc. *Sí come* ont ces variantes.

[9] Le Vat. 3195 revient à la forme »masculine» *quel* (cf. *d'un elce* de la variante englobée.

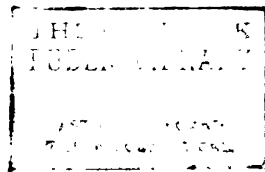
12. E 'l ciel di uaghe, angeliche[1] fauille
13. S'accende intorno, e 'n uista si rallegra
14. D'esser fatto seren da sí begli occhi.

Je trouve inadmissible, à présent, qu'une telle composition ait été ébauchée, ou du moins achevée et connue, avant l'achèvement du recueil *Chig. 176, lequel Boccace a sans doute vu et p.-ê. copié chez Pétrarque en 1359. Pétrarque nous raconte plus d'une fois qu'il a brûlé, *non sine suspirio quidem*, des centaines, ou »plus de mille», lettres et poésies, et il ne me semble que trop vrai qu'il a anéanti de bien belles choses à l'adresse du bon »fidèle d'Amour» Sennuccio, entre 1349 et 1359. Il retrouvait et raccommodait sans doute plus d'une vieille pièce, mais ce sont naturellement des choses faibles, des choses compromettantes, ou des choses trop intimes, p. ex. les deux beaux sonnets à Simon Martini, *Per mirar* et *Quando giunse*, qui ne furent copiés *in ordine* (dans le *Chig. 176) que le 29 nov. 1357, »après mille ans»; je crois qu'il les avait composés l'été ou l'automne 1336 au plus tard. Probablement il ne disait pas à tout le monde qu'il composait toujours de ces *nugellas*, mais Malpaghini était admis aux *arcanis colloquiis*! Lui, il aurait pu nous dire, ce qui s'entend de soi, que son maître préférait recomposer, ou même composer franchement, à »corriger». Mais je soutiens, avec M. Mascetta, qu'il ne chantait jamais *pro exercitio*, et presque jamais *a freddo*.

Le fol. 2 recto.

Il continue d'employer la même écriture fine et serrée, la même plume, et selon M. Nino Quarta la même encre que pour les derniers sonnets du fol. 1 v., *I dí* (nº 319, *in morte*), *Sí come*

[1] Le Vat. 3195 corrige *angeliche* en *ʒ lucide*, en grattant *angeliche*. Est-ce à cause d'une conjonction planétaire, p. ex. semblable à celle de Vénus et Jupiter avec la nouvelle lune, en février 1905, qu'il a préféré *lucide*? Le ciel étoilé est très familier à Pétrarque, et l'on comprend cette préoccupation fort bien quand on a regardé le ciel d'automne en sortant, le soir, de la terrible grotte de Vaucluse. Quand même ce sonnet serait écrit en Italie et si tard que 1367—68, Pétrarque fait sans doute allusion à quelque situation bien précisée et actuelle dans sa mémoire. L'*elce* est probablement *Quercus Ilex*, Linn., qui abonde à Vaucluse encore aujourd'hui.

(nº 191), *Stiamo* (nº 192), en transcrivant ici (pour son usage? pour complaire à Boccace?) les sonnets *Pasco* (nº 193) et *È questo* (nº 321, *in morte*). Sans doute les deux quatrains du troisième sonnet de notre fol. 2 r., *L'aura serena* (nº 196), appartiennent aussi à cette même époque. Mais avec les tercets, vv. 9—14, de *L'aura serena* l'écriture prend un caractère bien différent: dès lors, à coup sûr, Pétrarque ne pense plus qu'à utiliser le papier pour son travail. Le son. *L'aura* (amorosa) *celeste* (nº 197), le dernier du fol. 2 r., montre une plume et une encre identiques à celles de *L'aura serena.* Mais le sonnet *L'aura gentil* (nº 194) qui se lit entre les deux, est dans des conditions spéciales. Voy. le fac-similé ci joint.

Voici d'abord, avec ses variantes délaissées,

Le son. **Pasco.**

1. Pasco la mente d'un sí nobil cibo
2. Ch'ambrosia ʒ nectar non inuidio a Gioue.
3. Ché, sol mirando, oblio nel alma pioue
4. D'ogni altro dolce, e Lethe al fondo bibo,
5. Talor, ch'odo dir cose, e'n cor describo,
6. (Per legger u'entro, mentre spirto 'l moue) Per che da sospirar sempre retroue:
7. Rapto (d'un' altra man) per man d'Amor, né so ben doue,
8. Doppia dolceçça in un uolto delibo.
9. Ché quella uoce, infin al ciel gradita,
10. Suona in parole sí leggiadre ʒ care
11. Che pensar nol poria chi non l'a udita.
12. Allor inseme, in men d'un palmo, appare
13. Visibilmente quanto in questa uita
14. Arte, (amor) ingegno ʒ natura e 'l ciel po fare.

(Modigl. nº 193)

Il paraît que ce sonnet a été transcrit tout de suite après la correction (en 1367?), et d i r e c t e m e n t, sur le parchemin du Vat. 3195. Le seul changement qu'il y opère est d'écrire *ri*troue au v. 6; on peut même supposer que *re*troue ici est un pur lapsus: les *e* de describo, semp*re*, ritrou*e* le préoccupaient. Encore cette page 2 r. offre dans les deux premiers sonnets des ratures au grattoir.

Le son. **È questo**.

Je trouve également très invraisemblable que Pétrarque ait composé ce sonnet avant 1367—68. Il y »décrit« justement les inspirations qu'à cette époque son fidèle souvenir trouve dans le véritable et profond amour de sa vie. Pour ce sonnet, comme p. ex. pour le son. *Anima bella* (nº 305), ou pour le son. *Sento l'aura mia antica, e i dolci colli* (nº 320), il est bon de rappeler la judicieuse remarque de Vellutello: *Chi non sa ch'a voler ben colorire bisogna de' propri e convenienti colori usare?* Je ne crois donc pas beaucoup à ces centaines de vieilles cédules qu'il aurait laissées traîner jusque vers 1365 ou 1366. Mais sans doute il peut reproduire par la mémoire certaines compositions qu'il regrette d'avoir anéanties. Il vivait de mémoire, qu'on n'oublie jamais ce fait capital. — Cf. le fac-similé p. 16.

1. È questo 'l nido in che la mia fenice
    2. (P)[1] Mise l'aurate ʒ le purpuree penne
    3. Che sotto le sue ali il mio cor tenne,
    4. ʒ parole ʒ[2] sospiri ancho n'elice?[3]
5. O, del dolce mio mal prima radice!
    6. Ou' è il bel uiso[2], onde quel lume uenne
    7. Che uiuo ʒ lieto, ardendo, mi mantenne?
    8. Sola[4] eri in terra, or[2] se' nel ciel felice,

---

[1] Je crois qu'il avait dans sa pensée d'écrire *Pose*, ce qui aurait été plus clair et approprié, car je vois dans *nido*, nullement la maison au pied de »la colline de Laure«, la colline de »Bondelon« (ou Galas) que je crois avoir identifiée dès le 5 mars 1901, mais le tombeau de Laure, près la Sorgue, dans la vallée extérieure de Vaucluse, à l'Est de l'aqueduc et sur la rive gauche, où je voudrais retrouver un ancien cimetière des Frères mineurs. Il a pu préférer *Mise* à *Pose* en se souvenant du début de sa plus parfaite canzone: Chiare, fresche e dolci acque, Ove le belle membra *Pose* Colei etc.

[2] Le papier a été gratté ici. — Quant à l'annotation: *Attende in hoc repetitionem uerborum, non sententiarum,* qu'il a écrite et puis annulée à la marge droite, elle vise probablement les mots *sola* (< *solo*?), *solo* des vv. 8 et 9. Mais peut-être cette annotation se réfère-t elle à la correction marginale du sonnet suivant, *L'aura serena.*

[3] Dans le Vat. 3195 Pétrarque écrit *ne elice,* mais l'on voit un point sous l'*e* de *ne.*

[4] Il écrit dans le Vat. 3195, immédiatement à ce qu'il me semble, *sola* (ou *solo*?), comme ici, mais il a ensuite gratté la finale, probablement *a.* Il faut convenir que, si de fait il a voulu faire comprendre *sole,* 'un soleil', il y a là un mauvais jeu de bel esprit: *sole, ciel felice* seraient en contraste avec *terra, misero, solo.* Je préfère comprendre *sol* = *solo* »sans pareille«,

9. ⁊ m'ai lasciato qui, misero ⁊ solo,
10. Tal che pien di duol sempre al loco torno
11. Che, per te consecrato, honoro ⁊ colo,
12. Veggendo [ai] colli oscura notte intorno,
13. Onde prendesti al ciel l'ultimo uolo,
14. Doue i [begli] belli[1] occhi tuoi solean far giorno.
(Modigl. n° 321)

C'est avec le suivant sonnet que l'écriture relâchée et cursive annonce qu'il n'y fait assurément plus des copies pour les envoyer: il travaille.

Le Son. **L'aura serena.**

Voici, à travers les corrections que Pétrarque y a opérées — quelque jour, quelque semaine ou quelque mois plus tard? — la première rédaction de ce sonnet. Elle se trouve, je le répète, sur le dernier feuillet d'un feuillet double, réservé p.-ê. d'abord à recevoir des copies qu'il voulait donner à des amis, par exemple Boccace, mais qui après tant de lapsus, ratures et corrections est devenu, vers l'été(?) de 1367 ou au plus tard en 1368, avant le 19 mai, un feuillet d'*abbozzi*, de travail, pour son usage personnel. Et l'on peut constater que certaines d'entre les pièces qu'il contient, soit copies, soit ébauches, ont été transcrites d'ici immédiatement sur son exemplaire en parchemin, Vat. lat. 3195, qui est le recueil ou l'édition commencée vers février(?) 1367 par Giovanni Malpaghini et exécutée, en peu de temps mais avec un grand soin, par cet excellent copiste, jusqu'à sa révolte, mi-avril(?) 1367. Tout porte à croire que Malpaghini a d'abord suivi de près le recueil des années 1356—59, c'est à dire le *Chig. 176.

La cédule copiée par Pétrarque sur notre fol. 2 r. portait ceci:

1. L'aura serena, che fra uerde fronde
2. Va mormorando ⁊ per la fronte uiemme,
3. Fammi risouenir quando Amor diemme
4. Le prime piaghe sí dolc'e[2] profonde.

---

au v. 8. Au cas où l'annotation marginale regarderait *sol* (= *sole*) et *solo*, pourquoi n'écrit-il pas du tout *sole*?

[1] Dans le Vat. 3195 il semble avoir écrit d'abord la même chose, ensuite *⁊ doue li occhi.* — A côté on voit un faible *Cor*[rigendum], ce qui me semble écrit a v a n t les nombreuses ratures.

[2] Il est difficile de dire si Pétrarque entendait tout d'abord *dolce* ou *dolc'e* ici. Ses *-e* et ses *i* avaient un son très voisin. Pour ôter l'équivoque, il change l'*e* de *dolce* en *j*, malgré les *i* déjà nombreux de ce vers. Au Vat. 3195 il écrit d'abord *dolci e*, puis fait disparaître l'*e*.

5. ʒ ueggio quel che o gelosia m'asconde
6. O disdegno amoroso chiuso tiemme:
7. Le chiome, oggi raccolte in perle e'n gemme,
8. Allor disciolte ʒ soura or terso bionde, ...

Notons, avant de regarder les corrections, que la rythmicité[1] de cette rédaction des quatrains est meilleure que celle des corrections. Cela lui arrive souvent, jusqu'à ce qu'il trouve moyen d'y remédier définitivement. Il avait *superbissimum aurium iudicium* pour le rythme, les sons, la mélopée.

La première correction qu'il exécute semble être le *Mostramj* qu'il écrit à gauche du v. 5, pour remplacer *ʒ ueggio.* Sur ce, il y a changement d'écriture. Il n'emploie plus l'écriture serrée, presque de myope[2], de tout à l'heure; il se donne carrière. J'ai déjà fait observer qu'il semble avoir écrit, au bas de la page, la première rédaction du son. *L'aura celeste* avec la même plume que les tercets de *L'aura serena*; mais les corrections qu'on va lire sont en partie écrites avec une autre plume, plus déliée, p.-ê. celle du son. *L'aura gentil,* lequel se trouve, à l'état d'une ébauche toute primitive, entre les deux, dans l'espace qu'il avait laissé vide (pour y achever le son. *L'aura serena*?).

Voici les corrections, indiquées au besoin par l'italique. Ce que je mets entre parenthèses rondes sont des lectures abandonnées.

Seconde rédaction.

1. L'aura serena che, fra uerdj fronde
2. *Mormorando, a ferir nel uolto* uiemme,
3. Fammi risouenir quando Amor diemme
4. Le prime piaghe sí dolcj, profonde:
5. ((*Mostramj*)[3] ʒ *ueder* quel che (talor mi s'asconde) (sí spesso s'asconde)

[1] J'entends par *rythmicité* la congruence (ou incongruence) relative entre les endroits du schéma (ïambique ici) et les syllabes, plus ou moins relevées, des mots dans la phrase qui constitue le texte de chaque vers, y compris les ›rythmisations‹ purement mécaniques. Voy. mon mémoire *La Rythmicité de l'alexandrin français,* Lunds Univ. årsskrift, 1900 (Bd 36, n° 6).

[2] C'est vers 1364 seulement que sa myopie s'annonçait. — Il s'est peut-être servi de deux encres différentes pour les corrections des deux quatrains?

[3] Il me semble avoir annulé *ʒ ueggio* avant d'effacer, d'un seul trait horizontal, le reste des deux vv. 5 et 6 de la première rédaction. C'est qu'il voulait lire alors: *Mostrami quel che o gelosia m'asconde.*

spesso altri m'asconde, *uel: n'asconde*) *E'l bel uiso ueder ch'altrj* m'asconde,
6. *Che sdegno* o gelosia *celato* tiemme,
7. ʒ le chiome, oggi *auolte* in perle e 'n gemme,
8. Allor*a sciolte* ʒ soura or terso bionde, . . .

Viennent ensuite les deux tercets, vv. 9—14. Il les a plus tard renfermés dans les syllabes *va-cat*, ce qui veut dire (comme au fol. 1 *verso*: *vacat hic*), que ces tercets devraient disparaître ici. Je suppose qu'il pensait même dès lors à les recomposer, car il a dû se souvenir du fait qu'il avait dit à peu près les mêmes choses dans la canz. *Sí è debile* et la ball. *Quel foco*, voy. ci-dessous. Il a eu soin de marquer, par une ligne verticale en points, près la marge gauche de cette page 2 r., qu'il avait l'intention d'y revenir pour combler la lacune réservée.

Il écrit d'abord, et ceci est plutôt une ébauche peu méditée qu'une copie ancienne en règle:

9. Le quali ella spargeua; ʒ spirti tali
10. Vidi, ʒ tu[1] uedra', (*sic*) ch'io ritorno all'esca:
11. ʒ s'io u'aggiungo, fiamj il fuggir tardo.
12. Bisognami, a scampar, non arme, ançi alj:
13. Ché'n ognj modo par che'l mio mal cresca,
14. ʒ dallunge mi struggo ʒ da presso ardo.

Après ces corrections, qui datent au plus tard du printemps 1368, on doit lire ainsi ces vers, corrigés ultérieurement:[2]

va- 9. *Quando* ella *le* sparg*ea*, *con* spirti tali
10. ʒ *con tai lacci, ch'ancor* torno all'esca:
11. ʒ s'io u'aggiungo, fiamj il fuggir tardo,
12. *Io* (*chiederej*) *chiedrei*, a scampar, non arme, ançi alj;
13. *Ma in* ognj modo par che'l mio mal cresca,
14. *Ché* dallunge mi struggo ʒ da presso ardo. **cat.**

* * *

[1] On se demande à qui Pétrarque s'adresse ici; cf. le *n*'asconde dans une des variantes au v. 5. Laure n'était à coup sûr pas mariée: la jalousie peut très bien venir de sa famille. Si Laure était une merveille de grâce et de beauté, elle a dû avoir plus de deux admirateurs.

[2] Et c'est à présent que je les renferme de son *va-cat*. — Il a trouvé qu'on ne peut voir les *spirti*, mais c'est après les corrections qu'il a exclu les tercets ici.

Le sonnet qui suit à la même page 2 r. est dans des conditions tellement dissemblables qu'on serait tenté de croire que Mestica a raison de dire[1] qu'il a été écrit, dans le ms. Vat. 3196 (c'est à dire ici même, fol. 2 r.), »tutto su abrasioni«. C'est sans doute une confusion de sa part entre notre ms. sur papier et le ms. Vat. 3195, sur parchemin, où ce son. *L'aura gentil* se trouve tout entier sur rature. Selon N. Quarta[2], Pétrarque a écrit les trois sonnets *L'aura serena, L'aura gentil, L'aura* (amorosa) *celeste*, fol. 2 r., avec la même encre qu'il a employée pour les transcrire sur le ms. sur parchemin. Tant mieux! En tous cas je suis de son avis quand il suppose qu'il les y a inscrits tout de suite, probablement quelques mois avant le départ définitif de Malpaghini, celui qui eut lieu au plus tôt(?) vers l'été de l'année 1368. Il me semble évident, toutefois, qu'il a ébauché ici le son. *L'aura gentil* avec une plume beaucoup plus fine que les deux autres, et c'est avec la même plume qu'il semble avoir écrit son *va-cat* des tercets de *L'aura serena* et quelques-unes des corrections tardives du même sonnet, p. ex. les mots ***a ferir nel uolto***; ***el bel uiso ueder***; ***ȝ . . . auolte.***

Voici ce que j'appelle l'ébauche première, en 1368(?), du

Son. **L'aura gentil.**

1. **L'aura gentil, che rasserena i poggi**
2. **ȝ reschiara il meo cor torbido ȝ fosco**
3. **Al soaue suo spirto, riconosco;**
4. **Per cui conuen che'n pena e'n fama poggi . . .**

Ayant écrit ce quatrain, d'une écriture presque cursive très mince, et d'un seul trait, comme s'il l'avait médité d'avance, voire même écrit sur quelque petit bout de papier dont il venait de se servir, il s'arrête, efface tout ce début, et recommence. Sans doute il trouvait ***Al soaue spirto*** équivoque (»par« ou »à«?). — Remarquons *torbido ȝ fosco* au v. 2.

1. **L'aura gentil che rasserena i poggi,**
2. ***Che (moue)[3] desta i fiori ȝ fa romir il bosco,***

[1] *Le Rime,* p. 275. Je n'ai pu vérifier cela, et je crois que c'est une erreur.

[2] *Studi,* p. 92.

[3] Il change ***moue*** contre ***desta,*** qui marque mieux le printemps, et p.-ê. pour éviter deux ***m*** accentués: ***mo-***, ***-mir.*** Le *att.* qu'il met sur ***romir*** est

3. ʒ *quel* soaue spirto, riconosco:
4. Per cui conuen che'n pena e'n fama poggi.
5. Ché [1] per trouare oue'l cor lasso appoggi
6. Fuggo, (chi'l cr) *chi* [2] crederà, il dolce aere tosco;
7. Per far lume al penser *torbido ʒ fosco*
8. Cerco il mio sole, ʒ spero uederlo oggi:
9. Nel qual trouo dolceççe tante ʒ tali

Là, il s'est arrêté tout court, et il ne se donne même pas le temps d'y mettre son *ʒc.* habituel. Mais de la même plume il opère de nouvelles corrections. Les vv. 2 et 3 le font hésiter. Il tient à ne pas oublier *l'acque*, car ce sont les eaux de la fontaine, à Vaucluse, qui annoncent le printemps qui s'éveille: les fleurs ne sont guère encore écloses. Puis il se contente du doux bruit du bois, peut-être des pins de son jardin supérieur [3]; et il veut attacher *lo spirto* (les accents de Laure, cf. le son. *Quando mi vene*, v. 6: *Da quei soavi spirti, i quai sempre odo*), non plus à *rasserena* et *desta*, mais à *riconosco*. Regardons un peu ce travail, et notons qu'il a sacrifié *romir* d'abord, pour *l'acque e l'erbe:*

1. L'aura gentil che rasserena i poggi
2. (Che desta *l'acque* ʒ *l'erbe e* i fior e 'l bosco, *uel*: *Destando* l'acque, l'erbe, *i fiori* e'l bosco) ʒ fa *romire il uerde ombroso* bosco
3. ʒ quel soaue, *uel: Al soaue suo* spirto riconosco ...

On voit qu'avec la dernière alternative du v. 3 (qui était aussi la première) la virgule devient impossible après *spirto*: »Je reconnais à sa douce haleine (*spirto*) le souffle (*aura*) qui» etc. Mais voyant que la phrase est toujours équivoque (*al* = »par» ou »à»? *spirto* = »souffle» ou »accents»?) [4], il simplifie

---

postérieur: c'est qu'il a voulu réhabiliter ce mot poétique, après l'avoir effacé, comme nous verrons.

[1] Il met son *Attende* sur ce *Che*, en le biffant, pour ne pas oublier de corriger un des trois *Per* des vv. 4, 5, 7. Il l'a oublié!

[2] Il veut d'abord faire une question: *Chi'l crederà?* Mais il préfère la proposition relative bien connue, *chi* = si l'on (Cf. Tobler, *Mélanges Wahlund* p. 20). Mestica reproduit mal ce passage: Daniello ajoute souvent la leçon du Vat. 3195, et il y met plus d'un *Hoc placet* de son cru. Pétrarque veut éviter une troisième *l*; s'il écrit de nouveau *chi*, et ne se contente pas d'effacer l'*l*, c'est pour éviter l'équivoque.

[3] Je renvoie à mon livre *En svensk Petrarcabok*, Stockholm 1905—6, où j'ai essayé d'élucider la question de ses jardins.

[4] On cherche en vain dans l'éd. de Carducci & Ferrari une expli-

de nouveau, et c'est alors seulement qu'il écrit, comme pour mémoire, et sans se donner le temps d'effacer toutes ces variantes du v. 2: *Sento per questo uerde ombroso bosco.* Il a donc sacrifié, de nouveau, non seulement l'utile *romire* (cf. le *mormorando* au v. 2 du son. *L'aura serena* et surtout *mormorio, mormorando* à la str. 3 de la canz. *Standomi*, voy. plus loin), mais encore *l'erba*, *l'acqua*, *i fiori*[1]. Mais il a gagné *verde* et *ombroso*. Il faut donc lire ceci à présent:

1. L'aura gentil che rasserena i poggi
2. *Sento per questo* uerde ombroso bosco,
3. *& quel*[2] soaue spirto riconosco
4. Per cui conuen che'n pena e'n fama poggi.
5. Per *ri*trouare oue'l cor lasso appoggi
6. *Vo fuggendo* il *natio* dolce aere tosco;
7. Per far lume etc.

Il ne s'en est pas tenu là. Voici les corrections qu'il adopte définitivement, et à la hâte à ce qu'il paraît[3], pour le ms. sur parchemin (en 1368?), où il inscrit ce sonnet tout entier sur rature (voy. plus loin p. 25, 28, 37):

1. L'aura gentil che rasserena i poggi,
2. *Destando i fiori* (sic) *per questo* ombroso bosco
3. *Al soaue suo*[4] spirto, riconosco,
4. Per cui conuen che'n pena e'n fama poggi.
5. Per ritrouar oue 'l cor lasso appoggi
6. Fuggo *dal mi*[o][5] natio dolce aere tosco.
7. Per far lume etc.

Et voici les tercets de l'un et de l'autre sonnet; *L'aura*

cation. — Quant aux copistes, Pétrarque s'en méfiait toujours. Voy. p. ex. dans la lettre *Multa sunt,* à Boccace (*Fam.* 21, 15 d'Avignon ou de Vaucluse 1352).

[1] *Destando l'acque e l'erbe* rappelait trop le son. *Ma poi che,* v. 11: *E desta i fior tra l'erba.* Cf. ci-dessus, le son. *Stiamo,* v. 9, et plus loin *Standomi.* — Cf. le son. refusé L'oro e le perle *e i bei fioretti e l'erbe.*

[2] L'alternative *Al soaue suo* devient impossible dès qu'il admet *Sento* au v. 2.

[3] On s'étonne qu'il ait pu laissé subsister tous les trois *Per* au vv. 4, 5, 7; et il ne se donne même pas le temps de vérifier que l'*i* de *fiori* est de trop.

[4] La virgule pratiquée ici par Pétrarque (au Vat. 3195) après *spirto* nous montre qu'en fin de compte il préfère que *L'aura — desta i fiori — al soaue spirto,* »par sa douce haleine«.

[5] L'*o* de *mio* a été gratté à cause du *natio* suivant.

serena en manque au fol. 2 r.[1], grâce au *vacat*. Dans le ms. sur parchemin nous lisons ces tercets:

9. Le quali ella spargea *sí dolcemente*
10. ɀ raccoglea con sí leggiadri modi
11. Che ripensando[2] anchor trema la mente.
12. Torsele il tempo poi in piú saldi nodi
13. ɀ strinse'l cor d'un laccio sí possente
14. Che Morte sola fia ch'indi lo snodi.

Ainsi qu'on a vu plus haut, il n'y a que les mots *Le quali ella spargea* qu'il a reportés ici de l'ébauche première du fol. 2 r. du Vat. 3196.

Voici la forme qu'il donne aux tercets du son. *L'aura gentil* — lequel paraît composé après coup, du moins après *L'aura celeste* et peut-être même après *L'aura soave*, lequel malheureusement ne se trouve plus de nos jours dans la liasse qui fait notre Vat. 3196 — sur le ms. sur parchemin:

9. Nel qual *prouo*[3] dolceçҫe tante ɀ tali
10. *Ch'Amor per força a lui mi riconduce.*
11. *Poi sí m'abbaglia che*'l fuggir *m'è* tardo:
12. I' chiedrei, a scampar, non arme, ançi ali;
13. Ma *perir mi dà 'l ciel per questa luce,*
14. Ché da lunge mi struggo ɀ da presso ardo.

(Modigl. nº 194)

Le premier de ces six vers se retrouve tel quel (cf. ci-dessus p. 23) en dernier lieu dans l'ébauche du son. *L'aura gentil* (à *trouo* ⟩ *prouo* près), et c'est en l'écrivant sur le fol. 2 r. que Pétrarque s'est arrêté, probablement parce que le son. *L'aura* (amorosa) *celeste* occupait déjà le reste de la page. Les dix ou douze points, en ligne verticale, qui se voient près de la marge gauche de cette page, fol. 2 r., me semblent justement indiquer qu'il y réservait cet espace pour les nouveaux tercets qu'il voulait

[1] *L'aura serena* (Modigl. 196) fut probablement inscrit sur le Vat. 3195 avant *L'aura gentil* (Modigl. 194), vu que celui-ci se trouve sur rature (en remplacement de la ball. *Nova bellezza*? Cf. ci-dessous, p. 47).

[2] Je suppose qu'il avait d'abord écrit *rimembrando* (Vat. 3195), qu'il aurait gratté à cause des *m-m-m-m*. Ou bien, a-t-il fait quelque *lapsus calami*, p. ex. **Che trema ancor mia mente ripensando?* Cf. l'éd. de Modigliani. Pétrarque a oublié de remettre le point après *la mente* sur rature.

[3] Dans l'éd. Modigliani on lit, par erreur, *preuo*. En transcrivant ce vers (Vat. 3195) Pétrarque a préféré *prouo* à *trouo* à cause des nombreuses dentales qui suivent.

donner au son. *L'aura serena* après avoir renfermé de son *vacat* les tercets primitifs. Les ayant recomposés sur un autre bout de papier, il s'est avisé d'utiliser cet espace, inutile dès lors, entre *L'aura serena* et *L'aura celeste*, pour composer encore un sonnet sur *L'aura*, ou plutôt deux nouveaux quatrains auxquels les tercets rejetés serviraient, en partie, de fin. Naturellement c'est sur une copie intermédiaire qu'il a introduit la rime *-uce* aux vv. 10 et 13, au lieu de *-esca*. En effet, la rime *esca* : *cresca* est par trop fréquente dans le Canzoniere, p. ex. dans la canz. *Sí è debile*, v. 54: *Chi mi conduce a l'esca Onde mio dolor cresca*, et dans la ball. *Quel foco*, v. 9: *Dal cor ch'à seco le faville e l'esca, Non pur qual fu, ma pare a me che cresca.* Toutes deux sont antérieures à 1356—59, puisqu'elles se trouvent dans le recueil *Chig. 176.

J'infère de tout cela que sans doute *L'aura gentil* date au plus tôt du printemps 1368; p.-ê. de Pavie, 5—18 juillet. Cf. à la partie chronologique. Et voilà une poésie *prepostera*, s'il en fut, une »Nachdichtung».

* *

*

Regardons maintenant

Le son. L'aura celeste.

L'écriture est identique à celle de *L'aura serena*, et sans doute antérieure à celle de *L'aura gentil*. Voici le premier début:

1. L'aura amorosa in quel bel uerde[1] lauro
2. Spira, oue Amor nel cor percosse Apollo,
3. Doue a me pose un dolce giogo al collo,
4. Tal che mia libertà tardi restauro.
5. ʒ fu in me (tal) qual in quel [gran] uecchio mauro
6. Medusa, quando in petra transformollo.
7. Gli occhi ʒ le chiome diermj horribil crollo:
8. Doue 'l sol perde, non pur l'ambra (ʒ) o l'auro.

[1] Je me demande si c'est ce *uerde* qui lui a fait changer *il uerde bosco* en *questo ombroso* en transcrivant *L'aura gentil*, au v. 2. Alors on comprendrait son *fiori* pour *fior*, là. Voy. ci-dessus p. 23—24.

Les vv. 5—8 ne le satisfaisant pas, il corrige:

5. (ʒ *tal* fu in me, *uel:*) *Questa è* in me qual in quel gran uecchio mauro
6. Medusa, quando in petra transformollo.
7. *Dierme* gli occhi ʒ le chiome horribil crollo:
8. *La 'ue 'l* sol perde etc.

A la marge droite il propose:

5. *Fêrmi i belli* occhi *allor*, *quale* il gran mauro
6. Medusa [quando in petra transformollo]
7. *ʒ senti da le* chiome horribil [crollo]:

Annulant le résultat embrouillé de ces tâtonnements, il recommence les vv. 5—8:

5. (*Quel fa di* me *che del*) *Po quello in* me che *nel* gran uecchio mauro
6. Medusa, quando in (petra) *selce* transformollo,
7. (*Non*) *Né posso* [*io*] *dal bel* (*laccio*)[1] *nodo omai dar* crollo:
8. La 'ue 'l sol perde, non pur l'ambra (*e*) o l'auro.

Après tous ces *pentimenti*, les deux quatrains doivent être lus ainsi, avec quelques corrections ultérieures:

1. L'aura *celeste*, *che'n* quel uerde lauro
2. Spira oue Amor *ferì nel fiancho* Apollo
3. (*Poscia*) *Et* a me pose un dolce giogo al collo
4. Tal che mia libertà tardi restauro,
5. Po quello in me che nel gran uecchio mauro
6. Medusa, quando in selce transformollo.
7. Né posso io dal bel nodo omai dar crollo:
8. La 'ue 'l sol perde, non pur l'ambra o l'auro, . . .

Les tercets de ce sonnet sont fort embrouillés dans le Vat. 3196, fol. 2 r. Voici ce qu'on peut déchiffrer ou deviner directement. — Cf. le fac-similé p. 16.

Première rédaction, lue à travers les corrections:

9. Dico le chiome bionde[2]; e'l crespo laccio
10. Di ch'un soaue spirto mi destringe —
11. Spargendole or su questo, or su quel armo —

---

[1] Ce *laccio*, il en a besoin pour la rime d'un vers suivant. Notre sonnet *L'aura* (amorosa) *celeste* se trouvait probablement là, même partiellement corrigé, quand Pétrarque a refondu les tercets de *L'aura serena*: autrement il n'aurait pas essayé *laccio* deux fois ici, dans *L'aura celeste*, même à la rime. Notons que *nodo* y a été écrit après la correction *Po quello in me che nel* du v. 5, c'est à dire assez tard.

[2] Il a écrit d'abord *Le chiome bionde* et pensait p.-ê. ajouter là: *dico*, mais il se ravise et place *Dico* à la tête.

12. Pur a[1] l'ombra, dallunge! Il cor fa un ghiaccio
13. Paura extrema, e'l uolto mi depigne;
14. Ma gli occhi anno uertu di far(lo)ne un (ghiac) marmo.
(Modigl. n°. 197)

Voici, autant qu'on peut déchiffrer aujourd'hui les variantes à l'aide du Casanatensis, de Daniello, d'Ubaldini, de Carl Appel, le résultat des corrections ultérieures. Il approuve d'abord, si je ne me trompe, ceci, prenant *laccio* pour sujet de *fa un ghiaccio il cor*:

9. Dico, le chiome bionde. E'l crespo laccio
10. Di ch'un spirto *gentil*[2] mi *lega* ʒ stringe,
11. Spargendole or *sul manco*, or *sul dextro*[3] armo,
12. Pur a l'ombra, dallunge, il cor fa un ghiaccio.

Non content de cela, il essaie de comprendre, avec *l'ombra* comme sujet:

9. Dico, le chiome bionde. E'l crespo laccio
10. Di ch'un spirto gentil mi lega ʒ stringe,
11. *Contra 'l qual d'umiltà, non d'altro m'armo*:[4]
12. *Ché* pur l'ombra, dallunge, il cor fa un ghiaccio,

Ayant effacé encore ce vers (primitif, à *Ché* près) il continue à droite de la dernière rédaction du v. 11:

12. (Pur *la sua* ombra) *L'ombra sua sola fa 'l mio core* un ghiaccio.
13. E'l uolto *di color nouj mi* pigne.

---

[1] M. Appel n'a pas vu cet *a* biffé par deux traits verticaux || qui ne sont pas une réclame. La réclame entre *armo* et *pur* a pour but de réhabiliter *armo*.

[2] Ce *spirto gentil* disparaît plus tard ici, sans doute alors qu'il fut introduit au v. 1 du son. *L'aura gentil*. Les mots qui, selon Modigliani, se trouvent gratté au v. 10 de notre son. *L'aura celeste*, dans Vat. 3195, étaient probablement: *Di ch'un spirto gentil mi*, là où on lit à présent: *Che si soauemente*. Ce fait indique encore une fois que *L'aura gentil* ne fut composé qu'après l'insertion de *L'aura celeste* au Vat. 3195.

[3] Cf. *L'aura soave*, v. 11: *Or su l'omero dextro ʒ or sul manco*. Ce dernier vers fut donc probablement écrit en 1368, après que Pétrarque avait cassé le v. 11 primitif de *L'aura celeste*, p.-ê. à cause du mot dialectal *armo* (= ómero).

[4] Ce vers, écrit à droite entre les deux derniers sonnets, correspond, si je ne me trompe, à la réclame || qu'il a mis après *dextro armo* du v. 11 et avant *Pur* du v. 12 (voy. plus haut). Ce n'est qu'après avoir rejeté aussi la nouvelle correction *Ché pur l'ombra* du v. 12 qu'il continue (à droite) *Pur la* et *L'ombra sua* etc.

A l'aide des leçons reproduites par Appel, on peut reconstruire encore ces corrections:

13. [E di paura il uolto mi depigne] [E di fredda paura il (uolto uiso pigne]:

Je crois que Pétrarque avait écrit, sur ce feuillet même, la lecture définitive du Vat. 3195 qu'on n'y voit plus aujourd'hui:

13. *ʒ di bianca paura il uiso tinge.*

C'est qu'en effet il a écrit sur rature, au Vat. 3195, les mots *fa'l mio cor* du v. 12, lequel se trouve dans notre Vat. 3196: *fa'l mio core*, avec un *e* visiblement ajouté. Avait-il déjà introduit au Vat. 3195 l'ancienne lecture: [L'ombra sua sola] *il cor* mio *fa un* ghiaccio? Le v. 14 reste inaltéré:

14. Ma gli occhi anno uertu di farne un marmo.

Voy. le son. refusé *Quando talor* au fol. 10 v. du Vat. 3196 (entre 4 nov. 1336 et 16 nov. 1337, Quarta, *St.* p. 56) et l'appendice du *Casan.* 924 fol. »B«, v. 6: *Per far di me, uolgendo gli occhi, un marmo.* Cf. Pellegrini, *Gio. stor.* 1905, p. 361, et l'article de M. Mascetta-Caracci, *Zs.* 1907, p. 104.

[Le son. **L'aura soave**].

Il sera utile de reproduire ici encore ce sonnet, bien que notre ms. sur papier, Vat. 3196, ne le donne plus. Dans le ms. sur parchemin il se trouve placé entre *L'aura celeste* et *O bella man.* Or ce dernier fut »retrouvé«, ou plutôt cherché et trouvé, par Pétrarque le 19 mai 1368 [à Padoue], vingtième anniversaire du jour où il avait reçu à Parme la lettre fatale de son Socrate. Je ne doute pas qu'il n'ait transcrit le son. *O bella* très peu après le 19 mai, sur son parchemin, »*mutatis etc.*«. Mais tout porte à supposer que notre page, fol. 2 recto, a été complètement utilisé avant ce jour-là. Quoi qu'il en soit, le son. *L'aura soave* paraît bien être postérieur à cette page 2 r.; il est du moins sans doute postérieur à *L'aura celeste.* Car le v. 11 de *L'aura soave* a bien l'air d'une utilisation du v. 11 cassé de *L'aura celeste.* Voici, selon le facsimilé (Tav. 2) donné par Modigliani, le faible sonnet en question; j'y joins quelques variantes abandonnées tirées du Casanatensis 924. Où les a-t-il vues?

1. L'aura soaue (ch'al sol) al sole spiega ʒ uibra
2. L'auro, ch'Amor di sua man fila ʒ tesse,

3. {[Dagli]}[1] *Là* da' belli occhi ʒ (da) de le chiome stesse
4. Lega 'l cor lasso e i lieui[2] spirti cribra.
5. Non ò medolla in osso o sangue in fibra
6. Ch'i' non senta tremar, pur ch'i' m'apresse
7. Doue è chi morte ʒ uita inseme, spesse
8. Volte, in frale bilancia appende ʒ libra;
9. Vedendo ardere i lumi ond'io m'accendo
10. (O)[3] ʒ folgorare i nodi, ond'io son preso,
11. Or su l'omero dextro ʒ or sul manco.
12. I' nol posso ridir, ché nol comprendo:
13. Da ta' due luci è l'intelletto offeso,
14. ʒ di tanta dolceçça oppresso ʒ stanco.

(Modigl. nº 198)

Selon N. Quarta[4], c'est ce sonnet qui aurait une fois été destiné à être transcrit, par Malpaghini, sous le nº 179, sur le parchemin, là où on lit à présent le son. *Geri*, par la main de Pétrarque, qui dès le printemps 1367 se serait proposé de composer plusieurs sonnets sur *L'aura.*

C'est peu vraisemblable. Je crois que tout ce groupe sur »L'aura» *serena*, (amorosa), *celeste, gentil, soave* a été composé, dans cet ordre(?), et pour faire contraste, avant la fin de la première partie du *Canzoniere*, à l'admirable canzone qui était déjà réservée pour couronner religieusement tout l'édifice: *Vergine bella, saggia, pura, benedetta, santa, gloriosa* etc. Mais jusque vers l'été 1367 le son. *L'aura serena* était le seul ébauché de ce groupe tardif. Il est notable que le son. *L'aura soave* (Modigl. nº 198) se trouve inscrit en dernier lieu, immédiatement avant *O bella man* (mai

---

[1] Je suppose qu'il a d'abord écrit, au Vat. 3195, *Dagli belli* et que ces mots ont été grattés là, à cause du changement opéré au v. 1; car *Là* devient nécessaire dès qu'il change *ch'al* en *al*. Remarquez l'étonnante cacophonie *L'a—L'a—La—Le*, due à une correction, peu méditée, sur le parchemin.

[2] A-t-il écrit d'abord *stanchi*, gratté à cause du *stanco* (au v. 14)? En écrivant plus tard ce *lieui*, il a oublié d'éviter les *i* de ce vers: nouvel indice qu'à cette époque il écrit à la hâte. Cf. l'éd. de Modigliani. — Mestica a tort (p. 282 comme ailleurs) de rendre ʒ par *et*. Devant consonne on doit le rendre par *e*, devant voyelle faisant syllabe par *ed*, ou quelque rare fois par *et*. Pétrarque — et plus encore Malpaghini — écrit *et*, ʒ pour éviter des équivoques avec *è* et se garantir contre les mauvais copistes.

[3] Je crois qu'il a d'abord écrit *O*, et ensuite il s'est aperçu des nombreux *o* des deux tercets.

[4] *Studi* p. 90. Cf. ci-dessus, p. 9.

1368), et c'est un des derniers illuminés en couleur (juin 1368?; à Milan, selon M. Quarta lui-même).

Je suppose que *Pasco* (n° 193) et *È questo* (n° 321) furent composés, transcrits et corrigés, sur notre fol. 2 r. du Vat. 3196, avant la révolte de Malpaghini, avril 1367, du moins avant sa malheureuse excursion à Pise (1367), et insérés au Vat. 3195 avant l'été. *L'aura serena* (n° 196) et *L'aura celeste* (n° 197) sont probablement postérieurs au printemps 1367, et ils sont plutôt de l'automne 1367 (Milan?). *L'aura soave* (n° 198) me paraît — à cause du v. 11, qui semble provenir d'une correction rejetée de *L'aura celeste* — postérieur à ces deux-là, et je ne vois pas que *L. soave* ait dû être prêt à inscrire au Vat. 3195, le parchemin, avant le printemps 1368. Il y est suivi immédiatement du premier sonnet sur le gant, *O bella*; les deux autres sur le gant, n°s 200 *Non pur* et 201 *Mia ventura*, ne furent, je pense, composés qu'après juin 1368. Et *L'aura gentil*? Avant les n°s 200—201 non illuminés.

Nous voici donc arrivés au

Fol. 2 verso.

Le son. O bella man.

1368, maij .19. ueneris, nocte concubia. Insomnis diu tandem surgo, & occurrit hoc uetustissimum[1] ante .XXV. annos.

1. O bella man che mi destringi il core
2. E'n poco spatio la mia uita chiudi:
3. (Oue arte e[2] 'negno) *Mano*[3] oue *ognj* arte & tutti loro studi
4. Poser natura e'l ciel, per farsi honore!

[1] Notons qu'il ne parle ici que du premier des sonnets sur le gant. Pourquoi n'a-t-il pas daté aussi les sonnets sur *L'aura*? Pétrarque était singulièrement ému, à Padoue (?), par le souvenir de la triste date du 19 mai. — Ce sonnet est le dernier qui ait une initiale coloriée au Vat. 3195. M. Quarta, *Rassegna critica* XII (1907) p. 66 (8), est d'avis que ce ms. fut illuminé (*miniato*) à Milan, en même temps que l'*Iliade*. Le son. *È questo* (n° 321), au fol. 62 du Vat. 3195, est le dernier *in morte* qui ait une telle initiale. Voy. plus loin.

[2] Cet *e* se trouve exponctué, soit par distraction, soit afin d'éviter la particule. Pétrarque semble avoir pris, un instant, *arte e ingegno* pour sujet de *poser loro studi*. Il comprend qu'un copiste peut facilement s'égarer, et il écrit à la marge gauche (à présent mutilée par le couteau: [Ma]*n* [ou]*e* *ognj* [art]*e* & *c*. Ensuite il a répété cette lecture dans l'interligne.

[3] Vat. 3195 de nouveau *Man*.

5. Di cinque perle orïental colore!
6. ʒ, sol ne le mie (pia)[1] piaghe acerbi ʒ crudi,
7. Diti candidi ʒ schietti![2] A tempo ignudi
8. Consente or uoi, per arrcchirmj (*sic*)[3], Amore?
9. Biancho, soaue, caro ʒ dolce[4] guanto,
10. Che copria[5] fresca neue ʒ uiuc rose![6]
11. Beato me di sí leggiadr(e)*a* spogli(e)*a*[7],
12. Cosí auess'io del bel uelo altrettanto!
13. (O rota, o) *Rapido* uoluer[8] de l'umane cose:
14. (Ecco 'l mio sol, che pur questo mi toglie) Ecco *chi pur di* questo mi *dispoglia*![9]

* *
*

Après avoir séparé distinctement, d'un trait horizontal en zigzag, le son. *O bella man* de l'ébauche qu'il allait faire des strophes 3—7 de la canz. *Standomi*, dont il gardait les str. 1—2 »dans ces papiers depuis plus de trois ans», c'est à dire depuis l'automme 1365, à l'état d'une copie analogue à celles des autres sonnets, *O bella*, *L'aura serena*, *È questo*, *Pasco* etc., il écrit tout d'abord, selon l'habitude qu'il avait prise, cette annonce préliminaire:

---

[1] Je crois qu'il n'a effacé *pia* qu'à cause de la tige du *p* dans *per* du v. 4 qui descend trop bas, comme souvent. On s'attendrait à un O! exclamatif (pour ʒ) avant *sol,* mais cet *o* serait équivoque.

[2] Vat. 3195: Diti *schietti soaui.* Transcrit directement.

[3] *Ib.* arricchir*me.* Je crois qu'il écrit souvent *me,* rien que pour éviter un équivoque; l'j final s'écrit (surtout après n, m, l, r) pour la même raison. Mais il est vrai que cette fois il a pu vouloir éviter un *i.* En général son orthographe a pour premier but non point le costume antique, mais la clarté: il écrivait pour les copistes.

[4] *Ib. Candido, leggiadretto ʒ caro.*

[5] *Ib.* d'abord *copria* ou *coprio,* puis *copri*(?), et enfin de nouveau *copria* (voy. Modigliani) sur une rature.

[6] *Ib. netto auorio ʒ fresche* rose.

[7] Ces *e* sont changés en *a* avant même qu'il ait écrit ici le v. 14. Le Vat. 3195: *Chi uide al mondo mai sí dolci spoglie,* en utilisant le *dolce* cassé du v. 9. Tout ceci est intéressant.

[8] *Ib. O, inconstantia,* pour rétablir la bonne rythmicité primitive (O rota, o uoluer)?

[9] Le Vat. 3195 revient à la rime primitive *-oglie*: *Pur questo è furto, ʒ uien chi me ne spoglie.* Probablement la cacophonie *Ecco chi* après *cose* l'a décidé à rejeter l'excellent *Ecco.*

1368, octobris .13. veneris ante matutinum, ne labatur; continuo [1] ad cedulam plus quam triennio hic inclusam.

Et plus tard, la besogne faite, sans doute le même jour au soir, avant de se coucher — il se couchait probablement de bonne heure, puisqu'il se levait toujours avant le soleil, souvent à minuit même — il ajoute ceci, au-dessus de l'annotation que l'on vient de lire:

ꝛ eodem die, inter primam facem ꝛ concubium, transcripsi in alia papiro, *quibusdam* ꝛc.,

c'est à dire, comme toujours en copiant, ***mutatis mutandis***. Qui n'entend pas ici l'expression de son contentement: »Voilà une journée bien employée»? Il commençait d'écrire dès avant les matines, et nous dit qu'il a travaillé à la composition, la correction et la transcription ***in alia papiro*** de cette canzone la journée entière. Nous n'avons plus cette ***alia papyrus***, d'après laquelle il a probablement transcrit la canzone sur son parchemin un des jours suivants, »totus in illis» [2]. Naturellement les deux termes ***ante matutinum*** et ***primam facem*** désignent à peu près la même chose, car les heures »avant matines», jusqu'à l'aurore, ne suffisent pas pour composer, et la journée entière est de beaucoup trop pour la transcription de la canzone. Le fait que la seconde des deux annotations a été écrite dessus la première, prouve suffisamment que celle-là, la seconde, fut ajoutée après coup (***transcripsi***) soit le jour même, soit à l'occasion de l'insertion au Vat. 3195. Je ne saurais guère admettre qu'avec une telle solennité il annoncerait la seule correction des str. 3—7, ce qui vraiment ne ferait pas grand honneur au maître qu'il était. Selon mon opinion cette canzone est, essentiellement du moins, et en partie, dans les mêmes conditions que la canzone ***Nel dolce tempo,*** dont les vv. 90—169 sont relativement récents, probablement de la féconde et trouble année 1350—51 [3],

---

[1] Ou bien: *continuatio*. — N. Quarta, *Studi* p. 71, propose *continuavi* mais le présent est préférable. Pour quiconque a étudié les annotations de Pétrarque, faites à son usage et souvent à la hâte, cette abréviation n'a rien de surprenant. Cf. Nolhac, *Pétr. et l'hum.*, p. 102—4.

[2] Mussafia, o. c. p. 14 dit: entro la seconda metà del mese . . . poi che *Standomi* precede *Amor, quando fioria,* e questo fu copiato il 31 ott. 1368.

[3] Je renvoie à mon livre suédois.

tandis que, sans aucun doute possible de ma part, les vv. 1—89 de la »grande canzone» remonteraient vers 1336 ou plutôt 1335.

Voici enfin ces remarquables inspirations et *pentimenti*:

La canz. **Standomi.**

Str. 3, première ébauche.

(13 oct. 1368).

1. (Poi i) In un boschetto nouo, a l'un de' canti [1],
2. Vidi (un) giouene Lauro uerde ʒ schietto
3. Ch'(un) un delli arbor parea di Paradiso,
4. ʒ fra i bei ramj (udí) udiasi [2] dolci canti
5. ʒ d'augelli ʒ di muse un suon perfecto ....

Il ne tarde pas à remarquer les cinq *un* de ces cinq vers, et il efface d'abord énergiquement celui du v. 3 — peut-être par mégarde, car il répète *ch'un* à la marge —, et ensuite il écrit sur l'*un* du v. 2: *uel uacat* »un», c'est à dire: »ou p.-ê. mieux sans cet *un*». Et il ajoute, à côté, sur le même vers, *uel*: *G*[*iouene*] *l*[*auro*] *uidi ʒç.*; au v. 5 il propose *Di uarj augelli ʒ un*, et il intercale un *sí* avant *perfecto*. Il entend par conséquent lire ceci, pour le moment:

1. In un boschetto nouo, a l'un de' canti
2. Giouene Lauro uidi, uerde ʒ schietto,
3. Ch'un delli arbor parea di Paradiso,
4. ʒ fra i bei ramj udiasi dolci canti
5. *Di uarj augelli* ʒ un suon *sí* perfecto
6. Che d'ognj altro piacer m'auean diuiso.
7. Poi, mirando('l piú) luj fiso,
8. (Giunse un' anticha donna, ʒ fiera in uista,
9. Con ardente compagna [3], ʒ da radice)

---

[1] L'*I* intial se trouve écrit sur l'ancien *i* de *in*. — M. Appel, *Rivista d'Italia* 1904, p. 63, a bien raison de trouver ce *canti* mauvais. Cf. l'appréciation de Muratori, dans l'éd. Carducci & Ferrari, p. 445, et l'interprétation de Pasqualigo, *ib.* p. 444.

[2] Je suppose qu'il entendait d'abord *udisi* et *udiasi*; pas encore *sí* . . . che. *Udia* pour *udi* rend les nombreux *i* moins désagréables; l'*a* est dans l'interligne, et il ne se gêne pas du pluriel qui suit, *canti*.

[3] L'*anticha donna* et l'*ardente compagna* disparaissent. L'une est la Mort, mais l'autre? Sans doute *la folgore*. Il a bien fait de se contenter du *Ciel*! L'improvisation me paraît évidente. Cf. Appel, *ibid.* p. 63.

Il continue tout de suite à la marge droite la suivante alternative pour les vv. 8—9, et ajoute *ʒc. Hoc placet*:

8. **uel**: (Turbossi) Subito il ciel turbato ʒ tinto in uista
9. Folgorando percosse ʒ, da radice,
10. Quella pianta felice
11. Suelse in un punto, onde mia uita è trista:
12. Ché simile ombra mai non si racquista.

*   *

*

Je suppose qu'il préparait toujours d'avance toute une série de rimes pour chaque strophe de la canzone qu'il était à composer. Il commence la str. 4 d'une main ferme[1]:

Str. 4, première ébauche.

1. Indi uolgendo li occhi, una fontana,
2. Con dolce mormorio, per fresca ualle
3. Fra' fiori ʒ l'erbe . . .

Probablement il allait continuer:

[*spargeua sí dolci*
4. Acque] . . .

Mais la rime choisie d'abord pour les vv. 2 et 5, *ualle* et quelque autre mot en *-alle*, ne lui semble plus bonne, il efface le v. 2, annule aussi le début déjà écrit du v. 3, et essaie un nouveau v. 2:

2. Spargea (*sic*) fra l'erba ʒ[2] fiori acque sí d o l c i . . .

Soit pour ne pas s'égarer, soit pour éviter le *uolgendo* peu heureux du v. 1, il annule de trois traits vigoureux tout ce début de la str. 4 et recommence, p e u t - ê t r e dans l'intention de prendre pour rimes *-ana*, *-olci*, *-etti*:

1. In quel medesmo bosco una fontana,
2. Con un suaue suon, sí chiare ʒ d o l c i
3. Acque sparge(ua)a fra l'erba [e i bei f i o r e t t i][3]

[1] Pour la correction de cette strophe, cf. Mussafia, o. c. p. 23.

[2] Cet ʒ signifie évidemment ici *e'* ≐ *e i*; notons sa manière d'écrire ici *do* dans *dolci*.

[3] Cette fin du v. 3 est une conjecture que je me permets. Elle n'est pas déraisonnable, car on voit qu'il avait *fioretti* et *fiori* dans sa plume. Il faut comparer aussi le premier vers des tercets du son. *Stiamo,* d'abord englobés par mégarde dans le son. *Sí come,* au fol. 1 verso: *L'erbette uerdi*

Je n'ose affirmer quelle serait alors sa rime correspondante pour le v. 5. Mais il est clair que Pétrarque s'est arrêté brusquement, rien que pour essayer encore une nouvelle série de rimes: *bosco, dolci, erbe.* Peut-on encore douter du fait qu'il improvise ce jour-là? Il annule impatiemment le dernier *fra l'erba* et corrige en continuant: *fra' bei fioretti ʒ l'erbe* (cf. le son. refusé L'oro e le perle *e i bei fioretti e l'erbe*), afin de lire ceci:

1. *Vna* fontana in quel medesmo bosco
2. Con un suaue suon sí chiare ʒ dolci
3. Acque spargea fra' bei fioretti ʒ l'erbe ...

Je ne suis pas sûr, mais je suppose que le *Mormorando* qu'il a écrit et annulé dessus *Acque* (en tête du v. 3) devait un moment constituer, avec *e i fiori,* également écrit et biffé à la fin de ce vers, un nouveau v. 3, avec la nouvelle série de rimes *bosco, dolci, fiori*:

3. [*Mormorando* spargea fra *l'erbe e i fiori*] ...

En tout cas, il a vite abandonné cette idée, qui reporterait *Acque* jusqu'au v. 4, ce qu'il avait voulu éviter dès la première rédaction, ci-dessus. Mais le *dolce mormorío* et la *fresca ualle*, qui l'avaient déjà tentés au v. 2 primitif, lui reviennent en mémoire et c'est pourquoi il reprend le v. 2: il échange *un suaue suon sí*, contre *mormorio suaue ʒ* d'abord, et ensuite contre *Mormorando suaue ʒ*, de sorte qu'en ce moment il proposait ce début-ci:

1. Vna fontana in quel medesmo bosco,
2. (Con mormorio)[1] *Mormorando* suaue, ʒ chiare ʒ dolci
3. Acque spargea fra' bei fioretti ʒ l'erbe ...

Mais l'adverbe *suaue* n'est pas bien placé devant les adjectifs *ʒ chiare ʒ dolci.* Annulant *suaue*, il veut donner ceci comme vv. 2—3:

2. Mormorando (scendeua) *surgeua,* ʒ chiare[2] ʒ dolci
3. Acque spargea ...

---

e i fior etc. corrigé en *L'erbetta uerde e i fior* etc., voy. ci-dessus p. 15 et 24. — J'écris les rimes nouvellement essayées en caratères espacés.

[1] On devine plutôt qu'on ne voit *mormorio* (sous *mormorando*) au dessus de l'ancien *suon* (biffé à cet instant avec *un*; *mormorio* va disparaître, avec *Con* [mormorio] *suaue*, devant le premier *Mormorando scendeua* (dessus l'ancien *suon sí chiare ʒ*).

[2] *Suaue* n'est ni répété ni réhabilité, tandis que *chiare* se trouve

Pour simplifier, il écrit ceci à la marge droite (content de se défaire de l'adjectif *suaue,* en introduisant *sasso,* et — bientôt — *suauemente,* et avec une nouvelle rime:

2. *Sorgea d'un sasso,* ʒ acque chiare ʒ dolci
3. Spargea (tra' fiori e [l'erbe]) suauemente m o r m o r a n d o.

Voilà donc enfin ces trois vers avec leurs rimes définitives *bosco, dolci, mormorando,* avec *acque* placé au v. 2, avec les doux mots *dolci, chiare, suauemente* gardés; mais enfin sans *fresca,* sans *l'erbe,* sans *fiori* ni *fioretti* [1]:

1. Vna fontana in quel medesmo bosco
2. Sorgea d'un sasso, ʒ acque chiare [ʒ dolci]
3. Spargea suauemente mormorando.

Et c'est dans cette forme qu'il a dû inscrire sans retard ces trois vers sur le parchemin du 3195 qui l'attendait. Plus tard [2] il a gratté *Vna* au v. 1 du Vat. 3195 pour y mettre *Chiara,* et en même temps il a substitué là *fresche* à *chiare* au v. 2. Quel modèle de corrigeur! Ce travail me fait penser à ce beau conseil d'un autre grand styliste, Fénelon: »Il n'y a aucune peine qu'un auteur ne doive prendre pour en épargner à son lecteur: il faut que tout le travail soit pour lui seul, et tout le plaisir, avec tout le fruit, pour celui dont il veut être lu».

Dès qu'il a trouvé sa rime définitive pour les vv. 3, 6, 7 (*-ando*), il continue:

4. A quel loco riposto, ombroso ʒ fosco [3]
5. Né pastor (*sic*) s'accostauan né bifolci, . . .

Il corrige, ou pense corriger, ainsi:

---

annulé; il y a un ʒ distinct après *surgeua.* J'ai cru un moment qu'il préférait: ʒ *suaue* ʒ *dolci,* mais *chiare* vaut mieux.

[1] Cf. la note au v. 3, ci-dessus p. 35—36. On s'étonne qu'il n'ait pas évité la cacophonie *Sorgea* — *Spargea*:

[2] Probablement après avoir écrit et approuvé à la str. 5 *Vna fenice, Vna strania fenice* comme début.

[3] Qu'on se souvienne du *uerde ombroso bosco,* du *l'erba e i fiori* (voy. p. 23—24 ci-dessus) qu'il a introduits (avant octobre 1368?) au sonnet postiche *L'aura gentil.* Notons la manière dont il écrit les *o* dans *bosco* et *riposto* d'un côté, dans *ombroso* et *fosco* de l'autre.

4. ʒ *al seggio*[1] riposto, ombroso ʒ fosco
5. Né pastori, *alcun tempo*[2], né bifolci,
6. Ma (muse) nimphe ʒ muse [*apressauan* cantando][3] . . .

N'étant pas encore content, il met *apressauan* au v. 5, et il continue le v. 6 ainsi que je le dis avec assurance:

4. ʒ al seggio riposto, ombroso ʒ fosco
5. Né pastori *apressauan*, né bifolci,
6. Ma nimphe ʒ muse, **a quel c'onor** cantando.

Je m'étonne qu'on n'ait pas lu comme moi ce vers difficile. Il est vrai que matériellement on voit *cener*, ou p.-ê. *tener*, ce qui ne signifie rien, et il est vrai que »tout le monde» lit ici, à tort, *tenor*. Mais je ne comprends pas ce que ce *tenor* signifierait: Pétrarque ne nous dit point ce que les nymphes et les muses chantaient. S'il est vrai, comme tous — même M. Salvo Cozzo — prétendent, que dans le Vat. 3195[4] Pétrarque ait écrit *tenor*, j'ose dire tout de même que cela est bien inférieur à ce qu'il a écrit ici, au Vat. 3196, et j'ai montré ailleurs que ce cas ne serait pas isolé: il se peut qu'il a parfois mal compris une bonne lecture ou correction faite de sa propre main, surtout quand il transcrit à la hâte. Quoi qu'il en soit du ms. 3195, i c i je me refuse à accepter autre chose que **c'onor**, c'est à-dire *ch'io honoro*, comme il aurait écrit ailleurs[5]. Et je comprends:

---

[1] Il corrige en premier lieu *loco* en *seggio*; *A quel* n'est corrigé que quand il a écrit *a quel* au v. 6 (voy. ci-dessous).

[2] Le *capre* qu'on a cru lire là où je lis *tempo* est imaginaire, du moins il ne s'y trouve à coup sûr pas.

[3] Cette fin du vers est une simple conjecture de ma part. Elle est analogue à cent corrections semblables de Pétrarque. Cf. les vicissitudes du mot *aeque* tantôt, du mot *canzon* à la première fin de la canz. *Che debb'io*, etc.

[4] Je n'ai vu ni le ms. 3195 ni 3196 depuis l'année 1894, et alors je ne songeais pas à ces choses. [Et je n'ai encore pu voir le *facsimilé* de M. Vatasso]. — Quant à la forme de ses *o*, très souvent négligée dans les *abbozzi* du 3196, j'en ai souvent parlé en publiant les canz. *Che debb'io*, *Amor*, le son. *Almo sol*, *Stiamo*, *Sì come* etc. On n'a qu'à comparer ci-dessus le mot *fosco* au v. 4, ou au fol. 2 recto les deux *co* à la ligne 5 du son. *L'aura serena*, ou le *sol* à la ligne 4 d'en bas (La'ue'l *sol* perde), ou *co* dans le mot *seco* au v. 10 ci-dessous; cf. ci-dessus p. 35 et 37, la note.

[5] On sait — voy. Mussafia, o. c., p. 25—29 — que Pétrarque écrit p. ex. *ed Hannibal*, mais *ch'Anibale*; *un habito* mais *l'abito*; *tanto honor*, *poco honorata*, mais *d'onor*, *l'onor*, *d'onestate*. Si cette fois il avait écrit *chonor*, les copistes auraient cru qu'il entendait *c'honor* c o n t r e s a r è g l e: »l'*h* ne

cantando a quella ch'onoro, c'est à dire pour *Laura*, à peu près comme il disait tout à l'heure au v. 5 du son. *L'aura serena* (voy. ci-dessus p. 20): *quel che gelosia m'asconde.*

Continuons à présent:

7. Iuj m'assisi, ʒ quando
8. Piú (dolceçça *uel*:) dilecto prendea (del) di tal concento
9. ʒ (de la *uel*:) de tal uista, aprir uidi la terra....

Est-ce par pure inadvertance qu'il écrit *la terra* (avec un point après)? Pensait-il changer de rime? Je ne saurais rien affirmer, mais toujours est-il qu'il continue dans le même vers et tout de suite: (*un*) *uno*[1] *speco*, de sorte qu'il faut lire:

9. ʒ de tal uista, aprir uidi uno s p e c o.

Et il continue sans hésitation:

10. ʒ portasserne (*sic*) seco
11. Ratto la fonte, onde anchor doglia sento
12. ʒ (rimembra) pur membrando piango ʒ mi sgomento.

* *
*

Str. 5.

Il écrit d'abord, avec les rimes *-ice*, *-erta*, *-elo*:

1. Poi vidi per la selua una fenice,
2. Tutta d'oro ʒ di porpora coperta,
3. Che di sua uista rallegraua il cielo.

Je ne saurais dire pourquoi il va changer de rime. Peut-être se souvenait-il que la rime *-ice* est très fréquente dans le Canzoniere[2] (dix »fois», à ne pas compter les *Triomphes*; je trouve *Fenice* dans 2 vers, *felice* dans 10, *radice* dans 6, etc.), et que *-elo* est plus fréquent encore (25 »fois», avec *cielo* dans 29 vers). Quoi qu'il en soit, voici le nouveau début:

---

s'écrit jamais après un mot apostrophé». Quant à la forme *quel*, je renvoie à *quel elce antica* du Vat. 3195 et *d'un elce* du Vat. 3196 dans le son. *Stiamo* v. 10, dont j'ai parlé *Trois sonnets* etc. p. 19 et 23 et ci-dessus p. 15.

[1] Cf. le même fait, *uno* répété après *un* écrit par mégarde, fol. 13 r., au v. 4 de la canz. *Che debb'io*: (ad un) *ad uno* scoglio.

[2] On peut consulter l'utile *Tavola* di Ridolfi jointe p. ex. aux éditions de Bevilacqua, de Rovillio.

1. *una fenice che uolando* g i u a
2. Tutta d'oro ʒ di porpora coperta
3. *Vidi allegrar de la* sua uista il cielo.

Il annule de quatre traits obliques ces deux débuts et essaie trois nouvelles rimes encore: *-ali*, *-ovo*, *-aua*, p.-ê. après avoir écrit, dessus le *porpora coperta* de l'ancien v. 2, ou plutôt en face du v. 1 (*Una fenice che uolando giua*), ces mots énigmatiques: *Attende primum capitulum hic* [1]. Il reprend *Poi uidi*:

1. *Poi uidi* una fenice ch'*auea l'a l i*
2. Di porpora *uestite e'l capo d'o r o*
3. (ʒ *solitaria per la selua a n d a u a*) Per la selua *entro* solitaria . . .

Voulait-il, après ce déplacement du mot *selua*, garder *andaua* à la rime, ou reprendre *giua* abandonné? Il ne tarde pas à corriger le dernier de ces trois vers, avec une nouvelle rime, en:

3. *Vidi* (ʒ) *gir per la selua, altera ʒ u a g a.*

En même temps, voire même avant de corriger le v. 3, il refait le v. 1 en y plaçant le *solitaria* du v. 3, de sorte qu'il faut lire, avec deux nouvelles rimes, *ale* et *uaga*, ceci:

1. *Vna fenice solitaria,* l'a l *e*
2. Di porpora uestit*a* (?) e'l capo d'oro
3. *Vidi gir* per la selua altera ʒ u a g a
4. ʒ dicea: »Ben questa è cosa immortale«.
5. Ma (come) [2] poi che giunse da lo suelto alloro
6. ʒ da la fonte che piú non allaga,
7. Cieco è chi qui s'appaga: [3]
8. Ché ueggendo i bei rami a terra sparse (*sic*?)
9. ʒ quel uitale humor mancato ʒ secco . . .

Il s'arrête pour corriger vigoureusement les vv. 8—9:

8. *Veggendo ella le frondi* a terra sparse [4]
9. ʒ *rotti i rami* ʒ quel (*uago*) *uiuo* humor secco,
10. Volse in se stessa il becco,

---

[1] Ou faut-il comprendre *huius*? Pensait-il aux ailes coloriées de l'Amour, *Tr. Cupid.* I, 25? Ou bien, peut-il entendre la 1re *strophe* de cette canzone? Nous ne savons pas ce qu'il y avait dit d'abord, là, avant de la transcrire *in membranis*. 3195 a au v. 4 *Vna fera,* et le v. 5 y est sur rature. Son *Attende* a probablement trait à cette rature-là.

[2] Ce *come* est remplacé tout de suite par *poi che.*

[3] Ce vers me paraît bizarre et fait pour »attraper la rime«.

[4] Voy. ci-dessus, p. 35, et le son. *Al cader d'una pianta*: svelse, spargendo a terra le sue spoglie.

11. Quasi sdegnando, (ʒ) e'n un punto disparse,
12. (ʒ di)[1] E'l cor di gran pietate ʒ d'am[or m'arse].

Ce dernier vers lui a donné beaucoup d'embarras. Déjà au v. 8, sur *i bei rami* (voy. ci-dessus), il avait mis son *Attende supra* (?), qu'il a effacé après la correction, et en effet il avait employé *i bei rami* au v. 4 de la str. 3 ci-dessus (voy. p. 34). Au dessous du v. 12 il écrit d'abord, sans rien effacer:

12. *uel*: ʒ *di duol*, di pietate ʒ d'amor m'arse. *Hoc placet*
uel: (E'l) *Ma'l* cor doglia ʒ pietate ʒ amor m'arse. *Hoc magis placet*[2].

Dans le Vat. 3195 il a poussé encore plus loin ses corrections. Il y change la rime des vv. 3, 6 et 7 encore une fois (*sola* : *invola* : *vola*), ce qui amène assurément un meilleur v. 7: *Ogni cosa al fin vola*; mais je trouve que le nouveau v. 6: *Giunse, ed al fonte che la terra invola*, n'égale pas l'ancien: *E da la fonte che più non allaga*[3]. Le nouveau v. 12: *Onde 'l cor di pietate e d'amor m'arse* est inférieur comme rythme au premier accepté et à celui que je devine (voy. la note 1) comme le tout premier, mais supérieur aux autres.

* * *

[1] ʒ *di* a été annulé tout de suite, comme le ʒ équivoque (= *e*) du v. précédent. Il voulait p.-ê. écrire d'abord: *E di pietate il core, e d'amor, m'arse.* Cf. ci-dessous.

[2] Ainsi qu'on peut voir chez Appel, *Entw.* p. 38, les fins de ces petites lignes ajoutées sont en partie aujourd'hui illisibles. Un *Hoc placet* etc. chez Daniello ne fait souvent que donner son opinion. Mais ici c'est l'excellent collationnateur du Casan. qui l'affirme.

[3] C'est *invola* surtout qui me déplaît, tandis qu'*allaga* fait si bien penser à Vaucluse. Notons qu'il a trouvé *giunse da la fonte* peu clair, et qu'il le change en *giunse* al *fonte*, faisant *fonte* masculin, malgré *la fonte* ici même, str. 4, 11! *Fonte* est fém. dans la sest. *Mia benigna* v. 54 *queste due fonti*, et dans le son. *I' ò pien* v. 12 *di queste fonti* (seule fois, à la rime, où il n'évite pas le genre). *Fonte* est du masculin dans la canz. *Vergine* v. 43: *il* fonte di pietate, et dans la 2me réd. de l'envoi de la canz. *Che debb'io* (nov. 1349, voy. fol. 13 v. et cf. mes mémoires *La canzone Che debb'io* p. 19 et *Trois sonnets* p. 31). Il est notable qu'il l'emploie des deux genres dans une même composition, comme ici. Encore une fois: il corrigeait le Vat. 3195 à la hâte à cette époque-là.

Str. 6.

Première rédaction, à travers les corrections:

1. Al fin uidi (per) *io*[1] *per* entro i fiori ʒ l'erba,
2. Pensando[2], sola, una sí bella donna
3. Che l'alma anchor de la memoria trema:
4. Humile in se, ma 'ncontra Amor superba.

Il corrige, pour avoir une autre rime au vv. 3, 6, 7:

1. Al fin uid'io per entro i fiori ʒ l'erba
2. Pensando *ir*[3], sola, una sí bella donna
3. [Che], *pur* [*mem*]*brando,* [anchor] *conuen ch'i'* *t r e m e*:
4. [*In*] *se humile*[4], incontra Amor superba.
5. Candida ʒ texta d'or era la gonna . . .

Il change d'abord en: Candida ʒ *d'or* (*tessa*) *intexta*, puis, choqué par les nombreuses dentales, reléguant *texta* au v. 6:

5. ʒ *auea in dosso una candida* gonna[5]
6. Texta sí ch'oro ʒ neue [parea] inseme;
7. Ma le parti supreme
8. Eran coperte d'una nebbia oscura.

---

[1] Je suis content d'y voir cet *io,* en ce qu'il me paraît calculé pour améliorer le rythme. Il est curieux de constater ici, comme je l'ai fait pour plusieurs de ses vers, que le pronom-sujet prend l'accent déjà à cette époque: *Ed ella: Āltrŏ vogl'ìo che tu mi mostre* (Stanco già, v. 82); *A pena ebb'ìo quēstĕ parole ditte* (La notte v. 85); de même le pronom possessif: *Ed io del dólŏr mío* (avec »rythmisation en arrière» de *dolór*) *ministro fui* (Stanco già v. 61); *Ed ora il mórĭr mío che sí t'annoia* (La notte v. 37); *O figliŏl mío, quāl pĕr tē fiamma è accesa!* (Al tempo v. 60); *Porebbeno aguagliare il dólŏr mío* (canz. *Che debb'io*, v. 12 de la 1re réd., fol. 13 r. et fol. 12 v.). Cf. le mod. *padre mío, bícchĭer d'acqua; māuvaīse grâce, māisŏn nĕuve* etc., dont j'ai parlé bien des fois. — Cf. ci-dessous, au vers 2 de la correction: quand même il aurait écrit d'abord *uid'ìr,* cela ne change pas la valeur rythmique de la correction.

[2] Sans doute il aurait dit *pensosa* déjà ici, au lieu de *pensando,* s'il ne tenait tant à garder *sola.* — Mais il y a trop d'*s*, et il corrige!

[3] Cet *ir* est le bien venu ici, et on s'étonne qu'il ne l'ait écrit déjà au 1er vers de la 1re réd., là où il a ajouté *io.* L'y aurait-il mis tout d'abord, et peut-on croire qu'il l'aurait m a l l u en écrivant *uidi io* pour *uidi' ir* (= *uidi io ir*)?

[4] Cette correction prouve qu'il accentuait *humíle,* comme souvent ailleurs.

[5] Dès qu'il changeait de rime au v. 3, cette correction fut opérée en continuant la ligne.

9. ȝ ecco, nel tallon punta d'un[1] angue,
10. Come fior colto langue . . .
11. In [terra cadde], [o]ue star pur sec[ura]
12. Credeasi. O, mondo rio, nul[la in te dura]!

Qu'est-ce qu'il trouve à redire ici? *In terra* pourrait être équivoque, et il avait dit tout-à-l'heure *a terra sparse,* au v. 8 de la str. précédente. Le v. 12 était prolixe, *numeroso troppo,* et trop peu rythmique: ce vers n'avait pas une cadence digne de la canzone. Malheureusement on ne peut plus vérifier aujourd'hui le détail de ses dernières corrections. A l'aide du Casanat., d'Ubaldini et d'Appel, je me les représente comme il suit:

8. *Coperte auea di graue* nebbia oscura.
9. *Poi* punta, nel tallon, d'un *picciolo* angue,
10. Come fior colto langue:
11. [*Cadde* o]ue star *si credea*[2] pur sec[ura].
12. *Altro che pianto* nulla *al mondo* [dura]!

Il corrige encore les deux derniers vers. D'abord le v. 12:

.b. 12. *A*[*i*], *nulla,* altro che pianto, al mondo [dura].

Ensuite le v. 11, après le v. 12, ayant soin de placer un *.a.* à la tête du vers 11 nouveau et un *.b.* à la tête du v. 12 déjà écrit, de la façon que je l'ai fait:

[.a.] 11. *Lie*[*ta*] *si dipartio* [*no*]*n che* secura.

La fin nouvelle sera dont ceci, et il faut convenir que la strophe y a gagné:

10. Come fior colto langue:
11. Lie[ta] si dipartio, [no]n che secura.
12. A[i], nulla, altro che pianto, al mondo dura!

* * *

Voici enfin le développement de l'*envoi,* tel que je le comprends (le texte du manuscrit a presque complètement disparu aujourd'hui):

1. Cançon! Se tro[uj oue] pietate alberghi,
2. Digli: ›[Le uisïon che ridich'io]
3. Fatto anno un dolce di morir desio›.

[1] L'*n* finale et séparée montre que le mot *angue* est du masculin. Il rend ce fait indubitable ci-après.

[2] Ou: *starsi credea*? — L'*attende illum* donnée ici par Appel, n'est-ce pas: ›Attende, illum primum!› visant le v. 11 définitivement corrigé? — Cf. le son. *Quel rossignol* (1350?), v. 14: *Come nulla qua giù diletta e dura.*

Le v. 2 étant peu précis, il essaie:

2. Dí: [*Le sei* uision ch]e *ui* ridic[h'io].

Et encore, pour éliminer quelque *i* et rétablir e rythme:

2. Dí: *Queste* [ui]sïoni *al* s[*ignor mio*],

de sorte qu'il faut lire en fin de compte:

1. Cançon! Se trouj oue pietate alberghi,
2. Dí: »Queste [ui]sïoni al s[ignor mio]
3. (Fatto anno) An fatt[o un dolce di morir desio]«.

Chose curieuse, ce n'est qu'en transcrivant la canzone dans le Vat. 3195 qu'il s'est aperçu qu'il fallait un vers de sept syllabes, non pas, comme ici, un endecasyllabe, comme 1er vers de l'envoi:

1. Cançon, *tu puoi ben dire*[1]:
2. »Queste *sei* uisïoni al signor mio
3. An fatto un dolce di morir desio«.

II

Aperçu chronologique.

Afin de mieux comprendre dans quelles conditions Pétrarque a rempli notre feuillet 1—2 du Vat. 3196, entre le 5 déc. 1366 et le 13 oct. 1368, je réunirai ici un certain nombre de faits et de dates qui appartiennent à cette époque de sa vie, époque de la plus haute conséquence pour la formation du *Canzoniere* »définitif«, tel que nous l'offre le Vat. 3195, voire même tel que Pétrarque l'eût rendu si la mort ne lui eût enlevé la »stanca penna« au milieu de son travail. Cette série renferme les années 1359—1369 inclusivement, c'est à dire depuis l'époque où il achevait sa première »édition« du *Canzoniere*, le *Chig. 176, jusqu'après le départ définitif et à jamais mémorable du jeune Ravennate. Je suppose que Malpaghini n'a transcrit que vers l'été 1368 — évidemment à la hâte — le dernier chant de l'*Odyssée* d'Homère, ms. *Par.* 7880 n° 2; probablement il est parti

[1] Ces quatre mots s'y trouvent sur rature. A-t-il gratté un vers de onze ou un vers de sept syllabes? M. Modigliani ne nous le dit pas, et je n'ai pu voir encore l'éd. Vatasso.

(de Pavie? de Milan?) avant la mi-juillet 1368. — Il est toujours utile de consulter la *Chronologie* etc. de M. Henry Cochin et le *Canzoniere* I p. p. M. Mascetta-Caracci.

1359.

Avant le 16 mars il a visité Venise »pour son plaisir» et Padoue »pour certaines affaires» (*Fam.* XX, 6 *Longævi*, à Nelli-Simonides). Il avait reçu de Como les cinq lauriers qu'il plantait le samedi 16 mars à Milan, assisté par Boccace.[1]

Boccace est demeuré chez Pétrarque à Milan deux semaines, ou trois tout au plus[2], et c'est alors qu'il a dû être enjoint par son »maître» d'employer Léonce pour une complète traduction d'Homère en latin. Je suppose que c'est dans cette occasion, mars 1359, que Boccace a tiré une copie du recueil que le ms. Chig. L. V. 176 nous a heureusement conservé; c'est un ms. du XIVe siècle et on a pu croire que c'est un autographe de Boccace[3]. Le recueil ne fut pas achevé que vers la fin de l'année, mais il a pu copier le reste plus tard. — En octobre Pétrarque écrit de sa villa *Fam.* XXII, 2 *Statim* à Boccace (églogues). — Le 7—15 nov., au milieu de la guerre, il écrit à Nelli; *Fam.* XXI, 12-14 (Frac. vol. IV, 388).

1360.

Cette année, avant le 18 août au plus tard, Boccace fait venir Léonce Pilate à Florence exprès pour traduire Homère aux depens de Pétrarque. — Pétrarque a écrit, peu après cette

[1] Nolhac, *Pétr.* p. 340, 392. Selon M. de Nolhac (p. 339, 354) Léonce Pilate avait traduit quatre chants de l'*Iliade*, directement pour Pétrarque, en titre de spécimen, dès l'hiver 1358—59, à Padoue: n'est-ce pas plutôt au printemps 1359, pendant la visite en question, qu'il a vu Léonce à Padoue? Cf. *ib.* pp. 65, 100—102.

[2] On voit de la lettre Fam. XX, 7 *Non tuam*, à Nelli, du 11 avril, que Pétrarque a déjà reçu un billet de Boccace après le départ de celui-ci, écrit au delà du Pô, et que Pétrarque s'inquiète pour le reste du voyage de leur ami. — Les *plusculos dies* dont Boccace parle dans sa lettre *Ut huic*, datée de Ravenne 18 juillet 1353, désigne la visite qu'il avait faite à Padoue en 1351, entre le 26 (?) mars et le 21 (?) avril (cf. ma supposition, *En svensk Petrarca-bok* p. 333 et 369, que Boccace est le »Bastardinus» de Pétrarque). Boccace a sans doute vu alors, entre autres choses, la canz. *Amor, se vuoi,* et probablement il l'a emportée avec lui à Florence dès avril 1351.

[3] Cf. O. Hecker, *Boccaccio-Funde*, p. 16; plus haut p. 3, n. 3.

date-là (septembre?) le v. 152 du chapitre *Pien d'infinita* de ses »Triomphes»[1]. — Le 5 juin il écrit, à l'heure des vêpres, une note au ms. *Par.* 5150 contenant Vie de papes, Chronique de Sicile etc.[2] — Le 20 juin il date à Pavie un billet *Var.* 46 *Perfudisti*: il dit vouloir se rendre à sa villa (au N.-E. de Milan près la chartreuse de Garegnano) pour y passer quatre jours avec Azzo da Correggio et Modio, et il parle d'une première acquisition qu'il a déjà faite à Arquà(-Monselice). — Le 25 juin il écrit de Milan *Var.* 26 *Lex* au cardinal Talleyrand pour le féliciter à cause de la paix conclue le 8 mai entre Édouard III et Jean le Bon, à Brétigny. — Le 9 août il date à Milan *Fam.* XXII, 5 *O quantis* à Cabassoles (Vaucluse). — Le 18 août il écrit à Boccace, de Milan, *Var.* 25 *Iucundum*: il y parle de l'incendie de Vaucluse (arrivé, selon moi, le dimanche jour de Noël 1356, son jour de l'an)[3], et des trente gros volumes qu'il y avait laissés mais qu'il a chez lui à présent[4]; il annonce déjà dans cette lettre qu'il voudrait écrire une biographie *Ad Posteros*; il exhorte Léonce, par Boccace, à commencer sa traduction et il désire qu'elle ne soit pas trop »littérale», si possible. — Le 3 septembre [jeudi] il relit (près Milan?) son chap. *Al tempo* et fait observer qu'il lui est souvent déjà arrivé de s'occuper de ses »Triomphes» en septembre: *Ita res vadit de septembri in septembrem*. — Le 12 sept. [samedi] il copie »le cahier (*quaternum*) tout entier» du chap. *Al tempo*, encore à la campagne (cf. Ambr. Annoni, *Il Petrarca in villa*, 1904); c'est probablement la rédaction placée à gauche dans les éditions de M. Appel. — Le 9 octobre, à Milan, il écrit sa lettre à Homère, *Fam.* XXIV, 12[5]. — Le 15 octobre, jeudi matin, il cor-

[1] Voy. Appel, *Die Triumphe*, p. 110—13 et 371: »Il duca di Lancastro, che pur dianci (= *naguère*) Era al regno de' Franchi aspro vicino». — Je ne saurais affirmer si Pétrarque s'est rendu à Padoue pour célébrer pâques (5 avril) cette année-là. Il me semble que non.

[2] Nolhac, *Pétr.* p. 96; *De Patr. Cod.*, p. 32: *Missus de Florentia ubi mee*..

[3] Et non point déjà le jour de l'an de 1353, où le 25 déc. n'était pas un dimanche, mais un mercredi. Voy. mon livre suédois, où il y a, p. 337, des tables chronologiques pour vérifier les dates pour 1275—1375.

[4] Son fils Giovanni di Petracho, ou bien Nelli (en 1358—59), les avait sans doute reportés en Italie. Parmi ces gros volumes étaient probablement le *Virgile* de l'Ambrosienne, mais sans le feuillet des morts, si je ne me trompe.

[5] Nolhac, *Pétr.*, p. 342 et 354. Pétrarque y parle de certains fragments que Léonce a déjà traduits pour lui à Padoue (voy. ci-dessus p. 45, note 1).

rige[1] *troppo* écrit par mégarde dans une vieille cédule, perdue pour nous, en *sempre*, dans la ball. *L'amorose faville*: c'est la deuxième de trois ou quatre ballatas composées, si je comprends bien, pour le duc de Carrare (pour ou par »Confortinus» ?). Voici l'ordre et la date de ces ballatas: Le samedi 26 déc. 1349 il commence la ball. (Gentil alto) *Dal cielo scende* (= *Amor che'n cielo*) sur le fol. 14 v. de notre Vat. 3196; le mercredi 30 déc. 1349 il écrit une seconde rédaction de la même ballata avec son début définitif, *Amor che'n cielo*; le 31 décembre, selon ma supposition, il a dû ébaucher les deux autres ballatas (commandées?), *L'amorose* et *Nova bellezza*, composées plus tard que *Amor che'n cielo*; il les a copiées, dit-il, »dans l'ordre inverse», plus tard — p.-ê. le 15 octobre 1360 justement? — sur un feuillet du ms. 3196 (qui est évidemment le ms. vu par le collationnateur du Casanatensis 924); le vendredi 1er janv. 1350 il écrit la 3me et définitive rédaction de la ball. *Amor che'n cielo* sur le fol. 14 v., au bas défectueux de la page, et c'est ce jour-ci qu'il y souscrit son approbation personnelle: *Hec uidetur proximior perfectioni.* Après les avoir copiées (le 15 oct. 1360, au plus tard, mais p.-ê. bien plus tôt), dans l'ordre 1. *Nova* (la préférée), 2. *L'amorose*, 3. *Amor che'n cielo*, il écrit cette note-ci à la place de l'ancienne *Hec uidetur prox.* etc. du fol. 14 v.: *Hec in ordine retrogrado, ad litteram nisi fallor ut hic sunt, dictaui anno isto* [1350 = le 26 déc. 1349 -1er janv. 1350] *pro Confortino*[2], *et unum aliud postea* [avant le 15 oct. 1360 cependant], *quod non curaui perficere. Ex his autem elegit* {Dominus? un mot semble découpé par un relieur du Casan.} *ipse ultimum* [sc. dictatum], *quod hic* [sc. scriptum] *est primum. Scripsi hoc* [15 oct. 1360], *ne elaberet*[*ur*] *in totum, que magna* . . .[3] Contre la préférence de Pétrarque, »Confortinus» (ou le duc Giacomo, en fin de compte?) avait donc, paraît-il, préféré la ball. *Nova bellezza*[4].

---

[1] Voy. l'article de M. Appel, dans l'*Archiv f. d. Studium* etc. CXV, 464, sur les deux anciens feuillets de garde (retrouvés dernièrement) du Casanatensis 924 publiés par MM. Giorgi & Sicardi.

[2] Ou *Confortiuo*? Le fol. 14 v. porte *pro Confortin*, avec une *n* finale.

[3] Peut-on continuer ainsi ce qui ne s'y lit plus: [*pars est memorie nostre*]? Ou s'agit-il de l'individu enrichi par quelqu'une de ces *nugellas*?

[4] Elle n'a pas été admise par Pétrarque dans le Vat. 3195. Mais je me demande (cf. p. 25) si ce n'est pas cette ballata qu'il a grattée, entre

Je me permettrai de dire ici quelques mots sur cet *aliud unum* qu'il déclare avoir composé *postea*[1], mais qu'il avait laissé inachevé (longtemps avant le 15 oct. 1360). J'ai essayé de restituer cette ballata ailleurs[2], au moyen de trois composants: 1. le vieux fragment *Ché le subite lagrime ch'io vidi*, vu et transcrit le 28 et 29 nov. 1349, d'après quelque cédule, par la main de Pétrarque sur le fol. 13 r. du Vat. 3196[3]; 2. le vers initial *Felice stato, aver giusto Signore*, du fragment d'une autre ballata délaissée sur ce même fol. 13 r. le 17 mai 1348, fragment sans doute cher à sa mémoire: cette ballata *Felice* avait été abandonnée à cause de la nouvelle, reçue à Parme le 19 mai 1348, que sa Laure n'était plus des vivants depuis le 6 avril 1348; 3. le fragment (début et fin) de ballata que le collationnateur du Casanatensis a copié en dernier lieu[4]. Qu'on se souvienne du *fictum residuum* [en 1350—60?] *propter ultimum verbum* du fol. 13 r. Cet *ultimum verbum*, est-ce le dernier vers de la ballata *Amor che'n cielo*: ›Oue in pace perfecta al fin reposi‹? Est-ce la fin du fragment *Felice stato*: ›Poi che fu desta dal Signor valente‹? Ou enfin, est-ce le dernier vers du fragment *Ché le subite:* ›Pur, chi non piange, non sa che sia amore‹? En tout cas, ce dernier fragment est antérieur au ›début‹ et à ›la fin‹. La ballata inachevée, cet *aliud unum quod non curavit perficere* (avant oct. 1360, époque, notons-le, où il venait d'achever son recueil *Chig. 176 et où il avait sans doute encore la tête remplie de ses *nugellas* jusqu' à son ambassade

---

Pasco et *Di dí* au fol. 39 r., et remplacée en 1368(?) par le sonnet ›postiche‹ *L'aura gentil* (Modigl. n° 194), dont on voit l'ébauche trop hâtive au fol. 2 r. du Vat. 3196, cf. ci-dessus, p. 22. La ball. *Nova* nous a été conservée, malgré Pétrarque, par quelque très ancienne copie tirée soit du Vat. 3196 (avant la perte du feuillet des ballatas), soit des papiers de ›Confortinus‹ ou des ducs de Carrare; elle ne fut imprimée que dans l'éd. Giuntina, en 1522. On peut facilement comprendre que Pétrarque ait préféré là un de ses sonnets sur ›L'aura‹ au lieu de cette ballata ›extravagante‹, c. à d. qui ne regarde pas Laure. Cf. les son. *Quella che 'l giovenil, L'ardente* (1350?) et *Aspro core*, dont les tercets du moins sont de sept.-oct. 1350 et amplifient le v. 12 (cf. *dixeram*) de la ball. *Nova*.

[1] Probablement janvier 1350; au plus tard octobre, à Parme?

[2] Voy. *Quelques ballatas* etc., dans *Mélanges Chabaneau*, p. 181—87 (3—9), où je renvoie. — Cf. *La canz. Amor* etc., dans *Från filol. fören. i Lund* III (1906), p. 34—42.

[3] La date qu'on lit à côté, ›30 nov. 1349‹ est embarrassante. On voit que sa main a beaucoup hésité en écrivant l'annotation. Les mots *propter memoriam Iacobi intensam* sont-ils postérieurs au 30 nov. 1349, même au 19 déc. 1350, jour où le duc Giacomo fut tué? Est-ce de l'évêque Giacomo Colonna ou du duc Giacomo di Carrara qu'il s'agit?

[4] Au milieu du fol. ›B‹, publié par MM. Giorgi & Sicardi. C'est pour être complet, sans rien comprendre, que l'excellent collationnateur du Casanat. a donné ces deux fragments (début et fin, ›*et in fine*‹) dont il ne savait que faire et qu'on a plus tard cachés dans la reliure du manuscrit.

à Paris pour féliciter le roi Jean le Bon), cette ballata, je voudrais la recomposer, la *perficere*, de cette façon: [1]

Ballata.

1. Amor, che 'n p a c e il tuo regno gouerni!
2. Pon fine a l'aspra guerra ch' i' sostegno,
3. Sí ch'i' non pera per souerchio sdegno?
4. [Ché le subite lagrime ch'io uidi
5. Dopo un dolce sospiro (*sic*), nel suo bel uiso,
6. Mi fur gran pegno del pietoso core:
7. Chi proua intende, e ben ch'altro sia auiso
8. A te, che forse ti contenti e ridi,
9. Pur, — chi non piange, non sa che sia amore.]
10. [Felice stato, auer giusto Signore!] [2]
11. A voi seruir, a voi placer m'ingegno,
12. E quel poco ch' i' son, da voi mi tegno.

Selon mon opinion, Pétrarque aurait écrit à la date en question, **1360** *Iovis, 15 octobris mane,* non seulement la correction *troppo* > *sempre* qu'il retrouvait ce matin-là *hic, in alia papiro vicina,* c'est à dire dans un feuillet placé alors aux environs du fol. ›14‹ actuel du Vat. 3196 et ensuite perdu (p.-ê. détruit par Pétrarque après l'utilisation), mais aussi une copie nouvelle de ces ballatas. A-t-il fait a v a n t cette date l'annotation sur le fol. 13 r.: *Fictum residuum propter ultimum verbum*? A-t-il écrit sur le fol. perdu, a v a n t le 15 oct. 1360, les vv. 1—3 et 11—12? Voilà des questions auxquelles je ne saurais naturellement répondre. Il me semble plausible cependant 1° que le fragment *Ché le subite* a dû être c o m p o s é avant le 28 novembre 1349 et qu'alors 'Iacobus' désignait l'évêque de Lombez, lequel était mort depuis sept. 1341. Pétrarque me semble avoir l a i s s é p l a c e sur le fol. 13 r. pour trois vers de début et trois vers de fin d'une ballata [3] (mais à peine pour les deux quatrains d'un sonnet); 2° que plus

[1] Il n'y a en effet rien d'étonnant, pour qui connaît Pétrarque, d'admettre qu'il a voulu faire auprès de Galéaz Visconti, en 1360, une petite *nugella* en mémoire à la fois de Laure, du cardinal ›injuste‹ († 1348), de son cher évêque de Lombez († 1341), enfin et surtout du seigneur de Carrare († 1350).

[2] Ce vers, ou un autre vers en *-ore* qui a dû contenir la mention de son seigneur, est nécessaire à cause des trois *voi* (= le seigneur) de la fin et afin d'avoir la même suite de rimes que présente la ball. *L'amorose faville.* J'ai supposé autrefois que les vv. 4—9 étaient les deux tercets d'un sonnet et que *memoriam Iacobi intensam* rappelait l'évêque de Lombez seul. Mais ce n'est que plus tard, peu avant le 5 déc. 1366, que cette mémoire tire de sa plume une réponse; ›*sera valde*‹.

[3] Dans cette supposition, les seuls mots é c r i t s immédiatement après les deux ›tercets‹ (*Ché le subite* etc.), ce serait la date: ›1349, nouembr. 30,

tard, soit en 1350, soit plusieurs années plus tard peut-être, il a eu envie de reprendre ce joli fragment *Ché le subite,* »propter memoriam Iacobi intensam», et que, mu par le double souvenir à la fois de Giacomo Colonna († 1341) et de Giacomo di Carrara († 1350), il a composé alors tout ce qui ne se trouvait pas déjà sur le fol. 13 r. pour compléter une ballata, à savoir les vv. 1—3 et 11—12 (car en effet le v. 10 s'y lisait déjà dès le 17 mai 1348 en tête de cette page mémorable: »Felice stato, aver giusto Signore», ce qui, après »le divorce» du 20 nov. 1347, rappelait d'abord probablement le cardinal Giovanni Colonna). Voici comment je voudrais rendre son intention en commençant l'annotation embarrassée qui occupe la place entre les deux fragments *Felice stato* et *Ché le subite,* sans doute de ballatas: »Le 30 novembre 1349, entre trois heures et six heures de l'après-midi. Aujourd' hui je reprends (*occurrit*) ce fragment *Ché le subite,* lequel s'est déjà attiré mon attention avant-hier (*nudius tertius*) le 28 novembre, pendant que je transcrivais *in alia papiro* (le fol. 12 v., utilisé encore 11/11 1356) la canzone *Che* (farò, faccio) *debb'io far,* ébauchée ci-dessous». Arrivé là, il se ravise: »infrascriptam cantionem» étant équivoque, — car le fragment *Ché le subite* s'y lit »depuis hier», depuis le 29 novembre, jour où il voulait p.-ê. achever la ballata, mais fut *accersitus ad explicandum minus decorum Philippi* (ce qui reste énigmatique: *expellendum* est impossible) —, il annule tout ce qu'il a écrit après *occurrit hodie,* et met dessus: *Pridie transcripsi.* Mais s'apercevant qu'on ne voit plus ce que c'est qu'il avait »transcrit la veille», il répète *infrascriptam cant*[ionem]. J'avoue que je n'y vois pas clair. Mais il est assuré qu'il transcrivait la canz. *Che debb'io* le 28 (et 29?) nov. 1349. — Le dernier jour possible pour »l'achèvement» de la ballata *Amor che'n pace* est naturellement le 15 oct. 1360 ou le 19 déc. 1360, l'anniversaire du meurtre du duc Giacomo di Carrara. Mais, — rien ne nous dit qu'il l'ait jamais achevée.

1361.

Depuis la mi-décembre 1360 jusqu'au milieu de février 1361, Pétrarque se trouve inopinément à Paris, en ambassade. Le 13 janvier il harangue en latin[1] le roi Jean le Bon, qui

---

inter nonam ʒ vesperas», mais je crois plutôt qu'il a écrit en trois reprises: 1) Le 29 nov. 1349 (*pridie*) le fragment; 2) le 30 nov., cette simple date; 3) plus tard le reste de l'annotation. Il avait vu le fragment *nudius tertius.*

[1] Il comprenait sans aucun doute le français, et il faut bien supposer qu'il le parlait au besoin. Mais naturellement il pouvait imposer autrement en prononçant dans le beau latin des Italiens son discours latin. Cf. le substantiel mémoire de M. Paul Meyer, *De l'expansion de la langue française,* Rome 1904, p. 6, 35, 36, 40. En Lombardie, comme en Provence et en Piémont, le français avait alors un grand public. Pétrarque laissait volontiers croire qu'il ne possédait pas le français, et il semble qu'il ne l'aimât pas.

était enfin sorti de sa longue captivité anglaise et rentré à Paris depuis le 13 déc. 1360. — Le 27 février il dit avoir écrit en chemin et il date dans une auberge *Fam.* XXII, 14 *Admiratio* à Pierre le Bercheur, voy. sous 1362. — Au mois de mai, son cher Socrate meurt à Avignon, mais à cause de la peste la nouvelle ne vient chez Pétrarque qu'au mois d'août. Pétrarque avait quitté Milan, pour fuir la peste, au commencement de juillet, et reçoit à Padoue, le 14 juillet, la triste nouvelle que son pauvre fils, Giovanni »di Petracho«, vient de succomber samedi matin le 10 juillet à Milan, où le fils demeurait depuis 1359[1]. Le serviteur du père rapporte, à son retour de Milan le 8 août, un bruit qui disait que Socrate-Ludovicus avait succombé à Avignon, bruit qui fut confirmé le 18 août, par la voie de Rome. Dans la *Var.* 35, de Padoue, à Guillaume de Pastrengo, en date du 10 août, Pétrarque parle de la mort de son fils, mais il ne dit rien de Socrate. Peut-être se refusait-il à y ajouter foi. — Avant le 8—18 août, peut-être avant le 14 juillet, ou même dès l'automne (septembre?) 1360 avant son ambassade à Paris, il a dû écrire le v. 76 de son chapitre *Poscia che mia,* car là il parle de Socrate comme vivant. — Le dimanche 22 août on lui annonce la mort de l'évêque Philippe de Vitry, et c'est alors sans doute — selon mon opinion — qu'il se hâte d'ajouter sur un de ses feuillets des morts ces mots: *Heu mihi, ymo septem, nec sciebam*[2], à la prière *Recipe Christe* etc., laquelle il avait écrite dès le 18 août.

[1] Le fils accompagnait son père de Provence en Italie en 1343, paraît-il, âgé de 6 ans. Il fut laissé à Vérone en 1345, à Parme en 1348, à Padoue en 1349; il accompagna le père à Avignon en 1351; il semble être de retour à Vérone 1353(?)—54, à Milan en 1357, à Avignon sans le père en 1357—58, où Nelli le prit en affection; à Milan définitivement 1359—61. Voy. Frac., *Fam.* vol. II, 256; H. Cochin, *Un ami* p. 64.

[2] Voy. Nolhac, *Pétr.* p. 406—7. Il y signale aussi la mort de l'évêque de Cavaillon, Cabassoles († 1372 seulement), dont on avait raconté la mort. Si Pétrarque n'eût été si occupé et si distrait alors, il n'eût sans doute pas oublié de corriger ce faux bruit. L'immense volume lui était souvent inaccessible! La prière pour son fils et Socrate et »reliquos quinque, ymo septem« (car c'est à *quinque* qu'au moyen d'une réclame ⫟ il fait attacher *Heu mihi, ymo* etc.) était probablement écrite là, sur le recto, avant qu'il écrivait sur le verso la célèbre note *Laurea* etc. — Je crois voir dans la lettre *Var.* 25, *Iucundum,* un appui à ma supposition que l'incendie de son domicile de Vaucluse n'eut lieu que le jour de Noël 1356 (»1357« pour lui). Cf. ci-dessus p. 46.

Je suppose que la mort de son fils et de Socrate et le faux bruit sur celle de Cabassoles lui ont rappelé douloureusement le souvenir de sa Laure (qu'elle fût, ou non, la mère de Giovanni, qu'elle fût, ou non, de la famille de Cabassoles); et que c'est alors seulement qu'il a inséré ce feuillet des morts, comme feuillet de garde, au *Virgile* de l'Ambrosienne, apporté dernièrement (en 1358—59?) de Vaucluse. S'il y avait écrit la note *Laurea propriis* etc. avant les autres, entre 1349 et 1361 (avant le 18 août), il n'aurait pas oublié de réunir ce cher nom à ceux des autres amis, morts avant 1361, que le même feuillet contenait. Notons aussi que cette année-ci il semble avoir marié sa fille, l'aimable sœur du pauvre Giovanni, à Francesco di Brossano (à Milan?). — N'est-ce pas le 8 septembre de cette année qu'il écrit de Padoue la lettre *Fam.* XXIII, 20 *Sat magnum* à Francesco Bruni?[1]

1362.

Depuis le 10 janvier jusqu'au 11 mai il est en voyage. Avant 11 mai il écrit, de Milan, sa deuxième lettre *Sen.* I, 6 *Suavis*, à Francesco Bruni, et le 21 mars il adresse de Milan *Fam.* XXIII, 9 *Vicisti* à l'empereur Charles IV et XXIII, 10 *Mirus* à l'évêque d'Olmütz: il dit qu'il s'en ira leur rendre visite au milieu des barbares; ce qu'il n'a pu effectuer cependant, pas plus que la visite à Vaucluse qu'il méditait. — Le 28 mai il invite vainement Boccace à Padoue par la charmante *Sen.* I, 5 *Magnis.* — Le 8 juin il écrit à Nelli, près l'Adriatique (Venise), la belle *Sen.* I, 3 *Pergratam*, où il pleure son fils[2] et Socrate et où il raconte les nouveaux et vains efforts qu'il a faits pour se rendre soit à

[1] Fracassetti la date de 1360, vol. V, 111, mais il écrit 1361 à la p. 113.

[2] Je suppose que Giovanni était né au plus tard le 8 août, au plus tôt le 1er août 1337, cf. mon livre suédois p. 272. Il n'avait pas encore touché à sa 25me année le 10 juillet 1361, et il était né »sept ans entiers» après le délicieux été (août y compris?) que Pétrarque avait passé à Lombez; cet été ne serait cependant pas, selon M. Lo Parco, 1330 mais 1329. — Quant à la date de cette lettre, je ferai observer que ce même 8 juin il date de Padoue *Fam.* XXIII, 18 *Te quidem* (Frac. vol. V, 85), où il parle également, à Acciaiuoli, de la mort du roi Louis de Tarente, arrivée le 26 mai 1362. Aurait-il été de retour à Padoue ce jour-là, contre son attente? Ou peut-on lire *Iulius* pour *Iunius*? Fracassetti dit, IV, 417, que Pétrarque avait évité Padoue »en juin, pour fuir la peste». Est-ce exact?

Vaucluse, soit chez l'empereur. — Le 28 août il écrit de P a d o u e *Var*. 43, en attendant que la République accepte l'offre de sa bibliothèque; le 4 septembre on l'accepte et lui cède le palais des *Deux Tours*, où il se rend avec sa famille peu après. — Le 6 septembre, encore à Padoue, il semble avoir écrit *Fam*. XXII, 13 *Anno altero*, à Pierre le Bercheur, pour lui envoyer *Fam*. XXII, 14 *Admiratio*, laquelle trouva celui-ci mort [1]. — Le 11 septembre, de Venise, il écrit à Malatesta *Fam*. XXII, 1 *An magis* [2]. Nous voyons de *Var*. 65 *Ut inter* qu'à Venise il travaillait alors, probablement vers la fin de l'année, à l'amélioration de ses églogues, auxquelles il fait *magnas additationes* (voy. ci-dessous). — Le 17 novembre et le 9 décembre il adresse de Venise trois lettres de condoléance, *Var*. 19 *Heu*, 16 *Epistolam*, 4 *Amice*, à Modio et à la famille d'Azzo di Correggio, mort à Milan entre juin et octobre. Le 30 décembre (pour lui, comme toujours, »1363«) [3] il parle encore, dans *Var*. 37 *Non cogitabam*, écrite à Venise, de la famille d'Azzo. — Cf. *Var*. 58 *Sunt*: la douloureuse lettre dont il parle là, est-ce plutôt *Sen*. I, 3 *Pergratam* que *Var*. 19? cf. Nolhac, *Pétr*. p. 407.

1363.

Le 11 et 13 mars il date de Venise *Fam*. XXIII, 15 *Vereor* à l'empereur et *Sen*. II, 1 *Aut* à Boccace. — Si, comme le pense M. Mascetta [4], la lettre *Fam*. XXII, 3 *Diu*, à Barbato da Sulmona, appartient à l'année 1363, je la placerais avant le mois de juin (avril?), car il n'y dit pas un mot de Boccace ni de Léonce. C'est dans cette lettre qu'il promet d'envoyer enfin ses poésies, notamment ses épîtres métriques, dédiées à Barbato. Il aimerait mieux ne pas les envoyer, il voudrait même les brûler, pour ne pas détruire sa renommée de poète. Il les aime pourtant, car »la

[1] Cf. Frac. *Fam*. vol. IV, 500 et V, 118.

[2] Conseil de se marier. Cf. Mascetta, *Zs. f. R. Ph*. 1907 p. 63.

[3] Je me demande si ce n'est pas pour éviter l'équivoque que Pétrarque laisse *sine anno* tant de lettres. Dans l'état déplorable des éditions latines et de la chronologie de Pétrarque, on ne peut rien affirmer pour sûr. Il fallait examiner surtout les lettres écrites entre le 25 décembre et le 25 mars tous les ans. Je soutiens que Pétrarque datait t o u j o u r s *ab incarnatione*, du 25 décembre, mais qu'il a supprimé l'année plus d'une fois volontairement.

[4] Voy. *Barbato* p. 70.

mémoire est la souveraine faculté de l'âme, et elle nous force souvent, malgré nous, de retourner à notre passé». Ses poésies sont cependant trop divulguées pour qu'il soit possible de les anéantir, et il lui faudra bien en faire une édition correcte: *Nec quia promiserim do, sed quia sic oportet.* A-t-il jamais expédié cette lettre? Peut-être que non, et peut-être l'a-t-il fait remplacer par cette autre lettre à Barbato, datée de Venise le 20 avril, probablement la même année 1363, *Fam.* XXII, 4 *Ah quotiens.* Ici il assure brièvement qu'il »n'a pas oublié sa promesse». — Il passe carême et pâques (le 2 avril) à Padoue. — Boccace, qui s'était trouvé à Florence jusqu'à la fin d'octobre 1362 et qui vient de passer près de six malheureux mois dans le midi, nov.-avril [1], se rend à Venise chez Pétrarque au mois de juin 1363, d'où il écrit à Nelli le 28 juin; Léonce est avec eux, et ils restent à Venise chez Pétrarque trois mois (juin-août?). — Le 7 et le 20 septembre Pétrarque écrit à Boccace, à peine rentré à Florence, pour le prier de revenir à Venise pour échapper à la peste qui sévit à Florence et qui vient d'enlever Lélius à Rome et Simonides-Nelli à Naples. La première de ces deux lettres est l'immense *Sen.* III, 1 *Præsentiam,* où il parle de la mort de ces deux intimes, et il s'y demande si la peste n'a pas aussi enlevé son fidèle Pythias-Barbato dans les Abruzzes (*Pelignos et Brutios*); [2] cette lettre ne fut pas expédiée:, il craignait de la recevoir cachetée de retour, comme celles qu'il avait adressées à Nelli et à Lello. La lettre qu'il expédie à Boccace, *Sen.* III, 2 *Casus,* n'est qu'un billet (20 septembre). — C'est en 1363 que Pétrarque prend l'habitude de passer à Pavie, chez Galéaz Visconti, la fin de l'été ou de l'année. Il est à Venise encore le 6 décembre, où il écrit la *Sen.* III, 9 *Una* à Bonaventura Baffo; mais le 22 décembre il écrit à Pavie la lettre *Var.* 65, à un inconnu, où il parle de ses églogues (voy. sous 1362). Cette lettre dormira une année entière à Pavie, où il la retrouve dans un volume de son *Africa* et l'expédie le 2 sept. 1364 [3]). — Ainsi qu'on voit, il s'occupe de ses poésies latines ces années-ci, et rien ne nous fait supposer qu'il pense beaucoup à sa lyrique italienne, ses *nugellas.*

[1] Voy. O. Hecker, *Bocc.-Funde,* p. 81; *Gio stor.* 1905, p. 100.

[2] Selon M. Mascetta, *Barb.* p. 71, Barbato n'est mort qu'en 1365. Cf. *id.*, *Rass. crit.* 1907 p. 10—11.

[3] Cf. E. Carrara, *Gio. stor.* 1896, p. 140.

1364.

Le 19 janv., vendredi, il fait à Pavie une note sur le chap. *Da poi che Morte.* — Le 1er mars il est à Venise (*Sen.* III, 6 *Dum nil*, Develay p. 155)[1]. Léonce, déjà (avant novembre 1363?) dégoûté de Constantinople, veut retourner chez Pétrarque, mais celui-ci ne veut plus de lui, et il se plaint longuement à Boccace de Léonce à cause de sa grossièreté; il prie Boccace instamment d'exécuter et de lui faire venir la traduction que Léonce a faite, à Florence, de l'*Odyssée*, dont Pétrarque a grand besoin. Cette lettre *Dum nil* semble n'être pas expédiée, ou du moins pas avant le 14 déc. 1365, car alors il répète encore une fois sa demande d'avoir enfin l'*Odyssée* de Léonce. — Pâques (24 mars) à Padoue? — Le 4 juin et 4 au 10 août Pétrarque assiste, aux côtés du doge, dans les grandes fêtes des Vénitiens triomphant des Turcs (*Sen.* IV, 3 *Etsi*). — Le 28 août il date à Venise l'importante lettre *Habeo tibi* (*Sen.* V, 2; Develay p. 170) à Boccace: c'est là qu'il dit avoir renoncé il y a longtemps à une grande œuvre italienne (ses »Triomphes« tels qu'il les commençait 1350—51 par *La notte* et d'autres chapitres exclus?); il y parle aussi du »vieux Ravennate«: est-ce un parent d'un des Giovanni, soit Malpaghini, soit »Convertino«[2] (= Confortino?), qui était écrivain des ducs de Carrare »octo lustra«, 1349—1388?. — Le 2 septembre il

[1] Fracassetti *Sen.* vol. I, 176, et Nolhac, p. 343, datent (par mégarde?) cette lettre de 1365. Or, Boccace était parti vers le 1er septembre 1363, et Léonce n'est sans doute pas demeuré chez Pétrarque à Venise plus de quelques semaines après Boccace. Ce 1er mars (1364) Pétrarque écrit: »Tuum post abitum hinc abiit ... Abiit ergo sub estatis exitum ... Redit in animum te precari ut Homerice partem illam *Odissee* qua Ulyxes it ad inferos, et locorum que in uestibulo herebi sunt descriptionem, ab Homero factam, ab hoc [Pilato] autem, tuo hortatu, in latinum uersam, mihi quam primum potes admodum egenti, utcumque tuis digitis exaratam, mittas. Hoc in presens. In futurum autem, si me amas uide, obsecro, an studio tuo, mea impensa, fieri possit ut Homerus integer bibliothece huic, ubi pridem grecus inhabitat, tandem latinus accedat ... Venetijs kal. Martijs« (Ed. Ven. 1501). Develay aussi dit 1365, mais c'est sans doute une répétition de l'erreur de Fracassetti *Sen.* vol. I, p. 176; je crois que c'est une des fréquentes fautes d'imprimerie de Fracassetti, car *Fam.* vol. IV, 96 il imprime 1364. Mascetta, *Barbato* p. 75, dit aussi 1365.

[2] Cf. ci-dessous, p. 56. Est-ce cet »homme qui vit de mots« qu'il dit avoir obligé jadis d'une *nugella* (la ball. *Nova bellezza*? Cf. p. 47)?

est à Pavie, où il retrouve et expédie la lettre à un inconnu *Ut inter* (Var. 65), écrite dès le 22 décembre 1363 à Venise. — Le 10 décembre 1364, encore à Pavie, il écrit à Boccace *Sen.* V, 3 *Meum* (Develay p. 188), où il dit de nouvelles injures contre les médecins et, à la fin, contre Léonce auquel il ne veut même pas répondre: cette lettre, l'une des *tres ingentes,* n'est expédiée, de Pavie, qu'avec *Sen.* V, 1 *Fecisti* (Develay p. 160) le 14 décembre 1365, et une troisième »très longue«; peut-être aussi en même temps la petite lettre *Dum nil* (III, 6) du 1er mars 1364; ou est-ce *Præsentiam* III, 1? Il dit dans III, 2 *Casus* qu'il n'a pas envoyé l'autre, qui est justement III, 1. Cf. sous 1363.

1365.

Le 13 mars il écrit à Venise *Var.* 39 *Non* (Voigt, *Briefs.* p. 57). — Comme de coutume, il passe probablement carême et pâques (13 avril) à Padoue. D'après De Sade (III, 663) il serait retourné à Venise peu après. — C'est de Pavie qu'il écrit, le 28 octobre 1365, la lettre *Anno exacto* (Fam. XXIII, 19) à Boccace: il s'y félicite d'avoir chez lui, depuis l'automne (septembre?) 1364, grâce à l'ami vénitien Donato, un admirable jeune élève, écrivain ravennate[1], le même qui a copié l'immense »lettre« au Pape Urbain

[1] Sans doute Giovanni Malpaghini (confondu par Voigt et tant d'autres avec Giovanni Convertini ou Conversini ou Conversivus). Voy. Voigt, *Wiederbelebung,* l'éd. française p. p. Le Monnier, 1894, chez Welter à Paris, p. 210 et suiv.; Voigt, *Briefsammlungen* etc. (Bayer. Akad. d. Wiss. III Cl., XVI, 3) p. 92, la lettre de l'Anonyme (Paolo di Bernardo di Treviso) à *Iohanni de Ravenna viro excellentis ingenii,* où il est dit: »Quid indignius, oro, quam versari ingenium tuum singularissimum et excellens circa extremum et [vilissimum] exercicium omnium que viderim ego, circa doctrinam scilicet puerorum lactencium« . . . (1375?). Je supposerais que notre Malpaghini naquit vers 1347 et que c'est lui qui est mort peu après 1417, et je crois que c'est à lui que Pétrarque adressait, déjà cette même année 1365, la belle épître métrique (III, 31) *Gratulor*: cf. la lettre *Sen.* XV, 12 *Ad inconstantissimum vagumque hominum quemdam* que Pétrarque lui adressait vers 1373 et qui, notons-le, commence également par *Gratulor.* — Quant à l'autre Giovanni da Ravenna, je me demande s'il n'a pu venir à Padoue, chez le duc Iacopo de Carrare, vers 1350; il a pu rester chez François de Carrare jusqu'à la défaite en novembre 1388, ou même jusqu'à la mort du duc. Et voilà alors l'explication des *octo lustra.* J'ai cru devoir identifier un certain »Confortinus« de Pétrarque (fol. 14 v. du Vat. 3196 et sur un

V, *Sen.* VII *Aliquandiu* le 29 juin 1366 (voy. ci-dessous), les deux premières moitiés du Vat. 3195 et enfin les deux plus beaux manuscrits latins de Pétrarque, l' *Iliade* et l'*Odyssée* Par. 7880, 1 et 2[1]. Probablement Malpaghini l'accompagnait partout et toujours, en 1364—67 (p.-ê. encore à Milan, 1367 et 1368?). Pétrarque avait voulu en faire »son fils et son héritier littéraire«. Du début de cette lettre *Anno exacto* il ressort que le jeune »garçon« (le *iuvenis bonae indolis* de l'épître *Gratulor*, ép. mét. III, 31) était venu faire partie de la maisonnée de Pétrarque, soit à Venise, soit plutôt à Pavie, *anno exacto post discessum* de Boccace et de Léonce, c'est à dire vers septembre ou octobre 1364. On voit cependant que dès 1363 l'élève de Donato avait pu observer et admirer Boccace et son compagnon, le turbulent grec Pilate, chez Donato et dans le palais des *Due Torri*[2]. — Dans une nouvelle lettre à Boccace *Fecisti* (V, 1, Develay p. 160), datée de Pavie le 14 déc. 1365, Pétrarque se plaint de ce que Boccace ne l'a pas visité au retour d'Avignon et de Gênes: il ne lui aurait fallu que deux journées de voyage pour se rendre de Gênes à Pavie. Boccace avait quitté Florence pour la »Babylone occidentale« le 20 mai 1365 et il repartit d'Avignon le 4 novembre. Dans cette lettre *Fecisti* Pétrarque dit avoir expédié (par les soins de Donato) deux lettres encore, écrites de la main d'autrui — ce sont probablement *Habeo* et *Meum* (ou bien *Præsentiam*?), dont la première porte la date Venise, le 28 août 1364, la seconde Pavie, le 10 déc. 1364 (la troisième Venise, le 7 sept. 1363 et non ex-

---

feuillet perdu, voy. ci-dessus p. 47) avec le duc Giacomo di Carrara en personne. Mais peut-être ce Confortinus (Casan. 924 écrit *-tiuus*; cf. la variante du nom, Conversivus) n'est-il que l'employé, l'agent du duc. Convertinus dit qu'il est resté près de Pétrarque pendant quinze ans, et en effet il a pu voir et fréquenter beaucoup notre grand entre 1349 et 1374. Coluccio Salutati († 1406) a fort bien pu être bon pour l'un comme pour l'autre ravennate, et il a pu les confondre tout comme nous. Cf. aussi Nolhac, *Pétr.* p. 65, 100 etc.

[1] Voy. Nolhac, *ib.* p. 348. On peut croire même que c'est courbé sur cette chère traduction d'Homère que Pétrarque a expiré, la nuit du 18—19 juillet 1374. Je ne saurais dire, n'ayant pas vu ses raisons, si M. Dorez a rendu évident que c'est en transcrivant une page du *De Viris* que la main du premier humaniste s'est engourdie dans la mort.

[2] »Iam ante biennium ad me venit«, dit-il au début de cette même lettre *Anno exacto*. Cf. ci-dessus p. 7 et 11. »Ad me venit« ne signifie donc autre chose que des visites au palais de Pétrarque.

pédiée qu'après le billet *Sen.* III, 2 *Casus*, du 20 sept. 1363). Il dit en outre, dans la lettre *Fecisti*, que son traité *De Vita solitaria* se trouve à Padoue pour être copié par un prêtre, et enfin il accuse réception de certains extraits (préalables) de l'*Odyssée* écrits de la main de Boccace et qui sont venus à Venise avant le départ de Pétrarque, départ qui eut lieu, je pense, vers la mi-août 1365. Malheureusement ces extraits ne contenaient pas ce qu'il avait demandé sur les contrées d'Italie »vues et visitées» par Homère (cf. ci-dessous): il attend donc toujours le reste de l'*Odyssée.*

1366.

Pétrarque passe probablement pâques (5 avril) à Padoue. — Le 6 juin il dédie et expédie enfin son *De Vita solitaria* à Cabassoles, par *Sen.* VI, 5 *Misi tandem* (de Venise, par Sagramore, voy. Frac. *Fam.* vol. IV, 340); il l'avait composé essentiellement à Vaucluse vingt ans plus tôt. A-t-il pu utiliser la traduction de l'*Odyssée* pour vérifier, comme il disait dans la lettre *Fecisti*, *Sen.* V, 1, le 14 déc. 1365 (ci-dessus): *qualiter Homerus, ipse Graius homo vel Asiaticus et, quod miraculum auget, cæcus quoque, solitudines Italas descripsisset, vel Eoliam scilicet vel Avernum lacum montemque Circeum*[1]? — Le 29 juin il adresse, encore de Venise, au Pape Urbain V une immense »lettre», écrite de la main du jeune Malpaghini, 54 pages imprimées, *Sen.* VII *Aliquandiu*[2]. — A Pavie, minuit 19 juillet jusqu'à l'aurore du 20, il écrit à Boccace, à propos de sa 63me année commençante, la lettre *Mos est*, *Sen.* VIII, 1. — Le 8 août cette année(?) il répond, de Pavie, par la lettre *Sicut* (*Sen.* VI, 9), à la lettre de Cabassoles (administrateur à Marseille 1366—68?) qui avait reçu la dédicace. — Le 1er sep-

[1] Cf. Nolhac, *Pétr.* p. 345: Hic vero non tantum Graecas solitudines sed Italicas sic descripsit, etc. . . . An putamus id eum facere potuisse, nisi eadem loca sollicite, ante caecitatem, ac memoriter observasset? — La citation est de *Vita solitaria* II, 1, 2.

[2] Le pape avait invité Pétrarque chez lui depuis longtemps, mais ils ne se virent jamais. Urbain quittait Avignon pour Rome le 30 avril 1367, p.-ê. sur les instances de Pétrarque dans cette lettre écrite de la main de Malpaghini. Pétrarque n'aura pas manqué du moins de raconter ce fait glorieux au jeune homme, qui justement alors s'était révolté et voulait partir . . . pour Avignon. Espérait-il entrer à la Curie?

tembre, à Pavie, il écrit à Donato la lettre *Sen.* V, 4 *Forte*, par laquelle il lui expédie »enfin les trois lettres à Boccace qui trop longtemps sont restées là où elles n'avaient que faire»; il dit qu'il s'occupe à finir son *De Remediis*; se prend à injurier encore une fois les médecins, »dont les théories peuvent être intéressantes mais dont la pratique n'est que hasard et pis»; il dit avoir écrit au »prêtre de Padoue» que Donato aura son *De Vita* pour le lire, mais non pas pour le copier, Pétrarque »voulant encore y mettre la dernière main», ce qui paraît étrange puisqu'une copie du livre a été déjà reçue en Provence par Cabassoles. — Le 4 octobre, à 9 h. du matin, toujours à Pavie, il termine et date son traité *De Remediis*[1]. — A Pavie encore, probablement cette année, il date la longue lettre »à ses amis» sur la vieillesse, *Sen.* VIII, 2 *Senui fateor*, le 29 novembre. Il mentionne ses amis Lélius et Socrate, mais il ne dit pas un mot des Colonna.

Ainsi qu'on le voit, ces années-là, 1360—66, Pétrarque ne pense guère qu'à ses études de philosophie, de théologie, de politique, et à ses querelles sociales. C'est à peine s'il écrit ou corrige de temps en temps quelque »Triomphe», ou p.-ê. quelque *nugella*, pour contenter des amis ou des »diseurs de paroles»[2].

Mais voici une date qui parle positivement d'autre chose. Le 5 décembre 1366 il s'occupe de deux sonnets commémoratifs (»postiches» a un mauvais son), l'un, *Signor mio*, à l'adresse de Giovanni Colonna, duquel il s'était »divorcé» brusquement le 20 novembre 1347 et qui était mort depuis dix-huit ans, l'autre à Giacomo Colonna, mort depuis vingt-cinq ans[3]. Il ne reproduit

[1] Voy. O. Hecker, *Boccaccio-Funde*, p. 111.

[2] Une preuve de ce que sa lyrique italienne n'était pas absolument muette nous est fourni par l'annotation sur la canz. *Standomi,* dont Pétrarque nous dit (cf. ci-dessus p. 33) que le début était entre ses papiers depuis l'automne 1365. — Notons, dans la lettre Var. 25 *Iucundum*, du 18 août 1360, l'expression: »la langue [latine] à laquelle nous consacrons tout notre temps». — Cf. p. 46, 47, 55.

[3] Voy. ci-dessus p. 49. Je renvoie le lecteur à l'article de M. Mascetta, *Zs. f. R. Ph.* 1907 p. 83, et je cite d'après lui ce passage révoltant de la *Sine Titulo* n° 16: »Redit in animum quod illi olim nostro [le cardinal Colonna], qui ex eo numero, si dici possit, pessimorum optimus fuit, et cui tu [Lélius?] sanguine, ego autem familiaritate atque obsequio iunctus eram . . .» Le sonnet *Signor mio caro* a sans doute sa raison d'être, et la date simulée, 1345, est significative.

pas ici le premier, lequel était connu dès 1356—59, mais il reproduit, sur ce précieux feuillet 1 r., le second, après avoir transcrit le vieux son. *Oltre*, de Sennuccio del Bene, et le son. *Se le parti* de l'évêque Giacomo Colonna. Voici maintenant ce vieux sonnet de l'année 1341, d'après la »copie» autographe de Pétrarque:

Jacobus de columna lomberiensis episcopus.

Se le parti del corpo mio, destrutte,
ʒ ritornate in athomi ʒ fauille
Per infinita quantità di mille,
Fossino lingue ʒ in sermon ridutte;
ʒ se le uoci, uiue ʒ morte, tutte —
Che piú che spada de Hector ʒ d'Achille
Tagliaron mai, chi[1] resonare odille —
Gridassen, come uerberate putte:
Quanto lo corpo ʒ le mie membra foro
Allegre, ʒ quanto la mia mente leta,
Odendo dir che nel romano foro
Del nouo ʒ degno fiorentin poeta
Sopra le tempie uerdeggiaua il loro, —
Non porïan contar, né porue meta.

Cet aimable sonnet était bien fait pour soulager l'âme du célèbre poète, et c'est probablement ce souvenir de son cher ami l'évêque qui a réveillé sa plume italienne et les *disusate rime*. Cf. à la p. 6.

1367.

Le 25 janvier cette année[2] Pétrarque écrit de Venise, à Boccace, la lettre *Sen.* VI, 1 *Tres ingentes,* où il espère qu'enfin Boccace a reçu ses »trois immenses» lettres si longtemps retenues[3]; se plaint de ce que la traduction complète d'Homère

[1] Ces trois mots sur une rature; la correction a d'abord été écrite à la marge droite, et il a rempli, comme ailleurs, l'espace entre *chi* et *resonare* d'un trait.

[2] Develay, *Lettres* etc., Paris, Flammarion 1891, p. 211, dit »1365». J'accepte avec M. de Nolhac, *Pétr.* p. 346 et 347, l'année 1367; mais pourquoi M. de Nolhac écrit-il le 27 janvier?

[3] 1. *Habeo* (*Sen.* V, 2 du 28 août 1364), 2. *Meum* (*Sen.* V, 3 du 10 déc. 1364), et probablement *Sen.* V, 1 *Fecisti* (du 14 déc. 1365). Il les expédiait à Donato de Pavie le 1 sept. 1366, avec *Sen.* V, 4 *Forte,* voy. ci-dessus p. 57, 59.

n'est pas encore arrivée à Venise, bien que Boccace l'ait expédiée de Florence; raconte la mort tragique de Léonce Pilate, le traducteur, et regrette d'avoir parlé trop durement de lui. — Quelque temps après, probablement avant la fin de février (notons qu'il ne parle pas de la révolte du jeune Malpaghini)[1], il accuse enfin réception; à Venise (ou à Pavie?), par la petite lettre *Sen.* VI, 2 *Animadverti*, de la traduction de Léonce transcrite par Boccace: »non seulement Pétrarque, mais tous les hôtes grecs et latins de sa bibliothèque, se réjouissent à la vue de cette chère compagne». A-t-il donné tout de suite; dès mars ou avril, l'*Iliade* (ou l'*Odyssée*?) à copier au jeune ravennate, le même qui l'année passée (1366) avait transcrit[2] la »lettre» *Sen.* VII au pape Urbain? Je pense que non, car sans doute Pétrarque voulait d'abord en avoir les prémices, et nous avons vu (plus haut, p. 3, 7, 9 etc.) que justement alors Malpaghini était à copier le *Chig. 176 et certaines nouvelles poésies pour le Vat. 3195. Notons qu'en tout cas Malpaghini n'a guère pu entreprendre avant le mois de mars 1367 cette charmante transcription qu'il a exécutée de l'*Iliade*, traduite par Léonce »trop à la lettre»: j'entends la copie identifiée par M. de Nolhac[3] avec le *Par.* 7880 n° 1. C'est sur l'*Iliade* seulement, très beau manuscrit et sans doute particulièrement cher à sa mémoire, que Pétrarque a écrit, en 1369, quelque temps après ce »divorce» qui lui en coûtait tant, cette succincte annotation commémorative: *Domi scriptus: Pataui ceptus, Ticini perfectus, Mediolani illuminatus; et ligatus anno 1369*[4]. Voici comment je voudrais interpréter cette note importante: »Écrit par un copiste de ma maisonnée [Malpaghini], sous mes yeux, en 1367—68; commencé de transcrire à Padoue, juin (ou avril?) 1367; achevé de transcrire à Pavie [*Ticini*] avant juin 1368 (?); muni

[1] Si toutefois on ne doit pas voir une allusion à cette sorte de *fastidia* (et non à l'attaque des quatre jeunes averroïstes, Frac. *Fam.* vol. II, 55) dans ces mots: »Non possunt litteris cuncta committi; sed si quæ noui omnia et tu nosses» ... et »fabellæ huius nostræ quæ uita dicitur».

[2] Voy. la lettre à Francesco Bruni *Sen.* XI, 8 *Hic* (ici, p. 63 n. 1).

[3] *Pétr.* p. 65; 100—102 et pl. III; *Facsimilés* p. 37 et pl. IV. — L'*Odyssée*, également transcrite de la main de Malpaghini, est le *Par.* 7880 n° 2; dès le dernier chant, fol. 10, ce ms. est étrangement négligé par le copiste. Est-ce immédiatement avant son excursion à Pise qu'il a ainsi maltraité son texte, ou seulement avant son départ définitif (l'été 1368)?

[4] Voy. Nolhac, *Pétr.* p. 348 n. 3 et cf. *ib.* p. 61.

d'*explicit*, d'*incipit*, de paragraphes, d'initiales etc. [*illuminatus*] à Milan, en juin 1368 [1]; et enfin relié, à Padoue encore, avant mon départ pour Arquà, en 1369». Il paraît donc assuré que Malpaghini [2] a travaillé sur l'*Iliade* de Léonce-Boccace à Padoue d'abord, ensuite à Pavie [3], en 1367 et 1368.

Est-ce le 18 mars cette année 1367 (ou bien 1368?) qu'il écrit à Venise *Sen.* X, 1 à Sagramore de Pommiers, *Semper*? Voy. Frac. *Sen.* vol. II, 84, et cf. ci-dessus p. 58 (*De Vita*). — Comme toujours, ces années-là, Pétrarque passait sans doute carême et pâques (18 avril) à Padoue, et dès avant la mi-avril 1367 l'inséparable compagnon de Pétrarque a pu commencer à Padoue la belle transcription de l'*Iliade*. La lettre *Sen.* V, 5 *Inter vitæ tædia* est datée ces jours-ci, 22 avril [4], à Padoue. C'est ici que Pétrarque, indigné et stupéfait comme il l'a rarement été dans sa vie, raconte à l'ancien patron vénitien du garçon, Donato le grammairien, que le jeune homme est venu lui déclarer net, le soir du 21(?) avril, qu'il ne veut plus rien copier, qu'il ne veut pas même rester chez son glorieux maître, »le père de son âme» [5].

---

[1] Car il est peu probable que ce ms. ait été prêt à illuminer dès octobre 1367, où Pétrarque visitait aussi Milan.

[2] Ce nom n'est qu'hypothétique, mais je ne crois pas qu'on puisse plus refuser ce nom au maître-copiste de Pétrarque.

[3] S'il a aussi »illuminé» son texte, Malpaghini a dû accompagner Pétrarque encore à Milan, et alors ce serait lui aussi, probablement, qui a illuminé, en même temps et lieu, le *Vat.* 3195, notre *Canzoniere*, jusqu'aux son. *O bella man* (n° 199 Modigl.) et *È questo* (n° 321 Modigl.) inclusivement.

[4] Voy. ci-dessus, p. 11. — Cette date, *X Kal. maias*, est plus vraisemblable que le *Kal. maias* (sans X) de certains manuscrits. — J'ai cru un moment que la lettre avait été commencée à Pavie, à cause de l'expression »civitas flumine gemino circumsepta», et que la partie écrite à Padoue commençait avec l'alinéa »Equidem ex quo medium huius epistole excessi» . . . Notons que les citoyens (de Padoue?) avaient entendu parler de la révolte domestique. Le malheureux garçon était faible de santé et surmené, à l'aveu du maître. La lettre n'a pu être commencée à Venise, car c'est là que demeurait Donato; Pétrarque parle de »hanc parvam domum», ce qui n'est certainement pas le palais des Deux Tours, ni non plus, probablement, les appartements que Galéaz Visconti lui faisait habiter à Pavie (dans son château?). Il est vrai que sa »parva domus» peut désigner son domicile au figuré, son foyer domestique. Son gendre Brossano avait quitté Venise après Pétrarque, selon la lettre de Boccace *Ut te*.

[5] Le père du garçon vivait encore, à ce qu'il paraît. — Cf. le beau passage *Fam.* XXI, 15 *Multa sunt*, sur le »père de l'âme» (1352).

Pétrarque lui a conseillé de se reposer, de changer de sujet (est-ce à dire qu'il lui a permis de transcrire le poème d'Homère au lieu des *nugellas* italiennes?): *Sepone negotium quod te premit, age aliud!* C'était »fiato gettato«, comme dit l'italien: le garçon cherche à s'enfuir sur le champ. Mais heureusement la porte de la ville (Padoue?) est fermée, »les murs et l'eau sont insurmontables«. Pétrarque écrit: »J'aurai soin de le garder renfermé [par Brossano, le mari de sa fille Francesca?] jusqu'à mon retour prochain«. Je suppose qu'il parle ici de son retour chez lui, à Venise. Il dit lui avoir déjà offert des lettres de recommandation pour livrer à ses puissants amis[1]. Tout fut en vain, et Pétrarque dit attendre seulement qu'il soit lui-même de retour à Venise pour le »restituer« à Donato et en être quitte. — Pétrarque se trouvait-il à Pavie dès avant le 29 mai 1367? On ne saurait en douter, si, comme le veulent MM. Henry Cochin, Hecker, Gaspary[2], la lettre *Ut te viderem*[3], écrite par Boccace à Florence le 30 juin, est de cette année 1367. Boccace l'y remercie d'une lettre datée de Pavie le 29 mai[4] et lui raconte son désappointement à n'avoir plus trouvé à Venise Pétrarque, qui était déjà parti, mais seulement Francesca et leur fillette Eletta, laquelle avait fait souvenir étrangement Boccace de sa perdue petite Violante (morte en 1358, selon M. Hecker). Il n'a vu Brossano qu'en route. Celui-ci se rendait-il à Pavie? — Examinons maintenant sa seconde lettre à Donato, *Sen.* V, 6 *Ille*, écrite de Pavie le 11

[1] Aurait-il voulu écrire dès le printemps 1367 les deux lettres pour Francesco Bruni (près du pape), *Sen.* XI, 8 *Hic*, et pour Ugo di Sansovino (à Naples), *Sen.* XI, 9 *Iuvenis*? Il les lui a plus probablement confiées vers novembre 1367 ou bien vers le mois de juillet 1368. Elles ne portent pas de date. Pétrarque n'ignorait sans doute pas que le pape avait quitté Marseille dans une galère vénitienne dès la mi-mai, et qu'il demeurait à Viterbo trois mois avant d'entrer à Rome le 16 octobre 1367.

[2] Contre M. G. Körting, *Bocc.* p. 309. Voy. Hecker, *Bocc.-F.* p. 83. — Selon *Sen.* X, 4 *Tres ordine* (juillet) et X, 5 *Dulciter* (3 oct.), Pétrarque avait en 1368 chez lui, à Padoue, son cher Boccace deux mois et demi.

[3] On peut la voir dans la traduction de Fracassetti, *Fam.* vol. III, 16.

[4] Pourrait-ce être *Sen.* VI, 2 *Animadverti* (assignée plus haut au mois de février), laquelle a pu n'être expédiée que plus tard, de Pavie? Pétrarque y est très découragé (Develay p. 214); est-ce à cause de l'attaque (en 1366) des jeunes critiques à Venise? Vers la fin de cette lettre *Ut te* Boccace se plaint de n'avoir pas reçu toutes les lettres que Pétrarque lui a écrites. — Cf. ci-dessus p. 12—13.

juillet 1367, paraît-il[1]. Pétrarque y dit que Donato sait bien déjà que le garçon (Malpaghini) avait parlé d'abord de Naples, puis de la Calabre, puis de Constantinople; à présent ce n'est plus la transcription qui le fatigue, il veut à tout prix apprendre le grec; enfin il a subitement changé d'opinion et il a rêvé de voir Avignon[2]. Tout cela, Donato le sait déjà (le 11 juillet), dit Pétrarque; et il lui raconte le reste de l'aventure. *Ecco*: Quand Pétrarque, averti par une lettre de Brossano (qui s'était rendu à Pavie après Pétrarque?) que le fugitif était rentré à Pavie, où le garçon »croyait déjà trouver Pétrarque», celui-ci se hâte de quitter Venise(?) pour Pavie. Et arrivé sur le pont du Tessin, au milieu de la nuit (probablement vers le 25—28 mai); il y voit à l'encontre aussi le pauvre cher galopin, dans la compagnie de Brossano, le gendre de Pétrarque. Faut-il croire que le garçon s'était refusé à se rendre à Venise, chez son ancien patron Donato, quand Pétrarque s'y était rendu? Quoi qu'il en soit, c'est le chemin de Pise (— Avignon) qu'il avait préféré, dédaignant les lettres de recommendation déjà écrites par Pétrarque; il a beaucoup souffert des pluies torrentielles et des fleuves gonflés[3], il a failli se noyer dans le Taro, près Parme, en rebroussant chemin sans le sou, probablement vers la mi-mai. En arrivant, affamé, presque méconnaissable, à Pavie — où la famille de Brossano semble alors s'être rendue, après avoir reçu Boccace à Venise avant le 22 avril —, c'est à peine si Malpaghini ose accepter l'hospitalité dans la maison de Pétrarque absent. Il est notable que le garçon savait déjà, en arrivant à Pavie, que par extraordinaire cette année-ci Pétrarque y était attendu dès le printemps. C'est comme si Pétrarque préparait déjà son départ définitif de Venise[4]. Je crois que c'est à pré-

[1] J'ai tâché de la placer en 1368, laissant s'écouler une année entière entre celle du 22 avril et celle-ci. Mais l'année 1368 ne s'y prête pas.

[2] A-t-il pu vouloir visiter les lieux habités jadis par Pétrarque? Après la mi-avril on n'a guère pu ignorer, dans la maison de Pétrarque, que la flotte vénitienne allait reconduire le pape en Italie, de Marseille. — On peut supposer que Pétrarque n'est pas très juste en parlant du jeune homme.

[3] Tot torrentes, hybernis imbribus tumidos. On voit de *Fam.* XX, 7 *Non* que les fleuves étaient plus gonflés que l'ordinaire aussi en avril 1359.

[4] Cf. Frac. *Fam.* Vol. V, 380 et II, 55. En écrivant, le printemps 1368, la lettre à Bruni, *Sen.* IX, 2 *Nescio,* il dit qu'il »a toujours l'habitude de

seut seulement que Pétrarque a confié à Malpaghini pour la première fois l'*Homère* à transcrire, au plus tôt juin 1367. Déjà le 11 juillet cependant, dans la lettre qui nous occupe, Pétrarque »se fie peu à lui» et s'attend à ce qu'il s'en ira de nouveau. — Le 20 juillet 1367, à l'aurore, Pétrarque écrit de Pavie *Sen.* VIII, 8 *Annus est* à Boccace, se félicitant d'avoir accompli l'année climactérique, »l'une de ses heureuses, notamment à cause du retour du pape en Italie» [1]. — Le 28 août [encore de Pavie], il date *Var.* 27 *Litteræ*, où il parle, à Pierre de Bologne, de la mort récente du comte de Pepoli; il y parle aussi de ses troubles domestiques et de son »retour», est-ce à Padoue ou à Venise? — Dans une importante lettre à Francesco Bruni [2], *Sen.* IX, 2 *Nescio*, écrite probablement à Padoue vers le printemps suivant, Pétrarque dit s'être trouvé dans sa villa près Milan sur la fin d'octobre 1367. *Ante diem Kal. nouembrium* il a reçu là une visite de Stefanuccio Colonna, le prévôt de Saint-Omer (1350—78), qui se rendait à Rome chez le pape après avoir visité sa prévôté française le 15—17 septembre [3]. Serait-il possible d'identifier avec notre jeune ravennate »le jeune homme extraordinaire» que le prévôt prit tellement en affection, dans cette visite chez Pétrarque(?), qu'il lui écrivait de fréquentes lettres, tandis que Pétrarque lui-même attendait vainement des nouvelles de Rome? *adolescentem conterraneum nostrum, nunquam alias*

---

passer une partie de l'année à Venise», et le 5 oct. 1368 il écrit au même Bruni, de Padoue (*Sen.* XI, 3), qu'il avait conclu amitié avec Stefano Colonna (lequel?) à Venise, »il y a un an», est-ce à dire sept.-oct. 1367?

[1] Il ne dit pas, mais cela est assuré, qu'il a eu son âme remplie de sa »Laurea» cette année-là, 1366—67. Voy. p. 10.

[2] Bruni doit présenter au pape la lettre de félicitations de Pétrarque, *Sen.* IX, 1, *In exitu*, à cause de la rentrée à Rome (le pape quittait Avignon le 30 avril et fut reçu triomphalement à Rome seulement le 16 octobre 1367. Voy. Frac. *Sen.* vol. II, 35, 55, 62.

[3] Je cite à ce propos l'article *Recherches* etc. de M. Claude Cochin, *Revue d'hist. et de litt. rel.* X, 352 (1905). — Est-ce dans quelque meilleur texte des *Seniles* que M. Cl. Cochin a lu que le prévôt n'a fait la connaissance du jeune homme italien (*conterraneus noster*, de Padoue? de Venise? de Florence?) que »peu d'heures après avoir quitté Pétrarque», et que le garçon l'accompagnait à Rome? Comment Pétrarque savait-il au printemps que son jeune »compatriote» était en correspondance suivie avec le prévôt? J'avoue du reste que le texte des éditions est défectueux et la traduction de l'honorable Fracassetti çà et là peu satisfaisante.

uisum, nec uel fama notum sibi, sed eo ipso die quo me uisit casu obuium, paucis inter (sic) festinantes uerbis habitis, tanta et tam subita complexus amicitia, ut neglecto me illum, qui filii sui filius esse posset, sæpe interim familiaribus ac iocosis epistolis dignum duxerit. — Dans cette même lettre Pétrarque dit s'être entretenu à Venise (après mai 1367) avec les gens qui avaient convoyé le pape depuis Marseille (le 19 mai 1367) jusqu'à Corneto. — Le 19 novembre il écrit, de retour à Pavie, une petite lettre, *Sen.* XI, 7 *Fili*, à Antonio, le jeune fils de Donato: il s'y plaint de ce que »l'autre» garçon que Donato lui avait donné en aide — sans aucun doute le ravennate — ne veut plus travailler pour lui[1].

1368.

Comment expliquer le fait que ses lettres à Boccace font défaut entre 1368 et 1373? — Je ne saurais dire si Pétrarque célébrait pâques (9 avril) à Padoue cette année, mais il semble avoir visité Venise avant le 25 mai (voy. ci-dessous). — Le 19 mai (voy. ci-dessus p. 31) il cherche et retrouve [à Padoue] son vieux sonnet *O bella man* qu'il transcrit les jours suivants. — Le 25 mai il quitte Padoue (*Sen.* XI, 2 *Forsan*) pour se rendre à Pavie, où il arrive le 30 mai à 9 heures du matin; de là il continue son voyage à Milan, pour assister, le 5(?) juin[2], aux splendides noces de Violante Visconti et du duc Lionel de Clarence, fils d'Édouard III. C'est alors qu'il a dû apporter à Milan l'*Iliade* du ms. *Par.* 7880 n° 1 et le *Canzoniere* du Vat. 3195

[1] Fracassetti se demande (*Fam.* vol. V, 107 et 115; *Sen.* vol. II, 327) si la *Sen.* XV, 12 *Gratulor tibi*, écrite en 1372 ou 1373, n'est pas à l'adresse du jeune ravennate, lequel a enfin vu Rome; Fracassetti se demande encore si De Sade n'avait pas raison de voir une allusion au même jeune homme dans ces mots de la *Sen.* XIII, 13 *Te, amice*, à Bruni le 28 juin 1371: in quibus [les lettres du nouveau pape Grégoire XI, dictées par son secrétaire, Bruni] ego et ingenium tuum, et filii tui qui meus est filius digitos recognovi. Presque la même phrase revient dans *Var.* 15 *Epistolam*, datée selon Fracassetti le 24 mai 1371. — On voit que l'histoire de l'intéressant jeune ravennate, écrivain et une fois présomptif fils de Pétrarque, reste encore à faire. On l'attend de M. Novati.

[2] Voy. Froissart, dans les *Chroniqueurs français* p. p. G. Paris et A. Jeanroy, p. 170. — Le prince anglais mourait »assez merveilleusement» le 17 octobre 1368! Les noces avaient eu lieu »le lundi après la Trinité». — Cf. Novati, *Il Petr. e la Lomb.*, p. 49.

pour être illuminés. Malpaghini l'a-t-il accompagné, et serait-il l'illuminateur?[1] — Le 18 juin son bien-aimé petit-fils Franceschino di Brossano meurt à Pavie, où Francesca semble avoir rejoint son mari dès le mois d'avril. — Le 3 juillet Pétrarque quitte Milan, à cheval et souffrant de sa jambe; le 6 juillet il écrit, de Pavie, une lettre *Sera quidem*[2] à Giovannolo Mandello: il a passé *hos dies* au lit à cause de sa *tibia sinistra*, »sa vieille ennemie» (depuis la mi-octobre 1350[3]), et dit vouloir se rendre par bâteau à Padoue et à Venise. — On voit de *Sen.* XI, 2 *Forsan*, à Bruni, qu'il quittait Pavie — c'était pour la dernière fois — le 15 juillet, et arrive à Padoue le 19, sur le Pô, sous une pluie torrentielle; il raconte cela à Bruni le 21 juillet, mais il se tait sur les fêtes milanaises du mois de juin; il dit qu'il lui a fallu attendre »un mois» (est-ce de la mi-juin à la mi-juillet?) pour avoir un courageux bâtelier au milieu de la guerre. Il semble que Boccace soit arrivé en même temps, à peu près, à Padoue, car on voit de la fin de *Sen.* X, 4 *Tres ordine mœstas* (juillet), à Donato, que Boccace était avec lui en l'écrivant. — Le 25 juillet il date à Padoue sa longue lettre au pape Urbain, *Sen.* XI, 1 *Tua*, où il promet de se rendre un jour à Rome. — Le 3 octobre il écrit à Donato *Sen.* X, 5 *Dulciter*, portée à Venise par Boccace, qui a passé chez Pétrarque deux mois et demi. — Le 5 octobre il écrit *Sen.* XI, 3 *Quid vis* à Bruni, sur la mort prétendue d'un certain Stefano Colonna[4] et du nouveau patriarche de Jérusalem, son ancien évêque de Cavaillon, Cabassoles. — Le 19 octobre, jeudi soir, il ajoute sur le fol. 15 r. du Vat. 3196 le dernier vers de la str. 1 de la canz. *Ben mi credea*; le 22 octobre, dimanche après midi, il transcrit du même fol. 15 r. *in alia papiro* (sans doute un feuillet semblable à notre fol. 1) les trois premières strophes de la même canzone, en la corrigeant *post*

---

[1] Cf. ci-dessus p. 31.

[2] Voy. le texte publié par M. Novati, *Il Petr. e la Lomb.* p. 61, inconnu jusqu'alors.

[3] Voy. *Fam.* XI, 1 *Sperabam*, à Boccace, le 2 nov., de Rome. — Chose curieuse, en 1878 on a trouvé la jambe droite de son cadavre plus courte d'un centimètre que l'autre, cf. Finzi, *Petr.* p. 90.

[4] Lequel? Ce ne peut pas être le prévôt, puisque Pétrarque dit avoir lié amitié avec lui »il y a un an, à Venise»; notons cependant que Pétrarque semble avoir visité Venise l'automne 1367.

.*XXII. annos*[1]; le 23 octobre, lundi soir, il transcrit la canzone *in ordine membranis*, c'est à dire sur le fol. 41 du Vat. 3195 (Modigl. n° 207). — Le 31 octobre [mardi] il transcrit enfin sur son parchemin la ball. *Amor* (quand'io credea) *quando fioria* (Modigl. n° 324): elle fut composée le 1er sept. 1348, et c'est la seule *ballata in morte*[2]. — La lettre *Sen.* X, 2 *Scio*, à Guido Sette, l'archevêque de Gênes, appartient probablement aussi à cette année. Guido est p.-ê. mort sans la recevoir. — La lettre *Sen.* X, 3 *Lusi* appartient aussi à cette riche année. Elle fut écrite à Padoue, et porte la date du 28 août; Voigt[3] a montré qu'elle est à l'adresse de »l'Anonyme» — le secrétaire de Benintendi[4] et l'ami de Giovanni [Malpaghini] de Ravenne — Paolo di Bernardo di Treviso, collecteur assidu des lettres de Pétrarque. C'est de Venise que ce Paolo a écrit à Pétrarque la lettre *Arguit modo me Anastasius noster*, publiée par Voigt, à laquelle X, 3 est la réponse.

1369.

Le 19 février, lundi à six heures du matin, *lunæ hora .j. in thalamo Arthoo* (est-ce à dire »quand la Grande Ourse allait se coucher»?), il s'occupe du chap. *Io non sapea*[5]. — Ce printemps, à Arquà, »diem non teneo» dit-il dans son journal de jardinage[6], son secrétaire Lombardo della Seta changeait de place deux grands lauriers et plantait en même temps — *solemnissime*, comme si souvent — huit autres arbres, donnés par »Checchus»,

[1] Notons que le fol. 15 r. date par conséquent de l'année 1346 ou 1347; le *verso* de ce feuillet ne fut occupé (par la lettre *Vir fortis*, cf. Quarta, *Studi* p. 79) que le 15 févr. 1353. — Sur la canzone et sa date, cf. Mascetta, *Zs. f. R. Ph.* (1907), p. 51.

[2] Voy. *En svensk Petrarcabok* p. 314, et *Mél. Chabaneau* p. 181. — Est-ce le *credea* de la canz. *Ben mi credea* v. 1 qui lui a fait changer maintenant ce *credea* en *fioria*?

[3] *Briefsammlung* p. 69—72, 80, 82, 91.

[4] Grand-chancelier de Venise, mort vers la mi-juillet 1365, voy. *ib.* p. 57, à propos de la *Var.* 39 *Non epistolas*, à Pierre de Bologne, écrite le 13 mars [1365] à Venise. Il est curieux de voir que Benintendi, non moins que Modio et Nelli, méprisait la poésie et ne voyait dans Pétrarque que l'humaniste (*ib.* p. 60).

[5] Selon le ms. *Parm.* 1636, p. p. Pellegrini, p. 50; cf. Appel, *Tr.* p. 113.

[6] Nolhac, *Pétr.* p. 385, 392; c'est le ms. Vat. lat. 2193.

Francesco di Brossano; »il avait neigé la nuit». — Le 22 juin, vendredi vers »2—3» (ou »23»?) heures, Pétrarque transcrit sur son parchemin (?) le vieux sonnet *Voglia mi sprona*, lequel se trouvait au fol. 5 r. du Vat. 3196, sans doute depuis le 9 avril 1359: ***Mirum! Hunc cancellatum, ꝫ damnatum post multos annos, casu*** [ou ***tandem***?] ***relegens absoluj, ꝫ transcripsi in ordine statim .1369. Junij 22, hora 2—3, veneris; non obstante, pauca postea, die .27. in uesperis, fine mutauj, ꝫ dedj***(?) ***hoc***(?)...[1] — Le 1er septembre il corrige le v. 158 du chap. ***Quando ad un giogo***[2]. — Le 8 octobre il écrit à Padoue *Sen.* XI, 15 *Litterulæ* à un cardinal du pape Urbain: il ne peut se rendre à Rome étant faible de santé. — Le 1er novembre il date à Arquà *Sen.* XI, 14 *Qualem* au P. Bonaventura. — Le 3 décembre, vers le soir, Lombardo est à Padoue pour enlever quelques sûreaux, un laurier etc., le don de Checcho; le 4 décembre au matin on veut les transporter à Arquà par bâteau, mais n'arrivant là que le 7 ou 8 du mois, on ne sait ce que l'on en ose espérer: *operiemus finem.* — Le 24 décembre il s'excuse de nouveau auprès du pape, *Sen.* XI, 16 *Inter cuncta*: il tâchera de se rendre à Rome au printemps.

* *

*

Ce cadre est loin d'être complet, ce n'est qu'un commencement. Voici ma pensée. Une fois amené à douter de l'achèvement de son »Africa», Pétrarque s'élance dans ses »Triomphes», en italien, où il donne asyle à une foule de ses pensées latines. Ayant reconnu plus tard que la véritable force de son esprit, le *solatium* de son âme, était dans la »subjectivité», il revient à son admirable *Canzoniere.* C'est alors qu'il voudrait le refaire, à plus d'une reprise, d'un bout à l'autre; c'est alors qu'il compose, avec des souvenirs, avec des débris — p. ex.

[1] La fin semble effacée; je lis un peu autrement que mes prédécesseurs. — C'est le n° 211 (fol. 42 r.) du Vat. 3195. Cf. ***En svensk Petrarcabok*** p. 491. Selon Quarta, *St.* p. 62, 64, 68, c'est le vieux son. ***Non Tesin*** qui occupe la place destinée naturellement au son. *Voglia* rejeté; cf. ci-dessus p. 3 n. 3.

[2] Selon *Parm.* 1636, éd. p. 36: »hora intra 19 et 20 Tra[nscriptum] Pap[ie]»(?); veut-il dire que la transcription avait été exécutée à Pavie? Beccadelli: *Prima septembris*, voy. Pasqualigo *I Trionfi*, p. 11.

de certains »chapitres» exclus des primitifs »Triomphes», sans doute le *magnum opus* en italien qu'il avait commencé dès 1350, sur une trop grande échelle (notamment *La notte che seguí*), — toute une série de sonnets et plusieurs canzones: *Solea da la fontana*, *Quando il soave* et *Quell' antiquo* sont de ses dernières années (1373—74); à ne parler des emprunts faits à ses épîtres métriques et ses églogues.

* * *

M. Mascetta-Caracci a consacré au son. *Aspro core* plus de dix pages de son intéressant article dans la *Zeitschrift f. R. Ph.* [1] Je dis comme lui: »Batti, ma ascolta!» Ne pouvant entrer ici dans une discussion en règle, et admettant, comme toujours, qu'il s'agit souvent dans ces sortes de questions plutôt de vraisemblances que de »preuves», j'avoue que cette fois je ne saurais plus suivre mon ami Mascetta. Et cependant le son. *Aspro* est sa pièce de résistence. Pétrarque nous laisse naturellement croire — notons la place provisoire [2] qu'il a donnée à ce sonnet, avec la canz. *I' vo pensando* et le son. *Signor mio caro*, tous, à mon avis, ébauchés peut-être en 1350 seulement, et achevés au plus tard le 6—11 nov. 1356, — il nous laisse croire que l'inspiration du son. *Aspro* lui est venue de sa Laure. Et grâce aux généralités du sonnet en question, il y réussit facilement. Mais plus j'y regarde, et mieux je me persuade que la *donna gentile e pietosa* [3] qui semble avoir écouté et fasciné le mélancolique poète en Italie, dès le printemps 1348, même avant la mort de l'enviée Laure, doit nécessairement avoir sa part au son. *Aspro*, aussi bien qu'à la ball. *Amor* (quand'io credea) *quando fioria* [1er sept. 1348], à la canz. *Amor, se vuoi* [1348—50], au son. *Quella che'l giovenil* [1349?], aux ball. *Dal cielo scende*, *Nova bellezza* (celle »préférée» à la fin de décembre 1349?), et encore, après la mort de la jeune sirène [4], au son. *L'ardente nodo*, comme à cette

[1] L'année 1907, p. 37—48.

[2] Voy. Quarta, *St.* p. 103—104. La 2me partie commence par *Oimè* et *Che debb'io*, *Rotta* et *Amor se vuoi* (tous munis d'une croix); ensuite *L'ardente*.

[3] Je renvoie à *En svensk Petrarcabok*, pp. 338—45, 378—87, 585, *mutatis mutandis*. Cf. *Mél. Chabaneau* p. 181 et suiv.

[4] Je place cette mort avant la mi-octobre et après le 9—10 juin 1350, où il corrige la canz. *Se pur ai in cor* (= *Amor, se vuoi*), dont les str. 1, 2, 4, 5 se trouvaient p.-ê. sur le fol. 12 r. du Vat. 3196 dès avant le 28 nov. 1349.

émouvante canzone d'un pénitent *I' vo pensando.* Car cette canzone, je suppose qu'elle fut conçue en route (octobre?) et p.-ê. écrite à Rome avant le 2 novembre 1350. L'épisode amoureuse — »Homo sum, humani nil a me alienum puto!» — a dû être courte, mais sérieuse[1]. La mort de cette jeune personne a sauvé Pétrarque d'une véritable passion, et je pense que cette mort a sauvé le *Canzoniere* tout entier. Quoi qu'il en soit, le souvenir de Laure a triomphé vite et pour toujours. Eh bien, le son. *Aspro*, du moins les tercets[2], me paraissent postérieurs à la fin de la ball. *Nova bellezza*; je vois dans le »dictum»[3] que Pétrarque trouve à propos, le 20 sept. 1350, dans la canz. *Amors e jois* d'Arnaut Daniel, une simple réminiscense du vers bien connu *Gutta cavat* etc. Ayant dit, dans la ball. *Nova bellezza* (le 31 déc. 1349? voy. ci-dessus p. 47) ce vers:

Humil amante vince donna altera[4],

et retombant — à Parme plutôt qu'à Padoue — sur ce *motto*, ce lieu commun, dans la canzone d'Arnaut, il ébauche ou recompose les tercets du son. *Aspro*, probablement pour amplifier le gracieux vers 12 de la ballata, celle qui avait été préférée par »Confortinus» au début de l'année 1350, laquelle devrait être la dernière du duc Giacomo di Carrara († le 19 déc. 1350).

Afin de contribuer à la solution de ce petit problème du son. *Aspro*, je tâcherai de rendre ici, selon l'intention probable de Pétrarque écrivant sur le feuillet perdu de notre *Vat.* 3196, la série de corrections aux vv. 9—14 fournies par le ms. *Parm.* 1636[5]:

[1] J'en cherche le commencement au printemps de l'année 1348. A Ferrara? — Pétrarque »est un type humain complet», dit très bien M. Henry Cochin, *Chron.* p. VIII.

[2] J'admets avec M.Mascetta que les deux quatrains semblent écrits plus tôt que le reste, mais je ne les crois pas plus récents que janvier 1350.

[3] Beccadelli dit bien: »Mosso da un *detto* di Arnaldo». Je comprends: Scripsi hoc [hanc sententiam] propter unum [dictum] quod legi pridie etc. — Notons que Beccadelli aussi ne mentionne point 'Padue'; je préfère cette fois le ms. *Parm.* 1636 au *Casan.* 924.

[4] Le 20 février 1352, à Avignon, il écrira dans *Fam.* XII, 2: *Nunquam* [amor] *amore non cogitur.* Je cite le ms. *Par.* 8568 d'après la collation de M. Henry Cochin, voy. *Il Petrarca e la Lombardia* p. 167.

[5] Je cite l'édition de M. Pellegrini, p. XII. Les corrections du 21 sept. furent faites à la hâte, p.-ê dans quelque auberge. Elles ont paru trop embrouillées pour le collationnateur du *Casan.* 924. Celles du 2 octobre ont

Le 21 sept. 1350, Pétrarque ébauche le premier tercet ainsi:

9. Sola una spene mi fa uiuer: quando
 10. ((Veggio) (Pocho humor ueggio romper pietre salde) *Penso ch'io uidi già, continuando*) Penso che già[1] *per importuna proua* (sic)
 11. Pocho humor romper pietre *uiue* ʒ salde ...

S'étant décidé pour la suite définitive des rimes de ce premier tercet, il veut donc dire, pour le moment, ceci:

9. Sola una spene mi fa uiuer: quando
 10. Penso che già, per importuna proua,
 11. Pocho humor romper pietre uiue ʒ salde
 12. [Vidi][2] ...

Mais là il s'est arrêté, et il recommence:

9. (*Sperança* mi fa uiuer) *Viuo sol di* sperança[3], *ripensando*
 10. Che già per *lunga* ʒ *per continua* proua
 11. Pocho humor *uidi* romper pietre salde.

Enfin, le 2 oct. 1350, pour éviter l'un des *per*, et le *romper* inepte:

 10. Che *pocho humor già*, per continua proua,
 11. *Consumar* uidi (pietre) *marmi uiue* ʒ salde.

Et voici le dernier tercet:

12. Non è sí freddo cor che, sospirando,
 13. Pregando, amando, talor non si scalde
 14. Né sí duro uoler ...

Il se ravise, s'apercevant que la rime *-oua* sera mieux placée au v. 13 (ce qui n'est point nécessaire cependant), et dit:

12. Non è sí *duro* cor che, sospirando,
 13. Pregando, amando, talor non si *smoua*,
 14. Né sí *freddo* uoler che non si scalde.

Encore une fois il a corrigé, sur le feuillet perdu de notre Vat. 3196, selon le ms. Parm. 1636:

12. Non è sí duro cor che, *lagrimando,*
 13. *Piangendo* (sic), amando, etc.

---

p.-ê. été faites en route, entre Parme (ou Padoue?) et Florence. Je place sa première entrée à Florence vers le 8 octobre 1350.

[1] Le coll. Parm. écrit à tort *sia*. — Notons le double changement de rimes au v. 10.

[2] Ce *Vidi*, qu'il n'écrit pas, est indispensable. Pour placer mieux le verbe, il change.

[3] Il faut lire sans doute *ʒc.* après *sperança*, non pas *ʒ* seulement.

Et au ms. Vat. 3195 il écrit enfin, le dimanche 6 nov. 1356:

9. Viuo sol di sperança, *rimembrando*
10. Che poco humor già per continua proua
11. Consumar uidi [*p*][1] marmi ʒ pietre salde.
12. Non è sí duro cor che, lagrimando,
13. *Pregando*[2], amando, talor non si smoua,
14. Né sí freddo uoler che non si scalde.

Et voilà que le sonnet est parfait.

*   *
*

J'ajoute que le *poco honorata spoglia* du v. 4 s'accorde à merveille — il a dû le ressentir — avec l'état de choses que j'ai supposé. A peine la jeune personne du son. *L'ardente* morte, Pétrarque se rend en pèlerin à Rome. Il y arrive, après l'accident de Bolsena, peu après le 16 octobre 1350, dans un état déplorable, souffrant fort de sa jambe gauche, qui pue comme un cadavre. Il dit y voir, alité pendant quinze longs jours, une juste et plus sévère pénitence[3] que celle prescrite par son indulgent confesseur. Et c'est alors, si je vois bien, qu'il entreprend d'achever et d'écrire son admirable canzone *I'vo pensando.* J'y trouve des réminiscenses de la pénible route (v. 126: *il cor piú freddo che gelata neve*, v. 134: *Morte a lato*); et j'ose croire que sans l'épisode qui avait failli ruiner notre *Canzoniere*, cette canzone-là eût manqué de certaines notes déchirantes qui sont bien faites pour nous toucher le cœur, après tant de siècles. Pauvre cher *messer Francesco!*

Lyckorna, 25 août 1907.

---

[1] N'a-t-il pas écrit un *p*, gratté et changé en *m*? Cf. l'éd. Modigliani fol. 54.

[2] Je doute que le *Vat. 3196 ait jamais écrit autre chose que *Pregando* ici; du moins Pétrarque n'aura jamais pu vouloir garder en même temps *lagrimando* au v. 12 et *piangendo* au v. 13.

[3] Voy. la fin de sa lettre à Boccace, *Fam.* XI, 1 *Sperabam*, écrite à Rome le 2 nov. 1350: il avait trop longtemps eu »l'âme boiteuse«. Je crois pour ma part que c'est dès lors qu'il embrasse résolûment la »continence« — pour ne »pécher« que mentalement et par sa plume. N'oublions pas son dernier cri, la canz. *Quell' antiquo.*

LUNDS UNIVERSITETS

ÅRSBERÄTTELSE

1905—1906

AF

UNIVERSITETETS REKTOR

LUND 1906
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Det akademiska läsår, för hvilket redogörelse här skall lämnas, har fortgått under lugnt och jämnt arbete samt utan några egentliga rubbningar. På grund af den nervfebersepidemi, som vid höstterminens början härskade i staden och dess omgifningar, och hvilken föranledde ett uppskof med höstterminens början vid härvarande skolor, uppsköt visserligen en del af universitetets lärjungar sin hitresa, och på ett och annat område förorsakades däraf en ringare förlängning af examensperioden samt ett motsvarande uppskof med föreläsningarnas början, men i det hela var denna ändring utan störande inflytande på terminens arbete.

Universitetets undervisning i praktiska öfningsämnen har under det gångna läsåret blifvit ökad, i det att, sedan Kungl. Maj:t den 10 mars 1905 förordnat, att det större konsistoret skulle ega att af räntorna å den Filénska fonden använda ett belopp af 500 kronor om året till beredande åt den studerande ungdomen af undervisning i ridning, kostnadsfri dylik undervisning blifvit meddelad åt fem studerande hvardera terminen, hvarjämte kostnadsfri undervisning i bokföring blifvit meddelad åt tjugo studenter under hvardera terminen, till hvilken undervisnings bestridande ett belopp af 500 kr. blifvit af Kungl. Maj:t den 7 april 1905 anslaget.

Bland särskilda tilldragelser under läsåret har universitetet att erinra sig, att det den 27 oktober 1905 hade glädjen att för första gången mottaga Universitetskanslern f. v. Statsministern, Riddaren och Kommendören af K. M. O., Filosofie Doktoren ERIK GUSTAF BOSTRÖM. Universitetets lärare och tjenstemän blefvo därvid för honom föreställda. Kanslerns besök varade till den 5 november, och blefvo under tiden alla universitetets verk och inrättningar af honom tagna i grundligt skärskådande.

Bland öfriga tilldragelser förtjenar att nämnas, att universitetet under 1—4 juni 1905 hade nöjet att mottaga en kongress af historieforskare från såväl vårt eget land som grannländerna Danmark och Finland. Denna kongress har ett ursprungligt samband med Lunds universitet och det härifrån utgångna arbetet för resandet af Konung Carl X Gustafs minnesstod i Malmö. I sammanhang med detta företag stiftades en fond för främjande af nordisk historisk forskning och för första gången kunde den nu tagas i bruk för sitt syfte. Kongressen, som för öfrigt stöddes af stat och kommun, räknade ett ansenligt antal deltagare; föredrag och diskussioner öfver skilda områden af den historiska forskningen höllos och resolutioner fattades angående vidare fortgående systematisk arkivforskning i och för uppdagande af handlingar rörande nordisk historia.

Under det gångna läseåret hafva tvänne ordinarie professorer blifvit genom vederbörlig installation införda i sina ämbeten, nämligen Professoren i fysiologi Medicine Doktoren Torsten Ludvig Thunberg, hvilken den 1 februari 1906 installerades med en föreläsning öfver ämnet: »De hygieniska förhållandena och det naturliga urvalet», samt Professoren i Tyska språket, Filosofie Doktoren Ernst Albin Kock, hvilken den 15 maj 1906 började sin verksamhet med en föreläsning öfver ämnet: »Johann Lauremberg, en lågtysk moralpredikant».

Vid inbjudningen till den förra installationen var fogad en skrift om Trypanosomasjukdomarna, vid den senare inbjudningen en afhandling om den afrikanska recurrensfebern, båda författade af Rektor.

Under det gångna året har ingen af universitetets i tjenst varande lärare aflidit. Däremot har universitetet att anteckna förlusten af trenne pensionerade, hvar och en i sin stad högt förtjente lärare, nämligen f. d. Professoren i estetik, litteratur- och konsthistoria, En af de Aderton i Svenska Akademien, Kommendören med stora korset af Kungl. Nordstjärne-orden m. m. Filosofie Jubeldoktoren GUSTAF HÅKAN JORDAN LJUNGGREN,

universitetets forne rektor under längre tidsperiod än någon föregående eller hittills efterföljande, hvilken afled den 31 augusti 1905, f. d. Professoren i praktisk teologi, L. N. O., Teologie Doktoren, Filosofie Jubeldoktoren SVEN LIBERT BRING, hvilken afled den 30 november 1905, samt f. d. Professoren i fysik, R. N. O., Filosofie Jubeldoktoren KARL ALBERT VICTOR HOLMGREN, hvilken afled den 12 december 1905.

Academia Carolina bevarar i tacksamt minne det trogna arbete, den mångsidiga forskning dessa vördade män henne till heder och fosterlandet till gagn hafva utfört.

Med läsårets slut nedlade Prorektor, Professoren i grekiska språket och litteraturen, Kommendören af K. N. O. 2:a Kl., Filosofie Doktoren ARON MARTIN ALEXANDERSON sitt ämbete. Ämbetsbröder och lärjungar skola städse minnas det exemplariska nit och den plikttrohet, som utmärkt Professoren Alexanderson i all hans verksamhet, och hoppas, att hans obrutna krafter skola fortfarande skänka honom många tillfällen till gagnrikt arbete i bildningens tjenst.

Bland den studerande ungdomen hafva aflidit:
Teol. Stud. John Emrick Olsén, kalm., den 3 juli 1905,
Fil. Stud. Joel Samuel Bengtsson, hels., den 19 november 1905.

Laboratorn i experimentell fysiologi och medicinsk fysik vid Upsala universitet, Medicine Doktoren Torsten Ludvig Thunberg utnämndes den 15 december 1905 till professor i fysiologi.

Docenten i engelska språket, Filosofie Doktoren Ernst Albin Kock utnämndes den 27 april 1905 till professor i tyska språket.

Extra ordinarie Professoren i anatomi vid Upsala universitet, Medicine Doktoren Ivar Broman utnämndes den 13 oktober 1905 till extra ordinarie professor i anatomi.

Docenten i zoologi, Filosofie Doktoren Hans Thure Sigurd Wallengren utnämndes den 15 december 1905 till extra ordinarie professor i zoologi.

Docenten i oftalmiatrik, Medicine Doktoren Johan Albin Dalén utnämndes den 23 mars 1906 till extra ordinarie professor i oftalmiatrik.

Docenten i kemi, Filosofie Doktoren Ludvig Ramberg utnämndes den 16 juni 1905 till laborator i kemi.

Till docenter hafva förordnats: D:r Oskar Martin Ramström i anatomi den 14 juni 1905, D:r Frans Vilhelm Törne i otologi, rhinologi och laryngologi samma dag, Kand. Edvard Magnus Rodhe i kyrkohistoria den 14 september 1905, D:r Simon Fredrik Bengtsson i entomologi den 20 september 1905, D:r Carl Delin i romersk rätt den 28 september 1905, Lic. Nils Axel Filip Emmelin i teoretisk filosofi den 6 februari 1906, Lic. Per Gustaf Einar Sjövall i nervpatologi den 9 april 1906, Lic. Bror Alexander Ludvig Holmberg i kemi den 23 april 1906.

E. o. biblioteksamanuensen Johan Fredrik Benno Hjelmqvist utnämndes den 30 mars 1906 till amanuens vid biblioteket.

Lektoren Charles Scott Fearenside förordnades den 23 april 1906 att fortfarande intill slutet af år 1907 vara lektor i engelska språket.

Professoren Aron Martin Alexanderson erhöll den 27 april 1906 nådigt afsked från sitt ämbete att räkna från utgången af näst påföljande maj.

Docenten Johan Adolf Ahlberg befullmäktigades den 12 juli 1905 att vara lektor vid Skara högre allmänna läroverk.

Docenten Oskar Ivan Holmqvist utnämndes den 1 december 1905 till lektor vid Karlstads högre allmänna läroverk.

Docenten, Professoren Arthur Gustaf Henrik Stille utnämndes den 2 december 1905 till lektor vid Lunds högre allmänna läroverk och Docenten Nils Gerhard Wimarson samma dag till adjunkt vid nämnda läroverk.

Docenten Gunnar Hjalmar Forssner förordnades den 4 december 1905 till docent vid karolinska institutet.

Docenten Jacob Ludvig Widell utnämndes den 8 december 1905 till öfverdirektör och chef för Kungl. statistiska centralbyrån.

Docenten Anders Henning Hennig utnämndes den 22 december 1905 till lektor vid Lunds högre allmänna läroverk.

Docenten Anders Gustaf Wilhelm Ernst utnämndes den 20 april 1906 till lektor vid Gefle högre allmänna läroverk.

Biblioteksamanuensen Isak Gustaf Alfred Collijn utnämndes den 14 november 1905 till amanuens vid universitetsbiblioteket i Upsala.

Till assistenter hafva förordnats: vid patologiska institutionen Lic. Ebbe Oskar Sigfrid Petrén den 6 september 1905 under ett år från och med den 1 samma månad samt, sedan han på ansökan erhållit entledigande, Kand. Lennart Ehrenberg den 23 december 1905 under år 1906, vid geologisk-mineralogiska institutionen Docenten Anders Henning Hennig den 28 september 1905 under oktober, november och december 1905 samt den 15 januari 1906 från samma månads början till vårterminens slut och Kand. Anton Hilmer Westergård den 10 maj 1906 under tiden från och med den 1 juni 1906 till samma års slut, vid växtfysiologiska laboratoriet vid botaniska institutionen D:r Bengt Lidforss den 9 december 1905 under år 1906, vid fysiska institutionen Kand. Johan Edvard Björnsson samma dag under år 1906, i matematik Lektoren Oskar Ivan Holmqvist den 9 december 1905 under december 1905 och den 15 januari 1906 under tiden 1 januari—30 juni 1906.

Docenten Simon Fredrik Bengtsson förordnades den 21 september 1905 att vara föreståndare för den entomologiska afdelningen af zoologiska institutionen från och med den 1 samma månad till utgången af år 1905 och blef den 9 december 1905 detta förordnande förnyadt för år 1906.

D:r Sven Otto Henrik Rydbeck förordnades den 9 december 1905 att under år 1906 vara föreståndare för historiska museet samt mynt- och medaljkabinettet.

Tili amanuenser hafva förordnats: vid medicinska kliniken Kand. Johan Haffner den 3 juni 1905 och Kand. Sture Herman Leopold Wallengren den 14 maj 1906, vid obstetrisk-gynekologiska kliniken Kand. Carl Natanael Holmdahl den 3 juni 1905, Kand. Gustaf Pallin den 27 februari 1906 och Kand. Arvid Theodor Högström den 10 maj 1906, vid oftalmiatriska kliniken Kand. Lennart Ehrenberg den 6 september 1905 och Kand. Herold Valdemar Hirschlaff den 23 december 1905, vid medicinskt-kemiska institutionen Stud. Verner Assar Ludvig Bohm den 3 oktober 1905, vid zoologiska institutionen Kand. Nils Walfrid Rosén den 13 oktober 1905, vid botaniska institutionens

fysiologiska afdelning Kand. Isak Johan Fredrik Ingvarsson den 1 december 1905, i anatomi Stud. John Olof Olow den 18 december 1905, i histologi Stud. Erik Jolimont Hellsten samma dag, vid konstsamlingarna Kand. Samuel Ebbe Bring samma dag, vid historiska museet samt mynt- och medaljkabinettet Kand. Jöns Stagner samma dag, vid pediatriska kliniken Kand. Sture Herman Leopold Wallengren den 22 december 1905 och Kand. Johan Haffner den 14 maj 1906, vid fysiska institutionen Kand. Bernhard Svensson den 3 januari 1906, vid fysiologiska institutionen Stud. Carl Aron Samuel Westerlund den 3 februari 1906, vid kirurgiska kliniken Kand. Gustaf Pallin den 10 maj 1906, vid patologiska institutionen Stud. Carl Magnus Ellwyn den 29 maj 1906, vid geologisk-mineralogiska institutionen Stud. Ture Andreas Olof Hemming samma dag.

Till e. o. amanuenser hafva förordnats: i fysiologisk botanik Kand. Isak Johan Fredrik Ingvarsson den 15 september 1905, vid geologisk-mineralogiska institutionen Stud. Ture Andreas Olof Hemming den 3 oktober 1905, vid rättsmedicinska institutionen Lic. Ebbe Oskar Sigfrid Petrén samma dag, vid zoologiska institutionen Stud. Nils Ludvig Nilsson den 13 oktober 1905, samt Stud. Johan Gustaf Carlsson och Stud. Frans Fajers den 7 mars 1906, i anatomi Stud. Anton Hjalmar Elis Forsheim den 18 december 1905, i histologi Stud. Gustaf Petrus Kristoffer Lundskog samma dag, vid fysiska institutionen Stud. Karl Hjalmar Sjögren den 3 januari 1906, vid fysiologiska institutionen Stud. Carl Aron Samuel Westerlund samma dag, vid patologiska institutionen Kand. Ernst Valdemar Jörgensen den 24 februari 1906, vid biblioteket Kand. Bert Nils Martin Möller och Kand. Sven Harald Wägner den 30 mars 1906.

Universitetets lärarepersonal utgjordes vid läsårets slut af 28 professorer, 15 extra ordinarie professorer, en observator, en labarator, 37 docenter, 3 lektorer, 5 assistenter, däraf en inräkräknad i docentantalet, samt 3 exercitiemästare; dessutom funnos en lärare i psykiatri och 6 biträdande lärare. Af de med fast lön förenade läraretjenster voro lediga professorsämbetena i praktisk filosofi, i matematik samt i grekiska språket och litteraturen, extra ordinarie professorsämbetena i romersk rätt och rättshistoria, i speciell privaträtt samt i engelska språket äfvensom laboratorstjensten i experimentell fysiologi.

De vid fakulteter och sektioner fästa docentstipendier innehades vid årets slut: teologiska fakultetens af Docenten J. Sjöholm, juridiska fakultetens n:r 1 af Docenten A. Åström och n:r 2 af Docenten J. A. Ernberg, medicinska fakultetens af Docenten J. D. Oelrich, humanistiska sektionens n:r 1 af Docenten J. E. Olson, n:r 2 af Docenten P. I. K. Svensson, n:r 4 af Docenten A. W. Ahlberg och n:r 5 af Docenten F. G. E. Walberg samt matematiskt naturvetenskapliga sektionens n:r 1 af Docenten C. W. Oseen och n:r 2 af Docenten B. A. L. Holmberg. De rörliga docentstipendierna innehades n:r 1 af Docenten R. K. O. G. af Klercker, n:r 2 af Docenten T. K. Segerstedt, n:r 4 af Docenten C. Delin. Humanistiska sektionens docentstipendium n:r 3 samt rörliga docentstipendierna n:r 3 och 5 voro vid årets slut icke tillsatta. Riksstatens resestipendier för år 1906 innehafvas det större af Docenten N. M. P. Nilsson och det mindre af Docenten A. W. Ahlberg.

Under hela året var Professoren E. H. W. Tegnér på grund af deltagande i Bibelkommissionens arbete förhindrad att tjenstgöra vid universitetet.

Under hela läsåret åtnjöts tjenstledighet af Professoren E. A. Kallenberg på grund af kommitté-arbete och af Docenten M. Lundborg för prästerlig tjenstgöring.

Docenten O. M. Ramström var från den 1 november 1905 till läsårets slut tjenstledig för uppehållande af ett e. o. professorsämbete vid Upsala universitet.

E. o. Professoren P. E. Fahlbeck var under höstterminen tjenstledig på grund af kommitté-arbete och under vårterminen befriad från sin undervisningsskyldighet på grund af riksdagsmannauppdrag.

Professoren P. G. Eklund var på grund af sjukdom dels tjenstledig 16 september—31 oktober 1905 och 1 februari—31 maj 1906, dels under november 1905 befriad från två föreläsningstimmar i veckan.

Professoren S. Clason var för utförande af ett vetenskapligt arbete tjenstledig under tiden 15 september—30 november.

Professoren O. N. T. Ahnfelt var för hälsovård under tiden 5 oktober—30 november 1905 befriad från 3 föreläsningstimmar i veckan.

Docenten J. C. Lembke åtnjöt tjenstledighet under vårterminen för enskilda angelägenheter.

För utrikes resor voro Docenterna N. G. Wimarson och F. G. Ask tjenstlediga till vårterminens slut, den förre från och med den 1 och den senare från och med den 9 mars 1906.

Docenten N. M. P. Nilsson var tjenstledig från och med den 8 mars 1906 till vårterminens slut på grund af vikariatsförordnande vid Göteborgs högskola.

Kamreraren O. G. Regnéll var för enskilda angelägenheter tjenstledig dels 1 juni—15 augusti 1905, dels ock 1 oktober 1905 —31 maj 1906.

Biblioteksamanuensen I. G. A. Collijn var dels på grund af sjukdom, dels för utgifvande af ett bibliografiskt arbete tjenstledig under hela den tid, han kvarstod i detta universitets tjenst.

För öfrigt hafva kortare ledigheter beviljats dels af Prokansler, dels af Rektor.

De vikariat, som på grund af ofvannämnda förhållanden eller eljest varit påkallade, hafva varit följande:

Under hela läsåret har Lic. P. G. Bergman uppehållit laboratorstjensten i experimentell fysiologi, Docenten P. I. K. Svensson professorsämbetet i praktisk filosofi, Docenten A. Åström e. o. professorsämbetet i speciell privaträtt, Docenten C. A. Moberg professorsämbetet i österländska språk, Juris Doktoren C. Sjunnesson den till e. o. professorsämbetet i romersk rätt och rättshistoria hörande undervisningsskyldighet, under det att den till samma ämbete hörande examinationsskyldighet varit fördelad mellan Professorerna J. C. W. Thyrén och C. G. E. Björling samt Doktoren Sjunnesson, Docenten C. W. Oseen professorsämbetet i matematik samt Docenten vid Upsala universitet B. O. E. Ekwall e. o. professorsämbetet i engelska språket.

Docenten H. T. S. Wallengren uppehöll e. o. professorsämbetet i zoologi, Docenten L. Ramberg laboratorstjensten i kemi, Laboratorn T. L. Thunberg professorsämbetet i fysiologi, Docenten E. A. Kock professorsämbetet i tyska språket och Docenten J. A. Dalén e. o. professorsämbetet i oftalmiatrik från årets början, till dess dessa befattningar af dem tillträddes. Docenten O. M. Ramström uppehöll e. o. professorsämbetet i anatomi, till dess det tillträddes af sin nuvarande innehafvare.

Under Professoren Kallenbergs ofvannämnda tjenstledighet uppehölls professorsämbetet i processrätt af Docenten J. A. Ernberg.

E. o. professorsämbetet i statskunskap och statistik uppehölls under höstterminen af Docenten J. L. Widell och den till samma ämbete hörande undervisningsskyldighet under vårterminen af Lic. Mårten Johan Sigfrid Wallengren.

Under Professoren Eklunds ofvannämnda fullständiga tjenstledighet uppehölls professorsämbetet i dogmatik och moralteologi af e. o. Professoren G. M. Pfannenstill och e. o. professorsämbetet i praktisk teologi och moralteologi af Docenten J. Sjöholm, hvilken senare äfven uppehöll den föreläsningsskyldighet, hvarifrån Professoren Eklund under november var befriad.

Professorsämbetet i historia uppehölls under Professoren Clasons ofvannämnda tjenstledighet af Docenten N. G. Wimarson.

Docenten E. M. Rodhe uppehöll den undervisningsskyldighet, hvarifrån Professoren Ahnfelt, på sätt ofvan nämnts, var befriad.

Docenten P. A. S. Herrlin uppehöll professorsämbetet i teoretisk filosofi under tiden 15 november—14 december 1905, då Professoren H. Larsson af Prokanslern erhållit tjenstledighet för fullgörande af offentligt uppdrag.

Under tiden 16 november—14 december 1905, då Professoren H. Bendz för deltagande i kommitté-arbete erhållit tjenstledighet af Prokanslern, uppehölls professorsämbetet i patologisk anatomi och rättsmedicin af e. o. Professoren M. J. C. A. Forssman med bibehållande af hans examinationsskyldighet och den sistnämndes undervisningsskyldighet af Lic. Ebbe Oskar Sigfrid Petrén.

Docenten J. E. Olson uppehöll professorsämbetet i nordiska språk under tiden 19 april—15 maj 1906, då Professoren K. F. Söderwall erhållit tjenstledighet af Prokanslern

Under examensperioden i maj 1906, då Professoren Bergendal på grund af censorsförordnande var hindrad att tjenstgöra vid universitetet, uppehölls professorsämbetet i zoologi af e. o. professoren H. T. S. Wallengren.

Kamreraretjensten uppehölls under Kamreraren Regnélls ofvannämnda tjenstledighet af e. o. Amanuensen O. G. Regnéll.

En amanuensbefattning vid biblioteket uppehölls under juni

af e. o. Amanuensen P. O. Wilner, 1 juli—15 augusti af e. o. Amanuensen S. E. Melander, 15—31 augusti af e. o. Amanuensen S. E. Bring samt därefter af e. o. Amanuensen J. F. B. Hjelmqvist, till dess han tillträdde samma befattnign.

Bland utmärkelser, som tillfallit universitetets medlemmar, må nämnas följande.

Professoren S. Clason utnämndes den 6 november 1905 och Professoren J. C. W. Thyrén den 1 december 1905 till Riddare af Kungl. Nordstjärne-Orden.

Professoren F. W. C. Areschoug har af Kungl. Vetenskaps-akademien erhållit Linnémedaljen i guld.

Kungl. Vetenskapsakademien har tilldelat e. o. Professoren H. T. S. Wallengren det Flormanska priset och Docenten C. W. Oseen det Fernerska priset.

Docenten F. M. Vetterlund har af Svenska Akademien erhållit författareanslag.

Professoren T. L. Thunberg och Laboratorn L. Ramberg hafva kallats till ledamöter af Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund.

D:r S. O. H. Rydbeck har kallats till medlem af det Kongel. Danske Oldskriftselskab.

Den 9 juni 1905 har Kungl. Maj:t meddelat, att riksdagen på ordinarie stat beviljat förhöjning af anslaget till konstsamlingarna 200 kronor, till arfvode åt en amanuens vid botaniska institutionens växtfysiologiska afdelning 500 kronor, till förhöjning af den till konservatorn vid botaniska institutionen utgående aflöning 600 kronor samt för höjande af arfvodet åt assistenten vid geologisk-mineralogiska institutionen 300 kronor äfvensom å extra stat från 1906 anvisat för anställande af lektorer i tyska, franska och engelska språken 9,000 kronor att utgå af förut beviljade anslag å 36,000 kronor och 12,000 kronor, för uppehållande af undervisning i entomologi och vård af de entomologiska samlingarna 3,000 kronor att utgå, under förutsättning att fullt lämplig

person för tjenstgöringens bestridande finnes att tillgå, för aflönande af en föreståndare för universitetets historiska museum samt mynt- och medaljkabinett 2,000 kronor med skyldighet för föreståndaren att utföra det arbete, som det mindre akademiska konsistoriet finner skäl att bestämma, för inköp af instrument och inredningsartiklar för fysiska institutionen 2,500 kronor att utgå af förut beviljadt anslag å 10,000 kronor, till arfvode åt en amanuens vid konstsamlingarna 500 kronor, till arfvoden åt extra biträden vid biblioteket 2,500 kronor, såsom personligt lönetillägg åt Kamreraren O. G. Regnéll 750 kronor, däraf 150 kronor såsom tjenstgöringspenningar, samt för anordnande af kostnadsfri propedeutisk undervisning i allmän kirurgi 1,500 kronor, därvid riksdagen anfört, att denna undervisning såsom ett oumbärligt led i läkareutbildningen syntes böra vara för de på kliniken inträdande medicine kandidaterna tillgänglig utan afgift

Samma dag har Kungl. Maj:t medelat, att riksdagen å extra stat för år 1906 såsom bidrag till betäckande af kostnaderna för de föreläsningskurser, som från universitetet i Lund blefve på begäran vare sig af institution, som ej åtnjöte särskildt till föreläsningskurser för arbetsklassen beviljadt statsunderstöd, eller af viss kommun eller enskild person anordnade att under år 1906 eller senare hållas utom universitetsstaden, anvisat ett belopp af 3,000 kronor att utgå under villkor, att den, som föreläsning begärt, för betäckande af föreläsarens resekostnad och arfvode tillsköte minst lika mycket som staten, äfvensom såsom bidrag till bestridande af kostnaderna för de föreläsningskurser, som vore afsedda att under sommaren 1906 vid universitetet i Lund för allmänheten anordnas, på extra stat för år 1906 anvisat ett belopp af 4,000 kronor.

Samma dag har Kungl. Maj:t meddelat, att riksdagen å extra stat för år 1906 beviljat ett reservationsanslag till belopp af 10,000 kronor till resestipendier åt ordinarie lärare och våra andra tjenstemän vid rikets uviversitet och Karolinska institutet.

Den 23 Juni 1905 har Kungl. Maj:t i öfverensstämmelse med riksdagens beslut förklarat, att Trädgårdsmästaren R. Christensen må från och med månaden näst efter den, i hvilken afsked från trädgårdsmästarebefattningen varder honom beviljadt, under sin återstående lifstid å allmänna indragningsstaten uppbära pension till belopp af 1,800 kronor årligen.

Den 30 juni 1905 har Kungl. Maj:t medgifvit, att med ledigförklarande af laboratorsbefattningen i experimentell fysiologi finge ytterligare anstå, till dess ett inom medicinska fakulteten framställdt förslag om ändring af nämnda befattning blifvit af Kungl. Majt. pröfvadt, dock ej längre än till den 1 juni 1906.

Den 28 juli 1905 har Kungl. Maj:t för uppehållande af undervisning och examination i teologisk encyklopedi och teologiska prenotioner under läsåret 1905—1906 för tiden från och med den 1 september 1905 till och med den 31 maj 1906 anvisat ett arfvode af 125 kronor i månaden.

Den 22 september 1905 har Kungl. Maj:t tillåtit Docenten N. G. Wimarson att på två år fördela en utrikes stipendieresa.

Den 6 oktober 1905 har Kungl. Maj:t medgifvit, att extra ordinarie professorsämbetet i romersk rätt och rättshistoria finge ånyo ledigförklaras först efter den 1 april 1906.

Den 17 november 1905 har Kungl. Maj:t förklarat Professorerna J. A. Ask och A. V. Bäcklund, e. o. Professorerna J. C. Moberg och M. J. C. A. Forssman, Bibliotekarien C. J. F. af Peterséns samt Biblioteksamanuensen A. Malm berättigade att åtnjuta hvardera ett första ålderstillägg å lönen till belopp af 500 kronor årligen äfvensom Vaktmästaren J. N. Palmé ett första ålderstillägg å lönen och Vaktmästaren P. Pettersson ett andra ålderstillägg å lönen, hvardera till belopp af 100 kronor, samtliga från början af år 1906.

Den 2 december 1905 har Kungl. Maj:t medgifvit, att det i gällande stat för universitetet upptagna, till Kungl. Majts disposition ställda belopp å 750 kronor må äfven för år 1906 utgå såsom understöd till Docenten S. Linde med skyldighet för honom att till studerande vid universitetet meddela kostnadsfri handledning vid grekisk stilskrifning äfvensom att åtaga sig annan inom ämnet fallande undervisning, som af humanistiska sektionen må honom därutöfver åläggas.

Samma dag har Kungl. Maj:t gifvit Docenten H. T. S. Wallengren tillstånd att till år 1906 uppskjuta den återstående del af en stipendieresa, som han skolat företaga under år 1905.

Den 30 december 1905 har Kungl. Maj:t fastställt följande bestämmelser rörande resestipendier åt ordinarie lärare och vissa andra tjenstemän vid rikets universitet och karolinska institutet.

1:o. Behörighet att söka stipendium af ifrågavarande slag

tillkommer professor, såväl ordinarie som extra ordinarie, och laborator vid något af universiteten i Upsala och Lund eller vid karolinska mediko-kirurgiska institutet, bibliotekarie, vice bibliotekarie och observator vid något af nämnda universitet samt prosektor och lärare i otiatri, rhinologi och laryngoskopi vid karolinska institutet.

2:o. Stipendium utdelas i regel för resa till utrikes ort, men kan i särskildt fall lämnas för resa inom landet.

Hvarje stipendium utgår, där ej annorlunda i särskildt fall bestämmes, för resa till utrikes ort med 550 kronor för stipendiat från universitetet i Upsala eller karolinska institutet samt med 500 kronor för stipendiat från universitetet i Lund.

För inrikes resa utgår stipendium med belopp, som efter pröfning i hvarje särskildt fall, af Kungl. Maj:t bestämmes.

3:o. Stipendierna utdelas af Kungl. Maj:t.

Underdånig ansökning om stipendium, åtföljd af resplan, skall före den 1 april ingifvas till rektor, hvilken därefter skyndsamt till kanslern för rikets universitet insänder inkomna ansökningshandlingar.

Kanslern föreslår, så snart ske kan, hos Kungl. Maj:t dem bland de sökande, hvilka synas honom böra komma i fråga till erhållande af stipendium.

4:o. Vid förslag bör hänsyn i regel tagas till sökandenas ålder i tjensten, dock att sökande, som ej förut åtnjutit stipendium, har företräde framför den, som redan innehaft sådant, och den, som färre gånger innehaft stipendium, har företräde framför den, som flera gånger varit stipendiat.

Stipendium bör ej tilldelas person, som förut åtnjutit dylikt, förr än minst fem år därefter förflutit.

5:o. Stipendiat skall, där ej Kungl. Maj:t för särskildt fall annorlunda bestämmer, företaga resan under det år, för hvilket stipendiet utgår.

Resan bör förläggas till sådan tid af året, då någon undervisningsskyldighet icke åligger stipendiaten.

Resa till utrikes ort bör afse vistelse i utlandet under minst trettio dagar.

Resa inom landet skall omfatta tid, som af Kungl. Maj:t för hvarje särskildt fall bestämmes.

6:o. Stipendiat åligger att inom en månad efter återkomsten

till vederbörande rektor inlämna en kortfattad uppgift om resan och den tid, som därtill användts.

Berörda uppgift skall af rektor insändas till kanslern.

Samma dag har Kungl. Maj:t medgifvit att, ett belopp af 150 kronor finge af den s. k. Jollainska fondens afkastning under år 1906 utgå till Lektoren C. J. Polack, mot det att han förpliktades att, utöfver den honom redan åliggande kostnadsfria undervisningsskyldighet, åt de studerande, som af professorn i romanska språk till honom hänvisades, meddela kostnadsfria lektioner i fransk konversation till ett antal af 30 under året, hvarvid i hvarje lektion högst två studerande borde såsom elever deltaga.

Samma dag har Kungl. Maj:t till understöd för fortsatt utgifvande under år 1906 af universitetets årsskrift anvisat ett belopp af 2,000 kronor.

Den 16 februari 1906 har Kungl. Maj:t medgifvit, att Professoren A. M. Alexanderson, som den 10 nästpåföljande april komme att uppnå 65 års ålder och således enligt Kungl. brefvet den 13 juni 1902 då vore förpliktad att afgå från tjensten, finge kvarstå till utgången af maj 1906, hvartill han förklarat sig villig.

Den 9 mars 1906 har Kungl. Maj:t dels medgifvit sådan ändring i de den 30 november 1900 meddelade bestämmelser om användade af anslag till arfvoden åt vikarierande akademiska lärare, att ifrågavarande anslag må användas till förbättrande af arfvode åt akademisk lärare äfven i det fall, att sådan lärare på förordnande uppehåller universitetsläraretjenst, som blifvit ledig genom dödsfall och hvars aflöning under tjenst- eller nådår uppbäres af tjenstens förra innehafvares stärbhus utan skyldighet för stärbhuset att till tjenstens uppehållande afstå mer än de tjenstgöringspenningar, som äro med tjensten förenade, eller däremot svarande belopp, dels ock förklarat, att om eljest i särskildt fall, som ej angifves i punkt A1 af nämnda Kungl. bref, skulle anses önskligt, att af däri omnämnda anslag lämnas ersättning åt vikarie för uppehållande af universitetslärarebefattning, därom må i vederbörlig ordning göras underdånig framställning.

Den 20 april 1906 har Kungl. Maj:t tilldelat professorerna J. A. Ask, C. G. E. Björling, C. M. Fürst, J. C. W. Thyrén och F. A. Wulff samt e. o. Professorerna M. J. C. A. Forssman och H. H. von Schwerin hvardera ett resestipendium å 500 kronor,

äfvensom Professoren C. V. L. Charlier ett reseunderstöd å 200 kronor samt den 25 samma månad anvisat åt Professoren J. G. K. Wicksell ett reseanslag å 500 kronor, allt att utgå af det å extra stat för 1906 beviljade anslag till resestipendier åt ordinarie lärare och vissa andra tjenstemän vid rikets universitet och karolinska institutet.

Den 20 april 1905 har Kungl. Maj:t berättigat Veterinären Edvard Filip Georg Zadig att utan afläggande af medicinsk-filosofisk examen inskrifvas i medicinska fakulteten vid Lunds universitet.

Genom särskilda resolutioner har Kungl. Maj:t beviljat 9 studerande vid universitetet tillstånd att under vissa villkor aflägga medicinsk-filosofisk examen utan hinder däraf, att de icke i mogenhetsexamen eller fyllnadspröfning erhållit vitsord om sådana insikter i latinska språket och matematik, som äro stadgade i Kungl. brefvet den 4 december 1896.

Den 15 juli 1905 har Kanslersämbetet medgifvit, att till föreståndaren för den praktiska kurs, som jämlikt gällande stadga angående juridiska examina och vederbörande studieplan skall under höstterminen 1905 af juridiska fakulteten anordnas, må under sagda termin från reservfonden utgå ett arfvode efter 125 kronor i månaden, och den 17 december 1905, att till nämnde föreståndare må för kursens fortsättande ur reservfonden fortfarande till och med maj 1906 utgå ett efter ofvannämnda grund beräknadt arfvode.

Den 9 augusti 1905 har Kanslersämbetet förordnat Docenten T. K. Segerstedt att under läsåret 1905—1906 examinera i teologisk encyklopedi och teologiska prenotioner i teologie kandidat- och teologie licentiatexamina.

Den 6 september 1905 har Kanslersämbetet medgifvit, att från reservfonden må utgå ett belopp af högst 700 kronor för inköp af en elektrisk kymograf för fysiologiska institutionen.

Den 14 september 1905 har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. Sjöholm att under en tid af ytterligare 3 år, räknadt från och med den 1 samma månad, vara innehafvare af det vid teologiska fakulteten fästa docentstipendiet.

Samma dag har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. A. Dalén att för en tid af ytterligare 3 år, räknadt från och med den 1 augusti 1905, vara innehafvare af det vid medicinska fakulteten fästa docentstipendiet.

Samma dag har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. D. Oelrich att för en tid af 3 år, räknadt från och med den 1 september 1905, vara innehafvare af rörliga docentstipendiet n:r 5.

Den 20 oktober 1905 har Kanslersämbetet i sammanhang med förordnande för Docenten E. M. Rodhe att uppehålla den föreläsningsskyldighet 3 timmar i veckan, hvarifrån Professoren O. N. T. Ahnfelt erhållit befrielse, föreskrifvit, att Docenten Rodhe egde att uppbära tre fjärdedelar af Professoren Ahnfelts på tiden för vikariatet belöpande tjenstgöringspenningar.

Den 26 oktober 1905 har Kanslersämbetet förordnat Kapellmästaren C. A. Berg att enligt åtagande och utan särskild ersättning under läsåret 1905—1606 vid de praktisk-teologiska profven deltaga i pröfningen af och afgifva vitsord öfver profven i liturgisk sång.

Samma dag har Kanslersämbetet medgifvit, att till Kapellmästaren C. A. Berg må, såsom arfvode för den af honom under vårterminen 1905 utöfver de honom åliggande två undervisningstimmar i veckan åt teologie studerande vid universitetet kostnadsfritt meddelade undervisning i liturgisk sång och mässning, ur reservfonden utgå ett belopp af 150 kronor och den 10 maj 1906 beviljat Kapellmästaren Berg för enahanda under vårterminen 1906 meddelad undervisning ett anslag ur reservfonden af 405 kronor.

Den 11 november 1905 har Kanslersämbetet i sammanhang med förordnande för Docenten J. Sjöholm att uppehålla den föreläsningsskyldighet 2 timmar i veckan, hvarifrån Professoren P. G. Eklund erhållit befrielse, föreskrifvit, att Docenten Sjöholm egde att under vikariatet uppbära hälften af Professoren Eklunds tjenstgöringspenningar.

Den 20 november 1905 har Kanslersämbetet medgifvit, att under år 1905 må ur reservfonden förskotteras ett belopp intill 1,500 kr. af det på extra stat för år 1906 anvisade anslag till inköp af instrument m. m. för fysiska institutionen.

Den 21 november 1905 har Kanslersämbetet medgifvit, att e. o. Professoren I. Broman må tillsvidare inskränka sin före-

läsningsskyldighet till 40 offentliga föreläsningar under hvarje läsår, fördelade på terminer och dagar på sätt medicinska fakulteten vid föreläsningsschemats uppgörande för hvarje termin eger att bestämma.

Den 9 december 1905 har Kanslersämbetet förordnat Medicine Licentiaten Erik Gustaf Petrén att under år 1906 meddela kostnadsfri undervisning i allmän kirurgi mot åtnjutande af det på extra stat för samma år anvisade belopp af 1,500 kronor.

Den 22 december 1905 har Kanslersämbetet fastställt fördelning af det till extra biträden vid biblioteket för år 1905 beviljade anslag mellan e. o. Amanuenserna S. E. Melander, J. F. B. Hjelmqvist, P. O. Wilner, S. E. Bring, N. Brodén och O. V. C. Walde.

Den 23 december 1905 har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. A. Ernberg att under ytterligare ett år från och med den 1 januari 1906 vara innehafvare af det vid juridiska fakulteten fästa docentstipendiet n:r 2.

Den 29 december 1905 har Kanslersämbetet medgifvit, att till Medicine Licentiaten Erik Gustaf Petrén, som under år 1905 bestridt den i gällande studieplan föreskrifna propedeutiska undervisning i allmän kirurgi och därjämte biträdt vid den dagliga praktiska undervisningen och handledningen af de medicinie studerande vid den kirurgiska kliniken, må från reservfonden utgå ett anslag af 1,225 kronor.

Samma dag har Kanslersämbetet förordnat Docenten C. Delin att för en tid af tre år, räknadt från och med början af år 1906, vara innehafvare af rörliga docentstipendiet n:r 4.

Den 15 januari 1906 har Kanslersämbetet medgifvit, att från reservfonden finge utgå dels 2,500 kronor för anskaffande af instrumentarium för vetenskapliga undersökningar inom den till makroskopiska anatomien hörande delen af embryologien, dels 1,000 kronor för anskaffande af skåp för anatomiska institionen.

Den 26 januari 1906 har Kanslersämbetet medgifvit, att till dåmera e. o. Professoren H. T. S. Wallengren, som på grund af förordnande uppehållit e. o. professorsämbetet i zoologi under år 1905, finge ur reservfonden utgå ett fyllnadsarfvade af 300 kronor.

Samma dag har Kanslersämbetet medgifvit, att ett belopp

af 500 kronor finge utgå ur reservfonden för anskaffande af vissa instrument, planscher m. m. för oftalmiatriska kliniken.

Samma dag har Kanslersämbetet medgifvit, att ett belopp af högst 600 kronor finge utgå ur reservfonden till betalning af lämpligt biträde vid en del rit- och skrifgöromål å geologisk-mineralogiska institutionen.

Samma dag har Kanslersämbetet medgifvit, att från reservfonden må för år 1905 utgå ett anslag af 400 kronor till studentsångföreningens ledare, Kapellmästaren C. A. Berg.

Den 29 januari 1906 har Kanslersämbetet föreskrifvit, att af det till arfvoden åt vikarierande lärare anvisade anslag för år 1905 å 5,000 kronor må utgå till Docenten M. Lundborg 43 kronor 73 öre, till Docenten P. A. S. Herrlin 125 kronor, till Docenten J. D. Strömberg 62 kronor 50 öre, till Docenten, dåmera Öfverdirektören J. L. Widell 200 kronor, till Docenten E. M. Rodhe 178 kronor 12 öre och till Medicine Licentiaten Ebbe Oskar Sigfrid Petrén 125 kronor samt att återstoden af anslaget, 4,265 kronor 63 öre, skall till ett annat år besparas.

Samma dag har Kanslersämbetet medgifvit, att till Docenten vid Upsala universitet B. O. E. Ekwall, som förordnats att uppehålla e. o. professorsämbetet i engelska språket, finge, så länge förordnandet fortfore, ur reservfonden utgå ett tilläggsarfvode af 1,800 kronor för år.

Den 6 februari 1906 har Kanslersämbetet förordnat Docenten A. Åström att för en tid af 3 år, räknadt från och med den 15 januari 1906, vara innehafvare af det vid juridiska fakulteten fästa docentstipendiet n:r 1 och i sammanhang därmed föreskrifvit, att det tilläggsarfvode ur reservfonden, 1,800 kronor för år, som tillerkänts Docenten Åström för den tid, han vore förordnad att uppehålla e. o. professorsämbetet i speciell privaträtt, skulle minskas med ett docentstipendiet motsvarande belopp.

Samma dag har Kanslersämbetet förordnat Docenten T. K. Segerstedt att för en tid af 3 år, räknadt från och med den 1 januari 1906, vara innehafvare af rörliga docentstipendiet n:r 2.

Den 6 mars 1906 har Kanslersämbetet medgifvit, att den e. o. Professoren H. T. S. Wallengren åliggande föreläsningsskyldighet finge begränsas till ett antal af 40 timmar under läsåret, fördelade så, att ej flera än två föreläsningar hållas under samma vecka.

Den 12 mars 1906 har Kanslersämbetet ur reservfonden anvisat ett belopp af 200 kronor till inköp af fotografier af arkitektur och skulptur till konsthistoriska samlingarna.

Samma dag har Kanslersämbetet ur reservfonden anvisat ett anslag af 1,500 kronor såsom bidrag till anskaffande af nya skåp för växtbiologiska museet.

Den 19 mars 1906 har Kanslersämbetet medgifvit, att ett belopp af 2,300 kronor finge ur reservfonden utgå till zoologiska institutionen till inköp af en urfettningsapparat för skelett och ett flertal löpande utgifter.

Samma dag har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. E. Olson att vara innehafvare af rörliga docentstipendiet n:r 1 under Docenten N. M. P. Nilsson beviljad tjenstledighet från och med den 8 mars till och med den 31 maj 1906, för hvilken tid denne förklarats skyldig att afstå stipendiet.

Den 9 april 1906 har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. D. Oelrich att för en tid af 3 år, räknadt från och med den 1 samma månad, vara innehafvare af det vid medicinska fakulteten fästa docentstipendiet.

Den 28 april 1906 har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. E. Olson att för en tid af 3 år, räknadt från och med den 1 i samma månad, vara innehafvare af rörliga docentstipendiet n:r 5 och Docenten R. K. O. G. af Klercker att under april och maj 1906 vara innehafvare af rörliga docentstipendiet n:r 1.

Den 15 maj 1906 har Kanslersämbetet förordnat Docenten J. E. Olson att för en tid af 3 år, räknadt från och med den 1 samma månad, vara innehafvare af det vid humanistiska sektionen fästa docentstipendiet n:r 1 och Docenten F. G. E. Walberg att för samma tid vara innehafvare af det vid nämnda sektion fästa docentstipendiet n:r 5, äfvensom Docenten B. A. L. Holmberg att för samma tid vara innehafvare af det vid matematiskt-naturvetenskapliga sektionen fästa docentstipendiet n:r 2.

Samma dag har Kanslersämbetet medgifvit, att såsom arfvode åt en af juridiska fakulteten antagen och inför densamma för sin förvaltning ansvarig föreståndare för fakultetens boksamling må för år 1906 ur reservfonden utgå ett belopp af 200 kronor.

Samma dag har Kanslersämbetet ur reservfonden anvisat ett belopp af 167 kronor 50 öre till inlösande för juridiska fakul-

tetens räkning af undervisningsmateriell, som anskaffats för den under höstterminen 1905 och vårterminen 1906 af fakulteten anordnade praktiska kurs.

På grund af särskilda testamenten af f. Fältkamreraren G. M. de Berg och hans hustru M. S. de Berg ha till universitetet öfverlämnats 2 fonder, den ena å 2,000 kronor och den andra å 3,000 kronor, hvilkas afkastning framdeles skall användas till stipendier för studerande af Kalmar nation med företräde för släktingar.

Angående universitetets institutioner hafva följande uppgifter lämnats af deras föreståndare.

1. Anatomiska institutionen.

Arbetena på institutionen hafva varit ordnade och fortgått efter fastställda studieplaner. Dissektionerna slutade 1905 den 21 december och togo 1906 åter sin början den 8 januari samt pågingo med afbrott under påskferierna till slutet af maj.

Dissektionsmaterialet har utgjorts af 31 lik, däraf 30 af vuxna och 1 af barn. Under höstterminen voro af vuxna 14 lik 13 af manligt och 1 af kvinnligt kön, under vårterminen af vuxna 16 lik 14 af manligt och 2 af kvinnligt kön. Utom till dissektion har material lämnats till rättsmedicinska obduktioner.

Dissekanternas antal utgjorde under höstterminen 33 och under vårterminen 41, däraf 10 från Köpenhamns universitet.

Hela dissekantantalet under läsåret utgjorde 49.

I de histologiska öfningarna deltogo under höstterminen 15 och under vårterminen 18 laboranter.

Institutionen står detta liksom under flera föregående år i tacksamhetsskuld hos Professoren C. Walter i Göteborg, som ställt material för undersökning och undervisning till förfogande.

Kraniesamlingen har mottagit såsom deposition skånska äldre järnålderskranier och skelettdelar från statens historiska museum. Dessutom har institutionen mottagit gåfvor: af Profes-

soren G. Retzius sista bandet af Biologische Untersuchungen, af Upsala anatomiska institution genom Professoren J. A. H. Hammar en serie svinembryoner med noga angifna åldrar, af Professoren M. Fürbringer från Heidelberg hans stora arbete Untersuchungen zur Morphologie und Systematik der Vögel, 2 Bd. folio, af Dr. S. O. H. Rydbeck ett äldre fornålderskranium från Limhamn, af Professoren I. Broman åtskilliga djurembryoner, af Lasarettsläkaren A. Hansson, Professoren G. E. Essen-Möller, Dr. H. Ryberg, Dr. N. Samuelsson, Kand. K. H. Mattisson m. fl. embryoner af människa. — Institutionen har såsom tillfällig deposition för undersökning mottagit kranier och skelettdelar från anatomiska institutionerna i Stockholm och Upsala samt Kungl. Vetenskapsakademiens etnografiska museum äfvensom embryologiska serier från Upsalas och Stockholms anatomiska institutioner, hvilken senare från vår institution innehaft lån af preparat för vetenskaplig undersökning.

Samlingarna hafva under året ökats betydligt och gamla preparat reviderats. En del zoologiska preparat hafva deponerats å zoologiska museet. En stor del gamla preparat hafva öfverflyttats och uppsatts i nya glaskärl. Nya stativ för större delen af skeletten hafva förfärdigats och apterats af Preparatorn O. Mattsson. Samlingarna hafva omordnats i de olika rummen och ett särskildt musei- och arbetsrum har börjat inredas för de antropologiska samlingarna. Den embryologiska seriesamlingen har betydligt ökats med serier från djurembryoner, särskildt från svin.

Institutionens instrumentarium har ökats med ett större mikroskop från C. Zeiss i Jena, ett stort preparationsmiskroskop med tillbehör äfven från Zeiss, en termostat med torkskåp från E. Leitz i Wetzlar, en mikrotom från Zimmermann i Leipzig, ett preparatskåp, en Edingers ritapparat från Seitz och en s. k. Tandlers ritapparat från Franz Jönsson i Lund med tillbehör från H. Sandström. Dessutom ha anskaffats två akvarier, sex stycken lampstativ för elektrisk belysning vid mikroskopisk undersökning, en större uppsättning glaskärl för museipreparat o. s. v.

Särskild inredning har verkställts i museet i undre våningen och närgränsande rum för samtidigt bruk såsom laboratorium. För denna inredning och instrumentutrustning har institutionen

erhållit ett extra anslag ur universitetetets reservfond à 2,500 kronor; för inredning af antropologiska museet har likaledes ur reservfonden erhållits ett anslag à 1,000 kronor.

2. Astronomiska institutionen.

I de praktiska öfningarna vid observatoriet hafva under höstterminen deltagit 6, under vårterminen 4 studerande. Seminarieöfningar hafva hållits 2 timmar i veckan samt bestått i dels referat af nyare astronomisk litteratur, dels numeriska räkningar enligt fordringarna för filosofie kandidatexamen.

Refraktorn har användts af föreståndaren för studium af planeten Jupiters yta samt för observationer af dess månar. Vid meridiancirkeln har observatorn för Upsala observatoriums räkning gjort en del stjärnpositionsbestämningar, erforderliga för uppmätning af några vid nämnda observatorium tagna fotografiska plåtar. Dessutom har han utfört en serie passageobservationer, afsedda att användas för studium af felfrekvenskurvor vid astronomiska tidsbestämningar.

Af Meddelanden från Lunds astronomiska observatorium ha under året utkommit:

N:r 27, C. V. L. Charlier, Über die Darstellung willkürlicher Functionen; N:r 28, Densamme, Über die Attraktion zweier festen Centra auf einen beweglichen Punkt und die Beziehung dieses Problems zum Problem der zwei Körper; Ser. II, N:r 4, Densamme, Researches into the theory of probability.

3. Biblioteket.

(Kalenderåret 1905.)

Bibliotekets begagnande. Läsesalen och låneexpeditionen hafva under läseterminerna varit öppna för allmänheten hvarje helgfri dag kl. 10—2. Jämväl under ferierna har läsesalen hvarje söckendag under samma timmar hållits öppen, men på grund af de då disponibla arbetskrafternas otillräcklighet har framtagandet af böcker från boksalarne samt utlåningen liksom under föregående års ferier måst i regeln inskränkas till

tisdagar och fredagar. För forskare, som därom anhållit, har så vidt möjligt under så väl ferier som terminer tillfälle att arbeta i läsesalen städse blifvit beredt äfven under de delar af dagen, då biblioteket icke varit öppet för allmänheten. Antalet helgfria dagar, under hvilka biblioteket af särskilda anledningar varit helt och hållet stängdt, har utgjort tre, däraf två för rengöring.

Följande tabell visar bibliotekets användning under årets olika månader:

Månad	Besök.	Framtagna volymer.	Hemlånta volymer.
Januari (ferier 1—14)	867	2,971	1,015
Februari.	1,211	3,202	1,312
Mars	1,259	3,184	948
April	1,041	2,512	724
Maj	1,304	2,972	808
Juni (ferier)	750	4,090	2,850
Juli »	593	2,306	887
Augusti »	694	1,756	579
September	1,133	3,441	1,301
Oktober	1,342	4,329	1,039
November.	1,409	3,566	999
December (ferier 15—31). .	1,116	4,343	2,640
Summa	12,719	38,672	15,102

Jämförelsen med motsvarande siffror för näst föregående år visar en ökning i antalet besök med 710; summan af framtagna volymer har ökats med 1,064 och summan af hemlånta minskats med 540.

Under året hafva 637 volymer tryckta böcker och 86 handskrifter (mot resp. 608 och 83 under näst föregående år) varit för härvarande forskares räkning från andra liknande institutioner lånade till biblioteket. De till antalet 27 bibliotek och arkiv, från hvilka lån sålunda erhållits, hafva varit följande: I Stockholm: Kungl. Biblioteket, Vetenskapsakademiens bibliotek, Karolinska Institutets d:o, Riksdagens d:o, Statistiska Central-

byråns d:o, Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens d:o, Landtbruksakademiens d:o, Generalstabens d:o, Krigsarkivet, Veterinärinstitutets bibliotek, Nordiska Museets d:o, Svenska Akademiens Nobelbibliotek, Svenska Läkaresällskapets bibliotek, Pedagogiska biblioteket; Universitetsbiblioteket i Upsala, Göteborgs Stadsbibliotek, Linköpings Stiftsbibliotek, Landsarkivet i Lund, Brinkmanska Arkivet å Trolle-Ljungby, Kungl. Biblioteket i Köpenhamn, Finlands Statsarkiv i Helsingfors, Kungl. Biblioteket i Berlin, Universitetsbiblioteken i Göttingen, Kiel och Strassburg, Nationalbiblioteket i Paris, Kungl. Biblioteket i Haag.

Från Lund hafva 402 tryckta volymer och 7 handskrifter (mot resp. 281 och 35 under 1904) utlånats till andra orter, nämligen till Kungl. Biblioteket, Vetenskapsakademiens bibliotek, Karolinska Institutets bibliotek, Riksdagens d:o, Tekniska Skolans i Stockholm d:o, Svenska Akademiens Nobelbibliotek, Universitetsbiblioteket i Upsala, Göteborgs Stadsbibliotek, Malmö Stads arkiv, Läroverksbiblioteken i Engelholm, Helsingborg, Hudiksvall, Jönköping, Norrköping, Nyköping, Ystad och Örebro, Kungl. Biblioteket i Köpenhamn, Universitetsbiblioteket i Kiel.

Samlingarnas tillväxt. Svenska tryckalster, som jämlikt tryckfrihetsförordningens föreskrift skolat till biblioteket aflämnas, hafva inkommit i 611 sändningar från 384 särskilda boktryckerifirmor. Ej mindre än 150 reklamationer hafva på grund af bristande eller felaktiga leveranser under året måst göras. Rörande arten och omfånget af tillväxten utaf svenska tryckalster, hvilken ju bör vara lika för Sveriges tre stora statsbibliotek, torde som vanligt här få hänvisas till den i årsberättelsen för Kungl. Biblioteket meddelade redogörelsen. — Genom köp har biblioteket under året förvärfvat 5 i Sverige tryckta volymer; genom gåfvor har det ökats med 7 svenska tryck, förutom ett antal särtryck ur tidskrifter och en del dupletter.

Tillväxten af utländska tryckalster har uppgått till 8,661 volymer (= band, häften representerande hela band, broschyrer eller kartor). Af dessa hafva 1,525 erhållits genom köp och 253 genom gåfvor; återstående 6,883 volymer har biblioteket mottagit från de utländska lärda samfund och anstalter, med hvilka detsamma underhåller regelbundna bytesförbindelser; af dessa bytesskrifter utgöras 6,040 af akademiska afhandlingar, program o. d. från utländska universitet. — 1905 års accession

af utländskt tryck utaf nyare datum kommer att, så vidt som detsamma anses förtjent af dylikt omnämnande, upptagas i Bd. 20 af den genom Kungl. Biblioteket utgifna gemensamma accessionskatalogen för Sveriges offentliga bibliotek.

Bibliotekets handskriftssamling har under året ökats med endast 3 nummer, däraf ett genom köp och de båda öfriga genom gåfvor.

Omnämnas bör i detta sammanhang att handskriftssamlingen lidit en minskning därigenom att ur densamma trenne codices samt 204 pergaments- och 372 pappersurkunder blifvit till Landsarkivet i Lund öfverlämnade. I slutet af år 1904 gjorde Riksarkivarien hos Kungl. Maj:t underdånig framställning därom, att från universitetsbiblioteket i Lund måtte få till därvarande landsarkiv öfverlämnas dels uti biblioteket förvarade en Lunds domkapitels jordebok från midten af 1600-talet, Brönnestads församlings kyrkobok 1648—1690 samt en journal öfver ut- och ingående ämbetsskrifvelser hos kontraktsprosten i Gärds härad, dels äfven de från domkapitelsarkivet i Lund härrörande pergaments- och pappersbref från tiden 1521—1656, hvilka i enlighet med Kungl. Maj:ts nådiga bref af den 22 jan. 1887 blifvit från Riksarkivet till biblioteket öfverlämnade. Uti infordradt yttrande förordade större akademiska konsistoriet, i enlighet med hvad af universitetsbibliotekarien i ärendet anförts, att de nämnda handskrifterna och urkunderna måtte till Landsarkivet öfverlämnas, de senare mot det att universitetsbiblioteket återfinge den samling af medeltidsurkunder, hvilka i utbyte mot desamma år 1887 från biblioteket aflämnats till Riksarkivet (jfr Lunds Universitets årsberättelse 1887—88, s. 17 f.) Uti detta konsistoriets yttrande instämde Kanslersembetet. Sedan Riksarkivarien i saken afgifvit förnyadt yttrande, föreskref Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 8 dec. 1905, att de handskrifter och urkunder, hvilka Riksarkivariens framställning afsåg, skulle till Landsarkivet i Lund öfverlämnas, men att de från universitetsbiblioteket till Riksarkivet år 1887 öfverlämnade medeltidsurkunderna fortfarande skulle där förvaras. Hvad Kungl. Maj:t sålunda föreskrifvit har såsom ofvan nämnts blifvit uppfylldt.

I likhet med hvad fallet torde hafva varit vid de öfriga större biblioteken i vårt land hafva en stor mängd personer under loppet af år 1905 hänvändt sig till Lunds universitets

bibliotek med hembud af äldre böcker. Anledningen härtill har tydligen varit den i slutet af 1904 gjorda upptäckten af ett unikt Shakespeare-tryck (Titus Andronicus, tr. i London 1594), hvilket vid skedd försäljning betingade ett mycket högt pris. Vid sagda tid hänvände sig en i Malmö bosatt person till biblioteket med en förfrågan rörande värdet af nämnda i hans ego befintliga bok; det konstaterades härvid, att ett unicum förelåg. En närmare undersökning af detta märkliga fynd utfördes af vice Bibliotekarien Ljunggren, som på flere ställen i tryck (i The Athenæum, Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft, Tijdschrift voor Book- & Bibliothekwezen m. fl. tidskrifter) redogjort för detsamma. De nämnda hembuden hafva emellertid i allmänhet rört föga värdefulla böcker, och endast i något enstaka undantagsfall har det för biblioteket funnits anledning att begagna sig af desamma.

Gåfvor, hvilka icke kunna anses härröra från af biblioteket underhållna regelbundna bytesförbindelser, hafva ingått från följande offentliga myndigheter, anstalter och sällskap i Sverige och i utlandet: Svenska Statsverket; Kungl. Civil-, Ecklesiastik- och Jordbruksdepartementen; Kommerskollegium; Läroverksöfverstyrelsen; Landtbruksstyrelsen; Riksgäldskontoret; Medicinalstyrelsen; Nationalmuseum; Kungl. Vetenskapsakademiens bibliotek; Filosofiska fakulteten i Lund; K. Elfsborgs Regemente; Svenska sällskapet för antropologi och geografi; Försäkringsföreningen; Universella broderskapets komité; Bibliothek des Kunstgewerbe-Museums, Berlin; Bureau international de la paix, Bern; Bibliothèque Royale de Belgique, Bruxelles; Ungerska Justitieministeriet, Budapest; Oficina demográfica nacional Argentina, Buenos Aires; Statistique municipal de Buenos Aires; Redaktionen af Juridiska meddelanden, Helsingfors; Nyfilologiska Föreningen, ibm; The Fridtjof Nansen Fund for the Advancement of Science, Kristiania; Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, Köpenhamn; Conseil international pour l'exploration de la mer, ibm; Kommissionen for det Arna-Magnœanske Legat, ibm; Meteorologisk Institut, ibm; Bestyrelsen for Carlsberglaboratoriet, ibm; Magistraten, ibm; Grosserersocieteten, ibm; Maatschappij der nederlandsche Letterkunde, Leiden; The Peace Society, London; Redaktionen af The New Century Path, Point Loma, Cal.; The Theosophical Publishing Company, ibm; Ministerio della Istruzione pubblica, Roma; K. Zentralstelle für Gewerbe und Handel, Stuttgart;

Åbo Historiska Museum; Library of Congress, Washington; Philosophical Society, ibm.

Följande enskilda personer hafva under år 1905 med gåfvor hågkommit biblioteket:

A. Svenskar:

J. A. Almquist, A. Andersson, C. F. E. Björling, E. Boman, O. Dreilick, J. Ekedahl, N. Flensburg, C. M. Fürst, Aktiebolaget C. W. K. Gleerup, Gleerupska Universitetsbokhandeln, A. Gyllenkrok, C. G. Hagberg, G. K. Hamilton, W. Idström, C. Kurck, A. Lamberg, C. Landberg, P. E. Lindeberg, O. Linders, Ph. Lindstedts Universitetsbokhandel, E. Ljunggren, O. Nordqvist, H. Th. Ohlsson, A. J. Th. Palm, C. af Petersens, S. Ribbing, P. Sjöbeck, C. W. Skarstedt, L. Wåhlin, Hj. Östergren.

B. Utländingar:

Albert I, Furste af Monaco, F. Alsina, (Barcelona), F. Ameghino (Buenos Aires), H. Anstice (New York), A. V. Babine (Washington), Signora Ceradini (Milano), P. de Coubertin (Auxerres), E. S. Dodgson (Oxford), G. M. Edebohls (New-York), A. Erslew (Köpenhamn), K. Fabricius (ibm), Lady Geddes (Old Aberdeen), V. Geisler (Friedenau bei Berlin), O. E. Hjelt (Träskända, Finland), E. Jonas (Berlin), J. von Körösy (Budapest), B. Mallén (Mexico), D. Mancini (Terni, Italien), B. Marr (Dux, Böhmen), A. P. Mauro (Catania), E. Merck (Darmstadt), D. Monfallet (Paris), H. Mortensen (Köpenhamn), J. Murray (London), E. W. B. Nicholson (Oxford), J. Pereira de Sampaio (Oporto), H. Pöhl (Nuckö), E. Quesada (Buenos Aires), P. Rosenkrantz (Köpenhamn), Rossbergsche Buchhandlung (Leipzig), O. Simin (Moskwa), S. Solis-Cohen (Philadelphia), Th. Stevens (London), P. Tissié (Bordeaux), W. De Vreese (Gand), E. Wangerin (Duisburg), A. Welcker (San Francisco), W. Willcocks (Cairo).

Kyrkoherden P. E. Lindeberg i Vireda har under året till biblioteket öfverlämnat ett förségladt konvolut, hvilket enligt gifvarens föreskrift först den 1 Januari 1930 får öppnas.

Med tacksamhet bör nämnas, att biblioteket äfven under år 1905 från flere håll fått mottaga arbeten, lämpliga att användas som bytesmedel vid dess commercium litterarium. Af statsverket har sålunda bl. a. erhållits 10 ex. af de utkomna banden af Sv. Hedins stora verk »Scientific results of the journey in

Central Asia 1899—1902». — Läkaresällskapet i Lund har öfverlämnat ett större eller mindre antal ex. af Meddelanden från dess förhandlingar under arbetsåren 1900—1905. — Akademiska Föreningen har skänkt 25 ex. af den utaf densamma utgifna universitetskatalogen samt utlofvat att framdeles terminligen aflämna samma antal exemplar. — Professorerna J. Ask och E. Kallenberg m. fl. hafva skänkt ett antal ex. af utaf dem utgifna skrifter.

Bibliotekskommissionen har för behandling af inkomna förslag till bokinköp hållit de föreskrifna ordinarie sammanträdena. Densammas valda ledamöter hafva varit under vårterminen Professorerna Holmström, Ask, Bendz, Wulff, Wrangel och Jönsson samt under höstterminen Professorerna Eklund, Ask, Borelius, Wulff, Wrangel, Charlier och Jönsson.

Ekonomi. Bibliotekets räkenskaper för år 1905 visa i sammandrag följande siffror:

Debet.

Behållning från år 1904		639: 15
Inkomster:		
Statsanslag	24,675: —	
Intressemedel	1,930: —	
Extra inkomster	561: 43	27,166: 43
	Summa	27,805: 58

Kredit.

Utgifter:		
Bokinköp	17,091: 74	
Inlösen af bibl:s bytesexemplar af Lunds Univ:s Årsskrift	800: —	
Bokbindning	4,162: 67	
Uppvärmning och renhållning	4,562: —	
Öfriga expenser	958: 24	27,574: 65
Behållning till år 1905		230: 93
	Summa	27,805: 58

Det af 1904 års riksdag på extra stat beviljade anslaget till arvoden åt extra biträden vid biblioteket, stort 2,500 kronor, har sålunda användts, att 400 kronor utbetalts för tillfälligt skrifbiträde samt 2,100 kr. fördelats mellan bibliotekets e. o. tjänstemän.

Under året hafva 2,358 böcker blifvit inbundna; 158 volymer tidningar hafva blifvit bundna eller — till större delen — häftade i omslag af karduspapper.

Inventering af seminariebiblioteken har egt rum i enlighet med gällande föreskrifter. — Till förvaring å universitetsbiblioteket hafva från seminariets för germanska språk bibliotek öfverlämnats 67 volymer.

Bibliotekets nybyggnad. Arbetena med nya biblioteksbyggnadens inredning fortgingo under året, men ledo ett svårt afbräck genom under detsamma inträffad strejk och därpå följande lockout inom verkstadsindustrien. Hessleholms Mekaniska Verkstads Aktiebolag, åt hvilket anbringande af hyllinredning i bokmagasinen öfverlämnats och som den 1 mars påbörjade detta arbete, måste således redan den 11 maj afbryta detsamma, hvarefter det först den 15 november kunde återupptagas; hvarjehanda andra arbeten blefvo äfven af samma anledning fördröjda. — Värmeledningsapparaten i byggnaden, hvilken utförts af Sydsvenska Gjuteriaktiebolaget i Limhamn, anmäldes färdig vid början af året samt afsynades och godkändes den 18 mars. — Af under årets lopp träffade viktigare entreprenadaftal må nämnas, att åt Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget öfverlämnats levererande af tvenne elektriska hissar äfvensom utförande af den utvidgning af Universitetets elektricitetsverk, som befunnits nödvändig för bibliotekets anslutning till detsamma, samt att åt firman Ferd. Lundquist & C:o i Göteborg uppdragits att anbringa all ifrågakommande linoleumbeläggning å golf och i trappor.

Under Juli månad företog bibliotekarien en resa i Tyskland med hufvudsakligt syfte att taga kännedom om anordningarna för elektrisk belysning i ett antal under sista åren uppförda biblioteksbyggnader, särskildt i Berlin, Cassel, Giessen, Heidelberg och Freiburg.

De afdelningar af biblioteket, hvilka, då »gamla anatomibyggnaden» år 1900 af detsamma i öfrigt utrymdes för att be-

reda plats åt geologiska institutionen, genom tillmötesgående af dennas föreståndare fingo därstädes kvarlämnas, öfverfördes i Maj 1905 till nya biblioteksbyggnaden och uppställdes provisoriskt i ett för ändamålet afstängdt rum i dennas vindsvåning.

Personalen. Till innehafvare af den nya amanuensbefattning, för hvars inrättande 1904 års riksdag beviljat anslag, utnämndes den 28 maj e. o. amanuensen vid universitetsbiblioteket i Upsala D:r G. I. A. Collijn. För afslutande af ett bibliografiskt arbete erhöll emellertid denne tjenstledighet till årets slut; den 14 nov. blef han utnämnd till amanuens vid universitetsbiblioteket i Upsala, och kom han således aldrig att här inträda i tjenstgöring. Ofvannämnda nya tjenst uppehölls på förordnande 1 jan.—30 juni af e. o. Amanuensen Wilner, 1 juli—15 aug. af e. o. Amanuensen Melander, 16—31 aug. af e. o. Amanuensen Bring samt 1 sept.—31 dec. af e. o. Amanuensen Hjelmqvist. — E. o. Amanuensen A. V. R. Gauffin erhöll den 4 jan. begärdt entledigande från sin befattning vid biblioteket. — Tjenstledighet åtnjöts af e. o. amanuensen Melander 16 febr.—31 maj; af e. o. Amanuensen Hjelmqvist 1 mars—31 maj; af e. o. Amanuensen Wilner under höstterminen; af e. o. Amanuensen Moberg under årets båda terminer för uppehållande af professuren i österländska språk; af e. o. Amanuensen Bring 15 jan.—28 febr. för arkivforskningar i hufvudstaden; af e. o. Amanuensen Brodén under höstterminen; af e. o. Amanuensen Berg under årets båda terminer för deltagande i Svenska Akademiens ordboksarbete. — Under ferierna hafva e. o. amanuenserna som vanligt åtnjutit lindring i eller befrielse från sin tjenstgöring. — F. d. vice Bibliotekarierna A. Palm och F. Braune hafva äfven under år 1905 egnat sin verksamhet åt biblioteket. På grund af försvagad helsa nödgades den senare dess värre att vid första halfårets slut frånträda en inom biblioteksförvaltningen viktig funktion, som han sedan 40 år tillbaka fullgjort, nämligen mottagandet, granskningen och bokförandet af boktryckarnes leveranser. Till följd af den alltjämt tilltagande produktionen af tryckalster har detta göromål under årens lopp blifvit allt drygare, så att det numera kan anses utfylla en ordinarie tjenstemans hela arbetstid. Biblioteket står för den skull i mycket stor tacksamhetsskuld till Bibliote-

karien Braune därföre att han så länge — ej mindre än sju år — efter sitt afskedstagande bibehållit detta mödosamma uppdrag, och hans frånträdande af detsamma innebär för institutionen en kännbar förlust. Emellertid förklarade han sig villig att alltjämt efter måttet af sina krafter deltaga i andra arbeten inom biblioteket.

Arbeten. Verksamheten inom biblioteket har under året hufvudsakligen måst egnas åt arbeten, som afsett behandlingen af årets accession samt allmänhetens betjenande; af sådana revisions- och förbättringsåtgärder, som i hvarje större bibliotek alltjämt äro behöfliga, har icke mycket kunnat medhinnas. Detta har berott dels på otillräckligheten af de arbetskrafter, öfver hvilka biblioteket under året förfogat, dels och i ej ringa mån därpå, att de löpande göromålen i bibliotekets gamla på grund af bristande utrymme numera synnerligen obekväma lokaler i många fall äro vida mera tidspillande, än de under gynnsammare lokala förhållanden komma att blifva. — För realkatalogen hafva under året utskrifvits 4,729 katalogblad; nominalkatalogen har ökats med 9,690 blad, hvaraf 5,908 tryckta och uppklistrade titlar å akademiska skrifter; hela antalet nytillkomna katalogblad belöper sig således till 14,419.

Arbetsfördelningen har varit följande: Bibliotekarien har, jämte den honom åliggande ledningen af det helas förvaltning, haft att ombesörja bokinköpen och föra accessionskatalogen däröfver, handhafva bytesförbindelserna, sköta den utländska korrespondensen äfvensom den inländska, så vida den icke rört tryckleveranserna eller lånerörelsen, samt med biträde af Amanuensen Sjöbeck redigera uppgifterna för Bd 18—19 af den tryckta accessionskatalogen; då emellertid hans tid vid sidan af de egentliga biblioteksgöromålen mycket tagits i anspråk af utaf bibliotekets nybyggnad föranledda bestyr, hafva hans åligganden inom biblioteket esomoftast måst öfvertagas af vice Bibliotekarien Ljunggren. — Vice Bibliotekarien Palm har varit sysselsatt dels med revidering och katalogisering af samlingen svenska biografiska småskrifter, dels med ordnande af samlingen utaf verser öfver enskilda personer. — Vice Bibliotekarien Braune har under förra halfåret granskat boktryckarnes leveranser samt skött den i sammanhang härmed stående korrespondensen; under senare halfåret har han kata-

logiserat svenska tryck af årets accession. — Vice Bibliotekarien Ljunggren har katalogiserat dels hvad som vid förra årets slut återstod obehandladt af den utaf framl. Professoren Gadde till biblioteket testamenterade boksamlingen, dels äfven en del af årets accession af utländskt tryck; förestått låneexpeditionen under Amanuensen Malms semester; utöfvat den närmare tillsynen öfver e. o. amanuensernas katalogiseringsarbeten samt deltagit i handläggandet af hvarjehanda löpande göromål, hvarvid han, såsom ofvan nämndes, ofta fått öfvertaga bibliotekariens åligganden. — Amanuensen Sjöbeck har under förra halfåret katalogiserat nyförvärfvad utländsk litteratur, ombesörjt nykomna böckers anordning till bindning och utöfvat kontrollen öfver bokbindarearbetena, deltagit i redigerandet af uppgifterna till Bd 18—19 af den tryckta accessionskatalogen samt granskat de från Stockholm nedsända korrekturen å samma katalog; under senare halfåret har han fullgjort den funktion, som förut utöfvats af vice Bibliotekarien Braune. — Amanuensen Malm har förestått låneexpeditionen samt skött den därmed förenade inrikes brefväxlingen. — E. o. Amanuensen Melander har katalogiserat svenska tryck af årets accession samt tidtals biträdt i låneexpeditionen. — E. o. Amanuensen Hjelmqvist har afslutat ordnandet af facket Kommunalväsen, tidtals biträdt i låneexpeditionen samt under höstterminen öfvertagit Amanuensen Sjöbecks tidigare åligganden med afseende på bokbindarearbetena. — E. o. Amanuensen Wilner har biträdt i låneexpeditionen samt vid sidan däraf i katalogerna infört nya upplagor af svenska arbeten. — E. o. Amanuensen Bring har katalogiserat svenska tryck af årets accession. — E. o. Amanuensen Brodén har reviderat och ordnat broschyrerna å afdelningen Musik. — E. o. Amanuensen Walde har deltagit i katalogiseringen af svenska tryck af årets accession. — Därjämte hafva e. o. amanuenserna som vanligt haft att ombesörja böckers framtagande och uppsättning äfvensom inordnandet af den nykatalogiserade litteraturen.

4. Botaniska institutionen.

A. Afdelningen för systematisk botanik.

Herbarierna. De lokaler, som inrymma herbarierna, hafva sedan flera år tillbaka varit otillräckliga. Våren 1903 kunde olägenheten i någon mån afhjälpas, därigenom att den gamla föreläsningssalen, hvilken emellertid tillika tjenar som förvaringsrum och rensningslokal för frön, togs i bruk för hysande af lafherbariet. Under det gångna läsåret har en ny utvidgning möjliggjorts, därigenom att den nyutnämnde akademiträdgårdsmästaren medgifvit, att ett af rummen i hans boställsvåning afskildes ifrån denna. Därmed äro emellertid alla utvägar till förökning af herbarielokalerna i den gamla institutionsbyggnaden förbrukade, och då de nuvarande lokalerna dessutom delvis äro ganska olämpliga, vore det i hög grad önskvärdt, att inom en nära framtid nya sådana kunde på ett eller annat sätt anskaffas.

Under det gångna läsåret har ordnandet af arterna inom de olika fanerogamsläktena i Herbarium Generale blifvit afslutadt. Omkring 3,000 ex. bladmossor hafva dessutom blifvit inordnade, så att antalet monterade exemplar af europeiska bladmossor nu uppgår till 14,000.

Herbarierna hafva under det gångna året vunnit en högst betydande och värdefull tillväxt, därigenom att institutionen genom köp förvärfvat framlidne D:r C. F. Elmquists herbarium. Värdet af denna till omkring 70,000 ex. uppgående samling, som mot den jämförelsevis ringa summan af 900 kronor öfvergått i museets ego, förhöjes dels därigenom, att den är synnerligen rik på numrerade s. k. exsickatverk, dels också därigenom, att det papper, på hvilket exemplaren ligga, kan direkt användas, och därigenom, att den åtföljts af 5 brukbara dubbelskåp. — Genom köp har dessutom förvärfvats: V. Schiffner, Hepaticæ exsiccatæ, ser. IV; E. Bauer, Musci europæi exsiccati, ser. II; Collins, Holden & Setchell, Phycotheca Boreali-Americana, fasc. D; c. 1,000 ex. skandinaviska hufvudsakligen skånska mossor; 346 ex. sällsyntare europeiska fanerogamer från Sagorskis Botan. Tauschverein.

Genom byte med J. Dörfler i Wien hafva erhållits 124 sällsyntare fanerogamer. — Till främmande museer hafva, delvis i

utbyte mot från dem erhållna växter, öfverlämnats 110 fanerogamdupletter (till Botan. museet i Köpenhamn) samt 628 lafdupletter (till Universitetsmuseerna i Kristiania, Helsingfors och Wien samt Riksmuseet i Stockholm och Hofmuseet i Wien).

Följande gåfvor hafva influtit: från Herbier Cosson-Durand i Paris diverse fanerogamer ifrån Marocko; från Apotheker R. Lehbert i Reval 30 ex. Calamagrostisformer, mestadels hybrider, ifrån Västra Ryssland; från D:r Th. Wolf i Dresden 5 ex. af Potentilla sordida; från Amanuensen H. Lindberg i Helsingfors ex. af Cerinthe lampocarpa f. Cattaroënsis; från Lektoren J. Erikson i Karlskrona 18 ex. skandinaviska fanerogamer samt 4 ifrån Kreta; från Apotekaren C. Pleijel i Gamleby exemplar af Cerastium pumilum + vulgare; samt från föreståndaren några Violæ från England.

I det Agardhska algherbariet hafva under ett par veckor förliden vinter studier och undersökningar företagits af Docenten N. Svedelius i Upsala.

Trädgården och växthusen. Under det gångna läsåret har en första början blifvit gjord till omdaning af trädgårdens nyare del till arboretum. Arbetet härmed kommer att fortgå nästa år, men kan dock ej i vidsträcktare grad fortsättas, innan denna del af trädgården blifvit dränerad. Gångarna därstädes hafva emellertid under året erhållit en välbehöflig grusbeläggning. — I hela trädgården har nödig gallring af träd och buskgrupper företagits, och genom uppröjning af en del utaf Berberis-kvarteret har plats vunnits för nya plantskolor.

Å växthusen har ny takstol blifvit lagd öfver orchidérummet, hvarjämte en större reparation företagits å ena gafveln af palmhuset.

För det internationella fröbytet har en katalog öfver frön, insamlade till största delen af konservatorn, äfven under det gångna året utgifvits och utdelats till andra botaniska trädgårdar. Till 36 rekvirenter hafva därefter 416 fröportioner blifvit sända. I utbyte häremot hafva frön erhållits från följande botaniska trädgårdar: Amsterdam, Berlin, Bremen, Bukarest, Christiania, Coïmbra, Dresden, Freiburg i. B., Genève, Greifswald, Grenoble, Hamburg, Hohenheim, Kew, Kiel, Kiew, Krakau, Kolozsvar, Köpenhamn, Lausanne, Lemberg, Leyden, Liège, Lille, Lyon, Montpellier, Moskwa, Nancy, Nantes, Odessa, Palermo, Paris,

Pavia, Pisa, Prag, Rom, Rouen, Sapporo (Japan), S:t Louis, S:t Petersburg, Stockholm, Tokio, Triest, Tübingen, Turin, Upsala, Wien, Zürich.

Kontrollbestämningar af i trädgården odlade Rosa-former hafva under läsåret utförts af Herr T. Freidenfelt, hvarjämte bestämningarna af trädgårdens Thalictra kontrollerats af Amanuensen B. Holmberg.

Bland gåfvor, som erhållits för trädgården och växthusen, bör i främsta rummet nämnas 600 kilo artificiella gödningsämnen från Direktören I. P:son Henning i Helsingborg. Diverse lefvande växter hafva skänkts af Bergianska trädgården, af de botaniska trädgårdarna i Christiania och Köpenhamn samt, liksom under många föregående år, af Herr B. F. Cöster och Kaptenen G. Påhlman. Gåfvor hafva dessutom influtit från följande personer: E. o. Amanuensen E. Ekman, Trädgårdsmästaren J. P. Eriksson, Fröknarna von Friedrichs, Ryd, Professorskan O. Ohlsson-Gadde (ett praktfullt ex. af Phyllocactus latifrons), Vaktmästaren A. Gustafsson, Redaktionssekreteraren O. R. Holmberg, Skomakaren A. Holmkvist, Riseberga, Professoren B. Jönsson, Stud. R. Larsson, Skolynglingen C. G. Lindgren, Vaktmästaren F. I. Lindqvist, Fröken Anna Ljung, Professoren M. K. Löwegren, Stud. H. Nilsson, Trädgårdsmästaren J. Nilsson och Kamreraren A. M. Nordström. Från gifvarinnor, som önska förblifva onämnda, har trädgården dessutom fått emottaga tre trädgårdssoffor.

Vid kalenderårets början skedde ombyte af trädgårdsmästare, i det Herr Rasmus Christensen efter ett mångårigt och troget arbete erhöll afsked med pension och efterträddes af Herr Nils Hagman.

B. Afdelningen för fysiologisk botanik.

Några inköp af större betydenhet hafva ej förekommit under det gångna läsåret. De inköp, som gjorts, hafva hufvudsakligen omfattat sådana ting, som äro erforderliga för öfningar och specialarbeten. För det biologiska museets räkning hafva inköpts ett större parti preparatrör, frukter och frön (mest från Vestindien) samt biologiska preparat från Rügen. Under året har telefon med anslutning till det allmänna telefonnätet anskaffats för denna afdelning. Teckning och målning af kultur-

och gagnväxter hafva utförts i öfverensstämmelse med den förut fastställda planen.

Liksom under föregående åren har särskildt det biologiska museet ihågkommits från allmänhetens sida. Frukter och frön jämte växtpreparat hafva skänkts till museet genom Professorerna A. Borzi (från Sicilien), C. O. F. Nordstedt (från Ungern), S. Murbeck (från bot. trädgården), T. Nerander (från Canada), D:r H. Möller (från Java), Kand. B. Johansson (från Indien) Konsulen G. Billing (från Chile), Kand. S. Birger (från Sydamerika), Grosshandlaren C. Persson (från Malmö), Fröken E. Jönsson (från Nordamerika). Svamp- och lafsamlingarna hafva ihågkommits af Professoren S. Murbeck, D:r O. Gertz och Amanuensen M. O. Malte, hvarjämte Redaktören W. Bülow med sitt kända intresse för botanisk forskning riktat museets svampsamling med bortåt ett hundratal svamparter och svampvarieteter. Samlingen af fotografier och vegetationsbilder jämte planscher har vunnit ökning genom gåfvor från Professorerna H. H. v. Schwerin, C. O. F. Nordstedt samt föreståndaren.

Ordnandet och etiketteringen af museets samlingar hafva fortsatts så, att arbetet härmed torde kunna afslutas under instundande läsår.

Undervisningen har fortgått efter samma plan som under föregående år och har D:r B. Lidforss handledt den för medicinsk filosofisk examen och för godkändt betyg i filosofie kandidat examen afsedda propedeutiska kursen.

C. Biblioteket.

Botaniska institutionens bibliotek har mottagit gåfvor från Jardin botanique de l'état i Bruxelles, Missouri Botanical Garden, Office of superintendent of Governement of India, Helsingfors botaniska institution (11 arbeten och uppsatser), New Zeeland Governement (gen. Agardhska sterbhuset), Pennsylvania University, Professorerna W. Schiffner i Wien (16 broschyrer om mossor) och F. Oltmanns i Freiburg, Professoren L. Erreras sterbhus i Bruxelles, Professoren F. W. C. Areschoug, Bibliotekarien C. Annerstedt, Professoren C. O. F. Nordstedt, Doktorerna E. Bauer, H. Simmons och O. Gertz, Fröken F. Svanlund i Karlskrona (10

st. bref från E. Fries och 4 st. från O. Nordstedt) samt föreståndaren.

Genom inköp hafva följande tidskrifter fortsatts: Botanische Zeitung, Jahrbücher für wissenschaftliche Botanik samt Revue générale de botanique.

Antalet under året utlånta volumer har uppgått till 125 st.

5. Fysiologiska institutionen.

Undervisningen har under läsåret fortgått efter samma plan som närmast föregående år.

Laborationskursen för medicine studerande var under höstterminen icke besökt af någon studerande, under vårterminen af 12 studerande.

Professorns föreläsningar höstterminen 1905 öfver valda kapitel ur fysiologien var besökt af 13 åhörare, den samma termin hållna föreläsningsserien öfver de viktigaste sinnesfysiologiska experimenten af 36.

Vårterminen voro till professorns föreläsningar öfver valda kapitel ur fysiologien 15, till föreläsningarna öfver fysiologiska förkunskaper till fonetiken 53 åhörare antecknade.

Under april och maj 1906 har professorn ledt laborationsöfningar för icke-medicinare. Denna kurs har räknat 5 deltagare.

Utom professorn hafva detta läsår fyra personer å institutionen varit sysselsatta med vetenskapliga undersökningar.

6. Fysiska institutionen.

Åhörarnes antal vid de offentliga föreläsningarne utgjorde höstterminen 25 och 24 vid de båda kurserna vårterminen 21 och 22, vid den propedeutiska kursen under vårterminen 25. I laborationsöfningarna för filosofie kandidat- och licentiatexamina deltogo under höstterminen 18, under vårterminen 14.

Nyinköpen under året hafva varit betydande, sedan med kanslerns medgifvande förskott under år 1905 fått lämnas från universitetets reservfond å institutionens extra anslag för år 1906 för att i ett sammanhang kunna anskaffa en tillfredsställande uppsättning af apparater för demonstration och

undersökning af elektriska vågor och strålningsfenomenen. Sålunda hafva inköpts följande större apparater: från Max Kohl, Chemnitz: Tesla-instrumentarium, bestående af leydnerbatteri, gnistmikrometer, högspänningstransformator, urladdare, kopparledare, trådnätsramar, messingskonduktor; instrumentarium för elektriska vågor med paraboliska speglar, åttkantigt trådgaller, beckprisma, skärmar af zinkbleck, primärledare, sekundärledare, urladdningsrör, antikohär; vertikalgalvanometer, apparat efter Elihu Thomson, magnetiseringsring, roterande spegel, Lanes mätflaska, leydnerflaska, polsökare, magnetnålar med stativ. Från Siemens & Halske, Berlin: apparat för telegrafering utan tråd med gifvare- och mottagningsapparat, induktorium, kohär, bambumaster m. m.; termoelement af platina och platinarodium med visaregalvanometer och handpyrometer. Från Richard Müller-Uri, Braunschweig: serie af Geisslerrör, vakuumskala, Crookesska rör, Brauns rör, rör för kanalstrålar, diverse Teslarör, Röntgenskärm, Röntgenstativ. Från Emil Gundelach, Gehlberg: Röntgenrör, ventilrör, diverse vakuumrör. Från James Jaquet, St. Imier: ett tachoscope-Jaquet, type B. Från F. Eggeling, Lund: stråkar.

Då af institutionens ackumulatorbatteri den äldre hälften icke längre var användbar och den nyare delen ensam hvarken i fråga om spänning eller kapacitet kunde fylla behofvet af ström för föreläsnings- och laboratorieförsök, begagnades tillfället att få öfvertaga det batteri, som under ett antal år användts för belysning af fysiologiska och anatomiska institutionerna men vid den nya institutionscentralens anläggning blifvit otillräckligt och kasserats. Elementen iordningställdes af institutionens mekaniker, Vaktmästaren F. A. Franzén, och visade sig därvid, att af de 60 elementen 40 kunde göras användbara. Institutionen har härigenom erhållit ett fullt tillräckligt laborationsbatteri. Under året har äfven af Mekaniker Franzén inlagts inom institutionen en hustelefon med 5 apparater.

Boksamlingen har ökats med arbeten af Tyndall, Müller-Pouillet, Winkelmann, Landolt-Börnstein, Riecke, Kohlrausch, hvarjämte från Professoren K. A. Holmgrens sterbhus såsom gåfva mottagits en samling fysikaliska afhandlingar.

7. Geologisk-mineralogiska institutionen.

I den mån sådant kunnat medhinnas, har ändringen af samlingarnas uppställning blifvit fortsatt. Katalogisering af de geologiska samlingarna har påbörjats. Ett hundratal af institutionens originalfossil ha aftecknats.

Dels genom köp dels genom gåfvor ha samlingarna alltjämt ökats. Särskildt boksamlingen har erhållit betydliga tillskott. Efter anhållan från institutionsföreståndaren har Kungl. Vetenskapsakademien som gåfva öfverlemnat ej mindre dess Arkiv för Kemi, Mineralogi och Geologi (från början) och Bihang till Kungl. Vetenskapsakademiens Handlingar (från och med Bd 12) utan ock ett stort antal särtryck af geologiska och mineralogiska arbeten, intagna i Akademiens skrifter i allmänhet. Vidare har samlingen i fråga hugnats med gåfvor från Stud. F. Gyllenberg, Statsgeologen Dr N. O. Holst, Friherre C. Kurck, Professoren O. Nordstedt, Folkhögskoleföreståndaren Dr J. E. Strandmark, Amanuensen A. Westergård och föreståndaren. Största ökningen har dock tillkommit genom inköp af Professoren J. C. Mobergs 18 à 19 hundra nummer omfattande geologiska bibliotek.

De geologiska samlingarna ha ökats genom gåfvor från Professoren C. M. Fürst, Stud. F. Gyllenberg, e. o. Amanuensen T. Hemming, Professoren H. T. S. Wallengren och föreståndaren. Äfven genom geologiska exkursioner ha tillskott erhållits. Som vanligt öfverlämnas Fältklubbens förvärf i dess helhet åt institutionen och har denna nu på detta sätt särskildt kommit i besittning af de stora samlingar från Skånes chasmops- och trinucleuslager, hvilka sammanbragts af Dr E. Olin, samlingar omfattande alla som original till Dr Olins gradualafhandling begagnade fossil. Från e. o. Amanuensen T. Hemming har inköpts en större samling silurfossil från Öland, afsedd att fylla en kännbar lucka i nuvarande samlingarna. Andra nämnvärda inköp ha ej förekommit.

Till bestridande af de utgifter åt skrif- och ritbiträden, som varit behöfliga, särskildt för den vidlyftiga katalogiseringen, har från reservfonden erhållits ett belopp af 600 kr.

Från institutionens samlingar ha utlägg gjorts åt Lunds privata elementarskola samt åt Senckenbergisches Museum i

Frankfurt am Main. Lån af ett eller annat slag ha lämnats ej blott till studerande och härvarande universitetsinstitutioner utan ock till utanför stående. Af dessa må nämnas Riksmusei mineralogiska afdelning och detsammas växtpaleontologiska afdelning, Professoren Dr O. Jäkel vid Berlins universitet och folkhögskolan å Hvilan.

Institutionen har haft besök af ett sällskap geologie studerande från Upsala och deras ledare Docenten C. Wiman samt af Mr W. G. Fearnsides från Cambridge.

Af trycket har utkommit det å institutionen utarbetade Meddelande från Lunds Geologiska Fältklubb, Ser. B, N:r 1.

Från och med den 1 juni kommer personaländring att ega rum, i det att Amanuensen A. Westergård då blir assistent, och e. o. Amanuensen T. Hemming i hans ställe uppflyttas till ordinarie amanuens.

8. Historiska museet.

Historiska museets samlingar ha under det gångna läsåret betydligt riktats såväl genom gåfvor som inköp. Bland de viktigare fornsakerna märkas:

a) Från stenåldern: Af Professoren P. E. Fahlbeck ha till museet såsom gåfva öfverlämnats två stenyxor. Utom en mängd enstaka redskap ha flera samlingar af stenverktyg från olika platser införlifvats med museet. Intressantast är den samling af öfver ett hundratal förarbeten till flintyxor, som anträffats på ett mindre område i Järavallen vid Sibbarp strax söder om Limhamn. De bekräfta hypotesen, att Limhamn under stenåldern varit ett betydande fabrikationscentrum för flintredskap.

Antalet fornsaker från stenåldern, som under året förvärfvats, uppgår till mellan tre- och fyrahundra.

b) Från bronsåldern ha inköpts tre hålcelter af brons och ett samladt fynd från Hylteberga N:r 17 nära Skurup, Wemmenhögs hd. Detta utgjordes af en syl och en liten ring af brons, liggande i en med brända ben fylld lerkruka, som påträffats i en grusbacke. Därjämte har genom Etnologiska Föreningens i Lund försorg den för sina intressanta ristningar från bronsåldern bekanta Villfarastenen öfverlämnats åt museet.

c) Från järnåldern: Ett enastående vackert samladt fynd från vikingatiden har under detta läsår inköpts. I Heljarp, ej långt från Saxån, påträffades vid plöjning ett silfverfynd bestående af ett utomordentligt väl arbetadt treflikigt beslag, tre massiva armringar, en filigramprydd pärla, ett afbrutet beslag och ett trettiotal silfvermynt från Ludvig d. frommes tid. Af dessa senare lyckades museet emellertid endast förvärfva aderton. Fyndet tyckes vara nedlagdt under 800-talet och utgör säkerligen byte, förvärfvadt vid vikingatåg till Frankrike under nämnda tid. — Från vikingatiden härrör äfvenledes en järnyxa, funnen i Fru Alstads s:n, Skytts hd. Från äldre järnåldern stammar ett fynd från en skelettgraf, som uppgräfts på en af Limhamns gator. Bredvid skelettet anträffades en halfrund knif och en syl, båda af järn.

Från slutet af romerska järnåldern härrör fynd i en af en rund stensättning omgifven graf i Vinninge nära Klågerup. I grafven påträffades rester af tre lerkrukor, den äldsta från ofvannämnda period, samt fragment af ett bronsföremål. Tyvärr hade grafven blifvit störd, förmodligen af några »skattsökare», så att samtliga krukorna voro sönder. I grafvens öppning påträffades en sten med en älfkvarnsliknande fördjupning.

d) Från medeltiden och den närmast följande tiden ha en mängd förvärf gjorts. Såsom gåfva har af Akademikamreraren O. G. Regnell öfverlämnats en ryttarehammare af järn. Därjämte ha följande saker dels inköpts, dels deponerats: en dopfunt af sandsten, som förut tillhört kyrkan i Stångby, en krucifix jämte de båda röfvarena på korset, resterna af ett altarskåp med en Johannes Döparens bild, en predikstolsdörr m. m. från Björka kyrka, Färs hd, en vacker medeltidsdolk, upphittad norr om monumentet öfver slaget vid Lund. Dessutom ha en mängd »kloakfynd» inköpts, bland hvilka de intressantaste äro en del skulpturrester, som ursprungligen tillhört domkyrkan och nu återfunnits å tomten N:r 22 C 3.

Katalogisering af de nyförvärfvade föremålen har under året fullföljts.

Konserveringsarbetet har betydligt fortskridit. Museets otillräckliga anslag inverkar emellertid hämmande såväl på detta som på tillökningen af museets boksamling. Den största svårigheten är likväl, att nya montrer ej kunnat anskaffas, hvadan

en mängd af de nya förvärfven måst magasineras. Äfven inköpssumman för fornsaker är alldeles otillräcklig. Gräfningarnas antal måste af samma anledning inskränkas.

Museet har varit öppet för allmänheten söndagar kl. 12—2 under september och oktober samt april och maj. Antalet besökande har under året uppgått till inemot 900. Härtill komma åtskilliga skolor, för hvilka museet varit å särskilda tider tillgängligt.

9. Kemiska institutionen.

I laborationsöfningarna ha under det senast förflutna läsåret deltagit höstterminen 51 och vårterminen 53 studerande.

Under läsåret har en för filosofie licentiatexamen författad afhandling inlämnats och två afhandlingar för filosofie doktorsgrad försvarats, för hvilka experimentalundersökningarna utförts å institutionen.

Af anskaffade apparater må särskildt nämnas ett induktorium, två elektrolyserstativ samt två motståndssatser från Universitetsmekaniker Fritz Köhler i Leipzig.

10. Kliniska institutionerna.

A. Kirurgiska kliniken.

Antalet tjenstgörande medicine kandidater har varit 10, däraf 6 från Lund och 4 från Stockholm.

Antalet på kirurgiska afdelningen intagna patienter under år 1905 var 1,576; antalet på dem utförda operationer var 1,071. Polikliniskt hafva vårdats 1,208 patienter, på hvilka hafva utförts 850 polikliniska operationer.

De sedan december 1901 pågående nybyggnads- och ombyggnadsarbetena vid sjukvårdsinrättningarna voro i december 1905 fullständigt afslutade och därmed var den dels nya dels renoverade kirurgiska kliniken fullt färdig. Beskrifning öfver densamma återfinnes i årsberättelse för år 1905 från Malmöhus läns Sjukvårdsinrättningar i Lund.

B. Medicinska kliniken.

Under året hafva å medicinska kliniken vårdats 712 patienter.

De tjenstgörande medicine kandidaterna voro 13, af hvilka 9 aflagt medicine kandidatexamen i Lund och 4 i Stockholm.

C. Obstetrisk-gynekologiska kliniken.

Å förlossningsafdelningen intogos under år 1905 509 patienter. Af dessa har en aflidit. Antalet förlossningsoperationer var 56.

Å gynekologiska afdelningen vårdades under samma tid 267 patienter, af hvilka 7 aflidit. Antalet operationer utgjorde 202.

De tjenstgörande medicine kandidaternas antal har varit detsamma som å kirurgiska kliniken. Dessutom har ett antal äldre medicine kandidater efter afslutade tjenstgöringar i hufvudstaden begagnat sig af den polikliniska undervisningen.

Ur universitetets reservfond har ett mindre anslag erhållits för inköp af undervisningsmaterial. Sedan innevarande års riksdag beviljat ett ordinarie anslag för detta ändamål, är ett länge kändt trängande behof därigenom afhjälpt.

D. Oftalmiatriska kliniken.

Å kliniken hafva under år 1905 vårdats 429 patienter. Å dessa hafva utförts 280 operationer, däraf 14 iridektomier, 82 starroperationer, 27 enukleationer af ögonbulben samt 27 operationer för strabism. Polikliniskt hafva behandlats 293 patienter; å dessa hafva utförts 49 operationer, däraf en enukleation af bulb och en operation för strabism.

E. Pediatriska kliniken.

Undervisningen vid pediatriska kliniken och polikliniken har under läsåret fortgått enligt fastställd plan.

På barnsjukhuset hafva under året intagits 301 barn, 160 gossar och 141 flickor. Utskrifna äro 285 patienter, 153 gossar och 132 flickor. Aflidit hafva 30 barn, 20 gossar och 10 flickor.

Af smittosamma sjukdomar hafva förekommit följande.

I tyfoidfeber insjuknade hafva 38 barn vårdats, 20 gossar, 18 flickor. Döda häraf äro resp. 4 och 2. Tre fall af kikhosta, alla gossar, hvaraf en aflidit i tillstötande lunginflammation.

Mässlingsmitta hade i december i fjor inkommit å sjukhuset med 18 sjukdomsfall, 13 gossar och 5 flickor, med god utgång.

För difteri hafva inalles vårdats 26 barn, 15 gossar och 11 flickor. Häraf hafva 5 gossar och 3 flickor införts å sjukhuset såsom croup i och för operativ behandling med ett dödsfall, en flicka. De öfriga resp. 10 och 8 hafva insjuknat på sjukhuset; en gosse afled. Trots möjligast noggrann isolering kan väl näppeligen misstanken afvisas, att dessa smittats af de direkt intagna, oaktadt ju detta äfven kunnat ske genom de besökande. Barn hafva förbjudits tillträde såsom besökande.

På polikliniken 540 fall med 125 återbesök.

F. Psykiatriska kliniken.

Både under höstterminen och vårterminen ha medicine kandidater fullgjort den för tillträde till medicine licentiatexamen föreskrifna psykiatriska tjenstgöringen. I undervisningen ha ingått föreläsningar och kliniska demonstrationer, som egt rum på bestämda tider.

11. Konstsamlingarna.

Tafvelsamlingen har ökats med ett vackert vinterlandskap, motiv från Röstånga af Per Gummesson, gåfva af konstnären, och skulptursamlingen med en byst, kopia af Apollo di Belvedere, gåfva af Professoren G. Ljunggrens sterbhus.

Fotografisamlingen har fått en synnerligen värdefull tillökning af omkring ett hundra bilder af kinesisk arkitektur och skulptur, förvärfvade på platsen genom Författaren Aage Matthisen-Hansen, samt vidare ett 30-tal fotografier af engelska katedraler, inköpta i England af museets föreståndare.

Från och med den 15 oktober 1905 till och med den 1 april 1906 har museet varit öppet för allmänheten om söndagarna samt under åtskilliga veckor äfven om hvardagarna. Utställningar hafva då anordnats bl. a. af Konstnärerna H. Österlund, H. Neujd, Fru H. Tegnér, Erik Hedberg, Vilhelm Smith och Pelle Swedlund samt den danska bildhuggarinnan Elna Borch. Under tre veckor (Januari-Februari 1906) exponerades omkring

80 taflor af äldre mästare, hvilka från egare i Lund, Malmö och omnejden hoplånats genom museets föreståndare och amanuens; särskildt märktes däribland flera värdefulla nederländska dukar. En katalog öfver denna exposition upprättades och finnes tillgänglig å museet. Åtskilliga forskare från Stockholm och Köpenhamn togo denna utställning i betraktande.

Under dessa utställningar har museet varit besökt af omkring 3,700 personer.

Den *Mandelgrenska samlingen* har under kalenderåret 1905 ökats med omkring 400 fotografier, de flesta af kyrkliga minnesmärken i Skåne och Småland, ett 60-tal från Vestergötland och Mälarprovinserna. Särskildt må framhållas de bilder, som Arkitekten T. Wåhlin under sina forskningar tagit af skånska kyrkor. Af museets föreståndare hafva undersökningar företagits, särskildt i Småland, för fortsättande af »Atlas till Sveriges odlingshistoria».

12. Medicinskt-kemiska institutionen.

Under året har undervisningen på institutionen fortgått som vanligt. Antalet laboranter var under höstterminen en och under vårterminen 10. Dessutom hafva på institutionen 3 studerande varit sysselsatta med vetenskapligt arbete.

13. Musikkapellet.

Vid öfningarna hafva under läsåret liksom under föregående år utförts kammarmusik- och orkesterverk af såväl klassiska som moderna komponister. Till deltagande i öfningarna anmälde sig under höstterminen 16, under vårterminen 15 akademiska medborgare.

Anmärkningsvärdt är, att af läsårets nyinskrifna studenter icke någon anmält sig till deltagande i öfningarna.

Musikbiblioteket har i knappt nämnvärd grad ökats genom inköp.

Kostnadsfri undervisning i liturgisk sång och mässning samt framsägning har åt teologie studerande (höstterminen 31, vårterminen 30) meddelats med 9 timmar i veckan utom de för ändamålet föreskrifna 2 veckotimmarna.

Samma olägenheter, som i föregående årsberättelse påpekades såsom följd af den utsträckta värnplikten samt enskilda och obligatoriska kollegier, hafva gjort sig gällande.

14. Mynt- och medaljkabinettet.

Mynt- och medaljkabinettet har under läsåret erhållit följande gåfvor: af Svenska Akademien dess minnespenning i silfver öfver Magnus Stenbock, af Kungl. Vetenskapsakademien dess minnespenning i silfver öfver Axel Möller. Därjämte har Professoren M. K. Löwegren såsom gåfva öfverlämnat ett kopparmynt prägladt under Erik af Pommern samt Grefve Chr. Reventlow flera silfvermynt från skilda tider, enligt uppgift funna vid järnvägsarbete i Halland.

Genom inköp ha förvärfvats en mängd silfvermynt från regenterna Magnus den gode, Erik Emune, Valdemar II, Erik Menved, Magnus Smek, Erik af Pommern, Christoffer af Bajern samt från Severin Norrby. Vidare svenska mynt från Carl XI, Carl XII, Fredrik I, Adolf Fredrik, Carl XIV Johan och Oscar I. Dessutom ha inköpts en del romerska och grekiska mynt samt från Danmark, Tyskland, Österrike, England, Nederländerna, Belgien, Spanien, Portugal, Brasilien och Japan såväl brons- som silfvermynt.

Mynt- och medaljkabinettet har under läsåret hållits öppet för allmänheten under oktober och april en timme hvarje söndag, och uppgick de besökandes antal till öfver ett hundra.

Katalogiseringen öfver de nyförvärfvade mynten har fullföljts.

15. Patologiska institutionen.

Undar läsåret hafva förrättats 188 obduktioner, däraf 35 på hospitalet och 153 på institutionen.

Samlingarna hafva ökats med åtskilliga uppställda preparat och dessutom har dels af institutionens tjenstemän tillvaratagits, dels eljest till institutionen insändts en större mängd preparat för bestämning och vidare bearbetning. Såsom gåfvor har institutionen fått mottaga talrika preparat från härvarande lasarettsafdelningar af deras föreståndare, Professorerna Borelius, Ribbing,

Hildebrand, Essen-Möller och Dalén, äfvensom från Lunds hospital och asyl af Öfverläkaren Professoren Nerander; dessutom af Öfverläkaren F. Bauer, Malmö, D:r C. Adlercreutz, Engelholm, D:r O. Gröné, Malmö och Docenten F. W. Törne, Lund.

16. Rättsmedicinska institutionen.

Under läsåret hafva 16 rättsmedicinska obduktioner blifvit utförda. Några preparat hafva af tjenstemännen tillvaratagits och införlifvats med samlingarna.

17. Seminarierna.

I *kyrkohistoriska seminariet* ha under så väl höst- som vårterminen öfningar hållits hvarannan fredag under ledning af Professoren O. N. T. Ahnfelt. Ignatii bref från och med episteln till församlingen i Tralles kap. 7 samt Polykarpi bref ha därvid genomgåtts kritiskt-exegetiskt och med de historiska undersökningar, till hvilka innehållet gifvit anledning. Deltagarnas antal har varit 8.

Seminariet för klassiska språk förestods af Professoren C. M. Zander, som ledde dess *latinska* afdelning. Hvarje onsdag hafva hållits kritiskt-exegetiska öfningar till latinska texter jämte inledande litteraturhistoriska öfversikter och exkurser med speciella undersökningar rörande viktigare punkter. Sålunda behandlades under höstterminen andra boken af Horatii epistlar, under vårterminen den af Cornelius Tacitus sannolikt författade Dialogus de Oratoribus. Medlemmarnes antal var under höst terminen 6, under vårterminen 7.

Inom seminariets *grekiska* afdelning leddes öfningarna af e. o. Professoren C. Lindskog och fortgingo med två timmar hvarannan vecka efter hufvudsakligen samma plan som närmast föregående terminer. Öfningsämne var under höstterminen Attiska inskrifter och under vårterminen Thucydides 6:te bok. Medlemmarnes antal var 5.

Seminariet för semitiska språk förestods af Docenten C. A. Moberg. Öfningar höllos endast under vårterminen med en del-

tagare och hade till föremål den arabiska grammatiken med ledning af de i Socin-Brockelmann, Arabische Grammatik upptagna öfningsstycken.

Seminariet för nordiska språk har under läsåret förestått af Professoren K. F. Söderwall och ledts af Docenten J. E. Olson. Öfningarna ha hållits hvarannan onsdag (två timmar). Därvid ha behandlats valda delar af den nysvenska grammatiken såväl från synpunkten af det nutida språkbruket som af den historiska utvecklingen, med självständiga föredrag af ledamöterna i tur och ordning och därpå följande diskussion. Medlemmarnas antal var under höstterminen 4 arbetande och 1 auskulterande, under vårterminen 5 arbetande och 3 auskulterande.

Seminariet för romanska språk förestods af Professoren F. A. Wulff. Öfningarna fortgingo en timme i veckan. Ämnet var under höstterminen och en del af vårterminen den fornfranska chantefabeln Aucassin, därefter Helinants Vers de la Mort, utg. af Wulff och Walberg, str. 1—25. Medlemmarne voro under höstterminen 12, under vårterminen 8, åhörarne under höstterminen 11, under vårterminen 6.

Seminariet för germanska språk förestods af Docenten, sedermera Professoren E. A. Kock, som ledde dess *tyska* afdelning. Ämnet för öfningarna var Sachsenspiegel. Medlemmarne voro under höstterminen 6, under vårterminen 7.

I seminariets *engelska* afdelning leddes öfningarna af Docenten B. O. E. Ekwall och pågingo två timmar hvarannan vecka. Ämnet var under höstterminen Poëma morale, under vårterminen valda medelengelska texter. Deltagarne voro under höstterminen 11, under vårterminen 7.

Filosofiska seminariet förestods af Professoren H. Larsson, som äfven ledde dess afdelning för *teoretisk filosofi*. Under hans tjenstledighet under senare delen af höstterminen leddes öfningarna af Docenten P. A. S. Herrlin. Under höstterminen behandlades diskussionsvis Paulsen, Einleitung in die Philosophie, under vårterminen på samma sätt Mills Utilitarism, utom vid två sammanträden, då fristående föredrag af deltagarne höllos, behandlande estetisk-psykologiska frågor. Antalet närvarande deltagare var i regel 6 à 7.

Afdelningen för *praktisk filosofi* leddes af Docenten P. I. K. Svensson. Öfningarna, som höllos under höstterminen hvarannan måndag och under vårterminen hvarannan torsdag två timmar, bestodo i referat och diskussion af K. Kromans Etik (fortsättning från föregående läsår), Rolf Lagerborgs Moralens väsen och valda delar af Rudolf Euckens Gesammelte Aufsätze. Deltagarnes antal utgjorde under höstterminen 11 och under vårterminen 5.

Seminariet för estetik, litteratur- och konsthistoria förestods af Professoren E. H. G. Wrangel och höllos öfningar under höstterminen hvarje lördag; därunder behandlades, med estetisk analys, diktverk från 1700- och 1800-talen, hvarjämte äfven vetenskapliga föredrag höllos.

Vid påsken 1906 företogs en konsthistorisk utflykt till Berlin, hvari sex studerande deltogo; därunder togos särskildt i betraktande det nya Kaiser-Friedrichs-museet samt den retrospektiva Jahrhunderts-Ausstellung.

Historiska seminariet. Afdelningen för filosofie kandidatexamen leddes under höstterminen af Docenten N. G. Wimarson och under vårterminen af Professoren S. Clason. Under den förra terminen, då deltagarne voro 9 ordinarie och 11 auskulterande medlemmar, höllos sex sammanträden med föredrag och diskussion öfver ämnen från Sveriges historia under 1500-talet. Under vårterminen behandlades frågor ur Sveriges medeltidshistoria; sammanträdena voro 7, de ordinarie medlemmarne 14 och de auskulterande 5. Afdelningen för filosofie licentiatexamen höll under höstterminen ett sammanträde under ledning af Professoren S. Clason med 5 deltagare. Föredraget rörde Fersenska mordet.

Statsvetenskapliga seminariet förestods under höstterminen af Docenten J. L. Widell. Öfningarna fortgingo en timme i veckan och hade till ämne svensk befolkningsstatistik. Deltagarnes antal var 13. Under vårterminen förestods seminariet af Lic. M. J. S. Wallengren. Öfningarna höllos en timme i veckan och bestodo i föredrag af föreståndaren och deltagarne, hvarvid såsom genomgående ämne behandlades den svenska författningsutvecklingen efter 1809. Deltagarne voro 22.

Matematiska seminariet förestods af Docenten C. W. Oseen. Öfningarna bestodo i lösning af matematiska problem. Deltagarne voro under höstterminen på den högre afdelningen 1, på den lägre 20, under vårterminen på den högre 1, den lägre 17.

18. Zoologiska institutionen.

Under året har en synnerligen viktig förändring inträdt i zoologiska institutionens förhållanden. Denna institution, som med sina olika afdelningar säkerligen har större behof än universitetets alla öfriga institutioner, den botaniska undantagen, har hittills endast åtnjutit ett årsanslag af 1,800 kronor, och då öfriga institutioners anslag efterhand högst betydligt höjts, har under de senare åren zoologiska institutionen bland universitetets institutioner haft det minsta anslaget, och af detta så absolut otillräckliga anslag skulle ändock aflöning till betjening utgå. Under de senare åren har institutionen därför måst anlita reservfonden för att kunna upprätthålla arbetet och i någon mån tillgodose undervisningens kraf. Då reservfonden naturligtvis icke är afsedd att ersätta nödigt årsanslag utan bör kunna lämna medel för en tillfällig större utgift, måste detta upprepade anlitande af densamma för en institutions normala utgifter väsentligen inskränka dess förmåga att fylla sin egentliga uppgift och måste nödvändigtvis snarast upphöra. Det blef därför också en af den nuvarande föreståndarens första ämbetsåtgärder att framställa begäran om en högst väsentlig förhöjning af årsanslaget samt om ett relativt betydande extra anslag för att kunna på en gång försätta företrädesvis samlingen af undervisningsmaterial i ett någorlunda tidsenligt skick. Höjningen af årsanslaget blef också af vederbörande myndigheter tillstyrkt, och kan institutionen med glädje och största tacksamhet anteckna, att regering och riksdag väsentligen tillgodosett dess nu framställda behof, i det att årets riksdag bifallit regeringens proposition om höjning af årsanslaget till 4,000 kronor och om beviljande af ett extra anslag på 10,000 kronor att med 2,500 kronor om året utgå under 4 år. Och åtminstone under de åren torde det blifva möjligt att tillgodose institutionens behof med det erhållna årsanslaget, ehuru det med 600 kronor understiger hvad föreståndaren ansett oundgängligen nödvändigt. Detta kan dock endast

ske, såvida universitetets stat snarast blifver fastställd, så att aflöning till vaktmästaren icke behöfver utgå af årsanslaget, som naturligtvis alldeles icke är afsedt härför.

Då emellertid årsanslaget under innevarande år utgår med det gamla beloppet, har naturligtvis äfven i år reservfonden måst anlitas, och har från densamma erhållits ett tillskott på 2,300 kronor till aflöning af vaktmästare, till anskaffande af en benzinugn i och för urfettning af skelett, till glaskärl, sprit och andra löpande utgifter.

Under året har vidare inköpts en mikrotom (Sedgwick-Minots modell), hvartill medel i fjor erhöllos ur reservfonden. Den skulle hufvudsakligen användas vid föreståndarens arbeten med Nemertiner och andra djur, där särskildt långa snittserier måste framställas. Vid dylika arbeten blir nämligen ofta mikrotombyte mycket farligt för seriens godhet och fullständighet. Den ofvannämnda urfettningsapparaten är äfvenledes anskaffad och uppställd i kallrummet, men har, såsom dylika nästan alltid göra, till en början företett åtskilliga brister och olägenheter, hvilka efter hand måst afhjälpas, så att den ännu icke kunnat tagas i effektivt bruk. Då institutionen genom sin alltjämt fortgående förbindelse med Köpenhamns Zoologisk Have erhållit en mängd värdefulla skelett, är det af allra största vikt, att dessa kunna tämligen snabbt göras färdiga till uppställning eller inläggning bland samlingarna. För närvarande finnes knappast längre inom institutionsbyggnaden någon plats för magasinering af råskelett.

Institutionens samlingar hafva under året hufvudsakligen vunnit tillökning genom gåfvor, och såsom under flera föregående år varit fallet, intager Köpenhamns Zoologisk Have utan all jämförelse främsta rummet bland gifvarne såväl genom gåfvornas talrikhet som genom några skänkta djurs synnerligen stora värde.

Från Zoologisk Have har nämligen institutionen erhållit följande gåfvor:

1 Cercopithecus sp., 1 Macacus rufescens, 2 ex. Macacus sp., 1 Cynocephalus babuin, 1 Felis tigris (stort djur), 1 Felis concolor (juv.), 1 Ursus tibetanus (skinn och skalle), 1 Paradoxurus hermaphroditicus, 1 Putorius furo, 1 Otaria californiana, 1 Hystrix cristata, 1 Dasyprocta aguti, 1 Sciurus castaneiventris. 1 Camelus bactrianus, 1 Gazella dorcas, 1 Dasypus villosus, 1

Macropus penicillatus, 1 Calloenas nicobarica, 1 Goura coronata, 1 Pavo cristatus, 1 Grus virgo, 1 Leptoptilus crumenifer, 1 Pelecanus onocrotalus, 1 Chamæleo sp., 1 scincoid ödla samt 1 ung krokodil. Dessa gåfvors stora betydelse framgår utan vidare däraf, att en stor del af de här ofvan uppräknade djuren förut hvarken i uppstoppade exemplar eller i skelett funnos å institutionen; därtill hafva af flertalet kunnat tillvaratagas värdefulla preparat, hvilkas tillgodogörande visserligen ännu icke på önskvärdt sätt kunnat ske, då hvarken erforderlig arbetskraft eller nödiga medel funnits tillgängliga. Institutionen har att till Zoologisk Haves bestyrelse och dess Direktör Dr Jul. Schiött frambära uttrycken af sin varma tacksamhet. En gengåfva kunde institutionen under sistlidna år öfverlämna, då den erhållit vederbörligt tillstånd att inom Hunnebergs jaktrevir låta infånga en elgkalf, hvilken efter att under sommaren hafva vårdats af skogvaktare i hemorten i slutet af september öfverfördes till Köpenhamn. Institutionen har äfven att uttala sin tacksamhet till dem, som härvid lämnat den sitt biträde, nämligen Hofjägmästaren m. m. Friherre N. Trolle och Jägmästaren G. Hallström.

Öfriga gifvare äro: Grefve F. Reventlow 3 st. Sciurus vulgaris var. nigra, Anatomiska institutionen 1 människoskalle, Professoren H. T. S. Wallengren 1 Cercopithecus sabæus (lefvande), Malmö museum 1 kropp af Capromys pilorides och 1 d:o af Felix pardus, Herr Sökjer-Petersen 1 Fringilla domestica var. isabellina, Fiskhandlanden T. Jönsson 1 torsk med monströst hufvud, Herr Karl Berlin 1 Alauda cristata med monströst näbb, Grefve C. Beck-Friis, Börrringe 1 Cervus capreolus., Friherre C. Kurck några subfossila ben och horndelar, Professoren T. Nerander några från betydande djup uppgräfda ben, Målaren Olsson 1 Accipenser sturio (juv.), Konservatorn H. Muchardt, Helsingborg åtskilliga småfåglar m. m., Stud. Björck, Barsebäck några fiskar från Öresund, och frambäres härmed till dem alla institutionens tacksägelse för de emottagna gåfvorna.

Inköpta äro under året endast följande naturföremål: 1 Phacochærus (råskelett), 1 Hyæna striata, 1 Lam med monströsa fötter, 1 Lepus timidus var. nigra, 1 Aquila chrysaëtos, 1 Haliaëtus albicilla, 1 Sebastes norvegicus samt ett fälldt skinn af en Python.

Utrymmet å institutionen har nu så helt och hållet tagits i anspråk, att inga däggdjur eller foglar ytterligare kunna inställas i de för dem afsedda rummens skåp. Några däggdjur ha därför måst inställas i det skåp, som hittills varit upptaget af kräldjur. Likaså måste skåp för foglar uppställas ofvanpå de hittills använda skåpen. Tillsvidare kunna dock i dem endast sådana foglar inställas, som antingen utrangerats ur samlingarna eller af andra skäl icke behöfva vara lättåtkomliga hvarken för de studerande eller allmänheten. För att göra sådana öfre skåp lika användbara som de nedre skulle erfordras uppförande af galleri samt sannolikt äfven bättre belysning. Äfven kommer brist på utrymme att visa sig, då det gäller att placera de preparat, modeller och taflor, som nu måste anskaffas och hvilka böra vara lätt tillgängliga och förvaras i närheten af föreläsningssalen och lokalerna för de zootomiska öfningarna.

Visserligen har institutionen någon utsikt till förökadt utrymme, då det nu bestämts, att de entomologiska samlingarna skola provisoriskt inrymmas i gamla bibliotekshuset, hvarigenom goda arbetsplatser m. m. skulle vinnas, men denna fråga har tyvärr icke förts afsevärdt framåt under sista året, då icke ännu medel ställts till universitetets förfogande i och för de förändringar, som äro nödvändiga inom nämda byggnad, innan densamma kan tagas i anspråk för de många och olikartade behof, som enligt den uppgjorda planen skola inom densamma tillgodoses. Såsom äfven i föregående årsberättelse framhölls, är det ett högligen vitalt intresse för den zoologiska undervisningen, att de nuvarande entomologiska rummen kunna komma till användning för seminarieöfningar, de studerandes själfständiga arbeten etc. Insektsamlingen skulle därtill också vinna på platsbytet.

Då amanuenserna hufvudsakligen biträdt vid öfningar, har helt ringa tid blifvit öfver för dem att utföra några arbeten för institutionen. Amanuensen N. W. Rosén har fullföljt bestämningen af kräldjur och groddjur, hvarjämte e. o. amanuenserna något biträdt vid arbeten för läsesamlingen. Därjemte ha amanuenserna fått uttaga organerna af de rätt talrika djurkroppar, som från Zoologisk Have erhållits, samt åtminstone förbereda deras uppställning till preparat.

Från museet ha naturföremål under året utlånats till forskare i Köpenhamn, Upsala, Stockholm, Berlin m. fl. Museets rika samling af subfosslila skelettdelar af vildsvin ha under någon tid studerats af Kand. A. Pira från Stockholm.

Å den *Zootomiska afdelningen* har arbetet under året fortgått i vanlig ordning. I de zootomiska öfningarna deltogo 24 studerande, däraf 4 för filosofie kandidatexamen och 20 för medicinsk filosofisk examen. I de mikroskopiskt-anatomiska och histologiska öfningarna hafva 4 studerande för fil. kandidatexamen deltagit. I och för användning vid undervisningen hafva under föreståndarens ledning af Fröken S. Landén ritats och färglagts 24 planscher, omfattande 89 figurer öfver det centrala nervsystemets, digestions- och urogenitalapparatens komp. anatomi inom vertebratserien. Vidare hafva 75 mikroskopiska preparat, hufvudsakligen från evertebrater, af föreståndaren, e. o. Amanuensen L. Nilsson och Fröken S. Landén förfärdigats.

Å den *Entomologiska afdelningen* har inordnandet af Thomsonska typsamlingen af Hymenoptera i de nya skåpen under året fortsatts, likaså bestämningen och uppställningen af spritsamlingen af Coleopterlarver.

Från samlingarna ha typexemplar på begäran utsändts till D:r K. Pfankuck (Bremen), D:r J. C. H. de Meijere (Naturæ Artis Magistra, Amsterdam), Assistent R. W. T. Schlick (Zoologisk Museum, Köpenhamn), Cand. J. C. Nielsen (Köpenhamn) och Ingeniören Isaac B. Ericson (Mölndal). Den sistnämnde har dessutom på begäran haft Museets nästan hela Trichopterygidmaterial till sig öfversändt för granskning och revidering.

Till samlingarna hafva såsom gåfvor öfverlemnats af Konservatorn H. Muchardt i Helsingborg en del svenska insekter och biologiska preparat, af Ingeniören I. B. Ericson, Mölndal, en vacker och fullständig kollektion af svenska Trichopterygider samt af föreståndaren diverse insektlarver.

Nedannämnda skrifter hafva under året utgifvits af universitetets lärare och tjenstemän.

Ahlberg, A. W., De latini verbi finiti collocatione et accentu quaestiones. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.

Hiatus hos Plautus. I Lunds Univ. Årsskr. Tom. XL.

Ahnfelt, O. N. T., Några anteckningar om släkten Ahnfelt under 1600- och 1700-talen. I Personhistorisk Tidskrift 1905, s. 13—19.

Ur mina minnen. Stockholm 1905. 71 s.

Social Etik (Den teologiska etikens grunddrag. II, 2). Lund 1906. 232 s.

21 artiklar i Kirke-Leksikon for Norden 1905—1906.

Areschoug, F. W. C., Undersökningar öfver de tropiska växternas bladbyggnad. I Kungl. Vetenskapsakademiens Handlingar, Bd 39. 207 s. och 25 taflor.

Über die Bedeutung des Palisadenparenchyms für die Transspiration der Blätter. I Flora 1906. 8 s.

Ask, F. G., Astigmoskopet. I Tidskrift i militär hälsovård 1905. 1.

Studien über die Myopie in den höheren Lehranstalten für Knaben Schwedens. I Nord. med. Arkiv 1904.

Zur operativen Behandlung des Schichtstars. I Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1905, XLIII.

Zwei Fälle von Coloboma Nervi optici. I Zeitschrift für Augenheilkunde 1905.

Om sjukvårdstjänsten å de tillfälliga militärsjukhusen. I Tidskrift i militär hälsovård 1906.

Diverse referat och kortare meddelanden i Le Caducée 1905 och 1906 samt i Tidskrift i militär hälsovård 1905 och 1906.

Ask, J. A., Föreläsningar i svensk förvaltningsrätt. Förvaltningens organisation. III. Riksdagens förvaltning. Kommunalförvaltningen. Lund 1906. IV + XXXII + 246 + V s.

Artiklar i Nordisk Familjebok (under tryckning).

Bang, I. C., (tillsammans med M. J. C. A. Forssman) Untersuchungen über Hämolysinbildung. Vorläufige Mitteilung. I Centralblatt für Bakteriologie. — Fullständigt utkommet i Hofmeisters Beiträge zur chemischen Physiologie und Pathologie.

Bengtsson, S. F., Zur Morphologie des Insektenkopfes. I Zool. Anzeiger, Bd. XXIX, s. 457—476 + 5 fig.

New genera and species of Ephemeridæ. Preliminary notes. I The Entomol. Monthly Magazin. Sec. Ser., Vol. XII. (under tryckning).

Berg, A. A., Tidningsuppsatser af musikaliskt innehåll.

Borelius, J. L., Om klinisk undervisning i kirurgi förr och nu, med särskild hänsyn till vårt land. I Hygiea 1906.

Über primäre Naht ohne Drainage bei Frühoperationen der akuten Blinddarmentzündung. I Centralblatt für Chirurgie 1906.

Om blindtarmsinflammation från praktikerns ståndpunkt. I Allmänna svenska läkartidningen 1906.

Arsberättelse för år 1905 från Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund, jämte beskrifning öfver därstädes under åren 1901—1905 verkställda nybyggnader och ombyggnader. Med planritningar och fotografier.

Bäcklund, A. V., Om sammanhanget mellan osmotiskt och elektriskt tryck. I Lunds Univ. Årsskr. Ny följd, Bd 1.

Charlier, C. V. L., Über die Darstellung willkürlicher Functionen. I Arkiv för Matematik, Astronomi och Fysik, Bd 2.

Researches into the theory of probability. I Lunds Univ. Årsskr. Ny följd, Bd 1.

Clason, S., Två kritiska betänkanden af Gustaf Löwenhielm. I Historisk Tidskrift 1905.

Artiklar i tidningar och i Nordisk Familjebok.

Eklund, P. G., Evangelisk Fadervårsdyrkan: Vår barnabön. — Vårt barnaskaps högtidsstunder.

Anmälan af Mystik af Edv. Lehmann. I Kristendomen och vår tid 1906.

Ekwall, B. O. E., Kleinigkeiten zur Englischen Wortforschung. I Archiv für das Studium der neueren Sprachen, Bd 116.

Zur Geschichte der stimmhaften interdentalen Spirans im Englischen. I Lunds Univ. Årsskr. Tom. XL.

Ernst, A. G. W., La grammaire française de Pourel de Hatrize (1650). I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.

Elementarkurs i Engelska. I Sommarkurserna i Lund 1906.

Essen-Möller, G. E., När bör ett uterusmyom opereras? I Hygiea 1905.

Ett fall av s. k. vaginalt käjsarsnitt. Ibid. 1906.

Über das Verhalten der Menstruation während des Stillens. I Zentralblatt für Gynäkologie 1906.

Ännu ett fall av kvarstannande moderkaksbit. I Jordemodern 1906.

Till frågan om det tidiga igenkännandet av lifmoderkräftan. I Allmänna svenska läkartidningen 1906.

Die Zeit der Menarche in Schweden. I Zentralblatt für Gynäkologie 1906.

Fahlbeck, P. E., Schweden und Norwegen. Två artiklar om unionsupplösningen. I Die Zeit 1906.

Orsakerna till unionens upplösning. I Ord och Bild 1906.

La décadence et la chute des peuples. I Bulletin de l'Institut international de statistique 1906.

Recension af Henry Clément, La réforme. I Zeitschrift für Socialwissenschaft 1906.

Redigerat Statsvetenskaplig tidskrift och däruti publicerat: Ett politiskt program, okt. 1905. Partiregering, dec. 1905. Englisches Staatsrecht von J. Hatschek (recension), dec. 1905. Rösträttsfrågan, april 1906.

Fearenside, C. S., (tillsammans med G. Aae) The Scholastic Career in Sweden. I School World, Vol. III.

English Books Read by Swedish University Students. Ibid., Vol. IV.

Medutgifvare af Skandinavisk Månadsrevy för undervisning i de tre hufvudspråken (tyska, engelska, franska).

Forssman, M. J. C. A., (tillsammans med I. C. Bang) Untersuchungen über Hämolysinbildung. Vorläufige Mitteilung. I Centralblatt für Bakteriologie. — Fullständigt utkommet i Hofmeisters Beiträge zur chemischen Physiologie und Pathologie.

Fürst, C. M., Die Biologie des Lebensalters. I Politisch-anthropologische Revue, Jahrg. 4.

Skelettfynd i Jämtländska grafvar från den yngre järnåldern. I Ymer 1905.

Referat af anatomisk litteratur på skandinaviska språk i Jahresberichte der Anatomie und Entwickelungsgeschichte.

Hennig, A. H., Lärobok i geologi för realskolan. Lund 1905.
Gotlands Silur-Bryozoer. 2. I Arkiv för Zoologi, Bd. 3.

Herner, S., Israels profeter. Lund 1905. 52 s.

Herrlin, P. A. S., Sjælelivets ubevidste Verden. Köbenhavn 1905. XVI + 149 s.
Filosofi och fackvetenskap. Lund 1905. 100 s.
Besvärsskrift rörande större akademiska konsistoriets förslag för återbesättande af professuren i praktisk filosofi vid Lunds universitet, jämte förslagsprotokoll. Lund 1905. 75 s.

Hjelmqvist, A. T., Rättelser och förklaringar till några äldre nysvenska texter. I Från Filologiska Föreningen i Lund, Språkliga uppsatser. III. 7 s.
Anmälan af Sæmundar Edda mit einem Anhang herausgegeben von F. Detter und R. Heinzel. I Arkiv för Nordisk Filologi XXII, s. 371—379.

Holmberg, B. A. L., Über Thiocarbonate. I Journal für praktiche Chemie, Ser. 2 Bd 73, s. 239—248.

Holmström, O., Om den kyrkliga ungdomsvårdens nuvarande läge och vidare utveckling. Inledningsföredrag vid ungdomsmötet i Stockholm den 17 Okt. 1905. I Svensk Kyrkotidning 1905, N:r 44.
Ledtråd för organisation af kyrklig ungdomsvård, föreslagen af A. S. P:s styrelse för ungdomsvård. Lund 1905.
Grundsatser för den kyrkliga ungdomsvården. Genmäle I mot prosten Cullbergs »motprogram» till A. S. P:s program för kyrklig ungdomsvård. I Svensk Kyrkotidning 1905, N:r 47. Genmäle II mot densammes »kritik» af A. S. P:s program. Ibid., N:r 51.
Ungdomsvården och diakonsaken. I. Huru förhålla sig ungdomsvård och diakoni till hvarandra? I Diakonen 1905, s. 84—89. II. Huru skall ungdomsvården bedrifvas för att kraftigast befrämja diakonsaken? Ibid. s. 113—125. III. Huru skall diakonsaken skötas för att bäst befrämja ungdomsvården? Ibid. 1906, s. 6—16.
Quousque tandem? Huru länge tål vår kyrka vid sådant (det florerande dispensväsendet)? I Svensk Kyrkotidning 1906, N:r 7.

Också ett svar och en statistisk bevisning. Ibid. N:r 14.

Prästbildningen och dispensväsendet, yttrande i Lunds teologiska fakultet vid behandlingen af en dispensansökan. Ibid. N:r 14—15.

»Kyrklig ungdomsvård». Genmäle till försvar för denna benämning. I Församlingsbladet 1906, N:r 20.

Den pastorala uppgiften i fråga om tidsenlig församlingsvård. Uppsala 1905, 66 s.

Hungerland, H. F. W., Das wissenschaftliche Studium der deutschen Sprache und Litteratur. Ein Wegweiser für Studierende. Lund-Heidelberg 1906. 45 s.

(tillsammans med H. Söderbergh, C. S. Fearenside och C. J. Polack) Moderna svenska texter för öfversättning till tyska, engelska och franska. Lund 1905. 101 s.

Die Wikinger. Bilder aus der altnordischen Vergangenheit. Autorisierte vom Übersetzer mit Anmerkungen versehene Übertragung aus dem Norwegischen des Professors Dr Alexander Bugge. Halle 1906. 283 s.

(tillsammans med Prof. Dr R. Kron) Deutschland und die Deutschen. Stockholm 1906 (under tryckning).

Der altgermanische Tempel. Eine Monographie. Berlin 1906 (under tryckning).

Medutgifvare af Skandinavisk Månadsrevy för undervisning i de tre hufvudspråken (tyska, engelska, franska).

Ett större antal artiklar och dikter samt recensioner och anmälningar med delvis självständigt innehåll i tidskrifter och tidningar.

Ett större antal afhandlingar, artiklar och dikter öfversatta från svenskan, engelskan och danskan till tyskan.

Johansson, F. A., Guds ord. I Kristendomen och vår tid 1906.

Kallenberg, E. A., Der Prozess vor den ordentlichen Gerichten und das Zwangsvollstreckungsverfahren. I Die geltenden Handelsgesetze des Erdballs.

Akademisk jurisdiktion. Studenternas rättsliga undantagsställning. I Statsvetenskaplig Tidskrift 1906.

Klercker, R. K. O. G. af, Zur Frage der Kreatin- und der Kreatininausscheidung beim Menschen. Vorläufige Mitteilung. I Hofmeisters Beiträge zur chemischen Physiologie und Pathologie.

Kock, E. A., Zum Gedichte von der Seele und dem Leichnam. I Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung, XXVI.
Zum Lübecker Totentanz v. J. 1520. Ibid.
Giebt es im Altsächsischen einen Gen. Sing. *suno?* I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.
En recension i Arkiv för nordisk filologi, Bd XXII.

Lidforss, B., Über die Chemotaxis der Equisetum-spermatozoiden. I Berichte der deutschen Botanischen Gesellschaft, XXIII, s. 314—316.
Studier öfver pollenslangarnes irritationsrörelser. II. I Lunds Univ. Årsskr. Ny följd, Bd 1.

Lidforss, V. E., Den sinnrike junkern Don Quijote af La Mancha af Miguel de Cervantes Saavedra. Öfversatt och försedd med upplysande noter. Jubileumsupplaga. H. 4—18.

Linde, S., Grammatiska och textkritiska undersökningar. I Lunds Univ. Årsskr. Tom. XL.
Quæstiones criticæ in Senecam Rhetorem. Ibid.
Några textkritiska anteckningar. Lund 1906.

Lindskog, C., De Plutarcho atticista. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.
Plutarchi Agesilaus et Pompejus. Leipzig 1906.
Ur religionens och sedlighetens utvecklingshistoria. I Kristendomen och vår tid 1906.

Ljunggren, E. J., Svenska Akademiens Ordbok. Genmäle n:r 2. Lund 1905.
Passiar. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.
Dial. *böna* vb. badda. I Svenska Landsmål och Svenskt Folklif 1905.
Tidningsartiklar.

Lovén, J. M., (tillsammans med L. Ramberg) Kvalitativ kemisk analys. Lund 1905.

Moberg, C. A., Kleine Notizen. 1. Das Regenbuch Ibn Doreids in der Kgl. Bibliothek zu Berlin. 2. Gedichte Balais im Cod. orient. Palat. N:o 71 der Biblioteca Mediceo-Laurenziana in

Florenz. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.

Über den griechischen Ursprung der syrischen Akzentuation. I Monde orientale. I. 2. Upsala.

Deltagit såsom ordinarie medarbetare i utgifvandet af Orientalische Bibliographie herausgegeben von L. Scherman, Bd XVIII. Berlin 1905.

Murbeck, S. S., Contributions à la connaissance de la flore du Nord-Ouest de l'Afrique et plus spécialement de la Tunisie. Deuxième série. Avec 20 planches. I Lunds Univ. Årsskr. Ny följd, Bd 1.

Nerander, O. T., Rättsmedicinska utlåtanden angående sinnesbeskaffenhet. I Kungl. Medicinalstyrelsens underdåniga berättelse angående sinnessjukvården i riket.

Nilsson, N. M. P., Zur Geschichte des Bühnenspiels in der römischen Kaizerzeit. I Lunds Univ. Årsskr. Tom. XL.

In legem Bantinam annotatio. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.

Totenklage und Tragödie. I Archiv für Religionswissenschaft, IX.

Nordstedt, C. O. F., Algological Notes. 1. The starting point of the nomenclature of Desmids. 2. Aphanochæte or Herposteiron? 3. Tribonema or Conferva? 4. Myxonema or Stigeoclonium? I Botaniska Notiser 1906.

Redigerat och utgifvit Botaniska Notiser 1905, n:r 4—6 och 1906 n:r 1—3.

Odenius, M. V., Celsus: Om läkekonsten. Öfversättning jämte noter och upplysande bilagor.

Olson, J. E., Några anmärkningar till R. G:son Bergs »Lexikaliska bidrag till finländskan i våra dar». I Språk och stil V, s. 138—168.

Svenska *kippa* m. m. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.

Anmälan af Sturlunga saga i dansk oversættelse ved Kr. Kålund. I Arkiv för nordisk filologi, XXII, s. 292—299.

Redigerat ett flertal artiklar i Svenska Akademiens Ordbok h. 30.

Oseen, C. W., Om några potentialfunktioner. I Kungl. Vetenskapsakademiens Arkiv för Matematik, Astronomi och Fysik, Bd II.

Om några speciella Appellska funktioner. Ibid.

Sur un théorème de M. Le Roy. Ibid.

Über eine Klasse von verallgemeinerten Funktionenteorien. Ibid.

Polack, C. J., (tillsammans med G. E. Rodhe) Pages choisies des grands écrivains du XIX:e siècle. (Prose.) 2 Parties.

Medutgifvare af Skandinavisk Månadsrevy för undervisning i de tre hufvudspråken (tyska, engelska, franska).

Ramberg, L., (tillsammans med J. M. Lovén) Kvalitativ kemisk analys. Lund 1905.

Über die Antimonverbindung der Thioglykolsäure. I Berichte der deutschem Chem. Gesellschaft, Bd 39.

Ribbing, S., Om trypanosomasjukdomarna. Inbjudning till professorsinstallation. Lund 1906.

Om den afrikanska recurrensfebern, dess orsaker och utbredningssätt. Inbjudning till professorsinstallation. Lund 1906.

Schwerin, H. H. von, De geografiska upptäckternas historia under forntiden och medeltiden, s. 177—474. Stockholm.

Sjöbeck, J. P., Acta Universitatis Lundensis. Lunds Universitets Årsskrift. Tom. I--XL. Årg. 1864—1904. Innehållsförteckning, systematisk öfversikt och författareregister.

Sjöholm, J., Tron på lifvet. Ett föredrag. Lund 1906. 36 s.

Recensioner i Kyrklig Tidskrift.

Korrespondens till Luthersk Kirketidende.

Skarstedt, C. W., Ett hundra åra minne åt västgötapredikanten, magister Jakob Otto Hoofs lif och verksamhet. Stockholm 1905.

Stille, A. G. H., Adam Fredrik Netherwood. I Personhistorisk Tidskrift. 16 s.

Artiklar i Salmonsens Konversationslexikon for Norden.

Söderwall, K. F., Medeltida rättsuttryck från Värmland, Nerike och Småland. Inbjudning till filosofie doktorspromotion. Lund 1906.

Ordbok öfver svenska medeltidsspråket, H. 22.

Thunberg, T. L., Eine Froschmedullar-Schere. I Zentralblatt für Physiologie, Bd 19. 1905.

Eine einfache Anordnung, um die Sauerstoffzehrung kleinerer Organismen oder Organe zu demonstrieren. Ibid.

De hygieniska förhållandena och det naturliga urvalet. Installationsföreläsning. I I vår tids lifsfrågor. Upsala 1906.

Om bedrägliga läkemedel och läkemetoder. Andra tillökade upplagan. Lund 1906.

Smärre uppsatser i Allmänna svenska läkartidningen och Jordemodern.

Populärvetenskapliga bidrag till Verdandis och Heimdals tidningsartiklar.

Törne, F. V., Hysterisk afoni med enkelsidig recurrensförlamning. I Hygiea 1906.

Walberg, F. G. E., Les Vers de la Mort par Hélinant, moine de Froidmont, publiés . . . par Fr. Wulff et E. Walberg. Paris 1905. LXXV + 87 s.

Classification des manuscrits de la Vengeance d'Alexandre de Jean le Nevelon. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III, s. 5—30.

Wallengren, H. T. S., Zur Kenntniss der Flimmerzellen. I Zeitschrift für allgemeine Physiologie, Bd. V, s. 351—414 med 3 taflor.

Zur Biologie der Muscheln. I. Die Wasserströmungen. I Lunds Univ. Årsskr. Ny följd, Bd 1. II. Die Nahrungsaufnahme. Ibid.

Referat i Zoolog. Centralblatt 1905, 1906.

Weibull, L. U. A., Ur Henrik Reuterdahls bref till Chr. Molbech. I Historisk Tidskrift för Skåneland. II.

Den nordisk-historiska kongressen i Lund. I Historisk Tidskrift 1905.

(i förening med Martin Weibull) Karl Gustafs historia. I Sveriges historia intill tjugonde seklet.

Utgifvit och redigerat Historisk Tidskrift för Skåneland 1905.

Vetterlund, F. M., Dikter i Svea, Ord och Bild, Varia, Idun och Aftonbladet.

Atterbom och Hauch. Några bref. I festskriften Till Henrik Schück 19 $^{2}/_{11}$ 05.

Lettres sur la litterature suédoise. I Revue du Nord.
Bokanmälningar i Nordisk Tidskrift och Aftonbladet.

Wicksell, J. G. K., Föreläsningar i nationalekonomi, I. 2: Om penningar och kredit. Stockholm 1906. VII + 208 s.

Wimarson, N. G., Från nionde tyska historikerkongressen i Stuttgart 17—21 April 1906. I Historisk Tidskrift 1906.

Wrangel, E. H. G., Gustaf Ljunggren. I Ord och Bild 1905. 5 s.
Schiller und Schweden. I Skandinavisk Månadsrevy 1905. 4 s.
Klopstock och Sverige. I festskriften Till Henrik Schück 19 $^{2}/_{11}$ 05. 17 s.
Konststilarna. Lund 1905. 61 s. med 16 pl.
The early English och Linköpings domkyrka. I Kult och Konst 1905. 15 s.
Tegnérs biktmoder. I Ord och Bild 1906. 30 s.
Uppsatser om konststudiet och om skolkonst i Stockholms Dagblad och Svensk Läraretidning 1906.

Wulff, F. A., En svensk Petrarca-bok till jubelfästen 1304—1904. I. Stockholm 1905. 352 s.
Le Développement de la canzone *Amor, se vuoi* de Pétrarque, selon le ms. Vat. lat. 3196, fol. 12 recto. I Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser. III.
Quelques ballatas de Pétrarque non admises dans les recueils de 1356 et de 1366. I Mélanges Chabaneau, Romanische Forschungen XXIII, s. 179—189.
Les Vers de la Mort par Hélinant, moine de Froidmont, publiés . . . par Fr. Wulff et E. Walberg. Paris 1905. LXXV + 87 s.

Jämte hvad sålunda af universitetets lärare och tjenstemän från trycket utgifvits, hafva följande afhandlingar ventilerats:

Bergman, P., Studien über die Digestion der Pflanzenfresser.

Borelius, J., Zur Theorie der Filarevoluten und Parallelkurven ebener und sphärischer Kurven.

Ekedahl, J., Molbech den äldre och Sverige. (Ur de litterära förbindelsernas häfder).

Ekelund, S., Studien über eine mitteldeutsche Übersetzung des altgutnischen Rechtes.

Emmelin, A., Enhets- och mångfaldsproblemet inom metafysiken.

Gertz, O., Studier öfver anthocyan.

Holm, R., Joannes Elai Terserus. Hans insats i samtidens kyrkliga, vetenskapliga och politiska lif. I. Terseri lif och verksamhet intill år 1659.

Heinertz, N. O., Die mittelniederdeutsche Version des Bienenbuches von Thomas von Chantimpré. Das erste Buch.

Holmberg, B., Om tiokarbonglykolsyror.

Knutsson, A., The gender of words denoting living beings in English and the different ways of expressing difference i sex.

Lindroth, H., Om adjektivering af particip. En studie inom nusvensk betydelselära.

Olin, E., Om de chasmopskalken och trinucleusskiffern motsvarande bildningarne i Skåne.

Simmons, H. G., The vascular plants in the flora of Ellesmereland.

Stjernkrantz, K., Esaias Tegnér. Biskopsvalet och stiftsstyrelsen från Lund.

Sjövall, P. G. E., Über Spinalganglienzellen und Markscheiden. Zugleich ein Versuch die Wirkungsweise der Osmiumsäure zu analysieren.

Thomé, L. G., Sek. butylamin (2-aminobutan) och derivat deraf.

Af Lunds Universitets Årsskrift, hvars 40:de band utgafs för år 1904, har med år 1905 en ny följd börjat utgifvas. I likhet med hvad sedan läsåret 1889—90 varit fallet, utkommer årsskriften fortfarande i tvenne afdelningar, af hvilka den första, innehållande afhandlingar i teologi, juridik och humanistiska ämnen, numera utgifves i oktavformat; för den andra afdelningen, hvilken som förut äfven utgör Fysiografiska Sällskapets Handlingar och innehåller afhandlingar i medicin samt matematiska och naturvetenskapliga ämnen, är kvartformatet bibehållet. — Af den nya följdens andra afdelning har under läsåret Bd 1 utkommit; af första afdelningen äro Bd 1 och 2 samtidigt under tryckning.

Det större konsistoriet har under året haft 26 och det mindre 20 sammanträden. I det sistnämnda hafva jämte Rektor och Prorektor tjenstgjort Professorerna Johansson, Ask, Bendz, Wrangel och Bäcklund samt i särskilda ärenden Räntmästaren och Bibliotekarien.

I drätselnämnden hafva utom de ordinarie ledamöterna tjenstgjort Professorerna Alexanderson, Ahnfelt och Ask.

Dekaner i de särskilda fakulteterna och sektionerna hafva varit: i teologiska fakulteten Professoren Ahnfelt, i den juridiska Professoren Wicksell, i den medicinska e. o. Professoren Hildebrand, i filosofiska fakultetens humanistiska sektion Professoren Söderwall samt i samma fakultets matematiskt-naturvetenskapliga sektion Professoren Bergendal.

Styrelsen för universitetets årsskrift utgjordes under läsåret af Professorerna Eklund och Ask, e. o. Professoren Fahlbeck, Professorerna Borelius och Jönsson samt Bibliotekarien af Petersens.

De vid universitetet närvarande studenternas antal utgjorde under höstterminen 817, däraf 110 tillhörande teologiska, 205 juridiska, 87 medicinska och 415 filosofiska fakulteten. Vårterminen utgjorde antalet 823, tillhörande 112 teologiska, 192 juridiska, 105 medicinska och 414 filosofiska fakulteten.

Såsom studenter hafva inskrifvits 187, nämligen 139 under höstterminen och 48 under vårterminen. Af dessa hafva 32 förut varit inskrifna vid annat universitet eller högskola.

Under året hafva af följande antal studenter nedannämnda examina blifvit aflagda: teologie licentiatexamen 3, teologie kandidatexamen 8, praktiska teologiska prof 2 (allt enligt 1903 års stadga), praktisk teologisk examen 4, teoretisk teologisk examen 16; juris kandidatexamen 6, examen till rättegångsverken 19, examen till Kungl. Maj:ts kansli 1; medicine licentiatexamen 9, medicine kandidatexamen 5; filosofie licentiatexamen första afdelningen 17, andra afdelningen 8, filosofie kandidatexamen odelad 1, första afdelningen 47, andra afdelningen 23, efterpröfning enligt fordringarna för filosofie kandidatexamen 24, pröfning i antropologi och logik 1, teologisk filosofisk examen 12, medicinsk filosofisk examen odelad 5, första afdelningen 20, andra afdelningen 19.

Under året hafva utfärdats 50 akademiska betyg, däraf 15 för lärare och tjenstemän vid universitetet.

1905 års premier för flit och framsteg i studier blefvo på följande sätt utdelade: inom teologiska fakulteten Fil. D:r, Teol. Kand. C. G. Setterwall, gb., Fil. Kand. E. Hedström, gb. och Fil. Kand. V. Södergren, gb.; inom juridiska fakulteten Jur. Kand. N. H. E. Sandblad, gb., Jur. och Fil. Kand. C. O. Apelstam, gb. och Fil. Kand. J. H. D. Sandblad, gb.; inom medicinska fakulteten Med. Lic. H. V. Gertz, mlm., Med. Lic. J. O. O. H. Hansson, kr. och Med. Kand. M. J. J. Ljungdahl, mlm.; inom filosofiska fakulteten Fil. Lic. E. O. Tuneld, mlm., Fil. Lic. O. D. Gertz, mlm. och Fil. Kand. P. H. Sörensson, Hels.

Under året har en studerande af polismyndighet anmälts hos rektorsämbetet och erhöll han föreställning och varning. Tre studerande voro anmälda af enskild person för ärekränkning och blef målet mot dem genom mindre konsistoriets beslut öfverlämnadt till allmän domstol.

Den 31 maj förrättade Medicinska fakulteten doktorsutnämning, därvid till medicine doktorer utnämndes:

Per Gustaf Bergman, Ld.,

född i Stockholm den 19 mars 1874, föräldrar: f. d. Protokollssekreteraren Johan Wilhelm Bergman och Anna Hultbring, aflade efter erhållen elementarundervisning vid nya elementarskolan i Stockholm mogenhetsexamen därstädes den 18 maj 1892, student i Upsala den 1 sept. s. å., med. fil. ex. den 31 maj 1893, med. kand.-ex. vid Karol. institutet i Stockholm den 10 mars 1900, med. lic.-ex. vid Lunds univ. den 30 mars 1904, disputerade därstädes för med. doktorsgrad den 3 mars 1906. — Amanuens vid Karol. Institutets fysiolog. institution läsåren 1896—97 och 1897—98, t. f. laborator i fysiologi vid Karol. institutet den 1 sept. 1900—1 april 1901, t. f. laborator vid Lunds univ. sedan den 16 juli 1902. — Ledamot af Sv. Läkaresällskapet 1906. — Erhöll 1897 af K. Vetenskaps-Akademien den Flormanska belöningen för arbetet: »Zur Physiologie der Intercostalmuskeln». Tilldelades 1905 af Med. Fakulteten i Lund H. M. Konungens resestipendium.

Har af trycket utgifvit: Zur Physiologie der Intercostalmuscheln (tills. m. K. Bergendal), i Skand. Archiv f. Physiologie VII, 1896. — Über die Reflexerregbarkeit der Frösche bei Hemmung der Cirkulation, ibid. VII, 1897. — Niere und Kreislauf (tills. m. R. Tigerstedt), ibid. VIII, 1898. — Über den Einfluss der Schilddrüsenfutterung auf dem Stoffwechsel des gesunden Menschen (tills. m. J. A. Andersson), ibid. VIII, 1898. — Untersuchungen über die Toxicität des normalen Menschenharns, i Förhandlingar vid Naturforskaremötet i Helsingfors 1902. — Beitrag zur Physiologie des Blinddarms bei den Nagern (tills. m. E. O. Hultgren), i Skand. Archiv. f. Physiologie XIV, 1903. — Zur Physiologie der Alkohol-Chloroformgruppe, ibid. XVII, 1905. — Studien über die Digestion der Pflanzenfresser (gradualdisp.), i Skand. Archiv. f. Physiol. XVIII. — Referat öfver fysiologiska arbeten i olika medicinska tidskrifter.

Per Gustaf Einar Sjövall, Ld.,

född i Lund den 7 juni 1879, föräldrar: Bankkamreraren Albert Teodor Kristofer Sjövall och Sophia Gustafva Charlotta Gulin, intogs i Lunds h. allm. läroverk höstterminen 1888 och aflade mogenhetsexamen därstädes den 20 maj 1895, student i Lund den 28 augusti 1895, med. fil. ex. den 30 maj 1896, med. kand. ex. den 21 Maj 1900, med. lic. ex. den 29 oktober 1904, disputerade för med. doktorsgrad den 14 december 1905. — E. o. amanuens vid histologiska institutionen i Lund under läsåret 1897—1898 och amanuens därsammastädes under läsåret 1898—1899, andre amanuens vid Karolinska institutets patologiska institution den 1 december 1901—den 1 september 1902 och förste amanuens därsammastädes den 1 september 1902—den 1 januari 1903, amanuens vid Stockholms hospital den 13 oktober—13 november 1903, amanuens vid Kungl. Serafimerlasarettets i Stockholm klinik för nervsjukdomar den 1 mars 1905—den 1 mars 1906, amanuens vid Lunds Hospital under mars månad 1906 samt från och med den 1 april 1906 biträdande läkare därsammastädes, docent i nervpatologi vid Lunds universitet den 9 april 1906, klinisk assistent vid Ronneby Brunn under brunnssäsongen 1900 och biträdande läkare därstädes 1901 och 1902. — Medicinska Föreningens i Stockholm v. ordförande läsåren 1902—03 och 1903—04.

Har från trycket utgifvit: Die Zellstructur einiger Nervenzellen und Methylenblau als Mittel sie frisch zu untersuchen, i Anat. Hefte herausg. v. Merkel u. Bonnet 1899, s. 525—548 + 1 tafla. — Ueber die Spinalganglienzellen des Igels. (Ein neuer Befund von krystalloiden Bildungen in Nervenzellen. Die intracellulären »Kanälchen»-systeme), ibid. 1901, s. 239—266 + 2 taflor. — Die Nervenzellenveränderungen bei Tetanus und ihre Bedeutung, i Jahrb. f. Psychiatrie u. Neurol. 1903 s. 299—349 + 2 taflor. — Ueber die Beziehungen zwischen Verbreitungsgebiet des Krampfes und Lokalisation der anatomischen Veränderungen bei experimentellem Tetanus, i Neurol. Centralblatt 1904 s. 498—504. — Arrhenius och immunitetsläran, i Allm. svenska Läkartidn. 1904 s. 38—41. — Niels R. Finsen †, ibidem 1904 s. 705—708. — Striden om neuron-

läran, ibidem 1905 s. 609—613, 625—630, 641—647. — Ueber Spinalganglienzellen und Markscheiden (Zugleich ein Versuch die Wirkungsweise der Osmiumsäure zu analysieren), i Anat. Hefte herausg. v. Merkel u. Bonnet, 1906 s. 259—392 + 5 taflor (gradualdisp.). — Om några nyare cellstrukturer och deras inbördes sammanhang (föredrag och diskussion), i Sv. Läkaresällskapets förhandl. 1906 s. 67—72. — Ein Versuch, das Binnennetz von Golgi-Kopsch bei der Spermato- und Ovogenese zu homologisieren, i Anat. Anzeiger 1906 s. 561—679, — Referat och recensioner i tidningar och tidskrifter.

Samma dag förrättades af filosofiska fakulteten doktorspromotionen enligt program, utgifvet af promotor.

Vid anställda val den 4 april 1905 utsågs till prorektor i stället för Professoren A. M. Alexanderson, som vid vårterminens slut komme att afgå från sitt ämbete, Professoren A. V. Bäcklund för den tid, som den förre återstått att i denna egenskap tjenstgöra, eller till den 1 juni 1907. Till ledamöter i det mindre konsistoriet valdes Professorerna J. A. Ask och H. Bendz för tre år samt Professoren J. M. Lovén för två år; till ledamöter i drätselnämnden Professoren Ask för tre år och Professoren Bäcklund för två år. Till ledamöter i bibliotekskommissionen utsågos Professorerna C. G. E. Björling, H. Larsson och D. Bergendal. Till dekaner för innevarande akademiska år äro utsedde: i teologiska fakulteten Professoren F. A. Johansson, i juridiska fakulteten Professoren J. A. Ask, i medicinska fakulteten Professoren J. L. Borelius, i filosofiska fakultetens humanistiska sektion Professoren F. A. Wulff samt i sistnämnda fakultets matematiskt-naturvetenskapliga sektion Professoren J. M. Lovén. Dessa val fastställdes af Kanslersämbetet den 23 april 1906.

Lund i september 1906.

Seved Ribbing.

Utdrag af Universitetets räkenskaper för år 1905.

Kapitalbehållning från 1904:

Akademikassan	991,416: 57	
Reservfonden	59,439: 14	
Jollainska fonden	7,667: 35	
Magnatstipendiefonderna	1,345,258: —	
Byggnadsfonden	18,938: 11	
Bibliotekskassan	82,701: 58	
Pensionsfonden	383,660: 10	
Änke- och pupillkassan	153,110: 11	3,042,190: 96

Inkomster under 1905:

Statsanslag	438,740: 85	
Arrendemedel	42,955: 31	
Räntor	139,118: 09	
Diverse inkomster	30,798: 02	651,612: 27
	Summa	3,693,803: 23

Utgifter under 1905:

Löner och arfvoden	373,386: 63	
Universitetsinstitutioner	94,625: 50	
Stipendier	54,042: 85	
Pensioner	23,156: 67	
Nybyggnader och reparationer	59,319: 68	
Diverse utgifter	22,456: 50	626,987: 83

Kapitalbehållning till 1906:

Akademikassan	975,760: 51	
Reservfonden	60,615: 44	
Jollainska fonden	8,012: 36	
Magnatstipendiefonderna	1,401,303: 55	
Byggnadsfonden	11,258: 48	
Bibliotekskassan	52,086: 30	
Pensionsfonden	402,963: 10	
Änke- och pupillkassan	154,815: 66	3,066,815: 40
	Summa	3,693,803: 23

Lunds Universitets Årsskrift. N. F.

Första Afdelningen.

Teologi, Juridik och Humanistiska ämnen.

Bd 1. 1905. (Pris 9: 00.)

Segerstedt, T., Ekguden i Dodona. (Pris 1: 00.) — *Wallengren, S.*, Hans Järta som politisk teoretiker. I. (Pris 3: 50.) — *Ahlberg, A. W.*, Durative Zeitbestimmungen im Lateinischen. (Pris 1: 25.) — *Lindskog, C.*, Adversaria ad Plutarchi Vitas. (Pris 0: 50.) — *Walberg, E.*, Saggio sulla fonetica del parlare di Celerina-Cresta (Alta Engadina). (Pris 4: 00.) — Lunds Universitets årsberättelse 1904—1905. (Pris 0: 50.)

Lunds Universitets Årsskrift.

N. F. Afd. 1. Bd 2.

Pris för hela bandet: Kr. 6: 00.
Pris för de särskilda afhandlingarna, hvilka äfven säljas hvar för sig:

1. Söderwall, K. F., Medeltida rättsuttryck från Värmland, Närke och Småland. Kr. 0: 50.
2. Segerstedt, T., Mynts användning i dödskulten. Kr. 1: 00.
3. Fehrman, D., Confutatio pontificia och försvaret för den medeltida kyrkoinstitutionen. Kr. 3: 75.
4. Wulff, F., Préoccupations de Pétrarque 1359—1369 attestées par Vat. Lat. 3196 fol. 1 & 2. Kr. 1: 75.

Bihang: Lunds Universitets årsberättelse 1905—1906. Kr. 0: 50.

Det närmast föregående bandets innehåll:
se omslagets 3:e sida.

I bokhandeln finnes att tillgå: Innehållsförteckning, systematisk öfversikt och författareregister till Lunds Universitets Årsskrift, [Första följden,] T. 1—40, utarbetade af P. Sjöbeck. Lund, C. W. K. Gleerup. Pris kr. 1: 00.

LUND 1906—07
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI